G Ö R Ö G Ö K P E S T E N

/ 1686 - 1931 /

DR. FÜVES ÖDÖN

K a n d i d á t u s i é r t e k e z é s

I.

1972

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
Tartalomjegyzék	1
Rövidítések	5
Előszó	6
Bevezetés	10
I. TÖRTÉNELMI RÉSZ	
1. A görög kereskedők megjelenése Pesten /1686-1717/	20
2. A görögök tömeges bevándorlása Pestre /1718-1774/	28
3. A görögök állandó letelepedésének megyorsulása /1774-1780/	38
4. A görög-szerb ellentét kirobbanása /1780-1784/	44
5. Első ellentét a görögök és vlachok között /1785-1786/	49
6. Harc a külön temető építésének engedélyezéséért /1788-1790/	55
7. Polemikus röpiratok a szerbek és görögök között /1790-1791/	64
8. A templom építése és berendezése /1791-1809/	69
9. A teljes önállóság kivivása /1791-1793/	79
10. Görög-vlach együttmüködés a függetlenség kezdeti éveiben /1794-1802/	84
11. A Rigasz-féle Baráti Társaság és a pesti görögök /1796-1798/	88
12. Charisziosz Szecellion parókus ügye /1801-1810/	94
13. A görögök és makedovlachok galambpere /1803-1807/	98
14. A vlachok a görögökkel azonos jogokat követelnek maguknak /1805-1807/	107
15. A görögök küzdelme a vlach nyelv templomi és iskolai használatának engedélyezése ellen /1807-1808/	110
16. A görögöknek a vlachoktól való elválási törekvései /1808-12/	119
a/ Küzdelem a külön templomért	119
b/ Első küzdelem az önálló iskoláért	126

oldal

17. A pesti görög-vlach kommunitás részvétele a görögkeleti népek kulturális színvonalának emelésében /1811-/ 131
a/ Az új iskolai és liturgikus könyvek iránt 131
b/ Gyüjtés a tanitóképzőre 132
c/ A papképzés színvonalának emelése . . 133
d/ 10 %-os hozzájárulás az iskolai alaphoz 134
18. Ellentétek a görögök és vlachok között templomi székek elhelyezése miatt /1813/ . . . 139
19. Anyagi nehézségek jelentkezése a kommunitás életében /1814-1827/ 141
a/ A telekbővités elhunyódása 141
b/ Az elmaradt adók ügye 142
c/ Vita a parókusok fizetéséről 143
d/ A tanitók fizetésrendezése 145
e/ Gyüjtés 1823. februárjában az egyház részére 146
f/ A stólapénz rögzitése 146
g/ A püspöki járandóság ezüst pénzben való fizetése 147
20. Ellentétek a vlach plébános helyettesitése miatt /1818-1819/ 148
21. A görögök ujabb küzdelme a vlachoktól való teljes elválásért /1817-1821/ 152
a/ Az iskolaalap megosztásának ügye . . 152
b/ Az épületek és a telek kettéosztásának kérdése 156
22. A görög-vlach együttmüködés helyreállitása /1821-1825/ 158
a/ Az egyesitő rendelet és annak végrehajtása 158
b/ Az iskolai szerződések ügye 161
c/ Sztamatiosz Szacelláry tanitó elbocsátásának ügye 162
d/ Az 1824. évi egyházközségi választások 165
e/ A templom renoválása 1825-ben 165
23. Az 1821.évi görög szabadságharc és Magyarország /1821-1830/ 166

oldal

24. A pesti vlacholnak a latin abécé használatára történt próbálkozásai /1824-1825/ 177
25. Az 1826. évi parókiaösszeirás 179
26. A templomtelek Galamb utcai sarkának beépitése /1827-1828/ 181
27. Stephan Popovics Nyagoj vlach tanitó elbocsátásának ügye /1832-1833/ 182
28. Az egyházközség elnevezése miatt küzdelem /1832-1836/ 188
29. Az 1838.évi árviz következményei a görögöknél 195
30. A templomtelek teljes beépitése /1840-1841/ . 196
31. Ellentétek a vlach pap választása körül /1846-1848/ 197
32. A görögök és a magyar szabadságharc /1848-1849/ 201
33. A görögök védekezése a román beszivárgás ellen /1850-1868/ 204
34. 1868. évi IX.tc. 9.§. 205
35. A görögök ujabb küzdelme a vlachoktól való elszakadásért /1873-1875/ 207
36. A román nyelvü liturgia megszüntetése /1887-1890/ 211
37. Az alapszabályok összeállitása /1890-1910/. . 216
38. A románok pere a görög-oláh egyházközség ellen /1905-1909/ 219
39. A kommunitás hanyatlása /1910-1930/ 225
40. Az egyházközség magyarrá válása /1931/. . . . 227
Időrendi áttekintés 229

II. INTÉZMÉNYEK

1. Egyházközség 232
a/ alapitása 232
b/ elnevezése 232
c/ pecsétei 233
d/ szervezete 234
e/ ingatlanai 241
f/ ügyvitele 245
2. Iskolák 248
3. Tanitóképző 260

oldal

4. Szegényintézet 262
5. Könyvtár 265
6. Énekkar 271
7. Temetők 272
8. Fontosabb alapitványok 275

III. GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HELYZETÜK

1. Kereskedelem 279
   a/ A görög kereskedők fajai /ideiglenesek - állandók/ 282
   b/ A kereskedés módjai /Kompániai - egyéni/ 292
   c/ A kereskedelem ágai 301
   d/ A görög kereskedelmi tőke 303
2. Ipari vállalkozások 312
3. Ház- és földtulajdon 314
4. Egyéb foglalkozások 320

TÁRSADALMI MEGBECSÜLÉSÜK

1. A polgárjog elnyerése 322
2. A nemesi cim megszerzése 325
3. Közéleti szereplésük 327

IV. EGYÉNI ÉLETKÖRÜLMÉNYEIK

1. Származásuk 329
2. Nyelvük 330
3. Irásuk 331
4. Neveik 333
5. Tulajdonságaik 340
6. Végrendeleteik 346
7. Kihalásuk 348
8. Okmányokban leggyakrabban előforduló családok 350

V. JEGYZETEK 383

VI. FÜGGELÉK /Levéltári források/ 446

VII. KÉPEK 587

RÖVIDÍTÉSEK

AntTan = Antik Tanulmányok
EPhK = Egyetemes Filológiai Közlöny
EL = A Budapesti Magyar Ortodox Egyházközség Levéltára
FL = Fővárosi Levéltár
Gárdonyi = Gárdonyi A.: Pest város keleti kereskedelme a XVIII. században. Bp. 1930
Horváth MGB = Horváth E.: Magyar-görög bibliográfia. Bp. 1940.
Horváth Zavirasz = Horváth E.: Zavirasz György élete és munkái. Bp. 1937.
HTT = Helytartótanács
MGTSZ = Magyar Gazdaságtörténeti Szemle
OL = Országos Levéltár
PML = Pest Megyei Levéltár
Prot. I. = Πρωτόκολλον τῶν Ῥωμαίων τε καὶ Βλάχων. 1796-1806.
Prot. II. = Πρωτόκολλον Πρόχειρον τῶν ἐν Πέστῃ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων. 1815-1821.
TBM = Tanulmányok Budapest Multjából

E L Ő S Z Ó

A görög nép szabadságharcának hatása alatt keletkezett filhellén lelkesedés elragadta a magyar tudósokat is és Télfy Iván, valamint Petz Vilmos egyetemi tanárok kezdeményezésére /1/ már a múlt században megindultak az ujgörög kutatások Magyarországon. Azóta a magyar tudósok egész sora kapcsolódott be ebbe a munkába. Hogy milyen gazdag irodalmi tevékenységet fejtettek ki a magyar neohellénisták az ujkori görögség gazdasági és szellemi életének kutatásában, arról néhai tanárom, Horváth Endre 1934-ben görögül is megjelent "Ujgörög tanulmányok Magyarországon" c. cikke ad áttekintő képet /2/. E müből kitünik, hogy a magyar neohellénistákat leginkább az ujgörög nyelv, irodalom és néprajz érdekelte és csak aránylag kevesen foglalkoztak a görögség ujabbkori történetével s azon belül a bennünket legjobban érdeklő magyarországi görög szórvány vizsgálatával.

Az a terület, amely a magyar történészeket még leginkább kutatásra ösztönözte, a görög kereskedőknek a magyar kereskedelem fejlesztésében játszott szerepe volt. Horváth Mihály /3/ ezirányú kiinduló vizsgálódása után Thallóczy Lajos /4/ adott összefoglaló áttekintést Magyarország keleti kereskedelmi politikájáról. Takáts Sándor /5/ és Eckhart Ferenc /6/ alapvető jellegü kutatásai után Schäfer László /7/ mutatott rá először a görögök szerepére a korai kapitalizmus magyarországi kialakulásában. Ujabban ugyanebből a szempontból, de már marxista történetszemlélet alapján Pach Zs. Pál /8/ tette vizsgálat tárgyává a görög kereskedők magyarországi tevékenységét. Magunk részéről eddigi kutatásaink összefoglalásaképpen a hazai görögséggel kapcsolatos legfőbb problémákra az Οἱ "Ελληνες τῆς Οὐγγαρίας c. munkánkban iparkodtunk választ adni /9/. A görög kereskedelmi tőke szerepével foglalkozott Gyömrei Sándor.

A felsorolt szerzők a magyarországi görögöknek elsősorban gazdasági tevékenységével foglalkoztak. A másik terület, amely már nemcsak a magyarok, hanem a görögök és a többi balkáni nép kutatóit is egyaránt érdekli: a magyarországi görög telepesek életének és történetének vizsgálata. Ezt a munkát görög részről elsőnek Sz.Lambrosz athéni egyetemi tanár /10/ kezdte meg, aki 1912-ben az akadémiai székfoglalójában általános képet adott az Osztrák-Magyar Monarchia görög telepeseinek életéről. Utána I.K.Vojatzidisz /11/, Th.Netszina /12/, G.Liritzisz /13/ és A.Vakalopulosz /14/ nyújtottak vázlatos áttekintést a Monarchia görögségéről. A görögökkel egy közösségben élő, szintén görögöknek tartott makedo-vlachokról szerb részről D.J.Popovics /15/ irt egy monográfiát O cincarima cimmel. E könyvhöz görög részről G.Ch.Modi /16/ füzött részletes megjegyzéseket. A magyar kutatók közül elsőnek Horváth Endre próbálkozott meg 1943-ban az Ujgörögök cimü munkája /17/ második részében a hazai görög szórványról egységes képet nyútani. Ez a mü azonban rövid terjedelménél fogva inkább vázlatszerü, célzata pedig ismeretterjesztő jellegü. Hiányzik egy tudományos részletes monográfia a magyarországi görögségről. Mig ma is érvényes Czebe Gyula 1915-ben tett megállapitása: "A hazai görögség történetének megirása a jövő feladata lesz." /18/ A hazai görögökről szóló munka sikeres megirása csak a magyar és balkáni, elsősorban görög történészek összefogásával történhet. Éppen ezért örömmel kell üdvözölni az Athéni Akadémia és a Bolgár Tudományos Akadémia azon tervét, hogy a görög, illetőleg balkáni kereskedőkre vonatkozó levéltári anyagot Magyarországon is összegyüjtetik és kiadják. A magyarországi görög diaszpora történetének megirásához a következők szükségesek:

1. A magyar, görög, német, szerb, román és bolgár nyelvü teljes szakirodalom felkutatása;
2. a görögség meglévő emlékeinek /templomok, temetők, házak, különféle tárgyak/ számbavétele;
3. a görögség szellemi termékeinek /könyvek, kéziratok/ összegyüjtése;

4. a magyar és görög levéltárak magyar vonatkozású görög anyagának összegyüjtése.

Önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy meddig jutottak el a kutatások ezeken az egyes területeken:

1. Összeállitottuk azoknak a magyar és idegen nyelvi könyveknek a bibliográfiáját /19/, amelyek hosszabb-rövidebb tudósitásokat, fontos vagy kevésbé fontos adatokat tartalmaznak a magyarországi görögökre vonatkozólag.
2. A görög templomok és kereskedői házak többségét a magyar állam müemléknek nyilvánitotta. Müemléki feldolgozásuk azonban eddig még nem történt meg /20/. A görög sirfeliratok at már összegyüjtöttük /21/. A görög telepesek különféle használati eszközei, tárgyi emlékei szerteszét kallódnak. Gyüjtésükről nincs tudomásunk.
3. A magyarországi görögök szellemi tevékenységéről hü képet nyújtanak a magyarországi görög egyházközségek és [redacted]iskolák könyvei és kéziratai. Ezek közül a legtöbb idők folyamán elkallódott. Rendszerezve csupán a pesti /22/, kecskeméti /23/, miskolci /24/, egri /25/, szentendrei /26/, nagyszebeni /27/ görög könyvtár és levéltár van. A Magyarországon megjelent görög könyvek bibliográfiáját Horváth Endre jelentette meg /MGB/. Ez állandóan kiegészitésre szorul.
4. A monográfia megirásának alapfeltétele azonban a magyarországi görögökre vonatkozó levéltári anyag teljes felkutatása és feldolgozása. Ezt a munkát Thallóczy L., Takács S. az Országos Levéltárban, Hodinka A. /28/, Eckhart F. a Monarchia közös pénzügyi levéltárában, Gárdonyi A. /29/ a Fővárosi Levéltárban kezdte meg. Lambrosz Sz. ugyancsak az Országos Levéltárban és a Fővárosi Levéltárban folytatott kutatásokat. Tialiosz F. a Budapesti Magyar Ortodox Egyházközség irattárában buvárkodott. Ujabban Moess A., Argenti F. és Borsa G. a Fővárosi Levéltárban és az Országos Levéltárban folytat-

tak kutatásokat. Magunk részéről eddig az Országos Levéltárban, Fővárosi Levéltárban, Pest Megyei Levéltárban, a Szentendrei Görögkeleti Szerb Püspöki Levéltárban, a Budapesti Magyar Ortodox Egyházközség, a pesti szerb parókia, valamint a Budapesti Görögkeleti Román Egyházközség irattárában gyüjtöttünk a hazai görögökre vonatkozólag adatokat.

Már Czebe Gyula /30/, később Horváth Endre /31/ s nemrég mi magunk is /32/ rámutattunk arra, hogy a magyar neohellén kutatásoknak egyik fontos feladata az egyes egyházközségi iratok átkutatása s ezek alapján az egyes görög telepek történetének megirása. Eddig a kb. loo jelentősebb görög diaszpora közül a következőknek van a története többé-kevésbé feldolgozva: Kecskemét /33/, Tokaj /34/, Ráckeve /35/, Szentendre /36/, Miskolc /37/, Vác /38/, Nagyszeben /39/, Brassó /40/, Ujvidék /41/, Nagykomizsa /42/, Zimony /43/, Eger /44/, Debrecen /45/. Mindeddig hiányzik a legfontosabb magyarországi szórványnak, a pesti görögségnek teljes, mindenoldalú feldolgozása. A jelen disszertáció megirásával e hiány pótlását tüztük ki célul annak tudatában, egyrészt, hogy e legjelentősebb magyarországi telep életének alapos vizsgálatával más magyar városok görögjeinek viszonyaira és történetére vonatkozólag is számos hasznos következtetésre juthatunk, másrészt pedig, hogy kutatásainknak e müben történő összefoglalásával - véleményünk szerint - jóval közelebb kerülünk a végső célhoz: a magyarországi görögségről szóló monográfia összeállításához. A pesti görögök történetének megirása azért is időszerü, mert az európai szórvány-görögség három másik legfontosabb gazdasági és szellemi központja: Velence /46/, Bécs /47/ és Trieszt /48/ városok görögjeiről már régebben megjelentek összefoglaló munkák.

B E V E Z E T É S

Már a török uralom idején, de különösen Magyarország 1686. évi felszabadulása után nagy számban jöttek hazánkba görög kereskedők, akik hamarosan meggazdagodtak s a XVIII. sz. közepe táján már kezükben tartották az ország kereskedelmének legnagyobb részét /49/. A hazai görögség gazdasági és szellemi központja Pesten volt. A pesti görögökre vonatkozó levéltári és irodalmi anyag áttanulmányozása után arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a pesti görögök története két nagy korszakra osztható. Az első kor Pest 1686. évi felszabadulásával veszi kezdetét s kb. egy évszázadig, az önálló görög-vlach kommunitás megalakulásáig tart. Ezt a korszakot a görögöknek a megtelepedésükért, majd a korlátlan kereskedelmük érdekében a hatóságokkal folytatott küzdelme jellemzi. Ebben az időszakban a görögök számban és vagyonban állandóan gyarapodtak. A második korszakban, amely a kommunitás görög jellegének megszűnéséig, 1931-ig tart, a görögöket a fennmaradásukért folytatott harc jellemzi. Az 1774. évi hűségeskü rendelettel ugyanis a görögök elvesztették előjogaikat, ugyhogy néhány évtizedes virágzás után lassan megindult visszafejlődésük, majd a minden téren való hanyatlásuk.

A görögök Pesten való megjelenését források hiánya miatt homály fedi. Ezért történetük csak a városnak a török uralom alól való felszabadulása után kisérhető figyelemmel. A kezdetben a szerbekkel együtt kis számban megjelenő görög kereskedők nem játszottak jelentős szerepet, mert az első panasz csak 1725-ben merült fel ellenük. Ettől az időtől kezdve az ellenük folytatott küzdelem ellenére is állandóan növekedett számuk és gazdasági erejük, úgyhogy 5 évtized multán Pest város kereskedelme is az ő kezükbe került. E váltakozó sikerü harc egyes fázisait ismerteti Gárdonyi A. a

"Pest város keleti kereskedelme a XVIII. században" c. munkájában. Minthogy ő e müve megirásánál csupán a Fővárosi Levéltár /FL/ anyagát használta fel, azért az sok helyen kiegészitésre szorul. E korszak ismertetésénél különösen azokra az eseményekre térünk ki, amelyek nem nyernek említést Gárdonyi könyvében /5o/. Ezután térünk rá teljes részletességgel a pesti görögök története második, eddig feldolgozatlan korszakának, vagyis a Pesti Görög-Vlach Kommunitás történetének feldolgozására. Ez a történeti rész képezi munkánk első nagy fejezetét. Dolgozatunk második felében célul tüztük ki a pesti görögök intézményeinek, foglalkozásának, vagyoni helyzetének, valamint életkörülményeinek mindenoldalú alapos vizsgálatát.

Munkánk megirásánál nem követjük Gárdonyi módszerét. Ő ui. a levéltári anyag jó részét, igy az összeirásokat is a szövegben közölte. Minthogy e jelen disszertáció levéltári és irodalmi forrásanyaga sokkal gazdagabb, a fogalmazás folyamatossága és az áttekinthetőség világossága érdekében helyesebbnek tartjuk, hogy a leglényegesebb forrásokat eredeti másolatban hátul függelékként közöljük. Nem veszünk fel azonban a függelékbe olyan levéltári anyagokat, amelyek valahol már megjelentek. Azokra a jegyzetekben hivatkozunk.

A Balkánról jövő kereskedőket a korabeli okmányok Turcici mercateres, Turcici subditi /51/, Rasciani /52/, Arnauti vagy leggyakrabban Graeci néven emlegetik. A szakirodalomban ezért sokszor eltérő felfogás található a görögökre vonatkozólag. Éppen ezért véleményünk szerint a görögök életét, tevékenységét tudományos vizsgálat alá venni addig, amig nem tisztáztuk, hogy <u>kiket értünk a görögökön</u>, teljesen reménytelen. A "görög" szónak helytelen értelmezése ui. sok félreértésre ad alkalmat, sőt teret nyújthat az érdekelt nemzetek részéről nacionalista nézetek hangoztatására is /53/. Éppen ezért minden neohellénista kutatónak, aki az európai görög diaszpora vizsgálatával tudományosan foglalkozik, szándékosan vagy öntudatlanul, de okvetlenül

állást kell foglalnia e problémával kapcsolatban. A pesti görögökről szóló jelen munkánkban mi sem szándékozunk elodázni a válaszadást erre a kérdésre, hanem bevezetésképpen a következőkben kifejtjük kutatásaink folyamán erre vonatkozólag kialakult nézetünket és pontosan meghatározzuk a "görög" szó általunk használandó fogalomkörét.

A "görög" szónak a magyarban négyféle jelentése lehetséges:

1. A tulajdonképpeni görögök, vagyis a görög fajhoz tartozó emberek elnevezése.

2. Azoknak a görögkeleti vallású balkáni népeknek a neve, amelyek az egymásközti érintkezés alkalmával a görög nyelvet használták.

3. Bárhonnan származó, bármilyen faju és nyelvü görögkeleti vallást követő emberek gyüjtőneve /54/. A "görög" elnevezésnek ilyen vallási alapon való értelmezése esetén a római katolikus vallású népek megjelölésére - a bizánci szóhasználatnak megfelelően - a "latin" /Latini/ vagy néha "ital". /Itali/ elnevezés volt használatos, amint ezt a HTT 1771. évi III.26-i 307.sz. rendeletében is olvashatjuk, amely előirta "a latin és görög kereskedők" üzleti és vagyoni helyzetének összeirását /55/. Ebben a tág, összes görögkeleti népet magában foglaló értelemben előfordul az Illyri elnevezés is /56/.

4. A "görög" szó egyes magyar vidékeken kereskedőt is jelent /57/.

A magyar nyelvben általában a "görög" szónak a második jelentése használatos. Minthogy a magyarok azt tapasztalták, hogy a Balkánról rendszerint kereskedés céljából érkező különféle népek görögül beszéltek /58/, egyformán öltöztek, viselkedésük is hasonló volt, azért nem tudtak különbséget tenni /59/ az egyes nemzetiségek között. Ez az oka annak, hogy a magyarok egyöntetüen görögöknek nevezték ezeket a jövevényeket s a korabeli okmányokban is leggyakrabban igy nevezik őket. A magyar kutatók is ilyen értelemben foglalkoztak a görögökkel. Schäfer is tévesen hitte

azt, hogy ő csupán az "igazi" görögök gazdasági tevékenységének kutatásával foglalkozik /60/. Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy milyen népek tartoztak az igy tágabb értelemben vett görögök közé.

1. A tulajdonképpeni görögök

Kezdetben a XVI.-XVII.szd-ban a görögök a törököktől legjobban megszállt balkáni területekről, Konstantinápoly és Szaloniki környékéről Havasalföldön ill. Oláhországon át jöttek Erdélybe /61/, ahol I.Rákóczi György fejedelemtől már 1636-ban privilégiumot kaptak. A XVIII.szd-ben viszont már a közelebbi tartományokból: Makedóniából /62/, Epirus és Dél-Albánia területéről érkeztek hazánkba a görögök /63/ s csak igen elenyésző volt a más göröglakta vidékekről származó görögök száma. A magyarországi görögök a görög nyelvü források szerint a bizánci hagyományoknak megfelelően /64/ Ρωμαῖοι -nak, vagy Γραικοί -nak hivták magukat. Nálunk - a bizánci szokástól eltérően - az utóbbi elnevezés volt a használatosabb. A "Ελληνες szó csak a XIX. szd-ban vált általánossá s csakhamar kezdte kiszoritani az előbbieket. A "Ελληνες szónak azonban a hazai görögök körében is megmaradt az "ókori, klasszikus görög" jelentése is. Igy pl. a pesti görögök az általuk beszélt ujgörög nyelvet apoellinnek /egyszerü görögnek/ nevezték, amikor szembeállitották azt a klasszikus görög: hellén nyelvvel. A pesti görög iskola ókori görög nyelvet tanitó osztályát hellén iskolának nevezték. A nem görög nyelvü okiratokban Graeci, Griechen, görögök elnevezést olvashatjuk a tulajdonképpeni görögök jelölésére.

2. Makedovlachok

A makedovlachok Makedóniában, Epirusban és a mai Dél-Albániában élő, a román nyelv egyik dialektusát beszélő néptörzs /65/, amelynek eredetére vonatkozólag különböző néze-

tek alakultak ki. Egyesek szerint közvetlenül a rómaiaktól, mások szerint ellatinositott trákokból /66/, ismét mások szerint pedig romanizált dako-mys törzsekből származtak a vlachok /67/. Vakalopulosz szaloniki professzor szerint, aki a görög történettudomány jelenlegi álláspontját képviseli, a makedovlachok Makedonia és Thesszália ellatinosodott benszülött lakosainak /igy az ottani görögöknek is/ leszármazottai, akik anyanyelvükön kivül görögül is tudtak s érzésben görögöknek vallották magukat / βλαχόφωνοι Μακεδόνες, Ἑλληνόβλαχοι /68/. Egy részük a görögökhöz hasonlóan elhagyta hazáját és Magyarországon kereskedőként vagy kézmüvesként /kovács, rézmüves, kőfaragó, épitő/ tevékenykedett. A makedovlachok közül a kereskedők Magyarországon is a görögökkel együtt laktak és ők is a balkáni kereskedelem nemzetközi nyelvét, a görögöt használták. A makedovlachok a görög nyelvvel együtt átvették a görög kultuát is és elgörögösödési folyamat indult meg köztük. A makedovlachokban volt bizonyos fokú asszimilálódási hajlam /69/. Egyes makedovlachok büszkén vallották magukat görögöknek /70/ és sokkal inkább Athén felé tekintettek mint Bukarest felé, pl. a Szina bárók /71/. Minthogy a makedovlachok anyanyelvüket csak egymásközti, főleg családi érintkezésben használták, nem csoda, hogy a magyarok őket a görögök közé sorolták /72/. Ebből a nézetből fakad Schäfernek az a helytelen megállapitása is, amely szerint a cincárok /makedovlachok/ nálunk kevésbé fontos gazdasági szerepet töltöttek be /73/. Előfordult az ellenkező vélemény is. Pásztor Mihály a Lápótvárosról szóló munkájában pl. tévesen azt állitotta, hogy a pesti görögség csupán a teljesen asszimilálódott görögül beszélő makedovlachokból állt /74/. A makedovlachok saját magukat anyanyelvükön románoknak nevezték. A korabeli okmányokban leggyakrabban vlach vagy makedovlach elnevezés fordul elő. Az "arnót" elnevezésük a korábbi iratokban található. Ezt a nevet azért kaphatták, mert nagy részük az Albánia területén fekvő Moszchopolisz városból és környékéről származott. A görög források ezeket

sokszor arvanitovlachoknak hívták megkülönböztetésül a Pindosz környéki graecovlachoktól és a makedóniai makedovlachoktól. Találkozunk az aromun elnevezéssel is. Előfordul a romanovlach név is /75/. A XIX. szd. második felétől a makedo-román név kezdett mindjobban elterjedni. A cincár, kucovlach, mavrovlach, karavlach, fekete oláh elnevezéseknek gúnyos, lenéző értelme volt és azokat a tulajdonképpeni vlachoktól, a románoktól való megkülönböztetés kifejezésére használták.

3. Albánok

A magyarországi görögök közé tartoztak az összeírások tanusága szerint a tulajdonképpeni görögökhöz és makedovlachokhoz viszonyitva elenyésző számban keresztény albánok is /76/, akiket török eredetü nevükön arnótoknak neveztek. /Arnauti/ Ezek szerint az arnót szónak háromféle jelentése volt: a/ a "görög" szó helyett használatos gyüjtőnév, b/ albán területről származó makedovlachok, c/ a szük értelemben vett albánok. A kutatónak nagyon éberen kell ügyelnie arra, hogy az adott okmányban az arnót szó e három közül melyik jelentésben szerepel. Pesten egy 1789.jul.2-i összeirásban mindössze négy tulajdonképpeni albán családfő szerepel. Számuk tehát Pesten a görögökhöz és vlachokhoz viszonyitva csekély lehetett.

4. Bolgárok

A görögök közé tartoztak bolgárok is, amint ez pesti viszonylatban kiviláglik Sztratimirovics István budai püspök egy 1789.márc.6-i leveléből is, amelyben felsorolja a pesti görögöket alkotó nemzetiségeket /77/. Érdekes viszont, hogy az ugyanezen évi említett összeirás egy bolgárról sem tesz említést. Ennek oka az lehet, hogy a bolgár kereskedő elem

mindenütt az országban feloldódott a görög-vlach többségben és nemzetiségi jellege, nyelve sehol sem domborodott ki. A bolgár kereskedők Pesten is görögöknek mondták magukat, akiktől kulturájukat kapták, s gyerekeiket is görögre tanittatták /78/. Az okiratokban "Bulgari" néven szerepelnek. Egy 1770. évi ujvidéki összeirásban szereplő bolgár kereskedőket Graeco-Bulgarus elnevezéssel találjuk /79/. Egyébként van tudomásunk a bolgár kereskedők bécsi tevékenységéről is a XVIII-XIX. szd-ban /80/. A bolgárok közé tartozott Makedónia szláv lakossága is, amely csak a XIX. szd. derekától kezdett a bolgároktól különálló nemzetiséget alkotni.

5. Románok

A pesti görögöknek a helybeli románokkal a XX.szd. legelején folytatott vitája folyamán felmerült az a gondolat is, hogy a görögökhöz már az alapitáskor nemcsak makedovlachok, hanem erdélyi ill. bánáti vlachok is tartoztak, akiket a makedovlachoktól való megkülönböztetésül románoknak nevezünk, - bár ez az elnevezés a magyarban csak a XIX.szd. közepe táján kezdett elterjedni /81/. A vita során felhozott érvek azonban nem látszanak meggyőzőeknek. Ha esetleg a kommunitás alakulása körüli években éltek is Pesten kevés számban románok - főleg ideiglenesen a városban szolgáló katonák - ezek a közösségben nem játszottak semmiféle szerepet, s beolvadtak a makedovlachok közé. Hogy az egyházközség alapitása körüli években nem laktak Pésten románok, az Dionisziosz Popovics budai püspök egyik leveléből is kiviláglik. A XIX.szd. közepe táján azonban már kétségtelenül felvételt nyert kb. 10-15 román családfő a pesti kommunistásba. Később a szd.második felében a görögök megakadályozták további román tagok felvételét, ugyhogy azok a jelen szd. első éveiben kénytelenek voltak külön román egyházközséget alakitani.

6. Szerbek

A külön görög kommunitás megalakulása előtti időkben - az összeírások tanusága szerint - a görögök közé tartoztak Szerbiából, Boszniából, Montenegróból és Hercegovinából érkező szerb, rác, illyr kereskedők is. Őket azonban nem szabad összetéveszteni a pesti őslakós szerbekkel, akik vallási közösségük ellenére sem tartoztak sohasem a görögök közé. A Török Birodalomból a görögökkel együtt érkező szerb kereskedők letelepedésük után azonban azonnal csatlakoztak a Pesten nagy számban élő testvéreikhez és elszakadtak a görögöktől.

Nem is lehet ezen csodálkozni, hisz Pest-Buda a XV.szd-tól kezdve a magyarországi szerbek gazdasági és kulturális központja volt /82/.

A külön görög kommunitásban a szerbeknek már nyomát sem találjuk. Ezek szerint Pesten a szerbek nem tartoztak a görögök közé. Röviden és az egyszerüség kedvéért mondhatjuk, hogy <u>Pesten a görögökhöz tartozott minden Törökországból jött, görögkeleti vallású, bármilyen nemzetiségü személy, kivéve a szerbeket</u>.

Ezek a görögöket alkotó nemzetiségek, úgy ahogy hazájukban is, annyira összefonódtak egymással, hogy azokat utólag különválasztani lehetetlen. Mindenesetre az határozottan megállapitható, hogy a görögök zömét mindenütt az országban a tulajdonképpeni görögök és a makedovlachok képezték, a többi felsorolt nemzetiség erős kisebbségben volt velük szemben s a kommunitások életében meghatározó szerepet nem töltöttek be.

I.Tóth Zoltán helyesen állapitotta meg /83/, hogy még az abszolut többséget alkotó e két népelem szétválasztása sem lehetséges a kutatások jelenlegi állása mellett. Ennek oka pedig az, hogy e munkához nem nyújt biztos támpontot sem a nevek, sem pedig a származási helyek vizsgálata. Az kétségtelen, hogy a magyarországi görögök zöme Makedóniából szár-

mazott /84/, de ott sokszor még egyazon városban is keverten élt a két nép. Még kevésbé lehet a nemzetiségi hovatartozást megállapitani a családnevek alapján /85/, mert ezek állandóan változtak s jórészt elszerbesedtek. Gárdonyit is többször megtévesztették a görögök szerb nevei és ezért helytelen következtetéseket is vont le. Nem jártak helyes uton tehát azok a történészek, akik e két kritérium valamelyike alapján a görögökön csak a tulajdonképpeni görögöket vagy csak a makedovlachokat értették. Az egyes népek szétválasztására egyetlen hiteles alapot az összeirások szolgáltatnák. Sajnos azonban a görög kereskedők három legfontosabb országos összeirása /1754., 1769. és 1774. évi/ nem különbözteti meg a görögöket a makedovlachoktól /86/. Csupán Esztergom város 1769. évi összeirásában találtuk néhol a "Romanus vel Arnoldus" megjelölést a makedovlachokra vonatkozóleg. Egy 1770. évi ujvidéki összeirásban és még néhány 1771. évből származó hüségeskü letételét igazoló okmányban találjuk a nemzetiség megjelölését. Ezen kivül az egri szerbek és görögök közti vita egyik iratában 14 görög és 12 grascovalachus háztulajdonos felsorolását találjuk /87/. E gyes adatok tehát szintén nem adnak lehetőséget a görögséget alkotó népelemek megállapitására.

Nyilvánvaló tehát, hogy csupán a helyi levéltári anyag alapos felkutatása és áttanulmányozása után adódik esetleg lehetőség egy-egy nemzetiségi csoport megállapitására. Kutatásaink során rájöttünk arra, hogy ezt a vizsgálatot csak olyan városban lehet elvégezni, ahol a görög elem erős s elszakadva a szerbektől önálló kommunitást alkot, amelyen belül a görögök és vlachok között elvódásra kerül sor. E küzdelmek során a szembenálló felek polarizálódnak s igy a periratokból az egyes népek létszáma, sőt sokszor a családok eredete is nyomon követhető. Minthogy Pest a görögöknek a más görögkeleti vallású nemzetiségektől való elszakadási

harcának ilyen szintere volt, szért kézenfekvő feladatunknak tekintjük, hogy a szakirodalomban elsőként válasszuk szét egymástól a körösséget alkotó nemzetiségeket és lehetőség szerint, állapitsuk meg az egyes pesti körös családok nemzetiségi hovatartozását.

I.

TÖRTÉNELMI RÉSZ

1. A GÖRÖG KERESKEDŐK MEGJELENÉSE PESTEN A TÖRÖK URALOM UTÁN / 1686 - 1718 /

A magyarok és görögök már a honfoglalás előtt érintkezésben voltak egymással /88/. Az új hazában való letelepedés után a magyaroknak Bizánccal /89/ való kapcsolata kisebb megszakításokat leszámítva állandónak mondható, amint ezt Moravcsik Gyula "Bizánc és a magyarság" c. munkájában részletesen kifejti /90/. Már az Árpádok, majd később a vegyesházi királyok uralkodása idején is megfordultak görög kereskedők hazánkban, amely az észak-déli ill. kelet-nyugati kereskedelem központjában feküdt /91/. Bizánc elfoglalása után a görögök egy része szétszóródott Európában s eljutottak Magyarországra is /92/. V.László idejében sokan beszéltek görögül Magyarországon /93/. Tudjuk, hogy Mátyás király 1481-ben a rácokat más schizmatikusokkal együtt mentesitette a tizedfizetés alól, hogy közülük minél többen menekiljenek Magyarországra /94/. Az is ismeretes, hogy Mátyás király udvarában néhány görög tudós is tartózkodott. Ezt bizonyitja az a tény, hogy a király könyvtárában több bizánci kézirat is volt /95/.

1541-ben a törökök Magyarországot is megháditották és az ország középső része török uralom alá került. Ekkor Magyarország három részre szakadt: Erdélyre, a királyi Magyarországra és a török hódoltsági területre. Vizsgáljuk meg röviden a következőkben, hogy mikor jelentek meg a görögök ezekben az egyes országrészekben:

Erdély

A görögökre vonatkozó első adatok Erdélyből származnak. 1544-ben Wagner Bálint Brassóban irt egy görög nyelvü evangélikus kátét /96/, amelynek latin nyelvü bevezetésében olvasható, hogy ezt a művet a szerző "A nyomorult Görögország maradékai számára" irta. Georgius Koresios görög diakon 1561-

ben Brassóban leforditotta a bibliát román nyelvre és saját cirillbetüs nyomdájában kinyomtatta /97/. 1569-ben tünt fel Erdélyben Jacobus Palaiologos unitárius hittudós /98/. Brassóban és Nagyszebenben már ezidőtájt laktak görög kereskedők, akik Havasalföld és Oláhország /Ungrovlachia/ irányából jöttek be Erdélybe. Ezekre a kereskedőkre vonatkozó első adat 1545-ből való /99/. A gyulafehérvári gyülés 1581.évi és a brassói tanács 1588. évi határozatai /100/ azt bizonyitják, hogy a XVI.szd-ban már sok görög kereskedő tevékenykedett Erdélyben. Az 1603. évben hozott harmincad-szabályzatból kiviláglik, hogy az erdélyi görögök élénk kereskedelmet folytattak Konstantinápollyal /101/. Egy 1609.évi dicetalis articulus pedig már szabad mozgást engedett a görög kereskedőknek /102/. Virágkoruk azonban csak később, a XVII.szd-ban volt, amikor a fejedelmektől több alkalommal privilégiumot kaptak. A legjelentősebb ezek közül az 1636. évi kiváltságlevél /103/, amelyet I.Rákóczi György fejedelem adott az erdélyi kereskedői társaságnak /kompániának/ /104/. Ezt a privilégiumot három másik fejedelem is megerősitette és 1701-ben I.Lipót király is megújitotta /105/. A következő évben megtörtént az erdélyi görögök első összeirása, amely 292 személyt tartalmaz /106/.

Királyi terület

A királyi Magyarország területén is hamarosan megjelentek a görög kereskedők. Róluk azonban csak a XVII.szd. elejétől vannak adataink. A bécsi békét követő 1616.évi szerződésben /107/ a király és a szultán kölcsönösen biztositotta mindkét fél számára a kereskedelmet. Ez a rendelet megkönnyitette a görögök kereskedelmi tevékenységét s mind többen jöttek az országnak erre a területére is. Nem csoda, hogy Debrecen városa már 1618-ban védelmezett a görög kereskedőknek a városba való letelepedése ellen /108/. A görögökre vonatkozó adatok Nagyvárad és Jenő 1660. évi elfoglalásával kapcsolatosak. A törökök ekkor ugyanis kiüztók onnan a görög kereskedőket /109/

és azok Németibe, Szatmárba, Kallóba, Debrecenbe, illetőleg a Felvidékre menekültek. Eger /11o/, Sárospatak /111/, Tokaj /112/, Miskolc /113/ és Kassa /114/ város levéltárában találhatók adatok a görögöktől ebből az időszakból. A görögök csakhamar annyira elszaporodtak, hogy I.Lipót király 1665-ben országos felügyelőséget /115/ hozott létre a kémgyanusnak vélt görögök megfigyelésére s két évvel később, 1667-ben privilégiumot /116/ adott a felvidéki királyi birtokokon élő görög kereskedőknek. Az ország nyugati, északi és északnyugati részén ezekben az időkben tevékenykedő görögökről eddig még nem sikerült írásos adatot találnunk. Egyébként is a XVII.szd.második felében a királyi Magyarországon a kereskedelem minden ágában nagyfokú hanyatlás állott be /117/.

Hódoltsági terület

A török uralom elején még jórészt magyar tőzsérek /118/ és török kereskedők bonyolitották le az áruforgalmat. Csakhamar átvették azonban tőlük a kereskedelmet a görög kereskedők. Az elkényelmesedő törökök örömmel fogadták és védelembe vették a görögök tevékenységét, igy azok nem is szorultak felsőbb szultáni privilégiumra. A hódoltsági területen annyira megnőtt a görögök száma, hogy azok kezdtek átjárni a királyi területre, sőt Erdélybe is, amint ezt az ottani XVII.szd-i adatok bizonyitják. A görög kereskedőknek a hódoltsági területen való működéséről /119/ igen kevés konkrét adatunk van s inkább csak vissza lehet következtetni a görögöknek a királyi területen való megjelenéséből.

A XVII.szd-ban a kereskedői társaságokba tömörülő erdélyi ill. felvidéki görögökéhez hasonló szervezettségnek semmiféle irásbeli nyomát nem találjuk a hódoltsági területen annak ellenére, hogy a kereskedelem ekkor már teljesen a görögkeletiek kezén volt, akik valósággal elárasztották a Duna-Tisza közét és a Temes-közt /12o/. Mivel a hódoltsági görög kereskedők török alattvalók voltak, nem kellett közösen összefog-

niok annak érdekében, hogy kereskedési jogukat elismerjék. Ők egyénenként is teljes szabadságot élveztek annál is inkább, mert egyuttal az itt szolgáló török katonaság szállitói is voltak.

Pest

Minthogy a török állampolgárságú görögöket a török hatóságok nem tartották nyilván, ezért nem maradtak irásos adatok a görögök pesti működéséről sem, holott Pest a török időkben is a hazai kereskedelem központja maradt. Különösen marha-, ló-és borkereskedelméről volt hires, amelyet főképpen a szerbek és görögök bonyolitottak le /121/.

A törökök kiüzése után Pest régi lakósai, igy a rácok és görögök közül is csak nagyon kevesen maradhattak meg a városban /122/. A törökkori leventinus kereskedők is vagy elpusztultak az ostrom alatt, vagy elmenekültek onnan /123/. A városba való letelepedésre a magyarokat és külföldieket, elsősorban a németeket és "rácokat", csakhamar vonzotta az olcsó telek, ingyen szántóföld és a pár éves adómentesség meghirdetése /124/. Pest görögkeleti lakósainak száma azonban 1690 körül növekedett meg, amikor Csarnojevics Arzén ipeki pátriárkával Magyarországra menekült szerbek egy kisebb része Pesten is megállapodott. Többségük Budán és Szentendrén telepedett le. Minthogy I.Lipót magyarellenes élü behivólevele /litterae invitatoriae/ nemcsak Szerbia, hanem többek között Makedónia lakóihoz is szólt, valószinü, hogy a betelepült szerbek között görögök is voltak /125/. Ezt bizonyitja egy 1696. évi budai összeiras is /126/, amely szerint a telepesek "nach dem Verlust Belgrad aus Griechenland, Bulgarien, Moesien und anderen angränzenden Orthern anhere gezogen". Ugyanez az összeirás Szentendre és Pomáz uj lakóiról is megemliti, hogy azok között makedovlachok és görögök is voltak. Pomáz község akkori lakóseiról olvashatjuk /127/, hogy azok közül "die makedonischen Wlachen und Griechen kamen nach der Eroberung Belgrads an."

Minden valószinüség szerint a görögök és makedovlachok már ekkor megjelentek Pesten is, csakhogy számuk nagyon jelentéktelen lehetett, mert maga Pest városa is kicsiny volt még akkoriban. Az összkereskedői létszám pl. 1696-ban mindössze 7 volt /128/. Az idegen kereskedőket a Pesten való letelepedésre vonzották a következő kedvező körülmények is: 1/ Itt nem kellett a külvárosban letelepedniök, mivel a városnak akkor még külvárosa nem is volt. A kereskedők leginkább a Belgrádi-kapu közelében éltek. 2/ Pest városa 1694-ben megkapta a vásártartási jogot. Az évente négyszer tartott vásároknak igen nagy vonzereje volt a kereskedőkre /129/.
3. 1699-ben a pesti kereskedők céhe szabadalomlevelet nyert /130/. E kereskedőtársulat alapszabályainak 5.cikkelye lehetővé tette a görög kereskedőknek a céhbe való felvételét: "A pesti kereskedőnek katolikusnak kell lennie, de mivel azonban a törököktől visszahóditott Magyarországban rác és görög kereskedők számosak és mindenütt türetnek, ezek is ismertessenek el teljes joguaknak és fogadtassanak be a testvéregyletbe." Nem csoda tehát, hogy az alapitó tagok között találjuk a görög Emmanuel Miklóst is. Kétségtelen, hogy e felsorolt kedvező körülmények nagyban közrejátszottak abban, hogy már a XVII. szd. végén görög kereskedők tartózkodtak Pesten. Minthogy az első görögök jórészt vándorkereskedők voltak, megjelenésük eléggé észrevétlenül történt, s csak kevés adatunk van róluk e kezdeti időben.

Pest városban a török uralom alól való felszabadulás után első évtized folyamán élő lakósaira vonatkozó adatokat Dümmerth Dezső /131/ gyüjtötte össze, főleg az 1696. évi összeirás, a polgárkönyv és telekkönyvek alapján. Megállapitható, hogy e kor legtekintélyesebb görögje a török árúkkal kereskedő Emmanuel de Nicola /Manoli Miklós/ volt, akinek 31 marhája és 1736-ban bekövetkezett halálakor 10.000 Ft. készpénze és ugyanannyi értékü dohánya volt. Még egy másik üzlettel is ren-

delkezett Temesvárott. Leltárában történeti könyvek is szerepeltek. 1694-ben polgárjogot nyert, 1705-ben pedig városi tanácsos lett, sőt a nemességet is elnyerte. A legidősebbik fia folytatta apja mesterségét, a középső katonatiszt lett, a harmadik pedig Lugoson postamesterkedett. A Duna-parton a 268.sz. ház az ő tulajdonába került /132/. Dümmerth Manoli Miklóst ráénak emliti. Ő ugyanis a kor szóhasználatának megfelelően nem tett különbséget a szerbek és görögök között.

Már Römer Flóris emlitette /133/, hogy egy Görög Miklós nevü egyén 1697-ben vásárolta meg a Vizikapu utcában a Kohary házat. 1703-bam a mellette lévő ház ment át Grek alias Pusztay tulajdonába. A polgárkönyv adatait vizsgálva találjuk, hogy Emmanuel Miklós mellett Grec Miklós 1699-ben nyerte el a polgárjogot. A pesti görögkeleti lakosok egyik 1733. évi folyamodványa szerint Pusztay Miklós 1696-ban, Pasics Emmanuel háztulajdonos 1697-ben lett polgárrá /134/. - Egy peres iratból tudjuk /135/, hogy Pesten már 1701-ben sertéskereskedő társaság alakult, amelynek tagjai részben görögök voltak /136/. Mindezek az adatok mellett tanuskodnak, hogy a török iga alól felszabadult Pest városában hamarosan megjelent a görög kereskedői elem. A testvérvárosban, Budán is hasonló volt a helyzet, mert egy 1703.évi, valamint egy másik 1709. évi összeirásban is 3-3 Görög családnevü egyén szerepel /137/. Ugyanez történt Egerben is, ahol a város 1687. évi felszabadulását követő évben egy görög kereskedő már telket vásárolt /138/. A kecskeméti görögökről 1698-ból való az első adat /139/. Péterváradon 1707-ben már engedélyt kaptak a görögök a szabad kereskedésre /140/. Megállapithatjuk tehát, hogy a volt hódoltsági városokban s igy Pesten is a felszabadulás után azonnal feltüntek a görög kereskedők. A szerbekkel együtt történő megjelenésük eléggé észrevétlenül ment végbe, mivel azok eleinte főképpen vándorkereskedők voltak.

A budapesti belvárosi római katolikus plébánia régi anyakönyvében /Liber Baptizatorum/, amely az 1682-1700 közti évek

bejegyzéseit tartalmazza, nem találhatunk görög hangzású nevet. Ennek oka az lehet, hogy a görögök vallási szempontból már akkor is a pesti szerb Szent György parókiához tartoztak, amelynek anyakönyvezése csak később, 1728-ban indult meg, továbbá az is, hogy a Pesten megforduló kevésszámú görög kereskedő a fiatalabb korosztályhoz tartozott és nőtlen volt, akinek életében nem sok anyakönyveznivaló esemény történt.

A XVIII.szd. elején folytatódik a görög kereskedőknek a magyar városokba való lassú beszivárgása. Ezt elősegitették az 1699.évi karlócai békének a kereskedelmet támogató XIV. és XV. pontjai is. A görögök ügyességük, mozgékonyságuk miatt csakhamar vetélytársaivá váltak a városok gremiális kereskedőinek, akik anyagi létükben fenyegetve segitségért folyamodtak a különféle hatóságokhoz. Budán a helybeli kereskedők már 17o1-ben kértók a szerbek kitelepitését /141/. A városi tanács pedig a törökországi összeköttetéseik miatt tartott tőlük. Pesten is megnőtt a balkáni kereskedők száma, ezért, amikor a város 17o3-ban megkapta a szabad királyi város jogát, ott is elhatározták /142/, hogy csak katolikus kereskedőket vesznek fel a polgárok közé s a balkáni kereskedőknek csak a tanács engedélyével szabad árusitaniok. A pesti bekebelezett kereskedők a XVIII.szd. első két évtizedében még nem kértók a görögöknek a városból való kitiltását. Ennek oka az lehetett, hogy 17o3-ig a görögkeletiek is akadálytalanul felvételt nyerhettek a kereskedői társaságba, másrészt hogy Pest még olyan kicsi volt, és olyan gyenge volt a kereskedelme /17o2-ben pl. 6 kereskedője volt a városnak/, hogy örültek a jövevény kereskedőknek, akiknek egy része különben is átmenőkereskedelmet folytatott. Ez utóbbi ok miatt volt kezdetben a pesti "rácoknak" jóval több joguk, mint a budaiaknak /143/.

Rákóczi szabadságharca idején /17o3-1711/ Pest lakossága nagyon megcyérült, annak kb. a fele ui. a kurucok portyázásai, valamint a tifuszjárvány miatt menekülésre kényszerült. A házak fele is tönkrement. 17o9-ben összesen 16 iparos és keres-

kedő tartózkodott a városban /144/. Minthogy a magyar érdekek ellen kijátszott szerbek - hálából az I.Lipóttól 1690-ben kapott szabadságjogokért - kurucellenesek voltak, természetesen a szerbekkel egy közösségben élő csekélyszámú pesti görögség is császárpárti volt. Találtunk adatot arra vonatkozólag, hogy a nagyszebeni görög kompánia a Rákóczi ellenes gyüjtés alkalmával 1703-ban nemcsak pénzt, hanem vázákat és ékszereket is felajánlott /145/. Olyan városokban viszont, ahol a görögök nem szerb vagy német környezetben éltek, mint pl. Kecskeméten /146/, Tokajban /147/, ott Rákóczihoz csatlakoztak, aki szabad kereskedést, letelepedést biztositott számukra. Ezek szerint már Rákóczi idejében - ha még Pesten nem is - megnyilatkozott, hogy a görögök nem voltak egyöntetüen olyan császárpártiak, mint a szerbek, akik sokszor fegyverrel is harcoltak a magyarok ellen.

A szatmári békét követő években ismét fellendült a görögök kereskedelmi tevékenysége hazánkban /148/. Bár Buda gazdagsága és nagyobb lélekszáma miatt sokkal nagyobb vonzóerőt gyakorolt a balkáni népekre, mint Pest, mégis szivesen jöttek oda is a törökországi kereskedők, mert e kis város szivesen fogadta a jövevényeket, akik fontos cikkekkel látták el a lakókat. Pestnek 1715-ben még csak 2700 lakosa volt /149/. Ezek között 7 "rác" adózó iparos és kereskedő rendelkezett 466 Ft. kereskedelmi jövedelemmel /150/. Közéjük tartozott a már emlitett görög Manoli Miklós is. E számból megállapitható, hogy a XVIII.szd. kezdő éveiben még kevés törökországi kereskedő élt Pesten. Országos viszonylatban is ugyanez volt a helyzet, mert 1715-ben a Magyarországon működő különböző nemzetiségü kereskedők összlétszáma is csak 550 volt.

Uj fordulatot jelentett a görög kereskedők számára az 1718. évi passzerovici béke, amely részükre nagy vámkedvezményt biztositott. E kedvező helyzet következtében megkezdődött a görögök tömeges bevándorlása Magyarországra és ezzel uj fejezet nyilt meg a magyar-görög kapcsolatok történetében.

2. A GÖRÖGÖK TÖMEGES BEVÁNDORLÁSA PESTRE /1718 - 1774/

A görög kereskedőknek nagyobb számban való beáramlása az 1718.évi pozsareváci /passzerovici/ békét követő kereskedelmi szerződés megkötése /151/ után kezdődött el. Ennek a keleti kereskedelmet megkönnyitő szerződésnek 20 pontja közül a legfontosabb a harmadik, amelyik szerint az egy alkalommal történő 3 %-os vám lefizetése mellett a török alattvaló kereskedők szabadon hozhatták be árujukat az országba. Ez behozhatatlan előnyt jelentett számukra a minden vámhatárnál harmincadot és egyéb vámokat, adókat fizetni tartozó hazai kereskedőkkel szemben /152/. Nem csoda, hogy ezután már Konstantinápoly és a hatalmát mindjobban elvesztő Velence helyett Ausztria és Magyarország lett a görög kereskedelem terjeszkedésének iránya s Velence /153/ helyett Bécs vette át a diaszpora görögség központjának szerepét. Ezt a fordulatot a velencei görög konzul is észrevette és a következő szavakkal jellemezte: „Οἱ ἔμποροι τώρα πηγαίνουν μὲ τὰ ἐμπορεύματά των πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν." /154/.

Hogy a pozsareváci békét közvetlenül követő években mennyire növekedett a kereskedők száma Pesten, azt Acsády I. /155/ és Nagy I. /156/ 1715. és 1720. évi összeirásokra vonatkozó adataiból következtethetjük. Az iparos és kereskedői létszám 1715-ben Acsády szerint 92 volt, Nagy I. szerint pedig ugyanakkor 77 iparos működött, nyilvánvaló tehát, hogy 1715-ben 15 volt a pesti kereskedők száma. /Az egész országban ekkor 550 kereskedő tevékenykedett./Acsádynál 1720-ban 166 iparos és kereskedői létszám található. Nagy I. viszont 141 iparos említ ebből az évből. E két adatból következik tehát, hogy 1720-ban 25 kereskedő működött Pesten. /Az országos összkereskedői létszám ekkor 752 volt./ Acsády 1715-ből Pesten 7 rác iparost és

kereskedőt említ, akiknek a száma 1720-ban 34-re növekedett. Ez utóbbiakból öten voltak görög származásuak /157/. E számadatokból világos, hogy 1718 után ujabb szerb-görög bevándorlók jelentek meg Pest városában, akik közül a szerbek, - mivel egy részük iparral is foglalkozott - nagyobb számban telepedtek meg a városban. A görögök közül viszonylag kevesen maradtak állandóan Pesten. Ezt bizonyitja Pest városának 1733.I.15-i jelentése /158/ is, amely szerint akkor Pesten csak 7 letelepedett törökországi kereskedő volt található, akik közül csupán a Csahodár fivérek jöttek az 1718 előtti években, a többiek mind később telepedtek le a városban /159/. E kimutatásból világos tehát, hogy a <u>görögök nagy többsége ekkor még nem telepedett meg a városban</u>, leginkább vándorkereskedést folytatott s rendszerint a vásárok idején jelent meg ott.

Mivel Pest 1720 körül is még eléggé kis város volt, lakóinak száma 3800 körül mozoghatott /160/, azért kezdetben szivesen fogadhatták őket a város lakói. Mihelyt azonban a görög kereskedők száma megnövekedett s zavarni kezdték a város céhes kereskedelmének érdekeit, mert a kereskedelem olyan ágaival is foglalkozni kezdtek, amelyek nem tartoztak az un. keleti kereskedelem körébe, Pesten is megindult a panasz a görögök ellen. De a görögöknek ez a tevékenysége keresztezte a Monarchia merkantilista külkereskedelmi politikáját is. Mivel az kivitellel akarta növelni az ország pénzállományát, azért a behozatalt csak olyan árúcikkekre engedélyezte, amelyek nálunk nem voltak előállithatók. Amikor a görögök már Bécsben és Alsó-Ausztriában is megjelentek s Magyarországról is mind nagyobb számban érkeztek ellenük panaszok, valamint az emlitett pénzügyi politika miatt is, a <u>HTT kénytelen volt 1725. ápr.26-án korlátozni a görögöknek a pozsareváci szerződésben biztositott kereskedelmi szabadságát</u> és elrendelte, hogy a görög kereskedők csak török árúkkal kereskedhetnek csupán nagyban. A kicsinyben való árúsitás csak a vásárok idején megengedett. Ez a rendelet, a hazai cikkeket kicsinyben árúsitó

gremialis kereskedők számára valóban védelmet jelentett volna, ha a görögök megtartották volna ezt. Tény azonban az, hogy kb. 50 éven át egészen az 1774. évi hűségeskü rendeletig minden tiltalom, büntetés ellenére a görögök országszerte kijátszották ezt a rendeletet, mert továbbra is korlátozás nélkül kereskedtek török árúkkal, sőt nagyon gyakran nyugati és hazai árúcikkekkel is. Ez pedig azért volt lehetséges, mert a különféle hatóságok időnként eléggé kesztyüs kézzel s egyáltalán nem következetesen bántak az engedetlen görögökkel /161/.

A pesti gremiális kereskedők kezdetben a céhmonopóliumok révén maguk iparkodtak a városban megjelenő görög kereskedők tevékenységét szabályozni. Igy pl. megszabták, hogy a görögök csak török csizmát árulhattak, vagy hogy a céhtagokat nyersanyagvásárlási elójog illeti meg a görögökkel szemben. Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy céhek nem tudnak maguk erejéből megbirkózni a görög konkurrenciával. Éppen ezért kapóra jött nekik az 1725.évi korlátozó rendelet, amelyet néhány hét múltával Pest városában is kihirdettek. Végrehajtására azonban itt sem került sor, mert a magisztrátus az állandóan letelepedett görögöket védelembe vette s a rendeletet csak a vándorkereskedőkre vonatkoztatta. Emiatt két év múlva a pesti kereskedők panaszára a HTT felszólította a városi tanácsot a rendelet megtartására /162/. E rendelkezésnek nem lett azonban foganatja, mert a megtelepedett görög kereskedők továbbra is szabadon kereskedtek boltjaikban. A HTT szigorú leiratára a tanács a görög boltokat bezáratta.

A HTT 1732. május 12-én olyan rendeletet bocsátott ki, amely megmagyarázta, hogy az 1725. évi korlátozó rendelkezés csak azokra a görögökre vonatkozik, akik megmaradtak török alattvalóknak, vagyis vámkedvezménnyel hozták be árúikat. Azok a görögök viszont, akik családjukkal együtt állandóan megtelepedtek Magyarországon, állampolgárságot szereztek és a harmincadot megfizetik, szabadon kereskedhetnek bármilyen árúval kicsinyben és nagyban egyaránt. A HTT tehát arra törekedett,

hogy a görögöket letelepedésre birja. Ezzel a célja az volt, hogy a görögök a Monarchia alattvalóivá válva harmincadot és egyéb adókat fizessenek, vagyis növeljék az állam jövedelmét, másrészt a HTT a családtagoknak Magyarországra való hozatalával az itt szerzett pénznek az országból való kivitelét akarta megakadályozni.

1737-ben a törökökkel való háborúskodás idején országszerte összeirták a görögök árúit és boltjaikat bezárták. Ekkor Pesten 15 török alattvaló kereskedő /8 nagykereskedő és 7 kiskereskedő/ boltjának összeirására és lefoglalására került sor /163/. Ugyanekkor Kecskeméten 11, Nagykörösön 3 görög boltját irták össze /164/. Ugyanebben az évben az országszerte elterjedt pestisjárvány miatt kitiltották az országból azokat a görög kereskedőket, akik a határnál 40 napos megfigyelésen az un. Kontumaz-Hausban /165/ át nem estek és erről orvosi igazolással nem rendelkeztek. /Sanitäts-Foede/ /166/. A járvány terjedését iparkodott a HTT meggátolni egy 1739. évi rendelettel is, amely szerint "Koldusok, zsidók, cigányok, görögök és más efféle csavargó népek se be, se ki ne bocsájtassanak." /167/ Ez a tilalom a görög vándorkereskedőkre vonatkozott, mint olyanokra, akik a betegséget terjesztették. Magában a városban 1739 elején még 23 török alattvaló kereskedő tartózkodott /168/, akik állitólag egyrészt a pestisjárvány miatt, másrészt pedig hadseregszállitói tevékenységük miatt nem tudtak hazamenni. Egyébként ekkor már az ország 23 megyéjében és Pesten kivül még 8 nagyobb városban működtek görög kereskedők /169/.

Az 1739.évi belgrádi békeszerződés 11.pontja értelmében a török alattvaló kereskedők /Turci, Bulgari, Greci, Arnauti et alii/ továbbra is a régi módon "libere, secure et pacifice" folytathatták tevékenységüket. Minthogy e szerződés értelmében a görögök beáramlása az országba megerősödött, azért az 1741. évi országgyülés a 29.tc.-ben /170/ törvénybe iktatta az 1732. évi május 12-i HTT rendeletben foglaltakat, vagyis hogy csak a családjukkal együtt letelepedett, honpolgárokká vált görögök

működhetnek szabadon, a török alattvalók a törökökkel kötött szerződés szerint csak török árukkal s csak nagyban kereskedhetnek - kivéve a vásárokat, ahol kicsiben is foglalkozhatnak török áruk eladásával. Ugyanennek a törvénynek az alapján tiltják el Pesten is a görögöket a borkereskedéstől és az iparüzéstől /171/.

Hiába szólította fel felsőbb utasitásra /172/ Pest város tanácsa a görögöket a törvény megtartására, az örökösödési háború idején hiába záratta be boltjukat s vetett ki rájuk birságot, azokat megfékezni nem lehetett, sőt mind nagyobb számban jöttek ujabb és ujabb görög kereskedők. 1748-ban az ország 10 legnagyobb kereskedői társasága között szerepelt a pesti is /173/. Ezek ugyanis a kicsiben való árusitás jogáért készek lettek volna a Kamarának nagyobb összeget fizetni. E tervük nem sikerült. Őket azonban ez nem izgatta, mert továbbra is folytatták a meg nem engedett módon való kereskedést. Emiatt a különböző hatóságok kénytelenek voltak ujabb szigorú rendszabályokat hozni ellenük. Igy a HTT 1746.jul.2-án a szabad kereskedelem folytatását a családtagok Magyarországra való behozatalától tette függővé. E korlátozás ellenére is 1750-ben 24 görög kereskedő /mindegyik 3-4 társsal/ működött a városban /174/, akik illegális módon kereskedtek. Hosszú huza-vona /175/ és vizsgálat lefolytatása után a magisztrátus 1753.julius 11-én jelentette, hogy 11 görög /176/ foglalkozott tiltott cikkek árusitásával /177/.

A HTT 1754.julius 27-én elrendelte a görög kereskedők országos összeirását. Ez a kereskedők üzleti alkalmazottaira terjedt ki. Az OL-ban sikerült megtalálnunk Pest város görögjeinek adatait is /1. Függelék 1./. Eszerint ekkor 36 kereskedő, 5 fiú, 9 testvér, 15 kereskedőtárs, 10 segéd, 13 inas és 4 szolga, összesen tehát 92 kereskedéssel foglalkozó görög élt Pesten. Ujvidéken ugyanekkor 22, Pozsonyban 4, Budán 4, Komáromban 2, Szegeden 2 kereskedő volt. Pesten működött tehát már ekkor a legtöbb görög kereskedő.

A pesti görög kereskedők egy másik összeirása szerint 1755-ben 15 társaszég és 11 önálló kereskedő tevékenykedett a városban /178/. Gárdonyi a felsorolt nevekből helytelenül következtette /179/, hogy köztük a szerb nemzetiségüek voltak túlsúlyban. A nevek többsége ugyanis a görögök által használt vezetéknevek. A szlávos névvégződés ugyanis nem utal okvetlenül szerb származásra /180/. Az 1754. és 1755. évi összeirások éppen ellenkezőjét, éppen azt bizonyitják, hogy a XVIII.század közepe táján a szerb kereskedők túlsúlya már megszünt és a veszedelmes versenytárs görögök veszik át a vezető szerepet a pesti s az országos kereskedelemben is.

Haugwitz Ottó és Prokopp Ferdinánd Magyarország kereskedelmi viszonyait felderitő utazásuk alkalmával 1755-ben megállapitották /181/, hogy a legtöbb helyen görögök, németek, törökök, örmények a kereskedők. Jelentették, hogy Pesten rengeteg macedon gyapjut láttak. Az ottani kereskedők közül kiemelték a görög Popovics Mihályt, aki 1753-ban nyert polgárjogot, majd a pesti kereskedői társaság tagja lett.

A pesti görögök és a helybeli kereskedők között továbbra is folyt a küzdelem. A magisztrátus a HTT utasitására továbbra is az 1725.évi rendelet megtartását követelte a görögöktől. Ennek végrehajtása céljából többször összeiratta őket. Igy pl. az 1760.május 7-i összeirás /182/ szerint 15 kiskereskedő működött a városban. Ugyanezen év julius 31-én végzett összeirás szerint pedig 13 üzlettel rendelkező, 19 bolt nélküli török állampolgárságu görög tevékenykedett Pesten /1. Függelék 2./. Ugyanez az összeirás 6 polgárjogot nyert görögöt is felsorol. Egy másik ugyancsak 1760.évi összeirás 35 balkáni kereskedőt tartalmaz.

A görög kereskedőket nem riasztotta meg figyelmeztetés, összeirás, ők továbbra is korlátlan kereskedést folytattak. Amikor a város erélyesen akart fellépni ellenük, akkor a magisztrátus sohasem kapott felhatalmazást megbüntetésükre. Nem csoda tehát, hogy a török alattvaló kereskedők száma állandóan növekedett. Mig 1761-ben 12 boltos és 11 nagykereskedő tevékenyke-

dett Pesten /183/, 1767-ben már 75 a görög és rác kereskedők száma a 23 magyar és német kereskedővel szemben /184/. Összehasonlításképpen megemlitjük, hogy Bécsben 1766-ben 82 volt a városban tartózkodó és 134 a távollévő görögök száma /185/. Bécsben tehát már ekkor is jelentősebb görög szórvány élt, mint Pesten.

1765-ben a pesti szerb parókia összeiratta a családokat. /lásd Függelék 3./ Eszerint 55 görögkeleti vallású család élt Pesten, amelyek közül 22-24-ről állapithattuk meg a görög származást. A hivők többsége tehát szerb volt.

A pesti görögök, hogy a zaklatásoktól megmeneküljenek, amelyeket az 1763.augusztus 13-i és az 1765.május 18-i az árúelkobzást kilátásba helyező királyi resolutiók is fokoztak /186/, mindent megtettek annak érdekében, hogy a városi polgárok közé bejussanak, bár a HTT 1750.szept.1o-én kiadott rendeletével csak azoknak a görögkeleti schizmatikusoknak engedélyezte a polgárjog megadását, akik 1735-ben már állandó lakósok voltak. Többüknek sikerült a kereskedői társaságba is felvétetni magukat.

A görög kereskedők beözönlése nemcsak Pesten, hanem országszerte állandóan erősödött, úgyhogy azok az 176o-as évek végén már nemcsak minden jelentősebb várost, hanem a kisebb falvak kereskedelmét is kezükbe kaparintották. Nem csoda, hogy a magyarok attól féltek, "ha ezen állapot nem ér véget, Magyarország rövid időn belül Macedoniává változik" /187/. Érthető tehát, hogy Mária Terézia királynő - kihasználva a kitört orosz-török háborút - 1769.ápr.5-én a görögök visszaszoritása céljából elrendelte /188/, hogy a görögökről lo pontból álló országos összeirást /189/ kell készitení a ezentúl a török alattvalók közül csak azok kereskedhetnek a megengedett módon, akiknek érvényes útlevelük és vámcédulájuk van. A szabad kereskedést biztositó állampolgársághoz viszont hüségeskü letétele szükséges, aminek előfeltétele a keresztény hit és a család

behozatala az országba, vagyis a végleges letelepedés. Akik nem tartoznak egyik kategóriába sem, azok egy hónapon belül kötelesek eladni árújukat, különben elkobozzák.

A pesti görögök 1769.szept.15-i összeirása /190/ szerint 43 görög és 3 török nemzetiségü törökországi alattvaló kereskedő tartózkodott Pesten./Ugyanekkor Budán 10, Esztergomban 11, Pozsonyban 8, Miskolcon 3o, Gyöngyösön 42 görög kereskedőt irtak össze./ A pesti tanács 177o.ápr.-i vizsgálata szerint 22 görög tartozott a helyi kereskedői társulatba s 3o-nak volt még rajtuk kivül boltja. Összesen tehát 52 állandó bolttal rendelkező kereskedő s számos vándorkereskedő tevékenykedett a városban. Az 177o.julius 22-i összeirás /191/ már 13o kereskedőt, 46 üzlettársat, 11o segédet és 26 inast /összesen tehát 312 kereskedéssel foglalkozó görögöt/ és 194 családtagot tartalmaz. A görögök összlétszáma ekkor tehát 5o6 személy volt. Mint láttuk, 1754-ben még csak 92 kereskedéssel foglalkozó görög tevékenykedett Pesten. Ezek száma 177o-ben azonban már 312-re nőtt, vagyis másfél évtized eltelte után 22o-al nagyobb lett a számuk. Nem volt tehát alaptalan a pesti lakósoknak az a panasza, hogy valósággal Makedóniában érzik magukat /192/.

Egy másik 177o.dec.24-én kelt összeirás /193/ szerint 428 görögkeleti vallású egyén /közülük 71 családfő/ élt Pesten. A felsorolt összeirásokban szereplő meglehetősen eltérő adatok részben a vándorkereskedők miatti fluktuációnak, részben pedig az összeirási szempontok különbözőségeinek következménye. Annyi azonban mindenesetre megállapitható, hogy a görög kereskedők létszáma a 18.század 6o-as éveiben növekedett meg gyors ütemben, úgyhogy 177o körül a Pesten élő görögök száma már 5oo körül mozgott. Ennek a viszonylag rövid idő alatt végbement nagyarányú beáramlásnak két oka volt: az egyik a fokozódó török terror elől való menekülés. /Moszchopolisz város feldulása 1769-ben történt s akkor a város egész lakossága Magyarországra menekült./ A másik ok: a törököknek az

oroszokkal folytatott háborúja miatt a görög kereskedelem Magyarországon koncentrálódott.

Az összeírás után a HTT fokozott figyelemmel kísérte a görög kereskedők tevékenységét. Igy a pesti kereskedők panaszára elrendelte, hogy csak a bekebelezett kereskedők kereskedhetnek szabadon. Minthogy a görög kereskedők egy része nem engedelmeskedett, azért a magisztrátus 1771.január 4-én 24 kereskedőt 12 Ft. pénzbüntetéssel sújtott. Ezt a tanács annál inkább tehette, mert 10 nappal később felszólitást kapott az 1769.rendelet maradéktalan végrehajtására. A görögöket ez nem ijesztette meg, hanem továbbra is folytatták tiltott tevékenységüket. A magisztrátus erre, hogy az áruelkobzást alkalmazhassa az ellenszegülőkkel szemben, továbbá, hogy a HTT 1771.márc.26-i /308.sz./ rendeletének, amely a latin és görög kereskedők üzleti és vagyoni helyzetének országos összeirását irta elő, eleget tehessen, 1972.dec.5-én összeiratta a kereskedői társasághoz nem tartozó kereskedőket /1.Függelék 4./. Eszerint az összeirás szerint 1772-ben a 48-ba nem bekebelezett kereskedő közül 4 volt katolikus /latin/ és 44 görögkeleti vallású /194/. Az utóbbiakat 7 csoportba osztotta Zakall János összeiró biztos. A görögkeletiek legnagyobb csoportját 16 olyan kereskedő alkotta, aki már pesti polgár és háztulajdonos volt. Ezek általában már 1-3 évtizede Pesten működtek. Rajtuk kivül még tizen nem vallották magukat török alattvalóknak. Ez utóbbiak közül kettőnek már háza volt, hárman behozták családjukat Magyarországra, öten pedig nőtlenek voltak, akik szintén nem akartak visszatérni hazájukba. Mindössze 18 kereskedő nyilatkozott úgy, hogy még török alattvalók. Közülük három már behozta családját Törökországból, hatnak felesége és gyerekei még hazájukban tartózkodott, kilenc még nőtlen, akik közül egyik sem tartózkodik Pesten 10 évnél régebben. Ez utóbbiak legnagyobb része törvénytelen módon kereskedett. Egy másik magisztrátusi összeirás szerint a felsoroltak közül mindössze csak 23-an kereskedtek török árúkkal.

Ha ezt az 1772.évi összeirásban szereplő 44 görögöt összevetjük az 1769.szept.15-i 43 göröggel, akkor megállapitható, hogy csak 11 személy szerepel mindkét névsorban. Ennek oka az lehetett, hogy ezek az összeirások más-más személyekre terjedtek ki: az 1769. évi összeirás a török alattvaló kereskedőkre, mig az 1772. évi a bolttal rendelkező görögökre vonatkozott. Ezért sokkal nagyobb az egyezés az 1769. évi második összeirás adataival, az ui. a boltvizsgálatok eredményeit tartalmazta. Az 1772. évi 44 görög kereskedőből 27 szerepel már ebben az 1769. évi második összeirásban. Ezek már véglegesen letelepülteknek tekinthetők.

Az 1772. évi összeirásból nyert adatok alapján a magisztrátus 1772. dec. 7-i határozatával a már egyszer pénzbüntetésben is részesitett 2o kereskedő üzletének bezáratását rendelte el. /l. Függelék 5./ Ezek közül 6 már polgárjogot nyert, 6-an pedig nem vallották magukat török alattvalónak. Mind a 12-en a pénzbüntetés ellenére is tartottak üzletükben bécsi árút. 8 török alattvaló pedig tilalom ellenére hazai árúkkal kereskedett. - A 6 polgárjogot nyert kereskedő - miként az év elején a pénzbirság kirovásakor - ujból a HTT-hoz fordult a 2oo.ooo Ft értékü árújuk zárolása miatt /195/. Hosszú vita után 1773. junius 23-án a nevezettek megkapták az engedélyt a csupán élelmiszerrel való kereskedésre bizonyára azért, mert kevés élelmiszerkereskedő lehetett akkor a városban.

Közben a görögök mind nagyobb számban vásároltak házat maguknak. 1773-ban 54 görögkeleti vallású háztulajdonos élt Pesten, akiknek nem egészen a fele volt görög /196/. A házvásárlással együtt egyesek megindították a küzdelmet a polgárjog elnyerése /197/, a kereskedői társaságba való felvételük és a tanácsba való beválasztásuk érdekében is. A városi magisztrátus és a kereskedők ellenállása ellenére is mind többen érték el céljukat, vagyis a többi kereskedővel való egyenjoguságot. Ezzel megindult a görögök Pesten való végleges megtelepedésének folyamata, amely azután a következő évtizedekben bontakozott ki teljességgel.

3. A GÖRÖGÖK ÁLLANDÓ LETELEPÜLÉSÉNEK MEGGYORSULÁSA /1774-1780/

Bár a görögök szabad kereskedelmének alapfeltételéhez, a magyar állampolgársághoz a hűségeskü megkövetelése már 1746-tól kezdve többször - legutóljára az 1769.IV.25-i rendeletben is - felmerült, a görögök egy része azonban továbbra sem tett eleget e felszólitásnak, amint ez a pesti görögök emlitett 1772. évi összeirásából is kiviláglik. A kormányhatóságok előtt mindjobban nyilvánvalóvá vált, hogy a török alattvaló kereskedőket csak egy szigoru rendelet kiadásával és annak radikális végrehajtásával lehet a számukra engedélyezett kereskedés korlátai közé kényszeriteni. Ezt a célt szolgálta a hazai görögségre vonatkozó egyik legdöntőbb jelentőségü HTT-i rendeletnek 1774. aug. 8-án 3523 sz. alatt történt kibocsátása /198/, amely a hűségeskü letételét kötelezővé tette. E rendelet hozatalára a kedvező külpolitikai helyzet nyújtott lehetőséget, mert közvetlenül előtte a kücsük-kajnardzsi béke alaposan megyengitette a törökök hatalmát.

A hűségeskü-rendelet értelmében mindazoknak a török alattvaló kereskedőknek, akik Magyarországon szabadon akarnak kereskedni, az 1769. okt.25-i rendeletben előirt formula szerint az év végéig hűségesküt kell tenniök. Ezzel az illetők elvesztik török állampolgárságukat s a Monarchia alattvalóivá válnak. Emiatt viszont tovább már nem élvezhetik a passzerovici béke által a török alattvalóknak biztositott vámkedvezményt. Az eskü letételének előfeltétele az, hogy az illető hozza be Törökországból családját, ha pedig nőtlen, akkor ezt igazolnia kell. Csak ezután kerülhet sor a hűségeskü nyilvános letételére. Az esküformulának különféle nyelvü variációi voltak. /Egy magyar nyelvü szöveget l.Függelék 6./ Az eskü letételről latin nyelvü elismervényt adnak / l.sz.kép /. A rendelet kimondja továbbá, hogy aki az év végéig nem teszi le a hűségesküt,

annak boltját be kell zárni, árúját el kell kobozni, ki kell árúsitani s az igy befolyt összeget letétbe kell helyezni.

E rendeletnek, valamint a Bécsi Kamara 1774.jul.29-i végrehajtási utasitásának kihirdetése után több görög panaszkodott, hogy a rövid határidő miatt határidőre nem tudják behozni családjukat. Ezért a királynő 1774. dec.1o-i legfelsőbb elhatározásával engedélyezte, hogy ezek 5o-3oo Ft. óvadékpénz lefizetése ellenében még félévig folytathatják tevékenységüket. A hüségesküt nem tett török alattvalók közül azonban csak azok kereskedhetnek tovább török árúkkal a megengedett feltételek mellett, akiknek érvényes útlevelük és vámpapirjuk van /199/. A csalók 1oo dukát büntetést fizetnek. Azoknak az árúját, akik ezekkel az iratokkal nem rendelkeznek, vagy nem szabályszerüen kereskednek, el kell kobozni /2oo/. Ezentul a határokon szigorúan kell ellenőrizni a görögök iratait. A csempészek dupla harmincadot fizetnek. Elrendelte továbbá az uralkodó, hogy török alattvaló Magyarországon birtokkal többé nem rendelkezhet. E rendelet szigoru végrehajtása érdekében a HTT ugyanekkor előirta a török kereskedők ujabb részletes összeirását /2.sz.kép/. Erről és a hüségeskü letételéről a jelentések folyamatos felküldését is elrendelte /2o1/.

Minthogy a HTT ezuttal a királyi rendelet maradéktalan végrehajtására törekedett s mivel a kért jelentés a legtöbb városból késett, azért a HTT 1775.márc.9-én /877.sz./ megsürgette azt. Pest városa is késve küldte be az 1774.aug. és 1775. ápr. közt készült összeirást /1.Függelék 7./. A se nem polgár, se a kereskedői társaságba nem tartozó görögöket ez a kimutatás /2o2/ a következő 4 csoportba sorolja:

Az I.osztályba tartozott 44 hüségesküt tett adófizető,
A II.osztályt képezte 4 hüségesküre hajlandó, nem adófizető görög,
A III.osztályba nyert besorolást az a 4 török alattvaló, akik érvényes uti iratokkal rendelkeztek,

A IV.osztályt 20 olyan akkor még török állampolgárságú kereskedő képezte, akiknek nem volt érvényes útlevelük s akiket ezért mindenféle kereskedéstől el kell tiltani. Ez utóbbiak között 2 nemes is volt. Michael Asztrisz és Theodor Szlavoja de Nicola.

E 15 adatra kiterjedő összeirásból kiviláglik, hogy a hüségeskü rendeletnek igen nagy hatása volt a pesti görögökre, hisz az összeirásban szereplő 72 görög közül több mint fele: 44 már hüségeskütt tett - nagy többségük éppen 1774-75-ben -, 24 pedig hajlandóknak nyilatkozott a török állampolgárságról való lemondásra. Mindössze csupán 4-en nem nyilvánitottak ilyen szándékot. Ők azonban mindnyájan érvényes útlevéllel rendelkeztek. A hüségeskü rendelet következtében nagy arányban indult meg tehát a görögök állandó megtelepedése Pesten. Ugyanez a folyamat ment végbe az ország többi göröglakta helységében is. Erről tanuskodnak az OL-ban található jelentések tömegei. Érdekes megfigyelni, hogy a magyar szakirodalom eddig mennyire nem domboritotta ki e rendelet jelentőségét, Gárdonyi például említést sem tett róla, holott a hüségeskü-rendelet hatásaként indult meg a görögök tömeges letelepedése az országban.

A HTT 1775.évi máj.18-i /2284.sz./ sürgető rendeletére Pest város magisztrátusa 1775.nov.11-én 31, 1776.áprilisában 9 törökországi kereskedő üzletével kapcsolatban hozott szigorú határozatot /203/: boltbezárást, árúelkobzást, árusitás korlátozását. Ezeknek a HTT által immár következetesen támogatott intézkedések hatása alatt természetesen növekedett a városban a hüségeskütt tettek száma. Igy pl. 1776-ban 7-en tettek eskütt /1.Függelék 8./. Még igy is akadtak a görögök közt olyanok, akik vonakodtak a rendeletnek eleget tenni. Ezért Pest városa a HTT 1776.febr.16-i és jul.8-i elkobzást sürgető, valamint a dec.3o-án kelt felszólitására 1777.márc. 8-án 7 ottomán /köztük 1 török nemzetiségü/ alattvaló és

lo hozzátartozó jelenlétét jelentette. /l.Függelék 9./ Mindezek csak rövid ideje tartózkodtak Pesten, s az egy Demeter Priba kivételével nem akartak megtelepedni Pesten. A következő évben 2o török állampolgár kereskedőről küldött jelentést a magisztrátus; köztük egy zsidó és egy török is volt. /l.Függelék lo./ A husz közül csupán Anasztáz Warta dohánykereskedő akart végleg Pesten maradni.

1779.szept.27-én a pesti kereskedők panasszal fordultak a tanácshoz, hogy a görögök közül egyesek engedély nélkül nyitottak boltot a városban, mások pedig korlátozás nélkül árulnak mindenféle árút. A kereskedők ujabb panaszára a magisztrátus okt.21-én összeiratta e kérdéses görögöket. /l.Függelék ll./ Az ennek alapján készült nov.29-i jelentés 2o polgárjogot nyert és nem polgár görögre terjedt ki. /l.Függelék 12./ A tanács nov.29-én kelt határozata alapján dec.1-én bezártak a fenti jelentésben szereplők közül 12-nek és Szagora kucsébernek a boltját, 7 kereskedőtől pedig elkobozták a meg nem engedett árúkat. /l.Függelék 13./ Ha ezeket az összeirásokat összevetjük a régiekkel, akkor szembetünik, hogy az ebben szereplők már állandóan letelepültek - számos polgár is volt köztük -, csak engedély nélkül, vagy engedélytől eltérően kereskedtek. A pesti kereskedők tehát már nem a török alattvaló görögök ellen emeltek panaszt, mint eddig, hanem a már pesti lakos kereskedői társaságon kivüli görögök ellen.

Egy évvel később már a kereskedői társaságba tartozó görögkeleti kereskedők is a támadás központjába kerültek. A [redacted] katolikus kereskedők ui. 178o.febr.ll-én újabb panaszt nyújtottak be a HTT-hoz, hogy a görögkeleti kereskedők az ő létszámukat felülmúlják s ha ez igy folytatódik tovább, pár év múlva nem lesz katolikus kereskedő Pest városában. Ez ellen kértek orvoslást. A HTT 178o.márc.2-án /1657.sz./ elrendelte a magisztrátusnak a katolikus és görögkeleti kereskedők összeirását. Az elkészült kimutatás szerint 18 /köztük

6 vaskereskedő/ volt katolikus és 24 görögkeleti vallású. /2o4/ /Az utóbbiak közül Demkovics Mátyás neve már szerepel az 1779.évi összeirásban is./ Gárdonyi véleménye szerint e görögkeleti kereskedők többsége szerb volt. Ha azonban ezeket a névsorban található neveket közelebbről megvizsgáljuk s a későbbi összeirásokból visszakövetkeztetünk, akkor kitünik, hogy a fenti állitás téves, mert a felsoroltakból 9 volt szerb származású, a többi 15 már a görögök közé tartozott. Ez a tény azt bizonyitja, hogy a <u>görög származású kereskedők már nemcsak a kereskedői társaságon kivül jutottak döntő szerephez, hanem azon belül is mind nagyobb lett a jelentőségük</u>. Minthogy a márc.2-i összeirásból nyilvánvalóvá vált, hogy a görögkeleti kereskedők száma a kereskedői társaságban nagyon megnőtt, nem csoda, hogy az 178o.aug.19-én felvételért folyamodó 1o görög kérését visszautasitották. /1.Függelék 14./ Közülük 3 neve nem szerepel az 1779.évi összeirásban /2o5/. Sőt a katolikus kereskedőknek a HTT 178o. nov.7-i rendeletével sikerült azt is elérniök, hogy a görögkeleti kereskedők felvételét korlátozhatták, a görögök csak az addig tartott cikkeiket árúlhatták, továbbá török alattvalókkal nem társulhattak. Ennek ellenére tovább folytatták - még hozzá nem eredménytelenül - küzdelmiket a társaságba való felvételükért.

Ha a kebelbeli 24 kereskedőhöz hozzáadunk az 1779-es összeirás 2o kereskedőjéből - Demkovics levonása miatt - 19-et és ezekhez még hozzászámoljuk a kereskedői társaságba bekebelezésért pályázó 3 görögöt, akkor megállapithatjuk, hogy <u>178o-ban 46 görögkeleti vallású kereskedő rendelkezett üzlettel Pesten</u> /2o6/. /Boltjaik száma ennél is több volt./ Rajtuk kivül természetesen a városban tartózkodtak az ideiglenes útlevéllel rendelkező török alattvaló kereskedők is.

A folyamatos megtelepüléssel együtt tovább szaporodott a pesti görög háztulajdonosok száma s felülmúlta a szerb

házbirtokosokét. Az 1771-178o közti évtizedben ui. 16 görög vett házat a belvárosban. Mind többen szerezték meg maguknak a polgárjogot is, amelyet 1771-8o között közülük 18-an nyertek el.

Míg az előző évtizedekben az volt a jellemző, hogy a kereskedők gyakran cserélődtek, a 7o-es, 8o-as években ez a fluktuálódás kezd lecsökkenni, mert tekintélyes részük elveszitve a török állampolgárságot véglegesen megtelepedett a magyar városokban, igy Pesten is. A hüségeskü rendelet következményeképpen kialakult tehát egy magyar honosságú, pesti lakással és üzlettel rendelkező görög kereskedői réteg, amely már állandó lakóhelyének tekintette Pestet. Ekkor telepedett le véglegesen azoknak a görög családoknak a zöme, amelyek később a pesti görög kommunitás megalakitásában és felvirágoztatásban vezető szerepet töltöttek be.

Ugyanez a folyamat ment végbe az egész országban, vagyis a hüségeskü megszoritásai ellenére is tovább erősödött a görög kereskedelem, amely ekkorra már valósággal görög monopóliummá vált Magyarországon.

4. A GÖRÖG-SZERB ELLENTÉT KIROBBANÁSA /1780-1784/

A pesti görögök hosszú évtizedeken át békésen éltek szerb hittestvéreikkel /207/. Foglalkozásuknál fogva üzleti összeköttetésben álltak a szerb kereskedőkkel, sokan beszéltek közülük szerbül, házasságkötések révén vérségi kapcsolatba is kerültek szerb családokkal. Vallási szempontból a görögök is a Szerb utcai Szent György parókiához tartoztak. A templom és az egyházközség intézményeinek fenntartásában bőkezüen vettek részt, haláluk után többen a templom kertjében temetkeztek. Nem csoda, hogy a magyarok sokszor a görögöket is "rácoknak" /illyreknek/ tartották. E látszólagos egyetértés és lassú asszimilációs folyamat mögött azonban már kezdettől fogva bizonyos ellentét lappangott a két nép között, mint ahogyan más olyan városban is /pl. Egerben/ /208/, ahol a régebben letelepült szerbek közé mind több görög szivárogott be. Pesten a XVIII.szd. első felében tekintélyes szerb kereskedőréteg élt, amely vegyes érzelmekkel fogadta a közéjük települő görög kereskedőket: egyrészt örültek, mert a jövevények anyagilag jelentősen gyarapitották a szerb egyházközséget, másrészt azonban féltek attól, hogy a mozgékonyabb görögök, akiknek száma a század második felében folyton nőtt, teljesen háttérbe fogják őket szoritani. Ez a konkurrencia harc akkor kezdett azonban teljességgel kibontakozni a két nép között, amikor az 1774.évi hüségeskü rendelettel a görögök is letelepülésre kényszerültek s a szerbekkel azonos jogú kereskedőkké válva közülük mind többen kerültek a polgárok soraiba és váltak a helyi kereskedőtársaság tagjaivá. A számban és vagyonban megnövekedett görögök magukra vonták a szegényebb szerbek féltékenységét. Ez az anyagi ellentét volt a görög-szerb viszály alapvető oka s nem a két nép nemzetiségi /származási, nyelvi stb./

különbözősége, mind ahogy ezt különböző forrásokban találhatjuk.

Hogy a szerbek kenyérféltése volt a legfőbb előidézője a két nép közti ellentétnek, azt bizonyitja e viszály első irásos dokumentuma is. A pesti katolikus kereskedők társasága 1780.febr.11-én panaszt nyújtott be a HTT-hez, hogy a görögkeleti kereskedők az ő létszámukat felülmúljják, s ha ez igy folytatódik tovább, pár év múlva nem lesz katolikus kereskedő Pest városában. Amikor a pesti kereskedők fenti panaszára a HTT március 2-án elrendelte a kereskedők összeirását, a szerbek /Privilegiati Mercatores Pestienses Illyrici ac Rasciani/ a tanácsnak küldött nyilatkozatukban /209/ megragadták az alkalmat, hogy a rivális görög kereskedők ellen támadást intézzenek. Kifejtették, hogy ők ti. a már régóta Pesten lakó privilégizált szerb kereskedők a Macedóniából ujabban belopódzott görög kereskedők miatt kerültek bajba, pedig ha a görög terjeszkedés ellen nem találnak orvosságot, akkor a szerbeknek is, akiknek a száma a katolikusokéval együtt csekély, félniök kell, hogy kivesznek. E nyilatkozatukban maguk a szerbek is elismerték tehát a görög kereskedők számbeli fölényét, amely egyébként az előző fejezetben ismertetett kimutatások adatainak alábbi összefüggéseiből is világos:

A kereskedői társaságba tartozott az 1780.évi összeirás szerint 24 görögkeleti, ebből 15 volt görög,

a kereskedői társaságon kivüli 19 boltos közül 16 volt görög /1779.évi összeirás alapján/,

a kereskedői társaságba 1780-ban felvételért folyamodó 3 közül 2 volt görög származású.

Összesen tehát 33 görög és 13 szerb származású, üzlettel rendelkező görögkeleti kereskedő működött 1780-ban Pesten. Ha szerbekhez hozzávesszük a 18 katolikus kereskedőt is, még akkor is a görög kereskedők voltak túlsúlyban. Ennek alapján megállapithatjuk, hogy 1780-ban már a görögök tartották kezük-

ben a pesti kereskedelem orosz lánrészét, a nagymúltú szerb kereskedők pedig háttérbe szorultak és védekezésre kényszerültek.

A görög kereskedők /Graeci Ritus et Graecae Nationis incorporati Questores/ a tanácsnak 1780.május 10-én küldött védekezésükben nem különböztették meg magukat a szerbektől. Szerintük a görögkeleti kereskedők létszáma azért nőtt, mert a város lakossága is szaporodott; véleményük szerint 19 katolikus kereskedővel szemben csak 17 görögkeleti "incorporált" kereskedő, akik viszont szabályos módon /210/ jutottak e jogukhoz; ők egyformán adóznak a katolikus kereskedőkkel. Az ő fiaiknak egyébként is ez az egyetlen álláslehetőség. Ha majd ezok is elfoglalhatnak hivatalokat, akkor nem fogják apjuk mesterségét folytatni. Szerintük a kereskedői társaságba tartozás nem vallási, hanem kereskedői ügy.

Hiábavaló volt azonban a szerbeknek görögellenes védekezése, valamint a görögöknek fenti érvelése, mert a magisztrátus junius 3-i javaslatára a HFT kiadta az előző fejezetben már említett 1780.november 7-i rendeletét, amely többek között megtiltotta mind a szerb, mind a görög kereskedőknek a kereskedői társaságba való felvételét mindaddig, amig a katolikus kereskedők száma eléri a görögkeletiekét /211/.

A szabad vallásgyakorlatot engedélyező 1781.évi türelmi rendelet értelmében minden nemkatolikus keresztény felekezet mindenütt tarthat magán-istentiszteletet, ahol eddig nem volt joguk, sőt ahol 100 akatolikus család lakik s a hivek súlyos anyagi megterhelése nélkül gondoskodni tudnak templomról, papról és tanitóról, ott templomot, iskolát épithetnek, papot és tanitót tarthatnak. E rendeletből adódó lehetőségektől feltüzelt pesti görögök és a szerbek között csakhamar nyilt ellenségeskedés tört ki. Ebben mindenesetre nagy szerepe volt már az akkor ébredezni kezdő nacionalizmusnak is. A görögök ugyanis

kereskedői foglalkozásuk következtében ekkor már eljutottak a polgári fejlődés olyan fokára, amely a nemzeti öntudat kifejlesztőjévé válik. A szórvány kereskedő-burzsoázia az új hazában való letelepedés után sem szünt meg egy szabad Görögország születéséről álmodozni. A szülőföldtől való távolság miatt a pesti görögök nacionalista érzése azonban egyelőre csak a vallásukhoz és nyelvükhöz való ragaszkodásban nyilvánult meg. A szerbekkel folytatott vitájuk központjában is az istentisztelet nyelve állott. A görögök azt akarták ugyanis, hogy az ő nyelvükön is tartsanak liturgiát a templomban. A szerbek viszont nem akartak lemondani szerzett előjogukról, s nem voltak hajlandók belemenni a görög nyelv templomi használatába. Ezt az ellentétet növelte a görögöknek az a rendelet által biztositott kivánsága is, hogy a szerb iskolától függetlenitett görög iskolát hozzanak létre. Éles viták merültek fel az egyházgondnokok un. epitropok választása, valamint az egyházi jövedelmek pénzügyi kezelése körül is. A görögök nem nyerve lehetőséget a számadások ellenőrzésére, vádakkal illették a szerbeket /212/. Feljelentették Sztojkovics Ignác és Petrovics János epitropokat, hogy engedély nélkül gyüjtést rendeztek a templomban. Emiatt a két előljárót be akarták zárni a hatóságok. Fellebbezésükre a HTT 1783.jul.26-án /6292 sz./ engedélyezte, hogy büntetésüket 100 forinttal megválthatják, amelyet a városi kórház létesitésére kell befizetniök. A lefolytatott kihallgatás aktáiból kiviláglik, hogy a görögök nem bíztak a szerbek pénzkezelésében, s emiatt a szerbek és görögök között az ellentét mind élesebbé vált. Később a HTT a két epitropot felmentette ugyan a vád alól, de azok a pénzt már befizették.

A görögök panaszára a HTT 1783.szept.1-én /8285 sz./ elrendelte a következőket: /1.Függelék 15./ 1/ A görögkeleti egyház ügyeit szabályozó 1779.évi Rescriptum declaratorium Illyricum szerint egy szerb és egy görög gondnokot kell választani az egyházközség élére. 2/ A gyertyagondnok az epitropoknak köteles

elszámolni. 3/ A püspöki adminisztrátor gondoskodjék egy görögül is tudó papról. 4/ Külön iskola létrehozható, a tanitó fizetését az egyház kasszájából kell fedezni. 5/ Az egyházi számadásokat előirás szerint pontosan kell vezetni, a pénzhiányt be kell fizetni. 6/ Megrovásban részesiti a HTT az epitropokat az engedélynélküli pénzgyüjtés miatt, a városi magisztrátust pedig e szabálytalanság megtorlási módja miatt. 7/ Elrendeli a HTT a két pap közül Georg Milivoin azonnali áthelyezését, a másik pap Prokopiosz Popovics pedig csak addig maradhat Pesten, amig nem találnak egy olyan papot, aki a szerb nyelven kivül görögül és vlachul is tud.

A görögöket ezek az elvi intézkedések nem elégitették ki, s újból kérték a görög nyelv liturgikus használatának engedélyezését. A HTT végül is 1784.aug.5-én /2302 sz./ elrendelte, hogy a két nép közti béke helyreállitása érdekében a szerb parókus mellé egy görögül és vlachul tudó papot is fogadjanak fel, aki minden második vasárnap görögül tartja az istentiszteletet. Ezzel életbe lépett a pesti templomban az alternativ, vagyis hetenként váltakozó nyelvü liturgia.

A pesti görögöknek ez a sikere ösztönzőleg hatott más városok görögjeire is. Igy a zimonyi görögök már 1793-ban kértek a görög nyelv templomi és iskolai használatát /213/. A nagyszentmiklósiak 1795-ben hiába folyamodtak a szerb pap mellé görög pap engedélyezéséért. A pesti „Graeco-Kuzo-Valachica Ecclesia" példájára hivatkozó újvidékiek az egyik szerb templomban megkapták ugyan a jogot arra, hogy ott minden második vasárnap anyanyelvükön tartsanak istentiszteletet, de a külön templom épitésére nem kaptak engedélyt. Egerben pedig 1804-ben vezették be minden második héten a görög nyelvü liturgiát.

5. ELSŐ ELLENTÉT A GÖRÖGÖK ÉS VLACHOK KÖZÖTT / 1785 - 1786 /

Pesten a makedovlachok konfitérsaikkal, a görögökkel együtt kereskedtek és hosszú évtizedeken át békésen éltek egymás mellett. A magyarok nem is tettek különbséget a két nép között, mindkettőt "görög"-nek nevezték. Az okmányokban sem találunk sokáig semmiféle különbségtételt e két népelem között, hisz az összeírásban is legtöbbször Turcici vagy Graeci mercatores gyüjtőnév alatt szerepelnek. E két nép annyira összefonódott egymással, hogy I.Tóth Zoltán szerint /214/ azokat szétválasztani utólag már nem is lehet. Ebben az állitásban nagy igazság van, mert az ország legtöbb helységében, ahol a görögök és vlachok között vita nem merült fel, e két nemzetiség egymástól való elkülönitése valóban lehetetlen. Pesten is hasonló a helyzet 1785-ig, amig a görögök és a vlachok békében éltek egymással. Ebben az évben azonban az első görög tanitó választásakor a két nép közt ellentét robbant ki, amely megosztotta az addig egységesnek tünő "görögséget". Ez az ellentét idők folyamán mindjobban kiszélesedett a végül is több mint egy évszázadig tartó ellenségeskedéssé fajult. E küzdelem folyamán a görög és vlach elem annyira polarizálódott, hogy a kereskedés aktái alapján a későbbiek folyamán megsróbáljuk e két nemzetiség egymástól való szétválasztását, sőt az egyes családok nemzetiségének megállapitását is.

Felmerül a kérdés, mi okozta azt a nagy változást, hogy a XVIII. szd. 70-es éveinek összeirásaiban legtöbbször még görög név alatt szereplő makedovlachok a 80-as években egyszerre öntudatra ébrednek s a görögökkel szembeszállva mind gyakrabban szerepelnek a korabeli iratokban. Ennek oka a kereskedő-polgár makedovlachság nacionalizmusában keresendő, amely véleményünk szerint Pesten a következő három forrásból eredt:

1. A pesti vlachok nagy része a jelenleg Dél-Albániában fekvő Moszchopolisz városának /215/ a törökök által való elpusztitása, 1769 után menekült Pestre. A moszchopoliszi kereskedők

letelepedése következtében ezekben az években a vlachok száma nagyon megnőtt. 1785-ben már 216 volt a pesti makedovlachok lélekszáma. Van tudomásunk arról, hogy a XVIII. szd-ban a görög müveltségü Moszchopoliszban volt egy makedovlach nemzeti mozgalom, amely azonban nem terjedt ki az egész makedovlach népre /216/. Ennek a moszchopoliszi nacionalizmusnak az okát abban kell keresnünk, hogy ez a város /217/ a makedovlachok legfejlettebb, legmüveltebb és leginkább polgárivá vált városa volt, igy a nacionalizmus hamarabb fejlődött ki ott, mint más városban. Moszchopolisz lakói régóta kereskedelmi és szellemi kapcsolatban álltak Magyarország és Erdély városaival, illetőleg azok románjaival. Már 1746-ban megjelent egy görög könyv Moszchopolisz nyomdájában /218/, amely "A Magyarországon élő kereskedők használatára" készült. A moszchopoliszi kereskedők Pestre menekülve természetesen magukkal hozták nacionalista öntudatukat is. Ezt bizonyitja első védekezési iratuk következő bevezető mondata is: "Natio, quae passim Arnautica v. Valachica hic loci nuncupatur, oritur ex Civitate Moscopoli" /219/.

2. A pesti makedovlachok üzleti ügyeik miatt állandó érintkezésben voltak Nagyvárad, Arad és Brassó makedovlachjaival és románjaival, akik között kifejlődött értelmiség a magyarországi ill. erdélyi román nacionalizmus élesztői és terjesztői voltak. Természetes, hogy a pesti makedovlachok is hamarosan megismerkedtek a románok egységbe tömöritő nemzeti ideológiájával: a dáko-román elmélettel /220/, amelyet nem sokkal a moszchopolisziak pesti letelepedése előtt, a XVIII. szd. 60-as, 70-es éveiben Samuil Klein és Gheorghe Sincai dolgozott ki teljes részletességgel. Feltételezhetjük, hogy a magyarországi s igy a <u>pesti vlach kereskedők is részt vettek a román nacionalizmus eszméinek szülőföldjükre való közvetitésében.</u> Eléggé ismert a görög kereskedők ilyen közvetitő szerepe a szókincs /221/, mesemotivumok /222/ és a Szt.Naum /223/ tisztelet terén is.

3. A pesti makedovlachok nemzeti öntudatra ébredését elősegitette a múltjukra büszke görög kereskedők nacionalizmusa is,

akik a román nyelv hivatalos használatát nem akarták engedélyezni. Mindaddig, amig a görögök és vlachok a pesti szerb egyházközséghez /Illyrica Communitas/ tartoztak és a Szt.György templomban szerb nyelven folyt számukra is a liturgia, nem merült fel ellentét a két nép között. Amikor azonban a HTT 1783.szept. 1-i rendeletével lehetőség nyilt a szerb templomban minden második héten a görög nyelv használatára, valamint külön tanitó fogadására, hamarosan megindult a küzdelem a görögök és makedovlachok között is.

Az első összeütközésre 1785-ben, tehát a románok jogi követeléseit kifejező Supplex Libellus Valachorum megjelenése előtt 6 évvel került sor /224/. Erre alkalmat az önálló görög iskola első tanitójának választása adta, amelyre 1785.jun.1o-én került sor. A görögök Dimitriosz Kyriant /225/ szerették volna tanitóul fogadni. Ez a Kyrian /Kirianisz/ azonos volt a thesszáliai Tyrnovóból származó Dimitriosz Kyrianidisszel, számos neumás énekeskönyv másolójával, aki 1793-ban a görög kápolna pszaltisze és a görög egyházi éneklés magyarországi megteremtője lett. Minthogy ő ekkor még egyelőre nem tudta elfoglalni a helyét, helyette az 1785.jun.1o-i ülésen jelenlévő szerbek, görögök és vlachok a makedovlach származásu Anasztasziosz Kapitanovicsot választották meg. Őt Lepora Anasztáz epitrop hivta Nagyváradról. Alig történt meg a választás, máris néhány nap múlva Angelaky Laszkar a görögöket külön gyülésre hivta össze, és ott elhatározták, hogy a választást érvénytelenitik és a görög származásu, Budán működő jóhirü görög tanitót Georg Leondit /Leontioszt/ választják meg tanitóul. Csakhamar irtak a budai püspökséget adminisztráló Sophronius Kyrilovics temesvári püspöknek, hogy az ő jelöltjüket fogadja el tanitónak. Mivel a püspök már előzőleg elismerte Kapitanovicsot, azért visszautasitotta kérésüket és két alkalommal is nyugalomra intette az egyházközség hiveit. A görögök ebbe nem tudtak belenyugodni, azért 1785.dec.24-én a HTT-hez kérvényt irtak. Ez az okmány nem maradt fenn, csak a vlachok későbbi vé-

dekezéséből tünik ki annak tartalma. A görögök azért kértek a makedovlach származásu Kapitanovics leváltását, mert szerintük nem tudott görögül. A kérvényben kóbor, naplopó és káros népnek tüntették fel a görögök a makedovlachokat és mindenféle vádakat emeltek Kapitanovics és az őt támogató Lepora ellen. A HTT 1786.jan. 3-i felszólitására a magisztrátus Kregár Mihályt bizta meg az ügy kivizsgálásával, aki febr.6-i jelentésében a békesség megteremtése céljából egy harmadik személy megválasztását javasolta. A makedovlachok miután megtudták a saját származásukkal dicsekvő görögök kérvényében őket ért vádakat, 1786. febr.15-én a városi magisztrátusnak, febr.22-én pedig a HTT-nek levelet irtak, amelyben kifejtették, hogy a görögök jogtalanul rágalmazzák Leporát és Kapitanovicsot, mert a választás szabályos volt. A tanuvallomási jegyzőkönyvek is ezt tanusitják. A vlachok különben is jóval többen vannak, mint a görögök, mert a bizonyitás céljára általuk összeállitott kimutatások /226/ szerint 216 vlach lakossal szemben /l.Függelék 16./ csak 109 görög /l.Függelék 17./ lakott Pesten és a vlachok majdnem kétszer annyi adót fizettek / 1244,67 ft-ot /, mint a görögök /655,63 ft--ot/ /l.Függelék 18. és 19./. A vlachok között sok vagyonos is volt és többen nemességet is nyertek: Mocsonyi, Pacsacsi, Moszka és Dadányi családok. Mig Kyrian és Leondi csak görögül tud, Kapitanovics mindkét nyelvet beszéli. A tanuvallomások igazolják, hogy jelenleg is görögül végzi az iskolai és templomi szolgálatot. A görögök nacionalizmusuktól fütve el akarják nyomni a vlach nyelvet. Ebbe ők nem nyugszanak bele, hanem egy két nyelven tökéletesen beszélő tanitót kérnek, akitől a vlach gyerekek is jól elsajátithatják anyanyelvüket. A vlachok e kérvényükhöz még egy másik mellékletet is csatoltak /l.Függelék 2o./, amelyben leirták saját maguknak, vagyis a moszchopoliszi "arnótoknak" az eredetét. Céljuk ezzel az volt, hogy a görögök által vagabundnak és haszontalannak titulált nemzetüket megvédjék. Érdekes, hogy a görögök támadása az egész makedovlach népre vonatkozott, e védekező

irat mégis csak a moszchopolisziakról beszél. Ennek oka csak az lehetett, hogy 1/ a pesti vlachok jó része Moszchopoliszból származott. /Már az 1769.szept.15-i összeírás szerint 43 pesti görög kereskedő közül 11 volt moszchopoliszi vlach./ 2/ Moszchopoliszban már menekülésük előtt megvolt az említett nemzeti mozgalom, amely valóban csak e városra terjedt ki. Ez az irat a dáko-román elmélethez hasonlóan a római kontinuitás gondolatának jegyében született. Az ismeretlen szerző szerint ugyanis a moszchopolisziak a Makedóniában egykor élt rómaiak leszármazottai, akik a rómaiak átalakult latin nyelvét beszélik és magukat egymás között románoknak nevezik. Ők, a 12 ezer kőházzal rendelkező virágzó Moszchopolisz városából 1769-ben menekült makedovlachok a király jóvoltából és a magyar nép vendégszeretete révén családjukkal együtt letelepedtek és új hazájuknak külföldre is kiterjedő kereskedői tevékenységükkel - a görögök irigységtől fűtött állításaival szemben - nagy szolgálatot tesznek. Ez az irat 22 évvel megelőzi Georgius K.Rosa 1808-ban ugyancsak Pesten megjelent a makedovlachok római eredetét hirdető ismert könyvét /227/. <u>Ennek a római kontinuitás elméletétől forrant s a származásukkal dicsekvő görögök támadása ellen védekezésül irt okmánynak a jelentősége tehát abban rejlik, hogy ez az első irásos dokumentuma a pesti makedovlachok ébredő nacionalizmusának.</u>

A vlachokkal majdnem egyidőben a görögök "Görög nem egyesült egyházközség" aláirással febr.25-én kérték a HTT-t, hogy a magisztrátusnál sürgesse meg kérvényük elintézését, s most már Demetrius Kyriant kérik a tanitóul, addig nem is engedik gyerekeiket iskolába. Kérvényükhöz mellékelték nemes Georgius Tiganithi nyilatkozatát is, amely szerint Kapitanovics Lugoson volt tanitó, onnan állásából kitették, majd kereskedő lett. A városból ki is tiltották. Szerinte Kapitanovics sem a görög, sem a vlach nyelvet nem tudja rendesen, "mert ő csak ollyan romlott oláh, a kik egyébb iránt czinczároknak nevesztetnek".

A magisztrátus febr.20-án továbbitotta a HTT-nak Kregár konzul jelentését. A HTT febr. 28-án /9719 sz./ megkérdezte a ma-

gisztrátust, hogy mi az oka az ellenségeskedésnek a két nép között. Ugyanezt a kérdést tette fel a HTT a budai püspökséget adminisztráló temesvári püspök halála miatt a karlóczai érdeknek is /ápr.18-án 17o94 sz./. Putnik Mózes érsek május 17-én küldött jelentést vizsgálatáról, s a döntést, valamint a nyugalom helyreállitását a HTT-ra bizta.

A pesti "arnótok" 1786.május 2o-án ujból levelet irtak a HTT-hoz, amelyben megismételték a febr.22-i kérvényükben foglalt érveket. Majd kifejtették, hogy az egész ellenségeskedésnek néhány görög türelmetlen nacionalizmusa az oka. Elégtételt követelnek a tanitón keresztül népüket ért jogtalan sértésekért.

A budai vlachok is pártjukat fogták a pestieknek és május l-i levelükben szintén kértók a HTT-tól a görögök megbüntetését a vlach nemzet gyalázásáért. A budaiak öntudattal irják, hogy a vlachok több mint loo éve laknak Magyarországon, Budán 32 vlach /228/ és l görög él, s másutt is ők vannak többségben. A vlachok hüségos adófizetők, s nem kártékony kóbor elemek. Ugyanilyen rágalmazás miatt van ellenségeskedés a görögök és vlachok között Győrben és Horvátországban is. A budaiak kérik a HTT-tól a nyugalom helyreállitását.

A városi magisztrátus 1786.jun.l-én ujból Kregárt bizta meg az ügy kivizsgálásával s a HTT 1786.jun.13-án kelt /25162 sz./ rendelete szellemében kutatta, hogy ki volt ennek az egész ellenségeskedésnek az okozója. Az 1786.jul.6-i /7135 sz./ udvari dekrétum szerint minthogy Kapitanovics Bukovinába kerül, azért helyette bizonyos idő eltelte után egy másik tanitó választása válik lehetővé /229/. - Kapitanovics ennek ellenére visszakerült Pestre, ott is halt meg 1797.május 14-én.

Kregár és Major Hülf sokoldalú vizsgálata után a magisztrátus aug.26-án jelentette, hogy Angelaky Laszkar volt az értelmi szerző, aki a külön gyülést összehivta, de őt támogatták mások is, igy pl. Demkovics Mátyás és Szider György is. A vita legfőbb oka és kiváltója a görögök 1785.dec.24-i kérvénye volt.

Mivel a görögök a vizsgálat folyamán látták, hogy rájuk bizonyosodik az ellenségeskedés kezdeményezőjének szerepe, azért hajlandóknak mutatkoztak a vlacholktól való bocsánatkérésre, de azok az általuk előre megfogalmazott irásbeli nyilatkozat aláirását is kérték a szóbeli bocsánatkérés mellett. A magisztrátus jelentésére a HTT 1786.szept.5-én /37356 sz./ értesitette a tanácsot, hogy mivel a görögök igéretet tettek a vlacholkhoz való igazi barátság és testvéri szeretet helyreállitására és visszavonták az 1785.dec.24-i folyamodványukat, azért a HTT a vizsgálatot megszüntette s az iratokat visszaküldte a Pesti Görögkeleti Egyházközségnek.

II.József 1784.évi új vámszabályzata a már magyar állampolgárokká lett görögöket is sújtotta, kereskedelmük kezdett lassan visszafejlődni, ipari tőkebefektetésük mindinkább lehetetlenné vált. A császár ezt előrelátva már 1785.márc.30-án elrendelte, hogy a görögök "minden elnyomás ellen védendők, mert ők valóban hasznos forgalmat üznek." /230/ Ennek ellenére kezdetét vette az a folyamat, amely a magyar kereskedelem és ipar visszaszoritásával együtt a görögök tevékenységének is lassú hanyatlásához vezetett.

6. HARC A KÜLÖN TEMPLOM ÉPITÉSÉNEK ENGEDÉLYEZÉSÉÉRT / 1788 - 1790 /

Az alternativ istentiszteleti nyelvet a szerb templomban engedélyező 1784.aug.5-i HTT-i rendelet nem elégitette ki a görögöket, akiknek a legfőbb vágya az volt, hogy saját templomuk legyen, amelyben az általuk választott pap mindig az ő nyelvükön tartja a liturgiát. A görögöknek ez a nemzeti érzéstől táplált elszakadási törekvése a szerbek nagy ellenállásába ütközött, ugyhogy a két nép között a küzdelem /231/ mind élesebbé vált. A görögök tudatában voltak kivánságuk jogosságának, mert a pesti görög családok száma meghaladta az 1781.évi türelmi

rendeletben előirt loc-at és anyagilag is olyan tehetősek voltak, hogy könnyen vállalhatták az új templom épitését. Közvetlen érvül azt a sérelmüket hozták fel, hogy a szerbek akadályozzák a görög nyelvü istentiszteletnek a rendelet szellemében való érvényrejutását, pl. nem minden második vasárnap folyhat görögül a liturgia s akkor is beletoldanak szerb részeket. A szerbek természetesen fájó szivvel mentek bele abba, hogy az általuk már 1698-ban épitett, majd 1733-ban ujjáépült templomban minden második vasárnap nem az ő nyelvükön tartják az istentiszteletet. Ennek ellenére ragaszkodtak a görögökkel való együvé tartozáshoz, mert azok - a szerb egyházközség 1781. évi összeirásának tanusága szerint is - számban többen, anyagilag pedig gazdagabbak voltak, s pénzbelileg igy előnyösebb helyzetbe hozták a parókiát. Emellett bizonyára féltek az esetleg létrejövő görög egyházközség rivalitásától is. Innen adódik, hogy mig a görögöket egyértelmüen a szerbektől való elszakadási törekvés jellemezte, addig a szerbeket kettős érzés töltötte el: egyrészt örültek volna, hogy a templomban ujból csupán az ő nyelvükön folyt volna a liturgia, másrészt viszont előre aggasztotta őket az az állapot, amikor egyházközségük létszámban és anyagilag is meg fog fogyatkozni. Ez utóbbi aggódás volt a szerbekben a dominálló érzés.

A szerbeknek az egységet örző törekvése nem tudott érvényre jutni a görögök nemzeti érzéstől hajtott dinamizmusával szemben, mert a fokozódó ellenségeskedés légkörében "a nem egyesült vallásu pesti görögök és vlachok" 1768.ápr.18-án a Szerhátli házban összegyültek és elhatározták: "...eine Kirche aufzubauen, damit darinnen auf ewige Zeiten Gott gelobet werde in unserer Sprache". Okul azt hozták fel, hogy számuk annyira megnőtt az utóbbi időben, hogy a közös templom kicsi. Másrészt hogy a szerbekkel való gyülölködésnek is véget vessenek, amelynek fő oka a két nép nyelvének különbözősége, okvetlenül szükséges a külön templom épitése. Ezt az okiratot /1.Függelék 21/ 125 családfő irta alá 521 családtag nevében /232/. Egyuttal elhatározták,

hogy az esetleges templomépitésre pénzbeli felajánlásokat tesznek. Sokan már májusban felajánlottak kisebb-nagyobb összegeket a templomra, amelyben az ő nyelvükön fo lyik majd a liturgia, azzal az igérettel, hogy az épitkezés elkezdésekor haladéktalanul kifizetik a jegyzett összeget. /3.kép/ A felajánlók között kitünt Argiri Demeter 2000 Ft-os kötelezvénnyel. A 46 görög által felajánlott összeg 20.ooo Ft-ot tett ki. /1.Függelék 22/

1788. november 6-án "sämtliche Einwohner griechischer Nation in Pest" irásbeli beadvánnyal fordultak a HTT-hoz /1.Függelék 23/, hogy engedélyt kapjanak a templomépitésre /233/. Kérvényükben foglaltak szerint a pesti görögkeleti egyházközséget két nép alkotja: a szerb és görög. E két népnek egy temploma van. Nyelvük teljesen különbözik egymástól. Emiatt ellentétek támadtak köztük. A HTT a békesség helyreállitása érdekében néhány évvel ezelőtt elrendelte a váltakozó nyelvü liturgia bevezetését. Ez az intézkedés nem hozta meg a kivánt nyugalmat. A szerbek, mint templomalapitók a jus patronatusra hivatkozva önkényesen bánnak velük és előjogokat követelnek maguknak. Előfordul, hogy három vasárnap is elmúlik, mig görög nyelvü liturgiára kerül sor. Ezért sokan, akik nem tudnak szerbül, nélkülözni kénytelenek a lelki vigaszt. Azért is kérik a külön templomot, hogy a nyelv miatt támadt haragoskodásnak véget vessenek és hogy zavartalanul gyakorolhassák vallásukat. Indokul a következőket hozzák fel: 1/ A templom kicsi, nem elég a két nép számára, hisz a görögök létszáma az utóbbi időben nagyon megnőtt. 2/ Más városokban is van az azonos vallású különböző nemzetiségü híveknek külön temploma. 3/ 125 család /akik között 6 nemes is van/ 521 családtaggal vállalja a templomépitést. Létszámuk tehát meghaladja a rendeletben előirtat. Különben a fentiekbe nincsenek beleszámitva azok a görögök és arnótok, akik jelenleg a török-osztrák háború miatt tartózkodnak Magyarországon és akiknek egy része végleg itt fog maradni. 4/ Anyagilag ólyan jó helyzetben vannak, hogy a templomot könnyen fel tudják épiteni. - A HTT 1788.nov.11-én /43648 sz./ továbbitotta a görögöknek ezt a kér-

vényét Pest megyéhez, amely azt dec. 18-án elküldte Sztratimirovics István budai püspöknek véleményezésre.

A püspök e felszólításra összeiratta pesti híveit és a görögök kérvényében foglaltakra 1789.márc.6-án a következőket válaszolta: a pesti görögkeletieket nem két, hanem négy nép alkotja: illyrek, görögök, vlachok és bolgárok. Ezek közül kb. loo kivételével mindegyik tud szerbül. Néhány nyugtalan embert leszámitva, akik egyéni és nemzeti érdektől hajtva ellenségeskedésre uszitják a többieket, a zömük csak azért csatlakozott a kéréshez, mert félnek attól a vádtól, hogy ők a szerbeknek fogják a pártját. Ha esetleg megkapják az engedélyt, akkor viszont a görögök és vlachok között fog megindulni az ellenségeskedés, amely az első tanitójuk választásánál 1785-ben már fellángolt. Hogy lenne majd egyetértés e két nép között a templom és a parókus ügyében, amikor a vlachok száma majdnem meghaladja a görögökét? A szerbek a rendelettel ellentétben nem követelhetnek maguknak prioritást, de természetesen a görögök sem szólhatnak bele a rájuk nem tartozó ügyekbe és az elfogadott határozatokba. Nincs tudomása arról, hogy a papok eltértek az alternativ sorrendtől, de ha igen, akkor rászoritathatók. Ez nem ok a külön templom épitésére. A 9oo hivővel rendelkező egyházközségnek elegendő a szerb templom, mert 1/3 részük ugysem szokott jelen lenni az istentiszteleten. Ha helyhiány lenne, akkor is okosabb megoldásnak látszik a templom bővitése. A protestánsokkal való összehasonlitás nem helytálló, mert azok teljesen más nyelven beszélő népek, mig a pesti ortodoxok kb. loo hivőt leszámitva mindnyájan értenek szerbül. A vlachok egy része nem tud görögül sem, azok részére külön vlach pap kell majd és ez ujabb és súlyosabb veszekedésre fog okot adni. Az összeirásból világos, hogy csak 7o görög-vlach család van 4oo taggal, akiknek a fele nem tud görögül. A háború miatt ideiglenesen Pesten tartózkodó görögök nem vehetők tekintetbe. Az kétségtelen, hogy a görögök tudnának templomot épiteni, de szerinte a görögök és szerbek közt a templomi ügyekben versengés állna fenn, ami mindkét fél anyagi ki-

merüléséhez vezethet, továbbá a görögök és a vlachok mint másutt, itt sem férnének meg egymással. Különben a háborus helyzet miatt sem tartja helyesnek a felesleges templomépitést és külön pap alkalmazását. - A HTT a püspök levelének vétele után 1789.márc.24-én /1o766 sz./ kérte ebben az ügyben Putnik Mózes érsek véleményét is.

Az érsek 1789.máj.4-én küldött válaszában kifejtette, hogy ahol a szerbek és görögök egy közösségben élnek, ott mindig széthúzás van köztük, éspedig az előjog miatt. Márpedig ez a pesti szerbek részéről nem áll fenn, mert a rendeletnek megfelelően a görögök is szabadon gyakorolhatják vallásukat. Ők különben letelepedésük óta szerb nyelvü liturgián vettek részt, mert azt sokan megértették s a szertartások is azonosak. A szerb nyelvet nem értők idővel megtanulják azt s utódaik már elhagyják atyáik nyelvét és teljesen elszerbesednek, ugy mint ez más városokban is történik. Szerinte az lenne a helyes, ha a HTT megbizná a püspököt és két [redacted] biztost, hogy a két nép közt a békét állitsák helyre éspedig úgy, hogy a szerb templomban hetente váltakozva tartsák továbbra is a liturgiát anélkül azonban, hogy a másik nyelvet belekevernék.

Pest város tanácsa 1789.ápr.1o-én bizta meg Hülf városbirót, hogy vizsgálja ki a következőket: 1/ Fennállanak-e azok az okok, amelyeket Stratimirovics püspök a templom épitése ellen felhoz? 2/ Valóban kérik-e a görögök, vlachok és bolgárok a külön templomot? 3/ Nem nemek-e anyagilag tönkre a görögök a templomépités vállalása miatt? Hülf 1789.jul.7-én jelentette, hogy e vizsgálat pártatlansága érdekében papjaik jelenlétében vett nyilatkozatot mindenegyes görögtől külön-külön. E nyilatkozatokból, valamint a püspöki kimutatásból egy összehasonlitó kimutatást /un.Gegeneinanderhaltung/ készittetett Gosztáth Ferenc vizsgálóbiztossal /234/. Ez három adatcsoportot foglal magában: 1. a görög név alatt külön templomot kérő görögkeleti családfők neveit, 2. ezeknek a családoknak a püspöki összeirás alapján megállapitott nemzetiségét, 3. a kéréshez a vizsgálóbiztosnál utólag csatlakozó családfők felsorolását. Érdekes ennek a három kimutatás-

nak az egybevetése. Az eredetileg kérvényező 125 család és 521 családtag közül a vizsgálóbiztos szerint csak 111 család és 478 családtag, a püspök szerint pedig csak 69 családfő és 466 családtag kérte a templomépitést. A püspöki kimutatás szerint a kérvényező 69 család nemzetiségi megoszlása a következő:

25 görög család	193	családtaggal
41 makedovlach család	258	"
3 arnót család	15	"
Összesen: 69 család	466	családtaggal

A vizsgálóbiztosnál történt újabb jelentkezések után a templomépitést kérvényező görögök végleges létszáma: 179 család 620 családtaggal. Ehhez ha hozzávesszük a templomépitést nem kérőket is, akkor a vizsgálóbiztos kimutatásában összesen 194 személy szerepel, akiknek megoszlása a következőképpen alakul:

görög	47 fő
makedovlach	50 "
arnót	4 "
távol	24 "
új jelentkező	69 "
Összesen:	194 fő

A vizsgálóbiztos-a továbbiakban-a városbiró feltett báron kérdésére a következőket válaszolta: A pesti görögkeleti egyházközség valóban négy, sőt öt /a felsoroltakon kivül még az albánok/ nemzetiségből tevődik össze: a görögöknek csak 1/3 része ért szerbül; a 179 család valóban kéri a külön templomot, amelyben görögül folyik majd az istentisztelet; a szerbek és görögök között van valóban "nationalis ambitio"-ból származó ellentét, amelyet viszont nem tapasztalt a görögök és vlachok között a templom kérésének ügyében. A tehetősebb hivőknek mindemütt befolyása van a papjukra, hisz rájuk van utalva. A váltakozó nyelvü istentisztelet be van vezetve. A templom kicsi,

valóban nem férnek el benne. A görögök száma előre láthatólag nőni fog. Anyagilag nem okoz gondot nekik a templomépitès és a parókus tartása. A befejezésben csodálkozását fejezi ki a városbiró, hogy miért támasztanak nehézséget egy 179 családból és 62o lélekből álló közösségnek, hogy saját nyelvén tartandó liturgia végzésére templomot épithessen.

A görögök Hülf jelentéséről tudomást szerezve aug.7-én beadták a HTT-hoz második kérvényüket a templom engedélyezése ügyében. Ebben a magisztrátusi vizsgálat adataival egészitették ki elözö érveiket: 1. létszámuk a törvényben elöirtnak megfelel, 2. 46 család 2o2oo Ft-ot ajánlott fel erre a célra, 3. az alternativ nyelvhasználat nem hozta meg a görögök és szerbek között a nyugalmat, 4. a templom kicsi, nem férnek bele a hivök.

A HTT 1789.aug.7-én /29695 sz./ felszólitotta a püspököt, hogy a magisztrátusi vizsgálattal kapcsolatban fejtse ki véleményét. Stratimirovics püspök erre, valamint a görögök második kérvényére 1789.aug.3o-án küldte el válaszát. Szerinte nem arról van szó, hogy a görögöknek van-e joguk, vagy nincs a templomépitésre, hanem hogy az szükséges-e. A templom elég volt mindaddig, amig elöjogok követelésére nem került sor s a templomügyekbe a görögök nem akartak erőszakosan beleszólni. loo család megléte csak ott szükséges, ahol másik templom hincs. Csupán kb. loo olyan görög és vlach hivő van, aki nem ért szerbül. Különben az egyházi görög nyelv sem azonos a görög kereskedők nyelvével. A vlachok egy része ezt még kevésbé érti. A vlachok pedig számbelileg felülmúlják a görögöket. Helyesebb lenne az alternativ nyelvhasználat biztositása a régi templomban, amelyet esetleg ki kellene bővíteni. Az új templomba új parókus is kellene, márpedig a papság jobb ellátásának biztositása végett ezt rendelet ellenzi. A pesti vásáron jelenlevő hivek számára viszont 3 templom sem lenne elég. A háborús események miatt Pestre menekültek nem számithatók, mert azok Belgrád felszabadulása után több más honfitársukkal együtt elhagyják majd Pestet. Mindenféle célra va-

ló gyüjtés tilos. A listán szereplők között egész szegények is szerepelnek. A családok számáról összeállitott kimutatás nem pontos. Közben többen visszaléptek a kérésüktől. Ismételten kifejti a püspök, hogy 9oo személy számára nem tart szükségesnek két templomot és négy lelkészt. Ha a görögök mindenképpen ragaszkodnának ahhoz, hogy minden héten legyen görög nyelvü liturgia, akkor a templomot ki kellene bővitení, s egy második oltárt kellene épiteni, úgyhogy az egyiknél 8-lo-ig, a másiknál pedig lo-12-ig tartanák az istentiszteletet. Ezt tartaná a béke érdekében a leghelyesebb intézkedésnek. Elkülönülésük esetén a görögök és vlachok úgysem lennének sokáig békében egymással.

A pesti piaristák 1789-ben el akarták adni régi, a jezsuitáktól örökölt kolostorukat s az előtte fekvő Duna-parti telküket. A város nem akart ebbe beleegyezni, mert a kollégiumban sörházat akart létesiteni. A kamarai adminisztráció azonban a HTT 1789. aug.21-i /32149 sz./ rendeletére hivatkozva engedélyezte a piarista ingatlanok árverés: utján való értékesitését /235/. Az 1789. aug.29-én történt árverésen Demeter Argiry, Nicolaus Szerhátli, Moszka Naum, Panajot Hadzsi Asznaky, Georg Raly és Georg Polenka 2o15o Ft-ért megvásárolta az Al-Duna soron lévő 43 tsz.kollégiumot és telket. Ők még előzőleg aug.18-án megállapodtak abban, hogy ha esetleg megkapják a templomépitési engedélyt, akkor a házat és telket átengedik az egyházuk számára ugyanazon az áron, amennyiért vették. Ha pedig nem kapják meg, akkor eladhatják közösen és külön-külön is. Mindegyik vásárló 175o Ft-ot fizetett. Az igy befolyt lo5oo Ft-ból loooo Ft-ot kifizettek a piaristáknak és maradt még lol5o Ft. adósság, amelynek lo éven belüli 5 %-os kamattal történő kifizetésére 1789.dec.21-én kötelezvényt irtak alá. Az épületet és a telket is a legtöbbet igérő Argiry Demeter nevére irták, aki az 179o.évre már 311 Ft. 25 3/8 Kr. adót fizetett.

A HTT a szerb püspök javaslata ellenére helyt adott a Pesten lakó nem egyesült görögök kérésének és 1789.nov.27-én /45o27 sz./ elvileg hozzájárult a templom épitéséhez azzal az

utasitással, hogy a Rescr.Decl.66 §-a értelmében a költségvetést és épitésstervet terjesszék fel, a magisztrátus pedig ügyelni köteles arra, hogy az épitésnél a felesleges diszitést és költekezést kerüljék. Elrendelte a kötelező illeték beszedetését is. A megye dec.11-én küldte el a rendeletet és a felszólitást 3 fl.14 kr. taxa beszedésére.

Az épitési terv és költségvetés elkészitésével először Thallherr József épitészt bizták meg. Az általa 179o. januárjában benyújtott részletes költségvetés végösszege 43763 Ft 51 1/2 kr-t tett ki. Hogy az anyagi fedezet meglegyen, a görögök újabb gyüjtést inditottak. Az 179o.febr.12-i gyüjtőiv szerint /l.Függelék 24/ 64 görög és vlach 2o287 Ft 3o kr-t ajánlott fel az épitkezésre. A legtöbbet 2ooo Ft-ot jegyzett Monaszterli Demeter és Constantin Moszka. Kregár ápr.26-án továbbitotta a HTT-hoz a görögök iratait /a költségvetést és épitésstervet/, mire az 179o.jun.22-én /17965 sz./ engedélyezte a templomépitést, mert a benyújtott iratok adatai a valóságnak megfelelnek, s az anyagi fedezet is megvan az épitéshez. A magisztrátusnak azonban ügyelnie kell arra, hogy az önkéntes felajánlásokkal kapcsolatban visszaélés ne történjen, valamint arra is, hogy az épitkezés a költségvetést tul ne haladja. /l.Függelék 25/

Ezzel a rendelettel a görögök kétéves harc után elérték fő vágyukat és csakhamar hozzákezdhettek az áhitott új templom épitéséhez.

Összehasonlitásképpen megemlitjük, hogy más magyar városok többségében is ezidőtájt kaptak engedélyt a görögök a templomill. kápolnaépitésre. Igy Miskolcon, Nagyváradon és Ungvárott 1784-ben, Szentesen és Hódmezővásárhelyen 1786-ban, Vácott és Karcagon 1793-4-ben kaptak engedélyt. A diószegi kápolna 1784-ben, a soproni 1785-ben, a nagykörösi pedig 1799-ben létesült. 1796-ban görög kápolna volt még Nagyszombatban, Léván és Losoncon is. A kecskeméti új templom 18o8.évi engedély alapján 1824-29 között épült. Megfigyelhető, hogy a HTT csak olyan helységekben engedélyezte a görögöknek a templomépitést, ahol szerb templom

nem volt. Ezért részesült elutasitásban az újvidékiek 1795.évi és a nagyszentmiklósiak 1796.évi kérése is. Egyedüli kivételt képezett Pest, ahol a tekintélyes számú és gazdagságú görög szórványnak a szerbekkel folytatott ellenségeskedését akarták a hatóságok ezzel az engedéllyel megszüntetni.

7. POLEMIKUS RÖPIRATOK A SZERBEK ÉS A GÖRÖGÖK KÖZÖTT / 179o - 1791 /

A görög-szerb ellentét nemcsak belső küzdelmekben s felsőbb hatóságokhoz intézett panaszokban, kérvényekben nyilvánult meg, hanem a kor szokásának megfelelően röpiratok alakjában is.

179o-ben a nyelvi és politikai követelményekkel fellépő nacionalizmus hatására /236/ a magyarok és szerbek között az ellenségeskedés annyira kiéleződött, hogy a szerbek az 179o.szept.1-én megnyilt nemzeti kongresszusukon kérték a Bánság elszakadását Magyarországtól. E követelés miatt természetesen a magyarokban erős ellenszenv keletkezett a szerbek iránt. Különösen a nemesek számára váltak gyülöletessé, mert nyilvánvalóan a király őket akarta felhasználni a magyar nemesi ellenállás letörésére. Ebben a gyülölködő légkörben az indulatok lecsillapitása céljából irta 179o-ben egy névtelen szerző, valójában Nováković István /237/ bécsi szerb ügynök a "Dissertatio brevis ac sincera Hungari auctoris de gente Serbica..." c. röpiratát /238/, amelyben kifejti népének állásfoglalását. Megállapitja, hogy a szerbek Magyarországon bennszülöttek, s csak az utolsó bevándorlók jöttek 169o-ben, ezért őket ugyanolyan jogok illetik meg mint a magyarokat. Felhivja a figyelmet, hogy nem szabad a szerbeket összetéveszteni a görögöknek vagy cincároknak nevezett néppel, mert 1/ azok nemrég jöttek Magyarországra, 2/ őket a szerbekhez csupán a vallás azonossága kapcsolja, 3/ nem képeznek külön falvakat, mint a szerbek, hanem elszórtan élnek, 4/ főképpen kereskedéssel foglalkoznak, mig a szerbek közül csak kevesen üzik ezt a mesterséget. Az itt szer-

zett pénzt kiviszik az országból. Helytelennek tartja a szerbek illyr vagy rác elnevezését. Felszólitja a magyarokat, hogy ne gyülöljék őket, amiért az őket megillető jogokat követelik. Végül közli a szerbekre vonatkozó privilégiumok /239/ szövegét. Bár ez a röpirat nyilvánvalóan a magyarok szerb ellenes gyülöletének leszerelésére iródott, a szerző azonban érvelése közben nem tudta megállni, hogy ne feketitse be a görögöket. E munkát Zavirász György a magyarországi görögök egyik szellemi vezére leforditotta magyarra /24o/.

Novákovics művében található görögellenes megnyilatkozások nagyon megdöbbenthették a görögöket, úgyhogy egy ismeretlen, valószinüleg görög szerző tollat ragadott és németül választ irt rá. E német szöveget Konstantin Emmanuel /241/ forditotta latinra 1791-ben, Zavirasz György pedig újgörögre ültette át és számos megjegyzést füzött hozzá. A mü német cime: Eines freymüthigen und unpartheischen Ungarns Erörterung der Fragen: Welche Rücksicht verdienen die Griechen in Ungarn... A szerző kifejti, hogy a görögök nem azonosak a makedovlachokkal, akiket gúnyosan cincároknak szoktak nevezni. Az utóbbiakat is a görögökhöz szokták sorolni, mert anyanyelvükön kivül görögül is beszélnek. A görögök külön falvakat valóban nem alkotnak, mert a kereskedői foglalkozásuk ezt nem teszi lehetővé. Kompániákba tömörülnek, ahova a szerbek is felvételt nyerhetnek. Már az Árpádok korában is laktak itt görögök, s a kereszténységet ők hozták Magyarországra. Szép számmal élnek még görög nemesi családok ezen a földön. Ezek a görögök bennszülöttek és nem szabad összetéveszteni őket az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó görög vándorkereskedőkkel. A kereskedelem fellendítésével nagy szolgálatot tesznek a magyaroknak, a pénzt forgatják és csak annyi pénzt visznek ki az országból, amennyiért árút vásárolnak. A szerbekkel nemcsak vallásuk közös, hanem együtt is kereskednek velük és egy közösséghez is tartoznak. A görögök a parókiák fenntartásához sokkal nagyobb összeggel járulnak hozzá, mint a szerbek. A két nép gondolkodás-

módja és külső viselkedése is azonos, a külföldiek meg se tudják különböztetni egymástól őket. Szomorúan állapitja meg az ismeretlen szerző, hogy azok a görögök, akik szerb lányt vesznek el feleségül, elhanyagolják anyanyelvüket és a nevük végére a szerb -vics képzőt teszik, sőt gyerekeik már el is szerbesednek. Hálátlannak nevezi a szerb röpirat szerzőjét, mert irásával népe jótevői, a görögök ellen fordul és viszály szitásával a két népet el akarja szakitani egymástól. E veszekedés mindkét félnek káros. Reményét fejezi ki, hogy a szerbek értelmesebb része nem hagyja magát félrevezetni s a görög népet nem ellenségének, hanem barátjának tekinti, amellyel a haza javára együtt fog működni.

Zavirasz e mü eredeti szövegét kéziratos újgörög forditásában /242/ megjegyzésekkel egésziti ki. Magyar és görög történelemből vett adatokkal bizonyitja, hogy a görögök őslakók Magyarországon. Szerinte a görögök e föld legrégibb lakói, mert Pannónia őslakói, a pajonok szintén görögök voltak. A szerb-görög viszonyról szomorúan állapitja meg Zavirasz, hogy bár a görögök a legnagyobb bőkezüséggel adakoztak a templomra, a papok ellátására, mégis csupán azt kötötték ki, hogy "...görögül és szerbül énekeljenek s hogy ünnepeken néha görög nyelven tartsák az istentiszteletet. A szerződések és igéretek lassan, mint a pókháló szétfoszlottak. Megtiltották a görög éneket és a görög nyelvü liturgiát, sőt egyes városokban a görögök szent egyházi könyveit becstelen helyekre dobálták. - Más templomokban a hivőket helyeikről eltávolitották, tanitóikat üldözték, a templomban összegyüjtött pénzről nem számoltak el. A hallgatás leplével boritok be egyéb szenvedéseket. Ilyen és hasonló nehézségek miatt kénytelenek voltak a görögök elválni és elviselhetetlen költségek árán saját templomokat emelni. Ebből az okból emelkedett Magyarországon a görög templomok száma."

Felmerül a kérdés, mi inditotta Novákovicsot az emlitett munka megirására. 1790-ben a szerbek a temesvári kongreszusukon, amelyen Pestről 24-en vettek részt - a Dosithej Obradovicstól

1783-ban megfogalmazott délszláv nemzeteszme /243/ szellemében - követelték külön nemzeti terület kihasitását Magyarországból, valamint az illyr kancellária felállitását. Nem csoda, hogy a magyarok megharagudtak a szerbekre és tiltakoztak e követelések ellen mondván, hogy a szerbek később vándoroltak be az országba s igy mint idegeneknek nincs joguk a területi és kormányzati önállóságra. A szerb szerzőt tehát az indithatta irásra, hogy megvédje népét az "idegenség" vádjával szemben. Ez kiviláglik a görög válaszirat befejező részében található, a szerb szerzőhöz intézett következő sorokból is. "Te gyakran veted a magyarok szemére, hogy idegennek tart s gyülöl, s te ugyanezt teszed a görögökkel, pedig nem jogos." Nováković védekezése ui. részben abból állt, hogy a szerbek ellen emelt "idegenség" vádat a görögökre akarta áthárítani s a magyarok ellenszenvét rájuk irányitani.

Ilyen körülmények között a görögök is védekezni kényszerültek s őslakos mivoltukat, a szerbekkel azonos sorsközösségüket, valamint hasznos tevékenységüket hozták fel érvül elleniratukban. Ez a védekező magatartás kényszeritette a görög irót arra, hogy - a vlachokat is védelembe véve - a templomi elszakadás miatt keletkezett görög-szerb feszültséget jelentéktelennek tüntesse fel és a két népet mindvégig összefüző közös vonásokat emelje ki. A görögöknek a szerbekhez való tartozásból akkor egyébként is előnyük származott, mert az 1791.évi 27.tc., mely a szerbeket az ország többi lakósaival egyenjogúvá tette, nemcsak a szerbekre, hanem a karlócai szerb érsek alá tartozó összes nem egyesült görög vallásúra, igy a magyarországi görögségre is vonatkozott.

A görögöknek a szerbek iránti igazi érzéseit azonban nem az ismeretlen szerző, hanem Zavirasz fentebb ismertetett megjegyzései tükrözték, amelyet azonban a röpiratiró a védekezés miatt ügyesen elkendőzött.

Erről a szerb-görög ellentétről hirt adott az Efimerisz c. Bécsben megjelenő görög újság is az 1791.jan.lo-i és 11-i számaiban /244/. Ebből az újságból értesülünk, hogy ugyanennek az évnek októberében idegenek számára feltünő módon nyilvánult meg

a szerb-görög viszály. Ipszilandi Sándor hg., aki Brünnből jövet Budán Coburg hg. vendége volt, kérte Dionisziosz Popovics görög származású püspököt, hogy a budai székesegyházban tartson számára görög nyelvü liturgiát. Ezt azonban ő nem vállalta, mondván, hogy ott csak szerb nyelven szabad liturgiát tartani.Coburg parancsára a püspök a pesti parókia György nevü papjával együtt első izben tartott görög nyelvü istentiszteletet a budai templomban.

A két nép közötti ellentét más városokban is felszitódott. Igy pl. Egerben egy évtizedes harc után a béke kedvéért 1804-ben szerződésben/245/ kellett rögziteni a két nép jogait. A szentendrei szerbek és görögök ellentétéről olvashatunk A.I.Turgenyev 1804.aug.20-i levelében is /246/.

A görög válaszirat egyik megjegyzéséből viszont kiviláglik, hogy az állandóan letelepedett görögök már idegennek tekintették a kereskedés céljából megjelenő török alattvaló honfitársaikat. Ezeknek a száma pedig ekkor is még mindig tekintélyes volt, mint ahogy ez a HTT 1792.nov.7-i rendelete értelmében 1793-ban végrehajtott összeirásukból is kitünik. Ekkor ui. 24 ilyen kereskedőt részesitettek figyelmeztetésben /l.Függelék 26/. Érdekes megfigyelni, hogy Pesten nem alakult ki olyan éles ellentét a török alattvaló és magyar állampolgárságú görögök között mint Bécsben, ahol külön templomuk volt az ottomán alattvalóknak /az 1783-ban alapitott Szent György templom a Steyerhofban a Hafnersteigen/ és külön templomuk azoknak, akik már osztrák állampolgárok lettek /Szentháromság templom a Fleischmarkton/ /247/. Ennek oka az lehetett, hogy a pesti görögöket származásbeli /görög-vlach/ különbség osztotta meg, másrészt pedig az, hogy a hüségeskü letételével a régebbi görögök magyar állampolgárságú kereskedőkké lettek s igy tevékenységüket nem zavarták különösebben a főleg török árukkal, meghatározott keretek között kereskedő ideiglenesen Pesten tartózkodó honfitársaik.

8. A TEMPLOM ÉPITÉSE ÉS BERENDEZÉSE
/ 1791 - 1809 /

A templomépitési engedély elnyerése után a görögök első teendője a templomtelek biztositása volt. Argiry Demeter 1791. jan.1-én a nevén álló volt piarista kollégiumot és telket 2o15o Ft-os eredeti vételáron eladta Georg Raly, Georg Pelenga, Naum Sulyovszky, Kozma Panajott, Georg Szider, Johann Csuka, Michael Kozma, Alexander Pondika és Naum Zsimba honfitársaiknak s rajtuk keresztül a pesti görög és vlach népnek és egyházközségnek templomépités céljából /248/. Ugyanezen a napon történt a ház és a telek hivatalos átirása és annak felavatása /l.Függelék 27/. Az ünnepélyes istentisztelet ebben az újonnan vásárolt épületben folyt le. A templom alapkő-letételekor az alapkőbe szokás szerint korabeli pénzekkel együtt egy okmányt is helyeztek, amely az akkori világi és egyházi vezetők nevének felsorolása után tartalmazta, hogy a templomot Mária mennybemenetelének tiszteletére szentelik és a hellén muzsák számára lakhelyül biztositják /l.Függelék 28/. Ugyancsak ezen a napon "a görög és vlach nemzetiségü pesti polgárok és lakosok" azzal a kéréssel fordultak a tanácshoz, hogy mentesitésben részesitse őket a laudemialis crucifer /vásárlási illeték/ kifizetése alól. Minthogy a tanácsnak erre joga nem volt, a görögök 1791.jan.9-én a HTT-hoz fordultak kérésükkel arra hivatkozva, hogy Argiry az első vásárláskor ezt az összeget már kifizette, s a vásárolt ingatlanok nem magáncélokat szolgálnak, hanem egyházi jellegüek, továbbá, hogy a templomépitéshez sok pénzre van szükségük. A HTT a magisztrátus támogató javaslatát tekintetbe véve 1791. márc.15-én /4161 sz./ az illeték felét elengedte az új tulajdonosoknak /249/.

A görögök nem kezdtek hozzá azonnal a templomépitéshez, mert a Thallherr-féle tervben épületszilárdsági hibákat találtak. Ezért Jung József pesti épitészt bizták meg a bécsi görög templom mintájára egy új templomterv készitésével /25o/, vele 1791.febru-

árjában épitési szerződést kötöttek, amelynek első pontja szerint az összes munka megszervezésével Jungot bizzák meg a görögök. A szerződés további nyolc pontja a templomépités módozatát körvonalazza. Egszerint az egyházközség 37ooo Ft-ot fizet ki a végzett munka alapján 9 ütemben, s ha az épitész befejezi a munkát, utána 6 év múlva még 8ooo Ft-ot kap Jung az időközben összegyült 6 %-os kamatjaival együtt /1.Függelék 29/, ha az épület ellen addig nem merül fel kifogás. A templomépités tervezett összköltsége tehát 45 ezer forintot tett ki, amely megközelitőleg azonos összeg volt a Thallherr-féle költségvetéssel. Minthogy azonban ez a terv sem nyerte meg a görögök és a Városrendező Bizottság tetszését, azért elhatározták, hogy a templ9mot áttervezik. Az volt a szándékuk, hogy az új templomot a város diszévé teszik. Ennek a kiegészitő póttervnek a költségvetése 19.4o5 Ft-ot tett ki. A HTT 1298o sz. alatt 1791. julius 19-én br. Schilson javaslatára jóváhagyta ezt a póttervet. Ezután kezdődött el a templom épitése. A görögök Leszkar Angelakyt, Demeter Argiryt és Naum Noszkát bizták meg az épitás ügyeinek intézésével, a magisztrátus viszont Muskatirovics János szenátor feladatává tette az épitkezés ellenőrzését. Ő már 1791.jul.21-én panaszkodott a tanácsnak, hogy a görögök és vlachok nem akarnak hallgatni rá és ezért kérte e tisztség alól való felmentését. Kérése azonban nem nyert meghallgatást, mert egy ideig még ő maradt a görögök magisztrátusi biztosa.

A pesti görög és vlach lakosok 1791.okt.19-én a HTT-hoz intézett kérvényükben kifejtették, hogy bár megkapták az engedélyt az állandó görög nyelvü liturgiára, mégsem tudják azt bevezetni, mert az istentiszteletre nincs helyiségük. A templomépitás ugyan elkezdődött, de annak csak alapjait rakták le s tól következik. Még sokáig tart az épitkezés s hogy ne kelljen a lelki vigaszt nélkülözniök, engedélyt kérnek az egyházközség Galamb utcai házában kápolna létesitésére. Egyuttal kérik az illyrek figyelmeztetését is, hogy ne zavarják őket az ottani liturgia tartásában. E kérésre a HTT 1791.okt.21-én /2oo73 sz./

engedélyezte a külön képolnát /1.Függelék 3o./, amely hosszú éveken keresztül, majdnem 1o évig szolgált a görögök istentiszteleti helyéül /251/. Tulajdonképpen ezzel a HTT-i rendelettel alakult meg a különálló,Nagyboldogasszonyról elnevezett görög parókia, amelynek a görög körirratú pecsétjén is az 1791. év áll. Igazi önállóságra azonban csak 1792-ben tett szert az egyházközség, amikor máj.22-én /1998 sz./ megkapta külön pénzkezelés jogát. Ettől az évtől kezdték el a külön számadások, protokollumok és anyakönyvek vezetését is. Ez az oka annak, hogy egyes későbbi forrásokban az egyházközség alapitási évéül az 1792. évet olvashatjuk /252/. A görög egyházközség teljes önállóságához még a szerb plébániától független görög papra volt szükség. E cél eléréséhez azonban még kétéves küzdelemre volt szükség. Ebben segitette őket Dionisziosz Popovics /családi nevén Papajannuszisz/ kozáni származású, görög eredetü püspök, aki 1791-ben Sztratimirovics karlócai érsekké történt kinevezése után foglalta el a budai szerb püspöki széket. /4. és 5.kép/

Az új parókia más görögkeleti egyházközséghez hasonlóan /253/ 1791.dec.23-án - megalakulása emlékére - védszentjéről képet készittetett. Ez a rézmetszet Szüz Mária halálát és mennybemenetelét ábrázolja s görög nyelvü felirata szerint az a pesti görög és vlach egyházközség költségén készült a jámbor keresztények számára az Istenanya tiszteletére.. A képen a keleti egyház Istenszülő életrajzaiban szereplő jelenet látható, amikor a Mária ravatalánál hirtelen megjelenő angyal karddal levágja a hitetlenkedő rabi kezét. /6.kép/

A görögök 1792 tavaszán elhatározták, hogy a templomot az eredeti egy torony helyett kettővel épittetik. Kérvényükre az 1792.máj.22-i királyi leirat /254/ felszólitotta Sztratimirovics István érseket, hogy küldjön részletes beszámolót a pesti görög templom épitkezéséről, igy a Kommunitás

mennyit költött már az épitkezésre, mennyi pénzre van szükség még s van-e erre fedezet? Mivel a válasz késett, a HTT 21o6o sz.alatt 1792.szept.21-én a városi tanácsot is felszólitotta, hogy nyújtson támogatást az érseknek az adatok megszerzésében /255/. Erre a pesti görögök 1792.okt.2-án, amikor a templom falai már félig állottak, jelentették: 1. a templomépitésre a két emlitett gyüjtőiv alapján összesen 4o.483 Ft 3 kr. áll rendelkezésre; 2. az épités összköltsége kb. 63 ezer Ft-ot tesz ki; 3. az eddig felhasznált 2o61o Ft-on felül még 42815 Ft-ot fognak költeni az épitkezésre; 4. a hiányt a második felajánlási iv szerint a görögök és vlachok önkéntesen össze fogják adni; az eddigi épitkezéssel kapcsolatos tevékenységüket jóváhagyták a felsőbb hatóságok. A görögöknek ezt a jelentését Sztratimirovics érsek 1793. jul.8-án továbbterjesztette és a HTT 1793.szept.17-én /21896 sz/ engedélyezte az eredeti 45 ezer forintos terv túllépését, de a további költségemelést megtiltotta.

E rendeletre Jung József az egyházközséggel 1794.ápr.1-én a második torony épitését is magában foglaló Nachtragot kötött, amely 1o pontban körvonalazta az épitkezési munkákat. Ennek értelmében az eredeti 45ooo Ft-hoz - a tetőmunkák árát nem számitva - még 15ooo Ft-ot kap az épitész a második torony és más átalakitások céljára. A tervezett összköltség tehát 6oooo Ft-ot tesz ki. /Jung kezeirását 1:7.képen/

A görögök és Jung épitész között hamarosan ellentétek támadtak. A görögök ui. már 1794.dec.21-én panaszkodtak, hogy az épitész gátolja az épités menetét, munkája értékén felül vesz fel pénzt, ezért ők kénytelenek a szerződés szerinti összegből 24ooo Ft-ot tartalékolni. Jung a görögök levelét és eljárását sértőnek és számára hátrányosnak tartotta, ezért 1795.jan.26-án panaszlevelet irt a polgármesterhez. Kimutatással bizonyitotta, hogy eddig 36647 Ft 58 kr. értékü munkát végzett és arra csak 2525o Ft. előleget kapott. A görögök tehát 11397,58 Ft-tal tartoznak neki. Ilyen körülmények között természetesen nem tudja

a munkát megfelelő gyorsasággal végezni. A görögök egyoldalú elhatározásába ő nem mehet bele, mert tönkremegy, ha nem kapja meg a pénzét tőlük. Ugy látszik, intézkedés nem történt a vitás ügyben, mert Jung 1795.dec.17-én újból levelet irt a magisztrátushoz s kérte, hogy a tanács küldjön ki egy bizottságot a panasz kivizsgálására. Boráros 1796.ápr.12-én hallgatta meg a feleket. Jung akkor 6458 Ft. 48 kr. tartozás kifizetését követelte a görögöktől. Azok viszont kijelentették, hogy nem fizetnek semmit, mert ragaszkodnak a szerződésben foglaltakhoz. Az abban előirt összeget eddig kifizették már. Hiába csökkentette le az épitész a követelését 1000 Ft-tal, a görögök azt sem voltak hajlandók kifizetni. Végül Jung ajánlatot tett a görögöknek: 2 év alatt teljesen befejezi a templomot, ha neki az egyidejüleg átnyújtott új költségvetés szerint 22000 Ft.-ot kifizetnek. A görögök a Jung-féle ajánlatot megvizsgálva ápr.17-én kijelentették, hogy ők továbbra is csak a szerződés szerinti összeget fizetik ki a megállapitott ütemben úgy, ahogy eddig is tették. A templomnak csak a falai állnak még, a tetőt most tették fel saját költségükön. Már eddig kb. 30000 Ft-ot áldoztak a templomra, kérik tehát a tanácsot, hogy kényszeritse az épitészt a munka mielőbbi befejezésére a szerződésben megállapitott módon.

Jung 1798-ban már a HTT-hoz fordult pénzének a görögöktől való behajtása érdekében. Kérvényéhez egy részletes kimutatást is készitett az eddigi költségekről. Eszerint az első szerződés szerinti kiadás 30968,48 Ft volt, mig az első szerződésben felüli kiadás összege 3936 Ft-ot tett ki. A második szerződésben foglaltakkal együtt a teljes kiadás 57385,59 Ft volt, tehát megközelitőleg azonos a szerződésben szereplő végösszeggel, pedig az épitkezés még korántsem fejeződött be. A HTT az épitész kérésére 1798.febr.13-án /2229 sz./ elrendelte az ügy kivizsgálását és Jung kártalanitását.

Az épitész ezután sem kapta meg követelését, mert akkor

maguk a görögök is pénzügyi zavarban lehettek. Terczy János templomgondnok ugyanis jelentette a HTT-nak, hogy többen nem fizették ki az 1788.évi felajánlásukat, amely összesen 817o Ft-ot tett ki. /1.Függelék 31/ A gondnok kérte a HTT-ot, hogy ezt az adósságot rendeletileg hajtassa be. Mielőtt azonban a HTT e 1798.jun.5-i /13716 sz./ rendeletének eredménye lett volna, Terczy a bírósághoz fordult, amely kényszeritette az adósokat a fizetésre - már akiket lehetett, mert többen meghaltak, vagy leszegényedtek közülük.

Jung elkeseredésében 1799.máj.13-án ujabb fórumhoz, a kir.kamarához fordult panaszával és 32811,59 Ft-ot kitevő követelésével. Az 1799.máj.29-én /8218 sz./ alatt felszólította a városi tanácsot /256/, hogy hozzon létre megegyezést a pereskedő két fél között. A magisztrátusnak a görögök szept. 13-án küldték el jelentésüket, eszerint a Jung által emlitett 8227o Ft épitési összköltséget, amelyből 72385,59 Ft volt a tulajdonképpeni templomépitésre forditott összeg, a görögök nem hajlandók elismerni s a követelt 32811,59 Ft-ot kifizetni. Egyes részösszegeket nevetségeseknek tartottak s az óvadékul szolgáló 8ooo Ft-ot sem akarták kifizetni a templom teljes felépülte előtt. Az épitkezés a tervezett 3 év helyett máris 8.éve folyik. A görögök által összeállitott kimutatás szerint ők a később fizetendő 8ooo Ft-ot is beszámitva 59799,25 Ft-ot adtak át az épitésznek. Igy a szerződésbeli 6oooo Ft-ból már csak mindössze 2oo,35 Ft-tal adósak. Kijelentették, hogy ők többet ennél nem fizetnek. - Ezek után a városi tanács okt.3o-án jelentette a kamarának, hogy nem tudott megegyezést létrehozni a két fél között.

A görögök 1799.szept.2o-án panaszkodtak, hogy az épitész megint fékezi az épitkezést, igy pl. az ikonosztáz alapozási munkálatainál. Ezért kérték a magisztrátust, hogy hadd fogadjanak fel Jung számlájára szakmunkásokat a munka befejezésére. Az épitész mentségül ismét azt hozza fel, hogy a görögök nem

fizetnek neki. Hiábavaló volt minden békitési kisérlet, úgyhogy a kiküldött bizottság 1800.ápr.26-án jelentette újból, hogy megegyezést nem sikerült létrehozni, mert a görögök továbbra sem voltak hajlandók a szerződésben lerögzitett összegnél többet fizetni. A bizottság megállapitotta, hogy a szerződésen kivüli munkák számlázása nem történt szabályosan, azokat felül kell vizsgálni. Az egyházközség ugyanekkor az igazolt számláknak a kifizetésére késznek nyilatkozott, a nem igazoltakat pedig töröltette /257/. Ezzel azután le is zárult végre Jung és az egyházközség évek óta huzódó anyagi vitája. - Pásztor egy általunk a levéltárakban meg nem talált forrás alapján a templom épitési összköltségéül 7889 Ft-ot emlit /258/. Másutt 11000 Ft-os végösszeget olvashatunk. /259/

Jung időközben összeütközésbe került alvállalkozóival is. Arra való hivatkozással, hogy a görögöktől nem kapja meg a neki járó pénzt, nekik is késve fizetett, vagy nem adott előleget. Hosszan tartó pereskedés támadt Jung és Frank Lőrinc szobrász között, az utóbbi által a templom számára készitett korinthuszi oszlopok ára miatt. Frank a HTT-hoz fordult panaszával, amely két alkalommal: 1797.dec.5-én /2543 sz./ és 1798.márc.13-án /4609 sz./ felszólitotta a magisztrátust a két fél közötti megegyezés létrehozására. Ez azonban a magisztrátus ápr.28-i jelentése szerint nem sikerült, azért a HTT az ügyet 1798.máj.22-i /12237 sz./ rendeletével a birósághoz utalta át. - Heinrich Maar kőfaragó is Jung alvállalkozója volt. Maar özvegye még 1809-ben is 1200 Ft-ot követelt Jung örököseitől, akik viszont a görög egyházra iparkodtak áttolni a tartozást.

A templomtető szerkezetét Franz Lichtenwallner ácsmester készitette. Vele az egyházközség 1793. aug.4-én szerződést kötött 1950 Ft értékü munka végzésére /260/.

A templom lakatosmunkáját /köztük a remek zárakét is/

Heinrich Müller lakatosmester végezte. 788 Ft-ban állapodtak meg vele 1797.ápr.9-én /261/.

1798. juniusában került sor a harangoknak toronyba való felhúzására.

A templom 3 kapuját és lépcsőit Joseph April olasz kőfaragó készitette 1799-1800 között sülttői márványból Jung terve szerint /262/.

Az egyházközség 1797.máj.4-én elhatározta, hogy a legközelebbi vásár alkalmával tárgyalást folytatnak Nicolaus Joanovics /Ἰωάννου/ Talidorosz egri faszobrásszal /263/ - aki az egri és miskolci templom ikonosztázát is készitette - a templom belső famunkáinak elkészitése tárgyában. 1797.jun. 8-án 6 pontból álló görög nyelvü megállapodást kötöttek vele /264/. Eszerint a mester az ikonosztázt, püspöki trónt, ambónt s más felszereléseket Egerben készíti el a legszebb kivitelben s onnan szállitja azokat Pestre. A templomi felszerelésükkel legkésőbb 3 év alatt kész lesz. A munka ára 5800 Ft /265/. A görögök, hogy ezt az újabb kiadást fedezni tudják, elhatározták, hogy az eddig be nem folyt felajánlásokat behajtják, továbbá, hogy az iskola céljaira ajándékozott pénzből kölcsönvesznek a templom részére. Ezenkivül meghosszabbitották újabb 10 évre a piaristáknál lévő 10.000 Ft-os adósságukat - most már évi 6 %-os kamat mellett. Joanovics a munkával 1800 nyarára /266/ kész is lett. A következő évben a mester a kórus famunkálatainak végzésére kapott megbizást a görögöktől. Ugyanebben az évben sokan ajánlottak fel kegytárgyakat, egyházi ruhákat és pénzt, igy pl. a Pasgali család, Dera János, Boku Naszto és Philipposz Archi /267/.

A görögök kérésére a HTT 1800.okt.28-án /25569 sz./ engedélyezte a templom mellett kriptáknak előirt módon történő épitését./A tervet l. a 8.képen/

A templom felszentelésére 1801-ben került sor. Az épit-

kezés tehát a tervezett 3 év helyett egy évtizedig tartott. /268/ A templomot a Prot.I.28.lapján található görög nyelvü feljegyzés szerint 18ol.aug.11-én, Nagyboldogasszony ünnepét megelőző vasárnapon szentelte fel Dionisziosz Popovics budai püspök a temesvári püspök jelenlétében 1o pap és 2 diákonus segédletével. A templomot, mint ahogy 1o évvel előbb az egyházközséget, Κοίμησις της Θεοτόκου Μαρίας-ról /Nagyboldogasszonyról/ nevezték el, mig a kórust Szt.Miklósnak szentelték. A templom első gondnokai /epitropjai/ Demetriosz Argiri, Nikolaosz Bekella és Anasztásziosz Pelenga lettek. A szentelés előestéjén ünnepi vacsora volt, majd utána virrasztás. Hajnalban történt a szentelés, amelynek keretében a jelenlevők háromszor körüljárták a templomot gyertyával a kezükben. Az ünnepi liturgiára 8-12 óra között került sor.

A görögök a felépült templom elé diszes kerítést akartak csináltatni. A HTT a magisztrátus által foganatositott előzetes helyszini szemle után 18ol.szept.28-án /2o99o sz./ engedélyezte a benyújtott tervrajz szerinti, a templomot el nem fedő kőkerités felállitását, amely hosszú éveken át állt a templom utcai frontja előtt.

Csak később a felszentelés után került sor a templom belső diszitésére: festésre, belső diszek, képek beszerzésére. Az egyházközség már 18oo. jun.17-én elhatározta a templom kifestését. Erre a célra aznap 1o2-en 5443 Ft-ot ajánlottak fel. Először Triesztből akartak festőt hozatni, de az valószinüleg nem vállalta. A Kommunitás 18ol.nov.1o-i gyülésén Georg Paskal /Pasgall/ bemutatta Anton Kuchelmeister /Κουχελμαΐστερ / bécsi festő 2 képét. Azok megtetszettek a jelenlevőknek és elhatározták, hogy vele készittetik el a templom festményeit. A vele kötött szerződés szerint 8o kisebb-nagyobb ikon festésére vállalkozott 5ooo Ft-ért. /1.Függelék 32/ A festő 18o4. tavaszán már Pesten dolgozott, mert márc.18-án 3oo Ft. előleget kapott azért, hogy feleségét is magával hozhassa. /Egy nyugtáját l. a 9.képen/

Egy 1805.aug.24-i irat szerint Kuchelmeister az 5ooo Ft-ból már felvett 32oo Ft-ot. Az egyház azért tartott vissza 18oo Ft-ot, mert annak ellenére, hogy lo képet még nem készitett el, elvállalt a miskolci templom részére is festést. Igéretet tett a munka Miskolcon 1 éven belül való befejezésére. Az összeg teljes kifizetésére azonban csak lo év múlva, 1815.ápr.6-án került sor.

A templom aranyozási munkáját Vinzenz Geiger bécsi aranyozó 2 év alatt végezte, aki azt 18ol.dec.15-én 14ooo Ft-ért vállalta el. Ezt az összeget részletekben lehetett kifizetni 6 év alatt. Az utolsó befizetés 18o8.febr.6-án történt. A Josnovics által később készitett székek és állványok aranyozását szintén Geiger végezte 15oo Ft-ért. /18o4.febr.17-i megállapodás./ Josnovics 18o6-ban fejezte be a kóruson elhelyezett ikonosztáz készitését.

18o9-ben lett teljesen készen Dominicus Schreiber rézmives a templomtető csatornázási munkájával.

A protokollum bejegyzése alapján 18o7-ben összeállitották a templomra történt önkéntes adakozások összegét. /1.Függelék 33. és 34./ Ez a következőképpen alakult:

	görögök részéről	vlachok részéről
a templom épitésére	234ol,2o	12741,o2
a tetőfedésre	1o5o	235
a 2.torony épitésére	151o	655
festésre	3418	2ooo
famunkára	261o	1195
aranyozásra	475	572
	32464,2o Ft	174ol,o2 Ft

Az összes felajánlás tehát 49 865,22 Ft volt. Ez a hatalmas összeg a pesti görögöknek és vlacholnak egyrészt a gazdag-

ságára, másrészt pedig adakozókészségére vet fényt. Ennek az áldozatkészségnek köszönhetően 1809-ben kívül és belül is teljesen készen állt a templom, amely nemcsak a pesti görögöknek, hanem Pest városának is dicsőségére szolgált. Egyébként az egyházközség egyik kéziratának /269/ tanusága szerint a XVIII.szd. legvégén Pesttel együtt 19 olyan város volt, ahol görög alapitású templom ill. kápolna állott. Eszerint Magyarország következő helységeiben működött görög templom: Nagyvárad, Vác, Balassagyarmat, Zimony, Karcag, Kecskemét, Léva, Miskolc, Békés, Ungvár, Pest, Szentes, Tokaj. Görög kápolnája volt Gyöngyös, Diósszeg, Nagykanizsa, Nagyszeben, Sopron és Nagyszombat városoknak. Ezeken kívül van még tudomásunk a hódmezővásárhelyi templomról /270/, a zimonyi vesztegzár területén egy magánházban működő kápolnáról /271/, a losonci görögök kápolnájáról /272/, valamint a nagykőrösi görög imaházról is /273/. A magyarországi görög templomok között kivált azonban szépségével és gazdagságával a görögök Nagyboldogasszonyról elnevezett pesti temploma /274/.

9. A TELJES ÖNÁLLÓSÁG KIVIVÁSA /1791 - 1793/

Bár a templom felépitéséig a görögök a piaristáktól vásárolt épületben berendezett kápolnába jártak istentisztelet-re, a papi teendőket továbbra is a pesti szerb egyházközség papjai végezték. A külön görög parókus alkalmazásáért, vagyis a szerbektől való teljes függetlenség kivivásáért /275/ még kb. kétéves harcot kellett a görögöknek folytatniok /276/.

A pesti szerb egyházközség életében a görögök kiválása zavarokat okozott. Ezzel kapcsolatos panaszukat 1791.dec. 21-én kelt kérvényükben fejtették ki a HTT előtt /277/. A szerb templomban ugyanis a változó nyelvü istentisztelet miatt

eddig két görögül is tudó papot tartottak. Most azonban, hogy a görögök kiváltak, a szerb egyházközség jövedelme megcsappant, s igy két papot már nem volt módjukban alkalmazni. Tudomásukra jutott, hogy a görögök Törökországból "csempésznek" be egy szerzetest. Kérésük az volt, hogy a görögök ne fogadhassanak fel külföldi papot, hanem az eddigi két pap közül az egyiket vegyék át. A magisztrátus meghallgatta 1792. márc.18-án a görögök véleményét. Ők egyöntetüen - személy szerint 115-en - úgy nyilatkoztak, hogy egyik pap sem kell nekik, hanem ők maguk akarnak papot választani. A HTT azonban a szerbek fenti kérésének tett eleget, mert 1792.márc.20-án /1193 sz/ a román származású Johannes Michailovitsot helyezte a görög egyházközséghez parókusnak. A görögök ezonban természetesen nem voltak megelégedve ezzel a döntéssel és csakhamar kérésel fordultak a HTT-hoz, hogy maguk választhassanak maguknak görögül és vlachul értő papot, Michailovitsnak pedig felajánlották a győri parókiát. A HTT 1792.május 22-i /1998 sz./ rendeletével át is helyezte Mihailovitsot Győrbe és egyúttal kifejtette, hogy a Rescriptum Declaratorium szerint csak hűségeskütt tett vagy a török háború alatt szolgálatokat tett és a püspöki consistorium által jóváhagyott jelöltet javasolhatnak papnak /278/. Egyúttal nyugalomra intette a görögöket és a vlachokat. Ugyanebben a határozatban rendelte el a HTT, hogy a görögök külön számadást vezessenek.

Minthogy nyilvánvalóvá vált, hogy a szerbeknek a lecsökkent hivőlétszám miatt, a görögöknek pedig a templomépités, az iskola, kórház létesitése, a tanitó és a kinevezendő parókus miatt anyagi nehézségeik támadtak, a HTT 1792.jul. 6-án jelentést kért a tanácstól /279/, hogy a görögkeletiek által kért parókusok, tanitók, templomszolgák fizetéséhez mekkora összeggel tud a város évi segély formájában hozzájárulni. Kregár aug.6-i jelentése szerint a város a görögkeleti egyháznak nem patrónusa. Minthogy annak hivőlétszáma állandóan nő,

azért maguk tudnak és kötelesek is az alkalmazottaikról gondoskodni. A magisztrátus a tanitóknak évi 2oo Ft-ot juttat. A városnak házi pénztára nincs, csak gazdasági kasszája. Az viszont a török háború és az országgyülés miatt erősen megcsappant. Ezért a szenátor kérte, hogy a görögök által fenntartott intézmények ill. állások fenntartásához ne kelljen a városnak hozzájárulni /28o/.

Dionisziosz Popovics püspök a szerbek tiltakozása ellenére is felterjesztett két jelöltet a pesti görög parókusi tisztségre: a külföldi illetőségü és vlachul tudó Evretasz Bendellát, a miskolci papot /281/ és a volt ujvidéki, majd ungvári görög lelkészt, Konstantin Vulkót /282/ /1792.jul.4./. Sztratimirovics érsek a HTT-nak a kettő közül az eléggé idős Bendella kinevezését és Mihailovits Győrbe helyezését javasolta 1792.szept.12-én. Amikor Mihailovitsnak ez tudomására jutott, felettesének engedélye nélkül Bécsbe utazott panaszával, a szerbek pedig 1792.nov.8-án a HTT-hoz adtak be kérvényt Mihailovits papjuk visszahelyezése érdekében. Érveik a következők voltak: 1/ A papot ok nélkül mozditották el és ezáltal a pesti szerbeket megfosztják a lelki gondozástól; 2/ a két javasolt új pap egyike sem tud vlachul, hisz Ázsiából jöttek.

A HTT e kérvényre 1792.dec.4-én /27447 sz./ elrendelte a városi magisztrátusnak az ügy kivizsgálását. Közben 1792.dec. 29-én a szerbek egy része titokban levelet irt a püspöknek, amelyben kijelentették, hogy ők nem osztják a szerb egyházközség vezetőinek, főképpen a Sztankovics fivéreknek a véleményét ebben a kérdésben.

Minthogy úgy látszott, hogy Pesten csak egy szerb pap maradhat, a két pap között küzdelem indult meg az egy parókusi helyért. A HTT 1793.febr.12-én /3384 sz./ újból vizsgálatot rendelt el Mihailovits visszatartása ügyében. Hosszabb nyomozás után, amelynek folyamán Mihailovits bőven, iratokkal elá-

támasztva fejtette ki alkalmasabb voltát, addig Georgius Millivoin, a másik pap pedig megtagadta a válaszadást, a magisztrátus erre 1793.febr.27-i jelentésében természetesen elsősorban Mihailovits érdemeit domboritotta ki a HTT előtt.

Popovics püspök 1793.febr.28-án kelt levelében panaszkodik a HTT-nak a pesti szerbek vele szemben tanusitott rosszindulatára, akik tekintélyét nem tisztelve viselkednek vele szemben. Többek között a közös pénzen vásárolt parókiális épület vendégszobájából is kirekesztették őt. Érveik, amelyeket a kérvényükben felsoroltak, nem igazak, mert a lelki gondozástól nincsenek megfosztva, van ugyanis még egy papjuk és amikor Mihailovitsot a pesti görögökhöz helyeztek, akkor nem panaszkodtak a lelki gondozás hiánya miatt. Az sem igaz, hogy a két javasolt pap Ázsiából jött /203/. Ezek macedovlach származásuak, akik a pesti vlachok nyelvét beszélik, amely eltér az erdélyi és bánáti vlach nyelvtől, a pesti vlachok ugyanis makedovlachok /284/, közönségesen cincárok, s csak néha-néha jön a vásárokra egy-egy erdélyi vlach. Három és fél év alatt pl. mindössze egy nagyszebeni vlach halt meg Pesten. Mihailovits viszont nem a cincárok nyelvét, hanem az erdélyi vlachokét beszéli. A püspök egyúttal kérte, hogy tekintélyének megóvására váltsák le a szerb egyházközség vezetőit, a Sztankovics fivéreket, Mihailovitsot viszont helyezzék át a felajánlott győri parókiára. Egy héttel később, márc.7-én kérte a püspök Millivoin parókusi tisztségben való megerősitését.

A HTT a magisztrátus febr.27-i jelentésére támaszkodva 1793.május 14-én /11485 sz./ úgy döntött, hogy Mihailovits helyett, akinek több érdeme volt, Millivoin menjen Győrbe /285/, ahol már adminisztrátor volt. Igy tehát Mihailovits maradjon a pesti szerb plébánián /286/. E döntés után a pesti szerbek egy része 1793.jun.16-án kérvényt irt a HTT-nak, amelyben kérték kedves papjuk Millivoin visszahelyezését. A

HTT nem tudta, hogy mit cselekedjék, ezért 1793.jun. 2o-án /6525 sz./ kérdést intézett a magisztrátushoz, hogy vajon Millivoin alkalmazható-e másodplébánosnak. Sztratimirovics érsek a HTT megbízására június 27-én vállalkozott arra, hogy az ellentét elsimitása érdekében ő maga, mint királyi biztos fogja az ügyet kivizsgálni. Julius 8-án javasolta, hogy a vizsgálatba vonják be Dioniszioszt Popovicsot is, akiben a görögöknek, minthogy honfitársuk, nagyobb bizalmuk van /287/. Az érsek az elkészült jelentését 1793.szept.13-án küldte el. Eszerint a szerbek mindkét papjukhoz ragaszkodnak és még 2oo Ft-ot ajánlottak fel, igy összesen 8oo Ft. évi összeget bocsátanak a papok rendelkezésére. A többség - köztük a görögök is - Millivoin mellett állt ki, a szerb egyházközség vezetősége pedig Mihailovits pártját fogta. Az érseknek úgy sikerült egyezséget létrehozni a két fél között, hogy mindkét plébános a pesti szerb egyházközségben maradhat egyforma jogokkal a jövedelemmel.

A HTT a püspök fenti jelentése alapján 1793.nov.18-án /12796 sz./ beleegyezett abba, hogy a szerbek két papot alkalmazzanak, de a tanács "Johannem Michailovits eo inviet quatenus idem Georgium Millivoin qua seniorem parochum in omnibus respicere,eo eiden in ceerimoniis Ecclesiasticis praecedentias tribuere teneatur." E HTT-i határozattal nemcsak a szerb egyházközségben állt helyre a nyugalom, hanem véglegessé vált Evretasz Bendella parókusi helye is, amelyet 1792. óta már betöltött. Ezzel végre lo éves küzdelem után megvalósult a pesti görögök régi hő vágya: a szerbektől teljesen különálló parókia. Ez nagy jelentőségü esemény volt a pesti görögök életében, mert <u>a külön görög egyházközség alakulása gátat vetett a gyors elszerbesedési folyamatnak</u>, amely a közös szerb-görög kommunitásokban törvényszerü jelenség volt. Schwartner szerint /288/ mindössze 17 görög parókia volt Magyarországon. Horváth E. pedig 3o görög egyházközségről tett említést /289/.

10. GÖRÖG-VLACH EGYÜTTMÜKÖDÉS A FÜGGETLENSÉG KEZDETI ÉVEIBEN / 1794 - 1802 /

A görögök a külön tanitó és pap alkalmazásával, a kápolna létesitésével, valamint az önálló számadásvezetéssel már 1792-ben elnyerték önállóságukat. Hamarosan megindult a kommunitás teljes kifejlesztése a Rescriptum declaratorium előirásai szerint. Az Ecclesia Graeco-Valachica Pestiensis első kurátorai /epitropjai/ Georg Szideri, Georg Pelenga és Naum Szulyovszky voltak. 1793.jan.1-én került sor Demetrius Kirianisz kántorral /pszaltisszal/ /29o/ való szerződéskötésre. Febr.2o-án pedig Avraam Petrovicsot fogadták fel templomszolgául évi loo Ft-ért. A szegényház megnyitására 1794-ben került sor. /291/ 1796-ban a Galamb utcai házban nyilt meg az 1783-ban már engedélyezett iskolájuk /292/.

Az 179o.évi temesvári illyr nemzeti kongresszus költségeinek fedezésére kivetendő hozzájárulás megállapitása céljából a HTT 1793.jan.25-i /1763 sz./ rendeletével összeirette az ország görögkeleti adózóit. Eszerint Pesten /293/ az 1791/92 katonai évben 175 görögkeleti /görög, vlach és szerb/ 2736,22 Ft-al adózott. /1.Függelék 35/ A HTT 1793.jul.23-i /17419 sz./ rendeletére összeirták a görögkeletiek háztulajdonait is. A tanács szept.12-i kimutatása szerint a belvárosban 97 görögkeleti lakosnak volt háza. Ezenfelül még az akkor születő Lipótvárosban 11 görög épitett házat, akik lo évig adómentességet élveztek. /1.Függelék 36/ A házakat lo osztályba sorolták.

Egyébként a pesti görögök száma még mindig fluktuált ebben az évtizedben is, mert a letelepültek mellett még továbbra is tartózkodtak a városban török alattvaló kereskedők, amint ez 1793. évi összeirásukból is kitünik. Akkor ui. 24

ilyen görögöt találtak a városban. /l.Függelék 26/

A francia forradalom sikere miatt a király fenyegetve érezte hatalmát, azért katonai előkészületekbe fogott. Ezek nemcsak a magyarokat, hanem a pesti görögöket is érintették. Igy pl. a kommunitás már 179o-ben többször kapott jegyzéket a pesti tábori kórház részére szükséges felszerelésekről - bizonyára adakozásra való felszólitás céljából. Minthogy 1793-ban már európaivá szélesedett ki a francia háború, azért a hazai görögség I.Ferenc támogatására looo főből álló görög-makedovlach regiment összeállitását ajánlotta fel. Ez pénzben kifejezve loo.ooo Ft-nyi összeget jelentett. Popovics püspök 1794.jan.15-i levelében felszólitotta papjait a gyüjtésnek a megküldött felajánlási iveken /lo.kép/ történő végzésére. Ezenkivül külön névjegyzéket kért azokról, akik fizettek s azokról is, akik nem fizettek. A gyüjtés a háború végéig minden évben ismétlődött /294/. A francia forradalom túlkapásai miatt felháborodott 1796.évi pozsonyi országgyülés nagyösszegü segélyt szavazott meg a dinasztiának a francia forradalom elleni háború folytatására. Természetesen ebből a pesti görögök sem maradtak ki, akik ekkor a Prot.I. 1796.jul.14-i bejegyzése szerint a császár támogatására looo Ft-ot ajánlottak fel.

Bár a templomépités, kórház és iskola létesitése, valamint a hadsereg céljait szolgáló gyüjtés a görögök és vlachok összefogását eredményezte, mégis a háttérben ellentét lappangott a két nép között. Ennek oka az volt, hogy a közös alapitványokban résztvevő <u>vlachok jogállapota nem volt lerögzitve a görög jelleget mutató egyházközségben</u>. Egyedül csak az egyházközség elnevezése Κοινότης τῶν Γραικῶν τε καὶ Βλάχων elnevezés /295/ utalt a vlachokra. Ezért a makedovlachok már 1794-ben követelték egy második pap alkalmazását. Érvül azt hozták fel, hogy a hivők létszáma 7oo fölött van. A püspök 1794.nov.11-i levelében szomorúan állapitja meg, hogy a szerbektől való elválás után sem született meg a nyugalom a hivek,

ill. a hivek és a püspök között /296/. E békétlenség okai ők maguk, akik az öreg Evretasz Bendella helyett az ő megkérdezése nélkül akarnak papot szerződtetni a pesti képolnába. 5 görög és 4 vlach hivő ui. az egyházközség nevében 1794. febr.24-én irásban meghivta a pesti parókiára Charisziosz Szacellion /297/ miskolci papot, aki már 6 éve lelkészkedett ott. Minthogy Bendella időközben öregségére hivatkozva lemondott, a püspök beleegyezett kivánságukba. Csakhogy a görögök valamivel később Bécsből meghivták Polizoisz Kondosz /298/ janinai származású papot - egyelőre tanitónak évi 500 Ft-ért. /299/ Irásban megigérték neki, hogy ha leteszi a hüségesküt, kineveztetik papnak. Egyidejüleg kérték a görögök a püspököt, hogy Charisziosz kinevezését állitsa le. Minthogy az utóbbi már úton volt Pestre, Polyzoisz pedig még nem tette le a hüségesküt, azért a püspök szept.21-én Bendella utódjául Charisziosz Szacellionf javasolta. A görögök továbbra is kitartottak Polizoisz Kondosz mellett, mig a vlachok elfogadták Charisziosszt. Végül is a görögök méltatlankodása ellenére a püspök a metropolita határozatának megfelelően Charisziosszt nevezte ki parókusnak és nov.11-i levelében nyugalomra intette pesti hiveit. A Bécsből elcsalt Polyzoisz nem kaphatta meg tehát a megigért parókusi állást, hiába hozta el családját Törökországból és tette le a hüségesküt. Emiatt az egyházközség és közötte ellenségeskedés támadt, mig végül is a püspök közbejárására 1797.márc.3-án 1000 Ft végkielégitése után a HTT-i engedéllyel 1798-ban elfogadta a tokaji parókiát. - Felmerül a kérdés, hogy a vlachok miért álltak ki Szacellion mellett, holott ő is görög származású volt, mint Polyzoisz. Ennek oka kettős lehetett, éspedig 1. hogy ezáltal elkerüljék mindkét görög származású pap kinevezését, 2. hogy a tanitóválasztás alkalmával megharagitott püspököt kiengeszteljék /300/. A makedovlachok érdeke ui. az volt, hogy az egyházközség egy második papot is kapjon, aki azonban már vlach származású legyen.

E feszült légkörben 1795.máj.16-án került sor a két nép között a görögök bizonyosfokú engedékenységét is tartalmazó megállapodásra./l. Függelék 37/ Elhatározták, hogy idővel a görög származású pap mellé egy vlach papot is felvesznek, mert a hivek száma nagy s egy pap nem tudja ellátni a sokféle funkciót: a liturgia tartását, a kétnyelvü hitoktatás, gyógyitás, beteglátogatás végzését. A vlach papot és az egyházközség kasszájából fizetik majd. A két egyenrangú pap jövedelme azonos lesz. A liturgiát azonban mindketten görögül fogják szolgáltatni. A szerződést 15-en irták alá. /3o1/

A HTF 1792.nov.16-i /2611o sz./ rendelete értelmében összeirták a magyarországi görögkeleti parókiákat. Pesten 1796.máj.21-én került sor az összeirásra. /1.Függelék 38/ Eszerint 696 hivő tartozott a pesti görög-vlach egyházhoz. Ezek közül 62 volt háztulajdonos /3o2/.

Az 18oo.márc.25-i /75o1 sz./ rendelet értelmében folyamatosan jelenteni kellett az egyházközségnek a kegyes alapitványokat. Bekella gondnok 18o3-ban összeállitotta az 1791-18o2 évek folyamán tett alapitványokat. Eszerint a templomi alap 21.35o Ft-ot, az iskolai pedig 15.943,58 Ft-ot tett ki. /1.Függelék 39/ A szegény iskolások alapja pedig 75o Ft volt. Ezek a tekintélyes összegek kétségtelenül a két nép együttmüködésének biztató jelei voltak.

Hogy azonban a 7oo pesti görög és vlach ennek ellenére bizalmatlan maradt egymással szemben s az 1795.évi megállapodást sem tartotta kellő biztositéknak, bizonyitja az a tény, hogy amikor később Charisziosz Szacellion parókus rokantté válása miatt a vlach pap választása időszerüvé vált, 18o2. nov.9-én a két nép közti béke biztositása érdekében újból megállapodást /3o3/ kötöttek egymással. /11.kép/ Eszerint a püspöktől engedélyt kérnek két pap felfogadására. Az egyiknek görög, a másiknak pedig vlach származásúnak kell lennie. A

liturgiát mindketten görögül fogják tartani, úgy mint elődeik. A görögök kérik az általuk megválasztott Hadzsi Theodor parókusi beiktatását. Az alkalmas vlach pap keresésére egy bizottságot jelöltek ki. Mindkét parókus egyenlő rangú és jogú és jövedelmük is azonos. Nekik írásban kell nyilatkozniok, hogy kötelességeiket ismerik és mindenkor szem előtt tartják az egyház érdekeit. Ha nem találnak vlach nemzetiségü papot, ideiglenesen görögöt is felfogadhatnak, vagy fordítva. A két papnak egymással békében kell élnie. - A szerződést 37-en irták alá. A görögök a későbbi időkben ezt a szerződést tekintették a görögök és vlachok együttmüködését szabályozó szerződésnek, sőt egyes későbbi szerzők az egyházközség alapító okmányának. A vlachok viszont idővel kétségbe vonták e szerződés rájuk nézve kötelező voltát mondván, hogy az aláirók között csupán néhány vlach volt s azok nem képviseltéik az egész vlach népet.

A templom épitése és a kommunitás alapitása idején a közös cél összekovácsolta a két népet s a békés együttmüködésre való törekvés jellemezte őket. Ezt tanusitják az 1795. és 1802. évi megállapodások is. Sajnos a jószándék ellenére sem hozták meg ezek a szerződések az óhajtott békességet, mert csakhamar több évtizedes ellenségeskedés indult meg a két nép között, amelynek folyamán a görögök ebben az iratban lefektetett elvekhez való visszatérést, vagy a teljes elválást tartották a béke helyreállitásának feltételéül, a vlachok viszont az egyik lehetőséget sem fogadták el a megbékés alapjául.

11. A RIGASZ-FÉLE BARÁTI TÁRSASÁG ÉS A PESTI GÖRÖGÖK / 1796 - 1798 /

A felvilágosodás eszméinek terjedése nem korlátozódott csupán a magyarokra, hanem csakhamar ismertekké váltak a hazai s elsősorban a pesti görögök számára is /304/. Erre a szellemi áramlatra vonatkozó ismereteiket két oldalról kapták: egyrészt a magyar felvilágosodás képviselőitől, másrészt pedig a szom-

szédos államokban élő honfitársaiktól. Pesten a XVIII. szd. második felében már nagy számban éltek a felvilágosodás szellemétől áthatott emberek, akik közül többen az 177o-es évek elején az emberek testvériségét hirdető két szabadkőműves páholyba tömörültek. De a pesti görögök kereskedők lévén állandó összeköttetésben álltak a szomszédos országok görögjeivel is, akikkel természetesen nemcsak üzleti ügyeiket tárgyalták meg, hanem kicserélték gondolataikat is. Felmerül az a kérdés, hogy vajon az új eszméket magukévá tették-e a pesti görögök. Erre vonatkozólag bizonyossággal állapithatjuk meg: hogy a görögök nagy többsége, különösen az idősebb generáció tagjai mentesek maradtak a felvilágosodás hatásától, sőt némi aggodalommal szemlélték a görög ifjuság miveltebb részének a vallással szembeni közömbösségét /3o5/. Hü képet ad Zavirasz György e nem nagyszámú görög értelmiség beállitottságáról egyik tanitványa számára készitett forditási gyakorlatában /3o6/, ahol szomorúan állapitja meg, hogy egyes ifjak templom helyett kávéházba járnak, ott pazarolják pénzüket és drága idejüket, ahelyett, hogy értékes, vallásos könyveket vásárolnának - irja - mindenféle mitológiát, erotikus, erkölcsromboló müveket olvasnak, sőt egyesek még deista, istentagadó vallásellenes könyvek tanulmányozásával is foglalkoznak. Zavirasznak ezek az aggódó sorai a görögök nagy többségének nézetét tükrözik a viszonylag kisszámú görög müvelt ifjuságról.
A pesti görögök széles körében a felvilágosodás nem talált talajra, mert 1. a görög családok jó része csak a hüségeskü rendelet után a XVIII.szd. utolsó évtizedeiben kezd végleg letelepedni Pesten, 2. a görög ifjak zöme ekkor még apja foglalkozását folytatta s csak viszonylag kevesen léptek közülük az értelmiség soraiba, vagyis kevés volt azoknak a görögöknek a száma, akiket müveltségüknél fogva megragadhatott az új eszme, 3. a görög diaszpora számára az ortodox vallás nemzeti összetartó erő volt, a felvilágosodás deizmusa viszont megfosztotta volna őket ettől. Nem csoda tehát, hogy a pesti görögöknek a szabadkőmives páholyokban való részvételére vonatkozólag sem

sikerült adatot találnunk annak ellenére, hogy 1782-ben a görög származású moldvai fejedelem Mavrokordat Muruzi Konstetin öccse, Sándor herceg /3o7/ pénzügyi nehézségeinek leküzdése céljából megpróbált Pesten egy páholyt alapitani, amely azonban éppen az ő üzelmei miatt nem volt nagy létszámú és hosszú életü /3o8/. Tudomásunk van arról is, hogy a pesti szerb templom egyik papja, Milivoin György /3o9/, aki akkoriban a még önálló templommal nem rendelkező görögök lelkipásztora is volt, Photius néven vezető szerepet töltött be a pesti "Nagyszivüség" nevezetü páholyban. Mindezek ellenére megállapitható, hogy egyikünknek sem volt hatása a pesti görögökre.

Jóval nagyobb érdeklődést váltottak ki a görögök körében a francia forradalom eszméi, mert azok a szabad Görögország reményét is felkeltették bennük. Különösen a francia konvent 1792.nov.19-i kiáltványa után, amelyben Franciaország hajlandónak nyilatkozott a szabadságukért küzdő népek támogatására, nőtt meg az elnyomott népek lelkesedése. Ennek hatása alatt indult meg hazánkban a radikális demokrata jakobinusok forradalmi szervezkedése /311/, amelynek élére 1794. elején Martinovics Ignác állt. A nemzeti függetlenség, szabadság és egyenlőség kivivásáért szőtt összeesküvést a Habsburgok már 1795.máj.2o-án vérbe fojtották, a mozgalom vezetőit kivégezték. A jakobinusok periratainban olvashatjuk, hogy Erdélyi László juratus vádlott azt vallotta, hogy a Martinovics káté egy lemásolt példányát egy Angelaky nevü joghallgató társától kapta /311/, aki hivta őt a titkos társaságba is. Ez az ifju Angelaky Laszkar tekintélyes öreg pesti görög kereskedő fia volt /312/. Amikor a rendőri nyomozás megállapitotta, hogy az emlitett görög ifjú már az előző évben meghalt /313/, Erdélyi bevallotta, hogy az Angelaky fiuval kapcsolatos egész ügyet ő találta ki, hogy Szolártsikot mentse. Ezzel a vallomással megdől az a feltételezés, hogy a görög ifjú is részese volt a Martinovics-féle összeesküvésnek. Az azonban valószinü, hogy

Erdélyi Angelaky személyében olyan valakire akarta kenni a bünrésszességet, akinek e szervezkedéshez való viszonya nem lehetett negativ, mert akkor rögtön nyilvánvalóvá vált volna állitásának hamis volta.

A Martinovics-féle összeesküvés elfojtása utáni évben indult meg a diaszpora görögség körében a görög nép felszabaditását célul kitüző Ἑταιρεία τῶν φίλων komolyabb szervezése, amely előzőleg már 1780-ban Bukarestben megalakult. 1796.augusztusában érkezett ugyanis Rigasz Velesztinlisz költő Bécsbe, aki az ottani görögök szervezése után átvette az egész nemzetközi titkos szervezet vezetését /314/, amely célul tüzte ki a balkáni népek összefogásával és francia segitség igénybevételével a török iga lerázását, valamint a nép számára a szabadságjogok biztositását Görögországban. Ez a célkitüzés már a pesti görögök széles körét is megmozgatta, hisz' ebben a nemzeti felkelésben már nemcsak a kisszámi értelmiség, hanem a kereskedők is érdekelve voltak. Hogy megalakult Pesten is ennek az Európát behálózó mozgalomnak egy helyi szervezete, azt a görög szakirodalom is feltételezi /315/. A pesti görögök mozgólódása már Rigász Bécsbe való költözése előtt megindulhatott. Ezt bizonyitja az a tény, hogy Rigásznak a bünjelként lefoglalt levelező partnereiről vezetett cimjegyzékében szereplő Rizosz Dormuszisz már 1794. márciusában meghalt /316/.

A pesti Baráti Társaság megalakulására vonatkozólag - bizonyára a titkos szervezés miatt - nem találtunk adatot. Az 1796-tól kezdve erőteljesebben müködni kezdő titkos forradalmi mozgalom pesti tevékenységére azonban a következő adatokból sikerült következtetnünk.

A Pesti Görög-Vlach Kommunitas nemrég megtalált görög nyelvü protokollumának, a Prot. I.-nek tanusága szerint az egyházközség 1797.dec.31-én - tehát Rigasz dec.19-i elfogása után hamarosan - a görög nemzet "jó rendjének" megőrzése érdekében határozatilag megtiltotta a tanitóknak és tanulóknak,

hogy az ünnepek alatt házakba menjenek /317/, s hogy valami nem iskolai és templomi vonatkozású új dolgot /νεοτεχνισμα/ vigyenek véghez az elöljárók tudta nélkül. Ebből az egyházközségi határozatból nyilvánvaló, hogy e tilalomra azért volt szükség, mert a görögök ünnepnapokon, magánházakban össze szoktak gyülni, ahol a görög nemzet sorsára vonatkozólag új dolgokat terveztek. Az egyházközség vezetősége megrettenve Rigasz lefogása miatt, elhatározta, hogy a tanitókat és tanulókat visszatartja a forradalmi társaságba való belekeveredéstől. Hogy kik tartoztak a pesti görögök közül e mozgalomba, pontosan nem tudjuk, mert titkos társaságról volt szó. Minden kétséget kizáróan állithatjuk azonban a következőkről.

A fent emlitett cimjegyzékben Rizosz Dormusziszon kivül Joannes Tsukasz neve is szerepel. Maga a vizsgálóbiró is a titkos társaság pesti ügynökeinek tekintette mindkét személyt.

Rigasz vádlottársai közül 6-ot, akik osztrák-magyar állampolgárok voltak, az összeesküvésben való részvétel miatt 1798.ápr.28-án számüztek a Monarchia területéről. Ezek között volt egy Konstantin Tullius /Tullio/ nevü pesti fiatalember is /318/.

Rigasz 1798.jun.24-én kivégzett 7 mártirtársa közül az egyik, a ciprusi Leukosziából származó Ioannes Karatzasz /319/, a pesti görög templom sekrestyése és harangozója volt. Ez a müvelt /λόγιος / 51 éves görög bizonyára azért vállalta 1797. jun.18-án a sekrestyési állást, mert feladatának ellátása közben sok honfitársával találkozhatott. Karatzasz legfőbb büne, ami miatt halállal kellett lakolnia, az volt, hogy megpróbálta Rigasz manifesztumát újból kinyomtatni. Az egyházközségi protokollumben sikerült megtalálnunk a mártirnak sekrestyési szerződését és pótszerződését /320/ és előkerült két sajátkezü nyugtája is. /Ez utóbbiak közül egyiket l. a 12.képen./ A görög történeti irodalomból ismeretes, hogy Rigasz két másik

mártirtársának, a kasztóriai Ioannes és Panajótisz Emmanuelnek nagybátyja a már említett Georg Leondi budai ill. pesti görög tanító volt /321/.

A pesti görögök forradalmi társaság rövid idő alatt birtokába jutott Rigasz iratainak és köztük a legjelentősebbnek, a manifesztumnak. Ezt bizonyitja egy másik mártirnak, a szatisztai származású Theocharisz Turundziasz 22 éves kereskedőnek vallomása /322/, amely szerint többek között Pesten is ő osztott szét másolás céljából néhányat a Rigasz-féle nyomtatványokból, s amikor a Leter kávéházban a manifesztumról beszélt, azt tapasztalta, hogy a pesti görögöknek erről már tudomásuk volt. Ez azt bizonyitja, hogy a pesti görögök közvetlen kapcsolatban álltak a bécsi központtal és a fő összekötő szerepet nem Turundziasz töltötte be. A Bécsből kapott nyomtatványokat a pesti görögök lemásolták és úgy terjesztették egymás között. Eljutott Magyarországra Rigasz 1797-ben Bécsben kiadott Görögország térképe is, amelynek egy példányát sikerült Szentendrén megtalálnunk /323/. Pesten is énekelték Rigasz forradalmi himnuszát, a Thurioszt.

Rigasz kivégzése után a Martinovics-féle összeesküvéshez hasonlóan a pesti Baráti Társaság is felbomlott, de Rigasz eszméi továbbra is elevenen éltek a görögök lelkében.

Az ujabb görög kutatók, köztük Daszkalakisz athéni professzor, összefüggést vélnek felfedni a Martinovics és Rigasz mozgalom között /324/. Nem látszik valószinünek, hogy a két vezető személyes kapcsolatban állt volna egymással. Rigasz ugyanis 1790.juniusa és 1791.január közt tartózkodott Bécsben /325/, amikor Martinovics még császári besugó volt. Utána már csak 1796-ban, Martinovics mártirhalála után találjuk Rigaszt az osztrák fővárosban. Minthogy azonban a két forradalmi mozgalom gyökerei a francia forradalom eszméibe nyulnak vissza, s célja mindkettőnek azonos volt: a francia polgári forradalom

által meghirdetett emberi jogoknak hazai viszonylatba való átültetése, továbbá mivel a magyar és görög szervezkedés is francia segitséggel akarta kivivni a szabadságot, vagyis mintkét forradalom eredete, célja és megvalósitásának fő eszköze nagyon is hasonló volt, azért nem kell okvetlenül szoros, közvetlen kapcsolatot keresnünk a két mozgalom között, annál is inkább, mert két-három éves idő eltolódás is van e két titkos társaság működésének végleges kifejlődése között. Mindez azonban természetesen nem zárja ki annak lehetőségét, hogy Rigasznak éppen a pesti görögök /Dormuszisz Tsukasz/ révén volt tudomása a magyar jakobinus mozgalomról, ismerhette annak céljait, iratait és bizonyára következtetéseket is vont le abból saját mozgalma számára.

12. CHARISIOSZ SZACELLION PARÓKUS ÜGYE
/ 1801-1810 /

Alig épült fel az új templom és fejeződött be a Jung József építésszel folytatott anyagi vita, amikor többéves széthúzás indult meg a görögök és a papjuk között /326/. Erre alkalmat Charisiosz Szacellion pap nyugdijazásának ügye szolgáltatta. A nevezettet, - mint fentebb említettük - az elöregedett Evretasz Bendella parókus helyére a pesti görögök 1794-ben a miskolci parókiáról hivták meg az egyházközség élére. Charisziosz már akkor sem volt fiatal, hisz a második papot kérő miskolci egyházközség egyik érve az ő öregsége és betegeskedése volt /327/. A pap kb. 6 éves működés után liturgia szolgáltatása közben baloldali szélütést kapott. A hálásnak éppenséggel nem mondható egyházközség megbizottai Nicolaus Bekelo, Theodor Jappa, Naum Argiri és Konstantin Matzenka 1801.január 14-én kértek a püspöktől papjuk leváltását. Felajánlottak lelkipásztoruknak 400 forintot, ha eltávozik az egyházközség éléről. Charisziosz pap viszont kijelentette, hogy csak akkor hajlandó lemondani, ha

megmaradhat káplánnak évi 3oo forint és lakás ellenében, vagy anélkül évi 4oo forint fizetés mellett. Egyik fél sem fogadta el a másik ajánlatát. A püspök sem egyezett bele az elmozditásba, mert a perókus anyagi helyzetét nem látta biztositottnak, annál is inkább, mert annak felesége és több gyereke is volt. Az egyházközség vezetői azonban úgy látszik mindenképpen meg akartak szabadulni papjuktól, aki szorultságában 18o1.április 2o-án a HTT-hoz fordult kórvényével. Eszerint ő nem akar lemondani, mert káplánja segitségével el tudja látni parókusi funkciókat, másrészt méltánytalannak tartja, hogy többéves szolgálata után kenyér nélkül az utcára akarják dobni. Az egyházközségi vezetők zaklatására végül is 18o1.május 5-én aláirt egy szerződést, amely szerint 2-3 hónapon belül szerez egy makedóniai származású görög vagy vlach káplánt, akit ő fog fizetni. 2 év letelte után 18o3. aug.15-én lemond. Közben a görögök őt nem fogják zaklatni. A parókus előbb is eltávozik a plébánia éléről, ha közben 8 napig nem lesz liturgia a templomban.

Alig telt el néhány hónap, amikor Dániel pap 18o1.decemben 25-én elhagyta a parókiát. A püspök ekkor Theodor Georgiu görög tanitót bizta meg ideiglenesen a káplání teendőkkel. A görögök már 18o2.január 2o-án kértók Chariszioszt leváltását, mert szerintük 8 napig nem volt liturgia a templomban. A püspöki konzisztórium azonban a püspök javaslatára meghagyta a papot továbbra is állásában és a határidő leteltéig a görögöket nyugalomra intette. A görögök e döntéssel nem voltak megelégedve és március 28-i kérvényikben újból sürgették a szerződésszegő parókus leváltását. Chariszioszt viszont a görögöket vádolta szerződésszegéssel, mert a szerződésben foglaltak ellenére állandóan üldözik őt.

A görögök és papjuk között a torzsalkodás különböző formában tovább folyt. Igy feljelentették a parókust, hogy nagyon anyagias, magasabb stólát szed, goromba a családjával. Chariszioszt viszont panaszt emelt káplánjának megsértése, a

harangozó felbujtogatása miatt, valamint azért, hogy a gondnokok /tutorok/ nem adnak anyagiakat a liturgia celebrálásához s az évi számadást sem nyujtották be.

A görögök erősen várták a két éves határidő elteltét. Már 1803.aug.6-án felszólitották a papot, hogy szerezzen magának lakást, mert a határidő letelte után kiteszik a parókiáról. A pap kétségbeesésében a HTT-hoz fordult, amely aug. 9-i /18030 sz./ rendeletével /328/ megtiltotta a kilakoltatást. Ugyanekkor a HTT a metropolitához is fordult a fent emlitett szerződés ügyében vizsgálatért és döntésért.

A HTT rendeletére a magisztrátus 1803.aug.30-án Boráros Jánost bizta meg az ügy kivizsgálásával. Ugyanezen a napon a HTT /19725 sz./ engedelmességre intette egyházi ügyekben a templom gondnokait. Szeptember 8-án számos tanut hallgattak ki, akik közül 29-en Chariszioszt ellen, 9-en pedig mellette vallottak. /1.Függelék 40/ A püspök szerint ez a jelentés nem reális, mert a tanuk a pap ellenfeleiből kerültek ki. Ennek ellenére a HTT 1803.okt.11-én /22688 sz./ Szecellion panaszát alaptalannak minősitette, elmozditását és új parókus kinevezését sürgette. Ennek megtörténtéről a HTT jelentést kért a püspöktől. A püspök e rendeletet teljesitette is, de egyelőre nem iktatta be az utódot arra hivatkozva, hogy vlachok nagyobbik része kérte ennek elhalasztását, s hogy a parókus anyagilag ellátatlan maradt volna. Mivel a határidő elmult, a pap mégsem mondott le, a görögök szeptember 30-án sok aláirással ellátott kérvényben kérték a közben Bécsbe távozott parókus elmozditását és a parókiából való kilakoltatását. /13.kép/ Az utóbbit sikerült is kierőszakolniok és holmiját távollétében Andreas Petrasovics nevü ügyvédjének tiltakozása ellenére leraktározták egy üres szobában.

Theodor Hadzsi Georgiu 1803.október 9-én vette át a parókusi tisztet, amikor egy görög nyelvü iratban megigérte, hogy az 1802.nov.9-i görög-vlach szerződés értelmében alkal-

mazandó vlach papot egyenrangú félnek ismeri el.

Minthogy anyagilag Charisziosz parókus nem volt biztositva, a püspök utján 18o4.január 4-én kérte a HTT-t, hogy kényszeritse a görögöket legalább 3oo forint fizetésére és a lakás biztositására. A metropolita javaslatára a HTT rendeletére létrehozott bizottság ajánlására 18o5.febr.13-án olyan döntés született, hogy a parókusi jövedelemnek egyharmad részét Charisziosz kapja meg. Ez ellen az adminisztrátor parókus fellebbezett, a pesti görög-vlach egyházközség is kérte e határozat megszüntetését, valamint az új pap tényleges kinevezését. A HTT továbbra is helybenhagyta a nyugdijas parókus fizetését. Ez az ügy így is maradt 18o9-ig, amikor az első vlach pap alkalmazása miatt a parókusi jövedelmet már kétfelé kellett osztani. Charisziosz akkor a jövedelem egyharmadának élvezetét kérte maga számára. Charisziosz kérésére Boráros a 3 pap fizetése ügyében vizsgálatot folytatott. Erről jelentését 1811o.jan.3-án küldte el a magisztrátusnak. Eszerint a két parókus összjövedelme kb. évi 34oo Ft-ot tett ki. A tanács ennek az összegnek az egyharmadát 1133,2o Ft. összeget /329/ itélte Charisziosz Szecelliomak. Ebből egyelőre 5oo Ft-ot ki is fizettek neki. Az új vlach parókus Ioannes Theodorovics 1811o.jun.12-én azzal a kéréssel fordult a tanácshoz, hogy az ő jövedelméből ne vonjanak le a volt pap részére. A beteg, agg Charisziosz azonban nem sokáig élvezhette nyugdiját, mert a következő év julius 2o-án elhunyt.

13. A GÖRÖGÖK ÉS MAKEDOVLACHOK GALAMBPERE / 1803 - 1807 /

Az 1802.évi egyezmény nem tudta megszüntetni az ellentétet a két nép között, mert egy évvel később egy egészen jelentéktelennek tünő ok /templomi disz/ miatt nyilt ellenségeskedés /330/ indult meg a görögök és makedovlachok között /331/. A templom felépülése után ui. még a felszentelés előtti évben, 1800-ban Joanovics Miklós egri szobrászmester, aki - mint fentebb emlitettük - a pesti templom faberendezését készitette, az ikonosztáz főkapuja az un. királyi ajtó fölé két galambot faragott /14.kép/, amelyek csőrükben a császári koronát tartották, alájuk pedig szalagszerüen a következő görög szöveget véste: ΕΤΕΧΝΟΥΡΓΗΘΗ ΚΑΙ ΕΛΑΒΕ ΤΕΛΟΣ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΤΕΜΠΛΕΟΝ ΥΠ' ΕΜΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΝΑ□ΟΥ 1800 ΤΗ 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
A két galamb a pesti görög és makedovlach nemzet összefogását jelképezte. Dionisziosz Popovics püspök 1803. egyik juliusi vasárnapján a liturgia előtt meglátta a galambokat, méregre fakadt és azt mondta az egyházközség vezetőinek, ha estére le nem veszik a galambokat, akkor hajdukkal veteti le. Haragjában aposztatáknak nevezte őket. Továbbá megtiltotta Charisziosz Szacellion parókusnak, hogy a főajtót, amig fölötte a galambok vannak, kinyissa az istentisztelet alatt. A parókus, aki szintén görög volt, természetesen szót fogadott a püspöknek. Ezzel még jobban magára haragitotta a már két év óta leváltását sürgető egyházközséget. Igy Szacellion elküldésének ügye összefonódott a galambüggyel. A görögök és makedovlachok egyaránt jogtalannak találták a püspök követelését és jul.24-i határozatuknak megfelelően a városi tanácshoz fordultak ezzel a panaszukkal is. E két vitás kérdés együttes kivizsgálására 1803. aug. 6-i levelükben egy magisztrátusi bizottság kiküldését kérték.

Az egyházi konzisztórium 18o3.aug.27-én úgy döntött, hogy a galambokat el kell távolitani, a felirás pedig máshova helyezendő. Az indok az volt, hogy a faragott szobrok és az ilyen jellegü felirások elhelyezése ellenkezik az ortodox vallás kánonjaival. Eközben a püspök kérte a HTT-t, hogy a városi tanáccsal utasittassa rendre a neki nem engedelmeskedő egyházközségi vezetőket. Erre a HTT 18o3.aug.3o-án /19725 sz./ utasitotta a magisztrátust, hogy a galambokat vetesse le.

Boráros János a görögök magisztrátusi biztosa 18o3. szept.3o-i vizsgálati jelentése szerint szept.12-én 29 tanut hallgatott ki /332/. Ezek egyöntetüen kijelentették, hogy a galambok és a felirás már három éve megvannak, igy is szentelte fel a püspök a templomot, aki eddig nem is szólt ellenük egy szót sem, holott többször is megfordult azóta a templomban. Szerintük más ortodox templomban is vannak ilyen jellegü diszek /333/. Véleményük az, hogy a püspököt a parókus elbocsátása miatti haragja készteti arra, hogy a galambok eltávolitásával borsot törjön az egyházközség orra alá. Végül jelentette Boráros, hogy az emlitett okok miatt az egyházközséget nem tudta rávenni a püspöknek való engedelmességre. A HTT 18o3.okt.11-i /22688 sz./ rendeletével a Boráros-féle jelentés alapján a püspök tudomására hozza, hogy "Inscriptio super Porta Introitus absque ullo fundamento in crysim vocata habetur." A püspök erre viszont november 21-én jelentette, hogy ő már a felszenteléskor kérte a galambok eltávolitását, azóta nem is tartott liturgiát a templomban s különben a konzisztórium is hozzá hasonlóan döntött.

A HTT ezek után nem tudta, hogy mit tegyen: az egyházközségnek, vagy a püspöknek adjon-e igazat, ezért 18o3.dec. 6-án a karlócai érsekhez fordult javaslatért. Sztratimirovics érsek 18o4.márc.3-án a következőt irta: "... negotium hoc in Statu quo manere demisse censeo." Erre a HTT 18o4.ápr.24-én

/8558 sz./ elrendelte, hogy az érsek látogatásáig a galambok és a felirás maradjanak a helyükön. /Negotium hocce usque suscipiendam ex Parte Archiepiscopi et Metropolitae Carlowitziensis oculatam relinquendum esse."/

A püspök e határozat miatt még jobban megharagudott az egyházközségre és az 18o5.évi esedékes canonica visitatiót sem volt hajlandó ott megtartani, amint ezt az 18o5.jul.26-i levelében előre is jelezte. Erre a HTT 18o5.szept.23-án /2245o sz./ az érseket kérte fel ennek a látogatásnak az elvégzésére. Sztratimirovics érsek ugyanezen év októberében ért Pestre és megszemlélve a galambokat és a felirást a görög, valamint a szerb parókus jelenlétében kijelentette, hogy a galambokat el kell távolitani. Ő személyesen is megtenné, ha nem volnának olyan magasan. Az érsek abban a reményben hagyta el Pestet, hogy ez az eltávolitás meg is fog történni.

A püspöknek a sértődöttsége felszitotta a kommunitás két népének: a görögöknek és a makedovlacholnak az 1785.évi tanitóválasztás óta lappangó ellentétét, amely ezután hamarosan nyilt ellenségeskedéssé fajult. Az előző években, amikor a galambok és Szacellion ügye még összefonódott egymással, a görögök és makedovlachok egyetértettek, hisz akkor az egyházközségi négy vizsgálóbiztos közül kettő görög nemzetiségü volt. 18o5.év vége felé azonban már a görögök a szintén görög származású püspökkel való kibékülést óhajtva a galambok levételét követelték, mig a makedovlachok a két nép egyenjoguságát jelképező két galamb megtartásához ragaszkodtak. A püspök kivánságának teljesitése, illetőleg megtagadása szerint 18o6-ban a görögök és vlachok két egymással szemben álló táborba kerültek. A két nép közt megindult viszálykodás megnyilvánulásaképpen az eddigi szokástól eltérőleg előfordult, hogy a makedovlachok és a görögök is szabálytalanul külön-külön tartottak gyülést és hoztak határozatokat. Igy pl. 18o6. februárjában 35 pesti vlach Demeter Argiri és Michael Soffroni javaslatára felajánlott több

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

mint 1100 forintot a franciák elleni háborúban megsebesült katonák segélyezésére. /l.Függelék 41/ Minthogy a görögöket ebből a gyüjtésből kirekesztették, azért közülük egy névtelen feljelentette a vlachokat. A katonai hatóságokat ez arra ösztönözte, hogy az állitólag elsikkasztott összeg ügyében nyomozást folytassanak. A vizsgálatból kiderült, hogy a feljelentés alaptalan volt.

Ez a kivizsgálás folyt még, amikor 1806.dec.15-én 30 görög Theocher Jappával és Alexander Dormussyval az élükön irásban tiltakoztak a vlachok azon kérelme ellen, hogy a templom számára külön privilégiumokat kapjanak. /l.Függelék 42/ A görögök szerint nincs szükség semmiféle privilégiumra, mert a pesti templom is rendelkezik olyan jogokkal, amelyekkel más ortodox templom, egyébként a politikai helyzet sem alkalmas erre jelenleg és elegendő pénzük sincs a privilégiumok kieszközlésére.

1806.decemberében a görögök külön gyülésen 10 tagú bizottságot választottak, hogy az Borárostól kérje a püspökkel való kibékülés céljából a galambok eltávolitását. Boráros a püspökhöz utasitotta őket. Azok 1806.dec.15-én levelet irtak a püspökhöz, amelyben készségüket fejezték ki az engedelmességre, vagyis hogy óhajtják a "botránykőnek" eltávolitását. Egyben reményüket fejezték ki, hogy a makedóvlachok is bele fognak törődni ebbe. A püspök e levélben foglaltak alapján Georgievics parókussal 1806.dec.24-én éjjel levetette a galambokat a felirattal együtt és magához szállittatta. Másnap délelőtt a vlachokból és néhány görögből álló egyházközségi gyülés még nem szerzett tudomást a történtekről, de tudott a görögöknek a püspökhöz intézett kéréséről s azért úgy döntött, hogy az érsek határozatának megérkezéséig a galambok maradjanak a helyükön. Dec.26-án vált ismeretessé a galambok eltünése. Ez általános felháborodást keltett ki a vlachokból és azonnal levelet irtak a városi tanácshoz, amelyben gyülés ösz-

szehivását kérték annak tisztázására, hogy kinek befolyására, kinek tudtával, ki és hova vitette a galambokat. A püspök dec.27-i levelében elismerte, hogy a közte és az egyházközség közti béke érdekében a görögök kívánságára vetette le a galambokat a plébánossal. A vlachok emiatt a papot bántalmazták, gorombáskodtak vele, mint velami szolgával, sőt a templom kulcsát is elvették tőle és igy lehetetlenné tették számára az oda való bejutást. A makedovlachok - szerinte - gazdagságukban elbizakodva a "Herrsuchts-Eifer, blinde Leidenschaft, Unabhängigkeitsliebe und Rachbegierde" szenvedélyétől hajtva ragadtatták magukat ilyen vakmerőségre. A görögök viszont a békét óhajtják s a püspökkel való kibékülés érdekében kérték a galambok eltávolitását. Véleménye szerint a makedovlachok a békebontók. A levél végén a püspök kérte a biztost, hogy intse nyugalomra a vlachokat, hogy azok tovább ne akadályozzák a parókust tevékenysége folytatásában. Ha tovább makacskodnának, kénytelen lesz magasabb helyhez fordulni orvoslásért. Boráros János dec.28-ára gyülésre hivta össze a kommunitást. Ezen 14o tag jelent meg. /l.Függelék 43/ A felvett jegyzőkönyvből világos, hogy a görögök örömmel üdvözölték a galambok levételét, a makedovlachok viszont követelték azok visszahelyezését az érseki döntés megérkeztéig, mert a HTT is egyelőre a meghagyás mellett döntött, másrészt pedig az ő megkérdezésük nélkül vették le a galambokat, holott őket is azonos jogok illetik meg a görögökkel, mert a templom épitésében ők is részt vettek. A galambokat a püspök vetette le a görögök kérésére s emiatt a görögök és a vlachok között olyan ellenségeskedés tört ki, hogy minden törekvése ellenére nem tudta megbékiteni őket. Okvetlenül a HTT döntésére van szükség. Boráros elrendelte azt is, hogy a felek a nyilvánosság előtt ne gyalázzák egymást, mint eddig már előfordult, mert az illetőket meg fogják büntetni. Ezt a jelentést a magisztrátus 18o7.január 14-én küldte el a HTT-nak, amely január 27-én /1989 sz./ közölte Pest város birájával, hogy amig végső

határozat nem születik, intse nyugalomra a veszekedő feleket. A HTT ugyanakkor figyelmeztette a püspököt, hogy ne tegyen különbséget a két nép között, nehogy az egyforma vallású két nemzetiség között szakadás következzék be: "Numquam admitti possit, ut qui eandem Religionem profitentur, pro diversitate Nationum diversas in Partes agantur." A püspök 18o7.jan.3o-án levelet irt az érseknek, amelyben közölte, hogy a pesti vlachok küldöttsége megy hozzá és kéri, hogy kérésüket jól vizsgálja meg, mert a görögök az egyházközség "senior Pars"-a, akik a békét óhajtják. A makedovlachok, akik a "görög" egyházközség tagjai, "... adoeque praetendere nequeant, ut soli praedominentur Graecis, a quibus nomen et linguam mutuarunt et sub quorum nomine tonum habent, leges praescribant."

Közben a pesti vlachok 18o7.január 21-én közvetlenül is kérték a HTT-ot, hogy a jogtalanul eltávolitott galambokat helyezzék vissza, mert a templom közös költségen épült, e igy a görögök nem rendelkezhetnek egyedül. Vizsgálatot kérnek és a tettesek megbüntetését követelik. E levélre március 2-án 86 görög fejtette ki véleményét kérvény formájában. Szerintük az egész galambügyet a makedovlachok fujták fel, hogy hatalmukat kifejezésre juttathassák és kérték a HTT-t a vlachok megfékezésére, hogy azok ne akadályozzák meg a görög "Hauptgemeinde" és a püspök által óhajtott béke megvalósitását a galambok visszakövetelésével. A makedovlachok a görögök szerint kérvényükben nem tesznek mást, mint hogy a görögök előjogait sérelmezik és bosszúvágyból a püspököt ingerlik. Ez a per nem lenne, ha az érsek személyesen levette volna a galambokat és nemcsak szóban mondta volna el ezt. A HTT a görögöknek ezt a március 2-i kérvényét is elküldte az érseknek márc. 17-én /5422 sz./, hogy az abban foglaltakat is tekintetbe véve próbáljon békét teremteni a két párt között s erről jelentést küldjön.

Az érsek 18o7.február 17-én kifejtette a HTT-nak, hogy a galambok és a felirat elhelyezése nem kánonellenes, más templomokban is van ilyen disz, pl. Miskolcon, Ujvidéken. Nem ért

egyet a püspökkel a két nép megitélésében sem. E levél hatása alatt a HTT 18o7.március 3-án /4638 sz./ figyelmeztette a püspököt, hogy máskor ne idézzen elő ilyen egyenetlenséget azáltal, hogy különbséget tesz az egyes népek között. Adjon egyforma jogokat a hivőknek, ne hallgasson a pártoskodókra és minden változtatástól tartózkodjék. Ugyanakkor a HTT az érseket is kérte, hogy kisérelje meg békét teremteni a két fél között s adjon javaslatot a végső döntésre.

A püspök 18o7.március 5-én jelentette a HTT-nak, hogy ő a következő okok miatt rendelte el a galambok eltávolitását: 1. Az 18o4.ápr.24-i HTT-i rendeletben előirt érseki szemle megtörtént és a metropolita is az eltávolitást javasolta. 2. Az egyházközség jobbik részének kérésére tette a béke helyreállitása céljából. 3. Neki mint püspöknek jogában áll ilyen rendeletet hozni. 4. A makedovlachok csak egy részét képezik az egyházközségnek, amelynek temploma a "görög" elnevezést viseli. 5. A galambok eltávolitása egyházi és világi rendeleteknek megfelelően történt. Az érsek állitásával ellentétben továbbra is kánonellenesnek tartja a galambokat az ikonosztázon. Ő megpróbált a vlachokkal egyezségre jutni, de azok lehetetlen feltételeket szabtak, hogy őt nevetségessé tegyék, a görögük viszont a békét óhajtják. Különben is az utóbbiak képezik az egyházközség fő részét, görögnek hivják a templomot, amelyben görögül tartják a liturgiát. A makedovlachoknak nincs semmi okuk a panaszra a galambok eltávolitása miatt, nekik egyetlen céljuk van: a hatalomvágyuk kielégitése. Ha az érsek személyesen eltávolitotta volna a galambokat, akkor nem érte volna őt a sok ellenmondás. Nem ismeri el, hogy a görögök a bünösök, akik a békét óhajtják.

A görögök érezve, hogy a makedovlachok előbb-utóbb a román nyelv használatát követelik, 18o7.ápr.16-án a magisztrátushoz fordultak, hogy a Fővárosi Levéltárban őrzött, a templomalapitással kapcsolatos okmányokról másolatot készithessenek, amelyekkel jogaikat meg tudják védeni a makedovlachokkal szemben.

A vlachok továbbra is panaszkodtak a HTT-nak, hogy a püspök néhány görög kérésére eltávolitotta a férfiakat és nőket elválasztó aranyozott rácsot s ajtót, amely 7ooo Ft-ba került. A HTT /24624 sz./ 18o7.dec.1-én elrendelte a metropolitának, hogy a március 3-i és március 17-i rendeletnek megfelelően ebben az ügyben tegyen intézkedést.

Az érsek 18o7.dec.14-én küldte el jelentését a HTT-nak. Szerinte a galambperre nem került volna sor, ha a görögök nem titokban, hanem a vlachokkal közös megegyezésben vették volna le a galambokat. Bár továbbra is kitart véleménye mellett, hogy a galambok nincsenek ellentétben a kánonokkal, mégis a botrány elkerülése végett azok ujbóli visszahelyezését nem javasolja. A görögöket rá kell szoritani, hogy a makedovlachokkal "simultane et aequaliter" cselekedjenek egyházi ügyekben. Szerinte a vlachok nem követelnek több jogot, csak egyenlőt a görögökkel, ezért helyesnek találná a pap engedélyezését és a váltakozó nyelvü istentisztelet bevezetését. Ez megnyugtatná a makedovlachokat.

Az érsek javaslatának megfelelően 18o7.dec.22-én a HTT /26o92 sz./ úgy rendelkezett /l.Függelék 44/, hogy bár az érsek véleménye szerint a galambok maradhattak volna, de most már nem lenne célszerü oly hosszú idő után újból visszahelyezni azokat, mert az megint felzavarná a kedélyeket, hanem a két fél beleegyezésével s a püspök jóváhagyásával egy ikont, vagy diszt kell helyükre tenni. A jövőben a templomban változtatásokat csak a két fél közös megegyezésével szabad végezni, "... ut quos par civilis et religionis nexus complectitur, par etiam consensio comitetur."

A makedovlachok számára kedvezőtlenül intéződött el az elválasztó rács ügye is. A HTT rendeletére Popovics püspök 18o7. dec.3-án jelentette az érseknek, hogy egy névtelen vlach be akarta aranyoztatni a rácsot és az ajtót a 3 ikonnal együtt. Később ez a személy csak akkor volt hajlandó a festetést végez-

ni, ha az ajtó mellé 4 széket helyeztethetnek 4 makedovlach nő számára. Ezt a püspök megtiltotta, mert a hely kicsi volt, s elcsufitották volna a templomot. A püspök ezért a félig befestett kerítést a képekkel együtt felvitette a kórusra. A vlachok emiatt panaszt emeltek a HTT-nál, amely elrendelte az ügy kivizsgálását. A kerítés különben csak 2oo Ft-ba került, amelynek egy részét a görögök is fizették. A székek eltávolitását nem néhány görög, hanem az összes görög nevében a választmányi tagok kérték. A püspök kérte a metropolitát, hogy rója meg az engedetlen makedovlachokat és intse békére őket. Később a metropolita személyesen kijött szemlére és ez alkalommal a püspöknek adott igazat, sőt még az oldalsó rácsokat is eltávolittatta.

A makedovlachok elégedetlenek voltak mindkét döntéssel, a HTT-i rendelet ui. olyan látszatot keltett, mintha teljesen a görögöknek lett volna igazuk. Minthogy a vlachok már 18o7. juliusában románul misézö pap és román tanitó alkalmazása ügyében kérvényt nyújtottak be, abban reménykedtek, hogy ezt az engedélyt megkapják. Ez az érzés kissé megnyugtatta őket, bár a kapott sebet még évtizedek után sem tudták elfelejteni, mert egy perben még 1833-ban is emlegették a galambperben őket ért sérelmet. A négy szék ügyében hozott érseki döntést néhány év múlva semmibe akarták venni, emiatt aztán ujabb ellenségeskedés támadt a két nép között.

A kezdetben a püspök és az egységes pesti kommunitás közti ellentétnek tünő galambügy igy bontotta meg az egyházközség látszólagos egységét és vált a görögök és makedovlachok közti ellenségeskedés kirobbantójává s egyúttal az utóbbiak jogai kivivásáért folyó küzdelem első fázisává.

Egyébként a galambper adott ötletet egy posztókereskedőnek, hogy cégérül a fehér galambot válassza, s hogy a Régi Szinház utcát Galamb utcának keresztelték át, amely még a mai napig is ezt a nevet viseli /334/.

14. A VLACHOK A GÖRÖGÖKKEL AZÓNOS JOGOKAT KÖVETELNEK MAGUKNAK

/ 1805-1807 /

A galambper folyamán kirobbant ellentét magával hozta a görögök és vlachok közti más, alapvetőbb jellegü vitás kérdések felvetését is, vagyis e per elősegitette az ellenségeskedés elmélyitését és kiszélesitését. A torzsalkodás /335/ e 3 fő kérdés körül forgott: 1. Hogyan legyen biztositva a 2 nép képviselete az egyházközség vezetésében? 2. Melyik nép alapitotta a kommunitást? 3. Mi volt az egyházközség eredeti elnevezése. E két utóbbi kérdés /Originalität és nomenclatio/ természetesen összefüggött egymással.

A rend, a béke és az egyház haszna érdekében a kommunitás Boráros városbiró és komisszárius jelenlétében már 18o5.márc. 16-án 12 választmányi tag /Ausschußmann/ 3 évre történő választását határozta el. A 6 görög és 6 vlach választmányi tag dönt a templom, iskola és kórház ügyeiben. Márc.19-én a görögök a következőket választották meg: Theochar Jappa, Margarit Skarlat, Konstantin Takiadzi, Georg Pascal, Johan Terzy és Alexander Dormusy. Görög részről ezek közül egynek jelen kellett lennie a pénznek a kasszából való kivételénél. E javaslatot felterjesztették a püspöki konzisztóriumnak. Emiatt Theochar Jappa le akart mondani, mert véleménye szerint a konzisztóriumnak nincs beleszólási joga a kommunitás belső ügyeibe.

Az előző évi számadások első közös ellenőrzésére 18o5.jul. 28-án került sor. Ekkor Boráros jelenlétében a két fél egyes tagjai agyonsértegették egymást. Ezért Boráros javaslatára a magisztrátus szigorú büntetést helyezett kilátásba annak számára, aki a másikat megsérti.

Az ellenséges hangulat tovább fokozódott, mert a vlachok

elkezdték a görögökkel azonos jogok követelését nemcsak pénzügyi, hanem egyházi és iskolai ügyek intézésében is. Az emiatt felháborodott görögök 18o7.márc.2-án panaszlevelet irtak a királyhoz. Ebben kifejtették, hogy az egyházközség eredeti elnevezése Communitas "Graeca" volt s csak később a vlachok követelésére gentek bele a "görög-vlach" elnevezésbe. A görögök megbánták engedékenységüket, mert a vlachok e név birtokában követelőzővé váltak egyházi és iskolai ügyekben és ezáltal ellenségeskedést szitottak az egyházközségen belül. Emiatt a görögök a vlachokat teljesen kizárták az iskolaügyek intézéséből és azok "uralomvágyát" egyházi téren is korlátozták és egyúttal a régi elnevezést /Communitas Graeca/ állitották vissza.

A görögök, hogy az elsőbbségüket dokumentálni és ezáltal a vlachoknak a görögökkel egyenlő jogok kivivására irányuló követeléseit visszautasitani tudják, 18o7.ápr.16-án a városi magisztrátushoz fordultak engedélyért, hogy hadd készitsenek másolatot a templom alapitására vonatkozó okiratokból. Ezt az engedélyt meg is kapták. A görögök úgy gondolták, hogy ezeknek az irásbeli bizonyitékoknak megszerzésével a hatóságokkal el tudják ismertetni elsőbbségi jogukat s igy a régi állapotot fenn tudják továbbra is tartani.

A két nép közti ellentét fokozódásához vezetett az 18o7. jun.15-i tanitóválasztás is. Erre azért került sor, mert királyi rendelet értelmében el kellett bocsátani Anthimoszt, az iskola idegen állampolgárságú tanitóját /336/. Annak ellenére, hogy a vlachok kérték a választás elhalasztását, mert kevesen voltak jelen, a görögök egyszerüen megválasztottnak nyilvánitották Popovics Charitont, a püspök fiát /337/, aki akkor még Bécsben tartózkodott, s a jegyzőkönyvbe úgy vezették be, mintha egyhangulag választották volna meg. A vlachok emiatt jun. 21-én panaszt emeltek a városbirónál. Ebből az iratból kiviláglik, hogy Bekella Miklós iskolaigazgató megtagadta az iskolai elszámolásokba való betekintést, amikor valaki a magasabb

tanitói fizetés /salarium/ megadását javasolta. Hiábavaló volt a vlachok minden tiltakozása, Bekella diktatórikusan kijelentette, hogy akár beleegyeznek a vlachok, akár nem, a jegyzőkönyvbe az emlitett módon vezeti be a választást. A panasz szerint a vlachok 3 éve nem látták a számadáskönyvet, a görögök döntenek, őket legfeljebb csak megkérdezik. A nagy veszekedés közben Margarit Skarlat a protokollumra akarta önteni a tintát. A vlachok kérték a bejegyzés törlését, a protokollumnak a kasszában való őrzését, 3 évre visszamenőleg az iskola elszámolását, végül elégtételt követeltek a sértésért.

Mindezekből világos, hogy a görögök, mint Haupt- Gemeinde, eredeti elsőbbségi helyzetük megőrzése céljából 18o7-ben teljesen visszaszoritották a számban őket valamelyest felülmúló vlachok /338/ valük azonos jogok elérésére irányuló törekvését. Ugyanezen év nyarán már nyilvánvalóvá vált az is, hogy a püspöki beavatkozás következtében a vlachok a galambpert is elvesztik, vagyis bele kell törődniök az egyenjogúságot szimbolizáló galambok levételébe. Nem csoda, hogy a vlachok e többoldalú kudarc utáni elkeseredettségükben 18o7 juliusában kérvényt irtak a püspökhöz, amelyben egy második pap felfogadásához kérték hozzájárulását, aki majd az ő nyelvükön végzi a szertartásokat. E kérvénnyel teljesült Sztratimirovics érsek egykori jóslata, hogy a görögök és vlachok között a különállás engedélyezése után csakhamar ki fog törni az ellenségeskedés, mert a vlachok követelni fogják a román nyelvü liturgia bevezetését. A vlachok csakhamar kérvényt nyujtottak be Szapáry József pozsonyi Ober-Studien-Direktorhoz is a vlach tanitó alkalmazása ügyében.

E két kérvény hosszú éveken át tartó nyilt ellenségeskedést inditott el a két azonos vallású és sorsú nép között.

15. A GÖRÖGÖK KÜZDELME A VLACH NYELV TEMPLOMI ÉS ISKOLAI HASZNÁLATÁNAK ENGEDÉLYEZÉSE ELLEN / 1807 - 1808 /

Popovics püspök 1807.julius 18-án küldte át a görögöknek a vlachok román liturgia engedélyezése iránti kérvényét azzal, hogy 15 napon belül fejtsék ki véleményüket a benne foglaltakkal kapcsolatban/339/. A vlachok julius 24-én utólag közölték a püspökkel, hogy mindkét parókus jövedelme anyagilag biztositva van, mert az egyházközség házának bevételét a közelmúltban 1048 Ft-ról 2183 Ft-ra emelték. A görögök viszont a pesti vásár miatt a konzisztóriumtól a válaszadásra halasztást kértek és kaptak egészen augusztus 22-ig.

A vlachok 1807.jul.27-én nyujtották be kérvényüket Szapáry főigazgatóhoz a vlach tanitó engedélyezése ügyében. A görögök először aug.11-én ezzel kapcsolatban fejtették ki véleményüket. Szerintük a makedovlach nyelv elmaradott, nincs saját betüje, szókincse szük, azért csak családi körben használják. Egyebütt görögül beszélnek. Mindenhol a görögök közé sorolják őket/340/, és a közös templomban számukra is görögül folyik a liturgia. A vlachok hatalomvágytól hajtva az egyházközséget vlachhá akarják tenni, annak ellenére, hogy ők,a görögök a "principales Ecclesiae fundatores et acquisitores." A vlachok a vlach pap és tanitó követelésével régi jogaikból akarják őket kiforgatni, mert a közösen használt görög nyelv helyett a még számukra is ismeretlen bánáti vlach nyelvet akarják bevezetni. Egy generáció kell ahhoz, hogy ezt a nyelvet megtanulják. A vlach tanitóra emiatt az átnevelés miatt lenne szükségük. Minthogy a vlach tanitó alkalmazása a görögökre hátrányos lenne, és állandó veszekedésre adna okot, azért kérik a vlachok kérésének elvetését. A vlachok a görögök válaszára 1807.szept.30-án küldték el okmányokkal alátámasztott véleményüket Szapárynak. Szerintük a vlach Argiri Demeter vásárolta meg a piarista házat és telket,

amelyet aztán eladott az egyháznak templomépités céljából, ahol majd két nyelven folyik a liturgia. Jogos tehát a kb. 3oo pesti vlach követelése, hogy s saját tulajdonát is képező templomban anyanyelvén vehessen részt a szertartásokon. Nyelvük sokkal kevésbé tér el a bánáti vlachok nyelvétől, mint az újgörög a helléntől. Ők hamar meg tudják tanulni a helyes vlach nyelvet, a görögöknek viszont 1o-2o év sem elegendő a hellén nyelv elsajátitásához. Okosabb lenne, ha gyerekeik az iskolában a hellén nyelv helyett valamelyik hazai nép nyelvét tanulnák meg. A görögök erőszakoskodása törvénytelen, mert minden nép számára jogos, hogy saját nyelvét használja. A vlach nyelvet különben is évszázadok óta beszélik egész megyében. A vlachoknak 2 határmenti regimentje és Pesten egy garnizonja van. Ez utóbbiak miatt is szükség van vlach papra. A görögök akarnak uralkodni rajtuk s a közös tulajdonból ki akarják furni őket. Ez az uralomvágyuk okozta a sok vérontást Görögországban is. Ők a nyugalom megbontói, hisz már előre beigérték lázongásukat, ha a vlach nyelv bevezetésére kerülne sor. Ha a pesti szerb templomban lehetett szerbül és görögül tartani a liturgiát, miért nem lehetne a közös tulajdonú templomban váltakozva görögül és vlachul misézni. A vlach tanitó alkalmazása esetén a közös görög iskolák tanulóinak száma le fog csökkenni. Egy osztályt kellene csinálni belőlük s a görög tanitót a vlach alá rendelni, akinek a tüzelőn és lakáson kivül 9oo Ft. fizetést biztositnak.

A görögök a román nyelv templomi bevezetésével kapcsolatban aug.17-én küldték el a püspöknek a konzisztórium által kért választ. Irásos dokumentumokkal bizonyitották, hogy a templomot a görögök nevére kérték, amelyben mindig görögül kell, hogy folyjanak a szertartások. Ezt az 18o2.nov.9-i megegyezésben meg is erősitették. Most mégis az ő bosszantásukra a vlach nyelven misézö papot követelik, holott a vlach nyelv müveletlensége miatt erre nem alkalmas, a bánáti vlach nyelvet pedig nem értik. Ők az 18o2.évi szerződés értelmében belementek egy

vlach plébános felfogadásába, de csak akkor, ha az is görögül fogja a liturgiát végezni. Az épület jövedelme ugyan nem elegendő a két pap fizetésére, mert a házra még kb. 1o ezer forint adósság van a kamataival együtt, de ők hajlandók a vlachokkal a parókusi fizetés megteremtéséről tárgyalni az előirt feltétel mellett.

Boráros János látva, hogy a galambper még be sem fejeződött, s hogy a vlachok benyújtott kérvénye miatt az ellenségeskedés a két nép között még jobban fokozódott, 18o7.jul.25-én levelet irt az egyházközséghez, amelyben felszólitotta mindkét felet, hogy ismerjék el hibájukat és adjanak választ a következő kérdésre: Mit kellene tenni, hogy a görög és vlach nemzet között a templomi ügyekben megzavart nyugalmat és egységet helyre lehessen állitani? A görögök a felvetett kérdésre aug.29-én azt válaszolták, hogy a nyugalom egyetlen feltétele az eddigi jogok változatlanul hagyása, mindenféle ujitástól tartózkodni kell, s egyik fél se követeljen magának előjogokat. Okmányokkal bizonyitották, hogy a makedovlachok, akik nem azonosak az erdélyi és bánáti vlachokkal, "görög" név alatt szerepelnek, görögül beszélnek családjukon kivül, s a templomban is görög nyelvü liturgiát hallgatnak. A pesti templom épitésére az engedélyt a görögök kapták, amelynek ők a Hauptgemeindéje, amelyhez a vlachok mint " ein minderes Glied" csatlakoztak. A templomban és iskolában is görögül folyt minden tényked és. A görög liturgikus nyelv használatát a vlachok is megerősitették 18o2-ben. Ennek ellenére egy számukra érthetetlen "karra-vlach" nyelven misézö papot, illetőleg ezen a nyelven oktató tanitót követelnek. A vlachok azt hozzák fel, hogy a templomépitéshez ők is hozzájárultak. Az igazság az, hogy a görögök 32462 Ft. 23 kr.-t a vlachok pedig 174ol Ft-ot fizettek. /l.Függelék 33,34/ A pénzbeli hozzájárulásuk azonban nem ad jogot a szerződésszegésre. Ők annak idején "görög templomra" adakoztak. A görögök számbelileg is fölényben vannak, mert Georgievics görög parókus által készitett,/nem hitelesitett/ kimutatások szerint ők 111 családdal és 49 házzal rendelkeznek /l.Függelék 45/, mig a vlachok csak 27 házzal és 52 családdal.

/1.Függelék 46/ Ne követeljenek tehát a vlachok előjogokat maguknak. Különben is az egyházközség intézésében arányosan vesznek részt. Az új, görögül misézö vlach pap engedélyezéséhez az 18o2.évi szerzödés szerint hozzájárulnak. Ebbe nyugodjanak bele a vlachok is, ha pedig nem hajlandók, akkor a görögök kifizetik a templomépitésre adott hozzájárulásukat, a 17.4ol Ft-ot a kamatjaival együtt s aztán békében távozzanak az egyházközségből.

A vlachok valamivel később szept.9-én küldték el válaszukat Borárosnak. Szerintük a görögök állitásával szemben ök nem zavarták meg a békét, hisz mást nem kivánnak csak ugyanazon jogokat, mint a görögök. Ök többel járultak a templomhoz és az iskolához, megilleti öket is a tanitó és pap tartásának joga. A nyelvük ellen felhozott alaptalan vádak miatt öket nem lehet jogaiktól megfosztani. Miért nem tudnak ök az alternativ nyelvü liturgiába belemenni? Különben is a vlachok Pesten és az országban is sokkal többen vannak, mint a görögök /341/. Sajnálatos, hogy néhány nyugtalan görög a püspököt olyan tettre hangolta, amely a felsöbb rendeletekkel ellentétes. Bizva ügyük igazában a metropolitához és a HTT-hoz fordultak s remélik, hogy Boráros is helyesli és támogatja öket céljuk elérésében.

A vlachok 18o7.aug.29-én irtak a HTT-nek ás a vlach pap ügyében. Ök már a templom felépülte után megegyeztek a görögökkel a 2 pap alkalmazásában. A görög parókus már megvan, most a vlach pap felfogadása esedékes. A püspök, aki a galambperben is a görögökkel együtt tart, most az ö kérésüket átadta a görögöknek véleményezésre, holott az egyáltalán nem tartozik rájuk. Minthogy a püspök velük szemben már sok jogtalanságot követett el, azért most jónak látták az érsekhez fordulni, hogy szoritsa a püspököt kérésük teljesitésére. Ha esetleg a görögök a HTT-hoz kérést nyújtanának be, kérik annak az érsekhez való továbbitását, aki majd igazságos döntést fog hozni. Egyuttal közlik a HTT-al, hogy a pap eltartására rendelkezésre áll meg-

feleló anyagi alap. A makedovlach nyelv nincs annyira tele idegen szavakkal, hogy ne értenék meg az igazi vlach nyelvet. Az ó nyelvük azonos a többi vlachéval s hogy azt megtisztitsák, azért akarnak vlach tanitót fogadni. Erre a HTF 18o7. szept.7-én /1837o sz./ felszólitotta az érseket a vlachok kérésével kapcsolatban a gyors és igazságos intézkedésre és jelentéstételre.

A vlachok a görögök aug.17-i nyilatkozatára szept.7-én küldték el viszontválaszukat a püspöknek. Minthogy a püspök átadta a szerintük illetéktelen görögöknek az ó kérésüket, azért kénytelenk voltak magasabb fórumokhoz is elküldeni. Mivel a templom jórészt az ó munkájukkal és költségükkel épült s a piarista épületet is vlach vásárolta meg, őket is megilleti az a jog, hogy vlachul misézó papot fogadjanak. Különben ha a görögök a szerbekkel tudtak váltakozva liturgiát tartani, miért nem tudnák ugyanezt a vlachokkal is megtenni? A görögök teljesen ki akarják sajátitani a közös templomot. Érveik megcáfolhatók, de minthogy az ügyet már felsőbb hatóságokhoz áttették, püspököt csak annak a nyilatkozatnak megtételére kérik, hogy hozzájárul-e a vlachul misézó paphoz, vagy nem. A görögök a vlachok fenti levelére okt.3-án kifejtették, hogy a vlachok titokban akarják őket kész tények elé állitani, holott változtatást csak közös megegyezéssel szabad végezni. Ha a vlachok a régi szerződés mellett maradnak, kész a béke, ha nem, akkor ők a rendbontók. Nekik a püspök nem is elég, két másik birára is szükségük van, hogy előjogokat vivjanak ki maguknak. Az egyházközségi házat 2 vlach és 4 görög vette meg, amelyet pénzért adtak el az egyháznak. Okmányokkal bizonyitják, hogy ők kétszer annyit adtak a templomra, mint a vlachok. Az illyrekkel az alternativ istentisztelet egészen más volt, mint esetleg a vlachokkal lenne. Az utóbbiaknak ui. nincs müvelt nyelvük s makedovlach egyházi könyvek sincsenek. Ezért használják a görög nyelvet.
A carra-vlach nyelvet viszont nem értik. Nyilvánvaló, hogy a

vlachok a legújabb követelésükkel csak őket akarják gyötörni, és hatalmi túlsúlyra akarnak jutni. A görögül misézö második pappal egyetértenek. Ha a vlachok tovább ragaszkodnak a kérésükhöz, akkor a két nép elválását készitik elő s a nyugtalanságot fokozzák.

A püspöki konzisztórium ugyanezen a napon, okt.3-án a görögök érveinek adott igazat és csak a görögül misézö parókus engedélyezését tartotta helyesnek. Popovics püspök az ügy iratait összes mellékleteivel együtt 1807.nov.17-én küldte el az érseknek, aki csak ezután tudott eleget tenni a HTT felszólitásának. December 12-én küldte el a részletes jelentését a HTT-nak. Eszerint a vlachok a püspöknél csak formálisan fejthették ki véleményüket, azért utasitotta el a konzisztórium a vlachok kérését. Az iratokból világos, hogy a vlachok is hozzájárultak a templomhoz, mert a görögökön ők is értendők. A vlachok szerint már 1795-ben volt egy közös megállapodás a vlach plébános alkalmazásáról, hogy mindkét nép saját nyelvén legyen pasztorálva. A görögök megengedték, hogy a gyóntatást és más szentségeket vlach nyelven végezzék, nem szóltak az ellen sem, hogy privát házakban vlach nyelven végezték a liturgiát, csak éppen a templomban nem engedik ezt meg, pedig a vlach papba való beleegyezés a vlach liturgia elfogadását is jelentette. Az 1795.évi megállapodás szövegének végére a görögök önhatalmulag irták a következő szöveget: "Actus Ecclesiae Hellenice legendos esse". /342/ A vlachok szerint az 1802.évi szerződést csak 8 vlach a maga nevében irta alá, tehát az rájuk nem kötelező. Ők a bánáti vlach nyelvet akarják használni, amely kevésbé tér el az ő nyelvüktől, mint a szerb az egyházi szlávtól, vagy az újgörög a hellén nyelvtől. A két vlach nyelv közti különbséget a vlach tanitó munkája meg fogja szüntetni. A vlach férfiak értik a görög nyelvet, de az asszonyok és gyerekek nem. A görögök által felhozott összeirás hitelességét az érsek kétségbe vonja. Véleménye szerint a templom közös, mindkét felet közös jogok illetik meg. A vlachok kérése jogos, mert másutt

is van alternativ nyelvü liturgia,pl. Egerben és Ujvidéken. A kóruson oltárt kell épiteni, ahol görögül miséznek azokon a vasárnapokon, amikor a vlachok a főoltámál tartják a liturgiát. A parókusok jövedelmét szerződésileg le kell rögziteni. Kéri az érsek a HTT-t, hogy úgy adja ki a rendeletet, hogy az új vlachul misézö parókus megválasztására azonnal sor kerüljön. A görögök várható protestálását viszont jogi útra kell terelni. Az érsek egyidejüleg felszólitotta a püspököt a vlach parókus felfogadására s utasitotta, hogy akadályozza meg a két nép esetleges szétválását.

Az érsek dec.12-i határozatának megfelelően a HTT úgy intézkedett, hogy a megválasztandó vlach parókus minden második vasárnap vlachul tartsa a liturgiát, a mellékoltár felállitásához viszont nem járult hozzá. A görögök a királyhoz fellebbeztek és kérték, hogy a legfelsőbb döntésig függessze fel az alternativ nyelvü liturgia bevezetését s hogy a HTT-tól kérje be az üggyel kapcsolatos iratokat. Az 18o8.jan.8-i /234 sz./ udvari dekrétum eleget is tett a görögök e kérésének. A HTT a legfelsőbb rendeletre 18o8.febr.16-án /1311o sz./ az érsek jelentése alapján részletesen ismertette a két nép közötti ellentétet és megindokolta döntését. A hosszú fejtegetés végén azt javasolta, hogy akár az ő döntésüket erősiti meg az uralkodó, akár mást hoz, azonnal végrehajtást rendeljen el, mert ezek az emberek a szenvedélytől fütve mindenre képesek. Ehhez az irathoz mellékelve volt a pesti vlach családoknak egy nem hiteles névjegyzéke, amely szerint a 96 vlach családhoz 327 lélek tartozott. /1.Függelék 47/ /A görögök emlitett kimutatása ugyanekkor csak 52 vlach családot tüntetett fel./

Közben tovább folytatódott a vlach tanitóért folyó harc is. A görögöknek és vlacholnak a vlach nyelvü iskola létesitésével kapcsolatban már ismertetett ellentétes véleménye után Szatmáry főigazgató erre vonatkozólag jelentést kért Georg.J. Pisch budai helyettes iskolafelügyelőtől is. Ő az 18o7.dec.2o-i

felterjesztésében részletes áttekintést nyújt a két nép közötti ellentét keletkezéséről. Végkövetkeztetésképpen ő is helyesnek tartja a vlach nyelvü liturgia bevezetését. Szerinte felesleges annak kutatása, hogy melyik fél mennyivel járult a templomhoz, mert tény, hogy a vlachok is alapitók voltak, igy a templom közös. Az iskolára vonatkozólag is egyetért a vlachok követelésével annál is inkább, mert közben dec.12-én már elrendelték a vlach nyelv alternativ használatát a templomban is. A tanitó feladata az lesz, hogy a makedovlach ifjuságot megtanitsa az igazi vlach nyelvre. Ha más nemzetiségek gyermekei meg tudják tanulni a számukra teljesen ismeretlen magyar nyelvet, akkor a vlach gyerekek is könnyen tökéletesitik majd nyelvüket. Az iskolára a pénzügyi alap megvan. Ki kell vizsgálni, hogy a vlach iskolakönyvek jók lesznek-e és hogy valóban eredménytelene a hellén nyelv oktatása. A két tanitó feladata lesz a magyar és német nyelv tanitása is. A főigazgató 1808.febr.6-án azzal a megjegyzéssel küldte fel a HTT-hoz ezt a jelentést, hogy a pesti vlachoknak az anyanyelv vigaszától való megfosztására nem lát semmiféle okot. A HTT 1808.febr.23-án /3984 sz./ ugyancsak pártolólag továbbitotta e javaslatot az udvarhoz azzal a kiegészitéssel, hogy a tanitókkal szerződést kell majd kötni, ki kell vizsgáltatni az iskolaalapot és a tanitók nyelvismeretét, valamint meg kell határozni az iskola faját is.

1808.jun.3-án a görögök kérték a püspököt, hogy a magisztrátussal hivatalosan irassa össze a görögök és vlachok számát, házát és családját. Ez az összeirás már nagyban folyt, amikor junius 26-án a vlachok kérték a HTT-tól, hogy ezt az összeirást állitsa le, mert ez ujabb ellenségeskedéshez vezet, s a királyi rendelettel is ellenkezik. A HTT junius 27-én /14004 sz./ fel is függesztette ezt az összeirási munkát. A püspök junius 30-án emiatt méltatlankodását fejezte ki, mert szerinte ez a hiteles összeirás a megbékélést szolgálta volna, másrészt neki mint püspöknek is joga van erre. Végül kérte az összeirás további foly-

tatásának engedélyezését. A görögök június 15-én ugyanezt kérték a HTT-tól, mert erre az összeirásra a vlachok elleni védekezésükhöz lesz szükségük.

A HTT az 1808.jul.8-i /7172 sz./ udvari dekrétum alapján végre július 25-én /16194 sz./ kiadta a pesti görögök történetének egyik legjelentősebb rendeletét /1.Függelék 48/, amely engedélyezte a vlach pap és tanitó alkalmazását, a vlach nyelv alternativ használatát a templomban minden második vasárnap s a vlach iskola létesitését. Az érseket, püspököt, illetőleg a kerületi főigazgatót bizta meg e rendelet végrehajtási módjának meghatározásával. Boráros János 1808.aug.23-án ismertette e rendeletet a communitás jelenlevő 60 tagja előtt. Hogy félreértés ne legyen, mindkét félnek átadta a latin szöveg német nyelvü forditását is. Ezzel a rendelettel újabb fejezet kezdődött a pesti görögök életében, amelynek fő jellemzője a vlachokkal való mindennemü közösség teljes felszámolására irányuló törekvés volt.

E harc folyamán a vlachok, mint láttuk, már eddig is többször kényszerültek saját népük és nyelvük védelmére. Ebben a polémiában akarva-akaratlanul is érlelődött bennük a nacionalista öntudat. A pesti görögök és vlachok küzdelme lett Georg Rosa, pesti makedovlach orvostanhallgató "Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen..." c. munkájának is ihletőjévé. Ez a Pesten 1808-ban német és újgörög nyelven megjelent munka /343/ a román nemzetté válás folyamatában jelentős szerepet töltött be. A könyv alaptétele ui. az, hogy "...die Romanier sind Nachkömmlingen der alten Römer, welche nach Thrazien kamen" s a makedovlachok az erdélyi és havasalföldi románoknak testvérei. E munkából a pesti vlachok 232 kötetet vásároltak. Ez nagyban hozzájárult nacionalista öntudatuk megerősödéséhez.

16. A GÖRÖGÖKNEK A VLACHOKTÓL VALÓ ELVÁLÁSI TÖREKVÉSEI

a/ Küzdelem a külön görög templomért /1808 - 1812/

A görögök - mint előreláthető volt - nem tudtak belenyugodni a döntésbe és azonnal elhatározták, hogy teljesen különválnak a vlachoktól /344/. Hamarosan kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy hadd fizessék ki a vlachoknak a közös templomba befizetett pénzét, s amig azok új templomot épitenek, addig ne kerüljön bevezetésre az alternativ liturgia. Az 1808.aug.19-i /8652 sz./ legfelsőbb elhatározás a kérés kivizsgálását rendelte el a HTT-nak, de úgy, hogy a rendelet végrehajtásának elhalasztását nem engedélyezte /345/. A HTT 1808.szept.13-án /20623 sz./ küldte el jelentését. Eszerint az érsek a kóruson oltár felállitását rendelte el a görög liturgia tartására és ugyancsak elrendelte, hogy ha makedovlach nyelven akarják tartani az istentiszteletet, akkor a liturgikus könyvek kiadására engedélyt kell kérniök. Az érsek rendeletével ellentétben a görögök és a püspök a görögkeleti vallás kánonjaival ellentétesnek tartja a kórus-oltár létesitését. A kórus szük, s különben is a görögök el akarnak válni a vlachoktól. A béke csak igy fog helyreállni. A HTT 5 módot sorol fel a váltakozó istentisztelet bevezetésére: 1/ az egyik nép korábban, a másik később tartsa az istentiszteletet; 2/ a kóruson létesitendő egy kápolna; 3/ egyik vasárnap görögül, a másikon vlachul folyjék a liturgia; 4/ egy oldalkápolna épitendő; 5/ az egyik vasárnap a templomban, a másikon pedig az egyházközségi épületben kialakitandó kápolnában legyen a liturgia. Ellenérvek az 5 mód ellen a következők: 1. A nagyobb ünnepeken az egyik fél hosszabb ideig foglalja a templomot, ebből veszekedés származik; 2. a kórus kicsi, s más görögkeleti templomban nincs is kórus; 3. nem igazságos, hogy bármelyik fél nélkülözze vasárnap a liturgiát, hisz a templom közös tulajdonuk; 4. melyik fél költségén épüljön fel a kápolna;

5. ezt a megoldást tartja a HTT a leghelyesebbnek, mert igy mintkét nép részt vesz vasárnaponként istentiszteleten s a közös vagyon változatlanul megmarad közösnek. A király ezek közül a módozatok közül egyet válasszon ki, s azt tegye kötelezővé. Ha valamelyik fél abba nem akar beleegyezni, akkor az hagyja el a templomot s a közös házban alakitson ki kápolnát, amig új templom elkészül. Ha viszont megtörténik esetleg a teljes elválás, akkor a templomot, a fél házat és telket kapó félnek a másikat anyagilag kárpótolnia kell. Ehhez a két nép és a püspök belegyezése szükséges.

E jelentésre az udvar 1808.okt.7-i /10479 sz./ dekrétumával felszólitotta a HTT-ot, hogy fejtse ki az alternativ liturgiát előiró rendelet végrehajtását akadályozó körülményeket. A HTT okt.25-én /23852 sz./ továbbitotta ezt a legfelsőbb rendeletet a püspöknek is. Ugyanekkor a HTT kifejtette az uralkodónak a görögök véleményét: A vlach liturgikus nyelv engedélyezése zavarta meg a nyugalmat, emiatt indult meg veszekedés a két nép között. A vlachokat "arrogantia" vezeti. A vlachoknak nincs liturgikus könyvük. Őket, görögöket e rendelet megfosztja a rendszeres istentisztelettől. Szerintük a békét csak a két nép teljes szétválása hozza meg, s addig a rendelet végrehajtását el kellene halasztani. Az alternativ istentisztelet bevezetését a következő problémák nehezitik meg: 1/ ki épiti az oltárt és miből tartják el a vlach plébánost? 2/ A kóruson szük a hely. 3/ A kórus nem teherbiróképes /346/. 4/ Az istentisztelet megnyúlása miatt a másik fél részéről veszekedés indul meg. 5/ A vlachok szemében a görögök nevetségesek lesznek, amikor ők, mint alapitók a templom egyik sarkába lesznek szoritva. A görögök hajlandók a vlachoknak kifizetni a templomhoz adott hozzájárulásukat, s azok kapjanak kápolnát az egyházközség házában a templomuk felépitéséig. A jelentés második részében a HTT jelezte, hogy a kért vizsgálatot már lefolytatta és javaslatait a február 16-i és szept.13-i jelentésében már fel is terjesztette.

Az 1808.nov.11-i /11884 sz./ legfelsőbb elhatározást a HTT 26030 sz. alatt nov.22-én rendelettel hozta nyilvánosságra. Ez a következőkben intézkedik az alternativ istentisztelet bevezetésének módjáról: Az egyházközségi házban kápolnát nem lehet kialakitani, mert nem maradna hely a parókusoknak és az iskoláknak, a görögök és vlachok részének elválasztása nehézségekbe ütközne. Nincs semmi ok, hogy Egerhez hasonlóan ne lehessen itt is az alternativ nyelvü liturgiát bevezetni. Ha a görögök az ő érdekükben felajánlott kórus-oltárt nem óhajtják igénybe venni, a vlach vasárnapokon vegyenek részt a vlach liturgián. A vlach parókus fizetése biztositva van. Ezek miatt az okok miatt a HTT elrendeli a már október 15-én és 16-án elkezdett alternativ istentisztelet folytatását. A budai püspököt pedig fel kell szólitani a rendeletnek kötelező megtartatására, amelynek nyilvános kihirdetésére 1808.dec.25-én került sor.

A pesti görögök semmiképpen nem tudtak belenyugodni ebbe a döntésbe, azért 1809.márc.1o-én, az első vlach parókus beiktatása előtt 2 nappal azzal a kéréssel fordultak Popovics püspökhöz, hogy a vlach héten a görögök a görög iskola termében reggeli és esti áhitatot tartsanak, mert igy legalább hozzászoknak a gyerekek az imához s ez nem is törvényellenes, hisz mindenütt megengedett az imádkozásra való gyülekezés. Ők nem liturgiát akarnak ott tartani, tehát nem külön kápolnáról van szó, mert az rendeletellenes lenne. A konzisztórium a görögöknek megengedte ezt a kérést a nagyböjt idejére, úgyhogy azok a március 12-i esti első vlach nyelvi liturgia helyett az iskolába mentek a görög pap által egyházi ruhában tartott áhitatra. A vlachok rögtön protestáltak ez ellen a püspöknél, véleményük szerint ugyanis ez az áhitat a rendelet megszegését jelenti, hisz az a kápolna létesitését megtiltja. A görögöknek a kóruson kell oltárt épiteniök, ha a vlach liturgián nem akarnak részt venni. Azt mondják, hogy az szük s ugyanakkor hogyan férnek meg a 15 gyerek számára készült osztályteremben? Látszik,

hogy a görögök csak őket akarják bosszantani. - A püspök erre az iratokat 18o9.márc.15_én elküldte a HTT-nak döntésre azzal a véleményével, hogy ez a rendelettel nem ellenkezik, hisz nem istentiszteletet folyik ott. Kérte a görögök kérésének teljesitését. A vlachok tudomást szerezve a püspök felterjesztéséről, március 22-én kérték a HTT-ot, hogy szüntesse meg a görögöknek ezt a próbálkozását, mert az ellenkezik a rendelettel s ujabb viszályt kelt. Gyanujuk az, hogy a böjti 4o nap után folytatják majd ezt a külön imát. A püspökkel szövetkezett görögök az ő bosszantásukra rendezik ezt az áhitatot. Azt mondják ui., hogy a kórus szük nekik, most pedig a kis templommal is beérik. A görögök nemcsak a vlach, hanem a görög imákat sem értik meg, mert más a nyelvük, mint az egyházi görög nyelv. A mise fő részét pedig mindenki tudja.

A HTT 18o9.márc.21-én véleményt kért ebben az ügyben /6225-6952 sz./ Stratimirovics érsektől is. Ő ápr.18-i jelentésében kifejtette, hogy a görögök nem akarnak engedelmeskedni a rendeletnek, vagyis nem akarnak a kórusra oltárt épiteni. Márpedig a templomon kivül nem szabad istentiszteletet tartani. Mélendő, hogy a görögök a külön imádkozást tovább fogják folytatni és a régi kápolnát létrehozzák, ahol liturgiát is fognak tartani. Ezért kéri az érsek a görögök egyáltalán nem ártalmatlan kérésének elutasitását és a püspök figyelmeztetését. A HTT az érsek leveleinek vétele után 18o9.május 9-én /9667 sz./ utasitotta a püspököt, hogy máskor rendeletellenes és viszályt keltő semmiféle engedélyt ne adjon ki egyik népnek sem. A liturgiára vonatkozó minden kérést a rendelet szellemében kell intézni és alaposan mérlegelni kell.

Az első vlach parókus, Ioannes Theodorovics, aki a Krassó-Szörény megyei Dognácskáról jött /347/, Boráros János és Eustathios Popovics budai esperes jelenlétében 18o9.március 12-én vette át hivatalát. Az ünnepélyes beiktatás után megegyezés született a görög és vlach parókus jövedelmére vonatkozólag, amelyet a konzisztórium április 1-i határozatával meg is

erősitett. Eszerint az egyházközségi házban levő üzletek béréből ezer-ezer Ft. állandó fizetést kapnak a parókusok s ezenkivül-a stólán kivül-még 4 öl tüzifát. Ennél többet azonban nem követelhetnek /348/. Ugyanezen év okt.17-én a HTT /18451 sz./ biztositotta mindkét parókusnak azt a jogát, hogy az egyházközségi választásokon jelen lehessenek és ott közreműködhessenek.

1810.jan.1-én a vlachok 43 román nyelvü liturgikus könyvet vásároltak, hogy a vlach nyelvü liturgia végzését ezek hiánya ne akadályozza.

Minthogy a görögök semmiképpen nem akartak kápolnát létesiteni a kóruson, azért 1810.ápr.3-án a HTT megismételte a püspöknek az előző év máj.9-én kiadott figyelmeztetését. Popovics püspök erre csakhamar felterjesztette a görögöknek azt az újabb kérelmét, hogy a kórus helyett a Galamb utcai épületben vagy valamelyik privát házban épithessenek kápolnát s ott tarthassák a liturgiát azokon a napokon, amikor a vlachok a sorosak. A görögök érvei a következők voltak: 1/ Ők az alapitók, mégis a kórusra vannak szoritva, 2/ nem értik a vlach nyelvet és igy minden második vasárnap nélkülözni kénytelenek az istentiszteletet, 3/ a kóruson tilos oltárt épiteni, 4/ a külön kápolnával megszünik az ellenségeskedés. A görögök e kérésére az 1810. máj.11-i /4928 sz./ legfelsőbb elhatározás alapján a HTT 1810. junius 5-én /10398 sz./ engedélyezte a görögöknek, hogy ideiglenesen egy privát házban berendezhetnek kápolnát, ahol a vlach héten liturgiát tarthatnak. / 1. Függelék 49./ A görögök ebben a kápolnában használhatják a templom kegytárgyait és egyéb felszereléseit, viszont mindennemü gyüjtés a közös kasszába fizetendő. A liturgián kivül minden más papi tevékenység a templomban végzendő. Az új kápolna költségeit a görögöknek kell fedezniök. - Boráros jun.25-én jelentette, hogy Bekella Miklós iskolagondnok felajánlotta Fehér Hajóhoz cimzett házának egy szobáját /349/ kápolna céljára. - A vlachok 1810.jul.2-án panaszkodtak a HTT-nak, hogy nem hallgatták meg az ő véleményüket.

Egyuttal kérik, hogy nyilatkozatukat ne a püspöknek, hanem a metropolitának adhassák meg. Erre a HTT jul.3-án /13044 sz./ elrendelte az érseknek, hogy a vlachok véleményét kérje ki az óvével együtt terjessze fel. Egyuttal értesitette őt a HTT, hogy a görög istentiszteletet privát házban a közös templom anyagi megrövidülése nélkül már megengedte.

A külön kápolna ügye miatti ellenségeskedés más területen is megnyilvánult. Igy amikor a francia háború miatt leszegényedett államkincstár vagyonának növelése céljából a király 1810-ben elrendelte, hogy az egyházközségek a püspökökön keresztül szolgáltassák be a kamarának a templomokban lévő ezüsttárgyakat /350/, vagy pénzben váltsák meg azokat, a vlachok minden erőlködése ellenére a görögök nem voltak hajlandók e célra adakozni. Hiába állapitotta meg a magisztrátusi vizsgálat, hogy a templom kegyszerei - akármelyik fél ajándékozta is azokat - közösek és mindkét fél kötelessége azok megváltása. Igy a budai Landesmünzprobieramt által 1810.jul.21-én megállapitott 1365 ezüst forint megváltási árat egyedül a vlachok fizették ki. Felmerült a közös épület további bővitésének kérdése is, de a görögök attól is elzárkóztak. A görögöknek ez az elutasitó magatartása azt bizonyitotta, hogy nem tudtak belenyugodni az alternativ liturgiába és reménykedtek a vlachoktól való elválásban. Ezért vonakodtak mindenféle közös akcióban való részvételtől.

A metropolita 1810.aug.8-i felszólitására vlachok majdnem egy év múlva 1811.jul.20-án küldték el nyilatkozatukat. Eszerint a görögök a kápolna-követeléssel csak a királyi döntés ellen tusakodnak. Ellenzik a kápolna engedélyezését mind a templomtelken, mind az egyházközségi házban, mert mindkettő közös. Az épületben különben is kevés a hely, mint ezt a HTT már az iskolával kapcsolatban is elismerte. Ellenzik a magánházban lévő kápolnát is, mert az sem valósitható meg a templom károsodása nélkül. A gyüjtés kevesebb lesz, s a nagyszámú jövevényeket is elvonják a templomtól. Már most is tapasztalható volt

ez a károsodás az ezüstmegváltással és az épitkezés elhalasztásával kapcsolatban. Cáfolják a görögök érveit: a templom közös alapitás; a kórusoltár épitése nem kánonellenes; a görögök egy része nem érti a vlach nyelvet, de vlachok sem a templomban használatos hellén nyelvet; az ellenségeskedés a külön kápolnával sem fog megszünni, sőt fokozódni fog. A püspök elősegiti az ellentéteket, mert pl. elrendelte, hogy a hiszekegyet és a miatyánkot csak görögül szabad mondani. A görögök a vlach vasárnapokon vagy menjenek a kórusra görög liturgiára, vagy a templomba a vlach istentiszteletre. Ellenzik az új kápolna épitésének az engedélyezését, kérik az 18o8. nov.22-i rendelet maradéktalan végrehajtását s a Bekella házban lévő kápolna megszüntetését.

Az érsek a vlachok e nyilatkozatához mellékelte a saját véleményét és mindkettőt 1811.aug.23-án küldte el a HTT-nak. /351/ Nézete azonos volt a vlachokéval. Emlékeztetett arra, hogy annak idején a szerbektől való elválást is ellenezte, mert előre látta ezeket a következményeket. Ellene volt a külön áhitat iskolai tartásának és ellenzi a külön kápolna épitését és annak magánházban való fenntartását is, mert az megindítója lesz a görögök elválásának. A görögök esetleges különválása után megint újabb szeparációs törekvés indulna meg közöttük, úgy mint Bécsben a régi és az ujabban letelepült görögök között. A görögök érveit ő sem tartja elfogadhatóknak s maga is cáfolja azokat. A görögök menjenek a kórusra, vagy vegyenek részt a vlach liturgián. Ezt rendeletileg elő kell irni és ellene minden fellebbezést meg kell tiltani.

A HTT az érsek jelentése után 1811.okt.22-én /2310o2 sz./ küldte el jelentését a királynak. A HTT szintén javasolta, hogy a király ne engedje meg a külön kápolna épitését. Minthogy a privát házban lévő kápolna fenntartására vonatkozólag a városi tanács tagjainak véleménye megoszlott, mert az egyesek szerint az nem érinti a közös görög-vlach tulajdont, azért a HTT sem javasolta annak becsukását.

Az 1812.máj.8-i /5173 sz./ legfelsőbb elhatározást a HTT 1812.jun.9-i /14335 sz./ rendeletével hozta nyilvánosságra. Eszerint a görögök a már 1810.jun.5-én magánházban engedélyezett külön kápolnájukat továbbra is megtarthatják, de e jogukról megfoszthatók, ha a közös templom fenntartásából és a közös költségek vállalásából kivonják magukat. Ettől kezdve kb. egy évtizedig minden második vasárnap ebbe a kápolnába jártak istentiszteletre a görögök.

b/ Első küzdelem az önálló görög iskoláért

A vlach tanitót és iskolát engedélyező 1808.jul.25-i HTT-i rendelet értelmében a kerületi igazgató Boráros segitségét igénybevéve hamarosan elkezdte iskolaszervezési tevékenységét. Az első nehézséget a két nép között az iskolák elhelyezése okozta. /352/ A HTT e vitában 1808.nov.22-én, a váltakozó liturgia végleges elrendelésének napján egy másik rendelettel /27308 sz./ lerögzitette, hogy az egyházközségi épület közös és az iskolákat abban kell elhelyezni. E rendelet kihirdetésére december 25-én került sor. A görögök azonban az egyházi elkülönüléshez hasonlóan iskolai téren is a vlachoktól való függetlenség kivivását határozták el. Ezért 1809.jan.1-én az önálló pesti görög iskola létesitésére alapitó szerződést kötöttek. Eszerint a pesti görögöknek mint a régi görögök leszármazottainak, akik Magyarországon végleg letelepedtek, az a kivánságuk, hogy olyan iskolát alapitsanak, amelyben a gyerekeik a király és a haza hü fiaivá nevelődnek a vallásra, jó erkölcsre, polgári életre és a kereskedelmi levelezésre oktatják őket. Erre az iskolára a szükséges pénzt önkéntesen felajánlják. /15.kép/ Az ó és ujgörög nyelvet tanitó elemi iskoláik és majdan a gimnázium csak a pesti görögöktől függhet. A tanitó kinevezésénél a tanfelügyelőség hozzájárulási jogát elismerik. Két ephorost választanak az iskolaügyek intézésére. Ha idegenek be akarnának avatkozni az iskolai ügyekbe, az iskolát meg kell szüntetni s a felajánlott pénzeket vissza kell szolgáltatni. Az iskola kasz-

szája csak iskolai célokra /könyvtár, könyvnyomtatás, tanitói fizetés stb./ használható fel. Tanitóul csak becsületes, jóerkölcsü, görög nemzetiségü férfiak alkalmazhatók. A tanulók közt viszont lehetnek más nemzetiségüek is.

A pénzfelajánlásokon kivül több görög, igy pl. Johann Manoli 1810-ben, Jannakisz Paszkal Platoni 1812-ben, Agorastu Georg 1813-ban végrendeletileg kisebb-nagyobb összeget hagyott a görög iskolára, de csak olyan feltétel mellett, hogy az a vlachoktól független legyen.

Boráros a görögöknek ettől az egyoldalú elhatározásától függetlenül a HTT rendeletének megfelelően iparkodott megegyezést létrehozni a két nép között. 1809.febr.8-i jelentésében kifejtette, hogy a görögök továbbra is fenn akarják tartani két iskolájukat: a triviális és a hellén iskolát, amelyek mindegyikének külön tanitója van. Vlachok szerint egy iskola is elég a görögöknek, mert a hellén iskola létszáma csekély. Boráros ezzel szemben helyesli mindkét görög iskola fenntartását. A görögök azt kivánják, hogy az épületet és az iskolai alapot kétfelé kell osztani fele-fele arányban, mert csak igy lesz nyugalom a két nép között. A vlachok viszont kijelentették, hogy semmiféle elválasztásba nem mennek bele, mert az szükségtelen és rendeletellenes. Boráros elfogadásra javasolt egy ideiglenes megállapodást az iskolák müködésére vonatkozólag, amely szerint a tanitókat az illető nép választja a másik nép beleszólása nélkül, az épület és iskolaalap közös, a kiadásokat közösen fizetik, azok miatt egymásnak szemrehányást nem tesznek, két görög és két vlach iskolai előljárót választanak 2 évre. Ugyanakkor felszólitotta a két népet az iskola elhelyezésére vonatkozó véleményük benyújtására. Erre a görögök május 17-én kifejtették, hogy mindkét iskolájukhoz ragaszkodnak. Minthogy a meglévő két iskolaterem közül az egyiket a vlach iskola számára foglalták le, szükség van még egy iskolateremre és a vlach tanitó számára lakásra. Mivel a vlachok ellenzik a hellén iskola számára juttatandó termet, azért már 4 hónapja szünetel ott a tanitás. Szerintük az

épület elfelezése lenne helyes, és mindegyik fél úgy rendezkedne be a maga épületrészébe, ahogy akarja. - A vlachok viszont a görögökkel szemben továbbra is ellenezték az elválasztást és szükségtelennek tartották a hellén iskola fenntartását.

A görög és vlach iskolák elhelyezése miatt támadt vita a következő évben is folytatódott. A görögök ugyanis 1810.nov. 5-én kérték, hogy a közös épület tanácstermét hétközben engedjék át a hellén iskola számára. A vlachok következő napi levelükben megtagadták a görögök e kérését mondván, hogy a hellén iskola pár növendéke továbbra is tanulhat a tanító lakásán. A tanácsteremben van elhelyezve az egyházközségi könyvtár és levéltár is. A görögök december 22-i viszontválaszukban kitartottak igényük mellett, azzal érvelve, hogy a hellén iskola létszáma nőni fog s a tanácstermet már a latin iskolának /a piaristáknak/ is egyszer kölcsönadták, s különben is az hétköznapokon üresen áll.

Ez a hellén iskola elhelyezése körüli vita hamarosan békés megegyezéssel intéződhetett el, mert a további fejleményekről semmiféle irás nem maradt fenn.

Ez az ügy aránylag gyorsan befejeződött. Nem így történt azonban a görög és vlach iskolák elválasztásával ill. együttmaradásával kapcsolatos problémával, amely több mint egy évtizedig hol kisebb, hol nagyobb hevességü összetüzés okául szolgált. Az ellentétek különösen az egyházközségi számadások benyújtása alkalmával lángoltak fel erősebben. Igy Popovics püspök már 1808.jul.16-án panaszkodott, hogy bár a Rescriptum Decl. 7.§-a szerint a konzisztóriumnak felül kellene vizsgálnia a pesti görög-vlach egyház számadását, a vlachok ellenállása miatt azonban ez még mindig nem történhetett meg. Az 1808.évi számadások ellenőrzése alkalmával, 1809.febr.13-án az egyházközségi gyülés részvevői még békésen megegyeztek az egyházközségi alap kinnlévő összegeinek és kamatainak behajtásában, a leltárkészitésben, valamint a könyvtár és levéltár rendezésében. Az isko-

lai számadást is benyújtotta Bekella Miklós gondnok 1809. áprilisában. A bonyodalom a két nép között csak a következő évben, 1810-ben fejlődött ki. A görögök ekkor ugyanis kijelentették, hogy Bekella csak a fél iskolai fundusról tud és hajlandó számot adni, az ujonnan alapitott iskolájuk ui. független a vlachokétól. A vlachok ezzel nem értettek egyet és külön kurátort kértek vlach részről is.

Az iskolai főhatóság jelentést tett erről az ellentétről, mire a HTT 1811.febr.19-én /4173 sz./ elrendelte a magisztrátusnak a következő három kérdés kivizsgálását: 1/ Milyen iskolalapról nem akar számadást adni Bekella kurátor? 2/ Szükséges-e két iskolagondnok, s mi lenne a második kurátor szerepe? 3/ A görögök csak a hellén iskolát vagy mindkét iskolájukat akarják-e függetleniteni? Milyen nehézségek merülnének fel az iskolák szeparálása esetén? E három kérdésre vonatkozólag ki kell kérdezni mindkét nép nyilatkozatát s azokat a magisztrátus véleményének kiséretében kell majd felterjeszteni.

A görögök jun.8-án fejtették ki véleményüket a HTT-i rendeletben felsorolt problémákra vonatkozólag. Eszerint Bekella az iskolaalap 13598 Ft 33 kr. összegéről 1809.áprilisában már benyújtotta a számadást /353/. Utána következő évekről a számadást azonban megtagadta, mondván, hogy az alap kettévált, a kamatok felét a görögök, a másik felét pedig a vlachok kapják. A vlach fél számadásához neki semmi köze nincs, viszont a vlachok sem kötelesek a görögöknek számadást adni. Az új görög iskolaalap már nem közös, s az még nincs is Bekella kezében. A görög részről Bekella bármikor kész számadást benyújtani. Azt 1809.májusától 1810.jul.31-ig el is készitette és fel is terjesztette. 2. Mivel nincs közös iskolaalap, nekik nincs szükségük egy másik kurátorra, ők megbiznak a jelenlegi gondnokban. 3. Mindkét iskolájuk elkülönitését kérik, mert a közösködés örök viszály oka a két nép között. Békében óhajtanak élni és nem állandóan zavarni a felsőbb hatóságokat. Az elválasztás ellen nem panaszkodhatnak a vlachok sem, mert azok elvetették

a görög nyelvet az istentiszteletben és ehelyett a "Carra-Vlach" nyelvet vették fel. A görögök a külön iskola engedélyezése esetén fedezik a költségeket a már eddig is előre felajánlott összegekből. Ez a vlachokra semmiféle terhet nem ró, sőt a vlach gyerekek is járhatnak a görög iskolába.

A vlachok aug.31-i válasza a 3 kérdésre a következő: 1. Minthogy Bekellát a közös iskola gondnokává választották s az iskolaalap is közös, azért ő köteles az egész alapról számadást adni. 2. Ők jónak látnák a második iskolagondnok beállitását a vlachok részéről, de a döntést a HTT-ra bizzák. 3. A görögök és vlachok szétválasztását a vlach nyelv iskolai és templomi használatának bevezetését engedélyező rendelet is elvetette, mint lehetetlent és haszontalant, hisz a tulajdon közös volta ezt lehetetlenné teszi. A görögök uralomvágyból és attól a szándéktól vezetve, hogy őket gyötörjék, tusakodnak a legfőbb rendelet ellen. Adatokkal bizonyitják, hogy az iskolák alapitói a közös görög-vlach iskolákra adakoztak, amelyek a közös egyházközségi épületben nyertek elhelyezést. A vlach gyerekeknek is szükségük a görög iskolára nemcsak a nyelv, hanem a vallás miatt is. Mindezen okok miatt ők nem tudnak beleegyezni az iskolák szétválasztásába. A tervezett görög iskolában a vlach gyerekeket elnyomnák, annak létrehozásába ők nem mennek bele. Kukungyel Naszto hagyatékának csak a felét, a görögökre eső részt akarta átvenni Bekella, s az iskolaalap kamatainak is csak a felét vette fel, mintha az elválasztás rendeletileg megtörtént volna már. Ők nem kérnek semmi változtatást, csak régi jogaik megtartását. A közös iskolához hajlandók pénzbeli támogatást adni s végül kérték az iskolák további együtt-tartását.

E két nyilatkozat vétele után Boráros 1811.szept.24-én ismertette a magisztrátussal a két álláspontot: a görögök a két iskolát szét akarják választani, holott eddig is kevés volt az iskolaalapból befolyó pénz, a vlachok viszont ellenzik azt, mert az iskolaalap és az épület is közös. A jelentés végén a biztos kijelentette, hogy ő a maga részéről nem tud

állást foglalni e vitás kérdésben, vagyis nem tudja megállapitani, hogy melyik félnek van igaza. A tanács is ilyen értelemben küldte fel jelentését a HTT-nak. Nem csoda, hogy ilyen körülmények között egyelőre a HTT sem tudott döntést hozni és elodázta az ügyet. Később azonban néhány év múlva, amikor e kérdés elintézetlensége miatt a két nép közti együttmüködés majdnem minden területen lehetetlenné kezdett válni, a HTT kénytelen volt az iskolaalap és épület elválasztásának ügyét újból alapos kivizsgálás tárgyává tétetni és végül is határozott döntést hozni.

17. A PESTI GÖRÖG-VLACH KOMMUNITÁS RÉSZVÉTELE A GÖRÖGKELETI NÉPEK KULTURÁLIS SZINVONALÁNAK EMELÉSÉBEN

/ 1811 - /

a/ Az új iskolai és liturgikus könyvek irása

A magyarországi görögkeleti nemzetiségek elmaradottságának felszámolását, amelyet katonai szempont is szükségessé tett, már Mária Terézia is el akarta végezni. Az 177o.évi Regulamentum görögkeleti iskolák létesitésére sarkallta a szerblakta helységeket s Bécsben a Kurzböck-féle nyomda jogot nyert szerb nyelvü liturgikus és iskolai könyvek nyomtatására. Ezzel az orosz befolyás csökkentése volt a cél. A szerbek ui. az orosz cárban látták patrónusukat a Habsburgok uniálási /görögkatolikusitási/ törekvéseivel szemben /354/. A cárok viszont Nagy Pétertől kezdve szerették volna befolyásukat kiterjeszteni a délszlávokra és a görögökre. A kücsük-kajnardzsi békével e kivánságuk részben teljesült is, mert az oroszok lettek a Balkán görögkeleti népeinek védelmezőivé. A bécsi szerb könyvnyomda felállitásával az orosz könyvbehozatalt akarta Mária Terézia megszüntetni /355/. Ezt azonban nem sikerült teljesen megvalósitaniok, mert Kauliczky Damján újvidéki könyvkereskedő már 1792-ben engedélyt kapott arra, hogy Kurzböck számára görögkeleti rituális könyveket hozzon be a szomszédos déli területek-

ről. Kauliczky később is folytatta ezt a tevékenységét, sőt Oroszországból is hozott be könyveket, holott időközben a szláv és román nyelvü könyvek kiadásának joga már a budai Egyetemi Nyomdára szállt át, miután az 1795-ben megvásárolta a Novákovics-féle bécsi szerb nyomdát. Kauliczky fia 1812-ben igazolta, hogy apja a HTT 1798.aug.14-i engedélye alapján hozott be könyveket Oroszországból. Kérte, hogy azokat az Egyetemi Nyomdának eladhassa. A király 1811.nov.14-i dekrétumával /13694 sz./ viszont megengedte a karlócai metropolitának Oroszországból néhány egyházi könyv behozatalát, hogy azokat cenzurázás után ki lehessen nyomtatni. Ez azért fontos, mert "...Sua Majestas tales Libros majore numero ab exteris procurari in futurum admissura non sit". /356/

Urosius Nesztorovics főtanfelügyelő javaslatára a tankönyvirás ügyeinek rendezése céljából a HTT 1811.jul.2-án /lo4oo sz./ elrendelte, hogy egy bizottság, amelynek tagjai közt szerepelnek a pesti görög és vlach parókusok is, vizsgálja felül a meglévő tankönyveket, tegyen javaslatot arra vonatkozólag, hogy mely régebbi egyházi és iskolai könyv használható még, melyeket kell javitani és melyek helyett kell újakat irni, esetleg mely külföldi könyveket ajánlanak lefordításra. A HTT egyúttal költségvetéstervezetet is kért az új könyvekhez. Nesztorovics 1812. ápr.2o-i jelentése szerint /357/ a bizottság számos új tankönyv irását javasolta a görögkeleti Scholae Nationales számára, amelynek szerzői és kiadási költségeit a HTT 1811.aug.6-i rendelete értelmében történt önkéntes felajánlásokból megteremtődő új iskolaalapból kell majd fedezni. Az új Fundus Scholaris adott tehát anyagi alapot arra, hogy a javaslatnak megfelelően megindulhatott a görögkeleti népek, igy a görögök új tankönyveinek is nagyobb mennyiségü kiadása Magyarországon.

b/ Gyüjtés a tanitóképzőre /tertius orbiculus/

A HTT 1811-ben a görögkeleti ifjuság jobb nevelése és oktatása, valamint müveltségének és boldogulásának előmozditása

érdekében iskolai főfelügyelőséget hozott létre és három nemzetiségi tanitóképző létesitését engedélyezte éspedig a szerbek számára Szentendrén, a vlachok részére Aradon, a görögök számára pedig Pesten /358/. A költségek fedezésére az udvar 1811.jul.12-i dekrétuma alapján a HTT aug.6-án /19371 sz./ elrendelte, hogy az egyházak felajánlásokat kérjenek s hogy a templomokban gyüjtést un.tertius orbiculust /359/ tartsanak. A HTT a gyüjtés módozatát még azon év okt.15-én szabályozta /25622 sz./. Eszerint a gyüjtött pénzt a püspökön keresztül az érsekhez kell felterjeszteni, amelyet előzőleg külön zár alatt tartottak. A HTT 1812.márc.23-án /6640 sz./ /360/ a városi tanácsot is felszólitotta a gyüjtés szorgalmazására. A pesti görögök és vlachok között is megindult a gyüjtés és egy félév alatt 163 Ft folyt be erre a célra /361/. Kb. egy évvel később 1813.febr.23-án /3978 sz./ a HTT már jelentést kért a gyüjtés eredményére vonatkozólag. / l.Függelék 50./ Az egyházközségben lefolytatott vizsgálat után a magisztrátus jelentette, hogy a görög és vlach nácio 1811.okt.22 és 1813.márc. 1. között 294 Ft 52 kr-t adakozott erre a célra. E jelentésből megállapitható, hogy e gyüjtés tekintetében nem merült fel ellentét a két nép között, amelyek akkoriban egyébként eléggé viszálykodtak egymással. A pesti görög tanitóképző megnyitására 1812.nov.1o-én került sor /362/. A gyüjtés nem folyhatott mindenütt a legnagyobb rendben, mert a HTT 1814.febr.8-án /3lol sz./ elrendelte annak kivizsgálását, hogy mindenütt bevezették-e ezt a gyüjtést és hogy a pénzt a rendeletnek megfelelően kezelik-e. A pesti magisztrátus máj.14-én jelentette, hogy a templomban 1811.októbere óta folyik gyüjtés, de a pénzt nem őrzik külön zár alatt; a görög kápolnában pedig 1811.nov. 11 óta gyüjtenek erre, de a kurátor ott sem tartja külön elzárva az összeget. Egyébként a pénzt a püspöknek felküldik. A HTT erre 1814.nov.5-én /29315 sz./ elrendelte a pénzkezelési rendellenesség megszüntetését és annak ellenőrzését. 1815.nov.21-e után a tertius orbiculus gyüjtés ellenőrzése is az akkor léte-

sitett Görögkeleti Iskolaalapokat Kezelő Bizottság ügykörébe került /363/. A pesti egyházközségben továbbra is rendesen folyt a gyüjtés /364/, mert Nesztorovics 1818.dec.17-én nem panaszkodik annak elhanyagolása miatt, csupán az elszámolást kérte még ez év vége előtt. Nem volt ilyen jó a helyzet minden görögkeleti egyházközségben, mert a HTT még 1820.ápr.25-én /10617 sz./ is sürgette annak kivizsgálását, hogy mindenütt folyik-e a gyüjtés, mert azt nem szabad elhanyagolni /365/. Egy 1855.évi HTT-i irat tanusága szerint, még akkor is szokásban volt a harmadik tányérozás.

c/ Javaslat a papképzés szinvonalának emelésére

Urosius Nesztorovics főfelügyelő 1812.jun.7-én hosszú levélben /366/ tárta a király elé a magyarországi görögkeleti népek, köztük elsősorban a vlachok erkölcsi és kulturális elmaradottságát. Okát az iskolázás elhanyagolásában és vallástalanság terjedésében látja. Ez utóbbiban szerinte nagy szerepe van a papok képzetlenségének is. A fiatalok templom helyett kártyázni járnak a kávéházakba. Az iskolákat elhanyagolják, annak a fundusát nem növelik. A külföldet járt honfitársaik sem mutatnak jobb példát, sőt! A vallási élet és az iskolai helyzet megjavitására 8 pontos javaslatot terjesztett fel.Ezek a pontok elsősorban a vallási kötelezettségek teljesitésének ellenőrzését foglalták magukban. A HTT 1812.jun.30-i /16326 sz/ válaszában a kiutat abban látja, hogy a görögkeleti ifjuság számára új iskolákat kell létrehozni és szükség esetén a görögkeletiek a katolikus iskolákba menjenek, a papok képzésére pedig teológiai iskolákat kell létrehozni. A király a főtanfelügyelői felterjesztés hatása alatt a papság szellemi szinvonalának emelésére azt tervezte /1812.aug.28. 9311 sz./, hogy a görögkeleti szemináriumok felállitásáig csak azt lehessen papá szentelni, aki a tanitóképzőt elvégezte. Megkérdezte ezre vonatkozólag a görögkeleti püspököket is. Az ő véleményük szerint a tanitóképzők a tanitóképzést és nem a papképzést szol-

gálják. Azok nem elegendők és nem is megfelelők a teológiai ismeretek nyújtására. Sok helyen paphiány van, s ezért nem tudják az összes parókiát betölteni /367/. Szükség lenne minden püspöki székhelyen teológiai iskola létesitésére. Ilyen egyelőre csak Karlowitzban és Versecen müködik. A papképzés szomorú állapotára vetnek fényt a HTT 1814.szept.8-i /28932 sz./ rendeletére felterjesztett püspöki kimutatások az 1815.évben felszentelt diákonusokról és papokról /368/. Jórészük csak a triviális ill. normális iskolát végezte el, vagyis irni-olvasni tudott és járatos volt az egyházi liturgiában. /369/ E jelentések alapján nyilvánvalóvá vált a szemináriumok létesitésének szükségszerüsége. Ezért ezen a téren is történtek intézkedések, igy pl. az aradi román papképző intézet megnyitására 1821-ben került sor.

d/ 10 %-os hozzájárulás az iskolai alaphoz

A HTT a müveltség emelését a templomon kivül elsősorban az iskola utján szándékozott elérni. A görögkeleti iskolák alapitásának megkönnyitését és a görögkeleti iskolaügy új szervezetét a HTT 1812.aug.29-i /9474 sz./, 1813.jan.22-i /795 sz./, valamint az 1813.aug.lo-i /4827 sz./ rendeleteiben hozta nyilvánosságra. Eszerint minden helységben, ahol elég gyermek lakik, s van pénzügyi fedezet is és az iskolaalapból fedezhető a tanitó fizetése, ott megszabott kivitelben iskola épithető. Hogy az igy létesülő iskolák müködése biztositva legyen, ahhoz az 1811.aug.6-i HTT-i rendelet eredményeképpen létrejött Fundus Scholaris nem elegendő /370/. Ezért a király új központi iskolai alap megteremtését rendelte el az un. 10 %-os hozzájárulás utján.

A tertius orbiculus gyüjtés ügyében tapasztalt egyetértés nem volt meg ehhez a központi iskolaalaphoz való hozzájárulással kapcsolatban, sőt az a két nép közt fennálló ellenségeskedést még jobban kiélezte /371/ s a mielőbbi legfelsőbb elhatá-

rozást is szükségessé tette. Nesztorovics iskolai főfelügyelő javaslatára a HTT 1813.máj.31-én /6650 sz./ / 1.Függelék 51./ elrendelte, hogy az iskolával rendelkező görögkeleti egyházközségek a központi iskolaalaphoz /Generalis Fundus Scholasticus/ való hozzájárulásként a tanitók fizetése után számitott 10 %-ot felülfizessék e népek javának és kulturájának előmozditása céljából. A rendelet a kerületi igazgatók feladatává teszi e hozzájárulás beszedését az egyes egyházközségekkel kötött iskolai szerződések alapján. A HTT 1814.jan.31-én /2398 sz/ felszólitotta a városi tanácsot e pénz befizetésének sürgetésére. A pesti görög egyházközség ennek ellenére sem volt hajlandó engedelmeskedni, ezért Urosius Nesztorovics, az 1815-ben alakult Görögkeleti Iskolaalapokat Kezelő Bizottság elnöke 1816.jul.1-én felszólitotta a városi tanácsot az 1813 óta esedékes pénz befizetésére annál is inkább, mert Bekella Miklós iskolagondnok még 1813-ban szóbeli igéretet tett erre a görögök részéről. Ugyanakkor a vlachok a közös iskolaalapra hivatkozva kijelentették, hogy ők külön nem fognak fizetni. A magisztrátus 1816.okt.28-án összehivta az egyházközséget és Boráros komisszárius évi 2oo Ft-ot kért tőlük visszamenőleg. A görögök erre úgy nyilatkoztak, hogy ők csak évi 100 Ft-ot hajlandók fizetni, a tanitókkal ugyanis nincs irásos szerződésük. A vlachok ezuttal 25 Ft. kifizetésére tettek igéretet. Nesztorovics a tanácsnak ezt a jelentését nov.25-én tudomásul vette és megsürgette a pénz befizetését, valamint az irásbeli szerződés megkötését. A görögök azonban ezután sem fizették a 10 %-ot. Oka az lehetett, hogy a fizetés megtagadását, mint eszközt akarták felhasználni a külön görög iskola engedélyezésének kivivásához. A vlachok viszont továbbra is hajlandónak nyilatkoztak, de csakis a közös alapból való fizetésre. Nyilvánvalóvá vált, hogy e hozzájárulás kifizetésére csak abban az esetben fog sor kerülni, ha a két nép közt a béke helyre fog állni. Ezért a HTT utasitására Boráros 1817.máj.26-án békéltető tár-

gyalásra hivta meg a két felet. Ez azonban nem járt eredménnyel, mert - mint a görögök május 31-i leveléből világos - a görögök nem egyeztek bele az alternativ liturgiába, sem a vlachoknak a görög iskolába való beleszólási jogába. Kijelentették, hogy semmiféle iskolai ügyben, igy a 10 %-os hozzájárulás tárgyában sem hajlandók egyenlőségre lépni a vlachokkal, ha azok a kierőszakolt jogaikban megmaradnak.

- A HTT 1817.jun.2-án /16176 sz./ továbbra is szorgalmazta Nesztorovics utján az iskolaügyben való megállapodás létrehozását. Miután Nesztorovics kétszer is eredménytelenül kérte a magisztrátus segitségét, 1818.dec.17-én közölte a tanáccsal, hogy az egyházközség eddig sem fizette be a 10 %-os hozzájárulást, az évi 125 Ft-ot, amely 1813-ig visszamenőleg már 862 Ft 55 kr-t tesz ki. A két nép közti civódás miatt továbbra is szünetelt tehát a pesti görög-vlach kommunitás részéről a hozzájárulás fizetése. Nesztorovics ujból a tanácshoz fordult segitségért.

A görögök /a Graeca Communitas tagjai/ a tanács felszólitására 1820.ápr.6-án irásban úgy nyilatkoztak, hogy ők még 1813-ig 2015 Ft-ot adtak a "generális iskolafundushoz" önkéntes alapon. Most már azonban nem hajlandók erre. Miért fizessenek a vlach-illyr iskolaalapra, amikor abból nem részesülnek? Ők fizetnek a saját tanitóiknak évente 2000 Ft-on felül. Nesztorovics követelése nem jogos, mert önkéntes felajánlásról van szó. Bekella csak önmaga nevében tett igéretet. A vlach tanitót a közös alapból fizetik, a görögöt viszont sajátjukból. Kérik a tanácsot, hogy Nesztorovics hagyja őket nyugton ebben az ügyben s tartózkodjék minden változtatástól addig, amig a legfelsőbb döntés megérkezik, ők ui. a királyhoz kénytelenk fordulni panaszukkal. Boráros a görögök nyilatkozata után ápr. 14-én jelentette a tanácsnak, hogy nem ért el eredményt, mert a görögök egyelőre nem hajlandók fizetni. A vlachok ápr.21-én részletesen fejtették ki a görögökkel szembenálló véleményüket. Eszerint ők a király jóindulata miatti hálából hajlandók a

125 Ft-ot kifizetni a közös alapból. Sértő számukra, hogy a görögök illyr-vlach fundusról beszélnek, holott azok minden jogukat e két néphez ill. a közös valláshoz való tartozás miatt kaptak, mivel a görögöknek semmiféle nemzeti érdemeik nincsenek. Tiltakoztak a Graeca Communitas elnevezés ellen is. - A görögök kérésére a HTT viszont 182o.máj.3o-án /13489/ megtiltotta a vlachoknak, hogy a végső rendelet megérkeztéig a közös iskolaalappal kapcsolatban valamiféle ujitást vezessenek be /372/. - Boráros 182o.ápr.14-én jelentette, hogy nem ért el eredményt, mert a görögök arra hivatkozva, hogy a Bekella által szóban tett igéret őket semmire sem kötelezi, kijelentették, hogy a legfelsőbb döntésig nem fognak fizetni. A vlachok ezuttal is készségüket fejezték ki a közös alapból való fizetésre. - Erre Nesztorovics már megharagudott a görögökre és az 182o.jun.16-i felterjesztésében kérte a HTT-t, hogy az állhatatlan, szószegü és nyakas görögöket kényszeritse, hogy a vlachok "zelosa" virtusát követve azok is legyenek hajlandók az 1816. évi igéretüket teljesiteni annál is inkább, mert a tanitókat sem a 1o272 Ft 25 kr-t kitevő elhanyagolt fundusból fizetik. - A HTT 182o. jul.11-én /16887 sz./ elküldte a magisztrátusnak Nesztorovics jelentését és azzal kapcsolatban vizsgálati jelentést rendelt el. A görögök az 182o.nov. 2o-i gyülésen megigérték, hogy ez ügyben irásbeli nyilatkozatot fognak a tanácsnak átadni. Az igért irást dec.27-én küldték el a görögök, akik abban újból megismételték ápr.6-i kijelentésüket: "se prorsus nullum obligativum onus posse assummere". A vlachoknak az ő nevükben is tett igérete sértő. - A magisztrátus 1821.febr.3-án elküldte Boráros jelentését, aki ahhoz még hozzáfüzte azt a nyilatkozatát, hogy Bekella őelőtte az egész náció nevében tette az igéretet a hozzájárulás fizetésére.

A HTT 1821.márc.13-i /6151 sz./ rendelete szerint a 10% befizetését /373/ mindenütt folytatni kell a meglévő irásos tanitói szerződések alapján megállapitott összegben; ahol

ilyen írásos megállapodás nincs, ott kötni kell /374/. E rendeletben a HTT a különféle felajánlások, alapitványok behajtását kiveszi a püspökök hatásköréből és azt a kommunitásokra vagy a helyi hatóságokra bizza. Mivel a pesti görög-vlach egyház nem kötött irásban megállapdást a 10 % fizetésére, azért a HTT 1823.máj.13-án /11483 sz./ úgy intézkedett /375/, hogy az elmaradott összeget visszamenőleg elengedi s elrendeli a szerződésnek egy magisztrátusi tisztviselő jelenlétében történő megkötését. A kommunitás az aug. 17-i gyülésen még nem volt hajlandó szerződéskötésre, mert közte és a kerületi igazgató, Georg Petrovics között nézeteltérés volt Sztamatiosz tanitó ügyével kapcsolatban. Ugyanekkor azonban kijelentették a jelenlevők, hogy később a szerződéskötéstől nem fognak elzárkózni. A hozzájárulást azonban visszamenőleg már aug.17-től hajlandók fizetni. A szerződés megkötésére csak a következő évben, 1824.márc.3o-án került sor, amikor azt - igéretüknek megfelelően - 1823.aug.17-re antedatálták. Ezzel végre megszünt az ellentét a görögök és vlachok között ezen a téren is /376/. Az egész ügyet a görögök robbantották ki, mert azt is az iskolaalap kettéválasztásának elérésére akarták felhasználni.

A gyüjtés továbbra is folytatódott. Találtunk egy adatot, amely szerint a Közoktatásügyi Minisztérium 1850-ben elrendelte a Görögkeleti Alapokat Kezelő Bizottságnak, hogy kérjenek jelentést arra vonatkozóleg, hogy az egyes egyházközségek menynyi összeget fizettek 10 %-os hozzájárulásként, mert a bizottság pénztárosa sikkasztott. Még 1855-ben is történt felszólitás a hozzájárulás fizetésére, mert egyes görögkeleti egyházközségek a megfogyatkozott jövedelmük miatt nem küldtek be pénzt a bizottságba.

18. ELLENTÉT A GÖRÖGÖK ÉS VLACHOK KÖZÖTT TEMPLOMI SZÉKEK ELHELYEZÉSE MIATT / 1813 /

Ugy látszott, hogy a görögök külön kápolnáját engedélyező rendelet végre helyreállitja a két nép közt rég óhajtott békességet. Sajnos azonban a már 18o7-ben veszekedés okául szolgáló négy szék ügye /377/ újból majdnem felboritotta ezt a nehezen létrehozott nyugalmat. 1812-ben a vlachok ui.újból négy széket állitottak be a templom nők részére szolgáló részének kapujához /378/. A püspök a görögök kérésére felszólitotta az első epitropot, Zicco Athanázt azok eltávolitására. Zicco és Grabovszky Athanáz - mintketten vlachok - megtagadták az engedelmességet. Ezért a püspök 1813.márc.25-én levelet irt Boráros hoz és kérte, hogy kényszeritse Ziccot a székek eltávolitására. Az egyházgondnok másnap kijelentette, hogy a székek már régebb óta ott vannak s azokat csak a vlachok beleegyezésével vitetheti ki. Márc.29-én Grabovszky és a vlachok külön-külön levélben panaszkodtak a HTT-nál a püspök szerintük jogtalan rendelkezése miatt, a székeket ui. a görög epitrop beleegyezésével tették oda. Kérték, hogy a nyugalom megőrzése érdekében a székek maradjanak a helyükön s a felsőbb döntés megérkeztéig semmiféle változtatást ne legyen szabad végezni. E levelekre a HTT 1813.márc.3o-án /7585, 7586 sz./ jelentést kért a püspöktől arra vonatkozóleg, hogy miért döntött a székek eltávolitása mellett, amellyel a már szünő ellentét újból feléledt. A HTT Borárostól is kért véleményt és elrendelte, hogy a rendelet megérkeztéig semmi intézkedés ne történjék ebben az ügyben.

Boráros 1813.ápr.18-án jelentette a magisztrátusnak, hogy semmi előrehaladás nem történt, mert a vlachok nem engedelmeskednek a püspöknek. - A püspök két hónappal később jun.18-án küldte el jelentését. Ebben kifejtette, hogy a már 18o7-ben

kitiltott székeket a vlachok 1812-ben újból becsempészték a templomba a görögök tudta nélkül. Ez pedig rendeletellenes, mert csak a két nép közös megegyezésével lehet a templomban változtatást végezni. A görög epitrop, Nicolaus Zegraf az előzményekről nem tudott semmit, azért adta beleegyezését a székek elhelyezésébe. A vlachok kérése tehát nem jogos. Ők az ellenségeskedés felszitói. Most a váltakozó istentisztelet bevezetése után sem lesz nyugalom, amig a "minor numero Natio" /t.i. a vlachok/ a templomban előjogokat akar szerezni magának. Egyébként a székek megfelelő helyen való elhelyezéséről közös gyülésen kell majd megállapodni. Ez különben az egyház belső ügye s nem tartozik a HTT-ra.

A Vlachok és Grabovszky is 1813.jun.29-én külön levélben fejtették ki érveiket: a székek elhelyezése a görög epitrop beleegyezésével már egy éve történt, egyáltalán nem csufitják a székek a templomot, a görögök egy része maga is ellenzi ezt az ujabb huza-vonát és a püspök zavarja meg a két nép között a békét. Grabovszky anyjának és feleségének csináltatott egy-egy széket. Azok nem foglalnak el nagy helyet. Nem igazságos, hogy csak a görög nőknek legyen székük. Ha viszont a görög nőknek át kell engedniök a helyüket a vlach nők számára, akkor ujabb surlódás fog keletkezni. A békesség megőrzése érdekében meg kell hagyni a székeket a helyükön.

A HTT ezek után 1813.jul.6-án /15598, 16145, 16146 sz./ elfogadta a vlachok érveit és elrendelte, hogy a székek meghagyhatók a templomban, de azoknak szépeknek és a többiekkel azonosaknak kell lenniök. A magisztrátusnak pedig elrendelte, hogy szólitsa fel a két népet a kölcsönös egyetértésre. E rendelettel egyelőre sikerült a viszálykodás feléledését megakadályozni.

19. ANYAGI NEHÉZSÉGEK JELENTKEZÉSE A KOMMUNITAS ÉLETÉBEN

/ 1814 - 1827 /

A XIX.század második évtizedében bekövetkezett gazdasági dekonjunktúra miatt a pesti görög kereskedők anyagi helyzete is erősen romlott /379/. A pénzügyi nehézségek /38o/, amelyeket fokoztak a két nép széthúzásából származó hátrányok is, visszatükröződtek a kommunitás életében is. Emiatt késett többek között az egyházközségi telek kibővitése és annak beépitése is. Pénzhiány volt az oka az egyház adóhátralékának s a lelkészi és tanitói fizetések körüli vitáknak is.

a/ A telekbővités elhuzódása

A görögök még 1814-ben elhatározták, hogy a templom melletti üres telken egy nagyobb épületet emelnek az új iskola és parókia számára. Ehhez telekbővitésre /Grundextension/ is szükség volt. A Szépitő Bizottmány elnöke, József nádor már 1815.jan.3-án /2o15 sz./ megengedte a teleknek négyszögölenként 13o Ft-ért való megvásárlását s felszólitotta a görögöket az épités előtti engedélykérésre /381/. Az egyházközség jelentette, hogy ha majd a szomszédok befejezik az épitkezést, ők is hozzákezdenek a telekvásárláshoz és annak beépitéséhez.

A Szépitő Bizottmány 1819.febr.21-én a magisztrátushoz intézett felszólitásából nyilvánvaló, hogy a görögök mindeddig nem tettek semmit az épitkezés érdekében. Boráros aug. 24-én vizsgálatot folytatott, majd jelentette, hogy a görögök és vlachok függőben levő elválása miatt nem tudni, hogy a telek is kétfelé lesz-e választva, azért az egyházközség egyelőre nem tud határozott választ adni. Különben pénzügyileg is nagy zavarban vannak, a régi felajánlók közül már többen meghaltak, illetőleg elszegényedtek. Javasolta tehát, amig a templom és iskola ügye rendezésre nem kerül, a telek-vásárlást és épitkezést halasszák el. A városi tanács Boráros e jelenté-

sét október 3o-án terjesztette tovább. Erre a Szépitő Bizottmány 1819.dec.17-én /1158 sz./ úgy döntött, hogy a telekvásárlás annak szabályozása miatt sürgős, viszont az épitkezés ráér a legfelsőbb döntés megérkeztéig. A Szépitő Bizottmány 182o.jan. 2-án a magisztrátustól sürgette a telekbövités végrehajtását és a telek sarkának az előirásoknak megfelelő azonnali szabályozását. A tanács 182o.márc.4-én mérette ki a telket. Mivel az sarkot képezett, a görögök kérték a telekár csökkentését és a kifizetés elhalasztását a rendelet megérkeztéig.

Ugy látszik a telket a görögök csakhamar megkapták és elkezdték annak szabályozását is, mert a szomszéd Stephan Staffenberger panasszal fordult a Szépitő Bizottmányhoz, hogy a telecknek készülő keritése miatt kocsijai nem tudnak megfordulni és a szük hely miatt tüz esetén nem lehet oltást végezni. Erre a Szépitő Bizottmány 182o.május 27-én úgy döntött, hogy Staffenberger panaszára tekintettel kell lenni és az engedélyezett tervet annak megfelelően módositani kell /382/. A telek 182o-ban tehát már rendelkezésre állott, beépitésére azonban anyagi okok miatt csak később került sor.

b/ Az elmaradt adók ügye

A görög-vlach egyházközség a temesvári illyr kongresszus határozatára és a székesfehérvári görögkeleti egyház példájára hivatkozva 1815.jul.12-én kérte a 985 négyszögölet kitevő egyházi telekre és a rajta levő épületre kivetett évi 386 Ft 24 kr. adó eltörlését, mivel az adó befizetése nehézségekbe ütközött. Minthogy a görögök kérésükre hosszú ideig nem kaptak választ, azért úgy iparkodtak pénzt szerezni, hogy 1816. febr.4-én számba vették a templomra felajánlók adósságait, / l.Függelék 52./ amelyek 8814 Ft 18 kr-t tettek ki. A görögök 1817.jan.19-én reménykedve kérték a püspöktől, hogy ezt az évenként visszatérő behajthatatlan adósságot a szám-

adásban törölhessék. A püspök erre elrendelte annak megállapitását, hogy mely összegeket lehet azokból behajtani és melyeket nem. Minthogy a görögök közben sem fizették az adót, azért a HTT erre magisztrátusi vizsgálatot rendelt el. A tanács 1817.szept.3-i jelentése alapján a HTT 1817.dec.22-én /37oll sz./ úgy döntött, hogy az épületnek az iskolára eső adóját le kell vonni s csak 6oo négyszögöl telek adóköteles. A görögök az igy lecsökkentett adót sem tudták kifizetni az egyház pénzügyi nehézségei miatt. Bár deputációt is küldtek a királyhoz ebben az ügyben, mégsem mentesültek az adótól, sőt 1819.aug.24-én már 1903 Ft 14 kr. volt az adótartozásuk. Boráros 1819.szept.21-i jelentése szerint a görögök nagyon rossz anyagi helyzetben vannak, képtelenek fizetni, azért 182o.januárig halasztást kérnek. A magisztrátus viszont azonnali fizetést rendelt el. A görögök ennek ellenére sem tudták adótartozásukat kiegyenliteni, mert egy 182o.febr.16-i levelükben már 22oo forint adótartozásról tesznek említést. Ugyanezen év novemberében is megvolt még a tartozásuk /383/. Ekkor azt a kijelentést tették, hogy ha az egyházközség épületében lévő üzletek bérét a zárlat alól feloldják, kifizetik az elmaradt adót. Ez valóban igy is történt.

Közben a ki nem fizetett felajánlásokról 1819.jun.26-ára elkészült az új kimutatás. Ekkor már csak 591o Ft 9 kr. mutatkozott behajthatatlannak. Ugyanekkor újból kérték a püspököt, hogy a számadásukból végleg törölhessék ezt az évenként visszatérő passzivát.

c/ Vita a parókusok fizetéséről

Az egyházközség a súlyosbodó anyagi nehézségein úgy is próbált enyhiteni, hogy a papoknak az 18o9.évi szerződésben az egyházközségi ház üzleteinek a béréből biztositott looo-looo Ft járandóságát le akarta csökkenteni. Theodor Georgievics vlach plébános már 1818-ban panaszkodott, hogy salariumát loo Ft-tal csökkentették. Az egyházközség ekkor kényszerült a

visszatartott összeget kifizetni.

A következő évben azonban már mindkét pap panaszos levelet irt Popovics püspökhöz, hogy az egyház nem fizeti ki nekik a szerződésben megállapitott összeget. Erre a püspöki konzisztórium 1819.nov.27-én úgy döntött, hogy a papi fizetések biztositása céljából a magisztrátust felkéri az üzletek bérének zárolására /384/. A görögök a magisztrátus felszólitására 182o.febr.16-án irásban fejtették ki ezzel kapcsolatos véleményüket. Eszerint a papok fizetése az elmult időkben sem volt mindig looo-looo Ft. Iky pl. Szacellionnak és káplánjának csak stólapénze volt, 18o4-8 között a parókusi fizetés nem volt fix, 1812-17 között pedig 5oo - 12oo Ft között ingadozott. Az egyház nehéz helyzetben van: 22oo Ft az adótartozás, esedékes a templomtető javitása /385/ kb.6ooo Ft. összegben, az üzletek bére és egyéb jövedelmek 1/3-re csökkentek. Ezek a nehézségek és az általános pénzhiány késztetik őket a plébánosi fizetés csökkentésére. Kérik tehát az üzletek bérének szabadon hagyását. A magisztrátus 182o.febr.21-én továbbitotta a püspöknek ezt a nyilatkozatot. A konzisztórium azonban 182o.márc.6-án nem fogadta el a görögök érveit s a püspök márc.16-án kérte a magisztrátust a sequestrálás életbe léptetésére. Ez a magisztrátus 182o.máj.17-i határozata alapján meg is történt. Elrendelte ugyanis a tanács az üzletek bérének közvetlenül a parókusok kezébe való fizetését 2ooo Ft erejéig.

A HTT az 182o.okt.3-i /24867 sz./ rendeletében - többek között - sürgette a parókusok salariumának kifizetését is, hogy a zárolás fel legyen oldva.

A görögök a nov.2o-i gyülésükön kértek a sequestrálás megszüntetését, Boráros azonban ebben az ügyben illetékeshez, a püspökhöz utasitotta őket.

Popovics püspök 1822.jan.5-én jelentette a tanácsnak, hogy Wurm üzletbérlő nem akarja a bért a plébánosoknak kifizetni /386/, mert rendeletet nem kapott erre. A püspök kérte

a magisztrátust, hogy a sequestrálási rendeletet hivatalosan is hozzák Wurm tudomására.

Az egyházközség hamarosan kényszerült az 1000-1000 Ft parókusi salarium kifizetésére, mert az 1826.évi parókia-összeirásban már "hucdum" /eddig még/ megjegyzéssel szerepel ez az összeg a papok fizetéséül. Ugyanekkor az összeiró hozzáfüzi, hogy a görögök szerint ezt a 2000 Ft-ot a Galamb utcai házban lévő üzletek árából kell folyósitani, s minthogy az változó, azért a salariumot sem lehet állandónak megszabni. A parókusok ezzel szemben követelik, hogy a konzisztóriumi határozat szerint fizetésük változatlan maradjon. E megjegyzésből tehát világos, hogy papjaik fizetésének ügye 1826-ban még mindig nyugtalanitotta a görögöket.

d/ A tanitók fizetésrendezése.

Az egyházközség anyagi nehézségei miatt a tanitók fizetésének folyósitása is nehézségekbe ütközött. Igy már 1816-ban késve kapják meg fizetésüket a tanitók, énekesek és a szolgák.

Mig a plébánosok a fizetésük csökkentése ellen küzdöttek, addig a tanitók és énekesek járandóságuk emelését kérték. Igy 1817-ben Andreovics Georgius psaltisz már fizetésemelést kér /387/. 1819.febr.23-án Georg Montan Vlach és Sztamatiosz Szacelláry görög tanitó kérte az egyházat, hogy 120 Ft-os kántori fizetésüket emelje fel, mert az általános nehéz anyagi helyzet miatt, amelyet a kereskedelem és külföldi forgalom csökkenése és pénzhiány okoz, nem tudnak megélni. /388/

Anyagi nehézségek miatt a görögök 1821-ben nem tudnak második tanitót fogadni s szomorúságukra kénytelenek a hellén iskolát szüneteltetni. /A Prot.II. szerint a tanulók száma úgyis kevés lenne./

A tanitók helyzete a felsőbb hatóságok előtt is ismeretes volt. Ezért a HTT 1821.márc.13-án /6151 sz./ elrendelte a tanitóknak a szerződésben megállapitott fizetésének kifizetését. A tanitók biztositását szolgálta egy korábbi rendelet is, amely szerint a tanitók fizetésüknek 6 %-át hat éven át kötelesek befizetni az elöregedett, beteg tanitók, árva tanitó-gyerekek részére. A fenti rendelet e pénz behajtását is szorgalmazta. A tanitók javát szolgálta a HTT 1821.jun. 5-i /11165 sz./ rendelete is, amely többek között előirta a hatóságoknak, hogy megfelelő időben fizessék ki a tanitók járandóságait.

A tanitói fizetések ideiglenes rendezése 1822-ben, végleges megállapitása pedig az iskolai szerződések 1824.évi megkötése alkalmával történt meg /389/.

e/ Gyüjtés 1823.februárjában az egyház részére

Minthogy az egyházközség adósságai időközben úgy megnövekedtek, hogy azoknak még a kamatait sem tudták fizetni, azért a választmány javaslatára úgy akartak segiteni a helyzeten, hogy az 1823.jan.1. és 1827.dec.31. közti időre évenként pénzbeli hozzájárulást kértek s erre a célra gyüjtést inditottak. Hogy a gyüjtőiven / l.Függelék 53./ mennyien és milyen összegben adakoztak, adatok hiányában nem tudjuk megállapitani.

f/ A stólapénz rögzitése 1824-ben

Bizonyára a gazdasági nehézségek miatt egyes papok az előirtnál magasabb stólapénzt szedtek a hivőktől. Ezért a HTT 1824.febr.3-án /3020 sz./ elrendelte, hogy a stólaárjegyzéket minden templomban ki kell függeszteni és azoktól a papoktól, akik e rendeletnek nem tesznek eleget, a parókiajövedelmet ideiglenesen meg kell vonni, esetleg végérvényesen meg kell szüntetni. Ezt a rendeletet kiegészitette a jul.13-i pótrendelet /16921 sz./, amely szerint ha a stóla-

dijak körül problémák merülnének fel valahol, akkor ott hivatalosan szerződést kell kötni és azt fel kell terjeszteni. Boráros nem találta sehol a Schema stolarium taxarumot kifüggesztve, ezért a tanács október 18-án Popovics püspöktől kérte a hivatalos stólaárjegyzéket. Ő november 6-án elküldte az 1779.évi Rescriptum declaratorium 39. §-ban megállapitott Norma Stolarist. Boráros dec.17-én jelentette, hogy a pesti parókusok úgy nyilatkoztak, hogy nekik meghatározott összegü fizetésük van, s a megállapitott stólapénzt veszik fel. Velük tehát szerződést nem kell kötni.

A HTT elismerve egyes görögkeleti papok súlyos anyagi helyzetét, a püspök felterjesztésére 1825.jul.26-i /19179 sz./ rendeletében megengedte a parókusoknak, hogy a szabvány alapján megállapitott stólapénzt ezüst pénzben követeljék. Ezt az összeget "...secundum cursum Valoris a 250 computati" hajthatják be. Ezek szerint tehát ez a rendelet a stólapénz 2 1/2 -szeres hivatalos növelését és egyuttal a görögkeleti papok helyzetének javitását is jelentette.

g/ A püspöki járandóság /syndoxia/ ezüst pénzben való fizetése 1827-ben

Popovics püspök 1827.jun.16-án kérte a pesti görög-vlach egyházközséget, hogy az őt megillető püspöki "syndoxiát és konvenciót" ezentúl ércpénzben fizessék, mint ahogy ezt más parókiák is teszik a HTT 1825.jul.26-i /19179 sz./ rendeletének megfelelően. A pesti egyházközség jun.29-én azt válaszolta, hogy - bár nem tudják milyen okból és milyen célból kell a püspöknek fizetniök, mégis hajlandók továbbra is eleget tenni ennek a kötelezettségüknek, de csak váltópénzben, mert az egyház nagyon szegény, el van adósodva. A püspök meg sem várva a választ, s már julius 25-én a magisztrátushoz fordult ebben az ügyben. A görögök a tanácsnak is kifejtették, hogy bár nem tudják mire, mégis kifizetik a püspök járandó-

ságát, de csak papirpénzben, mert nincs miből fizetniök. A püspök által emlitett 1825.évi rendelet különben a paróku-sok stólapénzére, s nem a püspöki szyndoxiára vonatkozik. Boráros mindezt október 15-én jelentette a tanácsnak és az ő döntésére bizta e mindössze 54 forintot kitevő összeg be-hajtási módjának megállapitását.

A parókusoknak nemcsak az emlitett stólapénze, hanem a termenyjárandóságra, az um. "Byr"-e körül is zavarok voltak, mert a HFT 1827.jul.3-án /17536 sz./ ezzel kapcsolatban is rendeletet adott ki. A pesti görögök szeptember 3-án jelen-tették, hogy e rendelet rájuk nem vonatkozik, mert ők kész-pénzben fizetik ki a papok összes járandóságát.

20. ELLENTÉTEK A VLACH PLÉBÁNOS HELYETTESITÉSE MIATT / 1818 - 1819 /

Johann Theodorovics vlach parókusnak 1818-ban sürgős ügyben a Bánátba kellett utaznia. Távolléte alatt a vlachok-nak minden második vasárnap, amikor a váltakozó liturgia szel-lemében vlachul kellett folynia az istentiszteletnek, a szerb templomba kellett menniök vagy a Szentendréről küldött szerb káplán helyettesitette a parókust. A vlacholnak ez nem tet-szett s azért 1818.jun.19-én azzal a kéréssel fordultak a püspökhöz, hogy Theodor Hadzsi Georgievics görög plébános, a közös egyház másik papja a vlach vasárnapokon ne a görögök kápolnájában, hanem a templomban misézzen. Minthogy Georgie-vics nem tud vlachul, görögül tarthatja a liturgiát, csak az éneklés történjék vlach nyelven /39c/.

A püspöki konzisztórium kikérte a görögök véleményét a vlach kérésre vonatkozólag. Ők kifejtették, hogy a papok nem közösek. Eddig is helyettest fogadtak, ha valamelyik pap aka-dályoztatva volt. Ők ragaszkodnak a kápolnában tartandó görög miséhez s ellenzik a vlachok által követelt "mixte liturgiát".

- A konzisztórium jun.22-i határozatával elfogadta a görögök érvelését és visszautasitotta a vlach kérést. Ugy rendelkezett, hogy kisegitő káplánt kell alkalmazni a vlach vasárnapokon.

A vlachoknak sehogysem tetszett ez a döntés, és akadályozták a helyettes pap mükődését. Majd augusztus 6-án a püspököt, 10-én pedig a MET-t kérték, hogy a vlach vasárnapokon a görög parókus a templomban tartson vlach énekkel kisért liturgiát, mert ő is a közös egyházközségnek tett eskü, attól kapja a fizetését, igy kötelessége a másik vlach pap helyettesitése. A templom nem lehet liturgia nélkül a vlach vasárnapokon, amint ez eddig már előfordult. A helyettesitő káplán menjen a görög kápolnába misézni. A püspök a görögök pártján áll, s ezáltal szitja a széthuzást a két nép között. A püspök szerint, mivel a kevert liturgia nem engedhető meg, helyettesitőt kell alkalmazni. Ezt az állásfoglalást a vlachok nem tudják elfogadni, mert szerintük a püspök is tartott már ilyen vegyes szerb-vlach liturgiát ebben a templomban.

A MET erre aug.11-én /23372 sz./ elrendelte a püspöknek az ügy kivizsgálását s egyben felszólitotta intézkedésre,hogy a vlachoknak a liturgiát ne kelljen nélkülözniök /391/. A konzisztórium aug.13-i határozata nyugtalanoknak, erőszakoskodónak s a püspököt rosszindulatúan kritizálóknak nevezi a vlachokat és újból megerősitette a már emlitett jun.22-i határozatát.

Időközben Theodorovics parókus hazatért, de betegsége miatt nem tudta továbbra sem funkcióját ellátni. Ezért a vlachok szeptember 26-án újból kéréssel fordultak a MET-hoz, amelyben kifejtették, hogy a plébánusuk betegsége miatt továbbra is nélkülözik a liturgiát minden második vasárnap, holott a görög parókus kötelessége lenne a vlach pap helyettesitése, hisz az egyházközségnek tett esküt. Panaszkodnak

a püspökre, hogy nem engedi meg a vlach énekekkel kisért görög nyelvü liturgiát, s igy a HTT-i rendelet ellenére továbbra is nélkülözik az istentiszteletet. Ez a tény az egyház anyagi kárára is van. Javasolják a püspök válaszának megsürgetését is. A vlachok e kérésére a HTT 1818.szept.29-én /27649 sz./ kelt rendeletével a püspököt felszólitja, hogy a vlachok által emlitett egyházközségi szabályzat szerint gondoskodjék a vlach plébánosnak a görög parókus által történő helyettesitéséről és egyúttal sürgeti az előző rendelettel előirt jelentést.

A püspök ez alkalommal is megkérdezte a görögök véleményét, akik részletesen kifejtették, hogy hogyan erőszakolták ki a vlachok a vlach nyelv templomi használatát. Az ekkor elrendelt alternativ liturgiához ők továbbra is ragaszkodnak. A papok nem közösek, hisz egymás nyelvét nem is tudják. A vlachok különben is az ő megkérdezésük nélkül választották a parókusukat. Keressenek maguknak egy vlach káplánt helyettesitésre. - A görögök e válasza után Popovics püspök nov.2o-án küldte el a HTT-nak az aug.11-én kért jelentését. Ebben kifejtette, hogy ő küldött helyettest a vlacholnak, de azok lehetetlenné tették működését, igy nem felel meg a valóságnak az, hogy a templom az ő hibájából van zárva. Visszautasitotta a vlachok sértegetését. Szerinte a vlachok nyilvánvaló célja, hogy a görög papot kényszeritsék a liturgia végzésére, s ezáltal a görögöket gyötörjék. Igy akarják a vlachok a görögöket is vlachokká tenni, ha már az alternativ liturgiával ezt nem sikerült elérniök. A görögök nem mennek bele a vegyes liturgiába, mert az ellenkezik az alternativ liturgiára vonatkozó rendelettel. Ő csak a vlacholnak tartott ilyen vegyes misét, a görögöknek sohasem. A parókusok nem az egyházközségnek tesznek esküt. Javasolja, hogy mindegyik papnak legyen káplánja, s ha ez nem lehetséges, akkor menjenek a szerb templomba. Az ő egyházmegyéjében ugyanis nem talált megfelelő papot, ezért is nem tudott eddig eleget tenni a HTT rendeletének.

A HTT 1818.nov.3-án /3lo62 sz./ részletesen ismertette ezt az egész ügyet a metropolitával és kérte őt, hogy az eddigi rendeletek tekintetbe vételével fejtse ki véleményét, hogy a két nép közt a béke helyreállitható legyen.

A HTT szept.29-i rendeletére a püspök nov.27-én válaszolt. Az előző jelentésére hivatkozva kiegészitésül közli, hogy vlach plébánost csak szerb pap helyettesitheti, mert a görögöket a rendelet értelmében "tiszta" liturgia illeti meg. Eddig is szerb pap végezte a helyettesitést szükség esetén. A vlachok erőszakoskodásukkal ki akarják vivni, hogy a külön görög kápolnát csukják be. Az általa vlachok számára végzett vegyes liturgiának semmi kapcsolata nem volt a görögökkel. Mivel a vlachok jobban értik a görögöt, mint az általuk adoptált kara-vlach nyelvet, ezért helyesebb lenne, ha részt vennének a görög liturgián, ha már a szerb pap miséje nem tetszik nekik. A püspöknek ezt a levelét a HTT dec.9-én /34lo6/ szintén továbbitotta a metropolitának és kérte a nov.3-i rendeletében előirt vélemény alkotásánál ennek tekintetbe vételét is.

Stratimirovics István érsek 1819.márc.24-én fejtette ki e jelentéktelen vitás ügyben a véleményét /392/. Szerinte mindkét félnek van valami igaza, de mindkét nép hibáztatható is. A leghelyesebb az lenne, ha egy mindkét nyelven tudó káplánt fogadnának fel, aki bármelyik plébánost helyettesiteni tudja. Minthogy ez nehezen valósitható meg, ezért helyettesités esetén az egyik félnek mindig nélkülöznie kell a liturgiát. A püspöknek kell gondoskodnia helyettesről. Ha valamelyik fél ebbe nem nyugszik bele, akkor annak hibájából nem részesülnek istentiszteletben. A vlachok az érsek e levelére ápr.24-én válaszoltak a HTT-nak és kifejtették, hogy Pesten egészen különleges esetről van szó, mert a papok közösek. Külön káplánhoz ők nem járulnak hozzá, mert sok kiadásuk van, hisz a templom restaurálása is 6ooo forintba kerül majd. Ilyen előzmények után a HTT 1819.május 11-én / 11768,

12278 sz./ részletesen ismerteti a vita történetét az uralkodóval s javasolja, hogy a görög pap helyettesitse a templomban a vlach papot a vlach héten és forditott esetben a vlach pap helyettesitse a görög papot a görög héten. Az uralkodó a HTT e javaslatát el is fogadta jun.11-én /6569 sz.dekr./. A HTT jun.30-i /17884 sz./ rendelete kiegészíti ezt a legfelsőbb elhatározást azzal, hogy ha az emlitett helyettesitési mód nem tetszik valamelyik félnek, akkor menjen a város más görögkeleti templomába, vagy a görögök a tanitóképzőjükben tanárul papot alkalmazzanak, aki esetleg helyettesiteni tudja a parókust akadályoztatása esetén. E döntéssel nyugvópontra jutott az a küzdelem, amelynek hátterében a két nép alapvetően ellentétes álláspontja huzódik meg: a vlachok szerint a közös egyházközségnek a papjai is közösek, a görögök szerint viszont a papok nem az egyházközséghez, hanem a néphez tartoznak.

21. A GÖRÖGÖK UJABB KÜZDELME A VLACHOKTÓL VALÓ ELVÁLÁSÉRT /1817 - 1821 /

a/ Az iskolaalap megosztásának ügye.

1817 év körül már mind világosabbá vált, hogy a görögök és vlachok közötti ellenségeskedés /393/ miatt fokozatosan nehezebbé válik az egyházközség és az iskolák működése, valamint anyagi fenntartása. Ezért a HTT okvetlenül szükségesnek tartotta a két nép közt a béke megteremtését. Borárosnak már emlitett 1817.máj.26-i békéltető tárgyalása is ezt célozta. Ott megszivlelendő beszédben buzditotta a két nép képviselőit a köztük 9 év óta folyó ellenségeskedés megszüntetésére, amelynek oka - az ő megitélése szerint - a liturgia nyelve körüli vita. Minthogy eivódásukkal az idegeneket is megbotránkoztatják, itt az ideje a kibékülésnek az alternativ liturgia valamilyen formájának elfogadása mellett. Borárosnak az egyezség megkötésére tett javaslatait a görögök 1817. máj.31-i leve-

lükben elutasitották mondván, hogy ők nem egyeznek bele az alternativ liturgiába és az iskolaügyben sem hajlandók tárgyalni, amig nem kapják meg azt a jogot, hogy a vlachok befolyása nélkül választhatnak tanitót. Addig az iskolai szerződést sem kötik meg. Igy az egyezség sem egyházi, sem iskolai vonatkozásban nem jött létre. A görögök továbbra is makacsul követelték a vlachoktól való teljes elválasztásukat, amelynek feltétele az anyagi megosztás megvalósitása lett volna /394/. Ezek után nyilvánvalóvá lett, hogy a két nép vitájának csak egy határozott, az elválást megengedő, vagy megtiltó rendelet hozatalával lehet véget vetni. Az esetleges szétválasztáshoz /395/ azonban okvetlenül szükséges volt az iskolaalap nagyságának megállapitása. Ezért a HTT 1817.dec.2-án /34355 sz./ elrendelte az iskolai alap számadásainak benyújtását 13 évre visszamenőleg. Minthogy e felszólitásnak nem volt foganatja, a HTT a Görögkeleti Iskolaalapokat Kezelő Bizottságon keresztül aug.11-én /2o897 sz./ újból megsürgette a számadást. Mivel a görögök ekkor sem engedelmeskedtek, azért a HTT 1819.máj.17-én /13301 sz./ már erélyesen rendelte el a görögök kényszeritését, valamint jelentést kért az 18o4-ben elhunyt Zavirasz György pesti egyházra hagyott könyvtárának állapotáról és hovátartozásáról is. Boráros az aug.1-i gyülésen jelenlévő 45 görögöt és vlachot felszólitotta a számadásnak pár napon belül való benyújtására. Erre azok kénytelenek voltak annak teljesitésére határozott igéretet tenni. A görögök ezt az alkalmat sem mulasztották el arra, hogy hangot adjanak a független görög iskola iránti követelésüknek.

A görögök Bekella Miklós iskolagondnok 18o4-9. évi számadását már aug.3-án, az 18o9-18. évi számadásokat pedig, amelyeket Bekella, Theochar Jappa, majd Alexander Dormussy vezetett, aug. 7-én nyújtották be. Nesztorovics megkapva az iratokat 1819.nov.14-i jelentésében kifejtette, hogy a számadások nem felelnek meg a követelményeknek, mert azok nem teljesek, egy részük görögül van, nem az előirt módon készült,

a kimutatott egyenleg sem pontos, mert 11282 Ft 33 kr.helyett 2o934 Ft 42 kr-t mutat s hiányzanak a végrendeleti iratok másolatai is. A HTT erre 1819.dec.14-én / 32892 sz./ elrendelte, hogy az egyházközség nyújtson be egy új teljes s a felsorolt hibáktól mentes számadást.

Nesztorovics kétszeri sürgetésére a görögök végre 182o. ápr.6-án beadták válaszukat a magisztrátusnak a kifogásolt pontokra vonatkozólag és a kért mellékleteket csatolták. A számadást azuttal német forditásban küldték fel. Az egyenleg hibája a számok helytelen csoportositásából adódott. Az iskolaalapot - Nesztorovics tudtával - a vlachokkal megosztották s azok a rájuk eső egy évi kamatot már fel is vették. Igy természetes, hogy az egész alapról nem tudnak számadást beadni. A magisztrátus az egyházközség számadását a fenti magyarázatokkal együtt ápr.24-én terjesztette tovább azzal a megjegyzéssel, hogy csak a fél alapról szól s nem az előirt forma szerint készült. Egyidejüleg a magisztrátus intézkedett, hogy az iskolaalapitványok sorsát ki kell vizsgálni, az elmaradt összegeket, a kamatokat be kell hajtani, úgyhogy az összes kinnlevőségek beszedése után meg lehessen állapitani a fundus valódi nagyságát. Nesztorovics a HTT-hoz jun.26-án továbbitotta az iratokat s az emlitett kifogásokat kiegészitette azzal, hogy Grabovszky Athanáz bizottsági tag a számadást ellenőrizhetetlennek nyilvánitotta. Ezért véleménye szerint a magisztrátuson keresztül kényszeriteni kell a legfelsőbb rendelettel szemben makacskodó görögöket az engedelmességre. Erre a HTT 182o.jul.18-án /17821 sz./ követeli az 1819.dec.14-i rendelet pontos végrehajtását.

A görögök az 182o.nov.2ői gyülésükön megigértók, hogy a számadásra vonatkozólag hamarosan nyilatkozatot fognak beküldeni. Ez dec.28-án meg is történt. Ebben a már benyújtott számadásukkal szemben felmerült két kifogásra válaszolnak:

1/ Számadásuk azért nem teljes, mert - mint ahogy az ápr. 6-i jelentésükben kifejtették - az iskolaalap felét már a vlachok megkapták. Őket is kényszeriteni kell számadás benyújtására. 2/ Nem az előirt forma szerint készült, azt nehéz volna visszamenőleg megcsinálni. Kérik ez alól való felmentésüket annál is inkább, mert Grabovszky annak idején ezzel kapcsolatban nekik semmiféle megjegyzést nem tett. A nyilatkozat végén kérik az ápr.6-i nyilatkozatuk elfogadását, a vlachok számadásra való kényszeritését s az iskolaalap mielőbbi hivatalos szétválasztását. A magisztrátus 1821. febr.6-án továbbitotta a görögöknek ezt a magyarázatát tartalmazó iratot.

Ez a válasz sem látszott kielégitőnek, azért a HTT 1821. máj.15-én kelt /11768 sz./ erélyes rendelete értelmében a tanács jul.8-án újból felszólitotta a görögöket a 13 évre visszamenőleges pontos számadás beadására. 10 napos haladék után a görögök ennek eleget is tettek. Ismét csak az 1804-9. évi Bekelia féle számadás szólt a közös alapról, a továbbiak pedig csak a görög alapra vonatkoztak. A vlachok csupán az 1809-1o. évről adtak be külön számadást. A görögök akkor 338 Ft 57 kr-t kaptak a közös alapból. Utána ők már maguk fedezték az iskolai kiadásaikat. Ezért nem tudnak jelentést adni az egész alapról. A mellékletekkel ellátott számadást 1821.jul.23-án küldötte fel a tanács a HTT-hoz. Az egyik mellékletből kiviláglik, hogy 1797-ig 11298 Ft-ot adtak kölcsön az iskolaalapból a templomépitésre.

Az 1821.szept.11-i egyesitő rendeletet követő nov.18-i egyházközségi gyülésen elhatározták, hogy a rendeletnek engedelmeskedve 1822.jan.1-től a két nép újból közösen fogja vezetni a számadásokat. Ezzel vége szakadt az iskolaalapok számadása körüli több éves huza-vonának is.

Ugy látszik az alapitványok jelentése sem folyhatott rendszeresen, mert a HTT 1821.okt.2-án /24669 sz./ sürgette

az 1797.évi nov.29-i /25304 sz./ rendelet megtartását, vagyis az alapitványok meghatározott forma szerinti évenkénti bejelentését az Iskolaalapokat Kezelő Bizottságnak /396/.

b/ Az épületek és a telek kettéosztásának kérdése

Hogy a görögök által óhajtott szétválasztás megvalósulhasson, okvetlenül szükséges volt annak megállapitása is, hogy az egyházközség épületei és telke elfelezhetők-e. Ezért a HTT bekérte a városi tanácson keresztül az épületek és a telek tervvázlatát. Miután a görögök újbóli felszólitásra elküldték a tervrajzokat, a HTT a lol78 számu 182o.aug.24-i legfelsőbb elhatározás alapján 182o.okt.3-án /24867 sz./ kiadott egy rendeletet, amely szerint a bekért tervvázlat szerint az épületek és telek elválasztása fizikailag lehetséges /"Separatio physice possibilis foret"/, éspedig úgy, hogy a nagyobb részt kapó fél a másiknak 3o ezer forintot köteles fizetni. Előzőleg azonban mindkét fél véleményét ki kell kérni. Egyuttal fel kell szólitani az egyházközséget, hogy a templom tetejét csináltassák meg, 23oo forint adóhátralékot, valamint 6oo forint kamatot a piaristáknak fizessék ki, papjaiknak pedig teljes fizetését adják meg.

E rendelet ismertetésére a magisztrátus november 2o-án egyházközségi ülést hivott össze. Az ezen jelenlévő 3o egyházközségi tagot megkérdezte Boráros, hogy mi a véleményük az elfelezéssel kapcsolatban. A görögök az elválasztás mellett, a vlachok pedig ellene szavaztak / L.Függelék 54./. Ugyanekkor Boráros felszólitotta a görögöket, hogy 15 napon belül irásban nyújtsák be véleményüket az elválasztásra vonatkozólag. E nyilatkozatot Boráros jelenlétében a görögöknek személyesen kell aláirniok. A vlachok később beadványban követelték a görögök személyes aláirását, s hogy annál közülök egy jelen lehessen.

A görögök a kitüzött határidőn belül december 3-án küldték el 81 aláirással ellátott nyilatkozatukat /L.Függelék 55/. Ebben a görögök örömiket és köszönetüket fejezték ki a két nép közt békét megteremtő rendelettervezetért és egyetértenek az elválasztás javasolt módjával éspedig úgy, hogy a nagyobb beépitett részt kapó fél a másiknak 30 ezer forint kárpótlást köteles fizetni. A választást a két rész között a görögök a vlacholnak engedik át. - A vlachok nyilatkozata 1821.márc.6-án érkezett meg a magisztrátushoz /L.Függelék 56/. Eszerint a görögök elkülönülési törekvésének oka a vlach nyelv templomi és iskolai használatának engedélyezése. Ezért követelik az épületek megosztását is. Ők azonban ebbe nem tudnak beleegyezni, mert 1/ a templomépület és telek közös, nem magántulajdon; 2/ az ősök ezeket elválaszthatatlannak alapitották; 3/ az alternativ liturgia engedélyezése a templom s vele együtt a telek oszthatatlanságának is elismerése; 4/ az elválasztással a béke nem fog helyreállni; 5/ a görögök titkolt célja, hogy az eddig magánházban lévő kápolnájukat a templomtelekre átvigyék; 6/ az alternativ istentisztelet nem külön előjog, hanem csak az egyenlőség elismerése. Ez jogos annál is inkább, mert a templomot sok katona, beteg és Oláhországból, Bánátból és Erdélyből jövő utas látogatja. Különösen a pesti vásárok idején jön sok vlach kereskedő és szállitó. 7/ Lelkiismeretbeli kötelességük egységben megőrizni az ősök alapitványait az utódok számára, hogy később átok ne szálljon reájuk. Ők igy semmiféle megosztásba nem mehetnek bele. A görögök makacs, indokolatlan követelése annál is inkább elutasitandó, mert ezek mindössze csak 3 ezren élnek a Monarchiában, mig a vlachok létszáma 3 millió. Kérik a templom, templomtelek, iskola, kórház és az ezekhez tartozó tárgyak elválaszthatatlannak nyilvánitását s igy az egység megőrzésével remélhető, hogy a régóta óhajtott béke végre bekövetkezik. E nyilatkozatot 86 vlach irta alá, szintén személyesen.

A két nyilatkozat kézhez kapása után Boráros 1821.máj. 2-án küldte el jelentését a magisztrátusnak, amely azt 3 nap múlva továbbitotta. E jelentésben részletesen ismertette a két nép álláspontját, de érezhető, hogy a vlachokhoz húzott, sőt azok véleményét még ki is egészitette azzal, hogy a görögöktől helyes lenne a külön kápolna megvonása is. Az ilymódon helyreállitandó egység megteremtése után Boráros reményét fejezte ki, hogy a béke idővel helyre fog állni, amelyet eddig minden erőfeszités ellenére sem sikerült neki megvalósitania.

Ilyen előzmények után került sor a pesti görögök életében oly fontos egységesitő rendelet kiadására.

22. A GÖRÖG-VLACH EGYÜTTMŰKÖDÉS HELYREÁLLITÁSA /1821 - 1825 /

a/ Az egységesitő rendelet és annak végrehajtása

1821.szept.11-én jelent meg a HTT 23474 sz. rendelete / L.Függelék 57/, amelynek első része szerint a két nép közti béke érdekében a kórház, az iskolák, a templom és annak telke, mint kezdetben, továbbra is együtt, közös kezelésben marad. Ezzel tehát szertefoszlott a görögök hő vágya, hogy az egyházközség ingatlanait megfelezve a vlachoktól függetlenitik magukat. Ezenkivül e rendelet előirta még azt is, hogy ugyanabban a templomban különböző órákban, különböző helyeken váltakozó nyelven kell tartani a liturgiát és a görögök magán kápolnáját meg kell szüntetni.

A rendeletben előirt hivatalos személyek jelenlétében 1821.nov.18-án került sor a határozat kihirdetésére 28 görög és 34 vlach jelenlétében /L.Függelék 58/. A gyülésen felvett jegyzőkönyv szerint a latin és német szöveg ismétlése után, amelyeket Dem.Auxendiadi és Sztojan H.Petrovics az archivumban való megőrzésre át is vett, Malesevics protopresbyter,

aki a püspököt képviselte a gyülésen, kijelentette, hogy egy templomban ugyanazon a napon nem szabad két istentiszteletet tartani. A tanács képviselői kijelentették, hogy ők ezt a tiltakozást nem vehetik tekintetbe, mert nekik a rendeletet végre kell hajtaniok. A görögök ezt az ügyet a püspök döntésére szerették volna bizni, a vlachok viszont a rendelet végrehajtását követelték. A magisztrátusi bizottsági tagok ösztönzésére a két fél elhatározta, hogy a Szent Miklósnak szentelt kóruson oltárt állittatnak fel, karácsonyig elkészitik a számadást, utána új elöljárókat választanak, akik 1822.jan.1-től újból a "közös" számadás vezetését kezdik el /397/. Elhatározták a kórusátalakitás költségvetésének összeállitását. A vl$_a$chok javasolták, hogy vagy a görög kápolna felszerelését hozzák át a kórusra, vagy vásároljanak ujat a közös kasszából; az úgy sem tesz ki többet 2oo-3oo Ft-nál, esetleg gyüjtést kell inditani erre a célra. A kórusátalakitás intézésére 3 görögöt és 3 vlachot biztak meg. A két fél megállapodott az istentiszteletek különböző időben való tartásában. Egyedül az időhöz kötött feltámadási körmenet ügyében maradt probléma függőben. Később ez is megoldódott simán, nem úgy mint Egerben, ahol a szerbek és görögök között emiatt hosszantartó viszály fejlődött ki. Az egyesitő rendelet kihirdetéséről B$_o$áros dec.7-én küldte el jelentését, amelyet a HTT dec.15-én már továbbitott is a királyhoz.

Egyedül a létrehozandó kórus-oltár miatt méltatlankodtak a görögök. Azok lecsendesitésére a HHT 1822.febr.13-án /3134 sz./ rendeletet adott ki, amely kimondta, hogy az előirtaktól semmiben eltérni nem szabad, azokat maradéktalanul teljesiteni kell /398/. Végre kell hajtani a kórus átalakitását vagy közös pénzből, vagy a vlachok gyüjtéséből, s a püspököt is fel kell szólitani, hogy működjék közre a királyi parancs végrehajtásában.

Közben a vlachok igyekezetének köszönhetően folyt már

a kórus átépitése. Az 1821.dec.9-i mémöki jelentés szerint a kórus nem fog összedölni. 1822.márc.5-én négy vlach jelentette a magisztrátusi bizottságnak, hogy az oltár már fel van állitva. Ők febr.18-án fel is szólitották Georgievics görög papot a kóruson való misézésre. Az viszont azt mondta, hogy erre előzőleg a püspöktől kell engedélyt kérnie. Popovics püspök azt üzente vissza, hogy ő nem látta a nov.18-i jegyzőkönyvet. Különben, ha akarnak, a bizottsági tagok misézhetnek a kóruson, de ő a papjainak nem engedi meg. A négy vlach kérte végül a görögök kápolnájának azonnal bezárását. Ezzel lehet siettetni és megkönnyiteni a váltakozó liturgia bevezetését. Boráros márc.6-án jelentette e fentieket és megállapitotta, hogy a püspök akadályozza a rendelet végrehajtását. Erre a HTT 1822.jun.4-én /13247 sz./ elrendeli, hogy a püspökkel egyetértésben vezessék be sürgősen az alternativ liturgiát. Popovics püspök e rendelethez válaszképpen megjegyzéseket fűzött, mire a HTT 1822.jul.31-én /18550 sz./ újból határozottan legrögzitette, hogy az egyesitő rendelettől "nullatenus recedi posse" s azt a legpontosabban végre kell hajtani. E rendelet kihirdetésére okt.20-án került sor, amikor Boráros megállapitotta, hogy a liturgia terén eddig még semmiféle változás nem történt az előző időkhöz viszonyitva. Ezután azonban a görögök kénytelenek voltak beletörődni az alternativ liturgia előirt módon való bevezetésébe /399/, valamint a vlachokkal való közösségbe, amint ez egy későbbi, 1827.ápr.28-i jelentésből is kiviláglik: "Devotiones publicae jam nunc una eademque in Ecclesia distinctis horis celebrantur".

A görögök látszólagos beletörődése meg is történt, mert az egyházközség 1822.okt.29-i gyülésén a HTT 1822.ápr.23-i /10102 sz./ görögökének elismert Zavirasz könyvtárral kapcsolatban is olyan elhatározás született, hogy az közös legyen és Bibliothek der griechisch-walachischen Gemeinde nevet viselje. Az ujonnan született görög-vlach egység jegyében szü-

lettek meg az iskolai szerződések is.

b/ Az iskolai szerződések ügye 1822-1824

Az egyesitő rendelet 1822.jan.1-évei előirta a közös iskolai ügyvitelt is. Ehhez viszont szervesen tartozott a tanitókkal való szerződés megkötése is. A közös egyházközség csakhamar megállapodást kötött Sztamatiosz Szacellaryval, a görögök magántanitójával fizetésére vonatkozólag. A Prot.II. 1822.jan. 12-i bejegyzése szerint /4oo/ a lakáson kivül évi 4oo Ft-ot és 3 öl tüzifát állapitottak meg a tanitó fizetéséül. A protokollum ugyanezen év októbern 21-i bejegyzésének tanusága szerint Popovics Nyagoj vlach tanitó járandóságát a görög tanitóéval azonosan állapitották meg annak ellenére, hogy neki az előző évben még loo forinttal több volt a fizetése. Indokul a tanitó kifogásolható magatartását és az iskolaalap csekély voltát hozták fel.

Az egyházközség javaslatára a helyi igazgatói tisztségre Georg Mucsót nevezték ki, akinek ünnepélyes beiktatására 1823. jan.19-én került sor.

A HTT 1823.május 13-i /11483 sz./ rendelete előirta a lo %-os tanitói hozzájárulás fizetésével kapcsolatban a végleges iskolai szerződés megkötését. Az egyházközség vezetői az augusztus 17-i gyülésükön kijelentették, hogy a Szacellary tanitó elküldése miatt a kerületi igazgató és köztük támadt ellentét miatt egyelőre nem hajlandók irásbeli szerződést kötni, de később nem fognak elzárkózni attól, sőt annak érvényességét visszamenőlegesen 1823.aug. 17-ében fogják megállapitani. Ezen a gyülésen felmerült az is, hogy a tanitói hozzájárulás nem lehet-e lo %-nál kevesebb és hogy a tanitóknak is alá kell-e irniok a szerződést. A HTT 1823.dec. 9-én /3o252 sz./ választ adott e problémákra. Közölte az egyházközséggel,hogy még aznap döntést hozott Szacellary ügyében, igy a szerződés-

kötés akadálya megszünt; a 10 % rögzitett összeg az 1821. márc.13-i /6151 sz./ rendelet szerint; végül minthogy ez a szerződés nem meghatározott személyre vonatkozik, hanem az iskoláre, azért a tanitóknak nem kell aláirniok, hanem az egyházközség vezetőinek és a kerületi igazgatónak.

A szerződés megkötésére 1824.márc.3o-án került sor és az egyházközség igérete szerint 1823.aug.17-ére lett antedatálva. Az okmányt a rendeletnek megfelelően Theochar Jappa és Naum Mucso epitropok, valamint Georg Petrovics kerületi igazgató irta alá, Borároș János biztos és Szebetkovszky Ferenc egyházközségi jegyző jelenlétében. A szerződés a következő pontokból áll:

1. A görög és vlach iskolák részére egy-egy felszerelt tantermet, a tanitók számára pedig lakást kell biztositani;

2. Mindkét iskolát ellátják fogyóeszközökkel, könyvekkel;

3. A tanitók fejenként évi 16o ezüst forintot /vagy árfolyam szerint 25o-4oo forint váltópénzt/ kapnak negyedévi részletekben a közös iskolai alapból, továbbá 2-2 öl tüzifát;

4. A 10 %-os hozzájárulást: 16-16 forintot a központi iskolaalaphoz negyedévi részletekben rendszeresen befizetik. /A szerződés végre békés megoldást hozott ebben a görög-vlach ellentét miatt régóta húzódó vitás kérdésben is./

E tanitói szerződés jelentősége abban áll, hogy véglegesen rögzitette a tanitók járandóságát, amely azelőtt az egyes tanitók munkába állásakor történt megbeszélés alapján más és más volt és ezért sokszor adott vitára okot.

c/ Sztamatiosz Szecellary tanitó elbocsátásának ügye 1823-ban

A két nép helyreállitott egységét tanusitotta Szecellary tanitó ügyében kialakult egységes egyházközségi állásfoglalás is.

1823.márciusában a görög iskola tanitóját Sztamatiosz Szacellaryt elküldték állásából és helyette Georg Synapalt fogadták fel új tanitóul. Szacellary fellebbezést nyújtott be az erőszakos elbocsátás ellen, az iskolai főigazgatónál, aki Petrovics kerületi igazgató utján követelte Szacellary visszahelyezését. Georg Mucsót, az 1823.jan. 19-én beiktatott localis direktort Petrovics ugyanakkor hatáskör átlépéssel vádolta, mert önhatalmulag intézkedett a tanitó ügyben. Ekkor Mucso a szolgálati utat megtartva kérvényt nyújtott be a főfelügyelőhöz, amelyben kérte a tanitó elbocsátását. Indok az volt, hogy a Szacellary betegsége miatt félévig szünetelt a tanitás és ő egyébként sem alkalmas a tanitóságra. Közben Mucso és Petrovics kölcsönösen vádaskodnak egymás ellen. Petrovics részletes jelentést küldött Nesztorovics főfelügyelőnek a Szacellary ügyről. Eszerint orvosi bizonyitvány tanusitja, hogy a tanitót betegsége nem akadályozza a munkában; az egyház nem adott neki tüzelőt, azért nem volt a téli hónapokban tanitás. Mivel az országban kevés a görög iskola, őt áthelyezni nem lehet, viszont 17 éves szolgálat után nem lehet az utcára kitenni, legfeljebb kisegitőt kell melléje adni. Ezek után az előzmények után Nesztorovics Petrovics érveit ismételve elküldte "az ártatlan és szerencsétlen" Szacellary fellebbezését a HTF-hoz, mire az 1823. jul.15-én /17333 sz./ elrendelte, az ügy pártatlan kivizsgálását és arról jelentés beküldését. A tanács november 17-i jelentésében ismertette az érdekeltek álláspontját. Az egyházközség továbbra is állitotta, hogy Szacellary beteges és alkalmatlan, s ezért voltak kénytelenek új tanitót felfogadni, akinek képesitése is van. Az egyháznak olyan kevés a pénze, hogy abból a folyó kiadásokat is nehezen fedezik, igy nem vállalhatják Szacellary tartását is. Nem helytálló szerintük Petrovics állitása, hogy Szacellary 17 éve tanit már a görög iskolában, mert ő csak 1818 óta működik ott. Előtte már Synapal volt a tanitó 1812-17 között. Sértő részükre, hogy a

kerületi igazgató renitensnek nevezte őket, mert ők a rendeleteknek mindenkor engedelmeskednek, csak legfeljebb nem ismerik jól, mint a jelen esetben is történt. Azelőtt ni.a tanitók ügyét az egyházközség maga intézte. Méltatlankodását fejezte ki az egyházközség amiatt is, hogy Petrovics őket "vos, Turcicae animae"-nek nevezte. A főfelügyelő szerint az egyházközség nem kötött szerződést Szacellary tanitóval, s ezért a fizetése nem is volt szabályos. Véleménye szerint Szacellary alkalmas a tanitóságra. A kerületi igazgató szerint Mucso hatásköri tullépést követett el. A görög gyerekek az utóbbi időben kb. 3o-an látogatják már a katekézis órákat. A görögök elfogultsággal vádolják a kerületi igazgatót, mert csak Szacellarynak hisz, őket pedig hazugnak tartja, továbbá az iskolát nem látogatta. Véleményük szerint ők nem követtek el szabálytalanságot, mert nem nevezték ki a tanitót, csak ideiglenesen fogadták fel. Különben a szülők sem biznak Szacellaryben, ezért is volt 6 hónap szünet a tanitásban. A görögök újból kérik az engedélyt Synapal foglalkoztatására, akinél alkalmasabb ennél az állásra nincs. Szerintük igy hamarosan helyre fog állni a béke az egyházközség és az iskolaigazgatóság között.

Októberben Szacellary azzal a panasszal fordult a HTT-hoz, hogy nem kapta meg az utolsó negyedévi járandóságát. Erre a HTT 1823.nov.4-én /27703 sz./ megsürgette a vizsgálatot s elrendelte a pénz kifizetését. Az egyházközség decemberben nyugtákkal bizonyitotta, hogy kifizették Szacellarynak az év végéig esedékes 2oo forint összeget.

A HTT döntése 1823.dec.9-én /29550 sz./ érkezett meg, amely teljesen a görögöknek adott igazat, igy jóváhagyta Szacellary elmozditását és elrendelte, hogy Synapal legyen a tanitó, aki már 6 évig kiválóan működött ott, s közben a szülők bizalmát is megszerezte. A HTT végül további egyetér-

tésre szólitotta fel az egyházközséget és a felügyelőséget. /4ol/

d/ Az 1824.évi egyházközségi választások

Popovics püspöknek 1823.dec.24-én a magisztrátushoz intézett leveléből szerezhetünk tudomást arról, hogy egyházközségi tanácstagok választásánál görög részről valami nem békés megnyilvánulás mutatkozott. Ekkor ui. Szecellary Demeter nem fogadta el epitroppá történt kinevezését, mert jelölése nem szabályosan történt. A püspök ezért kérte a magisztrátust, hogy a biztos jelenlétében minden befolyás nélkül, szabadon - a plébánosok közreműködésével - újból tartsanak választást. Az 1809.okt.17-i /1845l sz./ rendelet szerint az egyházközségi választások ui. nem folyhatnak le a parókusok közreműködése és tudta nélkül. A 12 tagu választmány újbóli választására 1824.jan.25-ón került sor. Ez már minden ellenállás nélkül, a legnagyobb békében folyt le, ami arra mutat, hogy a két nép közti harmónikus együttmüködés - az egyházközség belső életében is - egyelőre helyreállt.

e/ A templom renoválása 1825-ben

A templom már évek óta tatarozásra szorult. 1815-ben gyüjtés utján szerzett pénzből a templomtetőt már valamelyest helyrehozatták, de a nagyobb méretü restaurálás késett. 1825.márciusában az egyházközség megállapodott Kasselik József épitészszel 45o Ft összegben a torony és a falrepedések kijavitására. Ez a munka három hét alatt be is fejeződött.

23. AZ 1821.ÉVI GÖRÖG SZABADSÁGHARC ÉS MAGYARORSZÁG / 1821 - 1830 /

Napoleon 1815.évi bukása után a nemesi-monarchikus reakció jutott uralomra Európában. Ausztria, Poroszország és Oroszország által ebben az évben létrehozott Szent Szövetség elsődleges célja az európai forradalmi mozgalmak együttes elnyomása és a bécsi kongresszuson létrehozott status quo fenntartása volt. De bármennyire is erős volt a reakció, az sem tudta meggátolni az 1820-as években Európa államainak többségében megindulé forradalmi mozgalmak kibontakozását. Az 1820-23.évi spanyolországi forradalom mérte ugyanis az első csapást a nemesi-monarchikus reakcióra. Az 1820-21. évi nápolyi és piemonti karbonárikat is csak intervenciós csapatokkal tudták felszámolni. Mind a spanyolországi, mind pedig az olaszországi forradalmak elsősorban azért voltak bukásra ítélve, mert e mozgalmak nemesi származású vezetői nem vonták be a tömegeket a harcba.

Ezzel szemben a 150 évvel ezelőtt kitört, törökellenes görög felkelés /402/ egyik fő jellegzetessége abban állt, hogy a görög szabadságharc a görög nép nagy többségét átfogó nemzeti mozgalom volt. E harcban ugyanis már nemcsak a török feudális rendszert felszámolni törekvő burzsoázia, hanem a török hübérurak, valamint a görög földesurak /kodzabasik/ kizsákmányolása miatt elkeseredett és a saját föld után áhitozó parasztság is érdekelve volt /403/. A polgári forradalom jegyében induló, szélesebb tömegekre támaszkodó szabadságharc annyit elért, hogy egy kis területen megvalósult a független görög állam, amelyben bár a nagybirtokosok kezében maradt a hatalom, de ahonnan már végleg eltüntek a török hübérurak.

A görög szabadságharc másik jelentősége abban áll, hogy az csapást mért a megingathatatlannak tartott Szent Szövetségre, mert míg a spanyol és olasz forradalmakat a Szent Szö-

vetség államainak sikerült közösen elfojtaniok, a görög szabadságharccal kapcsolatban a keleti kérdés miatt támadt érdekellentétek következtében komoly nézeteltérések támadtak a Szent Szövetség államai között. Emiatt kellett a szerződésileg lerögzitett status quo elvet megszegniök, ami által rés keletkezett a Szent Szövetség bástyáján. A görög szabadságharc igy jelentős mértékben hozzájárult e reakciós szervezet meggyengitéséhez.

A görög szabadságharc azért is jelentős, mert a görögök sikere a feudális uralkodó osztályok számára fenyegetően bizonyitotta, hogy győzhet egy szabadságszerető nemzet forradalma. Győzelmével a görög forradalom ébren tartotta és erősitette a szabadság gondolatát Európa elnyomott népeiben.

Vizsgáljuk meg a következőkben, hogy milyen hatással volt a görög forradalom a pesti görögökre és magyarokra.

A görög szabadságharc és a pesti görögök

A felvilágosodás eszméi - mint az előzőkben már láttuk - nemcsak a magyarok, hanem a nálunk élő görögök számára is csakhamar ismertekké váltak. Mig a felvilágosodás a pesti görögök széles körében nem talált visszhangra, annál nagyobb érdeklődést váltottak ki köztük a francia forradalom eszméi, mert azok a szabad Görögország reményét keltették fel bennük. A Martinovics-féle összeesküvés 1795.évi vérbefojtása után indult meg a görög nép felszabaditását célul kitüző titkos társaság, az Eteria tón Filon szervezése, amely már 1780-ban Bukarestben megalakult. E mozgalom élére 1796-ban Rigasz Velesztinlisz költő állt /404/. A pesti görögök is tevékenyen részt vettek a szervezkedésben /405/. Rigaszt a felkelés megindítása előtt elfogták az osztrák hatóságok és átadták a törököknek, akik őt 1798-ban 7 társával együtt Belgrádban megölték.

Bár Rigasz kivégzésével együtt mozgalmát is megsemmisitették, a görögök szabadságvágyát kiirtani azonban nem tudták.

Pár évvel később a görögök ui. ujból mozgolódni kezdtek nemcsak Bécsben, hanem Magyarországon is, úgyhogy a Monarchia rendőrsége már 1803-ban figyelni kezdte őket /406/. A görögök forradalmi titkos társaságának, a Filiki Eteriának megalakulására 1814-ben került sor. A független görög állam megteremtését célul kitüző mozgalom Közép- és Kelet-Európa minden nagyobb városában élő görögök között szárnyat bontott. Ezért az osztrák rendőrfőparancsnokság /Polizeihofstelle/ már 1815 elején elkezdte a nyomozást a társaság után. Az OL-ban a Kancellária Elnöksége irattárában megtalálható a kancellárnak a nádorhoz intézett 1815.ápr.23-i rendelete /407/, amelyben - a mellékletként csatolt udvari rendőrfőparancsnoki jelentésben foglaltak miatt - elrendelte a pesti és ujvidéki görögök megfigyelését. Hager rendőrfőnök jelentésében arról tudósit, hogy az orosz szolgálatban álló gróf Capo d' Istria Ignatiosszal, Ungro-Valachia metropolitájával együtt Bécsben egy Görög Muzsabarátok elnevezésü társaságot alapitott látszólag müvelődési, valójában azonban orosz érdekeket szolgáló politikai céllal. A társaság alapitási okmánya és szervezeti szabályzata tervezetének francia nyelvi kéziratát /408/ is mellékelte Hager e jegyzékhez. E titkos szervezet pénzgyüjtést is folytat. A szervezett értesülések szerint a társaságnak Pesten és Ujvidéken is vannak központjai. Pesten Nicolaus Bekella gazdag kereskedő irányitása alatt müködik a Filiki Eteria. Itt pénzt is gyüjtenek a görögök azzal a céllal, hogy az összegből a pesti "hellén" iskola tanárait ne Athénbe, hanem Szmirnába küldjék kiképzés céljából. Popovics budai püspök engedélyével a pesti görögök külön kápolnát létesitettek a vlachok bosszúságára és a közös egyházközség kárára. Ebben a kápolnában engedély nélkül harmadik tányérozást is végeznek ismeretlen célra. A Filiki Eteria másik jelentős magyarországi központja Ujvidéken van. Bár e városban kevesebb görög él, mint Pesten, de azok vagyoni szempontból nem voltak jelentéktelenebbek a pesti görögöknél. Minthogy Ujvidék

az ország határán fekszik, azért a görögök itt áruszállító hajókon könnyen kicsempészik Törökországba az összegyüjtött pénzt. Ennek megakadályozására Hager intézkedések megtételét javasolja annál is inkább, mert a pesti és bécsi görögök szoros kapcsolatban vannak egymással.

E jegyzék vétele után a nádor elrendelte e két magyarországi városban élő görögök megfigyelését. Bács megye 1815. jun.15-i jelentése szerint, amelyet József nádor jul.13-án továbbitott a kancellárhoz. Ujvidéken csak 2-3 olyan görög él, akik az ujságokból értesültek a Filiki Eteria létezéséről. A városban semmiféle gyüjtés nem történt. A nádor egyidejüleg utasitást adott a görögöknek Zimonyban és más határátkelőhelyeken való szigorú ellenőrzésére, nehogy azok engedély nélkül kivigyék a pénzt az országból. A nádor jelentésén alapuló 1816.febr.8-án kelt kancellári irat /409/ arról tudósit, hogy akkor még a pesti görögök nem tudtak a titkos társaságról s igy pénzgyüjtést sem végeztek erre a célra. A harmadik tényérozás királyi engedéllyel /410/ a görögkeleti iskolaalapra történik. Az igy összegyüjtött összeg esetenként 80-100 Ft-ot tesz ki.

Hogy e megnyugtató nádori jelentés ellenére is volt kapcsolatuk a magyarországi görögöknek a Baráti Társasággal, bizonyitja Czerwenka zimonyi "Generalfeldwachmeister" 1816.február 13-i titkos jelentése /411/, amely szerint a zimonyi görögök 400-500 forintot gyüjtöttek már a Muzsabarátok Társaság céljára. Czerwenka febr.23-án jelentette /412/, hogy Kozani görögországi város 5 fiatal Muzsa-barát tagja Zimonyba érkezett. Köztük volt Johannes Sacellary pesti görög kereskedő Demeter nevü fia, valamint a szintén Pestre igyekvő Johannes Agora, aki barátjának Michael Perdikariasz /413/ kozani orvosnek Anthimosz Gazieszhez /414/, a bécsi Muzsabarátok Társaság elnökéhez intézett levelét hozta magával. Lehetetlen, hogy

ezek az ifjak /415/ és a többi hazánkon átutazó, illetőleg Bécsbe kiutazó görögök ne beszéltek volna konfitársaik körében a mindjobban kibontakozó mozgalomról. Hogy a magyarországi görögség is részvevője volt e mozgalomnak, bizonyitja az is, hogy a Filiki Eteria nemzetközi titkos levelezésében a 87-es szám Magyarországot, a 88-es szám pedig Pestet jelentette /416/.

Kétségtelen, hogy 1820-ban, amikor Ipszilandi Sándor vette át a Filiki Eteria vezetését, már nemcsak a magyarországi görögök, hanem a magyarok is ismerhették a görögök szervezkedését. Ennek bizonyitéka az a tény, hogy amikor 1821. márciusában Ipszilandi /417/ átlépte csapatával, az un.Szent Sereggel a Prut folyót, vagyis megindította a fegyveres felkelést, akkor katonái közé magyarokat is felvett /418/. Ipszilandi közvetlen kiséretében találjuk Georgius Laszaniszt /419/, akiről tudjuk, hogy előzőleg apósa, Nicolaus Takátsy pesti görög kereskedő üzletében volt segéd /420/. Ő a Szent Sereg junius 19-i dragasani leverése után Ipszilandival s a vezérek egy részével együtt a Törcsvári szoroson keresztül Magyarországra menekült. Az őket követő csapat egy részét az osztrák hatóságok nem engedték át a határon. Az igy kivül maradottakat a törökök részben foglyul ejtették, részben pedig lemészárolták. Ipszilandit és Laszaniszt Temesváron, majd Aradon át Munkács várába vitték. F fogság idején Laszanisz a Habsburgok ellen egy elkeseredett hangú verset irt /421/. Dél-Erdélyben sok görög keresett menedéket. Az akkor Brassóban tartózkodó Széchenyi István 15 ezer főre becsülte a számukat. Köztük akadtak a Vladimirescu Tudőr csapatai elől menekülő gazdag bojárok is, igy pl. Philipescu, Kantokuzeno, Marko, Ghika, Szutzosz, Florescu stb. Széchenyi /422/ Kantokuzenoval hosszadalmasan elbeszélgetett a politikai helyzetről. A beszélgetés folyamán e bojár kijelentette, hogy inkább meghal, sem hogy a törökök által megszállt hazájába visszamenjen.

A szabadságharc kitörésének hire nagy lelkesedést váltott ki a magyarországi görögök körében is. Erről a határtalan örömről tesz jelentést J.G.Mailath április 3-án Sedlnitzky rendőrfőnöknek /423/. Aggódva irja, hogy szerte az országban, de főképpen Pesten, a Bánátban és Ujvidéken nagy lelkesedéssel olvassák Ipszilandi görög nyelvü kiáltványát és annak más nyelvü forditásait. Ezek között magyar forditás is lehetett. A levél végén Mailath megigéri, hogy időről-időre értesiteni fogja az osztrák rendőrséget a magyarországi fejleményekről. - Egy R.X. kézjegyü levélben /424/ azt olvassuk, hogy a törökök kegyetlensége annyira felizgatta a keresztények kedélyét, hogy már az osztrák császár közbelépését várják. - Ugyanez az R.X. julius 15-én jelenti /425/, hogy milyen szomorúság tölti el a pesti görögöket Ipszilandinak és seregének szerencsétlen sorsa miatt és megemliti, hogy a görögök milyen éles gúnnyal illették a Wiener Zeitung törökbarát cikkiróját. - A vereség után Magyarországra menekültek közül sokan igen nyomorúságos állapotban értek Pestre, ahogy erről R.X. augusztus 15-i jelentésében tudósit /426/. Elszállásolásuk az egyházközség Galamb utcai szegényházának vendégszobájában /427/ történt. A helybeli kereskedők - élükön Harisszal /428/ és Dormuszisszal /429/ - élelemmel, ruhával és pénzzel látták el /430/ a menekülteket és igy bocsátották el őket néhány nap múlva Trieszten át Morea felé /431/, hogy ott folytassák a harcot a törökök ellen. A sikertelen moreai felkelés után 1823-ban több menekült kereste fel Budán Dionisziosz Popovics görög származású püspököt. Egyik alkalommal egy menekült négy fiával a földre borult előtte, ruhát, segélyt kért tőleg. A püspök akkor annyira megsajnálta őket, hogy majdnem mindenét nekik adta.

A Szent Szövetség anarchista lázadásnak minősitette a görög szabadságharcot, ezért az osztrák hatóságok erősen figyeltették a görögöket, akik ennek tudatában nem mertók érzelmeiket nyiltan kifejezni, s csak titokban támogatták Kon-

fitársaikat. Hogy a magyarországi görög ifjakat milyen lelkesedés fütötte a szabadságharc győzelméért, arról tanuskodik egy 1827.évi bécsi rendőrségi irat is /432/. Eszerint Docsko brassói nagykereskedő Bécsben jogot hallgató 18 éves fia és két másik görög fiatalember bécsi görögöket verbuvált a törökök elleni harcra. Bizonyára a pesti görög ifjak körében is folyt önkéntesek toborzása, csak erről eddig irásos dokumentumot nem sikerült találnunk.

A pesti görögök érzésvilágára vet fényt az a tény, hogy 1822-ben Pesten jelentették meg a szabadságharc elején tragikus végetért Parga városka katasztrófájának görög nyelvü leirását /433/ és ugyancsak Pesten került kiadásra 1829-ben a navarinói ütközet görög nyelvü leirása /434/.

A pesti Monaszterly család azáltal fejezte ki a görög szabadságharc iránti lelkesedését, hogy szövetáru boltjukat Ipszilandi herceghez cimezték és az üzlet cégére egy a törökök ellen kardot markoló görög vitéz volt /435/. Szivesen látogatták a pesti görögök a Fehér Hajó kávéházat, amelynek falfestménye a navarinói tengeri ütközetet ábrázolta. Lakatarisz Demeter pesti görög festő elkészitette Ipszilandi életnagyságú képét /16.kép/ és sokszorositott lapokon is terjesztették Pesten Ipszilandi portréját /436/.

Hogy a pesti görög ifjak közül hányan mentek Görögországba harcolni, s hogy anyagilag mennyi támogatást nyújtottak a pesti görögök az otthon harcolóknak, eddig nem sikerült megállapitanunk, hisz mindez akkor rendőrileg tilos cselekedet volt és irást nem vezethettek róla. A felsorolt kevés számú adatból azonban világos, hogy Pest görögjeinek aktiv szerepe volt a 9 évig tartó görög szabadságharc támogatásában.

De a görög forradalomnak nemcsak a magyarországi s elsősorban a pesti görögökre, hanem a magyarokra is nagy hatással volt. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a következőkben nagy vonásokban ismertessük a görög szabadságharc magyar visszhangját is.

A magyarok már 1821 előtt érdeklődéssel figyelték a görögök forradalmi mozgolódását. Engel János Keresztély /437/ magyar történeiró 1797-ben a balkáni hangulatot parázsló tüzhöz hasonlitotta, amelyet egy kis fuvallat is lángra robbanthat. Rigasz személyéről, valamint készülő térképeiről /438/ elismerőleg nyilatkozott. Később röviden megemlékezett Rigasz végzetéről is /439/. Kazinczy Ferencről tudjuk /440/, hogy ismerte Geziasz archimandrita bécsi tevékenységét és görög nyelvü folyóiratát. Örömmel állapitotta meg egyik levelében, hogy a görögök fel akarják emelni "elsüllyedt" nemzetüket.

A görögöknek a törökökkel kezdett hősies harca felrázta az európai népeket. Hamarosan megalakult Bernben az első filhellén társaság, majd ennek nyomában más országokban is hasonló egyesületek egész sora keletkezett /441/. Németországban pl. 80.000 filhellén létezéséről van tudomásunk. Bár Magyarországon az osztrák cenzura eléggé megrostálta a görög forradalomról érkező híreket és megakadályozta a rokonszenvnek megnyilvánulását /442/, mégis nálunk is széles körben /443/ értékelték - sokszor vita formájában - a görög eseményeket. Nem csoda, hogy a francia sajtó számára Pest, Brassó és Nagyszeben a görög szabadságharc folyásáról szerezhető hirek információs központjai voltak /444/. Ennek ellenére Magyarországon nyilvános gyüléseken nem lehetett említeni a görög felkelést. Perczel Mór /445/ és Pulszky Ferenc /446/ is arról tanuskodnak visszaemlékezéseikben, hogy szerte az országban az érdeklődés középpontjába került a görögök heroikus küzdelme. Ennek hatása alatt 32 országból s igy hazánkból is filhellén önkéntesek siettek Görögországba egyrészt hogy kioktassák a harcosokat az akkori európai harcászatra, másrészt, hogy fegyvereket vigyenek nekik. Ezek közül az önkéntesek közül többen hajóval igyekeztek a görög földet elérni /447/. A filhellén önkéntesek között magyarok is voltak, sőt olyanok is akadtak köztük, akik életüket áldozták a görög nép felszabaditásáért. /448/ Igy pl. Dessewffy százados, Járvay György és Bóti önkén-

tesekkel együtt 1822.jul.4-én esett el a petai csatában. Lasky Kristóf és társai 1827-ben vesztették életüket a görög szabadságért folyó harcban. Tudunk arról is, hogy magyar egyetemisták görög-magyar légiót akartak szervezni /449/. A görög forradalomban részt vevő magyar önkéntesek és az ott elesettek számát adatok hiányában egyelőre nem tudjuk megállapitani. Megnehezíti ezt az a tény, hogy a magyar katonákat az osztrákok közé sorolták.

A görög szabadságharcnak nagy hatása volt a magyar ujságirókra is. Ők kezdetben a görög forradalomról nem közölhettek semmit /450/, mert az abszolutizmus tiltotta a harc emlegetését. Metternich ugyanis veszélyt látott a görögök szabadságharcában, minthogy az a helyzet megváltoztatásához vezetett. A magyar ujságok ezért kezdetben az osztrák politika szócsövei voltak. Igy a Hazai és Külföldi Tudósitások c. lap pl.1821-ben még bizonytalannak látta a görög forradalom kimenetelét és egyelőre az osztrák politika törökpárti hangját tolmácsolta. Hogy az ilyen hirek olvasására hogy reagáltak az akkori magyarok, azt nem nehéz kitalálni. A kor magyar sajtója /451/ azért módot talált arra, hogy a görög szabadságharc iránti rokonszenvét sorok között fejezze ki. A magyar ujságok minden fontosabb görög eseményt élénk figyelemmel kisértek. Igy 1821-ben a Filiki Eteriáról, Ipszilandi kiáltványáról és a Szent Sereg kudarcáról tudósitott a magyar sajtó. A magyarok is tudomást szereztek a görög forradalom kitöréséről, terjedéséről és magánbeszélgetéseikben hevesen vitatták annak célját és helyességét. A magyarok többsége természetesen Görögország mellett hadakozott. A magyar sajtó is tisztában volt azzal, hogy Morea jövendő sorsára döntő jelentőségü volt a szultántól elszakadni akaró Ali pasa lázadásának kimenetele /452/. A Hazai és Külföldi Tudósitásokból értesült a magyar közönség a külföldi önkéntesek Görögországba való áramlásáról, de felhivta a sajtó a figyelmet arra is, hogy Moreába sok szerencsevadász is ment. Közölték a lapok, hogy sok országból pénzbeli segitség is érkezett, de mindezek a segélyek egyáltalán nem arányosak e sze-

rencsétlen nép szükségleteivel. Említést tett a sajtó az önkéntesek egy részének a görögök katonai kiképzésében végzett jó munkájáról, de nem hallgatott ezekről a szerencsétlenekről sem, akik elhagyottan szerte-szét bolyongva gyalog jönnek haza. Szomorúan tudósit a magyar sajtó a görögök belső viszályairól: "Csak az a veszedelmet meghasonlás és részrehajlás ne uralkodna köztük, amelyet még sokkal veszedelmesebbé tesznek az idegen nemzetekből odament sokféle gondolkodású görög pártfogók." Ennek ellenére is bizott a magyar közvélemény a görögök sikerében. Bírálták az ujságok az akkori angol kétszinü politikát a görögök irányában. Az angol kölcsön sorsáról is többször irtak lapjaink. 1824-ben Miszolungi eleste és Byron halála még nagyobb visszhangot keltett a magyar ujságokban és azok részletesen számoltak be az ott végbement eseményekről. A görög Ellenika Chronika /453/ is megemlékezett a magyarok részvételéről: A Magyarországból érkező legujabb értesülések szerint leirhatatlan a magyarok lelkesedése a görögök irányában, és társalgásuknak csaknem kizárólagos témája a görögök felszabaditása. Derék magyarok! Ti jól tudjátok, mi a szabadság, s meg tudjátok becsülni azt a nemzetet, amely évszázados rabsága után őseinek ujraéledt lelkével, s páratlan bátorsággal küzd azért a nagy jóért." Tehát a magyarok hangja, ha ritkán is, eljutott a görögökhöz. Nyilvánvaló, hogy a nehéz időkben még jobban együttéreztek a harcoló görögökkel. A navarinói tengeri győzelem után az egyes kormányok közt kialakult politikai helyzet is alaposan ismertette a Magyar Kurir.

De nemcsak a magyar ujságirók, hanem iróink és költőink is elragadtatással nyilatkoztak a görög szabadságharcról. /454/ Pulszky Ferenc /455/ eperjesi tanára révén megtanulta szeretni a régi görögöket s azt hitte, hogy a "mostani görögök azoknak lineáris utódai." Ezért amikor egy német ujságból értesült Miszolungi bevételéről, úgy le volt sújtva, mintha nagy szerencsétlenség érte volna. Széchenyi István

1818.nov. és 1919.febr. között utazást végzett /456/ Görögországban. Ott megcsodálta az ország szépségét s közben megnézett sok műemléket. Megsajnálta az elnyomott görögöket s kívánta, hogy valamelyik hatalom szabadítsa fel őket a török iga alól. 1821. nyarán erdélyi utazása alkalmával találkozott odamenekült famíliótákkal /457/. Nem bízott a görög forradalom sikerében, mert szerinte a görögség már leélte életét. Ipszilandit vezetésre méltatlannak tartotta, viszont a görög szabadságharc néhány más vezérét a történelem híres emberei közé sorolta. Szemere Bertalan Byron hatására Görögországba utazott. Bizonyára ő lehetett az a magyar, aki Christian Müller társaságában inkább érdeklődésből, mint harci kedvből látogatta meg a nyomorúságos helyzetben lévő Moreát /458/.

Dunavárnémeti Tóth László 1818-ban kiadott "A görögökhöz" c. versében összehasonlítja a régi és korabeli Görögország állapotát, majd buzdítja a görögöket, hogy spárik példáját követve kezdjék el bátran "az ezüstidő útját." Jósika Miklósról olvassuk, hogy 1823-ban Missolungiba indult Byron mellé, hogy az ő oldalán küzdjön a görög szabadságért. Vörösmarthy Mihály /459/ a reformkor küszöbén, 1825-ben a Zalán futásában a tespedtségből feltámadó görög nép szabadságharcának hősi példájával akarta lelkesíteni a honfoglaló magyarok tehetetlen utódait. A görög példával céloz a jobb jövő lehetőségére is. Bernszenyi Dániel a navarinói ütközet után, 1827-ben egy nagyszabású költeményt írt Uj Görögország címen. Ebben üdvözli a hősök hamvaiból feltámadt Hellaszt, amely "Mohamed hadait tengerbe meríti örökre." E forradalmi hangú vers megjelenését a cenzúra csak később, 1842-ben engedélyezte. Kölcsey Ferenc az 1833.évi országgyűlési beszédében a lengyelek megsegítésével kapcsolatban célzott a görög szabadságért életét áldozó Byron példájára. Erdélyi János népdalgyűjtő 1844-ben költeményt szentelt Rigasz emlékének. Jókai Mór "Egy magyar nábob" című regényében Byron haláláról ír,

"Jordáki feje" c. novellájában pedig egy ifju hősi halálát örökitette meg. Petőfi Bérengernek, Arany János Byronnak az ujgörög szabadságharcra irt versét forditotta magyarra. Váy András utolsó munkájában, a Szulióták c. elbeszélésében felidézi a szülőföldjüket haláluktig védő hős szulibeliek emlékét. Horváth György leforditotta magyarra Nikellasz Dömötör Lukisz Lorasz c. művét, amelyben az iró a chioszi főhős szenvedéseikkel teli életét irta le a szabadságharc alatt /460/.

Az ujgörög szabadságharc magyarországi visszhangjának ez az összeállitása egyáltalán nem teljes. Sajnos óhatatlanul felmerül bennünk az a kérdés, hogy mi minden kerülne még napvilágra, ha nem lett volna a magyarok és a hazai görög diaszpora érzelmeinek megnyilvánulását akadályozó osztrák cenzura /461/.

24. A PESTI VLACHOKNAK A LATIN ÁBÉCÉ HASZNÁLATÁRA TÖRTÉNT PRÓBÁLKOZÁSAI /1824 - 1825/

A magyarországi görögkeletiek, igy a románok és makedovlachok is, a szerb hierarchia alá tartoztak /462/. Ezért papjaik legtöbbször szerbek voltak, akik nem türték a román nyelvet sem a templomban, sem az iskolában. A XVIII. szd. legvégén - mint láttuk - a magyarországi románok körében is megindult a nemzeti mozgalom, amely a magyarországi területen éppen emiatt eltérőleg az erdélyi román nacionalizmustól, elsősorban a szerbek /463/ s nem a magyarok ellen irányult. /464/ Pesten a makedovlachoknak sikerült a görögökkel összefogva magukat a szerb parókiától elkülöniteni, majd a görögökkel folytatott hosszú küzdelem /465/ után a román nyelv templomi és iskolai használatának jogát is megkapniok. A szerbek azonban még itt is sokáig akadályozták a latin ábécé

bevezetését /466/. Az 18o8. óta működő pesti vlach iskolában ugyanis hosszú ideig a cirill írást /467/ tanították. A szerb tanügyi hatóságok oddig mentek, hogy még a cirill ábécé hangjainak latin abc szerint való ejtését is tiltották, amint ez a pesti vlach szülők panaszából is kitünt /468/.

Mucso György a közös iskola localis directora 1824-ben azzal a panasszal fordult a MTT-hoz, hogy Petrovics kerületi igazgató arra akarja a vlach tanitót kényszeriteni, hogy az eddigi 15 éves gyakorlattól eltérően az általuk használt szláv betüket ázbuki kiejtéssel s nem abc szerint tanitsa az iskolában. Erre a MTT 1824.febr.9-én /3267 sz./ elrendelte, az ügy kivizsgálását, vagyis hogy valóban 15 éve latin abc kiejtéssel tanitják-e a betüket és hogy a szülők kivánsága-e ez /469/. A tanács 1824.jun.9-én jelentette, hogy nyilatkozatot kért az előző vlach tanitóktól: Konstantin Diakonovics Logától, aki 18o9-12 között tanitott Pesten s később az aradi román tanitóképzőbe került, annak senior professzora s a román nemzeti ideológia egyik terjesztője lett, valamint Georgius Montantól, aki 1813-21 között működött ebben az iskolában /47o/. Mindketten úgy nyilatkoztak, hogy az olvasás abc-vel könnyebben és gyorsabban oktatható, mint a szláv azbukival. Ők mindvégig a latin kiejtéssel tanitották a szláv betüket s ez véleményük szerint a vlach nyelv szellemének sokkal inkább megfelel, mint az "Illyrica Az Buki Vjedi." Többször látogattak osztályukban tanfelügyelők és sohasem tettek kifogást az abc oktatása ellen. Nyilatkoztak irásban a felnőttek is 1824.márc.1o-én, akik egyöntetüen azt állitották, hogy ők is latin kiejtéssel tanulták az abc-t, s akkor még nem is tudtak arról, hogy a betüknek szláv nevük is van, csak később a szerb hittestvéreikkel való érintkezéskor szereztek róla tudomást. Ezek után természetes, hogy a MTT a magisztrátus jun. 9-i ilyen értelmü fel-

terjesztése szerint Mucso igazgatónak adott igazat s a vlach iskolában továbbra is latin kiejtéssel tanitották a cirill abc-t.

A pesti vlachok továbbra is a cirill abécét használták, amint ez a fegyelmi úton állásából 1832-ben elbocsátott Stephan Popovics Nyagoj pesti vlach tanitó vallomásából kiderül. Ő ui. azt állitotta, hogy a "Planctus et querela Valachiae contra ingratos Extraneos, qui ipsam diripuerunt" c. mü cirill betüs kéziratát ő készitette el kiadásra 1825-ben. Ezenkivül Mucso igazgató bizalmas kérésére egy cirillbetüs vlach kalendáriumot latin betükkel nyomatott ki. Emiatt nagy felháborodás keletkezett az egyházi körökben, úgyhogy amikor papi pályára akart átlépni, akkor a verseci szerb püspök kijelentette neki, hogy a kalendárium latinbetüs kiadása miatt annyira gyanussá vált, hogy a karlóczai érsek megtiltotta felvételét. E tettét nemcsak a papság, hanem egyes világiak is elitélték, amint ez Iosn Paikatovits tanu vallomásából kiderül, aki ugyancsak csunya dolognak tartotta, hogy az ortodox szentek neveit latin betükkel nyomatta ki.

A vlachok 1832-ben az egyházközség elnevezése körüli vita alkalmával egyik beadványukban különböző nyelveken irták le az egyházközség cimét. A vlach nyelvü változatot még ekkor is cirill betükkel irták.

Mint ismeretes Gerasim Rác aradi román püspök /1835 - 1850/ szüntette meg a szláv nyelvet a magyarországi román templomokban és iskolákban /471/. Ezzel egy időben tünhetett el a cirill betük használata a pesti vlach iskolában is.

25. AZ 1826. ÉVI PARÓKIAÖSSZEIRÁS

A görögkeleti paróchiák évenkénti összeirását a HRT első izben 1792.nov.16-án /2611o sz./ rendelte el. De azonban nem folyt rendesen, ezért a HRT 1795-ben kétszer is megsür-

gette a rendelet végrehajtását /472/. A későbbi években sem történt rendszeresen és szabályszerűen a jelentés felküldése, ezért a HKT 1826.május 2-án /11469 sz./ ujból országosan elrendelte a parókusok és parókiák egy meghatározott kimutatás szerinti összeirását épedig a protopresbyter és a tanácsi biztos jelenlétében. Egyuttal jelentést kért arra vonatkozólag is, hogy hol lehet plébániából filiálét alakitani, hol szüntethető meg parókia és hol válik feleslegessé pap. Boráros János szept.1o-i jelentésében a pesti görögkeleti egyházközségekről a következő adatokat olvashatjuk:

A pesti szerb parókián 32 háztulajdonos, 369 hivő egy parókus volt, akinek az évi összjövedelme 997 forint 56 krajcárt tett ki. A görög-vlach parókiáro a következő adatok találhatók: két plébános van. A görög parókushoz 35 háztulajdonos és 351 hivő tartozik. Fizetése 1ooo forint + kb. 3oo forint stólapénz. A vlach parókusnak ugyancsak 1ooo forint a fizetése, a stólapénze viszont kb. 5oo forint. 53 vlach háztulajdonos és 32o vlach hivő van a városban. Boráros megjegyzi, hogy ezek az adatok nem egészen felelnek meg a hivatalos összeirásnak. Igy pl. a kapitányság összeirása szerint a 3 egyházközségben 1262 görögkeleti lakik, a kimutatás szerint pedig csak 1o4o hivő. A különbség onnan adódik, hogy a török alattvalók rövid ideig tartózkodnak a városban. Az Urbariatus kimutatása szerint 99 görögkeleti háztulajdonos van, a parókiai összeirás szerint viszont 1oo. Ez az eltérés onnan származik, hogy a házak adás-vétele állandóan folyik.

Az összeirás beküldését a HKT 1827.ápr.3-án /8926 sz./ sürgette. Nem is csoda, mert a magisztrátus elfelejtette a Boráros-féle jelentést továbbitani, s Fellner polgármester csak ezután, 1827.ápr.28-án késve terjesztette fel ezt az összeirást.

Érdekes összehasonlitani az 1796.évi és 1826. évi pa-

rólia-összeirásoknak a hívőkre vonatkozó adatait: 1796-ban 696, 1826-ban 671 hívője volt az egyházközségnek. 30 év alatt tehát a hívőlétszámban 25 fő csökkenés állt be, vagyis fellődés helyett megindult a komunitás hanyatlása.

26. A TEMPLOMTELEK GALAMB UTCAI SARKÁNAK BEÉPÍTÉSE /1827 - 1828 /

A Görög-Vlach Egyházközség, hogy eleget tegyen a már 1814-ben tervbe vett és a Szépitő Bizottság által is már szorgalmazott ház épitésének, de főképpen hogy anyagi nehézségein segitsen, elhatározta, hogy a templomtelek Régiposta utcai oldalán és a Galamb utca sarkán lévő üres telekrészre a régi egyházközségi szálláa folytatásaképpen egy ugyancsak egyemeletes, lakásokat és üzlethelyiségeket tartalmazó bérházat épittet. Az épület tervrajzát Mathias Zitterbarth városi épitész 1827-ben készitette el /473/.

A görögök ekkben az épitkezés céljaira 160 db. 50 Ft-os adóslevél kibocsátásával 8000 Ft. /bécsi valutában/ 3 évre szóló kamatmentes kölcsön felvételét tervezte a hivektől. Erre e célra 1821.jun.1-i dátummal görög nyelvü ivlapot nyomattak /17.kép/.

A Szépitő Bizottmány 1827.jul.15-én /645-646 sz./ megkérdezte a városi tanács véleményét a görögök e kérésével kapcsolatban. A magisztrátus előzőleg kikérte a pesti polgárság véleményét. Az az 1827.okt.24-i gyülésén úgy vélekedett, hogy a kérés teljesitését nem javasolja, mert ezt a telket templomépitésre vásárolták a görögök, nem pedig haszonot hajtó üzletek és lakások létesitésére. A tanács viszont ennek ellenére október 27-i jelentésében javasolta a kérés teljesitését, mert a Galamb utcai oldalon ugyis van már egy ilyen jellegü épület, amely után már adónak. Igy a tanács véleménye szerint "...kein Anstand obwalte, womit die angesuchte

Baufühzung der supplicirenden Gemeinde gestattet werden könne". Ezek után természetes, hogy a Szépitő Bizottság is megadta az engedélyt az épitkezésre.

A saroképület felépitését Zitterbarth 17.ooo Ft-ért vállalta s az 1828-ban már el is készült. /Az épitész járandóságának utolsó részletét ui. 1828.aug.3o-án vette fel./

1826.januárjában meghalt Dionüszioszz Popovics püspök, aki honfitársainak, a magyarországi görögöknek nagy jótevője volt. Szentendrei temetésén az egyházközség küldöttséggel képviseltette magát. Gyászjelentésének egy példánya megmaradt a szentendrei Görög-Keleti Püspöki Levéltárban.

27. STEPHAN POPOVICS NYAGOJ VLACH TANITÓ ELBOCSÁTÁSÁNAK ÜGYE /1832 - 1833 /

1832.tavaszán Georg Mucso, a görög-vlach iskolák helyi igazgatója kérte a vlach tanitó: Stephen Popovics Nyagoj eltávolitását. A tanitónak már egyszer 1830.dec.16-án felmondtak a vlach pap kérésére. Minthogy Theodorovics parókus visszavonta panaszát, a HKT a következő évben, 1831.ápr.18-án ujból megerősitette a tanitót állásában. Közben az egyházközség nevében Grabovszky Konstantin kérte Temesváry Miklós főtanfelügyelőt, hogy okt.15-ig helyezze el az iskolától a tanitót, s hogy a tanitás meg ne szakadjon, kérte, hogy ideiglenesen a vlach plébános láthassa el az oktatást. A HKT a görögök kérésére 1832.okt.2-án /25627 sz./ elrendelte Mucso kérésének egy bizottság által történő kivizsgálását. Minthogy az ügy nagyon lassan haladt, a tanitó október 12-én jelentette, hogy a szülők kivánságára ideiglenesen, a legfőbb döntés

megérkeztéig a vlach panókust fogja az elmozditandó tanitó helyére állitani.

Ilyen előzmények után október 15-én tanitási idő alatt Mucso néhány vlach kiséretében bement a tanterembe és Nyagojt az iskola azonnali elhagyására szólitotta fel. Ő elkeseredésében azonnal Temesváry főtanfelügyelőhöz ment, aki Seeber Károly polgármestert értesitette a történtekről, s kérte, hogy akadályozza meg a tanitó kidobását. Ugyanazon a napon egy másik levélben kérte a MET által előirt vizsgálóbizottságba a magisztrátus részéről egy tag delegálását. A polgármester egy helyett két biztost jelölt a bizottságba: Boráros János és Damjanovics Georg szenátorokat. Temesváry október 18-án kérte Borárost, hogy másnapra hivja össze "a görög és vlach embereket, mint egy communitást", hogy azok jelenlétében megbizottja, Devics János visszahelyezze állásába Nyagojt. Ez október 19-én meg is történt a bizottság és néhány vlach szemtanu láttára. Ugyanakkor Devics mindkét felet nyugalomra szólitotta fel. A meghivott görögök szintén az épületben tartózkodtak, de nem vettek részt az akcióban, sőt vezetőjük, Gregorius Pappaffy a történtek után felvilágositást kért arra vonatkozóan, hogy miért rendeltek be őket. A felvilágositás után Pappaffy kijelentette, hogy ők az egésszről nem akarnak tudni, mert az egész ügy tudtuk nélkül történt, - amint ez a két biztos október 24-i jelentéséből is kiviláglik.

A MET Grabovszky, illetőleg Mucso ujabb beadványára 1852.október 30-án /27984-5 sz./ Temesvárytól sürgette a kivizsgálást. Erre ő november 9-én azzal indokolta meg jelentésének késését, hogy Boráros szükségben van, másrészt pedig hogy a görögök és vlachok között az egyházközség elnevezése miatt keletkezett ujabb ellentétek elsimitására közben gyülést kellett összehivnia, továbbá, hogy a főleg kereskedőkből álló egyházközséget az akkor folyó pesti vásár miatt nem lehet összehivni. Szerinte az egész bonyodalom-

nak az oka néhány görög, de főképpen Mucso igazgató, aki teljesen jogtalanul, hatáskörét átlépve önhatalmulag intézkedett, s aki szerinte hivatalára nem is alkalmas. E jelentést megkapva a MET november 13-án /29125 sz./ sürgeti a vizsgálat mielőbbi lefolytatását, s egyuttal elrendeli a magisztrátusnak Mucso igazgatóságra való alkalmasságának kivizsgálását is.

A vizsgálat lefolytatására 1832.nov.18-án került sor. A gyülés elején Mucso visszaadta a tanitónak az iskola két naplóját. Megállapitották, hogy a tanitás 5 gyerek részvételével folyik. A bizottság azt a javaslatot tette, hogy mindkét fél nyugodjon bele abba, hogy a tanitó a tanév végén elhagyja az iskolát. Erre a görögök kijelentették, hogy az ügybe ők nem avatkoznak bele, rájuk csak annak pénzügyi vonatkozásai tartoznak. Véleményüket majd irásban ki fogják fejteni. A vlachok kivánságára megindult a fők és a tanuk kihallgatása. A görög pap idézés ellenére sem jelent meg a kihallgatáson. Mucso vallomása szerint a tanitó összeférhetetlen, veszekedő, istentelen, gorombe hozzátartozóival és tanitványaival, munkáját henyegul látja el és gyanus társasággal tart kapcsolatot /474/. Ő a szülők kivánságának tett eleget, amikor a tanitót elmozditotta. A görögkeleti iskolaszervezési szabály 11. pontja alapján intézkedett és nem ismerte a MET 1817.aug.5-i /22074 sz./ rendeletét, amely szerint tanitót csak a MET engedélyével lehet elbocsátani. A tanitó vallomásában részletesen kifejtette a pappal és tanitóval történt összetüzését és előadta védekezését Mucso vádjaival szemben. Rajtuk kivül még 14 tanut hallgatott ki a bizottság. A vizsgálati jelentést a 3 bizottsági tag a fentiek alapján dec.12-én irta meg. Annak végén kijelentették, hogy Mucsora vonatkozóleg nem tudnak mást mondani,mint amit előljárói már régebben irásbeli dicséretükben kinyilvánitottak róla. Az viszont tény, hogy az igazgató saját megától vagy a szülők nyomására hatáskörét tullépte.

A Communitas Graeca Pestiensis 1832.nov.28-án kérvényt írt a királyhoz /[illegible] /. Ebben kifejtették, hogy a vlachok az ő tudtuk nélkül intézkedtek és sértették meg a főtanfelügyelőt. Minthogy őket a vlachok teljesen elnyomják /475/, ezért kérik, hogy a görög iskola részére külön görögül tudó igazgatót választhassanak és e tisztségre 3 jelöltet terjeszthessenek fel. Az egyházközség intézményei természetesen közösek maradnak. Az új igazgatónak olyan műveltséggel kell rendelkeznie, hogy szükség esetén a tanítót helyettesíteni tudja. A görögök között számos olyan akad, aki latinul, magyarul és németül is tud. Ahogy a görögök nem tudnak a vlachoknak alkalmas tanítót javasolni, úgy a vlachok sem tudnak a görögök számára alkalmas személyt kiválasztani. A HKT a görögök e kérésére 1832.dec.18-án /31654 sz./ elrendelte, e kívánságnak a Nyaegyj ügyével való együttes vizsgálatát, valamint jelentést arról, hogy mennyiben független a görög iskola.

A megindult vizsgálattal kapcsolatban Mucso 1833.jan. 8-án írásban küldte el véleményét. Szerinte neki nem volt szándékában a főtanfelügyelő megsértése, különben is ideiglenesen, a rendelet megérkeztéig intézkedett. A vlachok egyáltalán nem nyomják el a görögöket, csak egyenjogúságot követelnek. Minden változtatás a görögök részéről indul el, mint pl. most az egyházközség elnevezése körüli vitában. A görögök elválásra törekszenek, amikor külön igazgatót kérnek. Erre nincs joguk, mert az iskolák közösek, őt a közös iskola igazgatójává választották már 10 évvel ezelőtt. Munkájáért írásbeli dicséretet kapott. A görögök állításával szemben ő tud görögül is írni és olvasni. Véleménye szerint csak egy helyi igazgató alkalmazható; az igazgatói utasításban nem szerepel a tanító helyettesítése; a tanítót a görög és vlach egyházközségnek közösen kell választania. - Borárosi még ugyanezen a napon január 8-án elküldte jelentését a magisztrátusnak. A görögök

Mucso nyilatkozatára kifejtették ellenvéleményüket. Szerintük a Mucso által gúnyosan "úgynevezett görög közösség"nem törekszik az elválásra. Nem erre irányul az egyházközség elnevezése körüli vita sem. Ők nem avatkoznak a vlachok ügyeibe, azok viszont jogot formálnak az ő ügyeikbe való beleszólásra. Mucso tanulatlan ember, csak az ujgörög nyelvet ismeri, de a hellén nyelvet nem. Lippán is ven a közös iskolának két igazgatója. Mucso igazgatása alatt a hellén iskola megszünt, ez is bizonyitja, hogy a direktor működése az egyháznak sem használ, márpedig a localis direktorok utasitása szerint elsőrendü feladata az lenne, hogy népének hasznos legyen. Róla pedig egyáltalán nem állitható, hogy "ein National-Grieche". A görögök ismételten kérnek egy saját nemzetükből származó hellén igazgatót. A polgármester 1853.febr.9-én küldte el a HTT-nek a vizsgálatról szóló jelentését.

Minthogy Nyagoj tanitó ügyében változás nem történt, 37 vlach levelet irt a HTT-hoz 1853.febr.2o-án, amelyben kérték a tanitó 183o.óta csodákos eltávolitását, mert az erkölcstelen, durva és alkalmatlan erre a pályára. A kérésre a HTT. febr.26-án /4844-565o sz./ elrendelte, hogy újból kiküldendő bizottság próbáljon megegyezést létrehozni a tanitó és a vlachok között, s ha nem sikerülne, akkor az egyházközségre nem lehet rákényszeritni a tanitót, hanem határidőt kell kitüzni távozására épedig úgy, hogy azalatt állást szerezhessen magának, járandóságát azonban ez idő alatt is fizetni kell. A görögök hamarosan ki akarták tenni a tanitót, de végül is Temesváry főtanfelügyelő utasitotta őket, május 4-én, hogy a tanitót még hagyják fél évig szolgálni, fizetését adják meg és 3 jelöltet terjesszenek fel. A vlachok május 7-i levelükben megigértók, hogy a félévi járandóságot kifizetik és lakást szereznek neki. Minthogy a várt rendelet ezután sem érkezett meg, ezért 42 vlach május 22-én levelet irt /L. Függelék 79/ a HTT-hoz és újból kérte a tanitó eltávolitását, annál is inkább, mert az iskolába 33 tankötelos gyerek helyett

csak 4 jár.Ha[a] görögökkel a béke helyreáll, akkor velük közösen, ha nem, akkor csak maguk nevében 3 jelöltet szeretnének felterjeszteni. A rendeletnek megfelelően kifizetik a tanitót, annak tanitania nem kell, helyette ideiglenesen a parókus fog tanitóként működni.

A vizsgáló bizottság május 28-án küldte fel jelentését a magisztrátusnak. Eszerint a vlachok a május 24-i gyülésükön újból kijelentették, hogy kérésük mellett kitartanak és inkább magántanitót fogadnak, de Nyagojhoz nem engedik gyermekeiket. A kibékités a két fél között tehát nem sikerült. Nyegoj a görögök kihallgatását is kérte, de a bizottság e kérésnek nem tett eleget, mert a görögök már régebben kijelentették, hogy nem avatkoznak az ügybe.

1833.május 28-án, tehát a magisztrátus jelentését be sem várva, kiadta a HTT a 13666-14227 sz.rendeletét /476/, amely megengedte a tanitó emlitett módon való elmozditását, majd helyettes beállitását, valamint a 3 jelölt felterjesztését. Mucso igazgatót pedig figyelmeztette, hogy a tanfelügyelőség határozatainak mindenkor pontosan engedelmeskedjék.

Borárosi szenátor és Joannes Eichholz kapitány jun.27-i jelentéséből kitünik, hogy Nyagoj 18o Ft-ot átvett a vlachoktól és már el is hagyta szolgálati lakását. Minthogy a görögök és vlachok közt az egy vagy két igazgató alkalmazása körüli vita még továbbra is folyt, ezért a magisztrátus julius 26-án az "actuali Scholae tantum Vlachicae directori" feladatává tette a 3 jelölt felterjesztését. Mucso julius 3o-án eleget is tett e felszólitásnak és Demeter Puskást Simándról, Ilia Popovicsot Gyula-Váradról és Riszto Popovicsot Mátéról javasolta tanitónak. A május 28-i HTT-i rendelet végrehajtásáról a magisztrátus 1833.aug.3o-án tett jelentést, miután azt a HTT előzőleg aug.13-án /21338 sz./ már megsürgette /477/.

Ezzel szertefoszlott a vlachok és tanitójuk közti vitát ügyesen kihasználni akaró görögöknek az a reménye, hogy ig-

kolájuk élére külön igazgatót kapjanak s így a szétválás legalább iskolai vonalon megindulion.

28. AZ EGYHÁZKÖZSÉG ELNEVEZÉSE MIATT KÜZDELEM /1832 - 1836/

A pesti vlachok 1832.jan.26-án panasszal fordultak a nádorhoz, hogy az ő megkérdezésük nélkül akarja Sztankovics István budai szerb püspök a görög parókusi állásba beiktatni febr.5-én Joasaph Paparalli Mavromatit. Minthogy az egyházközség közös, külön görög parókia nincs, így őket jogtalanul rekesztették ki a papválasztásból. Ezzel a görögök különválásuk utját akarják előkészíteni, ami viszont törvényellenes. A vlachok e tiltakozása a görögök fülébe jutott s azok azonnal levelet írtak Communitas Ecclesiae Graecae Pestiensis aláírással a nádornak, amelyben kijelentették, hogy nincs szándékukban elszakadni a vlachoktól: "porro quoque uniti manere volumus" s kérik, hogy a papot akadály nélkül iktathassák be hivatalába. A nádor e két kérelemre válaszképpen 1832.jan.31-én /2742 sz./ megengedte a parókus beiktatását mondván, hogy ez az ügy a püspök jogkörébe tartozik s különben is a görögök kinyilvánították, hogy nem törekszenek elválásra; a vlachok félelme tehát alaptalan.

A Boráros által közvetített békefelhívás ellenére újból fellángolt a görögök és vlachok közti ellenségeskedés. Oka pedig az volt, hogy a görögök követelték az egyházközség Graco-Valachica Ecclesia elnevezésének Graeca et Valachica Ecclesiára való változtatását a hivatalos iratokban. Hogy emiatt az "et" szócska miatt támadt vesszekedésnek véget vessenek, Boráros már 1832. márciusában azt javasolta, hogy mindegyik fél úgy használja az elnevezést, ahogy óhajtja, csak az összes vagyonuk közös kezelésben és minden ügyük közös intézésében egyezzenek meg. A görögök nem fogadták el a javasla-

tot, mert többek között az is szerepelt benne, hogy a papokat s tanitókat ne az érdekelt nép válassza csupán, hanem mindkét nép közösen. Minthogy időközben a viszony a görögök és vlachok között teljesen elromlott, Boráros kénytelen volt hosszú jelentésben beszámolni a nádornak a fejleményekről. A szenátor kifejtette, hogy a béke megbontói a görögök, akik a 40 éve használt Graeco-Valachica Communitas elnevezést meg akarják változtatni az "et" szócska betoldásával. Minthogy a vlachok nem mennek bele ebbe a változtatásba, azért a görögök kivonják magukat minden együttmüködésből, igy pl. a tüzbiztositás, új ház épitése ügyéből, valamint a gyülésekben való részvételből. Javasolja a 12 tagú vezetőség ujjáválasztását s e testület utján az egyezség létrehozását. Végül Boráros az elnevezés ügyében legfelsőbb határozatot kért.

József nádor a szenátor jelentésére 1832.szept.27-én /1459 sz./ elrendelte a magisztrátusnak, hogy püspökkel egyetértésben 3 tagu magisztrátusi bizottság /Seeber, Boráros, Damjanovics/ kisérelje meg az elnevezés miatt keletkezett ellentétet megszüntetni. A püspök által javasolt okt. 27-i dátum helyett a szüret miatt csak nov.1-én került sor e békéltető gyülésre. Ez alkalommal a görögök kifejtették, hogy a Görög-Vlach Egyházközség elnevezés azt jelenti, hogy az a görögországi vagy görögkörleti vlachok egyházközsége s a görögöket nem foglalja magában. A vlachok idővel teljesen ki fogják ez alapon szoritani őket. Már régebben is az általuk javasolt név volt használatban. - A vlachok viszont ezzel ellentétben kijelentették, hogy nem látják megalapozottnak a görögök félelmét, hisz az "et" nélküli elnevezés már 40 éve használatos. Viszont az új elnevezés elfogadása a görögök elváláshoz az első lépés lenne. A görögök javasolták a népnevek sorrendjének a felcserélését a cimben, vagyis a Valachica et Graeca Communitas elnevezést. A vlachok kije-

lentették, hogy e javaslatra pár nap múlva megadják a válaszukat. A vlachok a nov.6-i külön gyülésükön úgy döntöttek, hogy a görögök javaslatát csak úgy fogadják el, ha az általuk összeállitott Vergleichs-Instrumentet a görögök személyesen aláirják /478/. Ennek lényege az egyházközség közös voltának, elválaszthatatlanságának elismerése és a tisztségviselők közös választásának elfogadása lett volna. A görögök azonban ilyen körülmények közt nem mentek bele az egyezségbe, amint ez a magisztrátus 1832.dec.11-i jelentéséből kitünik.

A görögök ezután kérvényt nyújtottak be 1833.jan.27-én a nádorhoz, amelyben kérték az egyházközség "és" nélküli elnevezésének engedélyezését. Számos régebbi okmány másolatával bizonyitották, hogy eleinte csak "görög" templomról volt szó. Később egy rövid ideig a "görög és vlach" egyház elnevezés volt használatos. A görögök alapitották a templomot, a vlachok csak csatlakoztak hozzájuk. A templomépitésre ők 32464 Ft 2o kr-t, mig a vlachok csak 1740l Ft 2 kr-t adtak. Később a vlachok követeltek, hogy az ő nevük is szerepeljen az elnevezésben. Ebbe ők jóhiszeműleg belementek. Pár évvel később a vlachok kivitták maguknak a vlach nyelv templomi és iskolai használatát és ettől kezdve tették bele az elnevezésbe az "et" szócskát. Ekkor vette kezdetét a mostani ellentét. A vlachok által követelt elnevezés viszont nem foglalja magában a görögöket. Boráros rossz indulattal van irányukban, a vlachokkal szemben viszont elfogult. Nem igaz az az állitás, hogy ők a közös ügyekből és hozzájárulásokból kivonják magukat és hogy az "et" nélküli elnevezés már 4o éve használatos. Kérik ez őket "nacionalizmusuktól" megfosztani szándékozó, velük szemben ellenséges Boráros tisztjétől való leváltását, nézetük szerint ui. addig béke nem lesz az egyházközségben.

A görögök e kérésére a nádor 1833.febr.19-én /966 sz./ elrendelte az ügy bizottság által történő kivizsgálását és a

békitést a két fél között. A bizottság kijelölésére márc. 11-én került sor, amely ápr.3-ára hívta össze az egyházközséget. A gyülés elején a görögök a protokollum-bejegyzésekkel bizonyitották az "et" szó használatát. Megegyezés mégsem jött létre a gyülésen a két fél között, sőt amikor a vlachok a görögöknek a nádorhoz küldött kérvényének számukra való átadását követelték, éles szóvita keletkezett a vlach Konstentin Grabovszky, Emmanuel Gozsdu és a görög Gregor Pappafy között, úgyhogy a helyzet még jobban elmérgesedett. A bizottság végül is megigérte a kérvény átadását.

A görögök ezután ápr.13-án levelet irtak a HTT-hoz, amelyben az egyenetlenségért a felelősséget a vlachokra hárították és kérték, hogy a vlachok bizonyára valótlenségeket tartalmazó ellenyilatkozatát megkaphassák, mert ők azt meg akarják cáfolni. A tanács máj.4-én jelentette, hogy a bizottság ujabb békitési kisérlete nem járt eredménnyel s hogy a görögök kérték a vlach ellenyilatkozatot. A HTT erre 1833. május 21-én /12984 sz. és 12999 sz./ elrendelte, hogy a vlach ellenyilatkozat és a megegyezési szerződés-tervezet kiadását, továbbá, hogy a bizottség kisérelje meg annak aláirattását a görögökkel. Ha ez nem sikerül, akkor hivják össze mégegyszer békéltetésre az egyházközséget. Ha a fáradozásuk ekkor is eredménytelen maradna, akkor a bizottség a két fél érveinek és a fennálló rendeletek szem előtt tartása mellett adjon határozott javaslatot az ügy rendezésére.

A görögök megkapták a vlachok ellenyilatkozatát. A HTT által követelt nyilatkozatukat a görögök nem nyújtották be határidőre. A vlachok sürgetésére a HTT 1833.aug.13-án /22119 sz./ elrendelte a május 21-i rendelet 15 napon belüli végrehajtását és hogy az abban előirt gyülésről jegyzőkönyvet vezessenek. A görögök a sürgetés ellenére sem tudták nyilatkozatukat elkészíteni, azért haladékot kértek a HTT-től. Okul azt hozták fel, hogy a vlachok nem akarják kiadni nekik

az egyházközség levéltárában lévő eredeti dokumentumokat. A vlachok értesülve erről a vádról, azonnal nyilatkoztak, hogy ők nem akadályozták eddig sem a görögöket az okmányok megszerzésében. A HTT 1833.szept.3-án /23883 sz./ alatt egy hónap haladékot adott a görög nyilatkozat beadására. S bár alaptalannak tartotta a HTT a görögöknek a levéltárral kapcsolatos vádját, mégis elrendelte, hogy a görögöknek adják ki a kívánt okmányokat.

A görögök végül is késve beadták a nyilatkozatukat a bizottságnak. Ez sajnos nem maradt fenn. A magisztrátus jelentéséből azonban kitűnik, hogy az 12 pontból álló egyezségi szerződés-tervezetet is tartalmazott. Ezt a bizottság tanulmányozásra átadta a vlachoknak, akik azonban e tervet mint az elválást szentesíteni szándékozót és így a királyi rendeletekkel ellenkezőt, elvetették.

A bizottság 1834.ápr.2o-án jelentést tett az előzményekről és jelezte, hogy működése eredménytelen maradt továbbra is. Egyuttal felterjesztette a kívánt javaslatot, amely a görögök tervében foglalt problémák sorrendjében készült. Az alternativ istentisztelet véglegesitendő, a Graeca et Valachica elnevezés maradhat, mert az okmányok szerint mindkét variáció használatos volt, s ez úgy amugy sem lényeges. Elfogadható a görögök azon kérése, hogy papot ők maguk jelölhessenek maguknak, mert egyrészt a vlachok is megkaphatják ezt a jogot,másrészt a görögök félelme valóban indokolt, ti. a nagyobb létszámú vlachság rákényszeritheti a görögökre a nekik nem tetsző papot. A két igazgató beállitását nem javasolják. Az egyházközségi jegyzőt továbbra is közösen kell választani. Az ügyvitel és vagyon maradjon közös és elválaszthatatlan. A könyvtár és a levéltár rendezendő és mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni. Bozáros nem szorgalmazta a görögöktől az őt ért sértés miatti elégtételt, megelégedett azok magisztrátusi megdorgálásával. A magisztrátus ápr.26-án azzal terjesztette fel e bizottsági jelentést, hogy mivel megegyezést nem sikerült elérni, azért javasolják a HTT-nek,

hogy a bizottság javaslatát fogadja el és emelje törvényerőre.

A vlachok ezután néhány héttel levelet irtak a HTT-nak és kifejtették, hogy a görögök pontjait azért nem tudják elfogadni, mert azok az elválasztás szentesitését célozzák. Egyuttal sürgették a béke érdekében a rendelet mielőbbi kiadását.

Az 1834.szept.3o-i /27817 sz./ rendelet a görögök és vlachok közti vitás kérdésekben: az elnevezés, a liturgiai nyelve, a pop - tanitó - és jegyzőválasztás ügyében az egység további fenntartását irta elő. E határozat elvetette tehát a görögök javaslatait, mert ezek az eddigi gyakorlattal, mind az előző rendelettel ellentétesek és az elválást célozzák. Minden maradjon továbbra is úgy, ahogy eddig hosszú éveken át volt. A rendelet előirta a kinevezendő új püspök jelenlétében történő ünnepélyes kihirdetést, arról jegyzőkönyv készitését és felterjesztését. Ez a jegyzőkönyv későbbiekben szabályozó utasitásul /regulamentum instrumentum/ fog szolgálni.

Minthogy az új püspök kinevezése késett, hosszú hónapokon át húzódott a rendelet kihirdetése is. A vlachok ezért 1835.febr. 28-án levélben sürgették a HTT-nál a gyülés megtartását. A HTT erre 1835.márc.1o-én /7178 sz./ elrendelte, hogy Sztankovics István bécsi püspök, budai püspökség administrátora jelenlétében hamarosan történjék meg a rendelet előirt módon történő ünnepélyes közzététele. Erre junius 16-án került sor 61 hivő előtt /L.Függelék 6o/. Sztankovics püspök szivhez szóló beszédet tartott a gyülés elején a békéről, majd utána felolvasták a rendeletet és az abban szereplő régebbi határozatokat. A jelenlévő görögök és vlachok engedelmességet igértek. A magisztrátus a HTT szept.1-i /27852 sz./ sürgetésére csak késve, október 1o-én küldte fel a gyülésről jegyzőkönyv alakban készitett jelentését.

Az egyházközség hamarosan tartott egy gyülést a félre-

értések tisztázására. Minthogy azonban utána hosszú szünet következett, azért "a szövetkezett görög és vlach egyházközség" tagjai december 12-én kérték, hogy a tenács küldjön ki egy biztost a gyülés lefolytatására, ahol a templom, iskolák, kórház zavaros és rendezetlen ügyében okvetlen fontos határozatokat kell hozni. Az új biztos Joseph Havas lett, de ő elfoglaltsága miatt nem tudott jönni, helyette Joseph Vojdiseket küldték ki. A gyülés elején már összeveszstek a két nép képviselői a protokollumba bevezetendő elnevezés miatt - mint ahogy ez a biztos 1836.febr.16-i jelentéséből kiviláglik. Végül is úgy határoztak, hogy nem vezetnek jegyzőkönyvet. Az ülés napirendjén szerepelt az új választás kérdése és a templom melletti üres telek már régóta húzódó beépitése, amelyet a nádor már rendeletileg szorgalmazott. A jelenlevők azonban semmiféle ügyben nem tudtak végleges döntést hozni a fennálló ellenségeskedés miatt. Egyedül a szegények támogatásának megszavazása történt meg. Minthogy kiviláglott, hogy a nyugalmat az 1834.szeptember 30-i rendelet sem hozta meg, a vlachok 1835.julius 4-én levelet irtak a HTT-nak. Ebben kifejtették, hogy az emlitett rendelet és jegyzőkönyv a két nép közti vitás kérdésekre: igy az elnevezésre, a pap, igazgató és előljárók választására vonatkozólag nem ad határozott választ. Ezért az emlitett jegyzőkönyv nem szolgálhat az egyházközség további működésének irányvonalául.

A HTT vetett véget ennek a bizonytalanságból származó ellenségeskedésnek az 1836.jun.21-i /17787 sz./ rendeletével /L.Függelék 61/, amely szerint az egyházközség elnevezése "et" kötőszó nélküli legyen, továbbá, hogy a pap-választás úgy történjék, hogy az egyházközség 12 görög és 12 vlach bizottsági tagot válasszt, akik szavazattöbbséggel választják meg a parókust. Őt jóváhagyás céljából a püspölnek kell felterjeszteni. Az összes egyházközségi tisztségviselőt: a tanitót, jegyzőt, epitropokat, iskolaigazgatót, kórház,

szegényház és könyvtár vezetőjét közösen kell választani. Ezek az egész communitást szolgálják. Az egyházközség összes vagyona és alapja közös. Minden ujitást és változtatást csak a két fél közös megegyezésével lehet végrehajtani. Ugy látszott, hogy a HIT e rendeletében foglalt határozott intézkedések véglegesen helyreállitják a régóta óhajtott békét a két nép között.

29. AZ 1838. ÉVI ÁRVIZ KÖVETKEZMÉNYEI A GÖRÖGÖKRE

Az 1838.évi márciusi árviz nagy károkat okozott a Dunaparton fekvő templomnak, az egyházközségi házak, valamint a sömmel Belvárosban áll. a Lipótvárosban elhelyezkedő görög házaknak. A Dunasor házait, ahova már márc.13-án betört az ár, 2 méteres viz árasztotta el /479/. A szennyes viz megrongálta a templom falait, berendezéseit s elöntötte a Galamb utcai épület földszintjén lévő helyiségeket, üzleteket is. De sokat szenvedtek egyes görög kereskedők házai is: a Haris ház pl. roskadozott, a Derra ház pedig összedőlt. /480/ Ez utóbbit Barabás Miklós le is festette. Hamarosan megindult a helyreállitás. A vizet pumpával szivattyuztak ki a templomból. Az árvistól megkimélt görögök pl. Néko János, Czicco Demeter és György kereskedők a menekültek befogadásában és az adakozásban élen jártak. A pesti görög kommunitás az árviz elvonulása után rögtön más hazai és külföldi görögökhoz fordultak segitségért. A kérésre a bécsi görögök jun. 6-án 1027 Ft-ot, a triesztiek pedig jun.29-én 600 ezüstöt küldtek. Ez utóbbiból azonban 50-et a hasonló helyzetben levő győri görögöknek kellett átadniok. Sina György 600 Ft-ot, Mocsonyi János 100 Ft-ot ajándékozott erre a célra /481/. Természetesen a kapott segélyek nem tudták az elszenvedett kárt teljesen pótolni, úgyhogy az árvis is hozzájárult egyes görög családok anyagi elszegényesedésének meggyorsulásához.

30. A TEMPLOMTELEK TELJES BEÉPÍTÉSE /1840 - 1841/

A templomtelek Régiposta utcai frontja, valamint a Duna-parton a templom két oldalán levő rész beépitetlen volt. Ez a városképet csufitotta, azért a Szépitő Bizottság már 1832-ben szorgalmazta az épitkezést. Az egyházközség elnevezése körüli vita miatt a görögök és makedovlachok nem tudtak közös megállapodásra jutni abban, hogy az "aedificium ad pervam plateam /vagyis a Régiposta utcai oldalon/, vel versus Danuvium in fronte Ecclesiae accipiendum foret." A nádor 1834.jun.29-én rendeletet adott ki, hogy a templomtelek üres részén e már többször sürgetett épitkezést kezdjék el. E felszólitás teljesitésére a görögök csak 1836.febr.16-i ülésükön tettek igéretet, amikor a két nép közti ellenségeskedés már a vége felé járt.

A görögök azonban csak két év mulva, 1840.jan. 3-án határozták el véglegesen, hogy az egyház és az iskolák jövedelmének fokozására őseik nemes példáját követve, épületet emelnek. Erre a célra jan.16-án görög nyelvü gyüjtőivet köröztek /18.kép/, amelyen 34 személy részéről összesen 7495 Ft felajánlás történt /L.Függelék 62/. A legnagyobb összeget Grabovszky Athanáz 3.000 Ft-os hagyatéka képezte. A pénz átvétele diszes, görög nyelvü elismervényen történt. /19.kép/ Közben három épitészt szólitottak fel terv és költségvetés készitésére. Mindhárman /Franz Kasselik, Joseph Discher és Mathias Zitterbarth/ hamarosan készitettek egy-egy tervet /482/. 1840.febr.4-én az épitési ügyek intézésére 12 tagu /6 görögből és 6 vlachból álló/ bizottságot választottak, amelynek élére Szpiridon K.Szpiridonoszt állitották. Ugyanekkor felszólitották Hild József épitészt is 2 héten belül elkészitendő terv benyújtására. A négy terv közül végül is Hild József 64.719 Ft-os tervét fogadták el.

Az összegyüjtött pénzekből és felvett kölcsönökből /483/ előteremtett összegből Hild hamarosan elkezdte a munkát, éspedig a templomtól délre fekvő kisebb területen /484/. Minthogy a rendelkezésére álló összeg nem volt elegendő az épitkezés folytatására, ezért 1840.végén honfitársukhoz, br.Sina György bécsi bankárhoz, aki a Lánchid épitéséhez /1839-1849/ is pénzt folyósitott, fordultak kölcsön ügyben. 1841.febr.26-án került sor a német nyelvü adóslevél aláirására. Eszerint a görögök 4o.ooo Ft-ot vettek fel éspedig úgy, hogy a szokásos kamat fizetése mellett 6 év alatt letörlesztik ez egész összeget. Az igy szerzett pénz birtokában 1841-ben folytatták a kétemeletes bérház további épitését, amint ezt Hild egy májusi nyugtája is bizonyitja /2o.kép/. Ezzel az épitkezéssel az egész templomtelek beépült és igy létrejött egy zárt épületkomplexum, amelyet Görög-udvarnak szoktak hivni /485/.

Az "új épületnek" nevezett bérház jövedelme anyagilag olyan jó helyzetbe hozta a görögöket, hogy azok adósságaikat könnyen kifizették, sőt ezután még egyházi adót sem kellett fizetniök.

31. ELLENTÉTEK A VLACH PAP VÁLASZTÁSA KÖRÜL 1846-48-BAN

Kb. egy évtizedes viszonylagos nyugalom után újból fellángolt a viszálykodás a görög és vlach nép közt. Ennek oka az új vlach pap választása körüli bonyodalom volt annak ellenére, hogy az 1836.jun.21-i HTT-i rendelet pontosan körvonalazta már a papválasztás körülményeit. E rendelet szerint ui. az egyházközségből 12 görög és 12 vlach nemzetiségü képviselőt kell kiválasztani, akik aztán jogot kapnak a pap választására. 1846.aug.3o-án került sor e 24 képviselő, majd szeptember 1-én Rossu János a helyi káplán pappá választására. Minthogy e választás nem történt egészen eza-

bályosan, ezért az egyházközség néhány görög tagja már másnap óvást emelt a HTT-nál és kérte új választás kiírását, valamint azt, hogy Athanaczkovics Plato budai szerb püspök ne erősítse meg hivatalában az új papot. A panasztevők érvei a képviselők választásával kapcsolatban a következők voltak: az egyházközséghez nem tartozók is szavaztak; a jelenlévők számát nem egyeztették a beadott cédulák számával; egyenlő szavazat esetén új szavazást nem rendeltek el. Mogával a papválasztással kapcsolatban a kifogásuk az volt, hogy kérelmük ellenére már másnap megtartották a választást, ahol Lechner Károly magisztrátusi biztos 3 személyt jelölt ki a folyamodók közül, akikre szavazni lehetett. Ezzel a biztos megsértette az egyház jogait. E panaszra a HTT 1846.okt.2o-án elrendelte /4o15l sz./ a magisztrátusnak a panasz kivizsgálását, majd november 3-án /41846 sz./ előírta, hogy a papságra kijelölt személyeket a püspöknek be kell előzőleg mutatni. Minthogy a vizsgálati jelentés kósett, ezért a HTT 1846.dec.22-én /48921 sz./ felszólította a magisztrátust, hogy a kívánt jelentést 15 napon belül "felmutatni kötelességének ismerje."

Ilyen előzmények után 1847.jan.8-án a magisztrátusi biztos beszámolója alapján Szepesy polgármester elküldte a kért jelentést. Eszerint a képviselőválasztásnál jelenlevő 57 személy több szavazatot adott le, mint ahányan voltak. Ezért a görögök a papválasztás elhalasztását kérték. A főképpen érdekelt vlach képviselők közül 11-en előre nyiltan kimondták, hogy kit kívánnak. Erre 5 görög azonnal eltávozott, a megmaradtak viszont 15 szavazattal Rossu Jánost választották meg. Az óvás miatt a beiktatás nem történt még meg. A magisztrátus kérte, hogy a választást, minthogy az a többség akarata szerint folyt, törvényesnek ismerjék el.

A HTT erre a jelentésre 1847.jan.26-án /3653 sz./ a szabálytalanságok miatt a szavazásokat és a papválasztást

érvénytelennek nyilvánitotta, valamint elrendelte egy új választás szigorú felügyelet mellett történő, szabályszerü lebonyolitését.

Az új választmányi tagok választására 1847.febr.21-én került sor. Ez sem történt azonban a legszabályosabban, mert egyesek szavazatait nem fogadták el, másokét pedig kitöltés után visszaadták. A távollevő Bucsu Vazul szavazatát a meghatalmazottjától nem fogadták el. Ezért Muráty Szilárd gondnok és néhány görög panasszal fordult a HTT-hoz. Szerintük azokat rekesztették ki a szavazásból, akik várhatólag a görögök pártján állnak. Véleményük szerint "mindaddig nem lesz rend, ha nem szabályok, hanem a pártok önkénye szerint fognak ügyeink kezeltetni s pártszenvedélynek lesznek kitéve." Ilyen körülmények között az egyházközségi választott tagjai vissza fognak vonulni a közönség nagy kárára. Ezért kérik a "községrendezési terv és szabály" összeállitásának elrendelését. Bucsu Vazul szintén levélben panaszolta el a HTT-nek sérelmét. Erre a HTT 1847.márc.9-én /11455 sz., 11458 sz./ elrendelte a panaszok kivizsgálását s figyelmeztette a magisztrátust, hogy a kiküldendő biztos "a község tagjai közt elharapódzni látszó pártoskodásnak ne semleges nézője, de hivatalos feladása szerinti szigorú ellenőrzője és igazságos rendre utasitója legyen."

Március 21-én Lechner biztos kihirdette, hogy a hiányzó 3 képviselő kiegészitése megtörtént, azt a magisztrátus elfogadta, valamint hogy a következő héten lesz a papválasztás és csak személyesen lehet szavazni. A görögök panaszát alaptalannak nyilvánitotta. Erre a görögök másnap 2 levelet is intéztek a HTT-hoz, az egyikben a biztos jogtalan beavatkozásáról panaszkodtak és kérték a választás elhalasztását, a másikban pedig tiltakoztak az ellen, hogy a távollevők nem szavazhatnak. E levelekre a HTT 1847.márc.23-án /12980, 12981, 12982 sz./ figyelmeztette a magisztrátust,

hogy "az egyházi község felsőbb felügyelés mellett, de mindig önmaga intézkedett és intézkedik saját dolgaiban." Továbbá elrendelte annak kivizsgálását is, hogy a szavazatok át nem vétele, illetőleg visszavétele szabályosan történt-e. A papválasztást pedig egyelőre elhalasztotta.

A tanács ápr.16-án küldte el jelentését a HTT-nak, mely 1847.május 11-én /L.Függelék 63/ érvényesnek ismerte el a papválasztó képviselők megválasztását s előírta, hogy a gyülésen csak a jelenlévők szavazhatnak és végül elrendelte a surlódások megszüntetése érdekében az egyházközség működési szabályzatának összeállittatását is.

A vlachok közben Sina Györgyhöz irt levelükben kérték, hogy ő is fejtse ki véleményét e vitás ügyben. Sina 1847. máj.8-án sajátkezüleg irt görög nyelvü levelében arra kérte honfi-, hivő- és polgártársait, hogy a béke érdekében az új vlach pap választásánál őrizzék meg a két nép közt erre vonatkozólag régebben kötött megállapodást.

Kétszeres eredménytelen próbálkozás után 1847.dec.15-én került sor a papválasztásra. A gyülésen 22 választmányi tag jelent meg, akik közül 12 Pap Zsigmondra, 10 pedig Rossu Jánosra szavazott. Igy Pap Zsigmondot választották meg annak ellenére, hogy a vlachok többsége Rossut óhajtotta parókusnak. Nyilvánvaló, hogy a görögök és néhány vlach - akiknek vezetője Lyka Anasztáz volt - szavazata juttatta győzelemre Pap Zsigmondot. A vlachok azonnal tiltakoztak a HTT-nál a választás eredménye ellen, mert szerintük a megválasztott pap előzőleg unitus volt. A HTT 1847.dec.26-án /52677 sz./ elrendelte az ügy kivizsgálását s a magisztrátusnak ezzel kapcsolatos véleményének beküldését. A tanács 1848.febr.19-i jelentése elismerte, hogy az oláhok akarata ellenére lesz Pap Zsigmond parókus. Az viszont jogosan ragaszkodik beiktatásához, mert megválasztása szabályos volt.

A tanács szerint a jövőben csak akkor lesz nyugalom a két nép között, ha a görög papot csak a görögök, az oláh papot csak az oláhok választják meg, egyébként a vagyon és egyéb ügyeik közösen maradhatnak. Ezért van szükség az egyházközség működési szabályzatának elkészítésére, amelyhez már hozzá is kezdtek.

A MET 1847.dec.24-i és 28-i /50749 és 53223 sz./ rendelete szerint Athanaszkovics Pleto budai püspök javaslatára, valamint a magisztrátusi jelentésre olyan miniszteri elhatározás született 1848.jun.9-én /895 sz./, hogy a választási eredmény ellenére is Rossu János kapja meg az oláh lelkészi hivatalt /486/. Ezzel a két éven át tartó vitának végeszakadt.

A szabályzat összeállításához hozzáfáttak, de ez nem készült el, mert ahányszor összeültek, az első szakasznál tovább sohasem jutottak. Mindannyiszor olyan éles vitára került sor a két nép között, hogy az üléseket fel kellett oszlatni. Közben 1846/47-ben elkészítette a karlóczai érsekség a sematizmusát /487/. Eszerint 503 görög-vlach hívő tartozott a pesti görög parókiához és 40 hánaspénznek mindössze csak 14 iskolás gyereke volt. Ezek a számok bizonyítékai a görögök számbeli fogyásának. [redacted]

32. A GÖRÖGÖK ÉS A MAGYAR SZABADSÁGHARC / 1848 - 1849/

A pesti görögök az 1848/49-es szabadságharchoz nem egyformán viszonyultak. Az időközben nagybirtokossá vált görögök ui. az osztrákok pártján álltak, mint pl. Sina br., akinek Kossuth el is kobosztatta a birtokát. Nagy többségüknek, a főként kereskedelemmel foglalkozó, tehát a polgársághoz tartozó körökének azonban érdekében állt, hogy a feudális járt lerázó s a kereskedelem teljes szabadságát biztosító magyar forradalom győzelemre jusson. Ezért találjuk őket

a honvédek részére szervezett gyüjtés lelkes adakozói között. De nemcsak anyagiakkal, hanem személyes részvételükkel is támogatták a forradalom ügyét. Igy a szabadságharc egyik hős parancsnoka, Kis Pál honvéd ezredes görög családból származott /488/. 48-as honvéd volt Nema Konstantin és Oekonom György /489/, valamint Charisziosz Kliditsz kereskedő. A gyalogos nemzetőrök közt szolgált Kiriák János és Kilikin János /490/. Részt vett a harcokban Lekatariasz Demeter /491/ is, aki a pesti Pilvax kávéház hazafias képeit festette. Világos után Grázba menekült, majd hazatérve szentképek festéséből élt. Mint honvédorvos teljesitett szolgálatot Hargó Tivadar, a későbbi hires sebészprofesszor.

A cenzura eltörlése után alakult sajtó-esküdtszéknek Petőfi mellett szép számban voltak görögök is tagjai: Duncsa Döme, Filcsó Sándor, Grabovszky György, Haris Sándor, Lyka Anasztáz, Nucso András és Takátsy István /492/. - Gyászjelentéséből tudjuk, hogy Pap Zsigmond, aki 1847-ben lelkészségre pályázott, 1848/49-ben országgyülési képviselő volt. - A szabadságharc alatt a pesti városkapitányi tisztséget Terczy Konstantin töltötte be, aki 1850-ben, tehát a szabadságharc leverése után Ferenc József császár névnapján magyar diszruhát öltött, hogy ezáltal is kifejezésre juttassa magyar érzelmét /493/. A pesti görögöknek a forradalom melletti állásfoglalását jelenti az a tény is, hogy az EL-ben sikerült megtalálnunk Czuczor Gergely Riadójának nöplapját /494/, amelyért súlyos büntetés járt, ha azt a Bach-korszak idején a hatóságok valakinél megtalálták.

A magyar szabadságharc olyan lelkesitőleg hatott Valaoritisz újgörög költőre, hogy az útnak indult - de már későn -, hogy önkéntesként harcoljon a magyar függetlenségért /495/.

A pesti meglodovlachoknak a viszonya a szabadságharchoz az erdélyi román nacionalista megnyilvánulások miatt árnyaltabb volt, mint a görög származású pestieké. Mint láttuk, a pesti

vlachokban már a XVIII.szd. vége felé felébredt a nemzeti öntudat, amelyet még fokozott bennük a XIX.szd. 40-es évei-től Pesten mind nagyobb számban megjelenő erdélyi románok hatása is. Ennek ellenére a pesti vlachok - a magyarországi románokhoz hasonlóan - szerb- és nem magyarellenesek voltak /496/ és többségük a reformellenzék nézeteit osztotta és 1848-ban a magyar ügy mellett foglalt állást. /A fentebb felsoroltaknak is kb. a fele makedovlach származású volt./ Bizonyára a pesti vlachok is egyetértettek a magyarországi románok 1848.máj.21-én Pesten tartott gyűlésének határozataival, ahol a szerb elnyomás ellen a magyar kormány segítségét kérték /497/. Az itt elfogadott határozatokat az 1849-es nemzetiségi törvény tartalmazta is, így biztosította a nemzetiségi nyelv szélesebb körü használatát, továbbá a görögkeleti egyház és iskolái számára ugyanannyi támogatást helyezett kilátásba, mint más egyházaknak.

A Pestre telepedett erdélyi románok, akik közül néhányan már a görög-vlach egyház tagjaivá is váltak, teljesen együttéreztek az otthonmaradottakkal s ez összefogásra késztette őket. Így pl. már a forradalom előtt 4 román fiatalember a szintén román származású Theodorovics vlach paróchus vezetésével megalakította az Adunarea studentilor romini nevü egyesületet /498/. Ennek politikai beállítottsága erősen forradalmi lehetett, hisz az egyik alapító tagja a 4 közül Hrtinie Murgu volt, aki nem sokkal előbb szabadult fogságából, amellyel az állam egysége elleni izgatásért és a parasztok fellázitásáért sújtották /499/. Hogy az Erdélyből jött románoknak milyen befolyása volt a pesti makedovlachokra és rajtuk keresztül az egész pesti görögségre, az csak az elkövetkezendő években mutatkozott meg.

33. A GÖRÖGÖK VÉDEKEZÉSE A ROMÁN BESZIVÁRGÁS ELLEN
/ 1850 - 1868 /

A szabadságharc leverését követő elnyomás éveiben a görög-vlach kommunitas életében is viszonylagos passzivitás volt tapasztalható. Rosu vlach pap hosszadalmas betegeskedése,majd helyettesítése /500/ is hozzájárult a viszonylagos nyugalomhoz. Nem találtunk adatot arra vonatkozólag, hogy az új vlach pap, a lipovai származású Ioanichius Miculescu választásakor 1858-ban /L.Függelék 64/ történt volna valami nyilvános összetűzés a két nép között. Belül azonban újabb ellentét érlelődött közöttük.

Míg a századfordulón alig volt 1-2 erdélyi III. bánáti román Pesten, - ezek is rendszerint katonaidejüket töltötték itt - a 40-es években már mind többen telepedtek meg a városban, úgyhogy emiatt olyan egyházközségi határozat született, hogy időnként a románokat is hívják meg az egyházközség gyűléseire. A románok azonban nem elégedtek meg ezzel a meghívott tagsággal, hanem az általuk még jobban nemzeti öntudatra ébresztett makedovlachok /501/ közvetítésével kértek felvételüket a kommunitásba. A görögök már kezdettől fogva akadályoztak a románok felvételét, mert tudták, hogy akkor a vlachok a közgyűlésen túlsúlyba kerülnek s ilymódon akaratukat is keresztül tudják erőszakolni. A görögök ezt a félelmüket Sina Györgynek már 1847-ben kifejtették. Ő az említett görög nyelvű levelében a vlach pap választásakor támadt vita alkalmával többek között azért is egyetértésre szólította fel a görögöket és vlachokat, hogy összefogva ellene tudjanak állni a román befolyásnak.

Az erdélyi unió következtében a románok száma megnövekedett Pesten. Sok egyetemi hallgató /502/ és állami tisztviselő is volt közöttük. Egyik közgyülés alkalmával, amikor kevesebb görög volt jelen, mint vlach, tekintélyes állásuk miatt sike-

zült néhány románnek felvételt nyernie az egyházközségbe. Ezek között volt Bobes Vince /503/, Nedelko Sándor és Dömo /504/, Popovics Simon, Mustecz Lázár, Jovanovits Miklós, Szerb Tivadar, Sztupa György és Jonescu Demeter is. Az új felvételek következtében a közgyülésben a két nép számaránya a következőképpen alakult: a görögök száma 41, a vlachoké és románoké pedig 36 lett. A görögök látva e kevés különbséget, óberen vigyáztak arra, nehogy ujabb román kerüljön be az egyházközségbe, pedig a vlachok mindig ujabb és ujabb listát nyújtottak be az általuk felvételre javasoltakról. Az 1868.évi listán pl. 41 román neve szerepelt /505/. A görögök közgyülési többségükkel lenszavazták felvételüket, sőt 1868-ban elfogadtattak egy olyan határozatot, mely szerint a két nép számának végleges rendezéséig ervenytelen jelentkezést, tehát még görögöt sem szabad az egyház tagjai közé felvenni. Ezzel a görögök biztositották ugyan a közgyülési többségüket, de hosszabb időre elvágták a fejlődés utját.

34. 1868. évi IX. tc. 9.§.

Az erdélyi románok még a XVIII.sz.-ban is a szerb püspökök alá voltak rendelve. Ők ui. csak 1811-ben kaptak külön püspököt Moga Vazul személyében /1811-1848/, aki Nagyszebenben székelt. A román egyház azonban csak utóda, a miskolci makedovlach csellából származó Saguna András /506/ püspöksége alatt /1848-1872/ vált a karlóczai érsektől függetlenné. Ő az 1864.évi karlóczai zsinaton keresztülvitte két különálló metropolia: a szerb és román autokefal egyház létrehozását. Minthogy a zsinat által kimunitett és a kormány által 1868.márc.30-án beterjesztett törvényjavaslatban is csak a szerb és román egyházról volt szó, ezért a pesti görögök, hogy az elszerbesités ellen biztositva legyenek, ápr.16-án a kecskeméticekkel és szentesiekkel együtt az összes magyarországi görög nevében nyomtatott memorandumot nyújtottak be a képviselőházhoz. Ebben ők is önállóságot köve-

teltek. Többek között írták "... ezen javaslatnak törvényre emelése által szerb és románokká declaráltatnának e honnak olyan fiai is, akik nem olyanok és olyanokká lenni sem kedvük, nem akaratuk, akik csak valláskuhoz ragaszkodnak, de külön nemzetiséget nem igényelnek, hanem született magyarok." Majd így folytették: "... e honban a görögkeleti vallásun nemcsak szerbek és románok, hanem olyanok is vannak, akik görög néven ismeretesek és azoktól számunnak ugyan, kiknek tulajdonképpen vallása a görögkeleti vallás, és kiknek vallását a szerbek és románok is követik, de mint e hon szülöttjei vagy honositott polgárai, valóságos magyarok..."

A törvényjavaslat május 9-i vitájában, amelyben Mocsonyi András és Babes Vince is igen tevékenyen vettek részt, Halász Boldizsár képviselő javasolta a görögök egyházi különállásának engedélyezését. Babes Vince román képviselő elvben szintén helyeselte a görögök kivánságát, de szerinte a görögöknek előbb a románokhoz hasonlóan az egyházi szinthez kellett volna fordulniok /507/.

Az országgyülés 1868.IX.tc. alatt iktatta törvénybe a szerb és román egyház szétválasztását és azok jogait. E törvény 9.§-a /508/ eleget tett a hazai görögök kérésének is, amennyiben részükre szélesebb autonomiát engedélyezett e szöveggel: "A görögkeleti vallás sem szerb-, sem román külön hívei ezentúl is megbecsültnek mindenben jogaikban, amelyeket egyházközségi s iskolai ügyei önálló intézésében, szertartási nyelvük szabad használatában, mint szintén egyházközségi vagyonuk és alapitványaik kezelésében eddig gyakorolták."

E törvény szerint tehát a pesti görög-vlach egyházközségnek is jogot kapott ügyeinek önálló intézésére.

A memorandumból közölt fenti részletek viszont azt bizonyitják, hogy ekkor még megindult a pesti görögök elmagyarosodási folyamata. Ezt tovább fokozta még az autonómia elnyerése is, amelynek révén lehetővé vált számukra a szerb ill. román

asszimilációval szembeni ellenállás. Természetesen a görögök az elmagyarosodás ellen is védekezhettek volna, de ők "önmagukról adták fel nemzeti jellegüket s ez nem azért történt, mert Magyarország akarta így, hanem azért, mert maguk a görögök mulasztották el megfelelően kihasználni előjogaikat, amelyeket az 1868-i oktalmazó törvény biztosított nekik" - írta fájó szívvel 72 évvel később egyik jelentésében az utolsó görög származású pesti pap, Vasdekasz Hilarion.

35. A GÖRÖGÖK ÚJABB KÜZDELME A VLACHOKTÓL VALÓ ELSZAKADÁSÉRT /1873 - 1875/

Minthogy az 1868.évi IX.tc.9. §-a autonómiát adott a pesti görögöknek is, még jobban időszerűvé vált a HTT 1847.máj. 11-i rendeletében számukra előirt egyházközségi működési szabályzat összeállitása. Erre a célra a görögök és vlachok azonos számú tagból álló bizottságot állitottak fel. Ez a bizottság dolgozta volna ki többek között a románok és vlachok által már erőszen szorgalmazott tagfelvételi szabályzatot is. Minthogy azonban a görögök nereven ragaszkodtak az 18o8. előtti állapot visszaállitásához, mint tárgyalási alaphoz, a vlachok pedig meg akartak őrizni a román nyelv kivivott hasmálatát, azért a nézetek ilyen különbsége mellett még a tárgyalások megindulására sem kerülhetett sor.

Ehhez az alapvető ellentmondáshoz járult még a görögöknek attól való erős féleime, hogy a románok nyomásának nem sokáig tudnak ellenállni s azok előbb-utóbb beerőszakolják magukat az egyházközségbe. Ennek következménye viszont az lenne, hogy a vezetésben s az anyagiakban is a görög fél háttérbe szorulna s az egyházközség hamarosan románná válna. A románok követeléseit, nacionalista tulzásait közgyülési többségükkel egyelőre sikerült még megakadályozniok igy pl. a "román" elnevezés bevezetését az "oláh" helyett, segély folyósitását a román szegények részére, 1872-ben megtiltották a pesti román ifjúságnak, hogy Avram Jancuért /5o9/ gyászistentiszteletet tartsanak a templomban,

mert annak magyarellenes politikai éle lett volna, a görögök 1873-ban védelembe vették a románokkal szemben Lyka Anasztázt, aki magyar feliratú oltárfüggönyt ajándékozott a templomnak.

Minthogy a görögök látták, hogy ezt a vlachokkal és románokkal fennálló kettős ellentétet az egyházközségen belül megoldani nem lehet, azért 1873.febr.21-én elhatározták, hogy a vlachoktól különválnak, külön egyházközséget képeznek, a közös vagyont pedig megosztják. /L.Függelék 65/ A határozatot 29-én irták alá /51o/.

A vlachok értesülve arról, hogy a görögök nem akarnak egy közösségben maradni velük, mert nem mondanak le a román nyelvről, kijelentették a közgyülésnek 1873.máj.18-án küldött nyilatkozatukban, hogy az elődeik által szerzett jogaikhoz továbbra is ragaszkodnak. Ők a görögökkel kapcsolatban az elválaszthatatlanság és egyenlőség elvét vallják, ezért késznek biztositékot nyújtani arra vonatkozóleg, hogy semmiféle többség /511/ nem fog ezen az elven csorbát ejteni /L.Függelék 66/.

A görögök, hogy elválási szándékukat valóra váltsák, 1774. márc.28-án 22 melléklettel ellátott kérvényt nyújtottak be a Vallás és Közoktatásügyi Miniszterhez /L.Függelék 67/ A görögök azt bizonyitották, hogy a templomépitési engedélyt a görögök nevére kapták, bár makedovlachok is voltak az alapitók között. Az alapitólevélben az állt, hogy a felépitendő templomban mindig görögül fognak misézni. Erre vonatkozóleg 18o2-ben szerződést is kötöttek. A makedovlach fél azonban megszegte ezt a szerződést és kierőszakolta a karavlach vagyis nem az ő nyelvük használatát és a külön vlach iskolát. A surlódások ettől kezdve indultak meg. A görögök véleménye szerint a vissály oka "a két faj ellentétes érzelmeiben és egymástól eltérő gondolkodásában fekszik." A görögök legfőbb vágya kezdettől fogva az volt, hogy a vlachoktól elszakadjanak. Ez a törekvésük azonban nem érte el a célját, mert a felsőbb hatóságok elfogadták a vlachok érvelését, amely szerint az összes alapitvány közös és meg nem

osztható, tehát egyik félnek sem tulajdona. E nézetkülönbség miatt a két nép közti kiadelon, amely eddig már nagyon sok gondot okozott mind a világi, mind az egyházi hatóságoknak, még mindig azon a ponton áll, mint ahol több mint fél évszázaddal ezelőtt. Idővel az ellentétet az is fokozta, hogy sok román került az egyházközségbe, akik - a görögök szerint - a makedovlachokat is feliagattók ellenük, hogy így közös erővel szoritsák háttérbe, nacionalista uszitással pedig a magyarokkal állitsák szembe a görögöket. A sok évtizedes versekedésnek akkor szakad vége, ha "egyszer valahára a különválás kimondatik." Minthogy a vlachok az 18o2.évi szerződést megszegték, azért az 1868.évi IX.tc.9. §-a szerint jogos, hogy a görögök különváljanak. Ezt az államhatalomnak eddig sem lett volna jogában megtagadni. Végül kérték a közös vagyonnak az alapitványok arányában való szétosztását. - A miniszter ápr. 23-án /1123/ sz./ továbbitotta a görögöknek ezt a körvényét a budai püspökhöz s ezzel kapcsolatban jelentést kért tőle.

A vlachok a püspök felszólitására 1874.okt.5-én felküldött jelentésükben kijelentették, hogy felsőbb hatóságoktól kapták a jogot a román nyelv használatára. Egyébként 1836. óta hosszabb ideig tartó komoly súrlódások a két nép között nem voltak. A készülő alapszabályokban készek a görögöknek megnyugtató biztositékot adni arra, hogy "a görög nyelv valamint a templomban, úgy az iskolában is tiszteletben fog tartatni", valamint arra, hogy minden "erőszaktól és méltatlanságtól" tartózkodni fognak. Szerintük a görögök erőszakossága ébresztette fel bennük a nemzetiségi érzelmet. Ellenzik az elválást és igazságtalannak tartják a vagyonnak 2/3-1/3 arányban való szétosztását, mert az alakozólnak a görögök által benyújtott névsorában a görögök között vlachok is szerepelnek.

A püspök okt.27-én elküldte a vlachok megjegyzéseit a görögöknek, mire azok 15 napon belül a következőket válaszolták: A vlachok nem cáfolják, hogy a szerződésekben a görög nyelv kizárólagos használata szerepel, csak felsőbb rendeletre hi-

vatkoznak. A vlachok állitásával szemben a tény az, hogy az ellenségeskedés köztük állandóan folyik. /Erre példákat is felsorolnak./ Miért akarnak a vlachok biztositékot adni az erőszakoskodás ellen, ha eddig nem gyakorolták volna velük? Az őket ért több évtizedes keserüség vetette fel bennük az elválás gondolatát. A biztositékokban nem bizmak, mert a vlachok szokat is megszegik majd, mint ahogyan az előző szerződésekkel tették. Ők két irányban emeltek vádat ellenük, éspedig romanizálási törekvésük és nacionalista uzsitásuk miatt. Véleményük szerint a románok s nem a görögök ébresztették a makedovlachokat "román" öntudatra. Márpedig a vlachok a román hierarchia számára egyengetik az utat az egyház vagyonának megszerzéséhez. A román elemnek elszaporodása miatti félelmükben és a nyugalom érdekében harcik a különválást. A görögök adakozási listáján szerepl6k - nevük ellenére is - mind görög származásuak voltak.

A jelentések kézbevétele után Szatojkovics Arzén budai püspök a konzisztórium határozatának megfelelően 1875.febr.3-án javasolta a szétválás megengedését. Ezután a miniszter 1875.jun. 2-án /1243 sz./ közölte a király ápr.15-i rendeletét /L.Függelék 68/, amely szerint az1836.évi rendelettől eltérőleg az egyházközség szétválasztása megtörténhet, a vagyont pedig az alapitványok arányában kell két részre osztani. A rendelet az ügy lebonyolitását a budai püspök feladatává tette, vagyoni kérdésekben a fellebbezést pedig az illetékes bíróság hatáskörébe utalta. E rendelettel a görögöknek több mint 6 évtized után végre teljesült az a vágya, hogy elnyerték az önálló, vlachoktól független egyházközség alakitásának jogát.

Felmerül a kérdés, mi idézhette elő a görögöknek ezt a sikerét. Kétségtelenül döntő szerepet játszott abban a görögöknek a románok behatolása elleni védekezése, amely a szerb egyházi hatóság és a magyar vallás és közoktatásügyi miniszter konszenzusát egyaránt kiváltotta irányukban.

Az érlelődő ellentétek és viták közepette is működtek azonban összetartó erők is, így pl. 1872.januárjában a 12 tagú választmányokba beválasztották a román Babes Vincét is. Ugyanebben az évben a városi hatóságok felszólítására közös elhatározás született a templom tornyainak átépítésére, amelyhez Ybl Miklóst bízták meg. Ő a Középítési Bizottmány 25.349/447 sz. határozatának megfelelően 1873.febr. 9-én felküldte a Fővárosi Közmunkatanácsnak a két torony építésének részletes tervét. A hozzájárulás elnyerése után a Fővárosi Tanács 1873.márc.13-i /9632 sz./ határozatának tanusága szerint Ybl megkapta az építési engedélyt /L.Függelék 69/. Még abban az évben 112.ooo Ft-os költséggel kész is lett a két barokk sisaktorony és a templom új homlokzata. Ezzel végre teljesen elkészült a pesti görögök temploma, amely valóban díszére vált az akkor egyesitett fővárosnak úgy, ahogy azt az alapitók egykor óhajtották.

36. A ROMÁN NYELVŰ LITURGIA MEGSZÜNTETÉSE /1887 - 1890/

Annak ellenére, hogy a görögök megkapták a jogot egyházközségük önállósitására, mégsem siettek annak megvalósitásával /512/. Ennek több oka lehetett: 1/ a makedovlachok az elszakadás elkerülése végett nem élőzték a helyzetet, 2/ a vagyon szétválasztása hosszú pereskedés árnyékát vetett elő, 3/ a görögök közgyülési többségükkel így is keresztül tudták vinni akaratukat: így pl. a/ többségük megőrzés céljából nemcsak az új román tagoknak, hanem még a régi tagok gyermekeinek felvételét is megakadályozták mint pl. 1887-ben Szerb Tivadar György nevü fiáét is azzal, hogy a románok csak tiszteletbeli és nem rendes tagjai a kommunitásnak s a tagság csak személyükre érvényes. b/ 1887.januárjában Sztupa György gondnok halála után az előzetes megállapodás szerint soros vlach gondnok helyett Babes tiltakozása ellenére is újból görögöt válasz-

tottak, Sacellary György személyében /L.Függelék 7o/. c/ A görögök az 1868.máj.25-i gyülésen 4 ellenszavazat mellett kizárták a románokat még a Lepora hagyaték élvezetéből is.

Az események menetét Miculescu Joanichius vlach plébános 1887.szept.21-én történt halála gyorsitotta meg. Az 1887.nov.6-i választmányi gyülés pályázati uton szándékozott betölteni a megüresedett vlach parókusi állást. A gyülésen Lyka Miklós azt inditványozta, hogy a pályázatban az álljon, hogy a pap makedovlach származású legyen, aki görögül fog misézni. Erre heves vita keletkezett, amelynek során a javaslat mellett szólt Haris Pál /consul/, dr.Agorasztó Péter, Sacellary György, ellene nyilatkozott Mocsonyi Sándor, Mannó István és Mutsó Mihály. A vita lényege az volt, hogy a javaslat három ellenzője továbbra is a több mint 5o éves, felsőbb rendelettel engedélyezett román nyelvü liturgia megtartását követelte, Lykáék viszont a nyugalom megteremtésének egyetlen útját látták a görög nyelv szerződésekben rögzitett kizárólagos használatához való visszatérésben. Végül is Mocsonyiék ellenzése mellett elhatározták, hogy a közgyülés elé terjesztik az ügyet.

Az 1888. febr.6-án tartott közgyülésen Lyka által vezetett hasonló tartalmú vita után 24-en /13 görög és 11 vlach/ szavaztak a makedovlach származású görög liturgia-nyelvü lelkész mellett, 7-en /5 vlach és 2 román/ pedig ellene. E határozat ellen fellebbezett a kisebbség Kötvös Károly ügyvéd utján s azzal érvelt, hogy bár a románokkal együtt ők jóval többen vannak, mégis ki vannak rekesztve a szavazásból. E többség nevében kérik a román nyelv meghagyását. Ugyanekkor a pesti románok 95 család, valamint egyetemi hallgatók és katonák nevében kértók a minisztert, hogy a kisebbség kérésének megfelelően továbbra is hagyja meg az ő lelki vigaszukra a román nyelvet a templomban. Egy bizottságot is hoztak létre, amely hivatva volt az addigi jogaik megvédésére és a románok lelki gondozásának biztositására.

A görögök, a makedovlach kisebbség és a románok beadványaira Trefort miniszter 1888.máj.30-án /2o562 sz./ közölte a király máj.18-i rendeletét /L.Függelék 71/. Ez - a többségi határozatnak megfelelően - görög nyelvü makedovlach nem alkalmazását irja elő. A kisebbség meg nem elégedése esetén az 1875.ápr.15-i rendeletnek megfelelően elválhat a görögöktől, vagyonjogi vitás ügyekben pedig az 1881.évi 25.tc. értelmében bírósághoz fordulhat. Ugyanekkor a románok kérését elutasitotta a miniszter azzal, hogy céljaik elérése csak egy új önálló román egyházközség szabályszerü megvalósitásával érhető el.

E miniszteri rendelet vétele után a budapesti görögkeleti görög-oláh hitközség 1888. juliusában elhatározta, hogy az alapitók által megállapitott elnevezést: "a budapesti görög és macedon-oláh hitközség"nevet veszi fel és a hivatalos okmányokban is ezt használja /21.kép/. Ezzel a névváltoztatással azt akarták elérni, hogy az új elnevezés egyértelmüen azt tanusitsa, hogy ahhoz románok nem tartoznak. Az oláh fogalomba tágabb értelemben ui. a makedo-vlachok és az erdélyi románok is beletartozhattak.

Ekközben a görögök julius 1o-én a Budapesti Közlöny hivatalos értesitőjében a magánhirdetések között pályázatot hirdettek a megüresedett macedon-oláh lelkészi állásra. A pályázat feltételei a következők voltak: 1/ az illetőnek macedon-oláh /nem román/ származásunak kell lennie, 2/ görög nyelven, amelyen az istentiszteletet kell tartania, tökéletesen kell tudnia és ezenfelül a macedon-oláh /nem román/ nyelvben tökéletesen jártasnak kell lennie. Előnyben részesitendő az a pályázó, aki magyar vagy német nyelven is tud beszélni.

Ugyanekkor felmondtak a román tanitónak, Barianu Athanáznak és a román kántornak, Oprea Györgynek is. A román könyveket pedig eltávolitották a templomból. Az ujonnan választott vlach papot, Georgiadisz Jánost eltiltották a románoktól.

Mocsonyi Antal és társai jun.24-én fellebbezést nyujtottak be a miniszterhez. Egyúttal kértók, hogy a vitás kérdések

megoldásáig ideiglenesen felvehessenek egy román lelkészt. Ugyanebben a szellemben a status quo fenntartásáért folyamodtak a románok is.

A kisebbség és a románok kérvényeiben foglaltakat a miniszter 1888.dec.11_én /48240 sz./ elutasította: Mocsonyiékét azért, mert egyrészt azt az egyházközség közgyülése már elvetette, másrészt pedig mert még nem tettek semmiféle lépést a görögöktől való elválás ügyében. Csak ha irásban benyujtották ezirányú kérésüket, lehet szó román pap ideiglenes alkalmazásáról. A románok kérése a máj.3o-i és a jul. 1o-i határozatnak megfelelően újból elutasitásban részesült. Amennyiben azonban vagyoni igényük van, azt törvényes uton érvényesithetik.

A fenti rendelettel kapcsolatban a görögök elkildték megjegyzéseiket gr.Csáky Albin miniszterhez. Véleményük szerint ui. helytelen lenne bizonyos feltételek teljesitése mellett román papnak még ideiglenes engedélyezése is. Mocsonyi és társai, a romániziálás apostolai, mindössze csak heten vannak, ők tehát az egyházközség egyik részét sem képviselhetik. Minthogy a közgyülés többsége elvetette a román pap alkalmazását, ezért annak esetleges engedélyezésével a miniszter az egyház törvényadta jogát sértené meg. Pascaruék kártéritési kérése alaptalan lenne, igy az arra való felszólitásuk is helytelen volt. Babes Vince és Mocsonyi Sándor - holott az egyházközség a budai szerb püspökséghez tartozik - részt vett az erdélyi egyházi kongresszuson, ezért ők elvesztették jogukat arra, hogy az itteni egyház életébe beleszóljanak.

A miniszter 1888.dec.11-i rendelete ellen a pesti egyházközség román ajku hivei 189o.márc.1o-én felségfolyamodványt adtak be és kérték az 1888.évi máj.3o-i rendelet hatályon kivül való helyezését és az 18o8.évi jogrend visszaállitását. A legfőbb érveik a következők voltak: az 18o2.évi görög-makedovlach megállapodás sohasem lépett életbe, igy tehát nem is szegték meg azt. Viszont e minisztériumi rendelet az 18o8.óta

érvényben lévő és 80 éves jogfolytonosság által is szentesitett állapotot szüntetett meg egy olyan közgyülési határozat alapján, amelyből a többség ki van rekesztve. A görögök 1775.óta, amikor elvben elismerte a minisztérium az elválás lehetőségét, önkényeskednek, őket, a többséget elnyomják, az új felvételeket megakadályozzák, az egyház elnevezését is megváltoztatták, a templomból őket kiszoritották. Az ellentét oka nem a két nép ellentétes gondolkodásmódja, hanem az, hogy a <u>görögök kizárólagos jogot, a románok pedig jogparitást követelnek maguknak.</u> Minden ellentét ezen alapszik. Oklevélmásolatokkal igazolják, hogy a vlachok is részt vettek az alapitásban. Az 18o2.évi szerződés nem érvényes, mert azt csak kevesen, 37-en hozták s erre nem volt joguk. Az utolsó időkig nem volt különbségtétel a makedovlachok és vlachok /románok/ között. Jogi érveket hoznak fel annak bizonyitására, hogy az 1838.máj.3o-i rendelet nem jogérvényes és nem is igazságos, mert egyházonkivüliség állapotába kényszeriti a románokat, akiknek pedig nincs más kivánságuk, mint a majdnem egy évszázados jogaik megőrzése. /L.Függelék 72/

A román ajkúak e kérvényére az elutasitást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 189o.jun.15-én /26132 sz./ juttatta el a Fővárosi Tanácshoz. /L.Függelék 73/ Ennek indoklása szerint maguk a románok is elismerik, hogy a görögök és macedóniai oláhok vettek részt az alapitásban, azok viszont nem igazolták,hogy a románok összessége valaha is belefolyt volna az egyház ügyeibe. Az alapitó két nemzetiség jogparitását a közgyülésnek a macedon-oláh pap és a liturgiai nyelv ügyében 1888.febr. 6-án hozott többségi döntése nem szüntette meg. E határozat viszont törvényes annál is inkább, mert a közgyülésen részt vett macedon-oláh tagok többsége is e határozat mellett foglalt állást. A közgyülési kisebbség sérelmével a birósághoz fordulhat.

<u>E rendelettel</u> teljesült a görögök régi vágya, mert <u>az alternativ liturgia megszünt s kb. 80 év után újból csak görögül tartották a templomban az istentiszteletet.</u> A fellebbezések visszautasitása feloldotta a görögöknek a románoktól való félelmét is.

Most már végre hozzáláthattak az egyházközség szabályzatának 1847 óta esedékes elkészítéséhez.

A románokban viszont a visszautasítás után azonnal megszületett az az elhatározás, hogy külön egyházközséget alapítanak, amely az aradi román püspök joghatósága alá fog tartozni.

37. AZ ALAPSZABÁLYOK ÖSSZEÁLLÍTÁSA /1890 - 1910/

Az egyházközség alap és ügyviteli szabályzata első tervezetén 1890-ben kezdtek dolgozni. A szabályzat szerkesztésére egy bizottságot /513/ alakítottak. Az alaptervezetet id.Szeszlary György gondnok készítette az 1802.évi szerződés alapján. Ez az összeállítás 19 ill. 23 §-ból állt. Eszerint a Budapesti Görögkeleti Görög és Macedon-Oláh Egyházközség elnevezésű parókia tagjai csak olyan budapesti lakos görögök ill. macedon-oláhok lehetnek, akik más egyházközségnek nem tagjai. Az egyház vagyona 2/3 részben a görögöké, 1/3 részben pedig a makedovlachoké. Az egyes feleket a jövedelem ugyanilyen arányban illeti meg. Az istentiszteletet mindkét pap görögül tartja. Az iskolában, amely nem nyilvános, rendes tárgy a görög, magyar, a görögkeleti hittan és éneklés. Ha az egyház kihalna, a vagyonát ne valamelyik budapesti görögkeleti egyházközség, hanem Budapest főváros kapja meg azzal, hogy a görög egyház vagyonát, intézeteit és alapítványait eredeti rendeltetésének megfelelően tartsa fenn. Az egyházközséget 3 görög és 3 makedovlach tagból álló választmány vezeti. Tisztségviselők, elnök, alelnök, egyház-, ingatlan-, iskola-, szegényház- és alapítvány-gondnokok, pénztáros stb. Ezt a tervezetet a kijelölt bizottság számos gyülésen tárgyalta és pontról-pontra fogadta el. Közben éles viták folytak, amelynek hangadói görög részről a külön tervezetet készítő Horis György /514/, macedon-oláh részről pedig Mocsonyi Sándor voltak. Az alapszabály késsitése azért is késett, mert

Szecsáry főgondnok hosszadalmasan betegeskedett, a vlach másodgondnok pedig lemondott. Az 1891-ben elkészült tervezetet a minisztérium 1892-ben /9569 sz./ nem hagyta jóvá, hanem kijelentette: "Miután az egyházra és a vagyonra a Mocsonyi Sándor és tsai által képviselt román elem ill. a budapesti görögkeleti oláhok részéről ismételten igényeket jelentettek be, melyeknek végleges elejtése, vagy a törvény rendes útján való elintézése előtt a vagyoni kérdés tisztázva nincs, ennélfogva az alapszabályok jóváhagyása mindaddig függőben tartandó, míg ezen igények egyezség, vagy bírói határozat által véglegesen el nem intéztettek."

De hogy a románok kirekesztése után sem uralkodott teljes egyetértés a görögök és macedon-oláhok között, arról tanuskodik az is, hogy a vlach Lyka Miklós néhány hónap eltelte után lemondott főgondnoki tisztségéről, amelyre 1893.április 23-án választották meg. A görögök erre nov.28-án elhatározták, hogy a közgyülés elé javaslatot terjesztenek a makedovlachoktól az 1875. jun.2-i miniszteri rendelet szerint végrehajtandó elválásra vonatkozólag. Erre Lykáék 1894.jan.31-én kijelentették, hogy nekik nincs lényegbe vágó nézeteltérésük a görögökkel. Néhány jelentéktelen kérdésben támadt ellentét egyáltalán nem indokolja az elválást, amelybe ők úgysem mennének bele. - Vita támadt 1895-ben Szerb György felvételének másodszori visszautasításakor is. Ő a miniszterhez fellebbezett, aki viszont úgy rendelkezett, hogy a per eldöntéséig csak az alapitók leszármazottait lehet a tagok közé felvenni.

A román befolyástól megszabadult <u>egyházközség</u> /25/ <u>a szerb hierarchiától való függését</u> is <u>igyekodott csökkenteni</u>, mert 1896.dec.19-én a közgyülés kijelentette, hogy az1868.évi IX.tc. 9. §-a szerint ők nem függenek egyháni, vagyoni és iskolai ügyekben a szerb metropolitától, azért a karlóczai szerb egyházi kongresszuson nem vesznek részt s ahhoz hozzájárulást nem fizetnek. Nem szavazták meg segélyt a komáromi és pomázi egyházközségnek sem, mert azok nem görög ajkúak.

A számban állandóan növekvő románok /516/ kérésüknek végleges elutasitása után román nyelvü kérvényt irtak az aradi püspökhöz, amelyben megindokolták, hogy miért kell külön egyházközséget alakitaniok, bár őket is megilletné a görög-vlach egyházhoz való tartozás. Hasonló tartalmi kérvényben kértók a minisztertől is, hogy a közös templomra való igényük fenntartása mellett engedélyezze nekik egy különálló görögkeleti román parókia alapitását a Gozsdu-féle alapitványi ház egyik 5 ablakos szobájában kialakitott kápolnával /517/, amelyet 1900.nov.26-án szentelt fel Goldis József aradi román püspök. Az első lelkész Bogojevics Gennadij nevü pap lett. Lyka Miklós képviselte a görög-macedon-oláh egyházközséget a szentelésen. /518/ Minthogy a kápolna és az egyházközség is már létrejött, az aradi püspök kérésére a minisztérium 1902.febr.24-én /7246 sz./ hivatalosan is tudomásul vette az új egyházközség megalakulását, mert a püspök jelentése és a bemutatott iratok tanusága szerint "az egyházközségnek, mint anyaegyháznak fennállása biztositottnak tekinthető" volt.

Közben 1901.novemberében a miniszter Trost Gyula tanácsost kiküldte kormánybiztosként az egyházhoz, hogy vizsgálja meg az önkormányzat érvényesülését, valamint működjék közre az alapszabályok összeállitásánál. Az egyházközség 1902.febr.19-én elfogadott egy uj alapszabályt és ügyviteli szabályzatot, amely az 1892.évi tervezet alapján készült, a minisztérium által kifogásolt részek kijavitása után /519/. Eszerint az egyházközséget a XVIII-XIX.szd-ban bevándorolt görögök és makedovlachok az 1802-ben kötött szerződéssel alapitották meg. Az a Budapesti Görögkeleti Görög és Macedon-Oláh Egyházközség nevet viseli és az 1868.IX.tc. 9.§-a értelmében önállóan és függetlenül gyakorolja jogait. Az egyházközség tagjai az alapitó görögöknek és görögajkú macedon-oláhoknak Budapesten lakó egyenes leszármazottai lehetnek, vagy olyan budapesti görögök és macedon-oláhok, akik nem tartoznak más egyházközséghez. Az utóbbiakat a közgyülés veszi fel 2/3-os szavazattöbbséggel. Az egyház ügyeit a közgyülés intézi, amelynek tárgyalási nyelve a magyar. 3 évenként

ként új választmány választására kerül sor. Az egyház csak dogmatikailag áll kapcsolatban a szerb püspökkel. Anyagilag teljesen független. Egy vagy két pap választható, akik minden funkciót görögül végeznek. Ha Magyarországon nem találnak ilyen papot, akkor hozathatnak külföldről, csak annak 3 éven belül meg kell tanulnia magyarul. Az anyakönyveket magyarul kell vezetni. Az iskolában az oktatás nyelve a magyar. Tantárgyak: görög nyelv, görögkeleti hittan, szertartástan. Ha kihalnának, a vagyont a vallás- és közoktatásügyi miniszter kezelje, aki továbbra is alkalmazzon görög papot és tanitót a görög liturgia végzésére és az alapitvány jövedelmét az előirt célra forditsa.

Ennek az új alapszabálynak elfogadásával végérvényesen teljesült a görögök régi vágya, amelyért olyan sokat harcoltak: a román nyelv kiszorítása a templomból és iskolából, vagyis visszatértek az egyház kezdeti időszakában kialakult helyzethez. Viszont azáltal, hogy az egyházközség tagjai csak görögök és macedon-oláhok lehettek /520/, azáltal az egyház szük, zárt közösséggé vált s minthogy az utánpótlás mind nehezebb lett, az egyházközség tagjainak száma mindjobban fogyni kezdett. 1900-ban pl. már mindössze csak 26 szavazásra jogosult tagja volt az egyháznak /L.Függelék 74/.

Bár ezt az <u>új szabályzatot a minisztérium</u> csak 10 évvel később, a románokkal lefolytatott per befejezése után <u>1910. jan.4-én</u> /151321/1909 sz./ <u>hagyta jóvá</u>, mégis az egyházközség már közben is az abban foglaltak szerint folytatta működését.

38. <u>A ROMÁNOK PERE A GÖRÖG-OLÁH EGYHÁZKÖZSÉG ELLEN</u>
/ 1905 - 1909 /

A románok részéről Mocsonyi Sándor és 41 társa 1905 végén az akkor mindössze 27 hivőt számláló Budapesti Óhitü Görög-Oláh Egyházközség ellen jog- és vagyonközösség elismerése tárgyában az 1881.25.tc.1.§-a szerint pert inditott a Budapesti Királyi Törvényszéknél, mint kijelölt bíróságnál /521/. A periratot tényállás részében a románok okmánymásolatokkal igazolták, hogy

1788-ban a Pesten lakó görögök és vlachok alapitották a templomot, hogy abban az ő nyelvükön tartsák a liturgiát. Ez az alapitólevél eltünt, a másolatában viszont a görögök a nyelvre vonatkozó részt meghamisitották /in unserer väterlichen Mundart, der griechischen, der Hellenischen/ betoldással. Az 1789.évi hivatalos városi vizsgálat eredménye azt bizonyitja, hogy az alapitók nemcsak görögök voltak, hanem 4 nemzetiséghez, köztük vlachokhoz tartoztak. Az utóbbiak közül sokan nem értették a görög nyelvet. A templomépitésre kiadott engedélyt a pesti nem egyesült görögök kapták, de ez nem nemzetiséget, hanem felekezetet jelölt, akkoriban ugyanis az összes nem szerb nemzetiségü óhitüt görögöknek nevezték. Számos iratot emlitenek, amelyben a görög-vlach megjelölés szerepel. A görögök a kizárólagos görög liturgiához ragaszkodtak, a vlachok viszont olyan papot követeltek, aki kara-vlachul /románul/ is tud. Az 18o2. évi alapitó szerződés rájuk nem kötelező, mert csak 37-en irták alá, s azok között is alig volt néhány vlach, ezenfelül a szerződést senki sem hagyta jóvá. 18o8-ban a vlachok elérték, hogy a vlach nyelv és lelkész a göröggel azonos jogurá vált. 182o-ban a görögök el akartak szakadni a vlachoktól. A vlachok már akkor egyik körvényükben a románokkal azonosaknak vallották magukat. Az egyházközség elnevezése körüli vita során már elismerést nyert, hogy e kommunitást két egymástól nyelvre és eredetre nézve különböző nép alkotja. 1868-ban kezdődött meg a román ajkú hivek felvételének megtagadása és az ugynevezett személyre szóló tiszteletbeli tagság bevezetése. E határozattal a jelen per megindításakor már csak a két macedovlach Nocsonyi és a román Babes Vince élt a görögök által is elismert román egyházközségi tagok közül. A per befejezésekor ezek közül már csak Nocsonyi Sándor maradt életben. A kirekesztett román hivek 19o2-ben megalapitották a Budapesti Görög-Keleti Román Egyházközséget. A felperesek követelése a következő:

1/ A Budapesti Görög-Oláh Egyház vegyes alapitású, amelynek tagja minden Budapesten lakó görög- és román anyanyelvü magyar honpolgár származási helyre való tekintet nélkül.

2/ A tagok teljesen egyenjogúak.

3/ Vagyon a két nemzetiségü hivek közösségének tulajdona, amely őket egyenlő arányban megilleti.

A görögök a per elején hétségbevonták az 1868.évi 9.tc. értelmében a Fővárosi Bíróság hatáskörét. A kuria ebben az ügyben úgy döntött, hogy a bíróság hatáskőre a fentebb emlitett 3 pont közül csak a 3.-ra terjedhet ki, az első két pont egyházszervezeti kérdésnek tekintendő, s csak akkor veheto figyelembe, ha azok vagyoni kérdéseket érintenek.

A görögök ellenirataikban okmányokkal támasztották alá, hogy az egyházközség jellege és nyelve kezdetben görög volt. Az alapitók között hazai vlachok nem voltak, mert azok 1848 után jöttek Pestre. Az egyház alapitványi jellegü, amelynek tagjai csak a leszármazottak lehetnek. Az egyházközséghez csak makedovlachok tartoznak, a románok viszont nem. 1888. évi közgyülési határozattal az egyházközség eredeti állapota állitódott vissza. A felperesek 3 főt leszámitva, nem tagjai az egyháznak, tehát nem is indithatnak pert a görögök ellen. A hazai románokkal sohasem állt fenn jogegyenlőség, a román liturgia és lelkész alkalmazása a vagyoni és jogviszonyokon semmit sem változtatott. A macedonoláhok nem románok, hanem azok a görögök közé számitódó görög jellegü vlachok.

A románok válaszirataikban kifejtették, hogy az egyházközség kezdettől fogva a görög-vlach és nem görög-makedon-oláh elnevezést viselte. Stratimirovics püspök 1783.évi nyilatkozata szerint a pesti vlachok közül sokan nem értettek görögül. Ez azt jelenti, hogy az alapitók között hazai románok is voltak. Ezt bizonyitja az a tény is, hogy a vlachok hazai román nyelvi istentiszteletet követeltek és kaptak 1908-ban. A keleti egyházban ismeretlen a kétféle tagság, amit a görögök agyaltak ki a románok kirekesztésére. Az egyháznál nem az a döntő, hogy kik az alapitók, hanem hogy kiknek a részére történt az alapitás. Babes Vince révén még a jelen per idején is van román tagja az egyház-

nak. Rajta keresztül megyen tehát a jogfolytonosság. Az egyház vagyona a görög- és vlach hivek közös szerzeménye, tehát mindkét fél tulajdona és mindkét felet illeti.

A görögök viszontválaszukban kijelentik, hogy a görög-vlach elnevezés használata csak rövidités okából történt. A templomot a görögök és makedovlachok görög jellegünek alapitották, a hazai románok csak a XIX. szd. közepétől kezdve kerültek az egyházközségbe. Bár ők ragaszkodnak a görög jelleghez, de szivben-lélekben magyaroknak érzik magukat, ez viszont a románokról nem mondható el.

A románok végiratukban ujból kijelentik, hogy a görög-makedo-oláh elnevezés sohasem volt használatos. A kezdeti görög nyelv-használat a szerb liturgiától való szabadulás érdekében történt, azonban csakhamar megindult a román nyelv liturgiai használatáért való küzdelem. A görögök nagy "magyarságát" cáfolja az alapszabály-tervezet ezen pontja, amely szerint az egyház tagjai csak azok lehetnek, akik magukat görögnek vallják. A templom nem egyes családok tulajdona, hanem a hiveké, a görögöké és vlachoké éspedig nemcsak a makedon-oláhoké, hanem a hazai románoké is, akik a makedovlachokkal egyfajuak és azonos nyelviek. Erre vonatkozólag tudósok érveit is felhozzák. A vlachok 80 éven át jogi és vagyonközösségben éltek a görögökkel, ez a jogállapot tehát ilyen hosszú idő után megtámadhatatlan. Tiltakoznak az ellen, hogy a görögök őket, Budapest hozzáfias román polgáreságát a magyar haza ellenségének titulálják.

A görögök az ellenvégiratukban megismétlik érveiket, valamint állitják, hogy a tagsági jog, mint személyi jog elbirtokolható, a vagyoni jogokat pedig a románok legfeljebb 1834-1875-ig élvezték. Tagadják az akkor történt elbirtoklást. Különben is azóta 1875-1905 között a románok jogai ujból elévültek. Hocsonyi és Babes már különben sem tagja az egyháznak, mert az új görögkeleti román egyházközség hivei.

A románok bizonyitják, hogy a nevezett két személy nem tagja a román egyháznak, és állitják, hogy a görög alapitók

teljesen kihaltak, a vlach alapitók közül viszont még a görögök szerint is a Moesonyiak élnek. Az ő szavazatuk irányadó tehát a makedovlachok részéről. A Moesonyiek pedig kijelentik, hogy a templom az összes budapesti vlach részére épült, származási helyre való tekintet nélkül. Elismerték maguk a görögök is, hogy az alapitáskor voltak itt románok, de azok nem léptek ki az illyr egyházból, hanem 1868-ig annak tagjai maradtak. A románok állitják, hogy ember emlékezet óta hazai románok is tagjai voltak az egyházközségnek, énpedig nemcsak hires emberek, hanem egyszerü foglalkozásuek is. Szán szerint 10-15 hazai román nevet soroltak fel. Maguk a görögök is elismerték, hogy 1792-ben a hazai román származású Mihajlovics papot azért hagyták meg a szerb templomnál, hogy a pesti románok számára legyen, aki liturgiát tartson. Azért ellenezték a parókusnak jelölt Bendellát, mert az nem ismerte a hazai vlach nyelvet.

Az itéletben a törvényszék a felperes románokat keresetükkel elutasitotta és 12 ezer forint perköltség megtérítésében marasztalta el. Az itélet szerint a templom és az egyházközség a görögök és makedovlachok alapitása. Nem családi templomról van szó, hanem olyanról, amely a görögök és makedovlachok tulajdona. Bár hazai románok kezdettől fogva tagjai voltak az egyháznak, de a Moesonyiekat leszámitva az alapitásban való részvételt hitelesen igazolni nem tudják. A hazai románok felvétele csak az egyházközség jóvoltából történt, amelynek másokat felvenni joga volt, de nem kötelessége.

Ez ellen az itélet ellen mind a görögök, mind a vlachok fellebbeztek a Táblához. A görögök ugyanis sérelmesnek tartották a családi templom-elmélet elvetését, a románok szerint pedig a Tábla az indokolásában elismeri a román érvek jogosságát, az itéletben mégis a görögök javára dönt.

A Tábla a biróság itéletét helyben hagyta, mert szerinte az egyházközséget kizárólag görögök és makedovlachok alapitották, bár hazai román tagjai is voltak az egyházközségnek, né-

melyiknek választmányi tag is volt közülük /Sztupa,Szerb,Gozsdu/ sőt román lelkész és liturgia is volt egy ideig, de ez nem ad vagyoni jogosultságra jogcímet.

A Tábla ítélete ellen a románok 1909-ben a Kuriához fellebbentek. A románok szerint a Tábla a három követelésük közül az első és második ponttal nem foglalkozott és a tulajdonjogra szükitette le ítéletét. Stratimirovics nyilatkozatára és Mihajlovics alkalmazására hivatkozva ujból állitják, hogy az egyházközség alapitói közül is voltak már hazai románok, akiket később is minden akadály nélkül felvettek az egyházközségbe, egészen 1868-ig. Az ezonos jogközösség a vagyoni közösséget is magában foglalja. Szerintük a mai pesti görögöket sem illet meg több jog az egyházhoz és a templomhoz, mint a románokat, hisz azok sem az alapitók leszármazottai.

A Kuria a románok e fellebbezését 1909-ben elvetette és az alsóbb fórumok ítéletét jóváhagyta. Ezzel végérvényesen teljesült a görögök évszázados vágya, vagyis a templom tiszta görög jellegének biztositása, bár a hivek száma akkora már mindössze kb. 2 tucatra csökkent. A kirekesztett nagyobb létszámú román hittestvérek pedig immár véglegesen tömörültek az 1902-ben alakult Budapesti Görögkeleti Román Egyházközségbe.

Felmerül a kérdés, hogy mi volt a görögöknek és a velük szövetkezett macedon-oláh többségnek a célja a románok kirekesztésével. Vallási érdek nem vezette őket, mert akkor örültek volna a hivők létszámnövekedésének. Kétségtelenül <u>igen nagy szerepet játszott e küzdelemben a görögöknek a románoktól való félelme</u>, amellyel a magyar hatóságoknál érveltek. <u>Ehhez kapcsolódott azonban a kimondottan anyagi érdek is, mert az egyház tekintélyes vagyonát magukénak, egy saját közösségnek akarták megőrizni</u> és nem óhajtották azt a mind nagyobb létszámú /522/ románokkal megosztani.

39. A KONMUNITÁS HANYATLÁSA /1910 - 1930/

Az 1910.évi alapszabályzat következtében az egyházközség zárt társasággá vált, amelybe bejutni csak igen keveseknek sikerült. Minthogy a tagok nagy többsége az idősebb generációhoz tartozott, közülük sokan elhunytak, ezért a hívők létszáma állandóan csökkent. Míg 1900-ban 26, 1924-ben már csak 20 tagja volt az egyházközségnek /L.Függelék 75/.

A létszámbeli csökkenés mellett erős anyagi hanyatlás is állott be az egyházközség életében. Ebben nagyban közrejátszott az első világháború és annak következményei. Így a Magyar Tanácsköztársaság államosította az egyház vagyonát, majd az egyház 150.000 arany-korona hadikölcsönt értéktelenedett el. Ez utóbbihoz járult a háború utáni infláció és a lakbérkorlátozás is. Mindezek következtében olyan jövedelemcsökkenés állott elő, hogy az egyházközség intézményeinek fenntartása és az alkalmazottak bérének kifizetése is bizonytalanná vált. Közben az épületek mind külsőleg, mind belsőleg olyan rossz állapotba kerültek, hogy azok renoválására, vagy lebontására és helyettük újak építésére módot kellett találni. Már 1910-ben felmerült az a gondolat, hogy a Kötő utcai 3 ingatlant megveszik s az így megnövekedett telken kezdenek építkezni. Végül 1923-ban a közgyülés többsége elfogadta azt a tervet, hogy az egyház rossz anyagi helyzetén való segítés céljából új épületeket kell emelni, amelyeknek hozamából az egyházközség gondtalan fenntartása zavartalanná válna. Több ajánlattevő jelentkezett. Az egyik pl. emeletráépitést javasolt. Voltak a vezetőség tagjai között olyanok, akik a teljes tatarozást javasolták. A közgyülés többsége azonban 1924.ápr.6-án 10:6 arányban a Hansa Építő Részvénytársasággal kötendő 50 évre szóló haszonbéri szerződést fogadta el /523/. Eszerint a Hansa az egyháznak évi 12.000 pengő haszonbért fizet és 1937-ig lebontatja az épületeket, helyükbe újakat épit. Sajnos a Hansa a vállalt kötelességeit nem tudta teljesiteni, ui. még a haszonrészesedést sem fizette ki évekem

át. Szelláry Pál 1824-ben idő előtt, nagyon korán siratta el a Görög udvart /524/, mert a bontásra és új épületek emelésére csak a Hansával kötött szerződés felbontása után, 1937-ben került sor.

De nemcsak anyagiakban, hanem a hitéletben is a hanyatlás jelei mutatkoztak. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a papok Görögországból jöttek, akik - bár kötelességük lett volna - nem tanultak meg magyarul. A liturgia görögül folyt, amelyet a már magyarrá vált hivők nem értettek meg. Emiatt sokan elidegenedtek az egyháztól, a templomot nem látogatták, sőt más vallásra tértek át. - De a közönbösséghez hozzájárult dr.Orfanidisz Anthimosz archimandrita plébánosnak szerzeteshez nem méltó erkölcsi élete és egyáltalán nem papi magatartása is /525/. Orfanidisz politikai nézetei is megbotránkozást okozhattak a jobboldali köröknek. Ő ui. a Pester Lloyd 1919. dec.12-i számában, a fehérterror dühöngése idején, cikket irt, amelyben Knosko nevü teológiai professzorral szemben védelmébe vette a bünbaknak állitott Károlyi Mihályt, Rock Jánost és a zsidóságot. Bizonyára ez utóbbi bátor állásfoglalása is közrejátszott abban, hogy az egyház 1924.jan.1-ével felmondott neki. A parókus megfellebbezte ezt a határozatot, úgyhogy elbocsátása kb. 4 évig huzódott. Három évi ideiglenes alkalmazása után 1928.januárjában nevezte ki Zubkovics György budai püspök az utódot Dr. Szieszkosz Anthimosz archimandrita személyében. A pereskedés az egyházközség és Orfanidisz közt ennek ellenére tovább folyt, mert a pap végkielégitésére csak 1931-ben került sor.

Erkölcsi romlottságra vallott az a nagy anyagi kihatású sikkasztás, amelyet 1931-ben Duna Czicco Miklós szőnyegkereskedő követett el, aki mint gondnok a Lepora-féle alapitványból 73.000 pengőt sikkasztott. Bár halasztást kapott a kár megtérítésére, igérete ellenére mégis Athénba szökött. Ez a sikkasztás igen nagy port vert fel az ujságokban. Igy pl. a Pesti Napló 1931.jun.11-i számában /526/ elitélőleg nyilatkozott az

ügyről. Az athéni Proia c. lap pedig jun. 21-én szomorúan állapitotta meg, hogy a régi alapitványokat a mai utódok elherdálják, akik görögül már nem is tudnak, csak azért maradnak meg a görögkeleti vallásban, hogy joguk legyen az egyház vagyonát tetszés szerint élvezni, amely azután igy elkallódik.

40. AZ EGYHÁZKÖZSÉG MAGYARRÁ VÁLÁSA / 1931 /

A budapesti görögkeleti görög és macedon-oláh kommunitást az 1930-ban 3 évre választott uj vezetőség - élén Ballassa Gusztáv elnökkel, Agorasztó Tivadar másodgondnokkal és Lyka Miklós alapitványi gondnokkal - emelte fel arról az anyagi és hitéleti mélypontról, ahová az előző két évtized folyamán jutott. Igy Lyka Miklós 1931 tavaszán saját költségén restauráltatta a templom belsejét és az ikonosztázt /527/. Megtörtént az ülésterem renoválása is. Az alapitványok ügyeinek intézésére visszaállitották az Alapitványi Bizottságot. Ez úgy helyrehozta az alapitványok állapotát, hogy azok évi 16.000-18.000 pengő tiszta jövedelmet hoztak /528/. Az egyházközség a Hansa Részvénytársaságot haszonrészesedése ki nem fizetése miatt beperelte s a pert meg is nyerte /529/. Ezeknek az intézkedéseknek következtében az egyházközség anyagi helyzete újból helyrejött.

Ugyanekkor az állandó ügyvitel biztositására a változó vezetőség mellé létrehozták az egyházközségi hivatalt, amelynek vezetésével Tiliosz Fülöp kántortanitót bizták meg. Ő elkezdte az irattár és könyvtár rendezését is. Az anyagi fedezet hiánya miatt régóta szüneteltetett énekkart újból visszaállitották. Ezért a templomlátogatók száma megnőtt. A tagok létszáma is 35-re emelkedett 1930-33 között. /L.Függelék 76/

Az egyházközség választmánya 1931 tavaszán úgy döntött, hogy az eddig használt Julián naptár helyett a konstantinápolyi patriarchátus mintájára bevezeti a Gregorian naptárt s a húsvéti ünnepeket leszámitva minden más ünnepet a nyugati

egyházzal egyidőben illi. Ennek bevezetésére 1932 nyarán került sor, bár a szerb püspökség erősen ellenezte azt. 1931-től kezdve az istentiszteleteken magyarul is elmondták a miatyánkot és a liturgia végén elénekeltók a himnuszt.

1931.dec.6-án a közgyülés megállapitotte, hogy bár büszkék görög származásukra, de ők magyaroknak valljék magukat, azért elhatározzák, hogy az egyház a Budapesti Görög Alapitású Görögkeleti Magyar Egyházközség elnevezését veszi fel. A cimből kimaradt tehát a nemzeti gyülölködés tárgyát képező "oláh" szó. A minisztérium 215-e5-8o/1931 sz.alatt jóváhagyta ezt az új cimet. Ez az új elnevezés megfelelt annak a már régóta valósággá vált ténynek, hogy az egyházközséget olyan magyarok alkották, akik bár görög származásuak voltak, de már nem tudtak görögül. Ezzel az egyházközség hivatalosan is magyarrá vált.

Hogy a teljes elmagyarosodás egyelőre késett, annak oka az volt, hogy egyrészt az érvényben maradt alapszabályzat szerint továbbra is görög papok: Koffasz Leondiosz /1929-1939/ és Vazdekasz Hilarion /1940-1947/ voltak a plébánosok, másrészt pedig hogy a szerb metropolita nem ismerte el a magyar nyelvet liturgikus nyelvnek s igy továbbra is görögül folyt a templomban az istentisztelet.

A budai szerb püspökség elszerbesitési törekvése ellen, valamint a szorosabb együttmüködés céljából az elnéptelenedő görög alapitású görögkeleti magyar egyházközségek 1931.jun. 24-én országos főgondnoki értekezletet hivtak össze, s azon megálapitották a főgondnoki tanácsot, amelynek elnöke a pesti egyházközség mindenkori főgondnoka lett. Ez a tanács volt hivatva intézni a görög alapitású egyházközségek közös ügyeit az elkövetkezendő években, amelyek a kánoni fennhatóság megszerzése /53o/ és a teljes elmagyarosodás jegyében /531/ folytak le.

IDŐRENDI ÁTTEKINTÉS

/A pesti görögök életére kiható fontosabb események/

Időpont:	Esemény:
1690	A bevándorló szerbekkel együtt görögök is érkeztek Pestre
1699	A karlócai béke kereskedelmi határozatai
1718	A pozsareváci béke kereskedelmi szerződése
1725.IV.26.	A HTT-nak a görög kereskedelmet korlátozó rendelete. /Csak török árukkal nagyban kereskedhetnek a vámhelyeken kívül/
1737.X.13.	A pesti görög kereskedők összeírása
1739	A belgrádi béke kereskedelmi szerződése
1741. évi 29.tc.	A görögök csak az 1725.IV.26-i rendeletben előírt módon kereskedhetnek. Ha azonban családjukkal együtt letelepszenek, korlátlanul folytathatják tevékenységüket.
1754.VII.27.	A görög kereskedők összeírása.
1769.IV.25.	A görög kereskedők újabb összeírása.
1771.márc.26.	A latin és görög kereskedők vagyoni helyzetének összeírása.
1774.aug.8.	Hüségeskü-rendelet.
1783.szept.1.	A görög nyelvü liturgia minden második héten való elrendelése és a görög tanitó engedélyezése.

1788.IV.18.	A pesti görögök és vlachok elhatározzák a külön templom épitését.
1790.jun.22.	A HTT engedélye a templomépitésre.
1791.évi 27.tc.	A magyarokkal azonos jogok elnyerése.
1791-1801	Templomépités
1792	Az önálló parókia megalakulása.
1794	A görög szegényintézet elkezdi működését.
1796.	A görög iskola megnyitja kapuit.
1808.VII.25.	Vlach nyelven misézö pap és vlach tanitó engedélyezése.
1810.jun.5.	A görögök külön kápolnát nyithatnak.
1812	A tanitóképző megnyitása.
1821.IX.11.	Egyesitő rendelet /a görögök és vlachok nem válhatnak el egymástól/.
1826	A Galamb utcai ház meghosszabbitása a Régiposta utcáig.
1836.VI.21.	Az egyházközség elnevezésének lenügzitése: Graeco-Valachica Communitas.
1841	Az új épület épitése és a Görög udvar kialakitása.
1868.IX.tc. 9.§.	Autonómia elnyerése.
1873.II.21.	A görögök a románok beszivárgásának megakadályozására elhatározzák a vlachoktól való elválást.
1873	A templomtornyok felépitése.

1875.VI.2.	Elvi engedély a vlechoktól való elvá-lásra.
1888.V.3o.	A román nyelv templomi és iskolai haszná-latának megszüntetése.
1888.VII.	Uj cim felvétele: Budapesti Görögkeleti Görög és Macedon-Oláh Egyházközség.
19o2.II.24.	A pesti románok külön egyházközségének engedélyezése.
19o5-19o9	A románok elkeseredett pere a görögök ellen.
191o.I.4.	Az 19o2-ben felterjesztett alapszabályok elfogadása.
1924	A Hanse épitő Rt-gal szerződés kötése uj épületek emelésére.
1931.XII.6.	Az egyházközség hivatalosan is magyarrá válik. Uj cime: Budapesti Görög Alapitá-sú Görögkeleti Magyar Egyházközség.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

II.

I N T É Z M É N Y E K

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

1. EGYHÁZKÖZSÉG

a/ Az egyházközség alapitása

A görögök kezdetben a pesti szerbek Szent György paró-kiájához tartoztak, ahol a XVIII.szd. második felétől kezdve az egyik pap rendszerint makedovlach vagy román származású volt, aki a görög és vlach hivők lelki gondozását végezte, igy pl. Kasztra Mihály, Michajlovics János, Margó György. A görögök 1784-ben kivivták, hogy a szerb templomban egyik héten szerbül, a másikon pedig görögül folyjék az istentisztelet. De ez az alternativ nyelvü liturgia nem elégitette ki a számban és vagyonban megerősödött görögöket, ezért 1788.ápr. 18-án elhatározták, hogy külön templomot épitenek, amelyben már mindig görög nyelven fogják tartani az istentiszteletet. A budai szerb püspökkel két éven át folytatott küzdelem után 1790.jun.22-én kapták meg a görögök az engedélyt a templom épitésére. Annak elkészültéig a HTT 1791.okt.21-i rendelete alapján az egyházközségi épületben létesitett kápolnába jártak a görögök. Ezzel megvalósult a szerbektől való elszakadás és megalakult a Nagyboldogasszonyról elnevezett új parókia. Ezért szerepel az 1791.esztendő mint alapitási év az egyház első körpecsétjén, valamint a megalakulás emlékére készittetett szentképen /6.kép/. Az egyház igazi önállóságra azonban csak 1792-ben tett szert, amikor a szerbekkel folytatott újabb küzdelem közepette a görög származású Evgetasz Bendella pap került az egyházközség élére. Ettől az évtől kezdődik az anyakönyvezés, az önálló számadásvezetés. Az 1792. évet tünteti fel az egyház alakulási évéül az 1846/47.évi, valamint az 1896.évi egyházi cematizmus is.

b/ Az egyházközség elnevezése

A szerbekkel "a pesti görög nem egyesült egyházközségben" való közösség idején a "szerb és görög nemzet" neve szerepel az okiratokban. A görög és makedovlach alapitók kezdetben

- különösen a templomépitéssel kapcsolatos kérvényeikben - legtöbbször csak görögnek nevezték magukat, bizonyára azért, hogy kérésük hatásosabb legyen /sämtliche Einwohner griechischer Nation, Graeca Communitas, Griechisch nicht unierte Gemeinde/. Ugyanekkor a német és latin oklevelekben feltünt már a "görög-vlach"/Griechisch-Walachische Kirche, Graeco-Valachica Communitas/ elnevezés, mig a görög nyelvü okmányokban inkább a "görög és vlach" név /Ἐκκλησία τῶν Ἑλλήνων τε καὶ Βλάχων / volt használatos /532/. A görögök a vlachokkal való ellentétük elmélyülésekor 1807-ben újból vissza akarták állitani a Graeca Communitas elnevezést, de ez nem sikerült nekik, mert továbbra is a Graeco-Valachica Communitas név maradt a legelterjedtebb. A görögök a vlachoktól való elválási törekvésük idején a különállást kifejező Graeca et Valachica formát akartak a Graeco-Valachica helyett bevezetni. A HTT azonban 1836-ban /L.Függelék 61/ továbbra is az "et" nélküli cim használatát irta elő. A magyar nyelv használatának elterjedésekor, a XIX.szd. 40-es éveitől a "görög-oláh nem egyesült óhitü egyház" vagy röviden Görög-oláh /Egyh ázi/ Közösség" név vált általánossá. 1864-ben a HTT 10413 sz. rendelete értelmében a "nem egyesült óhitü" kifejezés helyett a görögkeleti megjelölés lett országosan kötelezővé.

A XIX.szd. második felében mind nagyobb számban megjelenő erdélyi és bánáti románok az "oláh" helyett a "román" szót szerették volna a cimbe felvenni. Ezt a görögök a román beszivárgástól való félelmükben megakadályozták és 1888.juliusában a Budapesti Görögkeleti Görög és Macedon-Oláh Hitközség nevet fogadták el. Ez a név volt használatos egészen 1931-ig, amikor az elmagyarosodott egyház a Budapesti Görög Alapitású Görögkeleti Magyar Egyházközség cimet vette fel.

c/ Az egyházközség pecsétjei

Az egyház első pecsétje 1791-ből való volt. Lenyomata látható a fennmaradt okmányokon. Középen Mária halálát ábrázoló

kép van. E kép felett Η ΚΟΙΜΗΣΙΣ Θ ΚΥ felirat áll. Körülötte a következő görög nyelvű körirás olvasható: ΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝ ΠΕΣΤΑ, ΑΝΑΤΟΛ ΟΡΘ ΕΚΚΛ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΟΙΚΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΒΛΑΧΩΝ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ 1791.
A pecsét négy részből tevődik össze, vagyis mindegyik darabja egy-egy epitropnál volt s csak együtt használhatták /533/.

Egy későbbi időből származó pecsét ugyancsak Mária halálát ábrázolta a következő körirattal: ΕΦΡΑΓΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΣΤΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

1888-ból való az egyházközség ovális pecsétje a következő magyar szöveggel: Budapesti Görög és Macedon-Oláh Egyházközség. Ugyanekkor készült egy kétnyelvű fejbélyegző is ΕΦΗΜΕΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ, ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΟΒΛΑΧΩΝ.
Budapesti Görög és Macedon-Oláh Egyházközség Lelkészi Hivatala.

Az egyházközség magyarrá válásakor 1931-ben új pecsétet készítettek. Ennek belső része azonos az 1791.évivel, csak az évszám 1802. Az egészet a következő magyar nyelvű körirat veszi körbe: Budapesti Görög Alapítású Görögkeleti Magyar Egyházközség.

Kereskedői társulatra utaló pecsétet, mint amilyen a miskolci és váci görögöknél volt használatos, Pesten nem találtunk /534/.

De nemcsak az egyházközségnek, hanem mindegyik parókusnak, sőt lelkésznek is volt saját pecsétje, amely rendszerint kelyhet tartó angyalokat, szőlőt és monogramot ábrázolt /535/.

d/ Az egyházközség szervezete

Tisztviselők

Az egyház kb. egy évszázadon át az 1779.évi Rescriptum declaratorium előírásai szerint működött, ugyanis csak 1902-ben került sor a régieken alapuló új szabályok elfogadására.

Az egyházközséget a tagok összessége képezte. Tagok kezdetben csak a görög és makedovlach alapitók és azok leszármazottai lehettek, később azonban már más görög és makedovlach származású egyének is felvételt nyertek, sőt még néhány román is bekerült a kommunitásba. Az egyházközség ügyeit a közgyülés gyakorolta, amelynek munkájában minden tag szavazati joggal vehetett részt. A közgyülés /κοινούς/ legfőbb feladata a választmány és a tisztségviselők megválasztása, költségvetés elfogadása és ellenőrzése, új tagok felvétele s lényeges ügyekben határozathozatal. Az egyház ügyeit közvetlenül a közgyülés által választott 12 tagú választmány /δωδεκάς, Ausschuß/ /536/ intézte. A 6 görög és 6 vlach tagból álló választmányt kezdetben évente, 1805 után pedig 3 évenként választotta a közgyülés. 1902 után ugyancsak 3 évenként került sor, de csak 8 tag megválasztására. A közgyülés kezdetben 3 gondnokot /epitrop, curator/ választott: az első és második templongondnokot /ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησιάς /, valamint a gyertyagondnokot / ἐπίτροπος εἰς τὰ κηρία /. A választmány és egyuttal a közgyülés elnöke /elölülője, processzusa/, aki egyuttal más hatóságok előtt az egyházközséget képviselte, az első gondnok, ill. akadályoztetása esetén a második gondnok volt /1902 óta főgondnok és másodgondnok volt a nevük/. E két gondnok minden három évben cserélődött nemzetiség szerint váltakozva: ha görög volt az első gondnok, a második gondnoknak vlach nemzetiségüt választottak, a legközelebbi választáskor viszont vlach lett a főgondnok és görög a másodgondnok. A harmadik templomgondnok, gyertyagondnok sohasem volt egyenrangú a másik kettővel, később a többi gondnok mellett is háttérbe szorult. Az 1891. évi alapszabály-tervezetben már nem található a gyertyagondnok tisztsége. Ettől kezdve már nem is szerepel a gyertyagondnok az egyházközség vezetőségében. Helyette annak folytatásaképpen viszont feltünik egy új templongondnok tisztség a fő- és másodgondnok mellett /537/. Az első gondnok feladata ez volt az egyházközség minden lényeges ügyének intézése, a közgyülés ill. választmány összehivása /22.kép/.

intézése, és a pénzügyi elszámolások ellenőrzése. Ebben a felelősségteljes munkájában segitette és távollétében helyettesitette a másodgondnok. A három templomgondnokon kivül működött még az egyházban /sokszor 2-2 is: külön görög és külön vlach/ iskola-, szegényház-, alapitvány- és később épületgondnok is, akiket kezdetben a választmány jelölt e tisztségre. Később ezeket a gondnokokat is a közgyülés választotta. Ezek feladata a rájuk bizott intézmények fenntartásáról, működtetéséről való gondoskodás, valamint az anyagi számadás vezetése volt.

Az egyházközség pénzügyeinek kezelési és ellenőrzése a Rescriptum declaratorrum 7.§-ában előirtak alapján folyt. Eszerint a gondnokoknak a bevételről és kiadásról pontos számadást / λογαριασμός / kellett vezetniök, amelyet évente a plébános és a magisztrátusi biztos jelenlétében ellenőriztek /532/. Az igy átvizsgált iratokat a konzisztóriumnak fel kellett küldeni a kancelláriához való felterjesztés céljából. A pénzt három zárral rendelkező kasszában kellett őrizni, amelynek egy-egy kulcsa a templomgondnokoknál volt letétben, úgyhogy azt csak közösen lehetett kinyitni. Az egyházközségben külön pénztárost csak az uj épület alapitása ótta, tehát 1840 után kezdtek alkalmazni. Ő a gondnokoktól átvett összegeket felvette, azokat kamatra kiadta, a főgondnok által utalványozott pénzösszegeket kifizette s mindezekről pénztárkönyvet vezetett.

Az egyházközség kezdetben foglalkoztatott irnokot / γραφεύς , actuarius/, Demetrius Caelebi, majd Jakob Schicknayer személyében. Utána a görögök hosszú éveken át nem alkalmaztak jegyzőt, emiatt a püspök kétszer is megrótta őket. 1821-ben Szebetkovszky Ferenc nevét találjuk az aktákban. A század második harmadától kezdve a görögök saját körükből származó ügyvédeket alkalmaznak jegyzőkül, pl.Peziazzi Mihályt, Terczy Konstantint, Gozsdu Emanuelt, Haris Sándor,

Agorasztó Sellárdot, Agorasztó Tivadart.

A l k a l m a z o t t a k

Parókusok

Az egyházközségi alkalmazottak közül legfontosabb szerepet a papok töltöttek be. 1792-1808 között csak egy, görög nyelven misézö papja volt az egyházközségnek. 1809-1887 évek közti időszakban két parókus: egy görög és egy vlach működött és mindegyik anyanyelvén végezte a liturgiát. 1888-1911 közt - pár évet leszámítva - egy görög és egy makedovlach származású papja volt az egyháznak, de mindkettő görögül misézett. 1911-1951 közt újból csak egy, görögül misézö, görög származású papot foglalkoztatott az egyház. Az alábbiakban közöljük a görög és vlach plébánosok levéltári források alapján összeállított névsorát és működési idejét.

Görög parókusok

1792 - 1794	Evretasz Bendelis
1794 - 1803	Charisziosz Szacellion
1803 - 1831	Theodor Hadzsi Georgievits
1831 - 1868	Josszef Mevromatisz Papa-Rallisz archimandrita
1868 - 1870	Grigoriosz Nesztoridisz
1870 - 1882	Makariosz Hadzingmenitisz archimandrita
1882 - 1898	Dr Grigoriosz Gogosz archimandrita
1898 - 1911	Joannes Georgiadisz, majd Jermanosz Troianosz is
1912 - 1928	Dr Anthimos P.Orfanidisz archimandrita
1928 - 1929	Dr Anthimosz Szisszkosz archimandrita
1929 - 1939	Leondiosz Koffasz archimandrita
1940 - 1947	Hilarion Vazdekasz archimandrita
1947 - 1955	Dr Varju János és 1950-től Berki Zuard Illés is
1955 -	Berki Zuard Illés

A parókusok mellett, különösen azok betegsége vagy halála esetén gyakran foglalkoztatott az egyház segédlelkészeket is. A plébánosokat rövidebb távollétük esetén a pesti szerb káplánok helyettesitették. A pesti görög egyház papjai 1792-1947 között - a bitóliai vlach Joannes Georgiadist leszámitva - mint görög származásuak voltak. Többségük szerzetes kolostorból jött s magyarul nem is tudott.

Vlach parókusok

1809 - 1846	Joannes Theodorovics
1846 - 1858	Joan Rossu
1858 - 1887	Joanichius Miculescu

Joan Rossut hosszas betegeskedése alatt Gennadij Popescu, majd Andreas Blanz helyettesitette. Mindegyik vlach pap erdélyi, vagy bánáti román származásu volt.

Egyházi vonalon az egyházközség főhatósága mindvégig a budai görögkeleti szerb püspökség volt, amelynek püspökei voltak a pesti görögök főpásztorai /539/.

Budai szerb püspökök

1791 - 1828	Popovics Dionisziosz
1828 - 1833	Sztankovics István
1834 - 1836	Jovanovics Jusztin
1836 - 1839	Zsivkovics Pantelejmon
1839 - 1851	Athanaszkovics Pláto
1853 - 1892	Sztojkovics Arzen
1892 - 1894	Petrovics Geraszim helynök
1894 - 1895	Teleczki Pláto vikárius
1895 - 1896	Nagyarevics Jeremias
1896 - 1912	Bogdanovics Lucián
1912 - 1951	Zubkovics György

A felsoroltak közül csak Popovics Dionisziosz /Popejannuszisz/ volt görög származásu, akinek a hazai görögök, igy a pestiek is nagyon sokat köszönhettek. /4.5. kép/.

A világháborút követő nacionalista légkörben az elszerbesedéssel szemben való védekezés miatt a pesti görögök meg akartak szabadulni a budai püspök "in dogmaticis et spiritualibus" felmagasságától és az egyházközséget a konstantinápolyi egyetemes pátriárka alá akarták helyezni. Ennek megtörténtéről azonban semmiféle hivatalos irat nem érkezett a pátriarkátustól.

Tanítók

A görög és vlach nemzeti iskolának, valamint a hellén iskolának egy-egy tanítója volt. A hellén iskolából fejlődött 1812-1820 közt működő tanítóképzőben a papon kívül még egy tanár is tanított. A tanítás nyelve 1809-ig mindkét iskolában görög volt. Az 1809-1868. közti időben a vlach iskolában román nyelvi oktatás folyt. A görög iskolában 1868-tól kezdve a görög nyelven kívül magyar tanítását is végezték, vagyis a tanítónak magyarul is jól kellett tudnia. 1902-ben pedig már magyar lett az iskola oktatási nyelve. A görög iskolák tanítói görög származásúnak voltak, a vlach iskoláé pedig románok. Személyükre és működésükre vonatkozólag lásd az Iskolák és a Tanítóképző c. fejezetet!

Kántorok

A görög tanító mellett kezdettől fogva alkalmaztak görög származású énekest /ψάλτης / is. Ugyanígy 1809-1868 közt a vlach tanító mellett is működött egy, néha két román kántor. A XIX.szd. második felében, az állandó énekkar létrehozása után, a görög tanítói és kántori állást sokszor összevonták és kántortanítókat alkalmaztak. A kántorok személye és száma gyakran változott. Nevesebb görög pszeltiszek voltak: Dimitrios Kirleniasz, Georg Andreovits, Michael Demetriu, Joannes Leonardo, Georg Kallonasz, Tiliosz Vazul. A román kántorok közül ismertebbek voltak: Joannes Heczey, Demeter Popovics, Athanas Martiu, Bota Flórián, Popovics János és Barianu Athanasz.

Orvos

Az egyházközség kórházában fekvő, vagy otthon betegeskedő szegény görögök egészségügyi ellátására a görögök orvost tartottak. Szegényintézeti orvos volt többek között Birly és Ferenzy Emánuel is. Ők a súlyosabb betegeket a városi kórházba utalták be. Az orvos által felírt gyógyszerek árát az egyházközség szegényintézeti gondnoka fizette ki.

Ügyész

A XIX.szd. második felétől kezdve az iratokban feltűnik a községi ügyész tisztség is, amely rendszerint összevonódott a jegyzői megbízatással, mint pl. Cozsdu Emanuel és Agoroszto Szilárd esetében is. Az 1902. évi alapszabály azonban már elválasztja egymástól a jegyzői és ügyészi teendőket. Az ügyész az egyház peres és peren kívüli ügyeiben járt el.

Egyházfi

Az egyházközség megalapitása után rögtön olvashatunk a templomszolgáról / ὑπηρέτης τῆς ἐκκλησίας /, aki a templom belsejét, kegytárgyait rendben tartotta. Ez a tisztség természetesen mindvégig megmaradt az egyházban.

A felsoroltakon kívül még a harangozó, gyertyagyujtogató, irnok, szolgák, takarítók segitették elő az egyház működését.

Magistrátusi biztos

Nem tartozott az egyházközséghez, de annak működésében tevékenyen vett részt a városi magisztrátus részéről a görögkeleti lakosok ügyeinek intézésével megbizott magisztrátusi biztos. Ő a Rescriptum declaratorium előirásai szerint aktiv részvevője volt az egyház minden lényegesebb ügyét tárgyaló közgyülésnek s mintegy összekötő szerepet töltött be a közigazgatási hatóságok /a város, tanfelügyelőség stb./ és az

egyházközség között. A biztosok /κομισσάριος . comissarius/ egyike sem volt görög származású /5-ből: Muskatirovics János, Boráros János, Havas József, Tretter György és Bányey Sámuel. 1868-ban, az autonómia elnyerése után ez a tisztség megszűnt.

e/ Az egyházközség ingatlanai

/A Görög udvar/

A Galamb utcában, az egykori Kis, majd Színház utcában állt a jezsuiták egykori kollégiuma, amelyet 17o2-ben kezdtek építeni. Azt még befejezése előtt eladták a városnak, amely 1718-ban a piaristáknak adományozta ezt az épületet a telekkel együtt /541/. Némer Flórisnak az 1758.évi állapotot rögzítő térképe a 188. számú kegyesrendi telket a következőképpen ábrázolja.

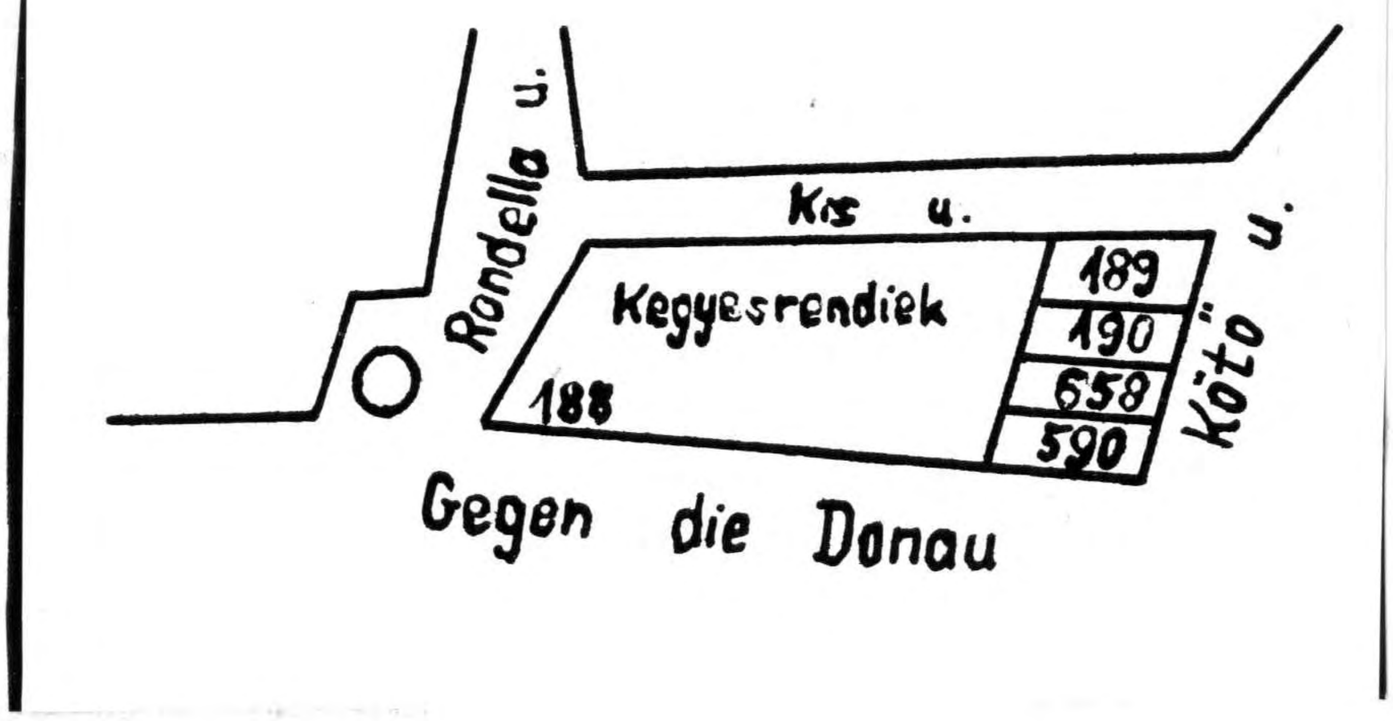

A telek tehát akkor három oldalról szabad volt: a Kis utca, Rondella utca és a Dunapart felől. Délről viszont két ház /542/ és két üres telek választotta el a telket a Kötő utcától.

A plébánia 1755-ben megvásárolták a Városház téren a Glöckelsberg palotát, amelyet 1762-ben költöztek be. A régi üresen maradt házukat a telekkel együtt már előbben el akarták adni. De végül is az 1789.aug.29-i árverésen sikerült nekik, amikor Angiri Demeter görög kereskedő vette meg azt 20.150 Ft-ért /543/. A 1791.jan.4-én ugyancsak az ő ügyében elnökölt a görög egyháznak, hogy az a telken templomot építsen. Bello Antal az 1790.évi térképén a szabálytalan trapéz alakú 43 sz. telket és a rajta álló épületet a következőképpen tünteti fel:

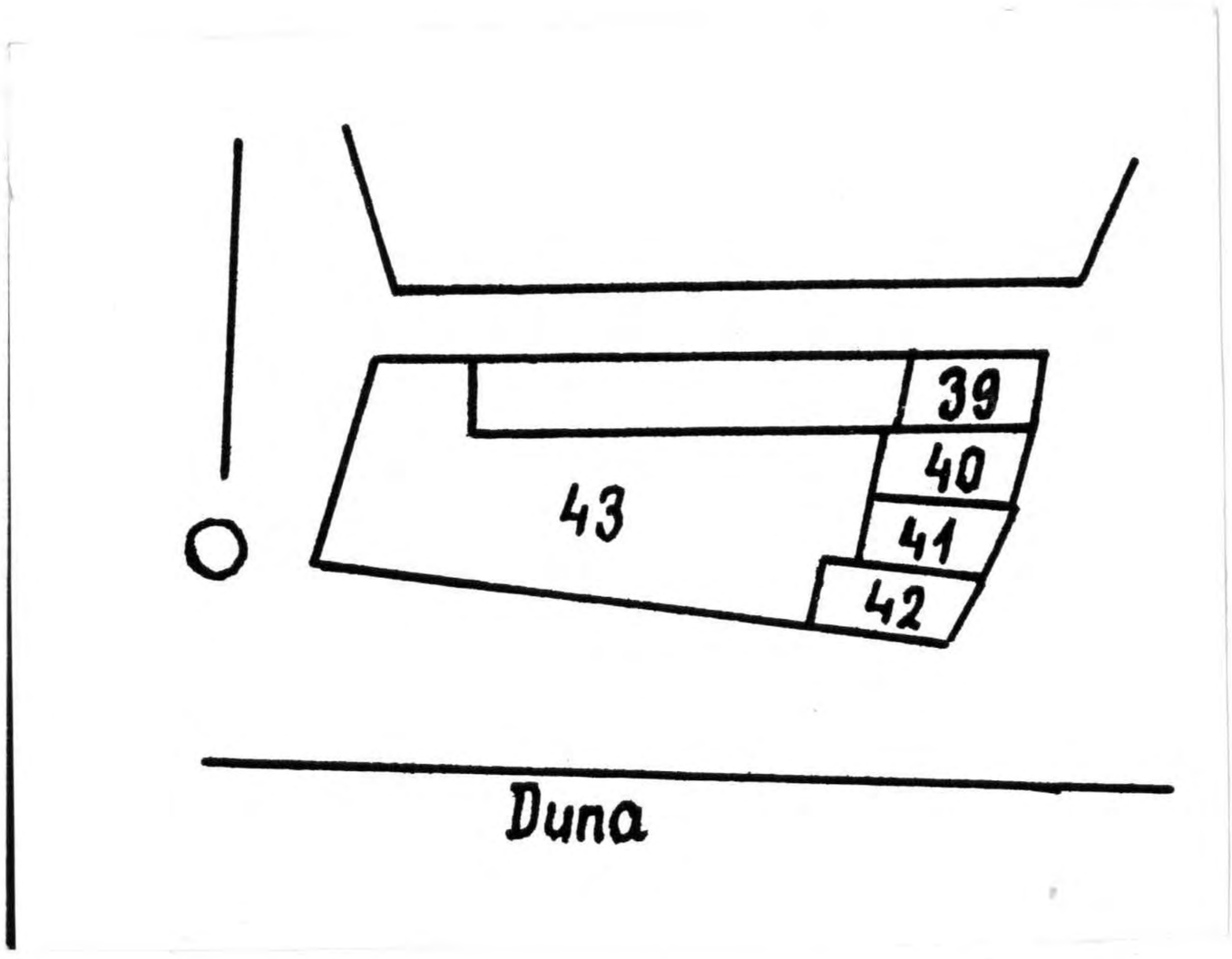

A templom /23.kép/ építését Jung József 1791-ben kezdte el /544/ a Dunaparton a szabad teleknek nem egészen a közepén, hanem a Kötő utcai házakhoz kissé közelebb, úgyhogy a templom apszisa nagyjából a Galamb utcai épület hátsó részét a bejárattal szemben /24.kép/. József nádor 1805.jun.1-i Pest szépítésével kapcsolatos felterjesztésében térképet mellékelt. Ezen a templom elhelyezése a következő volt:

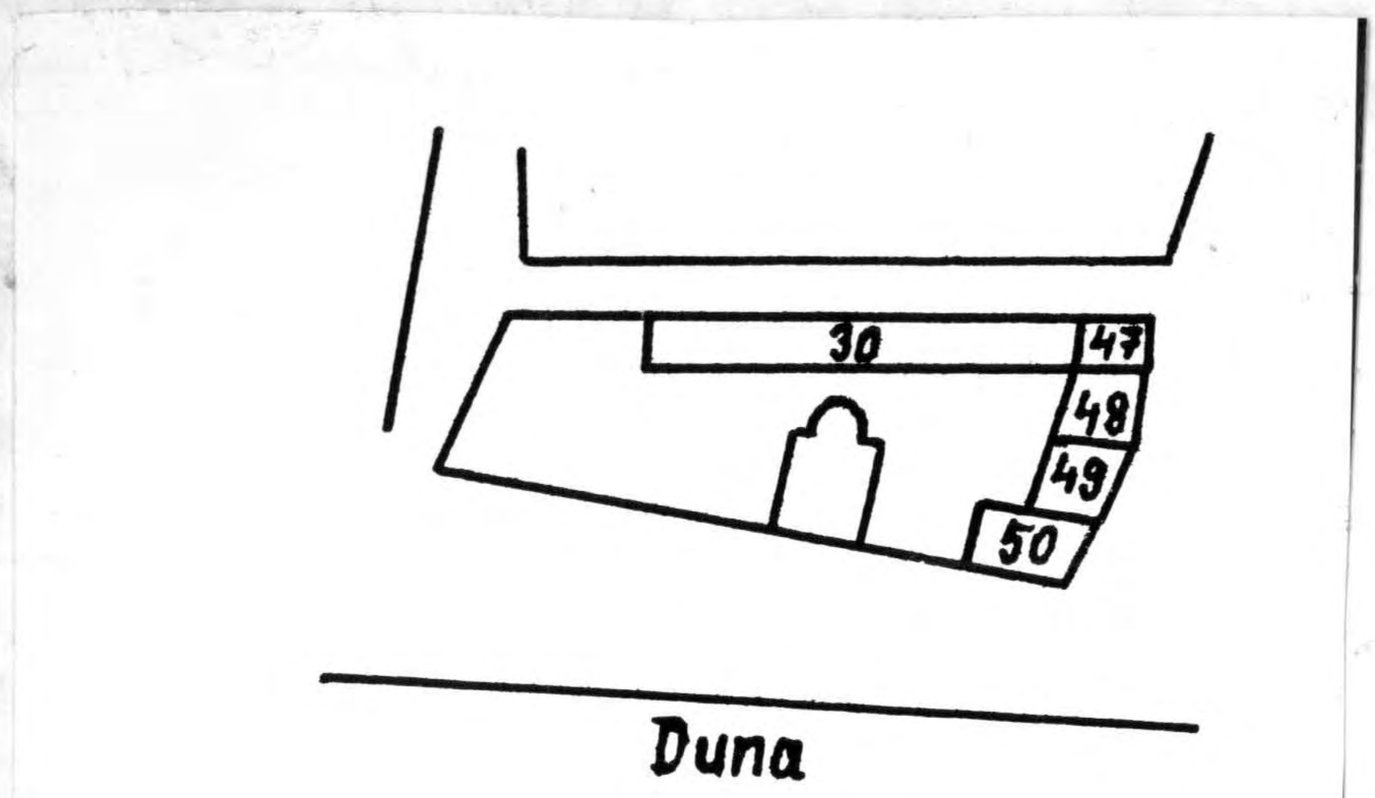

A templom falai 1796-ban már álltak.

A MNT 1800.okt.26-án /2556/ sz./ engedélyezte a templom körül kiépítik létesítését, 18o1-ben pedig kerítés került a templom elé. A felszentelésre 18o1.aug.11-én került sor. A templom klasszicizmusba átnyúló késő barokk stílusban épült. /545/ két oldalt nélkülöz homlokzati toronnyal rendelkezett /25.kép/. A vízszintes záródású kapubejárathoz márványlépcsőn lehetett jutni. Oldalt 1-1 kapu és 4-4 ablak helyezkedett el. Az ikonosztázok és a templom többi berendezésének /26., 27., 28. kép/ munkáját Jankovics Miklós /29.kép/ gipsz szobrászati egri famester készítette /546/ 1797-1800 között. A templom képeit a bécsi Anton Kuchelmeister 18o1-5 között festette /3o., 31.kép/. Az aranyozást a szintén bécsi Vincenz Geiger végezte.

Már 1810 körül felmerült az a terv, hogy a Dobó utcai egyházkerületi épületet a Hatvani utca irányában meghosszab-

bitják, ez azonban a görögök és vlachok közti ellenségeskedés, valamint anyagi nehézségek miatt csak 1827-28-ban valósult meg. /547/ Ezt a saroképületet, amely pontosan alkalmazkodott a régi ház méreteihez, Zitterberth Mátyás építész terveste /32.kép/. Igy létrejött egy 22 ablakos egyemeletes épülettömb, amely nemcsak kivül, hanem belül is /33.kép/ összefüggött egymással. Ebben a Galamb utcai épületben a földszinten az üzlethelyiségeken és raktárokon kivül volt még a kórház is. Az emeleten pedig az iskola, a tanácsterem /548/, szolgálati és magánlakások nyertek elhelyezést /549/. Az épületnek kőpárkányos kapuja és boltozatos lépcsőháza volt.

1840/41-ben történt a templomtelek Régiposta utcai, valamint a Duna-parton a templom két oldalán lévő rész kétemeletes bérházzal való beépitése /550/. Az épületet a Sina Györgytől felvett 40.000 Ft-os kölcsön segitségével Hild Józseffel építtették fel /34.kép/. Ennek földszintén is üzletek voltak, az emeleti részén pedig lakásokat alakitottak ki. Ezzel beépült s létrejött az un. Görög-udvar /14.kép/. Ebben az épülettömbben több görög család nyert elhelyezést.

1863-ban a templom elé a Duna-partra emeletes bérházat akartak emelni. Ezt a tervet a görögöknek három évi küzdelem után sikerült meghiusitaniok.

Már régebbi irók: Rath /551/, Schwartner /552/ és Petiz /553/ megállapitották, hogy a templom szépségének sokat árt, hogy nincs toronysisakja. A görögök már 1824-től kezdve többször elhatározták a tornyok befejezését, de arra csak 1873-ban került sor, amikor Ybl Miklós tervei szerint barokk sisakok kerültek a tornyok tetejére /554/. Ugyanekkor nyerte el mai formáját a templom homlokzati része és bejárata is /35.kép/.

A görögök már 1923-ban elhatározták, hogy a Görög-udvar több mint 200 éves Galamb utcai részét lebontatják s a többit pedig tataroztatják. Végül is 1924-ben a Hansa épitő Részvény-

társasággal teljes lebontást tartalmazó szerződést kötött az egyházközség. Minthogy azonban a Hansa a vállalt kötelezettségeinek nem tett eleget, azért 1937-ben a szerződés felbontására került sor. Az egyházközség 1937.márc.21-én elhatározta,hogy a templomtól északra fekvő területek a rajta lévő épületekkel együtt eladja s az így kapott pénzen a templomtól délre eső területen új házat épittet. Az összes épületet le kell bontani. Az épitkezés azért is időszerünek látszott, mert az épittető 25 éves adómentességet kap. Az egyházközség elfogadta a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. ajánlatát, amely szerint 750.000 pengőért megveszik a templomtól északra eső részt. Az épületek lebontása már 1937.augusztusában megindult. Ezzel eltünt Budapest egyik legrégibb épülete a Galamb utcában. A bontás után a Közmunka Tanács terve szerint a telek szabályozásra került, kisebb lett, mert a mai Galamb utca fele a régi épületek helyén húzódik. A templomtól délre eső területen az egyház 676.500 pengőért épittette fel Schőmer Ferenc tervei alapján a Sorg Antal céggel az új, jelenleg is a budapesti Magyar Ortodox Egyházközség tulajdonát képező székházat, amely 1938.aug.15-én került felavatásra.

A második világháború alatt a templom kivül-belül erősen megrongálódott és az egyik tornya teljesen elpusztult. 1949-ben Fennesz László és Weichinger Károly tervei alapján a templomot nagyrészt helyreállitották, a megsérült ikonokat pedig restaurálták. Sajnos az egyik torony még a mai napig is csonkán maradt.

f/ Az egyházközség ügyvitele

J e g y z ő k ö n y v e k

Az egyházközség közgyüléseiről, választmányi üléseiről jegyzőkönyvet vezettek. Az azokon született határozatokat jegyzőkönyvbe foglalták. (két bekötött protokollum maradt fenn. A Prot.I. az 1796-1806 évek közti /555/,a Prot. II. pedig az 1815. febr.28- 1821.dec.31. közti /556/ határozatokat tartalmazza. Az utóbbiban nincs bejegyzés az 1818.márc. - 1821.jul.közti időből.

Ebből világos, hogy a jegyzőkönyv vezetését sokszor elhanyagolták. E két protokollumon kívül megtaláltuk még a templom körüli kriptát 1803-ban összeállított jegyzékét /557/, valamint a templom 1817.évi leltárkönyvét /558/. Más bekötött protokollumra nem akadtunk. A többi irattal elkeveredve rendezetlen állapotban találtunk egyes, különböző évekből származó jegyzőkönyveket. A protokollumok nyelve 1821-ig görög volt. 1821-1837 közti évek határozatait pedig németül jegyezték fel. Az egyházközség 1837.febr.5-én 30:5 arányban elfogadta azt a határozatot, hogy a jegyzőkönyveket ezentúl nem németül, hanem magyar nyelven vezetik. Ez az intézkedés arra utal, hogy a kommunitas elmagyarosodása ekkor már komoly méreteket öltött. E határozat meghozatalára természetesen ösztönzőleg hatott a magyar nyelv mind nagyobb térhódítása is /559/.

Hivatalos levelezés

Minthogy a közigazgatás nyelve Magyarországon az 1844. évi nyelvtörvényig a latin volt, ezért a kommunitas a felsőbb állami hatóságokhoz /a nádorhoz, MKT-hoz, királyhoz/ általában latinul intézte iratait és onnan is ezen a nyelven kapta a rendeleteket. 1845-től kezdve már magyar nyelvű kérvényeket küldött az egyházközség a MKT-hoz, a minisztériumokhoz és a királyhoz.

A városi magisztrátussal a XIX.szd. közepéig általában német nyelven folyt a hivatalos érintkezés.

A budai püspökkel, Dionisziosz Popovics görög nyelvű levelezését leszámítva, a görögök latinul ill. németül érintkeztek. A püspök azonban néha szerb nyelven is küldött rendeleteket. Találtunk pár görög nyelvű levelet, amelyet a konstantinápolyi egyetemes pátriárka intézett az egyházközséghez.

Anyakönyvek

A görögöket az egyházközség megalakulásáig az 1728-1791 közti időszakban a pesti szerb parókián anyakönyvezték /560/.

A pesti görög egyház 1792-vel kezdődő anyakönyveit a budapesti Magyar Ortodox Egyházközség hivatalában őrzik.

Görög anyakönyvek

Az egyházközségi irodában őrzött születési, halálozási és házassági anyakönyvek vezetését 1792-ben Evretesz Dendella az első parókus kezdte el, majd 1794. szeptemberétől az új plébános Szecellion folytatta. Minthogy azonban mindhárom anyakönyv rendetlen és nehezen olvasható volt, azért a harmadik plébános Theodor Hadzsi Georgievics 1803-ban az új felfektetett anyakönyvek elejére lemásolta az azóta eltünt régi anyakönyveket. Az ő fáradságának köszönhető, hogy megmaradtak az egyházközség első matrikulái /561/. Az új anyakönyveknek 1792-1803 éveket felölelő első része /11, 21, 31 lapok/ tehát a régi anyakönyvek másolatai. Utána következnek ugyanazokban a kötetekben a tulajdonképpeni második anyakönyvek, amelyek 1871-ig tartalmaznak bejegyzéseket. Ettől az évtől kezdve egy másik kötetbe kötve találhatók a jelenlegi anyakönyvek /562/.

Az anyakönyvek vezetése 1931-ig, az egyház magyarrá válásáig görögül folyt. Az 1827.XXII.tc.elrendelte, hogy az egyházi anyakönyvek másodpéldányait a városi magisztrátusnak fel kell küldeni /563/. Minthogy 1847 óta az anyakönyvezésnek magyarul kellett folynia, azért a görög anyakönyvek fordításait is elkészitették. Ezekből is található néhány kötet az EL-ben. Az eredeti anyakönyvekben csak elvétve fordul elő egy-egy szerb nyelvi bejegyzés. Az első anyakönyvben a halottaknál csak a temetés napja, a születetteknél pedig csak a keresztelése napja szerepel, s a szülőanyának sokszor csak a keresztneve van megadva. A halottak életkorát is csak 1797.jul.31-től tartalmazza az anyakönyv. Mivel görög nyelvi előrenyomtatott anyakönyvi ürlap nem volt, /564/ azért az egészet kézzel irták. Hanyag vezetés miatt a szövegek sok helyütt nehezen olvashatók.

Vlach anyakönyvek

A vlachok anyakönyvezését 1809-ben az első vlach parókus, Theodorovics kezdte el 3 kötetben /születési, halálozási és eskivői rész/ román nyelvi előrenyomtatott ívlapokon. Ezek az anyakönyvek 1858-ig tartalmazak bejegyzéseket. A második, de már csak egykötetes oláh anyakönyv az 1853-1888 közti évek adatait ölelli fel szintén előrenyomtatott lapokon. Mind a négy anyakönyvnek magyar nyelvü fordítása is megtalálható az EL-ben.

A görög és vlach anyakönyveken kivül ugyancsak az EL-ben őrzik a Budapesti Aranyszájú Szent János Magyar Egyházközség 1931-1955 közti magyar nyelvü anyakönyveit is /565/.

Az egyházközség fontosabb iratait: jegyzőkönyveket, számadásokat, leltárokat a tanácsteremben levő archivumban /szekrényben/ helyezték el. Ennek a szekrénynek 2 zára volt, az egyik zár kulcsát a görög, a másikát pedig a vlach gondnok őrizte, nehogy a két nép egymást gyanusithassa egyes iratok meghamisitásával, vagy ellopásával, amint ez elő is fordult. Az egyházközség iratanyagát utóljára 1931-32-ben Tiallosz Miklós rendezte. Jelenleg az iratok rendezetlen állapotban vannak a templom karzán lévő néhány ládában. Rendezését és alaposabb áttanulmányozását az elkövetkezendő években fogjuk elvégezni.

2. ISKOLÁK

A szórvány görögséget jellemezte a nyelvükhöz való ragaszkodás. Nem csoda tehát, hogy gyermekeik anyanyelvi iskoláztatására mindenkor nagy gondot fordítottak. Elegendő csak a bulgáriai /566/ és romániai /567/ görög iskolákra gondolnunk, amelyeknek kisugárzó hatásuk volt az ottani népekre is.

Hazánkban a XVIII.szd. második felében alakult ki a görögkeleti egyházszervezet s vele együtt indult meg a görögkeletiek, elsősorban a szerbek iskoláinak létesitése is. Mária Terézia királynő 1770-71-ben összeirtatta az ország iskoláit. /568/

Ekkor Magyarországon 89 görögkeleti iskola működött. Ezek közül 63 a szerbeké, 21 a románoké volt s csak Győrött, Miskolcon és Tokajban működött tiszta görög tannyelvi iskola, az egri és komáromi iskolában viszont két nyelven: szerbül és görögül folyt az oktatás. Bár Pest volt a magyarországi görögök központja, ott mégsem volt akkoriban még külön görög iskola. A pesti görög gyerekek a helybeli "illyr" iskolába jártak, ahol a tanítás nyelve természetesen a szerb volt, amelynek ismerete a kereskedelemmel foglalkozó görögöknek is nagy hasznukra járt. A görögök azonban gondoskodtak gyermekeik anyanyelvi oktatásáról is, azért hazájukból jól képzett pedagógusokat hoztak /569/, akiket magántanítóiként /οἰκοδιδάσκαλος / alkalmaztak a ἑλληνικὰ μαθήματα oktatására. Závitzasz György Nea Ellasz c. művében /570/ a következő görög írókról olvashatunk, akik Pesten is tanítóskodtak a görög iskola alapítása előtt: Demetriosz Hadzi Polizoi, a Kozániból származó Chariszioszz Hegdemisz pap /571/, akit N.P.Delialisz tévesen azonosit Chariszioszz Szecellion a későbbi pesti parókussal, a kefalóniai Nikodémosz pap 1787-ben, az ankarai Gabriel Kallonasz pap 1788-1790 között /572/, a szalonikai Michael Papa Jeorjiu /573/, az Ioanninából származó Polizoisz Kondosz /574/, Jeorjioszz Vendotisz 1780-1783 közt /575/, valamint Anasztasziosz Huszpiniotisz.

Buda Pestet megelőzve 1779-től kezdve néhány éven át működött egy görög iskola, bizonyára a tabáni szerb iskola egyik osztályaként, amelyet a Wiener Zeitung 1781.febr.21-i tudósítása szerint a kasztoriai Jeorjioszz Leondioszz Leontovics /576/ Ujvidékről jött tanár kiváló eredménnyel vezetett. A vizsga lefolyásáról adott hirdetésből nyilvánvaló, hogy ott az oktatás teljesen ujgörög nyelven folyt. A tantárgyak ó- és ujgörög nyelvtan, nyelvtani elemzés és tudományos közismeret voltak.

A pesti görögök legfőbb törekvése a türelmi rendelet életbe léptetése után a görög nyelv templomi és iskolai használatá-

nak elismertetése volt. Két év leforgása után a görögök elértek a céljukat, mert a HTT 1783.szept.1-én /8285 sz./ elrendelte /577/ a görög nyelvnek minden második vasárnap való alkalmazását a templomban, valamint engedélyezte, hogy a görögök saját iskolát alapithassanak külön tanitóval, aki a fizetését az egyházközség pénztárából kapja. E rendelet végrehajtása nem ment azonban gyorsan, mert az első tanitóválasztásra csak két év mulva, 1785.jun.lo-én került sor. E késésnek oka az lehetett, hogy nem találtak könnyen megfelelő személyt. Az 1779.évi Rescriptum declaratorium szerint ui. csak a Monarchia területéről származó tanitót volt szabad alkalmazni a magyarországi iskolákban. Az első pesti görög tanitó a makedovlach származású Anasztásziosz Kapitanovics lett, akinek megválasztása ellen a görögök fellebbeztek, mert ők görög származású tanitót óhajtottak. Emiatt a görögök és makedovlachok között egymás nemzetiségét ócsárló veszekedés támadt. Végül is a következő évben a görög Demetrius Kyrlant /578/ találjuk az iskola katedráján. A görög iskola a kezdeti időszakban nem volt önálló s bizonyára egy fedél alatt lehetett a szerb iskolával, hisz anyagilag is hozzá volt kötve.

Amikor a görögök 1791-ben megvásárolták a piaristák klastromát a Galamb utcában, elhatározták, hogy az iskolájukat ennek az épületnek az emeletén rendezik be. Erre a célra gyüjtést inditottak 1791-ben, amelynek összege 5 év alatt kb. 14 ezer forintot tett ki. Az uj intézet megnyitására 1796-ban került sor. Az 2 iskolából /osztályból/ állt: az egyik a triviális iskolának felelt meg s alapismereteket, elsősorban az olvasást tanitotta, a másik pedig az ógörög nyelv oktatásával foglalkozott /Gemeine und Hellenische Schule, κοινὸν καὶ ἑλληνικὸν σχολεῖον /579/. Mindkét iskolában a tanitás nyelve görög volt. A Prot. I. 1796.jun.18-i bejegyzése szerint a következő megegyezés született az iskolák elnevezésére vonatkozólag: Σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἀπλοελληνικῶν μαθημάτων τῆς ἐν Πέστῃ

συνδρομούσης κοινότητος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Γραικῶν καὶ Βλάχων καὶ Βλάχων καὶ Γραικῶν τῆς Μακεδονίας.

Ez a cím arra utal, hogy a két iskola mindkét nemzetiség birtokát képezte; ezért magyarul röviden "a pesti görög-vlach iskolák" elnevezése volt használatos /58c/. Az iskolák és a két tanító költségeinek fedezéséhez még 41 személy külön is hozzájárult úgyhogy úgy, hogy 1796.jan.1-től kezdve 10 év alatt összesen 503o forintot ad össze. A "közös" iskola első tanítója Nicolaus Zissi volt, a hellén iskola első tanára pedig a már említett irodalmár Polizoisz Kondosz, később tolnai parókus lett /37.kép/.

A HFT Demetrius Chrysanthopol szentesi görög tanító javaslatára 1795.jan.3o-án /1633 sz./ felszólította a püspököt, hogy kérdezze meg az iskolákat fenntartó 18 görög egyházközséget, köztük a pestit is, vajon helyesli-e a szétszórt görög iskolák élére igazgató kinevezését, akit később utasításával látnának el. E tanfelügyelő fenntartásához évi 1loo forintra van szükség, amelyből 6oo forintot tesz ki a fizetése. Meg kell kérdezni az egyes egyházközségeket, hogy mennyivel járulnak hozzá ehhez az összeghez. Popovics püspök március 1-én elküldte a rendeletet az egyházközségekhez, s a következő 3 személy közül valamelyiket javasolta a tisztségre: Demetrius Darveriesz, Joannes Aposztolovics /581/ és Demetrius Chrysanthopol. 1798-ban Szepáry főtanfelügyelő sürgette a pesti görögöktől a hozzájárulást. Az egyházközség december 14-én kérte ez alól a kötelezettség alól való mentesítését. Hasonlóképpen viselkedhetett a többi egyházközség is, mert még 18o4-ben sem jött létre ez a felügyeleti szerv /582/. A görög iskolák tanfelügyelősége tehát csupán csak terv maradt.

Már kezdetben zavarok keletkeztek a tanitók körül, mert mindketten hamarosan elhagyták iskolájukat. A bécsi Demetrius Szklavaki és a verseci Papeziusi rövid működése után Popovics Rafael /583/, a püspök fia /38.kép/ lett a hellén iskola tanára, mig 1798-ban Hadzsi Georg Theodorovics, a későbbi parókus lett az ujgörög iskola tanitója. Popovics Rafael 1804 elején elhagyta a hellén iskolát /584/, mert összetüzött az iskolagondnokokkal, akik őt bevádolták az egyjánál, a püspöknél, hogy lenézi az egyházközség vezetőit. Ugyanekkor az egyházközség és a püspök között is nézeteltérés volt a parókus nyugdijazása miatt. Popovics Rafael eltávozása után Zimonyból Jeorjiosz Zachariadist hivták. ő onnan nem tudott jönni. Ekkor a kóros könyvgyüjtő Athanasziosz Polizoist /585/ kérték fel pár hónapra, miután-vita után - az egyházközség alkalmasnak találta őt erre a megbizásra. Igy néhány hónapi szünet után, 1804. áprilisában folytatódott a tanitás a hellén iskolában. Utána Anthimosz hierodiakont /586/ hivták hellén tanitóul 75o Ft. fizetéssel. ő el is foglalta állását s kérésére 1805.április 3o-án már 9oo forintra emelték fizetését. Ugyanebben az évben Demetrius Szklavaki a közös iskola tanitója is fizetésemelést kapott: 45o Ft-ról 55o Ft-ra. Az egyházközség szerette volna Anthimoszt véglegesiteni. Bár a Rescriptum declaratorium 38. §-a szerint csak a Magyarországon szentelt papot ill. idevaló illetőségü tanitót szabad alkalmazni, a HKT kivételesen mégis megengedte volna végleges felfogadását, ha leteszi az 1774. évben előirt hitvégeskit. Minthogy a nevezett szerzetes erre nem volt hajlandó, azért a HKT 1807.május 8-án /9122 sz./ kiutasitását rendelte el. Ezután a döntés után Popovics Rafael - apja beleegyezésével - hajlandó volt újból elfogadni a hellén tanitói tisztet. Az egyházközség görög nyelvi jellemzése szerint Popovics Rafael nemcsak jó erkölcsü, hanem kiváló ismerője is a görög nyelvnek és más hazai nyelveknek. Ezenkivül magyarországi lakos és igy megfelel személye a királyi rende-

letnek. Popovics Rafael 18o7. szeptember 1-évol ujból elkezdte a tanitást.

Popovicsnek tanitóvá választása alkalmával ismét fellángolt a görögök és makedovlachok közötti ellenségeskedés, mert a görögök nem akarták tüzni a vlacholmak a választásba való beleszólását. A két nemzetiség közötti viszály mindjobban élesedett, amelynek fő oka az volt, hogy a makedovlachok ki akarták vivni az eddig kizárólag használt görög nyelv mellett a vlach nyelvnek is a templomi és iskolai használatát. A vlachok 18o7.jul.27-én kértók a pozsonyi főigazgatótól a vlach iskola engedélyezését /587/. Fő érvük az volt, hogy nemcsak a templom, hanem az iskola is közös alapitás volt. A görögök aug. 11-i nyilatkozatukban a makedovlach nyelv elmaradott voltára hivatkoztak s arra, hogy a makedovlachoknak még saját betüik sincsenek. A vlachok szeptember 3o-i ellennyilatkozata szerint a makedovlach és román nyelv között jóval kisebb a különbség, mint az ujgörög és ógörög nyelv között. Az utóbbit 1o-2o év alatt sem lehet megtanulni. A görögök is okosabbak termék, ha az ógörög nyelv helyett valamelyik hazai nyelvet tanulnák.

A felsőbb hatóságok ilyen előzmények után jogosnak tartották a vlachok kérését s minthogy az anyagi alap mindkét nép iskolája számára rendelkezésre állt, a HTT 18o8.jul.25-én /16194 sz./ alatt engedélyezte a külön vlach iskola létesitését.

Megtaláltuk a pesti vlach iskola 181o.évi cirill betükkel nyomtatott román nyelvü értesitőjét /588/. Eszerint az iskola cime: "Scola Romanesca normale in libera si kraiasca cetate Pest" volt. Az iskola 3 osztályának /psaltirei, csaszoszlovei és necsinateli/ tárgyai hitten, román nyelv, bibliai történetek, román irás, számolás, német, magyar és latin nyelv voltak. Az első pesti román tanitó a Karcsaebesről már előző évben meghivott Konstantin Diakonovics Loga 18o8-13 között működött /589/, aki onnan az aradi román tanitóképzőbe került

tanárnak. évi fizetése az 1809. évi számadás szerint 200 forint 57 kr. volt. Ehhez még az iskola tüzelésére 138 forintot juttattak.

A vlach iskola engedélyezésébe a görögök nem tudtak belenyugodni, s elkezdték a küzdelmet a független görög iskola létrehozására. Első lépésként 1809.jan.1-én elhatározták, ennek az iskolának megalapitását s arra pénzösszegek felajánlását. A tervezet szerint az iskola ügyeibe más nemzetiségűek nem szólhatnak bele. Ha ez mégis megtörténne, akkor azt rögtön be kell zárni. Az iskola tanulói lehetnek makedovlach származásuak is. A görögök ezen elhatározásuk megvalósitása érdekében harcot indítottak. Kezdetben nehézséget támasztottak a vlach iskola elhelyezésével kapcsolatban, később pedig sürgették a görög és vlach iskolák és azok anyagi alapjainak kétfelé való osztását. A makedovlachok nem egyeztek bele a szétválasztásba, hanem 1813.jan.1-én görög nyelvü nyilatkozatuk szerint a vlach iskola létesitésével megnövekedett kiadások fedezésére a közös görög-vlach iskolák számára 22.loo forintot ajánlottak fel.

A görögök és makedovlachok viszálya évek folyamán olyan élessé vált, hogy ezt csak felsőbb rendelettel lehetett megszüntetni. A HTT hosszabb vizsgálat után megállapitotta, hogy sem az iskolaalap, sem pedig az iskola épület meg nem osztható s ezért 1821.szept.11-én elrendelte az iskolák további közös vezetését /590/. Az együttmüködés szellemében 1824-ben a tanitókkal irásos szerződést kötött az egyház /591/. A hellén iskola részben anyagi fedezet, részben pedig tanulóhiány miatt 1826-ban megszünt/592/. Eredménytelen maradt Popovics Rafaelnek az utolsó tanév végén mondott buzditó beszéde is /593/, amelyet a szülőkhöz intézett a hellén iskola támogatásával kapcsolatban.

Az 1821.évi rendelet ellenére 1823-ban Szteamtiosz Szecellari görög tanitó, 1832-33-ban pedig Stephan Popovics Nyagoj vlach tanitó elbocsátásának ügye zavarta meg a két nép nyugalmát.

1823-3o között Georg Szinapallal /Synapal/ együtt tanitóskodott a Kozániból származó Georgius Russziadisz /594/, aki eléggé ismert irodalmár is volt.

Nevesebb görög tanitó volt 1863 körül a kozáni Demetrius Zontidisz /595/, aki néhány évig Pesten orvostudományokat hallgatott s közben tanitott a görög iskolában is. Később Bécsben közkedvelt orvos lett belőle.

Ugyancsak Kozánából jött Pestre Haralambosz Vardakidisz, aki ott 4 évig /1859-63 között/ működött kántortanitóként. Eltávozásakor a kommunitas vezetőihez magasztoshangú levelet irt, amelynek végét verssel fejezte be. E költemény buzditó záróssorai a következők:

Ἀλλὰ δείξατ' εἰς τοὺς ξένους
Πῶς τὸ γένος Δημοσθένους
Πλάτωνος καὶ Περικλέους
Ἀεὶ ἐσβέσθη μέχρι τέλους.

Az 186o-as évek elejétől először kántorként, később pedig kántortanitóként működött Georgius Tialiosz /595/ egészen 19oo-ban történt haláláig. Fia, Tialiosz Fülöp volt a II.világháborúig a kántortanitó, aki 193o-tól kezdve az egyházközség titkára tisztségét is betöltötte.

A vlachok külön iskolája 18o9-től 1888-ig állt fenn. Ekkor szünt meg a templomban a román nyelvü liturgia is. Ez alatt a kb. 8 évtized alatt 6 román származásu tanitó működött az iskolában.

Sajnos az iskolák iratai elvesztek, ezért a különféle egyéb iratok elszórt adataiból kellett megpróbálnunk a tanitók /597/ névjegyzékét összeállitani. A nehézséget az is fokozta, hogy a görög iskolában számos esetben segédtanitót is alkalmaztak, vagy a kántor ill. a lelkész egyuttal tanitó is volt. Ezért az alábbi felsorolásban a görög tanitók működési ideje a legtöbb esetben csak hozzávetőleges. A vlach tanitók szolgálati ideje viszont sokkal könnyebben és pontosabban volt megállapitható.

Az ujgörög /közös/ iskola tanitói

1796 - 1797	Nicolaus Zisni
1798 - 1803	Theodor Hadzsi Georgiu
1803 - 1805	Demetrius Szklavaki
1806 - 1811	Sztamatiosz Szecellary
1812 - 1817	Georg Synopal
1818 - 1823	Sztamatios Szecellary
1823 - ?	Georg Synopal /1847-ben is működött még/
1823 - 1830	Georg Russziadisz
1852 - 1858	Anasztasziosz Dimitriadisz
1859 - 1863	Haralambosz Vardakidisz
1863 - 1864	Dimitriosz Zontidisz
1865 - 1866	Mikofor kalugyer
1867 - 1868	Grigoriosz Nesztoridisz
1869 - 1900	Georg Tiliosz
1904 - 1941	Tiliosz Fülöp

Hellén /ógörög/ iskola tanárai /professores/

1795 - 1797	Polyzoisz Kondosz
1797 - 1798	Dimitriosz Szklavaki
1799 - 1800	Papasziszi
1801 - 1804	Rafael Popovics
1804-ben	Athanasziosz Polyzoisz
1805 - 1806	Anthimosz hierodiakon
1807 - 1829	Rafael Popovics /1811-től Bécsben is/ között
1811 - 1820	között Emmanuel Dimitriadisz is.

A vlach iskola tanitói

1809 - 1812	Konstantin Diakonovics Loga
1813 - 1821	Georg Montan
1822 - 1833	Stephan Popovics Nyagoj
1833 - 1836	Demeter Puskás
1837 - 1868	Demeter Mercse
1869 - 1888	Athanas Bezienu

A tanulólétszám a 3 iskolában a kezdeti években kb. 70-re tehető. 1815-ben pl. a görög közös iskolának 45, a hellén iskolának 13, a vlach iskolának pedig 11 növendéke volt /598/. 1822-ben 19 volt a két iskola létszáma /599/. 1831-ben a görög iskolát 13, a vlachot pedig 8 gyerek látogatta /600/. Egy peres iratból kiviláglik, hogy 1832-ben is csak 8 tanulója volt a vlach iskolának, holott a makedovlachok állitése szerint 33 volt az iskolaköteles gyerekek száma. 1847-ben 14 volt az iskolák tanulóinak száma /601/. A század közepétől kezdve a kimutatások vagy tanulónélkülieknek tüntetik fel a görög és oláh iskolát /602/, vagy tanulókról nem is tesznek említést /603/. Ez arról tanuskodik, hogy az iskolák ekkor már elvesztették nyilvános jellegüket. A kis létszámú magániskolákat a szerzők fel sem tüntették. Az 1875.évi leltár szerint a görög iskolában 8 iskolapad, 1 irószertel, 2 katedra, 1 különálló pad és 2 tábla volt. A század vége felé az iskola rendes tárgyai a görög és magyer nyelv, valamint a görögkeleti hitten voltek. Az 1902.évi új alapszabály szerint az iskola oktetási nyelve a magyar, tantárgyai pedig a görög nyelv és hitten lettek. Később már csak katekézis folyt az iskolában magyar nyelven /604/. Ezt a magyarul nem tudó pap helyett a tanitó végezte. A görög kántortanitói állás és iskolagondnoki tisztség a II.világháborúig fennállt. Vaszdekasz Hilarion parókus egy jelentése szerint az iskola 1940-ben már nem működött. Ezzel a pesti görög iskola befejezte működését, amelynek hatása nemcsak a magyarországi, hanem az otthonmaradt görögökre is kisugárzódott.

A Ratio Educationis értelmében az iskolák legfőbb hatóságai a pozsonyi tankerületi főigazgató /Superior Studiorum Director, Ober-Studien Director/ ill. a neki alárendelt főtanfelügyelő /Superior Scholarum Inspector/ volt. Az utóbbinak küldte jelentéseit a budai kerületi igazgató /Districtualis Director Budensis/. A pesti görög-vlach iskolák közvetlen ve-

zetését a helyi igazgató /localis Director/ végezte, akit az egyházközség javaslatára neveztek ki /605/. Ezt a tisztséget Nicolaus Bekelle /1804-1819/, Georg Muscu /1823-1835/, majd Zicco Demeter töltötte be hosszabb ideig /606/. Amikor 1863-ban a MKT /47015 sz./ rendelete alapján Pesten is a püspöki konzisztóriumnak alárendelt parókust akarták az iskola igazgatójává tenni, ez ellen az intézkedés ellen a görögök a legnagyobb ellenállást fejtették ki. Arra hivatkoztak, hogy az iskolát ők hozták létre, ezért ők maguk jogosultak az igazgató választására. Sikerült is megóvniuk iskolájuk függetlenségét a szerb püspöki konzisztórium közvetlen befolyásától.

A MKT 1815.nov.21-én /31631-2 és 31639 sz./ felállította a Görögkeleti Iskolai Alapokat Kezelő Bizottságot /Deputatio Fundos Scholarum Gr.n.u. Nationalium Generalem et Praeparandalium particularem administrans/. Ennek a hivatalnak a vezetését Urosius Nesztorovics vette át. Ettől kezdve az iskolai alapra vonatkozó számadást évente ennek a szervnek kellett felküldeni. A pesti görög-vlach iskolák "fundus scholaris"-a 1803-ban 15943,58 Ft., 1809-ben 13598,33 Ft., 1819-ben 11282,33 Ft., 1851-ben pedig 21238 Ft. volt.

Az egyházközség részéről az iskolaügyek intézését kezdettől fogva a két-három évenként választott egy vagy két iskolagondnok /epitrop, eforosz, latinul praefectus/ végezte. Az iskolakurátor az egyház, az igazgató pedig az állam felé képviselte az iskolát. Az első inkább gazdasági ügyintéző, az utóbbi pedig oktatás-nevelési vezető volt. Az igazgató az epitroptól rendelkezésre bocsátott összeg felhasználásáról kimutatást vezetett, amely az egyházközség évi összesített elszámolásának részét képezte.

Az iskolába felvétel utján kerültek a tanulók /39.kép/. Mindegyik osztályban két könyvet vezettek: az anyakönyvet /Liber Protocollum/ és a "currentales vel normales ordines continens" naplót. Félévenként jelentést kellett küldeni a ke-

ületi igazgatónak. Módszer és rendtartás szempontjából követni kellett az országos előírásokat. A görögök ennek ellenére kezdetben szerették volna iskoláikat mentesíteni az állami felügyelet alól, ezért többször is figyelmeztetésben részesültek /607/.

Az iskolák oktatási célját a külön iskola 1809.jan.1-i alapítási iratában így fogalmazták meg a görögök: "A görög iskolák feladata a király és a haza számára hasznos polgárokat nevelni s ősi ó- és ujgörög nyelven olyan tárgyak oktatásában részesiteni, amelynek ismerete mind a hit és erkölcs dolgában, mind pedig a kereskedelmi és polgári életben nélkülözhetetlenek." Ennek megfelelően a hittanon kivül az anyanyelvi olvasás, irás, egyházi ének és számolás voltak a közös iskola fő tárgyai. A hallón iskolában ezekhez kapcsolódtak természetesen az ógörög nyelv és irodalom, német nyelv, valamint a közismeretek: ἐγκύκλια μαθήματα magasabb fokon. A vlach iskolában 1833-ban a görög nyelv helyett a románt, sőt a magyart és németet is tanitották. - A XIX.szd. második felében a nyilvános jellegét vesztett görög iskola magyar és görög nyelvi, valamint vallástani ismeretek nyújtását tüzte ki célul. A XX. szd-ban az iskola célja már csak a hitoktatás volt.

Az irás oktatása a vlach iskolában cirill betükkel folyt. A makedovlach szülők 1824-ben tiltakoztak az ellen, hogy a tanitás közben az abc helyett a szláv azbukát ejtsék a gyerekek, ahogy a szerb tanfelügyelő kivánta. Popovics Nyegoj tanitót 1832-ben még ezért ért támadás, mert egy román kalendáriumot latin betükkel mert kiadni. A XIX.szd. második felében azonban már kezdett elterjedni a latin abc használata a vlach iskolában.

A görög iskolák részére Pesten és Budán számos nyelvtan, természettudományi, történeti és vallástani könyv jelent meg /608/, de használták a külföldi nyomdákban készült görög tankönyveket is. Különösen elterjedt volt Michael Papa Jeorjiu,

Evjenioszi Vulgariszi és Nikolaosz Darvariszi /609/ Bécsben megjelent tankönyveinek használata.

A HFT 1813.aug.13-i /4827 sz./ rendelete megengedte, hogy a tanulók a görögkeleti iskola befejezése után más felekezetek gimnáziumaiba iratkozzanak. Hitoktatásra azonban a saját papjukhoz kellett járniok /610/. A tehetségesebb görög és makedovlach gyerekek a XVIII.szd. 60-as éveitől kezdve az egyházközségi iskola befejezése után mind nagyobb számban látogatták a pesti piarista gimnáziumot /611/ és közülük számosan magas közjogi tisztségeket nyertek el /612/.

3. TANITÓKÉPZŐ /1812 - 1820/

A XIX.szd. elején 26 görög iskola fennállásáról van tudomásunk /613/. Ezeknek az iskoláknak tanítóval való ellátása nehéz feladat elé állította a hatóságokat, mert az 1779.évi Rescriptum declaratorium szerint csak a Monarchia területéről származó tanitót volt szabad alkalmazni. Ha nem is ilyen nagy mértékben, de ugyanez a nehézség fennállt a másik két görögkeleti vallású nemzetiség /szerb és román/ tanitóival kapcsolatban is /614/.

Dionisziosz Popovics, a görög származású püspök már 1792-ben akart ezen a helyzeten javitani, amikor tervbe vette egy görög tanitóképző akadémia felállitását, amelynek tanárai Dimitriosz Darvariasz és Athanasziosz Paszalidesz neves irók lettek volna /615/. Ez a terv azonban csak majdnem 20 évvel később valósult meg állami intézkedésre /616/. A HFT ui. 1811. aug-6-án /19371 sz./ alatt engedélyezte, hogy a szerbek Szentendrén, a románok Aradon, a görögök pedig Pesten tanitóképzőt alapitsanak, hogy azokban megfelelő tanitókat képezzenek ki, akiknek kezében lesz nemzetiségük helyes oktatása, müveltsége és jövendő boldogsága /617/. A rendelet szerint az anyagi alapot

templomi gyüjtések az un. tertius orbiculus /harmadik tányérozás/ útján kell megteremteni /618/. A gyüjtés országszerte megindult és még a szd.közepén is folyt.

A görögök a piaristáktól vásárolt Galamb utcai iskolaépületük egy szobáját ajánlották fel a tanitóképző számára. A görög tanitóképző ünnepélyes megnyitására 1812. nov.1o-én került sor, miután 1 héttel előbb Szentendrén és Aradon is megtörtént a szerb,illetőleg román tanitóképző felavetása - ahogy erről az Ellinikosz Tilligrafosz görög ujság 1812.dec. 2o-i tudósitásából értesülünk /619/. A tanitóképző egyik tanára Rafael Popovics, Dionisziosz Popovics püspök irodalmár fia volt, aki már előtte a helyi hellén iskolában is tanitott. A másik tanár a parókus, Hadzsi Georgievics Theodor /62o/ lett. Fizetésük évi 8oo ill. 5oo forintot tett ki. A görög tanitóképzőt azért hozták Pesten létre, mert e városban sok görög élt s a tanitójelöltek a gazdag görög családoknál házi tanitást is vállalhattak.

A tanitóképzés 3 öthónapos szemeszter folyamán, tehát 15 hónap alatt történt. A hallgatók főképpen módszertant, matematikát és algebrát tanultak. A készvevők száma a 2o éven aluli korosztályból került ki.

A tanitóképző megszervezésében nagy szerepe volt Urosius Nesztorovics görögkeleti tanfelügyelőnek, valamint Nicolaus Bekella helyi görög iskolaigazgatónak. Ez utóbbi az iskola ügyben kifejtett jó munkájáért 1813.márc.23-án aranyéremmel kitüntetésben részesült. Ugyanez év augusztus 1o-i /4227 sz./ HFT-i rendelet - bizonyára a tanitóképzők felállitása miatt - megtiltotta a görögkeleti ifjaknak külföldi akadémiákon való tanulását. Mózeleg ui. közülük szánosan látogették a német protestáns egyetemeket.

Még a tanitóképzők meg sem nyiltak, a király márc közölte a püspökökkel azt a szándékát /621/, hogy a tanitóképzőket a teológusok képzésére is fel akarja használni. Popovics püspök

1812.nov.3o-i levelében helytelenìti ezt a tervet, mert szerinte ez a rövid, kizárólag a tanitóképzés céljait szolgáló tanfolyam a 25 éven felüli teológusok képzésére egyáltalán nem alkalmas. - Később 1815-től kezdve a tanitóképzés idejét 2 évre emelték fel.

A görög tanitóképző fennállásának időtartamáról nincs tudomásunk. A névsorokat utolsó adatot 1819-ből találtuk, amikor a román pap helyettesitése miatt kialakult vitában a MET azt javasolta a görögöknek, hogy a tanitóképzőbe az egyik tanárnak papot vegyenek fel, aki szükség esetén helyettesiti majd a parókust /622/. A tanitóképző valószinüleg már kezdetben egybeolvadt a helyi "hellén" iskolával, a görög iskola felső tagozatával, amelynek két tanára már 18o3-ban ugyanaz a Popovics és Georgievics voltak, akik később a tanitóképző tanárai lettek /623/. A pesti hellén iskola viszont 182o-ban szünt meg.

Annak ellenére, hogy a pesti tanitóképzőre vonatkozólag csak e kevés adatot sikerült találnunk, meg vagyunk győződve, hogy ez a hazai görög szórvány körében éppen olyan fontos szerepet töltött be, mint a szerbek szentendrei, majd 1816-tól szombori /624/ és a románok aradi tanitóképzője. Olyan nagy jelentőségre azonban nem tett szert, mint amilyenre a XVII-XVIII. szd-ban alapitott olőhországi és moldvai akadémiák /625/.

4. SZEGÉNYGONDOZÁS

A pesti görögök nem feledkeztek el elszegényedett, elaggott betegeikről sem. Már kezdettől fogva többen hagytak végrendeletükben kisebb-nagyobb összeget erre a nemes célra, sőt a városi kórház részére is adakoztak /626/.

Hogy azonban az öregekkel való törődés intézményesen történjék, már 1787-ben elhatározták egy szegényház létesitését. /627/ E terv megvalósitására adakozást indítottak meg /628/. Egyik legnagyobb összeget, 1o ezer forintot még ugyanebben az

évben Poziczi Nicolaus hagyta végrendeletileg a kórházalapitásra. Minthogy még 1793-ban sem történt semmi e hagyatékkal, azért a HTT megbizdeste a Városi Tanácsot /629/, hogy mi történt ezzel az összeggel. A magisztrátus jelentette, hogy e pénzt az uj városi hospitium létrehozására szándékosik forditani /630/, amelyben a görög és makedovlach öregek és szegények is elhelyezést nyernének. A HTT erre elrendelte a görögök meghallgatását ebben az ügyben. Természetes, hogy ők az önálló kórház mellett döntöttek.

A görögök 1794-ben berendezték a piaristáktól 5 évvel azelőtt vásárolt Galamb utcai iskolaépületük földszintjén a kórházat, amely 3 szobából állt. Az egyikben 5 ágyat állitottak fel a fekvő betegek részére, a második szoba a lábadozóké, a harmadik pedig az ápoló volt. Csehszombathy József orvos március 13-i helyszini szemléjéről készitett jelentésében /631/ igazolta, hogy a szobák megfelelők, s hogy a kórház teljes felszerelését az egyházközség vállalta. Az egy ágy évi fenntartási költsége a tiszti orvos véleménye szerint kb. 125 forintot fog kitenni.

A "nemegyesült görögök és oláhok" kórháza a fekvőbetegeken kivül szegény elaggott betegeket is ápolt /632/, ezért a teljes cime németül Spital und Armeninstitut, latinul Hospitialis domus volt. A görög szövegekben e latin szó görögös formáján a "szpitali"-n kivül találjuk a nozocomion, orfanotrofion, ptochotrofion és nosokomion elnevezéseket is.

A kórház élén az egyházközség által két, majd három évre választott gondnok /epitrop/ állt, aki a kórház számadását és a fundus nozocomialist vezette. A fontosabb kórházra vonatkozó adatokat az irattárba helyezte /633/. Amikor a görögök és makedovlachok között feszült volt a viszony, akkor előfordult, hogy két gondnok is működött egyidejüleg, éspedig az egyik görög, a másik pedig makedovlach nemzetiségü volt. Az 1902-es alapszabály "szegényvintézeti és alapitványi gondnok" tisztséget léptette életbe, vagyis a szegényügyeken kivül az

összes alapitvány kezelése is az ő feladatává vált. A szegényintézetbe való felvételt az ő javaslatára a közgyülés szavazta meg. Intézeti elhelyezésben csak az alapitók leszármazottait lehetett részesiteni. Ha azonban ilyen egyén nem jelentkezett, akkor más görög és makedovlach beteg is nyerhetett ideiglenesen beutalást a szegényintézetbe.

A kórház állandó orvossal rendelkezett, aki az általa felirt receptekről gyógyszerkönyvet vezetett /634/. A betegekre az ápoló ügyelt, akinek a szolga segitett.

A kórházgondnok feladata közé tartozott a rászoruló, leszegényedett görögök és makedovlachok rendszeres segélyezése, valamint az utasok és menekültek alkalomkénti támogatása is /Versorgungsinstitut/. A segély-kérvényeket ő nyújtotta be a vezetőséghez és a döntés után ő folyósitotta a segélyösszegeket. Pénztámogatásban is csak a görög és makedovlach származásu szegényeket részesitették.

1816-ban Popovics püspök megállapitotta, hogy a fundus xenodochiolist a görögök elhanyagolták, a kiadott pénzek kamatait sem hajtották be.

1821-ben Schams a "nemegyesült görögök és oláhok kórházáról" irja, hogy az két szobából áll: az egyik 6,szükség esetén 8 ágyval a férfiaké, a másik pedig a nőké /635/.

1828-29-ben 7 ágyból állt a kórház, amelyet egy asszony és lánya látott el. A kórház tőkéje ekkor 25.990 Ft volt.

1836-ból megtaláltuk a kórház betegeire és gondozóira vonatkozó görög nyelvü rendtartást.

1838-ban a kórház egyik szobájában 6 férfi, a másikban pedig 6 nő számára volt hely /636/.

1840-ben egy ellenőrzés megállapitotta, hogy a szegényház jól berendezett, csak nagyon piszkos. A férfiak szobája tágas, a nőké börtönszerüen szük. Ebben az évben kezdte meg dr.Birly nevü orvos után a görög származásu dr.Terczy Emánuel a kórház

vezetését /637/.

1841-ben a Görög udvar akkor felépült dunaparti részének déli szárnyába helyezték át a kórházat /638/.

Egy 1847.évi ismertető szerint /639/ a kórház 8 ággyal rendelkezett. A betegek ellátásán kívül az adósság nélkül elszegényedett görögök segítése és a rászoruló utasok elszállásolása is a kórház feladatkörébe tartozott.

1851-ben a szegényalap 32 ezer 24o forintot tett ki /64o/.

1854-ben lo ágy volt a szegényházban s ezenkívül 4o szegényt támogattak.

A szegényház 1851-86.évi görög nyelvű, filzetben vezetett számadását megtaláltuk az ML-ben.

1899-ben a szegényeknek juttatott havi összeg 13o korona volt.

A szegényintézet a XX.szd. első két évtizedében még fennállt. Az 191o-ben életbe lépett új alapszabály is erre utal. Az 193o-33. évi jelentésben azonban már csak az alapítványi gondnok tisztséget találjuk. Ez viszont a szegényház hiányára utal. Vazdekasz Hilarion plébános egy 194o. évi beszámolójában a szegényintézet megszűnését már tényként rögzítette le.

5. KÖNYVTÁR

A görögök üzleti ügyeik intézése mellett arra is módot találtak, hogy anyanyelvüket ápolják s a tudományokban műveljék magukat. Néhányan kösülik az önképzésen túl honfitársaik kulturális színvonalának emelését is célul tűzték ki. A nagyországi görögök szellemi vezére, a makedóniai Szlatinából származó Zavirasz György szabadszállási görög kereskedő volt. Ő jövedelmének egy részét könyvek vásárlására fordította, úgyhogy a korabeli magyar magánszemélyekhez viszonyítva is nagy könyvtára volt /641/. Amikor közeledni érezte halálát, 18o4. május 1-én végrendeletet készittetett, amely szerint a több

száz kötetet kitevő értékes könyvtárát nem rokonságára, hanem a pesti görög egyházközségre hagyta, hogy ezáltal az ottani görög ifjak művelődését segítse elő /642/.

Zavirasz 1804.szept.28-án Szabadszállásom történt halála után /643/ Papp György, a végrendelkező unokaöccse, a későbbi kecskeméti nyelvtudós, még ez év novemberében a könyvtárat zárt ládákban Pestre szállíttette, ahol azt az egyházközségi épület egyik szobájában helyezték el. Ennek megtörténtéről tanuskodik a Magyar Kurirban 1805-ben megjelent Zavirasznekrológ is /644/. Zavirasz nemes szándékát azonban a pesti görögök nem értették meg, nem is tudták kellőképpen értékelni, mert a Prot.I. /645/ tanusága szerint a könyvek minden ellenőrzés nélküli átvételéről csak majdnem 2 évvel később, 1806. jun.8-án irtak elismervényt az átadónak. Ő ugyanis nem sokkal előbb küldte el az egyházközségnek a könyvtár katalógusát és egyidejüleg sürgette a könyvek Bücher - Specification szerint való átvételének elismerését. A görögök azonban kijelentették, hogy ahogy Papp György nem tudja a katalógusban szereplő összes könyv meglétét, úgy ők is csak akkor tudnak nyilatkozni, ha a könyvtárat előzőleg regisztrálták. Ebből a nyilatkozatból tehát arra lehet következtetni, hogy a görögök a ládákat még fel sem bontották. Makor Borárosz felszólítására elhatározták, hogy a könyvtárról katalógust készítenek és a könyvek részére 5 részből álló szekrényt készittetnek /646/, amelyet a tanácsteremben helyeznek el. Az egyházközség csak ezek után 1806.jul. 1-én választotta a könyvtár előljáróiul Nikolaosz Bekellát és Naum Argirit. Elhatározták, hogy a könyvtár kiadásait az iskola kasszájából fedezik. Hogy a könyvek e számbavétele valóban megtörtént-e, vagy nem, nem tudjuk. Nem valószinü, mert mint látni fogjuk, van adatunk arra vonatkozóleg, hogy a Zavirasz könyvtár hivatalosan csak 1822-ben került az egyházközség birtokába. A könyvtár ilyen bizonytalan állapota miatt nem csoda tehát, hogy abból idők folyamán értékes kéziratok és könyvek tünteh el, illetőleg más könyvtárba kerültek, pl. Kecskemétre /647/, Szentendrére /648/. Zavirasz legfontosabb művének, az

első újgörög irodalomtörténetnek, a Neo Hellas-nak készítés pl. egész kalandos sors után került kinyomtatásra /649/.

A ML-ban e közelmúltban végzett kutatásaink során megtaláltuk a Zavirasz könyvtárra vonatkozó ezen iratokat, amelyek az említett 1822.évi végleges átvételt megelőzték /650/. Ezek az okmányok fényt vetnek a könyvtár állományára, akkori állapotára, valamint sorsára is. A pesti görögök 1808 óta, amikor a makedovlachok külön pap tartására és iskola létesítésére kaptak engedélyt, szerettek volna különválni vlach hittestvéreiktől, akikkel 1789-től fogva egy egységes úgynevezett Greco-Valachica Communitasba tartoztak. A szétválásnak előfeltétele az iskolaalapok elkülönítése volt. A hosszú évekig tartó vita folyamán felmerült az a kérdés, hogy a Zavirasz György által 1804-ben a pesti egyházközségre hagyományozott és ott őrzött könyvtára a közös, vagy csak a görög egyházhoz ill. iskolához tartozik-e majd a szétválás után. Első teendő az volt, hogy a könyvtár állapotáról meggyőződjenek. E célból a HTT 1819.május 17-én /1330l sz./ elrendelte a Zavirasz könyvtár megvizsgálását és ennek megtörténtéről jelentést kért /651/. A vizsgálat lefolytatására 1819.jul.22-én egy bizottság alakult. Ez a bizottság augusztus 1-én nem tudott bemenni az iskolaépület könyvtárszobájába, mert a kulcsot nem találták. Végül is a volt iskolaigazgató özvegyétől, Bekela Miklósnétól kapták meg a kulcsot, amely akkor Boráros Jánosnak, a görögök magistrális biztosának őrizetébe került. A könyvtár végrendeletében szereplő s Papp György által megküldött katalógusát sehol sem találták, a püspöknél sem volt /652/. A püspök véleménye szerint a Zavirasztól bejegyzett könyvek az iskolához, a többiek pedig az egyházközséghez tartoznak. Elhatározták, hogy a végrendeletet beszerzik s a könyvekről leltárt készíttetnek egy bizottsággal. A végrendelet német fordítását az egyházközség még ugyanebben a hónapban elküldte a Görögkeleti Iskolaalapokat Kezelő Bizottsághoz.

Az új katalógust 1820.jun.26. és jul. 5. között készítette

el a görögök részéről: Sebastian Oeconom és 2 városi hivatalnok. Eszerint a könyvtár állománya 2 részre osztható: a Zavirassz bejegyzésével ellátott könyvekre és a bejegyzés nélküliekre. Az első részbe 562 mű, 45 kézirat és 37 térkép tartozott, míg a második részbe csupán 35 munka. Egy későbbi jelentésből kiviláglik, hogy a könyvtár könyvei poros, rendezetlen állapotban, szétszórva voltak a pocokon, úgyhogy 8 napi nehéz munkába került a könyvtár rendezése és leltározása /653/. A leltár nyelvek és formátum szerint készült, amelynek egyik példányát a Fővárosi Levéltárban, egy másikat pedig az egyházközség levéltárában kell őrizni. Az elkészült leltárt a városi tanács elküldte Urosius Nestorovics görögkeleti iskolafelügyelőnek, aki azt jelentésével együtt a HTT-nak továbbította. A HTT erre 1820.aug.29-én /2196⁴ sz./ a könyvtárral kapcsolatban a következő három kérdés kivizsgálását rendelte el: 1/ Van-e a Zavirassz könyvtár számára megfelelő helyiség, olvasószoba, berendezés és a helyiség télen fűthető-e? 2/ A könyvtáros megkapja-e a végrendelet szerint a 100 Ft évi összeget? 3/ Zavirassz Konstantin /654/ átadta-e évenként az egyházközségnek a végrendelet szerint az évi 150 Ft-ot, s azt mire fordították? E kérdések kivizsgálására egy öttagu bizottságot hoztak létre, amely 1820.nov.20-án tartott ülést. Ezen a görögök úgy nyilatkoztak, hogy 1/ egyelőre van megfelelő hely és berendezés, de később, ha az olvasók száma növekedni fog, akkor gondoskodni fognak nagyobb kényelemről; 2/ ha a könyvtár a nyilvánosság számára megnyílik, akkor kezdetben a tanítók és a templomszolgák felváltva látják el a könyvtáros, ill. takarító tisztjét; 3/ az egyházközség nem kapott a leszegényedett örökséből semmiféle pénzt, a végrendeletet sem láttak, így azt sem tudták, hogy pénzt kellene kapniok. Véleményük szerint a püspökhöz kell fordulni ebben az ügyben, mint a könyvtár "testamentalis Executor"-jához és a "Beförderer der Bücher"-hez.

A bizottság jelentését a városi tanács megküldte Nestorovics iskolafelügyelőnek, aki azt 1822.febr.9-én a HTT-hez

továbbította. Erre a MET 1822.ápr.23-án /1o1o2 sz./ iratában /655/ hivatalosan megállapította, hogy a Zavirasz könyvtár a végrendelet szerint az iskolától és a templomtól is független s egyedül a görög Communitas tulajdona; azt a görög iskola tanulói is használhatják. A könyvtárosnak az évi számadását az egyházközségnek kell benyújtania. A MET fenti rendeletét az iskolafelügyelőség közvetítése után a városi magistrátus kihirdette a görögöknek és vlacholnak, akik ebben a tárgyban október 29-én gyülést hivtak össze. Ezen úgy határoztak, hogy a két nemzet egyetértésének erősítésére /656/ a jövőben a Zavirasz könyvtárat Bibliotheca Graeco-Vlachicae Pestiensis Communitatis-nak nevezik /657/. A könyvtár és felügyelője ettől fogva mindvégig a közös görög-vlach egyházközséghez tartozott /658/. Ezzel az egyházközségi határozattal végre 18 év késéssel végérvényesen teljesült Zavirasz György kívánsága: könyvtára a pesti Communitas birtokába került, sőt lehetőséget nyújtott a pesti görög egyházközség könyvtárának megalapítására, amelynek alapállományát és túlnyomó többségét az ő könyvtára szolgáltatta. Hogy a görögök a MET fenti rendeletét tökéletesen hajthassák végre, szükségesnek tartották Zavirasz eredeti végrendeletének beszerzését. Ennek érdekében még a gyülés napján, október 29-én, az Iskolaalapokat Kezelő Bizottsághoz fordultak. A kapott válasz szerint a görögök 1819-ben a végrendeletnek csak német fordítását küldték meg, míg a görög nyelvű példány az egyházközségnél maradt. Ezek szerint tehát nyilvánvaló, hogy Zavirasz végrendeletének eredeti példánya már 1822-ben eltűnt.

1824.febr.19-én az egyházközség úgy határozott /659/, hogy Sebastian Oeconomot, az 182o.évi leltár készítőjét mint fizetés nélküli könyvtárost alkalmazza /66o/. Ugyanebben az évben a könyvtárról egy új katalógust állítottak össze. Ez 673 mű és 31 térkép címét tartalmazza. Egy 1824.okt.22-i hirdetésből tudjuk, hogy Oeconon az új katalógus szerint 1296 kötetet vett át megőrzésre. Két hónappal később, 1824.decembe-

rában a "Vereinigte Ofner und Pester Zeitung" három egymásután következő számában olvasható egy hirdetés /661/, amely szerint a görög-vlach egyházközség könyvtára szombatonként délután 3 órán keresztül a nagyközönség rendelkezésére áll s ott helyben lehet könyveket olvasni. Ezek szerint az egyházközség könyvtára 1824-ben nyilvános könyvtárrá vált és így Zavirasz György könyveit is bárki olvashatta.

Közben folyton nőtt a könyvtár állománya. Az ajándékozók közt találjuk Naum Grabovánt, S.Oeconomot, Szabetkovszky ügyvédet és Ignatiosz Kallonasz gyöngyösi papot. Ez utóbbi 1834-ben átadta a 19o zöld könyvből és lo kéziratból álló könyvtárát /662/ Josssef Papa Rallisz pesti parókusnak. Ekkor a görögök sürgették a könyvtár újbóli leltározását, ami arra mutat, hogy a könyvek kezelése addig nem folyt rendesen.

Több mint 6o évvel később, 1811-ben Szpiridon Lambrosz athéni egyetemi tanár járt a könyvtárban, aki a rendezetlen állapotban lévő könyvek és kéziratok közül néhány értékesebbet ismertetett az egyik cikkében /663/.

Végre 1934-ben Gróf András vállalkozott a Zavirasz György halála óta megyarapodott egyházközségi könyvtár rendezésére. Ekkor 857 mű /1632 kötet/ és 57 kézirat képezte a könyvtár állományát. Ezek közül a beírások tanusága szerint 552 munka, tehát jóval több mint a fele tartozik a Zavirasz könyvtárhoz. /664/ Ha meggondoljuk, hogy az 182o. évi katalógus összesen 664 munkát sorol e könyvtárhoz, akkor nyilvánvaló, hogy 134 év alatt 94 munka tünt el Zavirasz egykori könyvtárából. Az 1934-ben rendezett és leltározott kéziratoknak, valamint a 45o nyomtatott görög nyelvű könyvek katalógusát Gróf 1935.év tavaszán tette közé /665/.

1937-ben a régi épületek lebontásakor a könyvtár görög könyveit és kéziratait az egyház az ELTE Görög Tanszékének adta át megőrzésre, míg a más nyelvű könyvek a Budapesti Kiscelli Muzeum könyvtárának állományát gazdagitják.

6. ÉNEKKAR

Az éneklés az ortodox liturgia szerves része. Kezdetben a kántor /pszaltisz/ vezette az éneket. Pesten a görög liturgikus éneklés megteremtője még a szerbektől kiválni álló egyházközség megalakulása /1792/ előtt a thesszáliai Turnovoszból származó Demetriosz Kyriam (görögül Κυριάνης (Κυριανίδης)) volt /666/, aki már 1786-ban tanító volt a pesti görög iskolában /667/. Az egyházközség 1793.jan.1-én kötött vele szerződést /668/. Kyriam Temesvárról jött Pestre bizonyára a szintén görög származású Moniszioszt Popovics budai püspök hívására. Számos bizánci hangjegyes un. neumás énekeskönyvet másolt le, amelyek közül egyet a görögországi Koszani város könyvtárában láttunk /669/, kettőt pedig - 1793 és 1794 évből származókat - a szentendrei görögkeleti püspöki könyvtárban találtunk meg. /670/ A pesti egyházközség levéltárában található egy papír, amelyen a neumák magyarázata látható. Ebből következik, hogy Kyriam nemcsak másolt neumás könyveket, hanem azok olvasását is tanította a kar tagjainak. E tevékenységével Kyriam a magyarországi görög egyházi éneklés megteremtőjévé vált. 1796-ban már nyugalomban volt /671/ és még ugyanebben az évben szept. 16-án meg is halt /672/.

1809-1883 között a görög mellett román kántora is volt az egyházközségnek. Mindketten az egyház Galamb utcai épületében laktak. A kántorok személye gyakran változott /673/.

A XIX.szd. közepe táján a hívek számának csökkenése miatt a liturgikus éneklés körül nehézségek támadtak, ezért az egyházközség 1850-ben engedélyt kért a püspöktől, hogy a bécsi görögök mintájára "énekvezetőt" és kart fogadhassanak fel. A püspök azzal a feltétellel engedélyezte az éneklési szerződtetését, ha annak tagjai nők, színházi tagok és másvallású egyének nem lesznek. A kar szervezése egy görög-román-német kézírásos röpirat útján történt. Az első karnagy Nicolits Sándor volt, akinek ve-

sotésével hetente háromszor tartottak próbát. A karnagy évi fizetése akkor 900 Ft-ot tett ki. - 1944-ben a 12 tagu 4 szólamú kórus évi tiszteletdija 4.000 Ft volt /674/.

Fizetett állandó énekkar működött a pesti templomban egészen az első világháborúig, amikor anyagiak hiánya miatt kénytelenek voltak megszüntetni azt. A kórus - most már vegyeskar formájában - 1931-ben alakult ujjá és a második világháborúig működött.

A felszabadulás után, 1949-ben új vegyeskar alakult, amely már magyar nyelven énekelt, miután a templomban a magyar liturgikus nyelv került használatba. Az énekkar az ötvenes évek elején férfi- kamarakórussá alakult át, amely jelenleg is működik. A Magyar Rádió évente kétszer ad egy-egy órás közvetitést a budapesti Nagyboldogasszony templomban végzett magyar nyelvü liturgiáról /675/.

7. Temetők

A görögöket a szerbekkel való egyházi közösség idején a szerb papok kisérték utolsó útjukra a Calvin tér mögötti szerb temetőbe /676/. A tehetősebbeket a Szerb utcai templom kertjében helyezték örök nyugalomra. 13 görög nyelvü felirat még most is megtalálható a templom körül /677/. 1810-ben indult meg a temetkezés a Váci út és Lehel út között fekvő kőfallal körülvett egykori köztemető egy részét képező un. illyr temetőben. /678/ A görögökben a szerbektől való elválásuk után felmerült a külön temetkezés óhaja is. A görögök ui. ezekhez ezzel a kéréssel fordultak a MET-hez, hogy a köztemetőben az illyr temető szomszédságában külön területet kapjanak a görög halottak számára. A kancellária ezt a kérésüket 1792.május 22-én /1998 sz/ elutasitotta /679/, mert egyrészt a templomépités miatt a görögök már ugyis sok kiadást vállaltak magukra, másrészt legalább holó poraikban béküljenek meg hittestvéreikkel. A görögök tehát továbbra is a szerb temetőben temetkeztek az ott kialakult sor-

rendben nem elkülönítve a szerbektől és bármennyire is ellenkeztek, mégis kl kellett fizetniök a szerb plébániának halottanként a 2 Ft-os tarifát /68o/. Ugyanekkor megszünt a görögöknek a szerb templom körüli temetkezése, mert 1791-ben elkezdődött a Duna-parton az uj görög templom épitése, amely körül már az 18oo. évi felszentelés előtt megindult a kriptak létesitése. Amikor az Pest város magistrátusának tudomására jutott, az 18oo. jan.16-án a leghatározottabban megtiltotta a templom körüli temetkezést /681/, mert az egyuttal rendeletellenes, másrészt pedig a szerbektől való ujabb elkülönülést vonja maga után, ami az 1792. évi fentebb emlitett legfelsőbb rendelet szellemének is ellentmondana. A görögök ebbe nem tudtak belenyugodni és 18oo.ápr.14-én kérvényt irtak Popovics püspökhöz. Ő érvik az volt, hogy ha a szerbeknek jogos a templomuk körüli temetkezés, akkor őket is megilleti ugyanez a jog. A püspök május 28-i levelében javasolta a görögök kérésének teljesitését. Levelének bevezetésében felsorolta a görögkeletiek temetkezésére vonatkozó rendeleteket. Mária Terézia egészségügyi okok miatt megtiltotta nekik a nyilt koporsóval való temetést és az ezzel járó halottcsókolgatást, valamint a templom körüli kriptak létesitését. Minthogy e tilalom miatt a szerbek 1777-ben Versecen és Ujvidéken nyiltan fellázadtak /682/, a HKT ezt a rendeletet visszavonta 1778.márc.3o-án s csak abban az esetben tiltotta meg a szokott módon történő temetést, ha a halott ragályos betegségben halt meg, vagy a holttest nagyon puffadt volt és rothadt szagot árasztott. A királynő 1788-ban és 1789-ben rendeletileg ujból megtiltotta, hogy a templomok körül kriptákat épitsenek. Az 179o.ápr.2o-i /13o28 sz./ HKT-i rendelet viszont ujból megengedte a kriptak létesitését bizonyos egészségügyi követelmények szemeltartása mellett pl., hogy a kriptak ajtaja kifelé nézzen s hogy az egyes kriptak egymástól el legyenek falazva. Popovics püspök erre az utolsó rendeletre hivatkozva támogatta a görögök kérését.

Kregár Mihály konzul, kiküldött városi biztos 1800.jul. 26-án jelentette, hogy az egyházközség kurátorával helyszíni szemlét tartott a kriptákról elkészített vázlat alapján /8.kép/ és teljesithetőnek véli a kérést. A magisztrátus ilyen értelmi felterjesztésére a HTT 1800.aug.18-án /19904 sz./ annak kivizsgálását rendelte el, hogy a Duna áradása esetén a kriptákban fekvő hullák nem lesznek-e az egészség ártalmára. E vizsgálatot egy városi biztosokból és a pesti egyetem orvoskarának küldötteiből álló bizottság végezte, amely megállapitotta hivatalos igazolás formájában, hogy ezek a kripták nem ártalmasak az egészségre, ha szilárd alapjuk van s nem tulságosan mélyek, annál is inkább, mert a Duna vize áradás esetén addig nem szokott felhatolni. A magisztrátus okt.15-én felterjesztette e vizsgálati jelentését, mire a HTT 1800.okt.28-án /25569 sz./ megadta az engedélyt az emlitett követelményeknek megfelelő kripták csináltatásának módozatáról és dijáról. Egy sirhely ára 100 Ft., a kőmives munkadija pedig 20 Ft. Az 1806-ban készült görög nyelvü kripta-protokollum szerint /683/ a templom belsejében és a templomkertben 82 kripta volt /L.Függelék 7//. József nádor az 1805. jun.1-i Pest város szépitésével kapcsolatos felterjesztésében a Duna-part szabályozásával kapcsolatban javasolta a templom körüli temetkezés megszüntetését és a terület házhellyé való nyilvánitását. Ezt a király 1808.jul. 29-én jóvá is hagyta /684/. Ennek ellenére tovább folyt a temetkezés a templom körül, mert 8 évvel később, 1816.febr.19-én egy újabb egyházközségi határozat született, amely az I.osztályú sirhely árát 160 Ft-ra emelte. Az egyházközség a kriptáik csináltatását tovább már nem vállalta, az a temettetők feladatává vált. E sirok szine még most is megtalálható. Némelyik készült diszes kivitelü görög nyelvü sirfelirattal rendelkezik. /685/ Három siron /Grabovszky, Nako és Noszka/ családi cimer is látható /686/. A kriptákat Jung, majd Zitterberth épitész készitette.

A nyilt koporsóval való egészségtelen temetkezési módot

1811-ben szüntették meg véglegesen /687/.

Az egyszerűbb görögök temetése továbbra is a régi szerb temetőben /688/ folyt egészen a Kerepesi temető 1849.évi megnyitásáig /689/. Ettől kezdve a szegényebb görögök a temető szerb parcelljában temetkeztek, a gazdagabbak pedig a temető északi falánál fekvő kriptákban nyertek elhelyezést. Az utóbbiak közül 12 görög sírfelirattal van ellátva /69o/. A szerb parcella evakuálásával a görög halottak sírjai is eltűntek.

187o.jan. 21. /2742 sz./ Pest városi határozat eltiltotta a város belső területén való temetkezést, febr.5-én pedig elrendelték a meglévő kriptáik felülvizsgálatát, hogy ezek jól vannak-e lezárva.

1886-ban nyílt meg a rákoskereszturi új köztemető. Ebben különálló görögkeleti parcella már nincsen. Így a pesti görögöknek a magyarok közé való beolvadása nemcsak az életben, hanem halál poraikban is a legteljesebb mértékben megvalósult. /691/ 1937-ben, a régi épületek lebontásakor a templom körül fekvő halottakat exhumálták és csontjaikat ugyancsak a rákoskereszturi temetőbe szállították át.

8. FONTOSABB ALAPÍTVÁNYOK

Pest, sőt más városok görögjei is erősen támogatták az egyházközség intézményeit. Még életükben vagy életük végén végrendeleti uton kisebb-nagyobb összegeket, ingatlanokat hagytak a templomra, iskolára, szegényintézetre és egyéb célokra. Az így felhalmozódott összegek képezték az egyházközség templomi, iskolai ill. szegényházi alapját, fundusát, amelyekről félévenként jelentést kellett küldeni a MKT 1800.márc. 25-i /750l sz./ rendelete szerint. Az 1803-ban készített jelentés szerint a templom- és iskolaalap 2o.ooo-2o.ooo Ft körül mozgott. A pénzeket - fel nem használás esetén - 6 %-os kamatra kölcsönadták.

Nagyobb összegeket hagytak a pesti egyház intézményeire többek között Philipposz Archi, Athenasius Tupo, gr.Nákó Kristóf, Hadzsi Pataistzi, Thomas Boku, Anton Hemoli, Lyka A.György stb. A tehetősebb görögök majdnem kivétel nélkül bőkezű adakozók voltak. Ezek névsorát összeállítani szinte lehetetlen.

Az egész egyházközségre kiható fontosabb alapitványok /692/ a következők voltak:

1/ özv.Lepore Sándorné Lyka Katalin alapitványa
2/ Csikó Mária alapitványa
3/ Harisseion

Lepore alapitvány

Leporéné Lyka Katalin 1839-ben úgy végrendelkezett, hogy bizonyos összegek szétosztása után megmaradó vagyonának felét a család kihalása esetén az egyházra hagyja. 1887-ben került a hagyaték, igy a Király utcai Lepore-ház is az egyházközség birtokába. A hagyatéknak a végrendelet szerinti kezelésére külön bizottságot alakitottak. Ez a hagyaték évente tekintélyes összeget hozott a pesti görög és a másik 7 érdekelt görögkeleti egyházközség számára. 1932-ben pl. 17.289 pengő volt a szétosztásra kerülő tiszta jövedelem /693/.

Csikó alapitvány

Özv.Tancsevitsné Csikó Mária 1870-ben a Sebestyén utca 3.sz. alatti házát és vagyonát a pesti szerb és görög egyházra és intézményeire hagyta. A görög egyházközség 1877-ben 16.200 Ft-ért megvásárolta a ház másik felét is a szerbektől. Ennek a Csikó-háznak a jövedelméből fizették ki a végrendeletben foglalt egyházi intézményeknek és személyeknek a megfelelő összegeket, igy pl. az egyházközségnek 2.600 Ft-ot egyházi célokra, 2.000 Ft-ot pedig szegény görögkeleti kereskedők támogatására stb. Ezeknek az összegeknek kamatait évente élvezték az érintett intézmények és személyek egyházi alkalmazottak, szegények, özvegyek, utazók.

Harisseion alapitvány

Haris Pál /694/ kozáni származású budapesti görög konzul 1902.márc.28-án elhunyt. 1900.márc.10-én kelt végrendeletében összes vagyonát a Harisseion név alatt létesitendő alapitványra hagyta, amelynek hasznonélvezetét feleségo Sotiriades Zsófia kapta. Ő később férjhez ment gróf Attems Gyulához,majd újból megözvegyült és 1918.dec.18-án halt meg. Ekkor lépett érvénybe a Harisseion alapitvány. A végleges alapitó levél, amely 13 §-ból állt, 1928.ápr.30-án nyert megfogalmazást. Ezt a minisztérium 1930.febr.10-én hagyta jóvá, egyúttal hatályon kivül helyezte az 1927.jul.2-i alapitványlevelet.

Az 1928.évi alapitványlevél szerint a Harisseion vagyona a következőkből állt: 1. Deák Ferenc utca 12.sz. alatt fekvő ingatlanon egy háromemeletes bérház 1 millió 723 ezer 308 pengő értékben, Szentesen egy földszintes bérház, értékpapirokban 5.680 pengő, valamint kb. 200 ezer forint készpénz. Az alapitvány rendeltetése a következő: 2/8 része magyar tenérjelöltek és tudósok görögországi tartózkodására; 2/8 a magyar közokt. minisztérium részére; 1/8 része kozáni ifjak magyarországi tanulására; 5/8 rész kozáni városban létesitendő gazdasági szakiskola céljára /695/.

Az ügyeket az alapitványi gondnokság végzi, amelynek tagjai a közalapitványi királyi ügyigazgató, a görögkeleti hitközség elnöke, a görög konzul.

Egy időben hagyták jóvá a 7 §-ból álló kezelési ügyrendet is, amely a vagyon kezelését és a számadások végzését körvonalazza.

Az alapitvány pénzét hamarosan ujabb bérházba fektették, ugyanis megvásárolták a VIII.ker.Bókocsis utca 23. számu bérházat, amelynek értéke 1934-ben 177.857 forint 55 kr.volt.

A Harisseion alapitvány 1934.évi bruttó bevételei a következőképpen alakultak:

Deák Ferenc u.12.sz. ház után	76,784.18	pengő
Bökhocsis u.23.sz. ház után	2o,529.45	"
szentesi ház után	15,395.29	"

Az évi tiszta jövedelem 46,892.o5 pengő. Ennek elosztása
Görögország számára 6/8 rész 35,169 forint
Magyarország számára 2/8 rész 11,723.o5 "

Hindhárom alapitvány 1945-ben szünt meg.

III.

GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI HELYZETÜK

FOGLALKOZÁSUK

1/ Kereskedelem

Bevezetés

A diaszpora - görögség fő foglalkozása a kereskedelem volt. Ezért több kutatóban az a nézet alakult ki, hogy a görög bevándorlás okát a pozsareváci béke által nyújtott vámkedvezményben kell keresni. Akadtak azonban történészek, akik ezenkívül még a következő objektiv és szubjektiv okok egyikétmásikát is megemlitik:

a görögök a török terror elől voltak kénytelenek elmenekülni /696/,

a török pusztitás következtében Magyarország egy része lakatlanná vált s igy a jövevények konkurrencia nélküli, valósággal kereskedelemtől mentes térbe kerültek,

a török hóditók elkényelmesedtek s a kereskedést átengedték a görögöknek /697/, akiket e tevékenységükben támogattak is a Habsburgok gazdasági expanziója a Balkán felé /698/,

akadt szerző, aki szerint a görögök testvérharcok miatt /699/ hagyták el hazájukat,

a görögöket kereskedői hajlamuk késztette a külföldi kereskedelemre /700/,

a magyaroknak nem volt kereskedői érzékük, sőt a kereskedőket le is nézték /701/,

voltak olyan vélemények is, amelyek szerint a görögöket a nyereség és haricsolás vágya hozta Magyarországra /702/,

Lambrosz szerint a görögöket az az óhaj is hajtotta a kivándorlásra, hogy a nyugati kultura javait élvezhessék.

Mindezek a felsorolt okok nem adnak azonban elég magyarázatot arra, hogy miért nem a nagyobb görög városokból s miért Dél-Makedónia és Dél-Epirus eldugott helységeiből jöttek a görög kereskedők, holott ott igazán fejlett kereskedelemről nem nagyon lehetett szó. Kétségtelenül helyes Cárdonyinek az a meg-

állapitása, hogy a kivándorlás okát nem csupán a kereskedői tevékenységgel kapcsolatos tényezőkben kell keresni /703/. Ő a kérdés helyes megoldását a balkáni kutatóktól várta. Megurk nézéséről a görög szakirodalom áttanulmányozása után arra a meggyőződésre jutottunk, hogy A.Vakalopulosz szalonikii egyetemi tanár találta meg e problémára a megnyugtató választ /704/. Szerinte a görögök és vlachok a török hóditás elől a hegyek közé menekültek. Ott bizonyos idő után annyira elszaporodtak, hogy a termőketlen hegyes vidéken megélni nem tudtak /705/. Egy részük emiatt kénytelen volt a pásztorkodásról a kereskedelemre áttérni és e tevékenysége közben szülőföldjét elhagyni. A makedóniai <u>görögöket elsősorban</u> tehát az <u>anyagi szükség</u>, a megélhetés biztositása <u>hajtotta hazájuk elhagyására</u>, de természetesen kisebb-nagyobb szerepet játszott ebben a fentebb felsorolt 9 másik ok is, különösen a majdnem teljesen hiányzó magyar kereskedelem pótlását célzó számukra nagyon kedvező pozsareváci szerződés és a görögöknek a török terror elől való menekülése is.

A XVIII.szd. 20-as éveitől kezdve Velence helyett Közép-Európa felé irányult a görög kereskedelem. Ennek központja Bécs volt /706/. Magyarország a nyugatra irányuló balkáni kereskedelem irányába esett. Nem csoda, hogy szerte az országban, minden jelentősebb helyen megjelentek a görög kereskedők. Ha a görögök 1754-ben és 1769-70-ben készült országos összeirásainak adatait összegezzük, akkor megállapithatjuk, hogy a görögöktől legsürübben lakott terület a Duna-Tisza köze /707/ és Tiszántúl voltak, amelyek legközelebb feküdtek a Török birodalomhoz. Már kevesebben laktak a Dunántulon /708/ és még kevesebben a Felvidéken. A legtöbb görög település a délről észak irányba haladó vizi és szárazföldi utak mentén feküdt. Már Lombroso helyesen figyelte meg, hogy a görög kereskedelem zömmel Bécs felé irányult és a legtöbb görög telep a délről és keletről Bécsbe vezető utak mentén helyezkedett el. Ezek középpontjában feküdt Pest /709/, s ezért lett a magyarországi görögség központjává. Rögtön szembetünővé válik ez, ha az összeg-

írások adatai alapján térképvázlatot /41.kép/ készitünk a görög kereskedők által leggyakrabban használt utvonalakról. Ezek a következők voltak:

1. Zimony, Ujvidék, Szabadka, Kecskemét, Pest.
2. Dunán viziút, Zimony, Ujvidék, Dunaföldvár, Pest.
3. Mehádia, Karánsebes, Temesvár, Szentes, Kecskemét, Pest.
4. Eród, Eszék, Szekszárd, Buda.
5. Fiume, Légrád, Nagykanizsa, Sopron, Bécs.
6. Brassó, Fogaras, Nagyszeben, Szászváros, Arad, Szeged, Kecskemét, Pest.
7. Pancsova, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Debrecen, Tokaj, Kassa, Lengyelország.
8. Nagyszeben, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Nagyvárad.
9. Brassó, Marosvásárhely, Nagyenyed, Kolozsvár, Nagyvárad, Kareag, Szolnok, Pest.
10. Besztercze, Dés, Szatmárnémeti, Tokaj, Kassa.
11. Tokaj, Miskolc, Eger, Gyöngyös, Vác, Komárom, Pozsony, Bécs.
12. Pest, Tata, Győr, Moson, Bécs.
13. Pest, Vác, Balassagyarmat, Losonc, Besztercebánya.
14. Komárom, Érsekujvár, Nyitra, Vágujhely, Morvaország.

Az összeirások adatai ezt bizonyitják, hogy a görögök sőmo a Zimony, Ujvidék, Kecskemét utvonalon és a Mehádia, Temesvár, Kecskemét, valamint a Brassó, Szeben, Arad, Kecskemét úton jött Pestre. Egyébként a görögök Triesztet felől Fiuménál, Dalmácia felől Karlopágónál, Bosznia felől Gradiskánál, illetőleg Bródnál, Szerbia felől Mitrovicánál, Zimonynál vagy Pancsovánál, Havaselföld felől Mehádiánál, Vörőstoronynál és Törcsvárnál, Moldvaországból pedig Borgónál léptek át a Monarchia határát. 1718 és 1739 között Szerbia egy része is a Monarchiához tartozott, akkor a szerbiai Peretyin volt a határállomás. Horvátország felől Légrádnál, Erdély felől pedig Zámál volt a tulajdonképpeni Magyarország vámhatára. A határállomásokon a katonai határőrség, vámház és a Kontumáz Haus fogadta a görögöket. A görög kereskedőnek a határon át kellett adnia a török utle-

velót /42.kép/ és a Schoeda Kereskedelmi Részvénytársaság /adócédulát/, ezután a vámháznál 3 % vámot fizetett, a Kontumáz Házban pedig 40 napos egészségügyi megfigyelés alá került /71o/. Miután e mindkettő megtörténtéről az illető görög irást kapott, akkor kaphatta csak meg a magyar útlevelet, amelynek érvényessége rendszerint 1 évre szólt. /43. kép/

c/ A görög kereskedők fajai

A Magyarországra érkező görögöknek két típusát lehet megkülönböztetni: a nem állandó lakhelyűeket és a letelepülteket.

Nem állandó lakhelyű görög kereskedők
/Firma domicilia non habentes/

Az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó görögöket ugyancsak két csoportba osztjuk: a vándorkereskedőkre és az árúszállitókra.

A vándorkereskedők

A görög kereskedelem kezdetben úgy indult, hogy a görögök városról-városra és faluról-falura jártak, megjelentek a vásárokon is, s igy adták el áruikat, amelyeket akkoriban még főleg Törökországból hoztak. Ezeknek a görögöknek még nem volt állandó letelepedési helyük. A vándorkereskedőknek igen nagy szerepük volt a városoktól távolabb eső vidéki települések árúval való ellátásában. A magyar falusi nép szivesen fogadta őket. A városokban azonban a helybeli kereskedő céhek nem jó szemmel nézték a görögök megjelenését s minden módon gátolták azok tevékenységét. Rendszerint csak a vásárok idején engedélyezték az árúsitást. A hazai kereskedők állandóan panaszkodtak a magisztrátusoknak a görög betolakodók ellen, azt akarták ugyanis elérni, hogy a görögöket tiltsák ki a városaikból. Ez azonban - Debrecent leszámitva - nem sikerült nekik, mert ez az eljárás ellenkezett volna a törökökkel kötött kereskedelmi szerződéssel, és az osztrák külpolitika irányvonalával. Legtöbbször

csak azt tudták elérni a városok, hogy különböző korlátozó rendelkezéseket lóptettek életbe velük szemben. Igy pl.hogy a görögök áruikat a céheknek voltak kötelesek eladni, másutt megtiltották a helybeli lakosoknak, hogy a görögöknek a vásár idején kivül szállást adjanak, más városok piacán csak a rosszabb helyeket foglalhették el, rendszerint külön adót, az ugynevezett görög adót kellett fizetniök, a szász városok kezdetben nem engedték meg nekik a városok utjainak használatát. A városok és vármegyék állandó panasza miatt a HTT 1725.ápr. 26-án kiadta a görög kereskedők tevékenységét korlátozó első rendeletét, amely szerint a török alattvalók csak törökországi árukkal nagyban kereskedhetnek. A vásárokon kivüli kicsinyben árusitás joga pedig kizárólag a hazai kereskedőké. Ezt a rendeletet annál is inkább szivesen hozta a HTT, mert a királyi hatóságoknak az alábbi három ok miatt sem tetszett a görög vándorkereskedők tevékenysége:

1/ A görögök mint török alattvalók, gyanusak voltak, hogy a törökök számára kémkednek. I.Lipót király 1665-ben azért hozott létre egy országos felügyelőséget, hogy megfigyeljék a görögöket, hogy nem kémkednek-e. A király a vándorkereskedőket a maga részére akarta felhasználni, amint ezt az 1667. évi privilégium egyik pontja bizonyitja, amely arra kötelezte a görögöket, hogy ha valami gyanusat látnak Törökországban, akkor azt kötelesek jelenteni a hatóságoknak /711/.

2/ A másik ok, amely miatt nem nézték jószemmel a magyar hatóságok a vándorkereskedőket, az attól való félelem volt, hogy a görögök behurcolják a járványokat a Balkánról. Igy pl. az 1737. évi osztrák-török háború idején nagy pestis járvány dúlt Magyarországon, amely délről terjedt el. Ekkor rendelte el a király a vámhivatalok mellett a Kontumaz-Haus-nak nevezett egészségügyi karantónok felállitását. Minden görögöt, aki a határra ért, negyvennapos egészségügyi vizsgálatnak vetettök alá a Kontumaz-Haus-ban, áruikat fertőtlenitették. Ha az orvos ezen idő alatt semmi gyanusat nem tapasztalt, akkor kiállitott

egy német nyelvü orvosi bizonyitványt, a Sanitäts-Passét. /44.kép/ Az illető görög csak ennek a bizonyitványnak felmutatása ellenében kaphatta meg a magyar utlevelet. Ez az orvosi igazolvány a görög kereskedők uti iratai közé tartozott. A kötelező orvosi megfigyelésre vonatkozó rendeletet a görögök sokszor kijátszották, mert nem az engedélyezett uton jöttek be az országba, hanem valamilyen mellékuton s igy kikerülték a vámházat, s a Kontumaz-Haus-t is. Ezt bizonyitják az összeirások, amelyekben igen gyakran olvashatjuk a következőt: "Semmiféle uti irata nincs".

3/ A harmadik ok, amely miatt a görögök ide-oda vándorlása ártalmasnak tünt, az a vélemény volt, hogy a görögök kicsempészik a pénzt az országból, márpedig az akkori merkantilista felfogás szerint egy ország gazdagságának az alapja kizárólag az arany, illetőleg a pénz. A vándorkereskedők természetesen a haszon miatt jöttek Magyarországra, s az itt szerzett pénzt részben haza is vitték hozzátartozóiknak. Adatok találhatók arra vonatkozóleg, hogy egyes görögök néha egész óriási összegeket akartak kivinni az országból. Ezekben a nagyobb arányú vállalkozásokban azonban a vásárokra jövő vándorkereskedőknek nem igen volt részük, legfeljebb közvetitő szerepet töltöttek be. A nagyobb összegeket ugyanis rendszerint valamelyik meggazdagodott, hosszabb időre letelepedett török alattvaló kereskedő vitte ki vagy küldte haza családjának, szülővárosának.

Pest városában a török uralom alól való felszabadulás után a szerbekkel együtt megjelentek görög kereskedők is /712/, akik itt sem telepedtek le véglegesen. Kivételnek számitott Emanuel Miklós, aki 1794-ben már polgárjogot nyert. A megmaradt gyér adatokból arra lehet következtetni, hogy ezek a görög kereskedők jórészt Konstantinápolyból ill. környékéről jöttek. Az akkor még kis, néptelen Pest városa szivesen fogadta az ottomán alattvaló görögöket, akiket vonzottak az 1694 óta rendszeresen tartott vásárok is. Rákóczi szabadságharca idején a kereskedelem visszafejlődött, majd a szatmári béke utáni

években ismét nagyobb számban jelentek meg a görög vándorkereskedők. Állandó letelepülésükre azonban még ekkor sem került sor, hisz 1715-ben még mindössze csak 7 adózó "réc" iperes és kereskedő tartózkodott a városban.

Az 1719. évi pozsareváci béke megkönnyitette a balkáni kereskedelmet, mert a görögöknek a behozott áruk után egy százalommal kellett csak 3 %-os adót fizetniök. Ettől kezdve a Velence helyett Közép-Európába irányuló levantei kereskedelem majdnem teljesen Magyarországon keresztül bonyolódott. Megnövekedett a Pestre ill. az ezen keresztül Bécsbe menő görög kereskedők száma. Hogy ezek közül viszonylag kevesen maradtak a városban, bizonyitja Pest város 1733. jan.15-i jelentése, amely szerint akkor csak 7 letelepedett török alattvaló kereskedett a városban s ezek közül is csak kettő jött 1718 előtt. A XVIII. szd. első évtizedeiben tehát a görög kereskedelem még vándor fázisban volt.

A pozsareváci békeszerződés után már Pesten is fenyegetve érezték magukat a helybeli kereskedők a görögök növekvő konkurrenciájától, ezért - más városok kereskedőihez hasonlóm - ők is védekeztek a görögök ellen, amint ezt e munka I.2.fejezetében már részletesen kifejtettük. Az 1725. évi említett korlátozó rendelkezés védelmet nyújtott volna a hazai kereskedők számára, ha a görögök megtartották volna ezt. Ők azonban minden tiltakozás, büntetés ellenére Pesten is majdnem 50 éven át kijátszották ezt a rendeletet, mert továbbra is korlátozás nélkül kereskedtek.

Vizsgáljuk meg a következőkben, hogy miért nem került azonnal sor e korlátozó rendelet maradéktalan végrehajtására.

A kormányhatóságokat kötötte a karlócai, pozsarevácai, majd belgrádi békeszerződésnek a török kereskedelem szabadságát biztositó pontjai. Az osztrák kormányt főképpen az tartotta visszza a szigorú intézkedéstől, hogy az örökösödési, majd pedig a hétéves háború alatt nem akarták a szultánt is ellenségévé tenni. Emiatt akkor a török alattvaló kereskedők tevékenységét

legfeljebb csak korlátozni lehetett, mint ahogy ez 1725-ben és 1732-ben történt. Erélyes visszaszorításukra csak akkor kerülhetett sor, amikor Törökország háborút viselt, igy az 1736-39. évi osztrák-török és az 1768-74. évi orosz-török háború idején /713/. Minthogy azonban a görögök egy részre hadi szállító és pénzkölcsönző is volt, ezért a felsőbb hatóságok jónéhánnyal kényteleneknek voltak még ekkor is kivételt tenni e felmenteni őket a büntető eljárástól.

A <u>helyi hatóságokat</u> vármegyéket, városokat, igy Pestet is az tartotta vissza az 1725. évi rendelet végrehajtásától, hogy a céhmonopóliumok miatt összeszükült céhes kereskedelem nem tudta ellátni áruczikkekkel a megnövekedett lélekszámú lakosságot. A görög kereskedők kikapcsolása nagy ellátási zavarokhoz vezetett volna. Nem volt ui. olyan bennszülött kereskedői réteg, amely teljességgel helyettesiteni tudta volna őket. A manufaktura ipar pedig II. József koráig egészen jelentéktelen volt hazánkban. Egyébként a görög kereskedők tevékenysége előnyös volt a lakosság számára, mert egyrészt a vándorkereskedők valósággal házhoz szállitották az árut, másrészt a görögök a vámkedvezményük miatt olcsóbban tudták árulni cikkeiket, mint a helybeli kereskedők. Nem kevésbé tartotta vissza a városi magisztrátusokat a szigorú intézkedéstől az a megfontolás is, hogy a kereskedőktől befolyó adó elvesztése érzékenyen érintette volna a városok kasszáját.

Egyébként <u>a görög kereskedők maguk</u> sem rettentek meg semmiféle tiltó, szigoritó, büntető rendelkezéstől. Ha valamelyik városból kitoltották őket, akkor elmentek valamelyik szomszédos falube s onnan jártak be a városba. A görög kereskedőkre egyébként is jellemző volt, hogy kis falvakban is letelepedtek s onnan jártak be a környéket, mint vándorkereskedők. Igy pl. a XVIII. században Pest megye 57 helységében laktak görög kereskedők.

Az 1725. évi korlátozó rendelet azonnali, maradék nélküli végrehajtásának egyedüli következetes szorgalmazói a helyi ke-

reskedők ill. kereskedői céhek voltak, amelyek ilymódon akartak megszabadulni az ártalmas vetélytársaktól.

Ezek miatt az okok miatt nőtt meg a görög kereskedők száma Pesten az 1725.évi korlátozó rendelkezést megujító 1741. évi 29. tc. szigorú előirásai ellenére is. Pest központi fekvésének és évenkénti négy,14 napig tartó vásárának következtében különben is nagy vonzóereje volt a balkáni kereskedőkre /714/. Az 1737-es, 1754-es, 1769-es és 1770-es összeirások a pesti görögök számának fokozatos növekedéséről tanuskodnak. Az összeirtak tartózkodási idejéből arra lehet következtetni, hogy a görög vándorkereskedők közül mind többen telepedtek meg a városban. Ennek ellenére továbbra is megjelentek a városban olyan görögök, akik a hozott török áruk eladása és új nyugati cikkek vásárlása idején csak ideiglenesen tartózkodtak Pesten /715/, állandó lakhelyük azonban Törökországban volt. Ezeknek a kereskedőknek a száma állandóan fluktuálódott, létszámukat ezért megállapitani nem lehet. Tény azonban az, hogy a hüségeskü rendelet után kezdett megfogyatkozni a számuk.

A vándorkereskedők a balkáni rablóktól való félelem miatt tömegesen, karavánokban jöttek Magyarországra /716/. Egy-egy karavánba 20-30 társzekér tartozott. A karaván vezetésére és kisérésére fegyveres makedovlechokat fogadtak fel. Utközben magas fallal körülvett karaván-szerájokban szálltak meg. Az utazás Pestre kb. 5 hétbe telett. Nagyon elterjedt volt az árúszállitás a Dunán is. A partról lovakkal, ökrökkel vontatták az áruval telt fedett hajókat /717/. Pesten a görög templom előtt volt ezeknek a kikötőhelyük. Onnan szállitották raktárakba az árukat. A görögök a karavánok és a hajók érkezését úgy időzitették, hogy az a pesti vásár előtti időre essék. Ekkor egész utcáket töltöttek meg árukkal. Már előre kibérelték szállásukat és árusitóhelyiségüket a Belváros legforgalmasabb részein. Haugwitz és Prokop 1755. évi jelentése szerint a pesti Medárd napi vásáron olcsó a jószág, tizezer mázsánál több a macedón gyapju, nagy a gyapot, nyersbőr és dohány készlet is. Ezenkivül rengeteg török árut: kávét, füszereket, figét, mazsolát, datolyát, tömjént láttak a vásá-

ron /718/. De a pesti vásárok nemcsak a török áruk elosztó-piaca szerepét töltötték be, hanem a balkáni országok számára Pest volt az osztrák-német iparcikkek fő beszerzési helye is. A görög kereskedők ui. eladott áruik értékéért iparcikkeket vásároltak és azokkal tértek vissza hazájukba. Természetesen Pest a magyar termék-/gabona/ és állat- /főképpen marha/ kereskedelem központja is volt. 1790-ben - a Magyar Kurir okt.1-i tudósitása szerint - 12.735 kocsi és kb. 30.000 ember fordult meg a Kedárd napi vásáron. Nem csoda tehát, hogy a pesti vásárok mindenkor sok balkáni kereskedőt vonzottak a városba. Ez az oka annak, hogy bár a görögök végleges letelepedése az 1774. évi hűségeskü rendelet következtében megnyorsult, mégis még mindig sok vándorkereskedő fordult meg Pesten. A hűségeskü le nem tevők ekkor, ui. már nem tekinthetők fixa domicilia habentesnek. Egy 1789. jul. 2-án összeállitott kimutatás szerint 82 olyan görög személy tartózkodott a városban, aki még nem tette le a hűségeskü. Ebbe a létszámba beletartoztak a segédek és a nem kereskedelmi foglalkozású személyek is. Egy négy évvel későbbi összeirás szerint 1793-ban 24 volt a török alattvaló kereskedők száma /L.Függelék 26/. A századfordulón is még 12 hűségeskü nem tett kereskedő tartózkodott a városban /719/. Ebből következik, hogy még sokáig jártak görög vándorkereskedők Pestre a hűségeskü rendelet után is. Erről tanuskodik a Pestre érkezők ill. azon átutazók 1815. évi protokolluma is /720/.

Áruszállitó görögök

Az ideiglenesen Pesten tartózkodó görögök másik csoportját az áruszállitók / σπεδιτέροι - κομμισιονάροι / képezték. Ezek a többnyire makedovlach származású állat- és karuvánkisérők, valamint hajósegédek megbizásból hoztak árut a Balkánról. Már a XVIII. szd. elején akadtak köztük hadseregszállitók is pl. Chika Athanáz. A korabeli források szállitószakma legkiválóbb képviselőinek tartották a görögöket /721/. Erre képessé tette őket a balkáni és magyarországi helyismeretük, széleskörű

nyelvtudásuk, igénytelenségük és szivósságuk. Ezeknek a tulajdonságoknak birtokában tudtak urrá lenni azokon a nehézségeken, amelyek az a XVIII. szd-i szállitás utjában állitak: a rossz utak, rablóbandák, karaván-szerájok hiánya, stb. A pesti görög spedítőrök 1810-ben részletesen kifejtették panaszukat a gyapotszállitás nehézségeivel kapcsolatban /átrakodás nehézségei, selejtáru, lppás stb./ /722/. Ezek szerint tehát nemcsak Bécsben /723/, hanem Pesten is voltak letelepedett önálló görög szállitó kocsitulajdonosok, akik a görög kereskedőkkel összefonódtak. A szállitók szolgáikat nem készpénzzel, hanem áruval fizették. Ismert görög szállitóvállalat volt Csuka Jánosé 1793-ban, valamint a Rizo-Dormusy cég 1827-ben. A szállitó néha egyuttal ügynök is volt. Egyik legtekintélyesebb ilyen ügynöki és szállitó vállalat a Macso és Mano cég volt a Király utcában, amely még a XIX. szd. második felében is virágzott.

A görög hajósalegények /724/ a pesti ill. nagyobb számban a bécsi kereskedők számára saját hajójukon vagy hajós-vállalatok hajóin végeztek áruszállitást. A pesti hajóscéhen kivül működött 2 görög hajósvállalat is: Kristóf Györgyé és Gina Mésztó /725/.- Minthogy az áruszállitó görögök rendszerint csak rövid ideig tartózkodtak a városban, azért személy szerint nem játszottak komolyabb szerepet a pesti görögök életében.

L e t e l e p e d e t t k e r e s k e d ő k

A görög kereskedők másik nagy csoportját a letelepedett kereskedők képeztek. A görögök letelepedése nem azonnal történt. Először ui. török árukat kináló vándorkereskedőként kezdték el tevékenységüket. A Pestre érkező görögök közül egyesek árujuk eladása után nem tértek vissza hazájukba, hanem a városban maradva kereskedtek. A pesti tanács 1725.aug.11-i felterjesztéséből tudjuk, hogy akkor már a városban laktak olyan görögök is, akik áruikkal nem faluztak s adót fizettek. Ezek száma nem lehetett nagy, mert - mint láttuk - a görögökkel kapcsolatos első összeirás alkalmával 1737-ben mindössze csak 15 otto-

mán alattvalónak volt boltja Pesten, akiknek a száma 1750-ben már 24-re emelkedett. Ezek közül akadtak olyanok, akik 2o éve laktak Pesten. A pesti bolttal rendelkező kereskedők száma 1754-ben már 36 volt. Névsorukban már bőven találunk olyan családneveket, amelyeknek viselői a pesti görög kommunitás életében később is szerepet játszottak /Popovics, Pondika, Vaszili, Vismye, Szider, Priba, Terpko, Argiri, Koszta, Kocsy, Hoszko, Keptenár, Szlavuj, Hadzsi, Giro/. Ebből következik, hogy a görög kereskedők nagyobb számban való letelepedése és ezzel együtt a szerb és német kereskedők háttérbe szorulása a XVIII. szd. 5o-es éveiben kezdődött el. Ez a folyamat a 6o-as években még erőteljesebben folytatódott, mert 177o. körül már 52 görögnek volt boltja Pesten. Az 1769. és 177o. évi összeírások adataiból összeállitottuk az akkor állandóan Pesten tartózkodó 1o8 és ideiglenesen ott lakó 9 görög névsorát /L.Függelék 78/. E kimutatásból kitünik, hogy a felsoroltaknak kb. a fele már tiz vagy annál több éve Pesten lakik. Ha e névsorban szereplő neveket összevetjük a 19 évvel később templomot kérők névsorával /726/, akkor megállapithatjuk, hogy az 1769. és 7o. évi összeirásokban szereplőknek kb. a fele megtalálható az 1789. évi összeirásban is. Egyébként a felsorolt családnevelnek több mint 90 %-a előfordul a későbbi okmányokban is. Az 1772. dec.5-i összeirás szerint a kereskedői társaságba be nem kebelezett 44 görög kereskedő közül mindössze csak 1o volt olyan, aki 1o évnél kevesebb ideje lakott Pesten. A felsorolt 44 kereskedő közül 27 már szerepelt az 1769. évi második összeirásban és legtöbbjük megtalálható az 1789. évi összeirásban is. Mindezekből következik, hogy a görög kereskedőknek a XVIII. szd. 2o-as éveiben megindult letelepedése a 6o-as években már olyan nagy méretet öltött, hogy ezek a görög vándorkereskedőkkel együtt kezükbe keritették Pest egész kereskedelmét. A hüségeskü rendelet előtt a görögök végleges letelepedésére - a polgárjogot elnyerők és a házvásárlók csekély száma miatt - csak a fenti módon a hosszabb ideje tartó bolttartással összekapcsolt pesti tartózkodás alapján

lehet valamelyest következtetni. Így az 177o-ben összeírt 117 görög közül /726/ kb. felérői már meg lehet állapitani, hogy állandóan letelepült pesti lakos volt.

1774 után egy-egy görög végleges letelepedését a hűségeskü letételéből lehet megállapitani. A rendelet értelmében ui. az illetőknek családjukat is Pestre kellett hozatniok, igy elszakadva hazájuktól magyar állampolgárságú pesti lakossá váltak. A hűségeskü rendelet szigorú végrehajtása miatt az 1775-ös összeirásban szereplő 72 görög közül már 44 letette az esküt, 24 pedig hajlandónak mutatkozott a török állampolgárságról való lemondásra. A hűségeskűt letevők száma magas volt: 1769-1807 közt 122 /közülük 2 zsidó/. Az összeállitott, bizonyára hiányos kimutatásból /L.Függelék 79/ kitűnik, hogy a jurementum fidelitatist letevők közül nagyon kevesen vannak olyanok, akik 1o évnél kevesebb ideje laktak Pesten s csak néhány akad olyan, aki Törökországból való kijövetele után azonnal letehette a hűségeskűt. A névsorban szereplők nagy többsége a későbbi években is szerepel. A jurementum fidelitatis következtében a letelepült görög kereskedők száma megnőtt, úgyhogy a 7o-es évek végén a pesti bekebelezett kereskedők már nem a görög vándorkereskedők, hanem a kereskedőtársaságba felvett görögök miatt kezdtek panaszkodni. 178o-ban ui. a 46 üzlettel rendelkező görögkeleti kereskedő közül 24 tartozott a gremiális kereskedők közé /728/.

Minthogy a török alattvaló kereskedők az 1772. évi aug. 17-i rendelet értelmében /729/ már nem voltak kedvezőbb helyzetben, mint a hűségeskűt tettek, kereskedésük viszont a régi rendeletnek megfelelően korlátozott volt, azért a vándorkereskedőnek tekinthető török alattvalók száma kezdett csökkenni, úgyhogy a század végén már csak 12 görög kereskedő maradt a szultán alattvalója. Ennek következtében a 8o-as évektől kezdve kezdett megszünni a görög kereskedők cserélődése. A hűségeskü rendelet következményeképpen kialakult tehát egy pesti honosságú görög kereskedői réteg, amely már végleges tartózkodási helyének tartotta a várost. Nagy többségük meg-

található volt a között a 125 görög közt is, akik 1788-ban elhatározták az önálló görög kommunitás és templom megalapítását. Ezzel új korszak indult meg a pesti görögök életében.

Minthogy a görögök a hűségeskü letételével magyar állampolgárokká lettek, 1791-től kezdve pedig minden más polgárral azonos jogokat nyertek, ezért külön nyilvántartásuk, országos összeírásuk megszünt. Az 1793. évi összeírás is már az összes görögkeleti vallású lakosra vonatkozott.

b/ A görög kereskedés módjai

A vándorkereskedők hozott árukat eladva magyar ill. nyugati cikkeket vásároltak és azokkal tértek vissza hazájukba. Igy egy-egy utjuk alkalmával legalább kétszer huztak hasznot tevékenységükből.

<u>A letelepedett kereskedők vagy társas kötelékben, kompániában, vagy önállóan kereskedtek.</u>

K o m p á n i a - k e r e s k e d e l e m

A görög kereskedők közül sokan tartoztak kereskedői társaságokba, un. kompániákba. Ezt a szervezetet már hazájukból hozták a görögök /730/. Minden nagyobb makedóniai helységben működtek iparos és kereskedői céhek / συντεχνίαι /. Ezek a tagok segitésén kivül az adófizetés megkönnyitését is szolgálták, mert a kompániák együttesen fizették az adót a törököknek /731/. A magyarországi görög kereskedők kompániákba való tömörülését elősegitette a magyar kereskedői céhek példája is. A kompániákra vonatkozóleg különböző nézetek vannak. Néhány magyarországi kompánia privilégiumának /Nagyszeben, Brassó, Tokaj, Kőszeg/ ismeretében elfogadhatónak tarthatjuk A.Vakalopulosznak meghatározását: a kompánia a hatóságoktól elismert kereskedői céh, amelynek feladata a tagok érdekeinek előmozditása és erkölcsi magatartásuk felett való őrködés. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a meghatározás

csak a kifejlett kompániákra vonatkozik. Véleményünk szerint ui. a kompániáknak több fajáát lehet megkülönböztetni, mert azok az idők folyamán változáson mentek keresztül.

A Makedóniából érkező első görögök letelepülésük után nem alakítottak rögtön ilyen szervezett társaságot. A kompánia kezdeti formája egy olyan megállapodáson alapuló egyesülés volt, mely szerint a tagok kölcsönösen támogatják egymást, főleg a szállításban, mint ezt a kecskeméti görögök 1708. évi megállapodása is tanusitja /752/. Ennek az egymás támogatása céljából létrehozott kompániának a megalakitása ezért is szükséges volt, mert a görögök egyénenként külön-külön nem remélhették a városban való letelepedés engedélyezését. Közösen, mint a kompánia tagjai viszont hamarosan megállapodásra tudtak jutni a helyi hatóságokkal. Ennek értelmében bizonyos évi adó /Kecskeméten pl. 350 Ft./ befizetése ellenében üzletet nyithattak, szabadon kereskedhettek a városban, birót választhattak, aki peres ügyekben intézkedett. A birót az eskütek támogattak. A vezetőség feladata a biráskodás, adószedés és az új tagok felvétele volt. A kompánia szabályzata nagyon hasonlitott az iparos céhekéhez, amennyiben előirta az elöljárók tiszteletét, egymás támogatását, a jó erkölcsöt, a legények mesterré avatásának módját, a legény és inas felfogadásának feltételeit s a vidékről jövő vándorkereskedők tartózkodási engedélyét. Aki a kompánia szabályzatát megszegte, annak büntetést kellett elszenvednie. A görög kompániák céhjelvénye eltnos volt a többi kereskedők céhjeleivel: a kettős kereszt az ortodox vallást jelenti, a 4-es szám a 4 %-os tisztes hasznot, a horgony pedig azt, hogy az áruszállitás vizen történt. Az olyan városokban, ahol folyó nem volt, mint pl. Miskolcon, ott szív és egyéb figurák voltak a horgony helyett. Ugyanezt a jelvényt láthattuk a kereskedő háza kapujának bejárata fölött, valamint pecsétjeiken is évszámmal és monogrammal /753/. A XVIII. szd. közepén, 1752-ben, a tulajdonképpeni Magyarországon lo ilyen céhszerüen megszervezett görög kereskedelmi kompánia működött:

Kecskemét, Gyöngyös, Eger, Miskolc, Tokaj, Diósgyőr, Világosvár, Ecsék, Pest és Ujvidék városokban. Az 1754-es összeírásokban találunk még említést a balassagyarmati, komáromi és csongrádi kompániákról is. Horváth Endre 25-re becsüli a XVIII.szd. második felében a Magyarországon működő kompániák számát. Érdekes megfigyelni az 1754-es összeírások alapján, hogy a kompánia egyes tagjai sokszor egész távol a székhelytől működtek, pl. a tatai kereskedők egyrésze a kecskeméti kompániához tartozott, holott Pest sokkal közelebb feküdt. Előfordult az is, hogy egy kereskedőnek két üzlete volt egyazon városban, s az egyik üzlete is meg a másik is más-más kompániához tartozott. Ezek a jelenségek ezt mutatják, hogy a kompánia régi szervezeti formája kezd már felbomlani és átalakulni. Az 1769-70-es összeírások idején a kompániáknak már új formájával találkozunk az ugynevezett társas cégekkel. A régi értelemben vett kompániákat, amelyek lassan a fejlődés gátjává váltak kötött szervezetükkel, felváltják a társas cég jellegü kompániák. 2-3 görög kereskedő képezett egy társas céget. A cégtársak /consocii/ közül az egyik állandóan letelepedett, a másik pedig megmaradt török alattvalónak. Igy a társas cég egyaránt élvezte a török és a magyar állampolgároknak járó anyagi előnyöket.

Mindezek alapján megállapithatjuk, hogy a görög kereskedői kompánia nem volt mindig egyforma, hanem fejlődésen ment keresztül. Az egyszerü egymást segitő társaságok idővel céhszerü kompániákká fejlődtek. Ezek a nagyobb létszámú, kötött szervezetü kompániák azonban később a fejlődés fékjévé váltak, ezért eltünteK és felváltották őket a társaság jellegü kompániák, vagy az egyéni kereskedelem. A görög kompániákban tehát ugyanazok a fejlődést gátló vonások tükröződtek, mint a magyar céhekben.

A görögök Pesten való megjelenése után hamarosan, már 17o1-ben működött egy sertéskereskedő kompánia, amelynek tagjai részben görögök voltak /I.1.fejezet/. A pesti görögökre vonatkozó aktákból nem találtunk a kecskeméthez hasonló kompánia-szerződést. Nem is valószinü, hogy Pesten lett

volna ilyen jellegü, a város összes görög kereskedőjét közvetlenül összefogó egyetlen kompánia annak ellenére, hogy az iratok közt található "Compagnia Graecorum actu Pestini quaestum exercentium" aláírású irat is és elvétve fellelhetők más adatok is arra vonatkozólag. Pesten több kompániából tevődött össze a görög kereskedők közössége, amely magát szintén kompániának nevezte. A központi pesti görög kompánia hiányáról tanuskodik az 1754. évi országos összeirás összesitése is /L.Függelék 1/. Abban ui. egyetlen pesti görögnél sincs feltüntetve, hogy a pesti kompániához tartozik, holott más városok és megyék görögjeinek többségénél megtalálható az az adat is, hogy melyik város kereskedőtársaságához tartoznak. Hogy Pesten nem alakult ki az összes görögöt közvetlenül magában foglaló egységes kereskedői társaság, hanem csak a meglévő kompániákat összefogó szervezet, annak két oka lehetett:

1/ Pest a magyarországi görög kereskedelem centruma volt s igy ott sok, a kereskedelem különféle ágait üző görög tartózkodott, akiket központilag egy zárt testületbe összefogni nehéz lett volna.

2/ Pesten működött már a gremiális kereskedők társulata, a görögök törekvése az abba való bejutásra s nem a fejlődéssel ellentétes belső szervezkedésre irányult.

A központi pesti kompániára azonban szükség volt, amikor valamilyen, az összes görögöt érintő ügyben akartak kedvező feltételeket elérni, igy pl. a szállitással kapcsolatos összefogásban, vagy amikor bizonyos átalányösszeg fejében a szabad kereskedés jogát akarták megszerezni maguknak.

A pesti görög kompániák számára és szervezetére vonatkozólag az első adatokat az emlitett 1754. évi, valamint az 1755. márc. 4-i összeirásokból / / nyerjük. Ezek szerint ekkor 15 társaságüzlet /consocietas/ működött a városban, amelyek rendszerint 2-3 társból álltak. Ezek közül az egyik legtöbbször Törökországban lakott s a beszerzést intézte. Ő Törökországból 3 %-os vámkedvezménnyel hozta be az árut, majd visszafelé szintén árucikkeket szállitott otthoni eladásra. A pesti

üzlettárs a megkapott áruval korlátozás nélkül kereskedett. A consocietas létesítése tehát igen nagy anyagi előnyt jelentett a görög kereskedőknek, akik így sokkal nagyobb jövedelemhez jutottak, mintha egy nagy kompánia egyszerű tagjai lettek volna. Így vált a XVIII. szd. közepén a görög társas cég a kereskedelmi tőke felhalmozásának erős forrásává.

A török alattvaló üzlettársak kezdetben maguk is az árukkal utaztak, később azonban már görög speditőrökkel végeztették a szállitást. Üzlettársul lehetőleg családtagokat /frater, filius/ választottak, igy pl. 15 közül 7 üzletben /Szlavuj, Kyran, Pondika, Turnai, Szider, Csondar, Priba/. A társas üzletnez a társakon /socius, consocius/ kivül néhány segédre /sodalis/, inasra /tyro/ és szolgára /famulus/ is szükség volt.

A consociusok egymással rendszerint görög nyelvü szerződést kötöttek /45.kép/. Ezek az un. Társaság Contractusok /συντροφικὰ γράμματα/ általában a következő részekből álltak: a szerződő felek elhatározzák, hogy 1. ezentul egy társaságban fognak kereskedni, 2. mekkora összegeket fektetnek a közös üzletbe, 3. a pénz megtérülésének módját /kamat vagy nyereség formájában/, 4. az évenkénti számadás végzését, 5. a felmondási időtartamot. Varte Naum, Diamandi és György Hl-ben talált 1799. nov.4-i szerződésének szövege a következő:

"Ezen Levelünk rendiben alább irtak recognoskalyuk, hogy mi e mái napon egy Társaságban Istennek Segedelmiből állottunk légyen, ugy hogy mi mindennémü kereskedést, a mint az Külséges Ur Isten megvilágosit bennünket, jól foltessük mi mingyájan kötelezzük magunkat és fogadjuk az mi kereskedésünket Istennek félelmével és igazán minden csalárdság nélkül folytatni és hogy magunkat ugy mint egy Testvérek és egy lélek mind az adásban, mind pedig a vevésben fogjuk tartani.

Mely Társaságban Istennek Segedelmiből miki készülünk egy Capitálist teszünk, amint is következik

Naum Anastasi Várthe tészen le Capitálisul amint ki tessik 1387 Ft 59 kr-t, mondván

Ezer háromszáz nyolcvanhét Forintokat és öttven kilenc X-okat

György Anastasi Várthe tészen le Capitálisul 1846 Ft 14 kr-t, mondván Ezer nyolcz száz Negyven hat Forintokat és tizen-

négy X-okat,

Diamandi Christodul Várthe tészen le Capitálisul looo Ft-ot. Mely Summát összve advén tészen Négy ezer két száz harminez hárvm forintokat és Tizen háron X-okat. Mely bé tett Ezer forint Capitálisra Diamandi minden Esztendőben fogja az Interessét szedni ugy mint he ezt mástul vettük volna fel, és akár nyereséggel, akár pedig károkkal látogatna meg a Felséges Isten, tehát egyformán tartozunk osztoskodni mind a hármen.

Meg erősittyük azt is, hogy minden Esztendőben legkisebb ellenkezés nélkül számadást, vagyis Inventáriomot tegyünk. Melynek nagyobb megerősitésére saját kezinek és nevinek alá irásával ezen Társaság Contractust, hogy hogy minden Törvény előtt kellemetes légyen."

De nem minden üzlettársi szerződés alapult kölcsönös pénzbefektetésen. Előfordult az is, hogy a szerződő felek közül az egyik adta a szakmai tudását és felszerelését, a másik pedig a tőkét. Ez történt Zsupán János és Bakal Athanáz pesti görögök esetében is. Bakal vegyianyagkereskedő Zsupán János gyapjumanufakturással kötött szerződést, amelyben Bakal volt a tőkés és Zsupán a munkát végző /734/.

Bár az üzlettársi kapcsolat jövedelem-növelő ereje a hiségesküi rendelettel csökkent, mégis a görögök tőkenövelés céljából továbbra is társultak egymással. Igy 1803-ban ismert társas-cégek voltak: Pelenga György és tsa. füszerkereskedés, valamint Diamandi Pál és tsa. bőrkereskedés. 1815-ben ismert gyepotáru-cégek voltak: Koemtzy Konstantin és tsa, Muráty fivérek és Agora testvérek. Guda testvérek vászonkereskedése is működött már akkor. A nagykereskedők köst is találunk társas-cégeket, igy pl. 1827-ben Rózsa és társát, a Takátsy fivéreket, és a Grabovszky-Mucso bőrkereskedő céget. 1848-ban működtek Csiko Konstantin és tsa, Macso-Csajko és Mutovszky-Soguna bőrkereskedő üzletek, valamint a Mlena-Dona papirkereskedő cég. Nagykereskedői vállalkozás volt ugyancskor a Macso-

Mano bőrkereskedő-üzlet.

Egyéni kereskedők

A görögök kezdetben egyedül álló vándorkereskedőként jelentek meg Magyarországon. A sikeres vállalkozásról hazatérve csatlakoztak hozzájuk családtagok is. Sokszor egész fiatal korban /in infantia, pueritia/ hozták magukkal fiaikat. A letelepedett egyéni kereskedők sem dolgoztak tehát egyedül. A családtagokon kivül rendszerint még segéd és szolga is működött velük együtt. Megfigyelhető, hogy az egyazon városból származó görögök szivesen telepedtek meg azonos magyar városban. Pesten - a monszchopolisuiakon kivül - sok kozáni görög lakott. Az egyéni kereskedők leginkább török árukkal kereskedtek. Számuk a XVIII. szl. első felében kevesebb volt, mint a társas keretben működöké. Az 1755. évi összeirás szerint számuk 11 volt a kompániákhoz tartozók 15-ös létszámával szemben. A HFT által később kiadott rendeletek egyike sem foglalkozott annak vizsgálatával, hogy a görögök közül ki kereskedett önállóan és ki tartozott kereskedői társaságba. Mindezek ellenére a meglévő adatokból arra lehet következtetni, hogy a XVIII. szd. második felében a consocietasokban kereskedők száma erősen lecsökkent. Igy pl. az 1767.szept.23-i boltvizsgálatkor megállapitást nyert, hogy az összeirt 46 görög közül csak hétnek volt társa. Az 1772. dec.5-i összeirásban szereplő 44 görög közül csak a következő négyen voltak compagnistáki: Andreas Popovics, Georg Raly, Manoli Pelenka, Georg Priba. A hüségeskü-rendelet után a társas üzletek száma még jobban lecsökkent, hisz a magyarokká vált s hazájuktól végleg elszakadt görögöknek nem fűződött komolyabb érdeke a kompániákban való tömörüléshez. Igy az 1793.máj.24-én összeirt 175 görögkeleti vallású közt csupán az egy Joannes Dimo tartozott kompániába. A XVIII. szd-végén görögök-az előzőleg említett néhány kivételtől eltekintve-tehát már egyénileg kereskedtek.

A XIX. szd. első felében Pesten működő kereskedők adatait a Rath-féle 1803. és 1805. évi, a Jung-féle 1815. évi Adressbuchok, az 1827. évi Wegweiser durch Pest, különféle 1832., 1835., 1836. és 1837. évi kalendáriumok, Kiessler 1848/49. évi Wegweisere, valamint az 1852. évi Pester und Ofner Wegweiser alapján gyüjtöttük össze s azokból összesitést készitettünk /L.Függelék 80/.

E kimutatásból kitünik, hogy 1803-1852 közt Pesten 225 görög kereskedőnek volt üzlete. Ezek közül csupán az egy Elena Illés /1839-től Elena és Dona/ boltja működött az egész időszakon át. 1803-1846 közt állt fenn Derra Neum vászonkereskedése és Macsinka Konstantin bőrkereskedése. 1815-1852 közti periódusban működtek: Duncsa Demeter és Grabovszky Konstantin nagykereskedők, valamint a Guda testvérek és Petrovics H.Sztoján vászon- ill. kordován-kereskedők. 1827-52 közt tevékenykedett Bucsu Vazul és Tinkovics Demeter, 1815-1846 közt pedig Janovics Mihály, Terpko /Vámyi/ Konstantin és Grabovszki Athanasz. - A többiek ezeknél rövidebb ideig tartották fenn boltot Pesten. Érdekes megfigyelni, hogy a felsorolt 225 személynek a fele: 113 csak egy kalendáriumban szerepel, vagyis működési idejük rövid volt. Ha ez üzletek megszünésének idejét nézzük, akkor megállapithatjuk, hogy a legtöbb görög bolt /szám szerint 60-60/ 1815 és 1827 utáni években szünt meg. Az első időszak egybeesik a devalvációval párosult gazdasági nehézségekkel, a második pedig a dekonjunktúra idején végbement fogyasztópiac-szükülésével. 1852-ben már csak 22 görög kereskedőnek volt üzlete a városban. Egy 1857-es cimtárban is /735/ ugyannyi volt a görög kereskedők száma, vagyis 5. Az 1866. évi a Pollak-féle cimtár szerint a bejegyzett cégek közül a következő 10 volt görög:

Dona D. - Adamovszky P /papirkereskedő/
Filcso testvérek /papirkereskedő/
Haris testvérek /rövidáru/
Haris Pál /papirkereskedő/

Haris-Zeillinger Comp. /lepedőkereskedő/
Lázár N.D. - Melegecz Ignác Comp. /terméskereskedő/
Mecsó és Manno /nagykereskedő, bizományos és szállítóvállalat/
Monasterly - Kuzmich /divatcikk/
Muráty Konstantin /nagykereskedő/
Mutovszky Tódor /bőrkereskedő/

Megfigyelhető tehát, hogy a XIX. szd. 60-as éveiben újból megnőtt a társas cégek száma.

Az 1861. évi cimtárban /736/ már csak a következő görögöket találjuk: Haris és Zeillinger Comp. /vászonkereskedő/
Haris György /méteráru-kereskedő/
Adamovszky Péter /papírkereskedő/
Derra Sándor /vésnök/
Manno Anna /pék/
Armenuly János és fia /ügynök/
Bobes Dionisziosz /ügynök/

A XIX. szd. végén már eltűntek a görög kereskedők Pestről.

A görögök már kezdettől fogva iparkodtak felvételt nyerni a pesti kereskedők 1699-ben alakult társaságába, mert ezáltal a szabad és korlátozatlan kereskedés lehetőségéhez jutottak s a többiekkel azonos jogualkká váltak. A kebelbeli kereskedőknek a XVIII. szd. első felében még sikerült megakadályozniok a versenytárs görögöknek az amúgy is kielégítésnélküli társaságba való felvételét. Haugwitz az 1755. évi jelentéséből értesülünk, hogy Popovics Mihály görög már befurakodott a grémiumba /737/. Utána 1770-ig sikerült kilenc, főképpen szerb kereskedőnek is felvételt nyernie. A görögök nagyobb számban azonban csak a 70-es években kerültek a kereskedői társaságba, így /738/ Satenkovics Miklóst 1771-ben, Prodanovics Antalt 1772-ben, Popovics Andrást, Rali Györgyöt, Vaszili Györgyöt, Szidor Mihályt, Monasszterly Demetert és Petrovics Jánost 1773-ban, Angeleki Leszkart, Lepora Anasztázt és Vimya Násztót 1774-ben, a három Argiri testvért, Kristóf Jánost, Kapitány Tamást, Mitrics Konstantin, Pelenga Györgyöt 1776-ban, Hosszka Konstantint 1778-ban, Bojeczi Györgyöt és Denkovics Mátyást 1779-ben

vették fel. Nem csoda, hogy a pesti kereskedők 1780.febr. 11-én panaszt nyujtottak be a HTT-hoz, hogy a görögkeleti kereskedők ez ő számukat felülmulják s ha ez igy folytatódik, néhány év múlva nem lesz katolikus kereskedő Pesten. A HTT által elrendelt összeirás lefolytatása után készitett kimutatásból kitünik, hogy a 42 bekebelezett kereskedő közül 24 görögkeleti vallású volt. Az utóbbiak többségét, 15-öt görögök alkották /739/. Ezek után érthető, hogy a társaság visszautasitotta az 1780.aug.19-én felvételért folyamodó 1o görög kérését, sőt a HTT 1780.nov.7-i rendelete alapján megtagadta a görögkeletieknek a társaságba való felvételét is addig, amig azok számát a katolikusoké utol nem éri.

Ez a tilalom a századforduló körül megszünhetett, mert 1805-ben már a Priv.bürg.Handlungs-Gremium elöljárói közt találjuk Georg Szlavujt. Az 1815-ös és 1827-es Adressbuchokban 14-14, 1846-ban és 1866-ban pedig 2o-2o görög tartozott a bekebelezett kereskedők közé. A görög nagykereskedők közül 1815-ben 2 /Duncsa Demeter és Lázár György/, 1827-ben 6 /Derra, Duncsa, Grabovszky, Lázár, Tokátsy, Vnányi/ tartozott a társaságba. Az 1845-ben alakult nagykereskedői gréniumnak /74o/ 1852-ben 6 görög tagja volt: Duncsa Antal és Demeter, Grabovszky Konstantin, Kozma Vazul, Manno István, Pentazi János.

c/ A görög kereskedelem ágai

A görög kereskedők különféle árukkal kereskedtek. Kezdetben csak az un. török áruk közvetitésével foglalkoztak. Az 1725. évi korlátozó rendelkezés is csupán ezeknek a cikkeknek a behozatalára akarta szoritani őket. Hogy mik tartoztak a török áruk körébe, könnyen megállapithatjuk, ha a görög boltok sequestrálásakor késsitett leltárakat átvizsgáljuk. Igy az 1737-ben Pesten tartózkodó 7 görög árúinak összeirásából kiviláglik, hogy azok kávé, déligyümölcs, dohány, rizs,

gyapot, pokróc, bőrök, vászon, pipa; kendő, edények, olaj árusitásával foglalkoztak. Kezdetben tehát vegyeskereskedést üztek. Hamarosan áttértek azonban a bécsi, magyar, tűrkeszti, lipcsei árukkal való kereskedésre is, amint ez a pesti kereskedők 1750. évi panaszából is kitünik. A görögöket nem lehetett sem boltbezárással, sem áruelkobzással arra kényszeriteni, hogy tartózkodjanak a meg nem engedett cikkek árusitásától, amint ezt a pesti görögök emlitett 1769. és 1770. évi összeirásai is tanusitják. Gárdonyi helyesen állapitja meg /741/, hogy a boltban áruló görögök sokkal többféle árut tartottak, mint a vásározók. Ez utóbbiak főképpen szőrmével, bőrökkel, gyapottal és pipával kereskedtek. Mind több pesti görög kezdett foglalkozni bécsi és belföldi cikkek árusitásával, úgyhogy 1772-ben már mindössze csak 23-an maradtak a török árukkal kereskedők az 1770.jun.22-i összeirásban még 130-as létszámmal szereplő görögkeleti kereskedők közül. Gárdonyi összeállitotta az utóbbi összeirás alapján a görög kereskedés tárgyait. Eszerint 16-an török és tűrkeszti árukkal, 10-en szőrmével, 9-en bel- és külföldi árukkal, 6-an vászonnal, pipával 4, dohánnyal 3, pálinkával 2, marhával 2, gyümölccsel, szalonnával, sáfránnyal és hallal 1-1 kereskedett. Ezeken kivül vegyeskereskedő volt 14 és szatócs 7. /L.Függelék 78/ A görög kereskedelem tehát ekkor is már nagyon sokrétü volt.

A csak török árukkal kereskedők száma az elkövetkezendő évtizedben is fogyott, úgyhogy egy 1780. évi összeirás szerint már csak egy pesti kereskedő üzte a kereskedelemnek ezt az ágát: Angeleki Lászkár. A háborús konjunktura következtében megnőtt igények kielégitésére már 1793-ban kezdtek a görögök új cikkek árusitásával is foglalkozni, mint pl. épületfa, papir, faszén.

A kalendáriumokból vett adatok alapján megállapithatjuk, hogy a görögök a XIX. szd-ban folytették az előző században müvelt kereskedelmi ágakat, igy a füszer, bőr, szőrme, vászon, gyapot, gyapju, pokróc, vegyianyag, dohány, rövidáru, kendő, fonál, papir árusitását, de akadt köztük még ekkor is termény és állatkereskedő.

A felsorolt fenti üzletágakat nemcsak a letelepedett görögök, hanem vándorkereskedő honfitársaik is üztek, akiknek tevékenységéről azonban adatok hiányában nem tudunk magunknak pontos képet alkotni.

d/ A görög kereskedelmi tőke

A görög kereskedelmi tőke felhalmozásának forrása kezdetben főképpen a gabona és állatkereskedelem volt. A görögök a Bánátban és Bácskában megjelenve összevásárolták a terményt, később ugyanott földeket béreltek s ezekon a gabonatermelésen kivül állatokat is hizlaltak, amelyeket aztán rendszerint Bécsben /742/, vagy a pesti vásáron adtak el. Ezenfelül sok állatot, főleg marhát és sertést hajtottak a Balkánról is. Sokan közülük hadiszállitást is végeztek, különösen 1787-1814 között /743/ amiért többen a királytól földet és nemesi cimet is kaptak, mint pl. a Nákók, Palikucsevnyek, Dogányak és a Cikák.

A pesti görögök többsége kezdetben az un. török árukkal kereskedett. Vagyonosodásuk oka a fáradhatatlan kereskedői tevékenységükben rejlett. Maguk a görögök is gyakran büszkén vallották magukról, hogy üres kézzel jöttek Magyarországra és vagyonukat saját szorgalmukkal szerezték /L. Nákó Kristóf sirfeliratát /744/, vagy Lyka Demeter és Terpko Demeter végrendeleteit/. Tőkéjük gyors felhalmozását kereskedelmükkel kapcsolatos alábbi tényezők is elősegitették:

1/ A pozserováci béke utáni vámkedvezményük. Ennek révén ha a magyar kereskedőkkel azonos áron adták is el árujukat /745/, még akkor is nagyobb volt a hasznuk. A görögök irataiban és kereskedői jelvényében 4 %-os tisztes kereskedelmi haszonra való utalás található. Természetesen ez csak elv volt, amely a gyakorlatban másképpen, legtöbbször a görögök előnyére érvényesült.

2/ A hüségeskü rendeletig nem sujtotta őket az osztrákok kyermatosító vámpolitikája, amelyet Mária Terézia már 1754-ben léptetett életbe, egyrészt hogy a kibontakozó osztrák ipart a

magyar konkurrenciától megvédje, másrészt hogy a nemesek által megtagadott adót kipótolja.

3/ Tevékenységüket az 1725. évi korlátozó rendelkezés ellenére a kereskedelem minden módjára és területére kiterjesztették. Így a pesti görögök nem elégedtek meg a városban történő kereskedéssel, hanem áruikat vidékre és vásárokra is elvitték. Soken voltak közülük olyanok, akik csak szállást tartottak Pesten, egyébként az ott beszerzett árukkal állandóan vidékre jártak. Ezeknek a vásározó görögöknek a számarányára az 1769. évi összeírás adataiból következtethetünk. Az akkor összeirt 43 görög közül 2o állyen, csak szállást fenntartó, vásárokra járó kereskedő volt. Ez azt jelenti, hogy az ottomán alattvaló kereskedőknek majdnem fele nem tartózkodott állandóan Pesten. Bécsben még nagyobb volt a távollévők száma: 1766-ban ui. a 82:134 volt az állandóan Bécsben lakók és az uton lévők aránya /186/. Pesten különösen a debreceni vásárok idején vált érezhetővé a görögök számának csökkenése. Az Elben található iratokban gyakran olvashatunk olyan utalást, hogy a közgyülést nem lehetett megtartani, mert a tagok a debreceni vásáron voltak. Ebből következik, hogy a debreceni vásárra a többi, nem vásározó görög nagy része is elment s ilyenkor az otthonmaradottak száma még jobban lecsökkent.
- Voltak olyanok köztük, akik 2-3 üzletet is fenntartottak. Igy pl. 1779-ben 3 üzlete volt Csuka Jánosnak, 2 boltja pedig Argiri Mihálynak, Keptenar Nesztónak és Philippovics Demeternek /L. Függelék 13/. - Mint láttuk, a görögök a tilalom és a greniális kereskedők szivós küzdelme ellenére is mind kevesebben foglalkoztak a számukra engedélyezett török áruk eladásával. A XVIII. szd. vége felé ui. már csak a le nem telepedett török alattvalók között található néhány olyan görög, aki csak török árukkal kereskedett, igy pl. 1793-ban 6 volt ezeknek a száma. Viszont alig volt a kereskedelemnek olyan ága, amellyel ne próbálkoztak volna meg. Csupán a vaskereskedők közt nem voltak görögök.

4/ Müködési területük külföldre is kiterjedt. A pesti görögök tranzitó-kereskedelmük miatt Európa minden jelentősebb városával kapcsolatban álltak. Legközvetlenebb viszony-

ban természetesen a bécsi görögükkel voltak, akiknek szállítói részben a pesti görögökből kerültek ki. Állandó összeköttetés volt a két város görögjei között, amint ezt az EL-ben található nagyszámú Bécsből küldött levél is tanusitja. Akadtak a görögök közt olyanok, akik mindkét városban tartottak fenn üzletet, mint pl. 1766-ban Demeter Filtzoglu, Daniel Vulpo, Theochar Nicola és Joannes Pop. - Tudunk arról, hogy Michael Popovicsnak 1783-ban 35.ooo Ft értékü áruja volt Bécsben. - Az összeirásokból tudjuk, hogy a pesti görögök közül mind többen kezdtek bécsi és trieszti árukkal is kereskedni, amelyeket - részben személyesen - ezekben a városokban szereztek be /746/. - A pesti görögök gyakran jártak külföldi vásárokra is. Különösen sokszor olvashatunk a görögök lipcsei vásárra történt utazásáról. Élénk összeköttetésben álltak egyes pesti családok lengyel városokkal is /747/, mint pl. a Lemberg, Lyka, Szulyovszky család egyes tagjai. A görögöknek legintenzivebb kapcsolata természetesen szülőföldjükkel volt, éspedig nemcsak szellemi, hanem anyagi vonalon is. Kezdetben hazajártak áruért, később letelepedésük után pedig az áruszerző consocius utján tartottak kapcsolatot az óhazával. A pestiek összeköttetésben álltak török nemzetiségü kereskedőkkel is, amint erről az EL-ben található török nyelvü levelek is tanuskodnak /46. kép/. Néha mohamedán törökök is kereskedtek velük együtt igy 1769-ben 3, 1777-ben 1.

5/ <u>A görögök számára a kompániákba való tömörülés nagy anyagi előnyt jelentett</u>, mert a/ a török alattvaló üzlettársat vámkedvezmény illette meg. Az igy, kisebb vámmal behozott árut a magyar állampolgár társ korlátozás nélkül, tehát kiesiben és vásárokon kivül is árulta. A török alattvaló consocius szükség esetén Makedóniában tudott áru- ill. pénzhitelt szerezni.
b/ A kereskedői társaság a bevitt pénzek összeadódása következtében nagyobb tőkével rendelkeztek. c/ A társak között munkamegosztás jöhetett létre. Ha az egyik beszerző utra vagy vásárra ment, akkor sem kellett becsukni a pesti boltot. Nem kellett tehát másodkézből vásárolni. d/ Sikeres üzletmenet esetén a szerződők könnyen önállósithatták magukat, vagyis az üzletin-

ditáshoz a megfelelő anyagi alapot a kompánia révén biztosítani tudták.

6/ Egyes magyar szerzők szerint a görögök gazdagodását segitette az is, hogy őket <u>mint idegeneket a helyi kapcsolatok nem gátoltak</u> abban, hogy "a rideg számitásra épült gazdasági tevékenységnek szenteljék minden energiájukat" /748/. Bizonyára a pesti görögök sem voltak mentesek a vám- és adócsalástól /749/. Akadtak köztük olyanok is, akik anyagi érdekből okiratot hamisitottak /750/, adósságuk kifizetése elől megszöktek /751/.

7/ A görögök kereskedelmi tevékenységének eredményességét fokozta <u>ikres, olasz könyvelésük</u> is. Üzleti számadásaikat mérlegszerüen két egymás melletti oldalon /Bevétel-Kiadás-/ vezették kezdetben görögül, később főképpen németül. A trieszti kereskedelem miatt találtunk több olasz számadást is. Szemléltetésül közlünk egy részt Demeter J.Peskar 1798. évi német nyelvü számlakönyvéből /752/:

189 béla gyapot Zimonyból		Ft 189.-
80 " " Ujvidékről		96.-
32 " " Brassóból		32.-
Szárazföldi szállitás	3.-	
Vizi szállitás 162 béla	32,24	
40 béla gyapot Ujvidékről		48.-
52 " " Zimonyból		52.-
80 " " Zimonyból		120.-
Hajóbér	25,40	

E részletből is világos, hogy Peskár még a számlakönyvében is elkülönitette a szállitási költségeket az árutételektől. Fokozott figyelemmel választják el egymástól a bevételi és kiadási rovatot az egyenlegekben is.

Rengeteg számadást, azok mellékleteit képező számlát, szerződést, elismervényt, nyugtát, kötelezvényt és érvénytelenitett váltót találtunk az EL-ben /753/. Érdekes megfigyel-

ni, hogy a váltónak sok fajtája volt használatos, kezdve a görög kézirásos változattól,német nyelvü nyomtatott ürlapokig /47.kép/. Később a váltókon kivül az értékpapirok más fajtáinak, részvényeknek, kötvényeknek használatára is áttörtek. Mindezek azt bizonyitják, hogy a görögök vezették be Magyarországon a kapitalizált kereskedelem ügyvitelét és pénzügyi manipulációinak uj formáit.

A görögöknek a fenti 6 tényezővel erőteljesen támogatott intenziv kereskedői tevékenységéből fakadt a pesti görögök kereskedelmi tőkéjének rohamos, nagyméretü felhalmozása,amely Marx szerint az eredeti tőkefelhalmozás egyik mozzanata. E felhalmozás ütemének szemléltetésére felhozunk egy - a görög kereskedelemre jellemző példát /754/, Pelenga György és Diamandi Comp. 18ol.máj.6-án készitett egyenlegét. A kompániaszerződések értelmében ui. szokásos volt az évenkénti mérlegkészités.

Aktivák ----------		85.059,44
P.Gy.kiadásai -------	1.699,56	
P.D. " -------	3.858,50	5.558,46
		90.618,30
Passzivák ----------		72.155,05
Nyereség ----------		18.463,25
G.P. régi tőkéje ----	24.500,49	
1/2 nyereség -------	9.231,42	
	33.732,31	
Le kiadások -------	1.699,56	
Maradvány ----------		32.032,35
D.P.régi tőkéje -----	9.877.-	
1/2 nyereség -------	9.231,42	
	19.108,42	
Le kiadások -------	3.858,50	
Maradvány ----------		15.249,52

Ebből az üzlettársi egyenlegből /Inventur/ világos, hogy 85.059,44 Ft összeg után 1 év alatt a nyereség 18.463 Ft volt,

vagyis a haszon a 21 %-ot is felülmulta, tehát messze tulszárnyalta az emlitett 4 %-os tisztes kereskedelmi hasznot.

Ilyen és ehhez hasonló gyors ütemben gyült össze a tőke - néha egészen hatalmas összegek formájában /755/ - a görögök kezében. Hogy a görögök kereskedelmi tevékenységére nézsem vált a magyarországi eredeti felhalmozás komoly emelőjévé, annak két fő oka volt: 1/ a hüségeskü rendeletig a görögök török alattvalók voltak, hazajártak s az összegyüjtött pénz kivitték az országból, bármennyire is tiltották ezt a hatóságok. Amig Magyarországon tartózkodtak, a török alattvaló üzlettárs juttatta el a pénzt az otthonmaradott családnak és szülővárosnak. Megöregedve pedig rendszerint maguk is hazamentek és a családi vagyon megalapitóivá, valamint szülőhelyük nagy jótevőivé váltak, mint ezt a Kozániban 1756-ban un. kompanieiskola is tanusitja. 2/ Minthogy az uj ósztrák gyarmatpolitikával ellentétes volt a magyarországi, főképpen a pesti görögöknek e nagyarányú tőkefelhalmozása, azért olyan rendelkezések meghozatalára volt szükség, amelyek következtében a görögök is magyar állampolgárokká válnak és ők is az elnyomó vámpolitika áldozatsivá lesznek. Ezért 1770-ben megtiltják a görögöknek a gabonaszállitást, 1772-ben megfosztják őket a pozsareváci béke vámkedvezményétől, 1774-ben pedig török állampolgárságától /756/. A hüségeskü rendelet következtében magyar állampolgárrá vált görögök pedig már éppúgy ki voltak téve az ósztrák gazdaságpolitika fojtogató hatásának, mint a magyarok. Igy II.József az osztrák ipar védelmében 1784-ben hozott 30-ad szabályzatával a görögök kereskedelmét is megbénitotta. Magyarország tranzitó szerepe megszünt és az osztrák ipar fogyasztójává vált.

A görögökre is kiterjesztett elnyomó gazdasági politika következtében a görög kereskedelem hanyatlani kezdett. Ezért II.József, aki a magánvállalkozásoktól várta a kereskedelem felvirágzását, már 1785.márc.30-án rendeletet adott ki, amely szerint a görögök tevékenységét Pesten is támogatni kell /230/.

1791-ben a Kereskedelmi Bizottság javaslatokat kért pesti kereskedőktől a magyar kereskedelem fejlesztésével kapcsolatban. A pesti kereskedők javaslatainak összeállításában két görög is részt vett: Angelaki Laszkar és Pelenga György. Külön javaslatot terjesztett be Bakal Athanaz volt gyapjumanufaktúra-tulajdonos. Ő a tőkehiányban látta a kereskedelem hátramaradottságának okát. Bár a görög tőkefelhalmozást a gyarmatosító vámrendszer és a bécsi Natorp cég pesti leányvállalata II.József korában erősen bénitotta, azt azonban megszüntetni nem tudta, úgyhogy - ha lassubb ütemben is - de továbbra is folyt a tőkeakkumuláció. Erre mutat az is, hogy 1788-ban a költséges templomépitésre vállalkoztak. A görögök háttérbe szorulása nem ment olyan rövid idő alatt végbe, mint ahogy azt egyes szerzők gondolják. Gyömrei szerint ui. a 80-as években a görög kereskedők száma felére csökkent /737/. Ennek ellentmondanak a következő adatok: 1770-ben 130 görögkeleti kereskedő lakott Pesten /506 fővel/ az 1788-ban a templomot kérők száma 125 volt, /521 lélekszámmal/, az 1793. évi összeirásban pedig 110 kereskedő szerepel. /Érdekes megfigyelni, hogy az 1793.évi máj. 24-i összeirásban található 174 személy közül a szerbeken kivül sok nem kereskedő, főleg birtokos görög is szerepel./ Lényegesen megcsappant azonban ekkor az ottomán alattvaló kereskedők száma Pesten. Erre figyelhetett fel Berzeviczy Gergely 1797-ben /758/.

A Mária Terézia és II.József által bevezetett gazdasági elnyomás ellenére is növekedett a görögök vagyona. Példaképpen megemlitjük, hogy Mocsonyi Andrásnak 56.741 Ft-ot, Sztankovics János pedig 48.441 Ft-ot kitevő vagyona volt a szd. végén. Ezeknek a vagyonoknak a jó részét azonban behajthatlan követelések képeztek. Ennek oka a tőkehiányban rejlett, amely a görögök kereskedői tevékenységét is fékezte. A tőkehiányt a pesti görögök is pénz- ill. áruhitel utján iparkodtak pótolni /759/, amelyet rendszerint hazai földbirtokosok-

tól vagy külföldiektől vettek fel. A XVIII.szd. 7o-es 8o-as éveiben legnagyobb pénzhitelt élvező pesti görögök Vaszili György /19.65o Ft/, Manoli Konstantin /12.961 Ft./, Sztankovics Miklós /11.3oo Ft/ és Bojacsy György /1o.475 Ft./ voltak. A legnagyobb áruhitelt élvezők közt találjuk Panajot Athanázt 1o.662 Ft értékü áruval. Már ekkor feltünntek a görögök közt olyanok is, akik kamatra adták ki pénzüket, vagyis kölcsönügyletekbe fektették /76o/. A legnagyobb összegeket a következő görögök kölcsönöztek: Hadzsi Nicola 12ooo Ft-ot, Pondika Mihály 11ooo Ft-ot, Pachgall Eleonóra 7ooo Ft-ot és Kiriaky László 5ooo Ft-ot. - A pénzkölcsönző görögök közt akadtak uzsorások is. A kölcsönzést azonban a görög kereskedők legnagyobb része nem üzhette, mert a magyarországi kereskedelmet nyomorító tőkehiány és hitelszüke őket is erősen érintette. Ezt bizonyitják a szakirodalomból ismert alábbi adatok /761/: Diamandi pesti üzletébe csendestársat vett maga mellé a tőke 2o %-ával és 5o %-os haszonrészesedéssel annak ellenére, hogy a munkát ő végezte. Elterjedt volt a görögöknél, hogy évi 6 %-os kamat helyett havi 1 %-os kamatot számitottak, vagy hogy a fedezett árunak csak 1/3-áig adtak kölcsönt havi 2-3 %-ra. Hitelszüke játszott közre a csődügyekben is /Gina és Bekella csődök/.

A francia háboru és a kontinentális zárlat alatt a pesti görögök jelentős tranzitó kereskedelemhez jutottak. A háborus konjunktúra idején megerősödött a görögök terményforgalmat bonyolitó kereskedelme, aminek következtében jelentős tőkegyarapodás következett be. A zárlat idején pesti görögök között is voltak a külföldi cégeknek ügynökei /Sensalen/, akik közül 6 még 1727-ben is működött /762/.

A megnövekedett görög kereskedői tőkére lehet következtetni a kölcsönadott pénzek nagyságából. Igy pl. Derra Naum Sina Simontól 73.ooo Ft-ot vett fel, Takátsy Konstantin pedig 5.ooo Ft-ot adott kölcsön Macsenka Konstantinnak és 7.383 Ft-ot Radul Josnovicsnak. - A XIX. szd. elejéről származó vég-

rendeletek is képet adnak anyagi helyzetükről. A legnagyobb vagyont hátrahagyó végrendelkezők ekkor a következők voltak: Joannes Avliot /27.374 Ft/, Naszto Kukungyel /25.314 Ft/, Demeter Terpko /23.5oo Ft/ és Mersina Popovics /9.36o Ft/. A pesti görögök tőkeerejét mutatják a ház- és földbirtokba fektetett pénzeik /763/, valamint a királynak tett felajánlásaik és katonai subsidiumaik összegei is. A háboruk miatt anyagi gondokkal küzdő királyt anyagilag kisegitő görögök közül kitüntek a következők: Dogály János /2.ooo Ft ajándék + élelmiszerszállitás/, Gika Emmánuel /kamatmentes kölcsön és szállitás/, Derra Naum, Takácsy György /kamatmentes kölcsön/, Sina Simon kölcsön és szállitás. E szolgálataikért a királytól nemesi cimet kaptak. A görögök közt sokan fizették a legmagasabb 1.ooo Ft-os katonai subsidiumot. A konjunktúra éveiben fejlődött ki a pesti görög nagykereskedői cégek többsége, amelyek közül legjelentősebbeknek a következők voltak a tulajdonosai: Naum Derra, Demeter Duncsa, Konstantin Grabovszky, Georg Lazar, Georg Takátsy, Konstantin Vrányi /Terpko/, Panajot Muraty, Athanaz Puljevics, Oziko fivérek, Konstantin Gira, Simeon Jankovics, Rosa u.Comp. Rajtuk kivül tehetős kereskedők voltak ekkor még a következők is: Vulpe, Oeconon, Tertzy, Vitali, Raly, Moszka, Pelenga, Csacsapa Jeppa, Argenti, Macsinka családok egyes tagjai.

A háborus konjunktúrának igazi haszonélvezői a nagyobb vagyonnal rendelkezők voltak. A kiskereskedő görögök tőkéje nem növekedett olyan mértékben, hogy a napóleoni háborúval bekövetkező, 2 nagyobb devalvációval járó pénzromlásnak, az újra megerősödött vámelnyomás következtében előállott nagymérvü tőkehiánynak és a mind nagyobb tért hódító zsidóknak ellen tudtak volna állni. Ebben a dekonjunkturális időszakban 12o görög üzlet zárt be, amint ezt az előzőkben - a különböző évek Adressbuchjai alapján - már megállapitottuk. Az ujonnan alapitott üzletek nagy része is csak rövid ideig működött. Ezt az időszakot csupán a tehetősebb görög kereskedők vészelték át /764/, amint ezt az 1828. évi népszámlálás adatai is bizonyitják, amelyekből kiviláglik, hogy a pesti

kereskedőknek kb. a fele elkorra már kénytelen volt bezárni a boltját a válság miatt /765/. Ugyanez a kb. 50 %-os csökkenés következhetett be a görög kereskedők számában is. A görög kereskedelem erős hanyatlása tehát a dekonjunktúra idején indult meg, amint ez szembetünővé válik az 1803-1852 közt müködő pesti görög kereskedőkről készitett kimutatásunkból is. /L.Függelék 8o/ Ezzel egyidőben elkezdődött az egyházközség hiveinek rohamos fogyása is, úgyhogy 7oo-as létszámuk 5o év alatt kb. 2oo-al csökkent. /I.3.fejezet/

1825 után a válságot átvészelő görög nagykereskedői tőke kezdett lassan újból megerősödni. /Igy pl. Grabovszky Katalin vagyona 185o-ben 85.ooo Ft-ot tett ki, a Lyka összvagyon pedig 1849-ben 97.6o2 Ft volt./ Tőkéjük egy részét a görögök is kamatra kiadták, vagy részvényekbe fektették /766/, igy pl. Petrovics Konstantin 34.ooo Ft-ot adott kölcsön az orosz cárnak. A Magyar Kereskedelmi Bank /767/ részvényeiből 1843-ban vásárolt Nákó gróf is, a Hengermalom részvényjegyzői közt találjuk Gozsdu Emánuelt, Vrányi Györgyöt és Sina Györgyöt /768/. Az utóbbi a Lánchid épitéséhez is adott kölcsönt. Egyszerre több részvénytársasági tagsággal rendelkezett Grabovszky György és Manno István. A megmaradt görögök többsége ekkor már [illegible] elhagyta ősi foglalkozását, a kereskedelmet.

2. IPARI VÁLLALKOZÁSOK

Bár a bécsi udvar célja az elnyomó vámpolitikával az volt, hogy az osztrák ipar érdekében megakadályozza a kereskedelmi tőkének a magyar iparba való beszivárgását, mégsem sikerült azt még a pesti görögök körében sem teljesen meggátolni. A görög kereskedők közül egyesek ui. a XVIII.szd. utolsó negyedében a felgyülemlett tőkéjüket hasznot hajtó ipari vállalkozásokba akarták fektetni, hisz a kereskedelmi tőke felhalmozása az ipari tőke kialakulásának elsőrendü forrása. Ennek kezdeti formája az volt, hogy a görög kereskedő tőkét, nyers-

anyagot adott a rászoruló iparosnak, aki azt feldolgozta. A kereskedő viszont vállalta a kész termékek értékesitését. A korai kapitalizmusnak ebbe az un. Verlagesystemjébe ad bepillantást 2 pesti görög: Bakal Athanáz és Zsupán János 1785-ben kötött gyapju-manufaktura szerződése /769/. Eszerint Bakál volt a tőkés és Zsupén adta az eszközöket és tudását. A manufakturák 1788. évi összeirásakor ez volt az egyetlen görög manufaktúra. Eszerint az abban foglalkoztatott munkások száma 235 volt, akik közül 2oo szövőnő otthon dolgozott. 15 szövőszékét hajlandó lett volna megkétszerezni, ha lo.ooo Ft kamatmentes kölcsönt kapott volna. Mivel Bakal 3.ooo Ft-al megkárositotta a társát, perre került sor közöttük. Emiatt 179o-ben megszünt az üzem. Az 1793. évi manufaktúra statisztikában görög tulajdonos már nem található.

Tudjuk, hogy a görög pipa készitőknek is volt manufaktúrája Pesten. Ez azonban a kimutatásokban nem szerepel.

Sztankovics Ignác szerb /77o/ kereskedő rövid ideig volt Verlegere egy budai gyapjuszösz iparosnak. A századfordulón a szőrmekereskedelmet manufakturaszerüen üzték. Igy 4 görög szőrmekereskedő 44 szücs legénnyel dolgoztatott.

Az EL-ben egy jóval kisebb jelentőségü és későbbi időből származó görög nyelvü szerződést találtunk, amelyben szereplők közül az egyik adja a tőkét és az árut, a másik pedig a munkáját. Koszta Deszpotopulosz és Panajot Delio pesti görögök 1827.jun.1-i szerződésükben a következő megállapodást kötötték: A létesitett szines fonál üzlet Deszpotopulosz nevén fut, aki 1.ooo Ft-ot és 423 5/9 oka vörös fonalat ad 2.435,25 Ft értékben s az összes pénzügyi teendőket intézi. Delio egyedül végzi a fonálkikészitő munkát s az anyagkönyvelést is. Ezért a nyereség fele, ebédpénz és munkaruha illeti meg.-Bizonyára sok, hasonló szerződésen alapuló tőkés /üzlettulajdonos/- munkás/iparos/ együttmüködés lehetett a pesti görög szücsök és bőrösök között is.

Csupán e felsorolt néhány adat található a görög tőke ipari vállalkozásaira vonatkozólag, ami azt bizonyitja, hogy a bécsi politika elérte célját a pesti görögöknél is, mert azok a bizonytalan értékesitési lehetőségek miatt távoltartották magukat a nagyobb szebású ipari alapitásokban való részvételtől. Később, a gyarmati rendszer felszámolásáért folytatott harc idején /1840-1848/ sem találunk olyan görög kereskedőt, aki üzemet létesitett volna. Ezért a görög kereskedők kénytelenek voltak a bécsi kormány kitüzött céljának megfelelően tőkéjüket máshova, ház- és földvagyonba fektetni.

3. HÁZ- ÉS FÖLDTULAJDON

a/ Háztulajdonosok

Már 1697-ből van adatunk pesti görög háztulajdonról, amennyiben Görög Miklós ebben az évben vásárolta meg a Kohárry házat /771/. A XVIII. szd. első feléből van tudomásunk még másik négy Görög nevü pesti háztulajdonosról is. A század közepétől kezdve mind nagyobb számban vesznek házat a görögök, kezdetben lakás és üzlet céljára, később pedig tőkéjük befektetése érdekében. Az osztrák gazdaságpolitika ugyanis megakadályozta a görögöknek is Magyarországon kereskedelmi tőkéjüknek az iparba való bevitelét. 1773-ban már 54 görögkeleti kereskedőnek volt háza a városban /772/. Ezek közül 23 személyről tudtuk megállapitani, hogy görög és makedovlach származású volt. A görögkeleti háztulajdonosok többsége tehát ekkor még szerb volt. Ez a tény a pesti szerb kereskedői réteg gazdagságára vet fényt. A város félve a görögkeleti háztulajdonosok számának növekedésétől, 1773-ban meg akarta akadályozni a görögök és szerbek házvásárlását. Panaszukra azonban a Helytartó Tanács 1775. január 30-án elrendelte, hogy számukra is meg kell engedni a házvételt, de csak a domonkosok templomától /a Váci utcai volt angolkisasszonyok templomától/ a Duna felé eső területen. /773/ E korlátozás azonban nem sokáig volt érvényben, mert 1782-ben már e területen kivül is ed-

tak engedélyt a görögöknek házvásárlásra /774/. E korlátozásra az is okot szolgáltatott, hogy Pesten a XVIII.szd-ban túlnépesedés következett be, hisz' 1715-1746 között a lakosság ötszörösére, 1746-1786 között pedig annak háromszorosára növekedett /775/.

A belvárosi házak tulajdonjogának megállapitásához legfontosabb forrásunk a Fővárosi Levéltárban őrzött "Grundbuch über die Hausser in der Stadt so Anno 1733 in die Ordnung gebracht und also eingerichtet worden" /Telekkönyv/. Römer Flóris e telekkönyv adatainak alapján az 1758.évi állapotnak megfelelően egy térképet készitett Pestről. A pesti görög háztulajdonosok számbavételéhez másik forrás az önálló egyházközséget és templomot kérő görögök névjegyzéke, amelyet a város 1789. julius 2-án állitott össze /776/. E kimutatásban szereplő 194 név legtöbbjénél fel van tüntetve az illető lakásának házszáma is /777/. A harmadik forrás a pesti görögkeleti háztulajdonosok 1793.évi összeirása: Extractus Domorum in Lra. Reaque. Citte. Pestiensi. /L.Függelék 36/ Ennek a kimutatásnak az összeállitását a HTT 1793.julius 23-án azért rendelte el, hogy annak alapján vessék ki a görögkeletiekre a temesvári szerb nemzeti kongresszus költségei fedezésére szolgáló adót. Ebben az összeirásban a pesti görög és szerb háztulajdonosok neve mellett megtaláljuk a házszámokat és az illető háznak tiz osztály valamelyikébe való sorolását. A kétsí utóbbi forrásban a házak már a II.József alatti új házszámozás szerint szerepelnek, ahogy Balla Antal 179o. évi térképén is látható. E házkimutatás szerint a belvárosban 97 ház volt a görögkeletiek kezén. Ha a tulajdonosok nemzetiségét vizsgáljuk, akkor megállapitható, hogy mig az 1773.évi jegyzékben a szerb háztulajdonosok voltak túlsúlyban, e 2o évvel későbbi összeirásban már a görögök kezén jóval több ház volt, mint a szerbekén, a 97 ház közül ugyanis 64-nek volt görög tulajdonosa. E három felsorolt forrás alapján kimutatás /778/ készült a XVIII. sz.-i pesti görög házingatlanokról. /779/ E kimutatásból nyilvánvaló, hogy a görög tulajdonban levő házak kétharmad része a város déli részén a szerb templom körül

feküdt. A házvásárlási évekből kitünik, hogy a görögök kezdetben csak ezen a területen vásároltak házakat s csak később telepedtek meg a város más részein.

A házak ára a Telekkönyv szerint a legkülönbözőbb volt: a legolcsóbb Monasszterli Demeteré a Lipót utcában 350 Ft, a legdrágább Argier Demeteré a Buza téren 19.200 Ft. Ez a ház tehát kb. 1000 Ft-tal került kevesebbe, mint az akkortájt vásárolt egyházközségi telek a Duna-parton. Az árak nem nyújtanak pontos képet a házak értékéről, mert a pénz értéke állandóan változott, folyton csökkent. A pesti polgárkönyv alapján megállapithatjuk, hogy a háztulajdonosok zöme a házvétel után pár évvel polgárjogot is szerzett /780/.

Pest város észak felé való terjeszkedése, vagyis Lipótváros létrejötte az 1780. évi telekárveréssel vette kezdetét. Már az első telekvásárlók között találunk görög kereskedőket. /781/ Haris János a Schilson terv szerinti 18. számu 317 négyszögöles telket /Deák Ferenc u.12/, Panajot Kozma a 32-33.sz. telket /Október 6 u.2./ és Agoraszto György a 70. számú telket /Engels tér 14./ vásárolta meg. Az 1789. junius 2. és 1793. junius 8. közt tartott árverésről készitett kimutatásban csupán ez a három görög szerepel a lipótvárosi telektulajdonosók között. Meglepőnek tünik, hogy a pesti görögkeletiek 1793. évi emlitett házösszeirásának utóiratában a következő 11 lipótvárosi görög háztulajdonos nevét olvashatjuk: Kozma János, Daszkall János, Agoraszto György, Lázár Márton, Zsuró Theodor, Haris János, Balásch Péter, Lepora Athanász, Millio M., Sulyovszky, Vaszili. Ezek szerint az árverési kimutatásban szereplő három görögön kivül csakhamar még másik nyolc vásárolta meg az első tulajdonostól a telkét és épitett rá I.osztályba sorolható házat. A görögök gyors letelepedése ebben az új városrészben azt bizonyitja, hogy hamarosan megérezték a Lipótváros jövőjében a vagyonszerzési lehetőséget. Céljuk az itteni házépitéssel már legtöbbször nem a lakás és üzlethelyiség biztositása volt, hanem pénzbefektetés és nyerészkedés. Pest város 1827. évi Adressbuchjában felsorolt lipótvá-

rosi háztulajdonosok között már 21 volt görög származású, akik közül csak 4 tartozott az 1793. évi tulajdonosok körébe. Az új házbirtokosok többsége már annak a háznak a tulajdonosa volt, amely az elkövetkezendő évtizedekben az illető család birtokába tartozott /Sina, Lepora, Muráty, Szacellary, Dera, Agoraszto/. - Egy 1826-i összeirás szerint 68 görög háztulajdonos volt Pesten.

Pásztor Mihály Lipótvárosról irt munkájában található egy 1740. évi helyzetről készült kimutatás /782/, amelynek alapján 27 házról tudtuk megállapitani, hogy azoknak görög volt a tulajdonosa. A házak többsége a belvároshoz közelebb eső utcákban feküdt. A Vörösmarty tér keleti felén levő egész házsor a görögöké volt: a 3.sz. Sina Györgyé, 4.sz. Lepora Anasztázé, 5.sz. Grabovszky Konstantiné, 6.sz. Lyka Demeteré. A Harmincad u. és József tér sarkán állt Muraty Panajot háza. Kissé feljebb a József tér 11. sz. ház Szacellary Demeteré volt. Továbbra is Haris János birtokát képezte a Deák Ferenc utcai ház, Panajot Kozmáé maradt a Bálvány utcai ház. Vele szemben állt Derra Naum háza. A József Attila és Guszev utca két sarokháza Ötvös Demeteré ill. Gika Tódoré volt. Duncsa Demeter, Dormusy Rizo és Agoraszto György háza az Engels téren feküdt. A házak többsége egy-két emeletesnek épült. Némelyiket neves épitész tervezte. Bierbauer Virgil a Szépitő Bizottság irattára alapján összeállitotta a pesti épitészmesterek munkáit /783/. Ezek szerint a Szacellary /1834/, Grabovszky /1837/ és Lyka ház /1844/, valamint Bozda Naum /1845/ és Blama Éliás Alpári Gyula utcai házai /1846/ a Görög udvar épitőjének, Hild Józsefnek volt a müve, mig Scutary Athanász Október 6 utca 19. sz. házát 1814-ben Hofrichter József épitette. 1859-ben lebontották a régi Harmincad házat. Helyét négyen vásárolták meg. Ott, a Dorottya utca 3.sz. telekrészen Lyka Anasztáz egy szép renaissance palotát épittetett. Lyka szerette volna, hogy a Régi Szinház teret /Vörösmarty tér/ Lyka térnek nevezzék el. E célra nagyobb összeget is felajánlott. Kivánságát azonban nem teljesitették, mert a tér a királyi család egyik tagjáról Gizella tér nevet nyert. Akkori-

ban szokás volt, hogy a házaknak is cégére legyen. Igy pl. a Váci utcában a Mocsonyi ház Három Grációhoz volt cimezve.

A görögök többsége a XIX. szd-ban is a belvárosban vásárolt házat. Az 1827. évi Adressbuch szerint a 695 belvárosi háztulajdonos közül 38-ról tudtuk megállapitani, hogy görög származású volt. Ha ezeket a neveket összehasonlitjuk a XVIII. szd-i háztulajdonosokkal, akkor szembetlik, hogy a régi görög házbirtokosok nagyrészt eltüntek. Mindkét névsorban csak a következők szerepelnek: Josnovics, Kopcsányi, Monaszterly, Csuka, Bozda, Derra, Popovics-Mocsonyi családok, valamint a Baró és Bekella örökösök, viszont feltüntek egészen új nevek, a Takátsyak, Vrányiak, Grabovszkyak, Nákók, Sinák, Papaffyak, Palikucsevnyiek. Többségük a Váci utca, Molnár és Deák Ferenc utca körül lakott.

Az 1827. évi Adressbuch alapján megállapithatjuk, hogy a belvároson és Lipótvároson kivül a Terézvárosban 10-en, a Józsefvárosban 9-en, a Ferencvárosban pedig 8-an vásároltak házat a görögök közül. A belvároshoz és Lipótvároshoz viszonyitva tehát ez utóbbi városrészekben kevesebb ház volt görög tulajdonban. Ha a tulajdonosok személyét vizsgáljuk, láthatjuk, hogy számos olyan akadt köztük, akiknek már másutt is volt házuk, pl. Puffka, Takátsy, Derra, Grabovszky, Sina, Bekella, Monaszterly, Dogali.

Ha a 15 évvel későbbi, 1831. évi Adressbuchot vesszük vizsgálat alá, akkor megállapithatjuk, hogy minden kerületben növekedett a görög háztulajdonosok száma. A belvárosban 46, Lipótvárosban 27, Terézvárosban 21, Józsefvárosban 11, Ferencvárosban 4, a külvárosokban pedig 8 ház volt a görögök kezében. A régi tulajdonosok birtokában volt még ekkor is a Harisok, a Takátsyak, Vrányiak és Mocsoniak Deák Ferenc utcai, Palikucsevnyiek Papnövelde utcai háza, a Vörösmarty téren a Lepora, Grabovszky és Lyka házak, valamint a Muráty-féle József téri ház. A városban 15 ház volt a Lykák kezén és 17 a Mocsonyiakén. Több házzal rendelkezett még az Ago-

raszto, Muráty, Haris, Takátsy, Nedelko, Gozsdu, Lepora, Filtso és Theodorovits család. A Sina család nevén ekkor már csak 2 ház állott, holott 1840-ben még csupán Lipótvárosban 7 Sina házról van tudomásunk.

Az 1873. évi adójegyzék szerint már nem sok görög háztulajdonos élt Pesten. Azok azonban magas házadót fizettek. 13 virilista görög házadója kb. 85.ooo Ft-ot tett ki, amelyet 425.ooo forintnyi házbérjövedelem után vetettek ki. Ezek a gazdag háztulajdonosok a következők voltak: Mocsonyi család, Haris Gergely /a Haris bazár tulajdonosa/ és testvére, Muráty Konstantin, Dona Döme, Manno István, Manno János, Vrányi Konstantin, Takátsy György, Sacelláry Demeter, Palikucsevny Péter, Lepora Anasztáz és a Grabovszky család./784/
Ugyanekkor a Nákók 7.300 Ft-ot, br. Sina pedig 10.000 Ft. házadót fizettek.

A görög családok háztulajdonaikat a XIX. szd. végén és a XX. szd. elején vesztik el. Ennek legfőbb oka egyrészt a családok kihalása, másrészt pedig elszegényedésük. 1900-ban már csak a következő görög családok laktak a régi családi házakban: Lyka testvérek a Vörösmarty tér 6.sz. alatt. Haris Pál Deák Ferenc utca 12-ben, Takáts Sándor József tér 9-ben, Guda testvérek Sas utca 7-ben, Mocsonyi Sándor Zöldfa utca 6-ban, Agoraszto Tivadar Eszterházy utca 11.sz. házban. Agoraszták laktak még a Milosokkal és Szacellaryakkal együtt a Görög udvarban is.

1930-ban már csak Lyka Miklós lakott az ősi házban a Vörösmarty téren, így 5o év leforgása alatt véglegesen eltüntek a görög háztulajdonosok Budapestről.

b/ Földtulajdonosok

Az osztrák kormánynak azt a törekvését, is hogy a görög kereskedői tőkét a házbirtok mellett a földbirtok felé terelje, siker koronázta. Ezt a folyamatot a királyok nemesi levelek osztogatásával is előmozditották. A XVIII.szd. végén és a XIX. szd. elején meggazdagodott pesti görögök egy része - rendszerint ax árverésen-felvásárolta az anyagilag tönkrement arisztokrácia földjeinek egy részét, amelyet már addig is sokszor bérelt. A Pesten lakó földbirtokosok közül kiváltak a

következők: Sina György 24.ooo holdnál több föld tulajdonosa és Nákó Kristóf, aki 624.293 Ft-ért vásárolt birtokot Nagyszentmiklóson, ahol földmívesiskolát és mintagazdaságot létesitett. Azon gyapottermeléssel is megpróbálkozott. Tekintélyes földvagyonnal rendelkeztek még Moszka Naum /47.loo Ft/, Dogály János /36.554 Ft/, Popovics-Mocsonyi /7o.loo Ft/ és még azok, akik nagybirtokuk miatt nemesi címet nyertek. Rajtuk kivül még sok más pesti görögnek is volt tekintélyes földvagyona /pl. a Lykáknak Fejér megyében/. A kisebb tőkével rendelkezők is szivesen fektették tőkéjüket szántóföldbe, kertbe, rétbe és szőlőbe /785/, amint ez a végrendeletekből is kitünik.

4. EGYÉB FOGLALKOZÁSOK

Bár a görögök fő tevékenysége a kereskedelem volt, mégis már kezdettől fogva akadtak köztük iparosok is /786/, pl. a Törökországból hozott tajtékkőből pipát készitők, edénygyártók, rozspálinka-főzők, szappanfőzők, kovácsok, szücsök, timárok. Ezek a kézmüvesek elkészitett cikkeiket kezdetben maguk árulták, később a kereskedők megrendelésére dolgoztak, amint ez Delio emlitett példája is bizonyitja. Az iparos céhek gátolták ezeknek a céheken kivül álló görögöknek a tevékenységét, úgyhogy azoknak iparüzésre nem nagyon nyilt alkalmuk. A pesti illyr náció már 1741-ben panaszkodott /787/, hogy a céhek megakadályozzák a görögkeleti vallású gyerekek tanoncként való felvételét és aki mesterséget akar tanulni, kénytelen elvándorolni Pestről. A görögök még 178o-ban is panaszkodtak, hogy fiaiknak egyetlen állásleheto'ség a kereskedelem, a céhek ui. nem veszik fel inasnak gyerekeiket /788/. A pesti szücsök 1768-ban panaszkodtak /789/, hogy Demeczky Konstantin és 2 társa, Karakas György és Tódor, Karancsi Ignác és Koszta, valamint Radivojevics János és Risztó görögök engedély nélkül üzik a mesterséget. Erre a HTT elkoboztatta tőlük a

szücsmesterséghez szükséges eszközöket. A céhek azzal is gátolták a görög iparosok működését, hogy a nyersanyag felvásárlásában előjogot vivtak ki maguknak, vagy hogy a görögök által készitett cikkek árusitását megtiltatták a városban. A XVIII. század végén már akadtak a görögök közt is olyanok, akik mesterlevelet kaptak /48.kép/. A pesti cukrászok 1797-98. évi összeirásában /79o/ megtalálható a kozáni Agora Konstantin is.

A XIX. szd. legelején Agora cukrászon kivül 2 görög szücs és 2 szappanfőző kisiparos is volt Pesten /791/. 1815-ben 3 likőrkészitő és 5 pipakészitő működéséről van tudomásunk. 1827-ben már egy görög pék és pálinkafőző is működött. Ugyanekkor a gazdag háztulajdonosok szivesen fektették pénzüket kávéházak és vendégfogadók létesitésébe, mint pl. Nálló, aki a 7 Választófejedelemhez cimzett fogadót alapitotta. 1827-ben 25 görög házban volt saját ill. más tulajdonát képező vendéglő. A XIX. szd. közepétől kezdve a legkülönbözőbb iparosszakmát üzők közt is találunk görögöt, igy pl. működött Pesten görög nyomdász, vésnök, szabó, festő és cipész is. Ezeknek a magyarországi görögök számára szokatlan iparoknak üzése is hüen tükrözi a görögök asszimilációját.

A pesti görögök közt földmüvest nem találtunk.

A görögök hivatalviselési jogának elismerése után /1791/ folytonosan növekvő számban mind több görög kereskedő-gyerek lépett értelmiségi és hivatali pályára. Különösen sokan választották az ügyvédi hivatást. Mig 18oo-ban csak egy görög ügyvédről, Georg Hadzsi Csaprazyról tudunk, addig 1852-ben már 6 volt a számuk: Agoraszto Miklós, Beállo Demeter, Gozsdu Emmanuel, Haris Sándor, Jerikoglu György és Koemtzy György. 1881-ből Agoraszto György és Jerikoglu György ügyvédek nevét találtuk.

A már kisebb létszámú pesti görög orvosok közül legismertebbek a XIX.szd. első felében: Tertzy Emmanuel, a második felében pedig Margó Tivadar és Nedelko Döme orvosprofesszorok.

Ismert gyógyszerészek voltak ugyanekkor Sztupa György és Demcsa Konstantin.

Előszeretettel viseltek a görögök alacsonyabb és magasabb városi és vármegyei tisztségeket is. Paschgall György szenátor volt ezek közül az első a XVIII. században. Néhány közülük a XIX. szd. II. és a XX.szd. első feléből: Mucso Mihály, Haris György és Guda György táblabirák, Agorasztó Miklós államtitkár, A.Péter kúriai biró és A.Tivadar alispán.

A katonai pályán működők közül is egyesek magas rangot értek el, mint pl. Kis Pál 1848-as tábornok, Kurucz Károly tábornok, Damaszkyn István testőrezredes.

Az irók közül kivált Pompéry János és Dudumi Demeter.

Neves román nemzetiségi politikusok voltak a Mocsonyi fivérek és Babes Vince. - A budapesti görög konzul tisztségét Haris Pál töltötte be egy ideig.

A XIX. szd. második felében nagyon sok volt az un. megánzó, vagyis a szerzett vagy örökölt vagyonából élő, foglalkozásnélküli görög.

TÁRSADALMI MEGBECSÜLÉSÜK

Egyes görögök társadalmi tekintélyét emelte, ha elnyerték a polgárjogot ill. a nemesi címet.

1. A POLGÁRJOG ELNYERÉSE

A görögök célja már kezdetben is az volt, hogy mindazoknak a jogoknak a birtokába jussanak, amelyek kereskedői tevékenységük zavartalan gyakorlásában segitik őket. Ezért folytattak szivós küzdelmet - mint a III.1.b. . fejezetben láttuk - a kereskedői társaságba való bejutásért. Ennek viszont előfeltétele volt, hogy az illető Pest polgárjogot nyert lakosa legyen. A gremiális kereskedőknek a görögök elleni egyik védekezési módja viszont az volt, hogy meggátolták őket a vámmentességgel is járó polgárjog elnyerésében. Két görögöt,

Nicola Emanuelt és Pusztei Miklóst a XVII.szd. utolsó éveiben még felvették ugyan a polgárok közé, utána azonban hosszú időn át akadályozták bejutásukat. Az 175o.szept.16-i rendelet szerint pl. csak azoknak a görögkeletieknek adtak polgárjogot, akik 1735 óta már állandó pesti lakósok voltak. Csak a XVIII.szd. 7o-es éveitől kezdve nyertek többen felvételt. Igy az 1772. év végén már 15 görög származású pesti polgárról van adatunk. /L.Függelék 4/ A hüségeskü-rendelet után pedig még többen szereztók meg a polgárjogot, amely egyúttal az illető görögök társadalmi tekintélyének emelését is szolgálta.

A FL-ben őrzik azoknak a polgároknak a névjegyzékét, akik Pesten ill. Budán 1687-1848 között polgárjogot nyertek. E két katalógus közül a budai teljesen, a pesti csak részben jelent meg nyomtatásban /792/. A pesti névjegyzék egy része csak kéziratban van meg. Minden egyes új polgárról hét adatot jegyeztek be a katalógusba. Ezeknek az adatoknak az alapján választottuk ki a névjegyzékből a görög származásúakat /793/. A görög eredetü pesti és budai polgárok sorába természetesen nemcsak a Görögországból, hanem a máshonnan, főképpen Magyarország különféle városaiból származó görögöket is felvették. Alapos vizsgálat után arra a megállapitásra jutottunk, hogy az 1687-1848 közt polgárjogot nyert 87o3 pesti lakos közül 248, tehát kb. 3 % volt görög származású. A budai görög polgárok száma jelentéktelen volt: 7661 közül 27. Az alábbiakban összegezni fogjuk a névjegyzék pontjai alapján ezeknek a görög származású polgároknak az adatait /794/

A pesti görög eredetü polgárok adatai:

1. Név: A polgárok névjegyzékében szerepelnek a legismertebb pesti görög családok: Angelaky, Argiri, Bekella, Boráros, Lepora, Lyka, Monasszterli, Mamo, Moszka, Muráti, gróf Nákó, Pasgáll, Rósa, Szacelláry, Takácsy és Zákó.

2. Foglalkozás:

kereskedő	162
ház-telektulajdonos	55
iparos	8
áruszállitó	3
polgár fia	2
értelmiségi	7

gróf	1
ismeretlen foglalkozású	10
	248

A fenti adatokból világos, hogy a pesti görög polgárok több /65 %/ kereskedelemmel foglalkozott.

3. Származási hely:

Görögország	136
Magyarország	91
Más ország	10
Ismeretlen	11
	248

A Görögországból származó polgárok 93 %-a Makedóniából és Epirusból jött, és csak 7 %-a származott Görögország más részéből. A külföldi országok között Török-, Lengyel- és Olaszország szerepel.

4. Vallás:

görögkeleti	235
róm.kat.	8
ism.vallású	5
	248

A görögök közül kevesen katolizáltak.

5. Családi állapot:

nős	88
nőtlen	60
özvegy	8
ismeretlen	92
	248

6. A polgárjog elnyerésének ideje:

1687-1690	-
1691-1700	2
1701-1710	1
1711-1720	1
1721-1730	4
1731-1740	1
1741-1750	4
1751-1760	7
1761-1770	14
1771-1780	18
1781-1790	30
1791-1800	28
1801-1810	50
1811-1820	9
1821-1830	33
1831-1840	12
1841-1848	34
	248

A fentiekből látható, hogy 1687-177o között mindössze 34 görög kapott polgárjogot, 1771-1848 között viszont 214.

7. A fizetett taksa

A görögök által fizetett összeg a legtöbb esetben magas volt.

2. A NEMESI CIM MEGSZERZÉSE

A pesti görögök közül egyesek elnyerték a teljes adó- és vámmentességet biztositó nemesi rangot is. Voltak köztük olyanok, akik katonai szolgálatukért /pl. Astris Demeter/, többségük azonban katonai szállitások és pénzbeli ajándékok jutalmául részesültek ebben a királyi kitüntetésben, miután nagy földbirtokokat vásároltak, amelyről előnevüket is kapták. Egyesek /Sina, Horváth, Duka/ a bárságot, sőt Náko Kristóf még a grófságot is elnyerte. A görög nemesek száma II.József uralkodásától kezdett erősen emelkedni. A nemesi levelek osztogatása egyúttal a kormány gazdaságpolitikájának is kiváló eszköze volt, mert ezok segitségével el tudták érni, hogy a felhalmozott görög kereskedelmi tőke ne az iparbe, hanem a földvagyonba nyerjen befektetést. A nemesi címmel együtt elhatalmasodott köztük, sőt a nem nemesi gazdag görögök közt is, a henye nemesi életforma, amelynek következtében a régi görög kereskedői családok egyes leszármazottai könnyelmü pazarló életmódot folytattak /795/. Ez az életvitel hozzájárult egyes görögök teljes anyagi tönkremeneteléhez /Argiri, Bizay/.

A magyar nemesek különböző katalógusai alapján /796/ összeállitottuk a magyarországi görög nemesek névsorát /797/. Ezekből Pesten éltek a következők:

Agoraszto Miklós /vásárhelyi/ 1887.
Astris Demeter /kozinai/ 1693.
Cziko család /szolcsiczai/. -
Dadány Naum /gyülvészi/ 1784.
Damaszkin-Lyubomirovics István /németi/ 1796.
Derra Naum /morodai/ 182o.
Dogály János /büdi/ 1793.

Duka Mihály - 1792.
Grabovszky Anasztáz /apádiai/ 1823.
Gyika K.Emmánuel /désánfalvi/ 1847.
Hadzichael Sissani /törökbecsei/ 1798.
Jenicséry Miklós /dragomirestyei/ 1844.
Karácsony Tivadar /ivándai/ 1818.
Kis család /suboticai/ 18o8.
Kutkutáky Demeter - 1794.
Manduka alias Horváth Mihály - Bárók 1794 óta.
Manno Apostol - 1712.
Mocsonyi alias Popovics Péter /foeni/ 1783.
Moszka Naum /ivándai/ 1782.
Náko Kristóf /nagyszentmiklósi/ 1784. - Grófok 1813-tól.
De Nicola Theodor - -
Pacsacsy Miklós - 1782.
Palikutya alias Palikucsevay /furlukí/ 18o1.
Paschgall György - 1765.
Pilte Mihály - 1794.
Pompéry János - 1847.
Popovics Dionisziosz - 1797.
Rosa György - 1798.
Sina Simon /hódosi és kisdiai/ 1818 - Bárók 1832 óta.
Sacelláry Pál /szóláai/ 1884.
Szerb Tivadar /kuvinai/ 1867.
Szlavuj György - -
Sztupa György /bogdándi/ -
Takátsy György /berzai/ 1822.
Terpko alias Vrányi /vrányi/ 1825.

A fenti névsorból kitünik, hogy 35 görög származású nemes élt Pesten.

Bevilaqua-Borsody /798/ szerint cincár eredetü volt a tőzsérből lett gróf Hunyady és gróf Vigyázó család is. Ezt azonban okmányszerüen nem bizonyitja.

Pásztor szerint Boráros János, a pesti görögök komisszáriusa is görög származású volt. A Polgárkönyv szerint az apja,

Boráros Ferenc győri kirurgus konvertita volt. Ez maga még nem elég bizonyiték, mert protestánsból is lehetett katolikussá. A magisztrátusi biztosnak különben sem kellett görögnek lennie. A fennmaradt okmányok egyáltalán nem tanuskodnak amellett, hogy Borárosnak a kommunitásban valamelyes belső szerepe lett volna. Egerben a vlach Sárpe János komisszárius az egyházközség egyik vezetője is volt egyuttal és a görögök összeirásában szerepel. Boráros János neve nem fordul elő a görögök jegyzékeiben. Pásztor névmagyarázata sem meggyőző, mert Vorarosz névvel a magyarországi görögök nevei közt sehol sem találkoztunk.

P.N. Liufisz /799/ és G.Liridzisz /800/ azt állitják, hogy a gróf Zichy és gróf Andrássy családok a Ζήχος és Ἀνδρέος görög családokból származnak. Ez éppen olyan valószinütlennek látszik, mint ahogy Deák Ferenc családjának görög eredete is.

3. KÖZÉLETI SZEREPLÉSÜK

A görögök szép számmal viseltek tisztségeket a városi magisztrátusban annak ellenére, hogy Pest városa kezdetben akadályozta a görögkeletieknek a városi tanácsba való felvételét. Igy a már 1705-ben megválasztott Manoli Miklós 1734. évi szenátorságát is meghiusitották. Hosszabb ideig egyedül a katolizált Paschgall György szerepelt a tanácstagok között a XVIII. szd. első felében.

Később a görögök végső letelepedése után asszimilációjuk egyik jele volt az is, hogy közülük többen kerültek be a városi tanácsba /801/. 1767 és 1834 között a következő görög származásu tagok működtek a pesti tanácsban:

1767-ben Popovics Mihály
1779-ben Angelaky Lászkár
1783-ban Paschgall Antal
1789-ben Kristóff György
1798-ban Darra Naum, Saphier Athanáz, Lepora Sándor
1802-ben Manoli Konstantin

1807-ben Argier Demeter
1813-ban Bekella Miklós, Saphier Athanáz
1819-ben Joanovits Mihály
1824-ben Derra Antal, Takátsy György
1826-ban Joanovits Mihály
1831-ben Duncsa Demeter, Bozda Neum, Vrányi Konstantin
1834-ben Tertzy Konstantin, Terczy Emmánuel, Sacelláry Demeter

Koemtzy György és Muráty Konstantin 1857-ben voltak szenátorok.

A görögök közül ugyanebben az időszakban általában 6-8 volt un. választópolgár, 1844-ben pl. a következők: Derra Anasztáz, Duncsa Demeter, Gozsdu Emmánuel, Joanovits Mihály, Lyka Anasztáz, Sacelláry Demeter, Takátsy György és Vrányi Konstantin.

A görögök magasabb tisztséget is betöltöttek a város vezetésében. 1850-ben Terczy Konstantin polgármester volt. Hosszabb ideig viselte a város főbirája tisztségét Agoraszto Miklós, aki 100 évvel ezelőtt, a városegyesitéskor az első törvényhatósági bizottságnak is tagja volt /802/.

A görögök között is voltak felsőházi tagok /1881-ben Náko Sándor, Duka Emil, Horváth József/ és országgyülési képviselők /Hadzsi János, Mocsonyi Péter, Janicsáry Sándor stb./

Egyes görögök vagyonuk, nemességük, magas állásuk miatt nagy tekintélyre tettek szert és különböző kitüntetéseket, címeket kaptak, igy pl. Királyi asztalnok /Grabovszky Konstantin/, Vaskorona Rend lovagja /Lyka A.István/, Ferenc József Rend lovagja /Agoraszto Miklós/, Phönix Rend lovagja /Agoraszto Péter/.

IV.

EGYÉNI ÉLETKÖRÜLMÉNYEIK

1. SZÁRMAZÁSUK

A Bevezetésben kifejtettek szerint a pesti görögökhöz tartozott minden Törökországból jött, görögkeleti vallású, bármilyen nemzetiségű személy, kivéve a szerbeket. Ha a görögök XVIII.szd-i összeírásait vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy a pesti görögök, mint az ország más városainak görögjei is, zömmel a régebbi, tágabb értelemben vett Makedóniából származott /803/. Ez a terület magában foglalja Észak-Görögországot, Dél-Albániát, Dél-Jugoszláviát és Dél-Bulgáriát is. A pesti görögök leginkább Észak-Görögországból és Dél-Albániából származtak. Kevesebben jöttek Epirusból, Thesszáliából, Thrákiából, Bulgáriából s csak elvétve akadunk köztük konstantinápolyi vagy ázsiai görögre. Az összeírások szerint legtöbbjük a következő helységekből származott: Moszchopolisz, Kozani, Szervia, Szelicsze, Kesztoria, Dogreni, Dogatsikon, Melenikon, Bitólia, Szipiszcha, Veria, Kliszura, Voria, Szelitza, Grebovon, Vellesz, Szerresz, Metzovon, Ambelagia, Elatzi, Janina, Mega Turna, Nausza, Korsova. 1769-ben 46 görög közül 11 származott Moszchopoliszból. Kozaniból is viszonylag sokan telepedtek meg Pesten.

Makedóniát vegyes nemzetiségű /görög, macedovlach, bolgár, albán, török/ lakosság lakta. Így a Pestre érkezett görögök is különféle nemzetiségűek voltak. Többségüket a tulajdonképpeni görögök és makedovlachok képezték. A bolgárok az összeírások és más iratok tanúsága szerint a görögökhöz csatlakoztak, míg az albánok a vlachokhoz. Pesten a makedovlachok száma csak valamelyest haladta meg a bolgárokkal kibővült görögökét, míg Bécsben és a magyar városokban is /Újvidék, Miskolc/ a vlachok voltak erős túlsúlyban. A pesti görögök és vlachok több mint egy évszázadon át tartó törzsalkodásának egyik oka a görög elem tekintélyes voltában is keresendő. A görögök ui. a vlachokkal szemben is érvényesíteni akarták befolyásukat.

2. NYELVÜK

A pesti görög kommunitás hivatalos nyelve a XVIII. és XIX. szd-ban a görög volt. Kezdetben a liturgia és az oktatás is kizárólag ezen a nyelven folyt. Belső egyházközségi irományaik, leveleik is sömikben görögül iródtak. A görögök közé tartozó egyéb nemzetiségek anyanyelvüket rendszerint csak szükebb családi körben használták.

A pesti görögök irattárában csak elvétve fordulnak elő főleg a XIX. szd. második felébőL román nyelvü kéziratok, de azok is egyházi jellegüek: szentbeszéd-vázlatok, anyakönyvek, az aradi püspök levelei. A makedovlachok is görögül irtak, kezdetben még az aláirásuk is görögbetüs volt. Papjaik, akik románok voltak, 1809-től 1867-ig a liturgiát románul tartották, a hivatalos, nem egyházi jellegü iratokban általában a német nyelvet használták. - Bolgár és albán nyelvü irást egyáltalán nem találtunk az okmányok között. A szerbekkel való közösség idején /1686-1791/ a görögök nagyon gyakran használták a szerb nyelvet is. A külön kommunitás megalakulása utáni időkből csak kevés irás, főleg az egyházi hatóságok levelei voltak szerb nyelvüek /804/. Megállapitható, hogy a kommunitás belső életében a görög nyelvnek mindvégig dominéns szerepe volt. Ez a tény nagyban hozzájárult a "pesti görög-vlach kommunitás" görög jellegének kialakulásához.

A görögöknek az anyanyelvükhöz való ragaszkodása kezdettől fogva nagyon erős volt. Ez az érzés ösztönözte őket a külön templom és iskola kivivásáért folytatott harcra. Hasonlóképpen a vlacholnak az anyanyelvükhöz való ragaszkodásának megnyilvánulása volt a román nyelv templomi és iskolai használatáért vivott eredményes küzdelem is.

A görögökre jellemző volt a széleskörü nyelvismeret. Csupán a feleségük és gyerekeik beszéltek anyanyelvükön. A nyelvtudás ui. a kereskedői foglalkozás egyik igen fontos előfeltétele. Némelyiknek egész nyelvtehetség volt /4o.kép/. Az ösz-

szeirásokból kiviláglik, hogy a görög nyelven kivül sokan tudtak vlachul, szerbül és németül. A XVIII.szd-ben és a XIX.szd. legelején még viszonylag kevesen beszéltek magyarul. /805/ Ez Pest akkori nemzetiségi összetételével könnyen megyarizható. A magyar nyelv használata a görög kommunitásban a XIX.szd. elejétől kezd használatossá válni s csak a század közepe körül lett általánossá. A XX. század fordulója körül az egyházközség teljesen elmagyarosodott, a tagok már nem tudtak görögül.

A pesti görögök nyelve a korabeli ujgörög népnyelv volt, amelynek szókincsén a más népekkel történő érintkezés következtében megőrződött az idegen nyelvek hatása /806/. Minthogy Magyarországon a XIX.szd. első feléig a hivatalos nyelv a latin íll. a német volt, a görög nyelvi készletekben is legegyakoribbak a latin és német eredetü jövevényszavak. Már jóval kevesebb magyar, olasz és szláv eredetü szót találhatnk a görög kéziratokban. A jövevényszavakat sokszor görög végződéssel látták el ill. átalakitották a görög hangzásnak megfelelően, pl.: ἐσκιεύτης /eskiidt/, ἀρμάριον μὲ τρία ψιλικά / 3 fiókos szekrény/. A kéziratokban leggyakrabban előforduló jövevényszavakból készitettünk egy kis szószedetet, amelyet közzé is tettünk /807/. A Kozániba hazatért görögök ezeknek a jövevényszavaknak egy részét otthon is használták, sőt azok még ma is használatosak a kozáni népnyelvben /808/.

3. IRÁSUK

A pesti görögök kéziratairól megállapithatjuk, hogy azok jó része igen nehezen olvasható, különösen ha irójuk egyszerü ember lévén gyakorlatlan volt az irásban, vagy ha az illető anyanyelve nem a görög volt. A szokatlan betüformák és a kiejtésből származó helyesirási, főleg itacisztikus hibák nagyon megnehezitik az olvasást. Természetesen a pesti görögök is az ógörög abc-vel és annak az újgörög nyelvben használatos betü-

variációival /μπ, ντ, γγ, γκ / jelölték a nyelvükben található hangokat /809/. Az újgörögbe más nyelvekből, így elsősorban a törökből, románból és a magyarból bekerült hangok átírását a következőképpen találhatjuk.

á = α. Βάζος /Vác/
c = τξ. Τζίκου /Csáko/ Τζαπάρη /Czapáry/
cs = τσι, τζι, τζ. Τσιόκου /Csók/ Τσάμπα /Csaba/
Δουμτζά, Φίτζιου
dzs = τζ. Χατζή
é = ε, υ, ι. Λέβα, Φευέρβαρ, Μπερίνι
gy = γγι. Γιάρματ, Γιού
ly = λι, λλ. Ἐρδελίου, Φερτάλι
ny = νι, νγ. Ἄμπονι /Abony/ Ντανταένγ /Dedányi/
ő = ε, ιο. Φέλσβαρ, Γιόργος
s = σι, σ. Κίσι /Kis/ Καζούσιου, Βρουσίας, Μίκολζς
y = η, ει, γγ. Σαπάρη Τρέμποφσκυ, Σιουλγιοφσκυ"
zs = ζι. Ζιούρου, Ζιόπα

Érdekes a Csacsapa név átírása egyes iratokban Τζιτζιπά-val. Ez annak jele, hogy a román â hangot fonetikusan i-nek írták át. Egyes kéziratokban a cs, gy, s és zs hangok írásában szereplő iotát és az utána következő magánhangzót alul hajlított vonallal összekötik, pl. Ζιούρου

Irás közben leggyakrabban használt rövidítések:
K = κυριος, X = Χριστ pl Χοδουλος = Χριστοδουλος, Θ Τ Θεοτόκου, X = Hadzsi, π πατπά.

A késő bizánci minuscula írásban használatos betűösszevonásokat pl. 9, 8, 6 ,600.
a görögök is alkalmazták /810/.

Az írás ismerete a görög férfiak között igen széles körre terjedt ki. A kereskedői hivatás gyakorlása ui. a betűk tudása nélkül nehezen képzelhető el. Alig akadtunk néhány olyan iratra, amelyen az aláírást + helyettesíti. A nők közt viszont elég sok volt az analfabéta.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

A vlachok anyanyelvükön, cirill abécével irtak. Az MLben csupán néhány ilyen irat található. Ez annak jele, hogy a makedovlachok is általában görögül ill. később németül irtak. Aláírásaik is erről tanuskodnak.

Találtunk néhány török írást is. Akadtak tehát a görögök közt a XIX.szd. elején még olyanok, akik ismerték a török betüket /41.kép/.

4. NEVEK

A pesti görögök történetének kutatása közben módunkban volt megfigyelni a különféle levéltári és irodalmi források alapján a görögök névhasználatát /811/. Ezzel kapcsolatban megállapithatjuk, hogy nagyon helytelenül jártak el egyes soviniszmusra hajló kutatók, akik a nevek alapján próbálták megállapitani az egyes "görögök" nemzetiségi hovatartozását. Ez az eljárás ugyanis a legtöbb esetben helytelen eredményre vezet. Előfordul, hogy ugyanazt a vezetéknevet sokszor egész más nemzetiségü család használta. Pl. Sztankovics Sámuel görög volt, Sztankovics Ignác pedig szerb; Popovics Demeter görögöknek, mig Popovics Mihály vlachnak vallotta magát. Az egyes családok nemzetiségének megállapitását megnehezíti az, hogy a görögöket legtöbbször szerb papok keresztelték, akik a nevet a szerb -vics, -vich, -vits, -bizs végződéssel irták be az anyakönyvekbe. Ez az oka annak, hogy a pesti és általában a magyarországi görögök jó része szerb hangzású nevet viselt /812/, holott fajilag semmi közük sem volt a szerbekhez. Ki gondolná, hogy Milinkovics Ruthym görög, Michajlovics Nesztor vlach, Nenovics Simon pedig bolgár volt?

A másik nehézség onnan adódik, hogy a görögök kezdetben csak egyelemü neveket használtak, pl. Abraam, Isaac, Philippos stb., amelyek semmiféle nemzetiségre sem mutatnak. A kételemü nevek kezdetleges formája az apanév birtokos esetben való hasz-

nálata pl. Joannes Demetriu, amelyet a latin összeírásokban Johannes Demeter, a magyar szövegekben pedig Demeter János alakban találhatunk. A szerb popok a szláv -vics képzőt tették az apanévből alakult családnév végére. Így lett az Ioannuból Joannovics, Georgiuból Georgievits, Theodoruból Theodorovics. A XIX. szd. elején a Pesten működő görög pap neve pl. Theodor Hadzsi Georgievits volt. Ő még sokszor a görögbetűs szövegekben is ilyen szláv formában irta alá nevét. Mindti román származású vlach lelkésztársának Joannes Theodorovics volt a neve. Ezek az apanevekből alakult vezetéknevek nyilvánvalóan nem mutatnak tehát semmiféle nemzetiségre.

A görögökre általában jellemző még ma is a háromelemes nevek használata, amely keresztnévből, birtokos esetben álló apai névből és a vezetéknévből áll, pl. Theodor Konstantinu Kollu /későbbi formájában Theodor Konstantin Kollo/, sőt előfordul a háromelemes név régies magyar alakban is /813/. pl. Kojsor Mihály györgyé. Mindig háromelemes névvel találkozunk az EL-ban őrzött, 1792-től kezdődő anyakönyvekben. Itt mindig megjelölik, hogy a szóban forgó görög férfinek fiáról, leányáról vagy feleségéről van-e szó. Magyar hatásra a legtöbb görög család az apa nevet vagy teljesen elhagyta, vagy csak a kezdőbetüjét irta ki, pl. Anasztáz Demetriu Lyka helyett Anasztáz D.Lyka, vagy Anasztáz Lyka alak fordul elő. Megfigyelhető,hogy a görögnyelvü szövegekben az apanév elhagyása ritka. Zavirasz György könyveinek görög bejegyzéseiben a neve Γεώργιος Ἰωάννου Ζαβίρα alakban található, míg a német és latin szövegekben a Georg Zabira alak olvasható. Nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy a nem görögnyelvü hivatalos használatban Magyarországon a görögök többségének neve a magyarokéhoz hasonlóan kételemü volt, éspedig keresztnévből és vezetéknévből állt.

Keresztnevek

A görögöknél általános szokás volt, hogy elsőszülött fiugyermeküket a nagyapja nevére keresztelték, pl. Georg Athanasi Bekal fia Athanás volt. A névgyakoriság megállapitására össze-

állitottuk az 1792-1803 éveket felölelő első keresztelési anyakönyvben szereplő nevek előfordulási számát. Eszerint a bejegyzett 100 fiú és 105 lány között a keresztnevek elosz-lása a következő volt:

a fiúknál		a lányoknál	
Demeter	13	Catherina	21
Konstantin	11	Helena	18
Alexandrosz	11	Sophia	16
Georgios	11	Maria	15
Michael	7	Anna	6
Joannes	6	Anastasia	5
Naum	5	Elisabet	5
Nicolaus	5	Hirene	5
Theodor	5	Julianna	3
Joseph	4	Susanna	2
Andreas	4	Alexandra	2
Anastasius	4	Martha	1
Emmanuel	3	Ruska	1
Rizos	2	Pelagia	1
Christodulos	1	Kallia	1
Trendafil	1	Marina	1
Simon	1	Theophano	1
Basilius	1	Malamati	1
Stergius	1	Agnes	1
Paulos	1	Barbara	1
Elias	1		
Alexius	1		
Gabriel	1		

A fenti összeállitásból világos, hogy a XVIII. és XIX. szd. fordulója körül a leghasználatosabb férfinevek Demeter, Konstantin, Sándor és György voltak, mig a nők között a Katalin, Ilona, Zsófia és Mária nevek örvendtek a legnagyobb közkedveltségnek.

A XIX. szd. közepe tájától kezdve a nacionalizmus egyik megnyilvánulása volt, hogy a görögök ógörög, a vlachok pedig római neveket kezdtek adni gyermekeiknek. Az anyakönyvekben ekkor már találunk Diomedes, Miltiades, Leander, Perikles, Penelope, Iphigenia, Kalliope, Aspasia, Olympia ill. Victor, Titus, Justinian, Brutus, Emilian, Cornel, Flórika, Emilia stb. neveket is. A magyarokhoz való alkalmazkodás jeleként a szd. végén már előfordulnak Árpád, Géza, Zoltán, Lóránt,

Lajos, Aranka, Hajnalka nevek is.

Megfigyelhető, hogy vannak bizonyos keresztnevek, amelyek mellett egy másikat is használtak - még az okmányokban is.Ezek a felcserélhető keresztnév-párok a következők voltak:

Athanasius	-	Thomas
Christodul	-	Kristóf
Christodul	-	Cristodor
Konstantin	-	Stephanus
Naum	-	Ignác
Naum	-	Antonius
Theodor	-	Anton
Naum	-	Leon a Dedányi családban
Margarit	-	Marcus
Rusa	-	Irénó
Donna	-	Antonia

Sokszor a becenév fordul elő keresztnévként:

Nasztó	-	Anasztáz
Taszioszt	-	Anasztáz
Janko	-	Joannes
Manó	-	Emmanuel
Manoli	-	Emmanuel
Vruzo	-	Ambrosius
Vreta	-	Evretasz
Dimo	-	Demetrius
Kosztasz	-	Konstantin
Vaszili	-	Basilius
Mischo	-	Michael név helyett

Vezetéknevek

A görög vezetéknevek kezdetleges formája - mint említettük - az apai névből származott, pl. Georgiu-Georgievits, György-Györgyevits, Athanász-Athanasziu-Athanasievics, Kozma-Kuzmanovics, Ilie-Ilits. Az apanév vezetéknévként való használata elterjedt más népeknél, így nálunk magyaroknál is /817/. A görögöknél hosszú ideig szokásos volt, hogy az apai nevet használták akkor is, amikor már más vezetéknevük is volt, valószínűleg azért, mert a törökök elől így könnyebben el tudták titkolni magukat, pl. Konstantin Emmanuel - Konstantin Emmanuel Ghika helyett. A sok hasonló névből keletkezett bonyodalom miatt hozhatta a HTT 1817.okt.21-én a 30839 sz. rendeletét, amely szerint azontul az apai név helyett a görögök-

nek vezetéknevet kellett használniok és azt nem változtathatták meg. E rendeletből világos, hogy a görögöknél kötelezően állandó vezetéknévről 1817. év előtt beszélni nem lehet. Náluk az állandó névhasználat jóval későbbi mint a szidóknál, akiket már II.József kötelezte az állandó név viselésére /815/. A magyarok között is csak a XVII-XVIII. szd-ban rögzítődnek véglegesen a nevek minden társadalmi osztályban /816/. Nem csoda tehát, hogy 1817 előtt még az okmányokban is gyakran kétféle néven szerepelnek görög családok: /Néha közbeszurják az "alias" vagy "vulgo" szócskát./

Georgievits	-	Trendafil
Athanasiu	-	Baksai
Bezuka	-	Pesuli
Boku	-	Szenzar
Bucsu	-	Kopcsányi
Csetiry	-	Grabován
Didaszkalosz	-	Kokes
Georgievics vulgo		Trendafil
Hagits	-	Csaprazy
Christoph	-	Szider
Hungyai	-	Michalovits
Joannes Demetrius de Kosina	-	Joannes Daskal
Kozma	-	Csonka
Kurtovich	-	Josnovits
Sentan	-	Dasiry
Terpko	-	Cservenka
Dera	-	Deron /magyar forrásokban/

A legtöbb esetben a görögök a nevüket önkényesen változtatták meg s a régi nevüket egyáltalán nem használták: Dionisziosz Popovics, D.Papajannuszisz helyett. A vezetéknevek változtatásának szokására érdemes felhozni Elias Monasterly nevéről irottakat: "Avus suus Michael compellatus fuerit Kasztra, suus vero genitor vocatus sit Óváry, ipse ante substitutionem cognominis Monasterliani dictus fuerit Szabó János. /817/ A görögök neve zavart okozott a felsőbb szerveknek is, s azért többször előfordult, hogy a helyi hatóságokat kellett megkérdezniök, hogy a két különböző név azonos személyt takar-e.

Ha valaki a családban pap volt, akkor leszármazottai rendszerint a παπᾶς szónak a birtokos esetét a "Papa" nevet használják vezetéknévként: Papa Georgiu, Papa Koszta stb. En-

nek a magyarban a Pap családnév felel meg. Papi származásra utal a különböző nyelvekből származó "-fi" képző alkalmazása a "Pap" tőhöz, pl. a magyar Papaffy, szerb Popovics, a török Papaoglu. A Popovics név sokszor csak előnévként mintegy apai névként szerepel. Ilyen esetben a Popovics nevet el szokták hagyni, mint ahogy a makedoviach Mocsonyi Popovics család tette.

Miként a hithü mohamedán, ha Mekkában járt, úgy a Szentföldet járt görög is megkapta a "hadzsi" címet, amelyet hol családnévként, hol előnévként használtak a leszármazottak is pl. Hadzsi Demeter, Panajot Hadzsi Michael.

A "-fi" képzőnek különféle nyelvekben előforduló alakjait megtalálhatjuk az egyes vezetéknevek végére illesztve, pl. ilyen formákban:

Zebira	-	Zebirides	
Leczko	-	Leczkulí	görög
Leszkeriesz	-	Leszkerelki	
Fitso	-	Fitsovits	szerb
Getso	-	Getsoglu	török
Lyka	-	Lykowszky	lengyel
Mladen	-	Mladenov	bolgár

Gyakran meg lehet figyelni, hogy az ilyen jellegü családnevek mindkét formáját használhatja ugyanaz a személy, pl. Zembo Naum Konstantin - Zembovics N.Konstantin. Találtunk e két név egyértelmüségének bizonyitására olyan helyeket is, ahol a két név "alias" szócskával kapcsolódik: Demeter Stankovics alias Stanko, Lyka alias Lykowszky Tódor. Előfordul ugyanannak a személynek a neve két különböző nyelvből vett "-fi" képzővel, pl. Alexander Konstantinovics - A.Constantinides. Mindenesetre az megállapitható, hogy a fenti képzővel ellátott neveket az illető család valamelyik fiatalabb leszármazottja használta megkülönböztetésül az esetleg ugyanolyan nevü apától, pl. Konstantin Zebirides = ifjabb Zebira Konstantin.

A görögök a vezetélnevek többségét birtokos esetben használták. Igy pl. Argirosz-ból Argiru; Nakosz-ból Naku; Avliotisz-ból Avliotu lett. Az igy keletkezett "u" hang a magyar fülnek idegennek tünt, ezért helyette vagy "i" vagy "o" hangot használta, vagy egyszerüen elhagyta: Argiri, Náko, Avliot. - Az "isz" /ns/ végződés helyett "i" használatos, vagy elhagyják: Asztriasz - Asztri; Bekaliasz - Bekal. - - Az "asz" végződésből a magánát elhagyják: Bezuka, Ktenara stb.

Asszonynevekben igen ritkán fordul elő a szláv "in" képző, de sohasem görög nyelvü forrásokban: Witwe Nocsonyin, Maria Pondekin = Pondikáné, Anna Rossin = Rózsáné. Találkozunk a latinos "ins" végződéssel is: Anna Pescalina szül. Stenkovits.

A görögök nevükben is gyakran asszimilálódtak az őket befogadó népekhez: Schwarz, Alamann, Mahler németországi, Mladénov, Terpko bulgáriai, Lykovszky, Lemberszky lengyelországi, Lapedatto, Balducsi olaszországi, Miroszlávlevits, Milinkovics szerbiai, Cselebi törökországi tartózkodásra vallanak. A görögök egy része Magyarországon magyar nevet vett fel: Fejérváry, Katona, Kiss, Ötvös stb. A magyarokhoz való asszimilálódás jele, hogy az eredeti nevüket magyarra fordították /818/ és azt használták: Trandafil - Rózsa; Milio - Juhász; Castra - Óvári; Kalojere - Baráti. Máskor nevüket magyaros hangzásuvá alakitották: Foru - Forró; Getso - Gecső; Zizsi - Zichy; Marku - Markó; Kalu - Kálló; Kontoruszi - Kondorosi; Taldedzi - Taléthy; Kotsu - Kotsy; Vajena - Vajna stb. A vlachokban megvolt az a hajlam is, hogy görögös hangzásu neveket vegyenek fel: Argiri, Trandafil, Lyka stb.

A vezetéknevek egy másik része más népekből való származásra utal: Ulasz, Horváth, Görög, Szerb, Kozák, Armenuly, mások származási helyre célozgak: Stambuli, Grabován, Sorogsár, Skutary, Monasztérli, Lemberg, Turnai stb. Két különböző vezetéknév használata esetén az egyik sokszor a szülőfalura mutat, pl. a Csetiryek Grabován neve Grabovára, a Bucsuk Kopcsányi ne-

ve pedig Gobesánra. A nevek egy másik csoportja a család eredeti foglalkozását tükrözi: Agoreszto /árus/, Csobanuli /pásztor/, Juhász, Szepuntzy /szappenfőző/, Kelojere /kalugyer/, Papp /pap/, Deszkásné /asszonyság/ stb.

A nemesi neveknek a "von" képzőjét a görögben ἀπό előljáróval fordítják. Ha kitesznik a név után a származási helyet, akkor görög városnév előtt ἐκ, más nyelvü városnév előtt legtöbbször az ἀπό előljáró használatos, pl. Ἐκ τῆς Σιδηρόκαστρο, ἀπό Szentmárton.

Összefoglalásképpen a fentiek alapján megállapithatjuk, hogy a nevek utján a görögöket alkotó nemzetiségek meghatározása egyes családok esetében igen nagy nehézségekbe ütközik. Ennek legfőbb akadálya az, hogy a nevek többségét képező szerb hangzásu apai ill. családnevek semmiféle támpontot nem nyujtanak erre. Mindenesetre az megfigyelhető, hogy a makedovlachok nevei sokkal inkább jellegzetesek s igy könnyebben felismerhetők mint a görögöké. Ezt elősegiti az is, hogy a görögök vlach neveket nem vettek fel. A makedovlach nevekre jellemző a görögtől idegen "s", "cs" hang, valamint az "a" végződés pl. Korsován, Saguna, Nacso, Mucso, Duntsa, Guda, Kapra, Elena, Bebunya stb. A görög származás megállapitása azért nehezebb, mert a görögök jóval nagyobb számban használtak semmiféle származásra sem utató apai neveket, másrészt pedig mert más nemzetiségek szivesen vettek fel görög vezetéknevekket.

5. TULAJDONSÁGAIK

Külső tulajdonságaik

A görögök XVIII. szd-beli összeirásai közül a részletesebbek leirják az összeirtak testi adottságait is. Ezeknek a leirásoknak alapján általánosságban a következőket állapithatjuk meg a görögökről: Termetük általában a közepes és magas között volt. Bőrük fehér, arcuk pirospozsgás, hajuk legtöbbször feketevagy barna volt. A fiatalabb generációt leszámitva általá-

ben szakállt és bajuszt hordtak. Az összeírások tanusága szerint 5o év körül már majdnem mindnyájan kezdtek erősen ősszülni.

Ruházatuk csak a kezdetben volt a balkáni kereskedők jellegzetes öltözéke. Az 1769. évi összeirás szerint a pesti görögök többsége már magyaros ruhát hordott. Végleges letelepedésük után mindnyájan átvették a magyar ruhaviseletet /819/.

Belső jellemvonásaik

A pesti görögöket, mint általában a diaszpora görögséget két nagy érzés töltötte be: a vallásukhoz és hazájukhoz való ragaszkodás. E két érzés összekapcsolódott bennük, mivel az ortodox vallás mindig nemzeti jellegü volt.

A vallásos érzés megőrzése

A görögöket ortodox hitük megőrzésében nagyban segitette az, hogy Pesten egy eléggé tekintélyes számu szerb kisebbségbe tartoztak s igy a városi hatóságok nem követelték meg tőlük sem a letelepedés egyik feltételét, a katolikus vallást /820/. Később pedig az mentette meg őket az uniálás veszélyétől, hogy szerb és nem román püspök alá tartoztak. A szerbek körében ui. az unió nem tudott tért hóditani.

Bár 1791-ig a hivatalviselés Pesten is a katolikus valláshoz volt kötve, mégis az egyetlen Paschgall /Paschalisz/ György kivételével /821/ nem találtunk köztünk olyant, aki elhagyta volna ortodox hitét.

A katolikus vallástól való elszárkózásukat némileg feloldotta az, hogy a XVIII.szd. 7o-es éveitől kezdve mind több görög és makedovlach gyerek járt a piarista gimnáziumba /822/. A más, leginkább katolikus vallásra való áttérés csak a XIX. szd-ben kezdett nagyobb számban előfordulni - főleg a vegyesházasságok kapcsán.

A pesti görögök vallásuk mélyebb, anyanyelven történő gyakorlása céljából alapitották templomukat és az egyházközséget intézményeivel együtt, amelyeket bőkezü adományokkal láttak el /823/. Ugyanekkor támogattak számos más görögkeleti templo-

mot is. De nem feledkeztek el görögországi szülőhelyük templomáról sem. Pénzbeli támogatáson kivül értékes kegyszerekkel, képekkel és tárgyakkal gazdagitották volt templomukat az otthoniak örömére /824/. Nagyon gyakran támogették a görögországi és távolabbi kolostorokat is annak ellenére, hogy a HIT a külföldi vándor-szerzetesek kolduását megtiltotta.

A nemzeti érzés megtartása

A görögök uj lakóhelyükön, Pesten letelepedve sem veszitették el nemzeti öntudatukat, sőt büszkén vallották magukat az ókori görögök leszármazottainak. Bennük is élt Görögország felszabaditásának és régi nagysága visszaállitásának vágya, az un. Nagy Eszme. Ezért támogattak minden olyan áramlatot, mozgalmat, amely e cél elérését tüzte ki célul, igy a Rigasz-féle Baráti Társaságot, az Ipszilandi-féle Filiki Eteriát és az 1821. évi görög szabadságharcot. Amikor a XIX. szd. második felében már elmagyarosodtak, akkor is továbbra élt bennük, sőt leszármazottaikban is, a görög származás tudata. Ezért vették fel az egyházközség cimébe még 1931-ben is a "görög alapitású" jelzőt.

A pesti görögök a templomon kivül két iskola /újgörög és ógörög/ fenntartásával is gondoskodtak gyermekeik nemzeti szellemben való neveléséről. A tanulókat sokféle görög nyelvi tankönyvvel, elsősorban hittan- és nyelvtankönyvekkel látták el. Ezek egy részét a görög diaszpora szellemi centrumaiból /Velence, Bécs, Bukarest/ hozatták, más részüket pedig Pesten és Budán nyomtatták.

De hogy a diaszpora görögség lélekben sohasem szakadt el szülőföldjétől, bizonyitják az ő ajándékukból Görögország különböző részein létesült kulturális, karitatív intézmények egész sora. Elég csak a Sina Simon által alapitott athéni akadémiára /825/ és csillagvizsgálóra /826/ gondolnunk. De a pesti görögök sem feledkeztek el szülőhelyükről. A Kozániból Pestre szakadt kereskedők már 1756-ban alapitottak egy iskolát szülővárosukban / Σχόλειον της Κομπανίας /, amelyet később is bőkezüen támogattak /827/. Popovics Rafael és Dimitriosz

Zontidisz tanitók könyvtárukat Kozáni városra hagyták. Muráti János 14.ooo Ft-ot adományozott Kozáninak /Muráti hagyaték/, hogy annak kamataiból többek között két Kozáni diák tanuljon Athénben. A Haris Pál alapitotta Hariseion ösztöndijból görög ifjak tanultak Magyarországon. Ugyancsak Haris Pál Kozániban földmivesiskolát alapitott, amely még most is működik. A Tositsa testvérek támogatták Vulgarisst, hogy annak minél több könyve jelenhessék meg. Charisziosz Klidisz Konstantin Tositsával Foinix nevü közmivelődési egyesületet alapitott Kozániban. Sokan juttattak pénzt ez otthon maradt szegényeknek is. Az egyes makedóniai városok történetét tárgyaló könyvekben a jótevők közt mindig találhatók pesti görögök is.

A pesti makedovlachok kezdetben görögnek vallották magukat. Csak a 18.szd. 8o-as éveiben ébredt fel bennük a nacionalista öntudat, ~~mert~~ akkor már a rómaiak leszármazottainak vallották magukat. E nacionalizmusuk két forrásból eredt: a moschopoliszi és az erdélyi ill. magyarországi román nacionalizmusból. A makedovlachok a maguk nacionalista megtartását azzal magyarázták, hogy a görögök erőszakossága váltotta ki bennük. A görögök szerint viszont a vlach nacionalizmus a hazai románok propagandájának eredménye. Az kétségtelen, hogy a görögök és makedovlachok közt sehol sem volt olyan éles küzdelem, mint Pesten. A többi magyarországi görög templomban, sőt még Bécsben is görögül folyt a liturgia. Pesten a két nép harcát elősegitette az, hogy e városban <u>erős görög elem</u> volt, amely akaratát mindig érvényesiteni akarta a makedovlachokkal szemben. Bécsben és a jelentősebb magyarországi görög kommunitásokban a makedovlachok többség ill. a szerbekkel való közösség /Eger/ miatt ilyen feszültség nem alakulhatott ki. Az ellenségeskedés másik okát a 3 milliós román háttérből eredő nacionalista befolyásban kell keresni. Pesten a román származású papokból és tanitókból, valamint a mind nagyobb számban megjelenő román értelmiségből összetevődő elégge <u>erős öntudatos román elem</u> nacionalista nézetei nem maradtak hatástalanok a makedovlachokra sem. Akadtak köztük ui. olyanok, akiknek meggyőződésévé vált, hogy a

románok mellett van a helyük, mint pl. Cossdu Emanuel és a Moesonyi fivérek. Viszont mindvégig a görögökhöz húztak a lykák. A makedovlachok nagy része ingadozott. Amikor a román nyelv megszüntetéséről volt szó, akkor sokan a Moesonyiakkal tartottak. Amikor viszont a görögök el akartak válni tőlük, akkor együtt akartak maradni a görögökkel. A makedovlachok többsége azonban továbbra is a görögökkel s nem a románokkal való közösséget vállalta. Ez annál is inkább könnyebb volt számukra, mert ekkor már ők is kezdtek magyarokká válni a görögökkel együtt, akiknek elmagyarosodását megyorsitotta az a tény is, hogy hazájuk messze feküdt Magyarországtól.

Aktivitás

Az újgörögöket jellemzi az őseiktől örökölt dinamizmus, szellemi mozgékonyság és vitatkozó természet.

A görögöket a bennük rejlő nyugalmat nem tiró erő hajtotta a mozgékonyabb foglalkozások, igy elsősorban a kereskedelem felé. De ezenbelül sem a helyhez kötött kereskedelmet szerették, hanem az idegenbe vágyó természetüknek megfelelő külkereskedelmet. Munkájuk közben merészen, nagybiztosan mindenféle vállalkozásokba kezdtek, amelyekre a velük született kereskedői hajlam késztette őket. Munka közben nem ismertek fáradtságot, akadályt. Szorgalmukat még ellenfeleik is elismertók. Az iparok közül is rendszerint a több mozgást megengedő ágakat üzték. Hivatalnoki állást nagyobb számban csak a XIX. szd. közepétől kezdve vállaltak, amikor már elmagyarosodtak és ebben is követték a magyarokat. Az értelmiségi pályák közül az ügyvédi vonzotta őket leginkább.

A pesti görögöket kettős szellemi tevékenység jellemezte: az európai kultura eredményeinek megismerése s azok elsajátitása, valamint az átvett ismeretek közvetitése az otthoniaknak /828/. Bennük a szellemi receptivitás és reproduktivitás harmóniában volt egymással. Az öncélu vizsgálódások távol állottak tőlük. Az új hazában a vallás és nyelv jobb megismeré-

sén kívül bizonyosfokú enciklopédikus ismerethalmaz megszerzésére törekedtek. A történelmen és pedagógián kívül a természettudományok különféle ágai érdekelték őket leginkább. Hogy ezeknek az ismereteknek akadálytalanul birtokába juthassanak, s azokat közkinccsé tehessék, görög szerzők műveit, valamint számos nyugati, köztük magyar tudós munkájának újgörög fordítását adták ki. A könyvfordítási és kiadási munkában vezető szerepet töltött be Zavirasz György. A magyarországi újgörög nyomtatványok száma, saját szerint 83 Pest és Buda nyomdáiban jelent meg /829/, ami annak bizonyítéka, hogy Pest a görög szellemi élet központja volt. Pest azért is kisugárzó szerepet játszott a hazai és külföldi görögök körében, mert közülük számosan a pesti egyetemen végeztek tanulmányokat, mint pl. Athanasziosz Christopulosz költő, Dimitriosz Panajótu Govdelasz, Kozmasz Trandafil, Dimitriosz Zontidisz, Argenti Dóma, Agoresztó Konstantin, Margó Tivadar stb.

Az ógörög agón szellem is továbbplántálódott az újgörögökben. Ennek megnyilvánulása volt az, hogy a pesti görögök a közel két és fél évszázados történetük alatt állandó küzdelmet folytattak. Kezdetben kereskedelmük korlátozása ellen védekeztek, később pedig a szerbekkel, majd a makedovlachokkal és végül a románokkal folytattak hosszú ideig tartó szívós küzdelmet.

A görögök általában nem voltak rokonszenvesek a magyaroknak éspedig elsősorban nem a felsorolt jellemvonásaik miatt, hanem azért, mert a polgárokat a kenyéririgység, a papságot pedig az ortodox vallás forditotta ellenük. A főbb állami hatóságok időnként kémgyanusoknak, vámcsalóknak, borhamisitóknak, pénzcsempészeknek, betegségek behurcolójának tartották őket s ilyen értelemben hoztak ellenük rendeleteket. József nádor 1809-ben, a nemesi felkelés idején politikailag megbizhatatlannak tartotta őket /830/. Megfigyelhető, hogy a hatóságok számára a görögök mindaddig idegenek maradtak, amig a honositási rendelet következményeképpen magyar állampolgárokká nem lettek. A magyar lakosság viszont még tovább, egészen a ma-

gyarságba való teljes beolvadásukig idegennek érezte őket.

Életmódjuk

A pesti görögöket eleinte az igénytelenség és a fukarsággal határos egyszerü élet jellemezte /831/. Egyetlen szórakozásuk a Korona kávéház gyakori látogatása volt /832/. Egyébként példás családi életet éltek, erős volt bennük a rokoni összetartás érzése. A XIX. szd-ban elmagyarosodásukkal együtt szerény életmódjuk is megváltozott. Meggazdagodva ui. sokan utánozták a magyar urak könnyelmü életét. Ennek ellenére a magyar nemesek nem fogadták be őket. Ugyanigy elzárkóztak a magyar főurak még a dúsgazdag Sina Simontól is /833/. Akadtak a pesti görögök közt olyanok is, akik tekintélyes vagyont herdáltak el könnyelmü életmódjukkal. Ennek kirivó példája volt Bizey Mihály pesti görög sorsa. Őt 1834-ben történt halálakor az ujságok a nemzet bárójának titulálták, mivel 93 életéve alatt egy órát nem dolgozott, miközben az atyjától örökölt óriási vagyont majdnem teljesen eltékozolta /834/. A szegényebb ill. a nem önhibájukból elszegényedett görögök természetesen továbbra is fáradhatatlanul küzdöttek fennmaradásukért.

6. VÉGRENDELKEZÉSEK

A görögöknek család- és rokonszeretete, vallásukhoz, szülőföldjükhöz és új hazájukhoz való ragaszkodása jutott kifejezésre végrendeleteikben is. A ML Testamenta et Inventaria csomóiban 177 pesti görög végrendeletét találtuk meg az 1739 - 1860 évekből /835/. Az NL-ben is található néhány végrendelet, de azok rendszerint csak kivonatok, vagyis a testamentumoknak csak azokat a pontjait tartalmazzák, amelyek az egyházra hagyott összegeket sorolják fel.

A végrendeletek nyelve görög, német, magyar és szerb. Román nyelvü végrendeletet nem találtunk. Ahol nem német nyelvü az eredeti testamentum, ott általában mellékelik a német nyel-

vü forditást is. A végrendelkezők anyanyelve és a végrendeletek nyelve között nem találunk szigorú megfelelést. Igy pl. a vlach Visnye Naszto görögül, az ugyancsak vlach Mucso Antal magyarul, a görög Bakál G.Anasztáz szerbül, a szintén görög Thomas Zephir pedig magyarul végrendelkezett. Ez a tény is tanuságot tesz a görögök széleskörü nyelvismeretéről. Megfigyelhető, hogy a XIX. szd. 30-as éveitől kezdve kevesebb lett a görög nyelvü végrendelet s helyette mind jobban a német és magyar nyelv kezd uralkodóvá válni a testamentumokban is, míg az elő_ző időszak /1759-1831/ eredeti testamentumainak nyelvi eloszlása a következő volt: görög 45, német 21, magyar 14, szerb 9. Feltünő, hogy aránylag nagy volt a száma ezeknek a végrendelkező nőknek, akik nem tudtak irni.

A görögök tehetségükhöz mérten bőkezüen gondoskodtak családtagjaikról, rokonaikról. Éppen ezért a végrendeletek sok érdekes adatot tartalmaznak az illető görögök családi kapcsolataira vonatkozólag. A görög családok családfái a házasságok révén való összefonódás miatt sokszor homályban maradnának e végrendeletek nélkül, az anyakönyvek ui. annak megállapitására kevés támpontot nyújtanak. A végrendeletek tehát fontos forrásai a családkutatásnak.

A végrendeletekben felsorolt pénz- és ingatlanvagyonok összege hü képet nyújt az illető görögök vagyoni helyzetéről. Ebből a szempontból a végrendelkezők teljesen különbözők voltak. Akadtak köztük pár száz forintjukkal végrendelkezők és voltak tetemes összegek birtokosai is. Az utóbbiak között sok volt a pesti és vidéki háztulajdonos, valamint szőlőbirtokos. Viszonylag sok görögnek volt szőlője Kistétényben, a kevesebbnek Budán, Kőbányán és Csepelen.

Majdnem mindegyik görög hagyott bizonyos összeget a pesti görög ill. a szerb egyház, az iskola és a szegényház részére. Sokan a vidéki egyházközségekre is gondoltak. /Vác, Székesfehérvár, Adony, Szentendre, Gyöngyös stb./ Néhányan még a kato-

likus plébániára, sőt a császárra is hagytak bizonyos összeget. Többen hagytak pénzt a Sina-hegyi, jeruzsálemi, moszchopoliszi, Athosz-hegyi, alexandriai, ardenitzai stb. kolostorokra is. Sőt Kojsor G.Mihály a moszchopoliszi "meterialisták" céhjének hagyományozott valamelyes összeget. Ez utóbbi adományok is beszédes bizonyítékai a görögök vallásukhoz és hazájukhoz való hűségének.

7. KIHALÁSUK

Mindenegyes kutatóban felmerül az a kérdés, hogy hova tűnt el a XVIII.szd. végén még kb. 7oo lelket számoló életerős pesti görög szórvány. Erre vonatkozólag a legtöbb szakirónál azt a választ lehet olvasni, hogy a görögök zöme szabadságharcuk befejezése után, 183o körül visszatért hazájába,ahonnan a törökök üldözése elől menekültek. Ez a nézet teljesen téves. A magyarországi görögök ui. Észak-Görögországból jöttek s az a terület csak a XX. szd. elején, a Balkán háború után szabadult fel. 183o-ban Görögországnak csak a legdélibb része nyerte el szabadságát. Tömeges hazatelepedésre tehát akkor egyáltalán nem kerülhetett sor. Csupán leginkább az idősebb generációhoz tartozó görögök közül vándoroltak haza egyesek. Az ML-ben s a görög szakirodalomban is csak elvétve találunk egy-egy adatot repatriálásról. Nagyobb arányú hazatérés kb. egy félévszázaddal ezelőtt a hűségeskü megtagadásának következményeképpen zajlott le.

A görög kereskedők családjukat rendszerint Görögországban hagyták s sokszor éveken át távol éltek feleségüktől. Ez az elszakítottság a családszaporulatra kedvezőtlen hatással volt. A Magyarországon megtelepedni akaró görögök az 1774.évi hűségeskü rendelet értelmében kénytelenek voltak családjukat behozni. Csakhogy közben a házastársak idősebbek lettek, minek következtében a gyereknemzés ritkább lett. Az ML-ben található anyakönyvek 1791-1931 évek közti bejegyzései alapján készítettünk egy összeállitást [redacted] /. Ebből kiviláglik, hogy az egy-

hászközség első 1o évében már több volt a halottak, mint a keresztelték száma. A görögök számát tovább apasztotta a késői házasságkötés szokásán kivül a körükben mindjobban elharapódzó aránia /agglegónyság/ /836 / és a gyakori gyermekhalandóság. A XIX. szd. közepétől kezdve egymásután haltak ki nagymultú görög és vlach családok. A létszámfogyáshoz hozzájárultak a házasságkötések is, amennyiben a görögök az azonos vallás miatt gyakran vettek feleségül - különösen a XVIII. szd-ban - szerb lányokat. Ebben az esetben a család rendszerint elszerbesedett /pl. a Bozdák/. A XIX. szd-ben már előfordultak katolikusokkal kötött vegyesházasságok is, amelyek a katolizálással együtt az amúgy is megindult elmagyarosodást elősegitették. Mindezeknek az okoknak következtében állandóan fogyott a görögök száma, úgyhogy az 179o-1931 közt eltelt 14o év alatt mindössze csupán 22 évben, főleg 191o után /837/ haladta meg a születettek száma a halottakét, vagyis a természetes szaporodás helyett lassú kihalási folyamat ment végbe a pesti görögök körében /838/.

Ezt az állandó létszámcsökkenést meg lehetett volna szüntetni új tagok felvételével. Ennek megvalósitását azonban lehetetlenné tette a kommunitás sárttá válása. Az egyházközségbe felvételt 191o-ig csak az alapitó görögök és makedovlachok leszármazottai nyerhettek. A többi görög ill. más nemzetiségü görögkeleti hivő felvételét megtagadták. Minthogy pedig az alapitók leszármazottainak száma a természetes szaporodás megszünése miatt állandóan csökkent, azért a pesti görög kommunitásban a lassú kihalás folyamata indult meg. A megmaradt csekélyszámú elmagyarosodott hivő tudatában volt még származásának, de görögségét 1931-ben már csak a liturgia nyelvében és az egyházközség új elnevezésében őrizte.

8. CSALÁDOK

Az okmányokban legnyakrabban előforduló pesti görög családok

Rövidítések: g = görög
V = makedovlach
r = román
b = bolgár
a = albán

A név után álló évszám azt jelenti, hogy melyik évből származó okmányban találtuk első alkalommal az illetőt.

Abraham 1789.
Adam V Johann 175o.
Adami Georg 1768.
Adamovitz Demeter 18o3. - Georg 18o7.
Adamofszky V. Péter papirkereskedő /1823-1899/.
Fia: Péter /1878-1937/
Agorg g Kozániból származó család. Georg /1746-182o/. Ennek 3 fia: Grigoriosz, Joannes, Dimitriosz /1789-1842/. Emanuel 1792. - Konstantin /1757-18o9/. Fia: Dimitriosz 179o.
Agorasto /Agoraszto/ g György /1743-1828/. Fiai: Miklós, Sándor, Péter /1799-1861/. Sándor /1792-1834/, fiai: Sándor, György/182o-7o/, Miklós táblabiró /1822-87/, Szilárd ügyvéd /1851-1896/. Miklós fiai: Péter kurie biró /1859-1935/ és Miklós h.államtitkár /1866-1921/. Péter fiai: Miklós mérnök /1888-1917/. Szilárd /1851-96/, fia: Tivadar alispán.
Akogla /Akoglan, Akoglani/ Theochar 1789. Ennek fiai: Athenász 18oo. és Theodor 18oo.
Alexam g Anasztáz 1795. Fia Stephan 1795. - Athenász 1789.
Alexander Demeter deszkakereskedő 18o5. - Neum V 177o-1824. Kristóf 1755, Nikolaus g /18o3-1829/.
Alexi Joannes 1855.

Alexovits y Konstantin 18o2. - Joannes 1728-1818.- Naum 18o7.
Anagnosti Georg 1844.
Anastasy g Triandafil 1778, Joannes /1757-1810/- Demetrius 1793 - Zephir 18o6 - Diamandi 1773-1809.
Anesztesievics Alexander 1844
Andrási János ügyvéd 1855.
Angelaky g Demeter 1765. Fiai: Leszkariasz Szalonikiból /18o8-1898/. Fiai: Alexandros 1798, Georg 1798, Demetriosz 18o8.
Anthimos g Serresből jött tanító 18o4.
Anton Georg 179o. - Gyrko y 18o7, - Lázár g /1772-1814/ - Zacharias g 1772-1818.
Argenti y Michael kereskedő 1789, - Demeter váci orvos /18o9-1893/.
Argyri /Argier, Argiru/ y Theodor 1775. Moschopolisszból jött kereskedő. Testvérei: Demeter, Michael, Joannes, Georg. - Demeter fia Konstantin /1776-1841/. - Naum /1773-1831/. Fiai: Athanász /18o9-1849/, Konstantin /18o6-185o/.
Archipp y Philippus + 1796.
Armenuly /Ermenul/ g János 1815. Kozánából jött gyapotkereskedő. Fiai: Georg és Konstantin. - Georg fia: Miklós.
Armenopulosz Georg 1858.
Asmaky Hodzsi Penajot g Szerviából 1789. Testvére: Demeter + 1781.
Astris /Astry/ g Martinus. Nemes A.Michael 1763. Nicolaus 1835. - Georg /1744-1832/ - Konstantin /18oo-1867/.
Athenas /Athanasy/ alias Bokal g Georg fiai: Athanáz 1788, Georg 1789, Michael 1793, Paskal. - Michael fia: Vaszili. - Joannes 1738. - Demeter 1775. - - Saphir /1757-1832/ - Christoph 18o6. - Armenai 1775.
Athenesievits N. 1858.

Athanasko Georg 176o.
Avliotis /Avliotu/ g Joannes /1753-18o5/. - Georg /1764-1812/. Fia: Penejot /1774-1816/.
Avxentiades g Demeter /1782-1844/ - Konstantin /1799-1856/.
Axin Theodor 1748.
Bababa Lefter 1773.
Babauka Joannes 1793.
Babes r Vince táblabiró /1821-19o7/.Fiai: Viktor orvosprof., Aurél, Dionysius, Emil.
Babunya v. N.Konstantin /18o3-1849/ Bitólióból. - Anasztáz /1793-1878/. Fia: Konstantin 1849. - Demeter /1842-1863/.
Bacsik Trendafil.
Bacsu Trendafil.
Bachula v Georg 1821.
Bachuli v Johann 1762.
Bajacdy /Bojácsy, Bojáczi/ v Theodor 1755. - Georg 1779. - Zoga 1789. - Neum 18o7.
Bakal l. Athanasy
Bako /Baku/ v Johann Moschopoliszból 1763.
Balasch Petrus 1793.
Balassa v Konstantin /179o-1861/ őrnagy. - György. - Gyula 1888. - Gusztáv dr. törvényszéki tanácselnök + 1941.
Balassopulos hadzsi Nicolaus + 18o3.
Balduci Nicola 179o.
Balteri /Balder/ g Nicolaus /176o-1814/ - Peter 1825.
Bandasy l Pantasy
Bandy v Georg /1795-1859/ kereskedő.
Baraks Péter /1810-1881/ hadnagy. - Elias 1846.
Baratí /Kalojere/ v Joannes /177o-1827/ - Neum + 18o7. - - Joannes fiai: Theodor, Georg, Szilárd, Simeon 1822.
Baro Tomás és Pál 1749. Egerből jöttek. Mano 1789.
Barza /Bartsa/ Demeter 1821.

Beallo v Const.Nicolaus 18o7. - Demeter ügyvéd /182o-1872/ - Anasztáz ügyvéd 1866. - Ottó. Fia Demeter.

Bekella /Bikella/ g Antonius /1779-1831/Vezetőjéből. - Nicolaus bőrkereskedő, gondnok /1753-1817/. Fiai: Demeter 18o6 és Konstantin 181o. - Nicolaus /1791-1859/.

Bendesl Th. Konstantin Moschopoliszból, + 1785.

Bertzi v Konstantin 18o7.

Bezuka alias Pischel /Pesuli/Michael v 1786. - Konstantin + 18o3. - Demeter g /1768-1822/ - Konstantin g /1812-1852/. - Nicolaus /1766-18o6/ - Elias /1796-1849/.

Biba v Theodor 1785.

Bisoti g Konstantin /1764-1822/.

Bizsy Mihály + 1834.

Blasa v Nicolaus /1766-18o6/ - Elias /1796-1849/ Fiai: Georg 1857. - Konstantin /1826-1897/.

Bojacsy l. Bajacsy

Boku alias Szenszar Thomas 1796.

Boldu Athanáz 1738.

Bosu g Lázár /1775-1825/.

Bozda v Michael kereskedő. + 1797. Szipiszchai család. Gyerekei: Naum + 1853, Johannes 1797 és Georg 1797.

Brana v Nicolaus 1789.

Bratan Demeter 179o.

Bratu Naum 1815.

Brotsnovits N. 18o5.

Butsik Vaszili 18o6.

Bucsu alias Kopicsányi v Basilius 18o7. Fiai: Demeter /1734-1814/, Michael 181o. - Georgi 1812, Stephan 1813, Konstantin 1815. Fia: Ambrosius 1832.

Buchovszky v Anasztáz /1785-1818/. Fiai: Konstanin 18o7. Georg 1811. - Johannes 1821.

Bujukli v Naum /1786-1842/ - Nicolaus 183o. - Konstantin 1832.

Bura g Demeter /1791-1846/. Fiai: Georg + 1825, Peter 1832, Anton 1840.

Busin y Melko 1789.

Buzinka y Demeszkin 1833.

Czika /Czikko, Czecco, Ziko, Czego, Czicco, Csicso/ y Zimonyból jöttek. Athanasz 18o7. Solsosicai előnévvel Cz. Georg /1775-1839/. - Konstantin /1756-1846/ g. - Dimca 1835, Konstantin 1725-18o7. - Dömötör 1797-1845. - Andreas 1826. - Janus 18o5-62. - Anasztáz 1924. - Duna Cz. Miklós 193o. - János /18o7-1867/ ezredes, - Konstantin g 182o-1846.

Czimbe /Czimbu/ Naum 1797.

Czinczar y Demetrius 1756.

Tzinka Johann 1789.

Czomo Theodor szül. 1712. Fiai: Paul szül.173o, Kristóf szül.1742, Nicolaus szül. 1751.

Csacsa Ádám 1755.

Csacsipa /Csicsipa/ g Diamandi 1797. - Naum 1835. - Demeter fia: Manoli /1741-18o7/. - Rallisz /177o-1836/.

Csahodar /Csoadar/ Nicolaus 1711.

Csajka /Czajku/ y Konstantin bőrkereskedő /18o6-1863/. - Nicolaus 1831. - Elias g /18o8-1828/.

Csancsafil l. Trandafil

Csapa y Anastasius 18o8. Fia: Georg 1817. - Johannes 18o8. - János 1836-1899, Demetrius /1838-186o/ kereskedő.

Csaprazy /Tsaprazi/ y Athanasz + 18o1. - Joanichius /1777-1835/ - Fia: Demeter /1811-1859/. Fia: Demeter /1838-186o/. - Johannes fia Konstantin /1817-1898/. - Georg Hagita alias Cs.18o3.

Cselebi Demetrius 1796.

Csernc Demetrius 1792.

Csernovits György 193o.

Csetiry alias Grabovan y Naum 1821. - Lazar /1751-1816/. - Ádám Konstantin 1783. - Ladislaus 18o7.

Csimbe l. Zimbe
Csobanuli Michael 1815.
Csodela Kristóf 1735.
Csok Theodor pap g fia Konstantin /1803-1843/.
Csoka /Csuka, Tzuka, Zucka/ v Joannes Moschopolisszból /1765-1798/. - János /1811-1851/. - Naum 1756. - Konstantin /1781-1838/. - Anasztas /1779-1851/. - Joannes /1776-1835/ g.
Csonka /Tzonikasz/ Michael 1768. - Janku 1795.
Csorlenda Michael Szipiszchából, Ádám 1816.
Csuka /Csoka/ Joannes 1776-1835/ g - János ügyvéd 1848.
Dedényi v Michael 1785. - Naum alias Leon 1785. Nemesek 1784-től. - Nicolaus 1785.
Degetzi Demetrius 1793.
Demeskyn István nemes /1860-1933/. Fia: István.
Demovszky Georg 1761.
Daniel v Georg 1818.
Darnyai Johann 1770.
Darvaru K.Stephan + 1803.
Daskal /Daszkalu, Didaszkalu/ g Christodul Kozánából /1771-1806/. - Johannes Michael /1773-1815/. - Demeter de Kozina alias Daskal 1789. Testvérei: Kozinai Astris Mihály és György 1799.
David A.Konstantin 1801.
Dely g N.Konstantin 1802. - Paul 1832.
Delio Panajot 1827.
Demi v Basilius 1812.
Demsa v Szilárd /1822-1896/. - Pál /1838-1903/. Fia: ifj.Pál. - Naum /1830-1867/. - Antal /1844-1870/.
Demecsky Georg 1767.
Demeter /Dimitriu/ Andreas v 1785. - Naum 1789. - Emanuel g /1773-1845/. - Jeroki g /1746-1841/. - Demeter v /1775-1815/. - Anasztás v 1788. - Nicolaus v 1748-1830. - Panajot g 1789. - Johann 1744. - Johann Popa v 1821. - Michael g 1832. - Konstantin 1855. - Kristóf 1775. - Thomas 1753. - Leon 1808. - N.Lázár g 1873.

Demetrovics Erasmus /Jerasimus/ 1799.- Paul. - Döme /1809-1858/. Michael V 1807. Naum V 1807. Fia: Demeter. - Demetrius 1770. - Stephan 1746.

Denkovics g Matheaus /1735-1810/. - Konstantin /1772-1812/.

Demona Anasztáz 1781.

Derra /Dera, Deron/ V /nemesi kereskedő család, nevadai előnévvel/. Johannes + 1794. - Thomas 1745. - Athanáz 1785. Fia: Naum /1754-1841/. Fiai: Anasztáz /1787-1853/, Athanáz /1790-1836/, Konstantin 1821, Alexandrosz 1881, Michael /1789-1871/, Naum /1802-1868/, Peter. Anasztáz. Fiai : Nicolaus 1816, Andreas, Michael, Konstantin 1823. - Michael /1805-1882/.

Despotopulo Michael g /1767-1835/. - Konstantin /1771-1836/.

Diamandi Kristóf 1767. Kasztoriából jött. Paulus 1781. - Thomas /1738-1807/.

Diela Kozma Penajot 1791.

Dimiter Anasztáz 1789.

Dimkovics g Mathias 1789.

Dimo Joannes 1793. - Nicolaus 1798.

Docsu /Docso, Docsa/ V Ambrosius /Vruso/ Grabovából /1740-1825/. Fiai: Michael /1795-1836/, Naum /1791-1828/ és Konstantin 1824. - Georg /1780-1855/.

Dogal /Dogaly/ g Konstantin nemes "büdi" előnévvel /1765-1830/. - Joseph /1806-1832/.

Doma /Dohma/ V Eftim /1798-1865/ kereskedő. - Demeter papirkereskedő /1800-1876/. Fia: István 1843. - József 1881. - Naum /1838-1861/.

Dora V Athanáz 1789. - Szilárd 1924.- Sándor 1930.

Dornuzy /Dornuszisz, Dernusch/ g Tyrnovóból Rizos + 1794. Fiai: Christatosz + 1836, Sándor /1769-1841/.

Dornay Joannes 1770.

Dotoruszisz Vretesa nemes + 18o1.
Dragacsiesa l. Tergacsika
Drinkovics Mathaeus 18o6.
Driska Michael 1835. - Johann 1835. - Anastasius V /1791-1856/.
Drochlin Julius 1789.
Degeo V Konstantin 1833.
Dudunik Demeter író 1856. - Anasztaz /1789-1855/.
Duka & Georg 182o. - Theodor 1789.- Konstantin 18o2.- Emil 1866.- Miklós 1866.- Peter 1866.- Ferenc 1881.- Báró Duka Aladár tábornok + 1937.
Dunba Sterio 1863.
Duncsa V Demeter 1814. - Emil /1838-1884/. - Miklós 1881.- Antal /1852-1929/. Fiai: Iván + 1922, Kálmán.
Dunkovits V Demeter 1833.
Durcsa V Demeter 1793. - Anasztáz fia János 18o9.
Emanuel Anton & /1751-1811/. - Leszkarisz /1722-18o6/. Arzén 1738.- Konstantin /1736-18o6/.
Emanuelovics Nikolaj 17o1. Fia Mihály 1739.
Emanuel alias Michalcvics V Nasato 1785.
Farsakati Naum 18o2 Moschopoliszból.
Fardy V Sterio /1783-1825/. Fia: Demeter /1813-1825/.
Fasuloglu Nicolaus 1815.
Fejérvári V Paulus 18o6. Fia: Demeter.
Fenekoty V Jenkins 1789.
Filechtum Thomas 1738.
Philipp /Filippu/ V Kostas borkereskedő 1769. - Emanuel & /1796-1849/.
Philipovics Ignatius 1758.- Demetrius 1775.- Jakab 1775.- Kostas 1775.- Martinus /18o5-1855./
Filtso /Ficso, Filcsu, Ficsu/ & Demeter /1751-1821/. Alexandrosz 1751.- Ignatiosz 1768.- Thomas dohánykereskedő 1789.- Nasato /1814-1859/.- Johann /1773-1858/.-Sándor 1844.-Vasail /1763-183o/.

Filczoglu /Filesogli/ ∱ Thomas Johannes pipakereskedő /1732-1812/. Testvérei: Demeter 1792.

Fitsovits ∱ Demetrius sertéskereskedő 1786.- Demetrius /1796-1842/.

Foru /Forro/ ∱ Theodor /1777-1853/.

Gallo Theodor 1792.

Garba Ioan 18o7.

Gavalla 1737.

Georg /Georgiu, Georgievits, Georgovics, Györgyi/ György y 1731.- László 1731.- Abraham 1775. - Michael 1755.- Sztojen ∱ 1767.- Chrysaphisz /1799-1824/ ∱.- Relisz 1785.- Haggi Constantin 1789.- Haggi Theodor ∱ parókus /1765-1835/.- Theochar Haggi Georgiu /1758-1812/. Christoph y 1818.- Christo y 1785.- Pópin 1789.- Monolisz 1794.- Chrisaph 18o7.- Sztanko 18o6.

Georgovits /Jorgovics/ Joannes /1779-1851/ ∱.- Joannes ∱ /1791-1852/.- Theodor /176o-1834/.

Geras N. 1835

Gerasimo 1. Jerasimo

Gerek Jakob 1729.- Johann 1739.- Jurko 1715.

Garba y Peter Nano 18o6.- Johann 18o6.

Gertzik /Gercsea/ y Christophoresz 18o8.- Joann /1778-1846/.

Gerga y Sphyridon /1791-1869/ kereskedő.

Getscho /Gecső, Getsoglu/ y Cirill /1772-1826/.- Theodor /1784-1842/. Fiai: Naum 1822.- Michael 1821.- Cirko 18o6.- György /1817-1878/ kapitány.- Demeter /1781-1836/. Fiai: Konstantin 1813, Georg, Julian.

Ghilka /Gyilka/ y Janinából származó, 1813-tól nemesi család "désánfalvi" előnévvel. Konst.Emanuel szőrmekereskedő 1813.- János 1763. Fiai: Emanuel, Theodor 1850., Konstantin, Georg 1815.- Mihály 1863.

Gilányi Mátyás 1839.

Gina /Gyna/ v Ádám hajógazda + 18o2.- Nagyto kereskedő /1736-18o1/.- Joannes 1793.

Gioza /Gyoza/ Vrete 1796.

Gyra v Anton /172o-18oo/.- Konstantin 184o.- Georg 1755.- Demeter 1761.- Nagyto 18o6.- Naggi Anton 18o7.

Glykaris József + 1937.- Gyula 193o.

Gobesan /Gobicsany, Kopicsány/ v Demeter 1759.

Gobusztany v Demetrius 1785.

Gora v Anton /1782-1829/.

Gorok János 1729.

Görög Stephanis 1825.

Gosdovszky /Gustovsky, Gutovszky/ v nemes Konstantin 18o7.- Ádám.

Gozsdu v Emanuel ítélőszéki bíró, magyarokhoz húzó román politikus /18o2-187o/.- Elek író 1855-1919.

Grabovan alias Csetiry

Grabovszky v nemes földbirtokos család 1823-ból "apádiai" előnévvel. Athanas kereskedő /1779-184o/. Fia: György ügyvéd /1819-1875/.- Athanáz testvére: Constantin /1781-1844/. Fiai: Athanáz /183o-1874/, Konstantin /1812-1868/.- Anasztáz 18o6.- Augusztt 1881.

Grechuli /Borsody/ 1866.

Grec Miklós 1699.

Gridu v György 1821.

Grodenovics Demeter 1789.

Grossesko Moyses 1846.

Grundi /Grundy, Grundits, Grundovits/ v Joan fakereskedő /1719-18o7/.

Guda /Guta, Gutta/ v Kiszunából származó család. Georg /1778-1863/ kereskedő. Testvére: Simon /1785-1857/. Fiai: Demeter vezérigazgató /1827-19o5/ és Georg /1828-19o2/.- Alexander /1818-188o/.- Johann /182o-1883/.

Gunarisz Joannes H. Nikolau 18o2.

Gurasto Georg 1786.

Gusdovszky l. Gozdovszky
Gusio /Gussu, Gusso/ g Kosztasz 1789.- Georg 1761.
Guszi M. Georg Kozániból jött kereskedő.
Gyerga y Joann 1821.
Gyika l. Ghika
Gyila Doda 1789.- Franciscus 1768.
Gyira l. Gyra
Gyista Vreta 1789.
Gyon y Chyriani 18o8.- Naum 1818.
Gyossa Janko 1755.
Gyurkos Michael 1838.
Hadzsi /Hagji, Hadschi/ Demeter g 1767.- Georg 1799.- Nikola Johann és Georg 18o6.- Joannu Anasztáz 18o3.- Panajot 1787. Fiai: Konstantin Manuel, Daniel.- Michael l. Sisseni alatt.- Demeter 1738.- Andrea Esterio 1768.- Arsenius H.Nikolau.- János képviselő 1892.és testvére György. -
Hagrits Georg 18o6.
Hadsipeju g Joannes 1792.- Demeter /1771-18o6/.
Haltya Peter 1789.
Haris alias Lyokmo család Kozániból jött g Harisziosz /1763-183o/.- János /1745-181o/. Fiai: Demeter /1785-1855/. István + 1855, Konstantin /1799-1859/. Tódor 1855. Demeter fiai: János /1813-1889/. Sándor ügyvéd /1818-1887/, György táblabiró /1819-1899/, Pál Konzul /183o-19o2/. Fiai: János /1874-1898/ és Sándor /1875-1885/. Másik Haris család g: Gergely /182o-1879/. Fiai: Demeter /1844-1921/ és Pál kereskedő /1841-19o6/. Fiai: Sándor /1876-1942/, György /1886-1918/ és Miklós.- Konstantin /1739-18o4/.- János /1765-1828/.- Sterjosz /1761-1851/.- Christosz /18o1-1833/.
Horváth alias Mendzuka. 1794 óta bárói család, Gyöngyösről jött. Michael 178o. Fia: Konstantin 1785.- Antal /1795-187o/ megyei esküdt.

Hrely Georg 179o.
Hrisztu l. Christu
Hulliera /Hulyera, Chulliora/ Demetriosz Ziszi /1749-182o/.
Huseu g Theodor 182o.
Ikonom l. Oeconom
Ilia g Theodor /178o-1847/.
Ilits Demeter 184o.
Illés g Demeter 1858.
Jakov Demeter 1841.
Jakumi Georg 18o2.
Jancsu György 1863.
Jenkovits y Andreas 1782.- Demetriosz 1793.- Nicolaus kereskedő 18o7.- Konstantin g /1757-1819/.
Jonicsáry g Komáromból jött nemes család "dragomirestyei" előnévvel, Miklós /1778-185o/.- Mihály 1801.- Sándor /1821-19o4/.- Demeter /1812-1864/.- Josznes /18o6-1868/.- Iván /1869-1934/. Fiai: László, Iván, Miklós.-
Janoti g G. Vaszili 1767.- I.Anasztás /1776-1824/.
Janovics /Josnovics, Jovanovits/. Georg 1737.- Nicolaus g /1733-1813/.- Lázár kereskedő 179o.- Nicolaus g /1766-1831/.- Sofronie /1786-183o/.- Nicolaus g kereskedő 1858.- Michael 18o7.- Konstantin g /1786-1826/.- Paul y 1863.- Jakov y .- Lázár /1816-1868/ szászados.- Triandafil /1777-1835/.
Jeppa g Theochar /1747-1831/.
Jeso g Demeter 1789.
Jeftin Costa 1789.
Jeroki g Demeter 1821.
Jerasimo /Jeroky, Gerasimo/ Demeter 1822.
Jerikoglu g Konstantin /1749-1809/. Testvére: Chrysaph. Fia: Theophil 1809. Fiai: Georg ügyvéd és Margarit 1866.
Joan /Ioann/ Christo g 1785.- Konstantin y 1821.- Georg 1789.- Demeter 1789.- Rado 1768.

Josnides H. Theodor g 1857.
Josnovics l. Jenovics
Jolly g Demeter 1789.
Jonescu g Demeter főispán /1809-1885/. Fia: Péter 1850-1875.
Joseph Vreta 1792.
Josin y Jenko 1789.
Jossa g Theodor.
Jovitza g Athanaz 1774.- András 1866.- Sándor vegyész /1846-1906/. Fia György.- Alexander /1789-1863/.
Juhász Johann 1789.- Konstantin g /1775-1812/.
Kaczaven /Kacsoven/ Demetrius 1793.- Joannes D. 1794.
Kacsarten Joannes 1792.
Kalistrata y Gregorius
Kalojere alias Berati.
Kallo /Kalo/ g Georg 1765. Theodor /1780-1865/.- Konstantin 1803.- Fia Theodor 1831.- György /1787-1869/.- Joannes 1829.
Kalojannisz Hadzsi g Sztajkosz /1759-1831/.
Kapitanovics y Anasztáz 1785.
Kaplaxosz Konstantin 1828.
Kapnary y Moschopoliszból jött család. Nicolaus 1764.- Georg 1768.- Joannes /1810-1836/.- Konstantin /1796-1831/.
Kapra /Kapry/ Konstantin 1792.
Karnatosz g Demeter 1863.
Caprima y Konstantin 1785.
Karatzasz Joannes mártir 1797.
Karatzutza Aurentius 1815.
Karenitko Joannes Timovóból 1766.
Karet y Theodor 1821.
Karatsa /Karatgye/ y Theodor Bitóliából jött kereskedő 1824.
Karcsu y Theodor 1833.
Kardara /Karder/ y Nicolaus 1797.- Demetrius /1720-1809/.- Georg 1808.
Karyotis g Sterio 1820.
Charit Koszta 1790.

Karkaliky /Karkalics/ v Sosa 1786.- Nassto 18o7.- Michael 1821. Fia: Alexander 1821.
Chersea Demeter 1767.
Csalovits v Peter 1821.
Kegyre v Konstantin 1789.
Kestori H.Anasztáz Theodori 1775.
Kesztra Michael parókus + 178o.- Paul /1733-178o/.- Joannes földbirtokos.
Katics 179o.
Katona Georg 175o.
Katuszics /Katusch/ v Szipisszchai család. Spyridon vásznokereskedő 1769.
Katusics /Katusa/ v Stephan 1785.
Kefala g Demeter /1743-18o9/.
Kentenar /Gyeptenar/ v Moszchopolisszból Vretta /174o-1814/.- Thomas 176o.- Demeter 1755.- Georg /18o3-1837/.- Anastasius /1861-19o9/.
Kestics Pacus 1738.
Kisteczi Kosmta 179o.
Kyrar Demeter.- Michael 1755.- Georg 1754.
Kyriaki g Demeter /177o-1816/.- Gergely 1951.
Kyriam g Demeter 1769.- Joannes 1767.
Kyrovics g Athanáz 1769.- László 1792.- Johann 175o.- György 1765. Fiai: Michael 1765, Nicolaus 1756, Peter 1756.
Kis Georg g nemesi család 181o.- Pál /18o8-1867/ v a szabadságharc tábornoka.
Kocsu l. Kotsy
Koda /Code/ v Georg kereskedő /1782-185o/.
Kodratosz g Athanasiosz 179o.
Koentzy /Koinzy, Kojnezy/ g Kozániból jött család. Mitzius + 1833.- Georg 179o.- György ügyvéd /18o2-1869/.- Joannes Horisiu 1864.- Konstantin gyapotkereskedő 1792.- Naum 1769.- Demeter /1759-1831/.
Kogitvo v Anastasius 1833.

Kojoka v moszchopolissi család. Joannes 179o.- Georg kereskedő 1785.

Koischor /Kuisor/ v Moszchopolisszból jött kereskedők. Christoph 1793. Fiai: Anton 1833 és Konstantin ügyvéd 1812.- Thomas /1774-1854/.- Michael /1795-1823/.- Starze 179o.- Konstantin Nikodótulajdonos /18o4-1879/.- Michael G. 1785. Fia: Sztavros /1764-1812/. Fia: Alexander 18o9.

Kojonsy /Kojuncsi/ Konstantin 1815. Memoli 1792.- József 1827.

Kokoly M.1835.

Koloska g Szterioss 182o.

Kommeta g Stephanus /1762-183o/.

Constantinus Georg papirkereskedő 1793.- Joannes /173o-18o6/.- Nicolaus v /1792-1829/.- Vaszili 1789.- Emanuel g 182o.- Michael v 1815.- Demetrius /1748-18o8/.- Georg 1881.- Szpiridon 1824.- Miklós 1924.- Simeon /1819-1869/ g.

Konstantinovics /Constantinides/ Alexander v 1792.- Michael 1785. Fiai: Nicolaus, Johann, Michael 1842.- Popin 1789. Márk, Anasztáz 1857.- Gregor 181o.

Konsrly v Miklós. Fia: Demeter 1878. Fia: Demeter 1928.- Daniel + 1877.

Konicsány /Kopcsányi/ l. Gobesen

Korbatsy N. Georg

Korsoven /Korsovany/ Konstantin 1796.- Theodor 1789.

Kosta György 1794.- Thomas 1761.- Michael 172o.- Jano 1738.- Paul 175o.- Panajot 176o.- Sina 1832.- Demeter v 1785.

Kotsy /Kocsu, Kotso/ g Athanáz 1755. - Georg /1738-1818/.- Demeter 182o.

Kosak v Theodor 1821.

Kostovich Vreta 172o.

Kozakovics Peter 18o8.

Kozinai l. Daskal

Kozma Georgius /1761-1806/ - Joannes g /1749-1809/. - K.elias Csonka Michael v 1785. - Vazul g 1841.

Kozmanovits /Kuzmanovits/ y Georg 1815.- Joann /1782-1932/.- Georg g /1814-1852/.

Chriszi /Chrysitza/ g Konstantin /1746-1826/.

Chrisztodulu g Georgius 1788.- Thomas 1796.- Sztojan 18o8.- Thoma 1788.- Margarit 18o5.- Theodor 1769.

Christu /Christo/ g Demeter Szalonikiból /1755-1823/ - Georgius Kostoriából 1789.- Kristóf 1753.- Peter /1796-184o/.- Joannes + 1797.- Dimosz /1739-1829/.- Chrisztosz /1758-1836/.

Kristóf /Christoff/ Georg 1755.- Johann 1738.- Andreas 1768.- Konstantin 1762.- György 1844.

Ktenora y Naszto 1789.- Vretta 18o6.

Kukumgyel /Kokongel/ y Johann 1789. Naszto kereskedő /1724-181o/. Fia: Georg + 1819.

Kulentriszka Stephanus Moschopoliszból 1783.

Kurty Konst.Michael y 18o7.

Curtovitch alias Joanovits Lázár 179o.

Kurucz Károly tábornok 1877-1934/.- Kornél 1931.

Kutkutsky g Konstantin 1815.- Georg /1761-1828/.

Kuzmanovits l. Kozmanovits

Leczko /László/ Johann 1789.

Letzkovits Naum y /1769-1851/.- Alexander.- Nicolaus g börkereskedő /1768-1846/. Fiai: Konstantin, Alexander, Michael 1834.- Demetrius g /1764-1825/.

Letzkuli Joannes 1788. Fia: Georg.

Lakatori g Demeter festő /1798-1864/.- Leonde 1843.- Leondiosz /1754-1821/.

Lekatzi Konstantin 1815.

Lapa Bosco Vellesből.

Lapedatto /Lapedato/ y Joseph /18o5-1894/.

Laszkarisz /Laszkaralisz/ g Angelaki /17o8-1798/ Szalonikiből jött kereskedő. Fiai: Alexander, Georg, Demeter /1774-1829/.- Naszto 1767.- Ádám 175o.

Lazar Alexius g Nagyszebenből. - Naum v /1767-1809/. Fia: Joseph + 1805. - Georg v /1748-1830/. Fia: Konstantin /1792-1854/.- Georg v nagykereskedő /1786-1824/.- Márk 1795.- Martinus 1792.- Demeter 1866.- Joannes /1739-1804/.- Naszto v.- Heracles /1840-1902/.- Ambrosius /1741-1804/ Szatisztából.

Lazarovics Joan /1783-1838/.

Lemberg g Anasztáz 1797.- Konstantin Penajot 1805.- Georg 1806.- Paul /1801-1830/.

Leonard /Leonardo/ g Joannes Ambelagiából /1807-1859/. N.1838.

Leonda Demeter 1815.

Leonti g Georg tanító 1779.

Lepora /Lepura/ v Anasztáz /1748-1812/.- Alexander /1783-1838/.- Fia: Anasztáz /1807-1879/ bőrkereskedő.- Thomas 1765. kereskedő.

Lyka alias Lykovszky v kereskedő család Varsóból.- Demeter /1737-1819/. Fiai: Konstantin /1793-1870/, Anasztáz + 1802, Theodor /1788-1847/.- Pál /1810-1866/. Fia: Sándor + 1865, Anasztáz 1824. Fia: György /1845-1907/.- Demeter + 1937.- Miklós /1857-1943/.- Sándor 1850-1915.- István /1862-1922/, Emil.- Andreas /1833-1852/.- Konstantin /1793-1870/.- Konstantin 1924.

Lymsia Costina 1781.

Lyokano l. Haris

Livadaris Andreas g v /1774-1819/.- Joannes /1808-1880/.

Liza Demeter 1740.

Loiyzu /Luissy, Logis/ g Georg /1720-1817/.- Joannes /1761-1823/.- Peter 1797.

Luka/e/ Nicolaus bőrkereskedő 1792.- Konstantin 1739.

Lulja /Luja/ v Naum 1789.- Joannes 1738.

Luverzija Georg 1803.

Lupsan v Jonko 1789.

Macsinka l. Matzenka

Macso v Bitóliából jött kereskedők. Georg /1783-1853/.- Nicolaus /1748-1817/. Fia Georg /1783-1853/. Fia: Nicolaus 1816.

Mahler Joannes 1835.- Peter 1836.

Mahovszky g Anasztáz /1742-1806/.

Maiso Demeter.

Malagetzo /Malagets, Malagatzi, Malagecz, Malagics/ v Moszchopoliszból. Anasztáz /1771-1806/.- Nicolaus /1769-1830/. Testvére Franciscus 1802. Fia: Naum 1826.- Samuel 1758.- Sztamo 1784.- Vreto /1752-1826/.- Ignác 1866.- Nicolaus fiai: Theochar /1771-1837/, Georg, Demeter, Anasztáz /1823-1868/, Konstantin.

Malaky g Georg 1785. Fiai: Miklós /1791-1859/ és Antal. Miklós fiai: János /1876-1922/, Mihály /1878-1930/, Konstantin, György 1930. Antal fia: Gyula és Miklós /1837-1912/.- Emmanuel H. /1785-1821/.- Tivadar 1924.

Malecsko Anasztáz 1839.

Mandry v Daniel fia Georg 1817. Fia: Daniel /1817-1893/.

Mandrino v Marcus /1788-1834/. Fiai: Nicolaus 1824, Demetrius 1827.- Michael /1827-1872/.

Mandzuka /Mancuka, Manduka/ alias Horváth.

Meno /Menno/ v bitóliai származású nagybirtokos család. Demeter /1777-1815/. Fiai: János és István /1812-1888/. Fia Konstantin /1844-1888/. Fiai: István és Sándor.- Demeter /1835-1917/. Fiai: Leonidas + 1941 és Miltiades olimpikon + 1935.- Emmanuel 1807.- Konstantin 1780.- Nicolaus 1760.- Athanáz 1767.- Demeter 1924.

Manolovits János 1738.

Manoly Miklós 1694. Demeter 1737.- Athanáz 1760.- Demeter 1789.- Georg 1792.- Chariszioss 1789.- Konstantin kereskedő 1765. Fia Joannes 1806.- Laszkár 1789.- Lázár 1793.

Manussi Joannes Szlatisztából nemességi "ohabicai" előnévvel 1827. Fia György /1722-179o/. Fiai: János és Athanáz. János fia: György.

Margarith Vaszil 1761.- Skarlat + 1819.- Georg /1811-1867/ ügyvéd.

Marko v György pap 1798. Fia: Tivadar /1816-1896/ orvos-professzor.

Marinkovics Georg 1764.

Marko g Stoylus 1815.

Markovits Joannes / 1776-1849/.- Konstantin 1823.

Marto v Simo 1789.

Mártony Andreas 18o8.

Matits v Joannes ügyvéd 1824. Fia: Nicolaus 1825.

Matzenka /Macsinka/ v . Konstantin Moszchopoliszból bőrkereskedő /1755-18o5/.- Christodolus bőrkereskedő Serresből + 183o. Fia: Georg 1825.- Christophor /1798-183o/.- Anasztáz /1788-187o/ pék.

Mavrikiosz /Mavrikiu/ g Miklós kereskedő /1771-18o3/.

Mavrokordat Muruzi g Sándor hg. 1782 szabadkőmüves páholy alapitó.

Mavrommatisz g I.N.P. archimandrita Linoszból /1786-1868/.

Mavuszi Steriosz /1754-18o9/.

Mercse Georg g v 1857.- Joannes g 1857.- Demeter v tanitó /1793-187o/.- Peter v /18o9-1835/.

Merzari Konstantin 1794.

Metrias Nicolaus 1799.

Michael Alexius 18ol.- Koszta g v 1789. Nicolaus g 1785.- Alexander 18ol.- Georg g /1771-18o9/.- Joannes 1814.- Andonisz 18o7. Apostol v /1793-1810/.- Theodor g /1744-1811/.

Michaílovits Naszto v 1785.- Alexius g /1764-1849/.- Demeter /1775-1815/.- Dr.M.Stephan 1837.- Michael /1777-1817/- Mercus 176o.- Nicola 1737.- Joannes g pap 1791.- Georg /1762-18o8/.- Stephanus g /1786-1832/.

Micso Demeter /1738.- Athanáz 1737.- Naszto 1767 Moszchopoliszból.- Busa 1769.

Miculescu Joanichius † pap /1823-1887/.

Milinkovics /Milinko/ g Euthymius /1771-1827/.

Milio /Milyo, Millio/ g Szerresből Nicolaus /1739-1810/.
Fiai: Paul, Joannes /1806-1836/.

Milos g György 1844-1882. Fia György 1930.

Miroslavlevits g Milos 1847.

Miskovits Lázár 1815.

Mitriczs v Neum 1789.- Georg 1775. Fia: Demeter 1775.- Ignatiosz /1716-1853/.

Miszi g Georg 1820.

Mladenov g Ziszi 1841.

Mocsonyi /Mocsáry/ alias Popovics Moszchopoliszból jöttek.
A nagybirtokos család 2 ágának ősei: Mihály és András. Mihály leszármazottai: 4 fiu, Samuel, Peter, Mihály 1783, Neum. Mihály fiai: Demeter, Johann, Mihály /1811-1890/. András fiai: Peter, Konstantin, János, Neum. János fiai: András 1812 és Péter /1814-1858/ voltak. Péter fiai: Demeter, Gábor, Johann 1836. András és utóda 1783-ban nemességet kaptak Foeni előnévvel.
A két ág összeházasodott: Mocsonyi Mihály és Foeni Mocsonyi Katalin házasságából született János 1836, Peter 1837, Gyula 1839 és Jenő 1849.- Sándor 1905.- Zeno 1905.- Georg /1824-1887/.

Mocsumeziorli Georg 1724.

Moisilovits g Johann 1806.- Andreas /1803-1841/.

Monirovits Georg v 1837. Fia: Sándor 1839.

Monasterli /Manastelli/ Elias Rácskevéről v 1775.- Demeter g v 1750.- Christoph 1792.- Christodul g /1768-1823/.- Georg és Alexander testvérek 1844.- Johann és Elias testvérek 1831.- Stephan 1857.- Frigyes 1881.

Mortzsal /Mertzsal/ Theodor 18o5.- Peter + 181o. Fia: Márton.
Mossico /Musico/ v Demeter Bitoliából 1819. Fia: Georg /1825-1875/.
Moska /Mosche/ v Moschopoliszi család 1782-től nemes "Ivándad" előnévvel. Naum 1767. Fiai Constantin 1785 és Michael.
Muratiesz /Muraty/ g Kozánából jött kereskedő család. Konstantin fiai: Panajot /1785-1843/ és Emmanuel + 1819. Fiai Konstantin 1858 és János + 1873. Unokatestvére: Georg + 1861.- Mihály + 1875.- Joannes fia: Demeter /1774-18o4/.
Murgu /Murgs/ r Eftimiu r /18o5-187o/ román radikális politikus.
Murosa Milos 1746.
Mustecz r Lázár 1838.- János /1844-1872/ ügyvéd.
Muti v Sztamo Thomas 18o1. Fiai: Theodor, Johann, Konstantin.
Mutovszky v Theodor /1798-1867/.- Konstantin /18o6-1835/.- Joannes /18o1-1865/.- Thomas 1853.
Mutso /Mucso, Mucsu/ v Nicolau 3 fia: Georg iskolaigazgató /1792-1834/, Andreas /1795-187o/. Fia: Georg 1843.- Naum 1821. Fiai: Mihály bíró /1825-1898/, Vazul 1829, Konstantin 1833.- Elias /1798-183o/.
Nako /Naku/ Dojranból származó 1813-ban gróffá vált g család. Kristóf /1745-18oo/ dúsgazdag kereskedő. Testvére: Cirill. Fiai: Konstantin és Alexander /1785-1848/. Fia Kálmán 1822-ben született.- János 1833.- Demeter ömagy /1798-1873/.- Theodor /1795-1848/.
Nanno Athanaz 175o.
Nautscho v Nicolaus 18o7.
Nasto g Joannes 1752.- Georg 1738.- Georg Moschopoliszból 1765. Anasztáz 1766.- Konstantin 177o.
Naum György 1847.
Nedelko /Nedelku/ r Demeter /1812-1882/. Fiai: Damaszkin /1844-1884/ és Theodor /1857-189o/. Fia:Szilárd - Sándor /1811-1886/.- József 1843.

Nemesa /Nemese, Nemeska/ g Georg /1769-1829/.- Johann 18o9.
Nenovics b Simeon börkereskedő Szisztovoból 18o5.- Paul Simeon /1863-1828/.- Nicolaus 1769.
Nico g Georg 1783.
Nicola /Nikolau/ Georg börkereskedő 1789.- Konstentin v /1782-1853/.- Michael v /1842-1822/. - Lázár g /175o-1827/ Lucas g a 1785. Panajot g 1816.- Paul g 1792.- H.Rafael 1788.- Joannes 1738.- Hadzsi Arsenius g b /176o-18o5/. Fiai: Theodor, Georg, Nicolaus, Michael 18o5.- Hadzsi Johann g /1768-1828/.- Theochar 1766. Márk g /1782-18o9/. - Peter g /1787-1844/.
Nicolits g Simon 1815.- Szlavi 18o6.- Christoph 1819.- Athenáz 1755.- Michael /1784-18o9/.- Paul / 1733-18o8/.- Konstantin /1789-1851/.- Christosz /1769-1834/.
Nicomara v Zoga 1789.
Ninka g 1789.
Nitta Georg 1836.
Nota v Joannes /1791-1849/.
Oikonom /Ikonon, Oeconom/ Kasztoriából származó család Georg v /1731-18o4/,- Demeter 1789. Fia: Konstantin v 1833.- Georg fia Sebastian g /1779-1828/.- Georg /1828-19o5/.- Joannes Papakoszta v börkereskedő /1764-1834/. Fiai: Konstantin, Naum.
Óvári Joanichius v 1793. Fia: Elias Nonaszterly.- Nicolaus Rácskevéről 1793.- Andreas 179o.- János g /1768-1836/.
Ötvös g Demeter 182o. Fiai: János és Konstantin 1831.- Gregorius 1835.- Demetrius /1772-1834/.
Pachy g Genathy 1789, Jerakisz 1818.
Pacsacsi l. Paziazzi.
Pacsu v Trandafil 1789.- Demeter 1767.- István g .- János /1859-1939/.
Pagajan Nicolaus 1726.
Pako Georg 1789.
Paleologus g Joannes 1789.

Palikucsevity előzőleg Palikuttya v J. 1866.

Panajot /Panajott, Panajotu/ Athanáz g Vitkukiból /1739-1799/. Fia Alexander v /1796-1848/.- Delioss g /1766-1842/.- Koszta /177o-1819/.- Michael /1763-18o7/. - Anasztáz g 1785.- Nicolaus fia Paul.- Konstantin 1739.- Demeter 1866.- János 1737.- Manojlo 1737.- Kozma v 1773. Fiai: Alexander és Kozma 1826. Fia: Kozma /1796-1816/.- Theochar 1792.- Demetrius 1793.- Nicolaus g 18o3.- Michael 18o6.- Hadzsi Michael 1793.

Pantazy /Pantasy/ g Johann 1845. Fia: Konstantin 1846.

Pap/p/ Zsigmond r 1847 pap.- Michael /1762-1842/ nemes 1828.- Demeter 1824 és testvére Georg /1766-1855/.- Nicolaus 1852.

Papadopulosz Georg g /1786-1817/.

Pappafy g Gregor /1784-1844/. Fiai: Timót, János /1819-1866/.

Papa Georg /Papajeorjiu, Papagyörgy/ g Johann 1783.- Konstantin 1783.- Michael 1783.- Naum /1742-18o6/.

Papa Harisziu g /1776-1811/.

Papajakobi Demeter g /1767-1844/.

Papajannopulosz g Panajot /1752-1834/.

Papakoszta /Papa Constantin/ Athanáz 177o.- Johann v 1815.- Christoph g /1777-1835/.- Christoph g 1819.-

Papalazar /Papalazo/ g Georg /1786-183o/.

Papasoglu /Papaso/ g Emanuel 182o.- Christoph 1812.- Matheus 1841.- Christo 1815.- Michael /18o3-1863/.

Pappa Theodoru l. Theodorovics.

Pareko /Parecco/ Frandafil 183o.- Michael 1832.

Paskal /Paschgall, Paschalisz/ g Kozániból jött család 1796.- Anton 1785.- Joannes 1796.- Theodor 1789.- Fia Athanáz.- Georg /1748-1825/. Fiai: Ferenc, András és Antal.

Paziazzi /Pacsucsi, Patadzi/ v moschopoliszi család. G.Johann 18o6.- Haggi P.Nicolaus nemes "medvési" előnévvel 1782.- Michael ügyvéd 1836.

Pavly Demeter 1790.
Pazuli g Anasztáz.
Pecza Demeter 1754.
Pelenga /Pelenka/ g Kasztoriai család. Konstantin fiai: Athanáz /1745-1818/, Anasztáz /1765-1809/, Diamendi /1742-1807/. Athanáz fiai: Konstantin és Manoli /1765-1809/.- Anasztáz fia: Manoli.- Diamendi fiai: Georg /1746-1801/ és Manoli fia: Manoli.. Donján 1755. - Arancsi 1775.- Athanáz /1725-1800/.
Peskar /Peskary/ v Konstantin 1807.- P./Halász/ György /1815-1865/ ügyvéd.- Döme /1815-1872/.
Peter /Petro/ Joannes 1760.- Nicolaus 1782.
Petropulosz Joan g /1782-1812/.
Petrovics Anton /1757-1809/.- Demeter 1775.- István 1765.- Abreham 1765.- Georg 1773.- Joannes /1782-1817/. Nicolaus g 1761.- Nicolaus g 1789.- Konstantin v /1788-1836/. Péter 1775.- Hadzsi Sztojan v /1778-1845/. Fia: Peter /1810-1854/.- Joannes /1755-1822/.- Konstantin 1832.
Pezodrom Joannes 1806.
Pila v Konstantin 1799.
Pilta Gyra 1807.
Plakomeni Naum + 1773. Georg 1773.
Platoni Chrisztosz Kozánából,- Georg Paschal Platoni + 1825 és Johannes Pachal Platoni + 1812.
Polyzoisz g Kondosz irodalmár tanító 1794.- Athanasziosz /1742-1820/.
Pometa v Moschopoliszi család. Kosztа /1744-1810/. Testvére Naum 1801. Franciscus 1793. Mindnyájan bőrkereskedők.- Sztamó g /1785-1850/.- Vreta 1789. Marcus, Emmanuel 1840.
Pompéry /Pampéry/ v János /1819-1884/ író. Miskolcról jött család.

Pontika /Pondiko/ g Szalonikiből származik. Alexiosz 1795.- Alexander 1755. Testvére: Michael 1747.- Alexander fiai: Georg, Konstantin és Nicolaus /1787-1853/.- Paul /1792-1824/.

Popovics Demeter g 1777. Fia: Konstantin.- Dionisziosz /Papajennuszisz/ g püspök + 1828. Fia Euphronius Rafael tanár /1774-1853/. Popovics alias Mocsonyi családot l. Mocsonyi cimszó alatt.- Ignatiosz /1810-1846/ b.- Georg 1755.- Marcus 1768.- Leonta Joannes g /1745-1827/.- Kristóf 1757.- Paul v g 1832.- Johann Jordan Sistorból g testvére Paul /179?-1826/.- Georg g 1828.- Simon g - Joan - Peter g /177?-1839/ - Theochar g /1765-185?/.

Papp Demeter g /1784-1829/.

Pordanovics g Emmanuel /1748-1821/.

Poto v Demeter 1875.

Prevdicska /Prefficsko/ v Michael 1723.

Prendo v Michael 1814 Bitoliából jött.

Priba v Szipischából Theodor 176?.- Fia: Máté.- Georg 1755. Testvére Demeter 1754.- Antal.

Proden l. Popovics

Prodanovics /Pordanovics/ Ábrahám 173?. Fiai: Anton 1745 és Johann 1741.

Pukutsy Konstantin 1793.

Puljevics /Puliovics, Pulovics, Pulgovicz/ v Athanáz 1815. Fiai: Michael 1821.- Georg 1785.- Konstantin.- Alexander.

Pully /Pullio/ v Michael /1799-1851/.

Pufka /Puffka/ g Konstantin Kesztoriából /1767-183?/. Fia: Johann /1804-1846/. Michael /179?-1842/.- Naum fia Michael /1766-1836/.

Puscariu /lovag/ János r septemvir.

Puskás r Demeter tanító /1809-1857/. Michael 1838.

Pusztai alias Görög Miklós 1696.

Radivojevics Joannes 1764.- Christoph 1757.

Radovicsics Stephen fia Demeter 1810.
Radoval Peter 1737.
Radovics Joannes /1768-1808/.
Radul Joan 1767.
Raphti y Vrusso 1785.
Rakoslav Georg 1742.
Rajkovits y Márk /1734-1804/, fiai: Anasztáz 1791, Konstantin /1797-1850/ és Naum. Konstantin fiai: Márk /1824-1869/ tanácselnök, Nicolaus 1825, Eugén 1835, - Lázár, Johann 1806.- Georg g /1760-1827/.- János g /1809-1849/.
Rako László Egerből 1792.
Rally /Raliasz/ g Konstantin /1751-1819/, Georg 1748.- Charis 1739.- Konstantin /1779-1834/.- Joannes /1784-1864/.
Raszlavics Nicolaus 1808.
Rasztovszky Konstantin 1826.
Razmirovics Andreas 1823.
Ridovits g Georg 1820.
Riga g Diamendi 1820.- Dániel 1847.- Konstantin /1780-1830/.- Nicolaus 1738.
Riso g Alexander 1818,- Chrisztosz /1871-1836/.- Konstantin /1821-1841/.- Georg Chr./1809-1842/.
Rista /Risto/ Sztany 1770.- Nicolaus 1815.
Romilus y Anasztáz 1833.
Ronty y Vrustin 1789.
Roda Joannes 1807.
Rosa /Rozsa/ Ruzsa/ Demetrius 1793.- Joannes 1738.- György 1793.- Georg y orvos.- Nicolaus y /1763-1824/.- Peter 1802.- Thomas 1762.- Theodor g /1745-1833/.- Joannes 1816.
Rosoliberauer g Haggi 1789.
Rossu János g pap 1846.- Titus /1846-1886/ hivatalnok.
Rus Demeter 1767.

Sacellary /Sagelleth, Szekelleriu/ Kosánból származó nemesi család "szókási" előnévvel ℔. Georg 1758.- Joannes /1724-1809/. Fiai: Demeter 1789, Konstentin 1789, Márk és Georg. Demeter fiai: Anasztáz és György. György fia: Demeter /1776-1855/ és Mihály. György fia: György. Fiai: György 1924, Pál 1924, József.- Naum /1791-1839/. Fia Alexander.- Theochar.

Sacellion Charisziosz ℔ parókus /1733-1811/.

Saka Joannes 1745.

Saretary ℔ Georg 1785.

Sarules Constantin 1835.

Seruna /Schaguno/ ỿ Brutus 1837.- Vreta 1802-1848.- Ambrosius 1835.

Serali ℔ Anasztás 1821.

Sergeni G.Mantzosz 1800.

Scerpeta Joannes 1755.

Sentan oder Dasiry Petirma 1789.

Schula ỿ Naum 1785.

Schwarz ℔ Demeter 1820.

Szeraslis /Szeraszli/ ℔ Fr.Georg 1799.- Satojan /1775-1841/. Fiai: Konstentin és Joannes /1815-1853/.

Szepuntzi Athanáz /1740-1801/.

Szerb Tivadar ℣ "Kuvini" előnévvel /1800-1868/ septemvir.

Szuru Theodor 1767.

Szideris /Szideri, Syder, Sieder/. Bitoliából jött család. Michael ỿ 1740. Testvére Demetrius 1755. Fiai: Angelisz ℔ /1785-1820/.- Demeter.- Georg /1730-1801/.- Marton 1741.

Szilkora Leszkar 1764.

Simbra ỿ Naum 1789.

Simeon /Simu, Simo/ ỿ Koszta ỿ Bitóliából ỿ /1753-1836/. Fia: Demeter 1831.- H.Theodor 1794. Fiai: Georg és Athanáz.

Simonovits Pantazi /1716-1806/.

Sina v Moschopoliszból jött bécsi bankár báró család óriási magyar birtokkal, "hódosi és kisdiai" előnévvel. Simon /1753-1822/. Fia: György /1782-1856/. Lánchid építéséhez pénzt kölcsönzött. Fiai: Simon /1810-1876/. Bőkezü mecénás volt.

Synapel g Georg tanitó /1770-1848/.

Siseani alias Hadzsi Michali Paul 1791.

Skarda g Joannes /1761-1826/.

Skarlat g Margarith /1794-1819/.

Skutary v Athenász 1808. Fiai: Péter 1820 és Konstantin 1825.

Sofrona /Soffron/ v Michael /1760-1806/ bőrkereskedő.- Naszto 1807. Argiri 1766-1807.

Somody Mihály 1737.

Sonte G.Johannes Moschopoliszból 1769.

Sontides g Demeter kántor 1858.

Soroggar v Koszta 1789.

Sotira Zephir Theochar v 1835.

Spyridon g Sp.Konstantin /1777-1849/.- Joannes 1777.- Gergely /1791-1869/.- György /1810-1829/.

Spiro /Spyro/ g Anton /1780-1834/.- Konstantin /1822-1882/. Fia Emil /1885-1934/.- Kornél /1812-1874/.

Stambuli /Stampoly/ Constantin 1765.- Thomas, Anasztáz g 1789.- Joannes 1762.

Staniades /Stanadi/ g Demetrius 1746.- Georg 1821.- Nicolaus /1785-1852/.

Stanko Demeter 1761.

Stankov g Sándor 1873.

Stankovits g Sámuel 1794.- Christoph 1750.- Johann 1784.- Fiai: Sztanko /1752-1806/ és Johannes.- Georg 1815. Thomas 1788.- Demeter /1724-1809/.- Nicolaus 1785.- Konstantin + 1939.

Stassino Dionysius 1821.

Stasinov Konstantin 1830, Dionysius 1830.

Stavros g Anastasius 1820.- Georg /1777-1832/.

Stavry Konstantin 1793.

Stella v Petrus /1751-1854/. Fiai: Nicolaus, Andreas, Michael /1820/, Konstantin 1823.- Theodor 1807.- Daniel 1821.

Stephanovits Basilius 1793.- Demeter g Kesztoriából 1775.- Gregorius 1803.- Konstantin v /1770-1815/.- Joannes 1710.- Fiai: Vaszilisz, Mojzes, Michael.- Kozma Nikodem + 1827.- Kirill g /1808-1852/.

Sterio /Sterju/ v Georg /1750-1822/.- Károly /1821-1862/ festőművész.

Stojan g Georg Szerresztből 1809.- Naum 1770.

Stojanovics Naum g Kesztoriából /1737-1819/.Fia: Georg +1803.- Anasztáz 1778.- Johann 1815.- Stephan v /1772-1809/.

Stoica Nicola 1737.

Stojkovics g Timotheus 1785.- Filipp Kesztoriából /1757-1822/. Fiai: Naum és Joannes /1749-1809/.- Joannes /1801-1830/.

Striko v Nicolaus 1805.- Georg /1727-1814/.

Stoilu /Stoilo/ g Christodul /1773-1823/.

Straino Joannes 1758.

Stroinovics Gabriel 1758.

Siuliu Georg 1801.

Sulya Naum 1790.

Sulyera Demeter 1808.

Schuljovszky /Sulovszky, Szulyovszky/ v Moschopoliszi család. Georg /1750-1815/.- Antonius 1791.-

Szabó József 1759.

Szaplinczey l. Papp.

Szerhetly g Kozsnából érkezett család. Nicolaus 1789.- G.Trendafil 1803.

Szkopiliáky Georg g 1789.

Szlavoy /Szlavuj, Szlavoja, Szlavuja/ g nemesi család. Nicolaus 1815.- Georg 1780. Testvére: Theodor von Nicolits 1755.- Georg fiai: Konstantin 1764. és Alexander 1766.- Theodosius 1790.-

Szretiku Joannes 1745-1808.
Sztavrehan 1767.
Sztupa z György "bogdándi" előnévvel nemes, gyógyszerész /1811-1884/.
Szuics Imre g 1810.
Szuszkier Georg 1792.

Tekietsy /Tekácsy/ g Kozsniból jött nagykereskedők. Nemesi család "berzsy" előnévvel. Konstantin /1756-1820/, fiai: Nicolaus 1822, Georg /1788-1844/. Demeter. György fiai: Konstantin, Miklós 1874, Sándor.- Joannes fia Demeter + 1819.= Laszkaries 1860.- Joseph 1866.
Tekics Konstantin 1792.
Temesváry Joannes 1745.
Theodoru g Konstantin + 1812.- Emmanuel /1730-1813/.- Thomas /1756-1826/.
Theodorovics Joannes g pap 1809.- Th.Tomori y Athanáz 1812. Testvérei Mátk, Emánuel.
Terczy /Tertzy/ g Kozáni család. Emmanuel fia János /1760-1842/. Fiai: Athanáz, Emánuel orvos /1799-1859/, Konstantin /1802-1869/ polgármester. Athanáz fia: Sándor /1844-1906/. Fia György /1891-1958/.
Tergatsika /Tergacsika/ y Kristóf 1772.- Stephan /1774-1830/.
Terpco /Terpko, Trpku, Terpo/ y Kasztoriából jött család. 1825-től a Vrányi nemesi előnevet használták vezetéknévként. Manno 1735.- Demeter /1751-1815/. Fiai: Georg /1775-1850/, Argir g /1773-1845/, Konstantin /1783-1850/, Theodor. György fia: Konstantin 1850.- Konstantin fia: György 1858.- Sándor 1858.- Thomas /1734-1809/.- Demeter 1751-1804.
Tielioge g Kozáni család. János + 1902. Fiai: Georg /1841-1900/ - Vazul tanító /1850-1915/. Fia: Fülöp titkár. A németek elhurcolták 1944-ben.
Timo Paul 1738.

Tinkovits v Demeter 1835. Fiai: János 1829.- Péter 1835.
Tyro /Tyru/ g Demeter /1799-1836/.
Tolnsa Vrulsa 1793.
Tollio /Tullio, Toljo, Tollyo/ g Kozáni család. Demeter 1768. Fiai: Joannes /1755-1818/ és Konstantin /1769-1829/ - Georg /1779-1816/.
Thoma /Thomas, Thomu/ Demeter 1764 - Kristóf 1789.
Toskoglu Georg 1811.
Trandafyl /Trandafill, Zenzafyl, Osencsafil/ g Anasztáz /1799-1851/. Testvére Georg /1753-1818/. Fia Michael 1820. - Trandafil 1738. - Michael v /1781-1842/. - Kozma orvos /1814-1848/.
Trandafyllides g Michael 1866.
Tuffa Michael /1841-1829/.
Tupo /Tupa/ v Athanáz 1785.
Turnai Konstantin 1755.- Joannes 1792.
Turnovics Anasztáz 1755.
Turuntzias G. Joannes g 1798.

Uglu g Julich
Ulasz Georg

Vaits /Baits/ Johann 1788. - Demeter 1838.
Vajona /Vajna/ g Kozánából jött család. Nicolaus fiai: Georg /1752-1800/ és Konstantin 1794.
Vajdovits Thomas 1760.
Vantsott /Vantsoti/ g Joannes 1800. - Georg /1780-1837/.
Vardakidisz g Haralambosz tanító 1858.
Varta /Warta/ g Demeter fia Panajot 1789. - Paul /1794-1832/.
Vasili /Vasily, Vaszíliu, Baszily/ g Athanáz 1755 - Anasztáz /1753-1823/. - Georg 1750. Fia: Joannes 1800. - Demeter /1763-1829/. - Nicolaus 1805.
Vasziliadisz Miklós /1805-1859/. - György /1858-1901/ - György /1808-1867/.
Vasziliovits Thomas 1753.
Vasdekasz /Bazdeka/ g Konstantin 1858. - Hilarion parókus 1940.
Velderi J.Demetrius /1787-1857/. - Miklós /1831-1852/.

Velikos /Velko/ g Athanáz /1784-1854/.
Visnya /Visnye, Wischnya/ v Nászto 1751. Fiai: Alexander /1769-1814/, Konstantin /1771-1837/. Georg 1797.- Alexander fia: Konstantin 1813.- Joseph 1845 ügyvéd.
Viszikutya Peter 1793.
Vitaly /Witely, Vitalis/ v Georg /1775-1850/. - Fiai: Joannes, Stephan, Konstantin /1815-1882/ kereskedő. -Sterio /1765-1830/ - Fiai: Athanáz /1816-1886/ és Sándor 1817.- Dionysius /1779-1845/.
Vojnovics Georg 1760.
Vrányi l. Terpeo
Vretovszky János 1844 és fia: János.
Vruss Joseph v 1785.
Vukovalla Filek v 1858.
Vulpe /Vulpi/ v Demeter /1748-1814/. - Fia: Athanáz /1783-1818/. - Georg 1795.
Vulcsu g Panajot /1744-1820/.

Zacharia Miklós /1855-1939/. Fia Miklós + 1935. - Szilárd /1837-1866/.
Zako /Zacho/ g Joannes 1793.- Michael 1820. - József 1857. - Lajos 1866.
Zaphiry /Zafiri, Zephir/ g Thomas 1789. Fiai: Alexander 1820, Spyridon, - Athanáz 1768. - Isaac 1789. - Johann 1790. - Nicolaus 1767. - Kosztasz 1803. - Ignatius 1792. - Michael 1815. - Theochar 1835. - Gabriel /1816-1883/ kereskedő. Fia György.
Zaraly g Georg /1774-1814/. Testvére: Anasztáz /1788-1844/.
Zegro /Zego/ v Anasztáz /1799-1858/ - Konstantin + 1828. - Nicolaus 1830. - Demetrius 1821. - Athanáz /1798-1858/.
Zembo /Zimba, Zsembo/ v Naum fia Konstantin 1785. -
Zicco l. Czicco
Zigune Joannes 1765.

Zisy /Zissy, Sissy/ v Demeter 1789. - Sterio /1763-1821/. - Stephan 1795. - Triandafyl /1861-1821/.

Ziuru /Zsuru, Zsuro/ v Anasztás /1766-1804/. Testvére Theodor 1785. Fiai: Georg, Kosta /1790-1840/, Anasztas. Naum + 1792. - Thomas 1792.

Zletko /Zlatku/ g Demeter 1789. - Konstantin + 1805. - Joannes /1786-1837/ - Theodor 1815 - Theolog 1806 - Dosko 1807 - Heggi Z. Christoph 1805. - Chrysophis /1755-1809/.

Zophieli Michael 1755.

Zograf g Athanás 1800. Georg 1789 és testvére Nicolaus /1770-1830/ Fiai Ignác 1847 - György /1775-1856/.

Zottiry g Agni 1789.

Zupan /Suppán/ v Joannes 1769.

Xduli = Christoduli

Xylopulos g Emmanuel /1783-1807/ - Margarit 1807.

Xidrili Margarit 1806.

V.

JEGYZETEK

JEGYZETEK

1. TÉLFY Iván és PECZ Vilmos ujgörög vonatkozású cikkeinek felsorolását l. Horváth MGB 87-92, 84-86.

2. EPhK 58/1934/ 84-88, 191-194. Görög nyelven: Νεοελληνικὸς μελέτης σχὶν Οὐγγαρία. Νέα Ἑστία (1937) 651-661.

3. HORVÁTH M.: Az ipar és kereskedés története Magyarországban a három utolsó század alatt. Buda 1840.

4. THALLÓCZY L.: Utazás Leventében. A keleti kereskedelem története Magyarországon. Bp. 1882.

5. TAKÁCS S.: Kereskedelmi mozgalmak hazánkban I. Lipót alatt. MGKSz 6/1899/ 343-etk.

6. ECKHART F.: Kereskedelmünk közvetitői a XVIII. században. Századok 52/1918/ 356-391.

7. SCHÜLER I.: A görögök vezetőszerepe Magyarországon a korai kapitalizmus kialakulásában. Közgazdasági Szle. 15/1905/ 174-190, 293-316. Görög nyelven: Ἡ ἐν τῇ ἐξελίξει κεφαλαιοκρατίας πρωτεύουσα δράσις τῶν Ἑλλήνων ἐν Οὐγγαρία. Βιομηχανικὴ καὶ Βιοτεχνικὴ Ἐπιθεώρησις 17 (1930) 10-13

8. PACH ZS.: Az eredeti tőkefelhalmozás Magyarországon. Bp. 1952.

9. RÚVES Ó.: Οἱ Ἕλληνες τῆς Οὐγγαρίας Szaloniki 1965.

10. LAMBROSZ SZ.: Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ μακεδονικοῦ ἑλληνισμοῦ. Athén 1912.

11. VOJADZIDESZ I.K.: Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῆς Αὐστροουγγαρίας. Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλάδος 1926.71-78.

12. NATSZINA Th.: Οἱ μακεδόνες πραγματευτάδες εἰς τὰς χώρας Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Szaloniki 1933.

13. LIKITZISZ G.: Αἱ μακεδονικαὶ κοινότητες τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Kozani 1952.

14. VAKALOPULOSZ A.: Οἱ Δυτικομακεδόνες ἀποδημοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας Szaloniki 1958. 6s ió.: Ἱστορία τῆς Μακεδονίας /1354-1833/. Szaloniki 1969. 366-380. Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. B' Thessaloniki. 1964. 394-400.

15. POPOVICS D.J.: O cincanima. Beograd 1937.

16. MODI G.Ch.: Συμβολὴ καὶ ἐπίδρασις τῶν Δυτικομακεδόνων ἐπὶ τῆς πνευματικῆς - οἰκονομικῆς ἀνάπτυξιν τῆς Σερβίας κατὰ τὸν 18ον - 19ον αἰῶνα. Ἀριθοτέκης 7.

17. HORVÁTH E.: Az ujgörögök. Bp. 1943. 43-79.
18. OZSEBE GY.: Görög kereskedők nyugtái Bornemissza Anno gazdasági naplóiban. Századok 49/1915/ 461.
19. Ez a kb. 300 címszót tartalmazó bibliográfia az MTA könyvtárában van letétben.
20. A magyar állam anyagi támogatásával számos görög templomot renováltak. A tokaji és váci templomot a tanácsok megvásárolták és templommuzeummá alakították. - Ujabban Somogyi Antal kezdte el a templomokban található görög ikonok visszaállítását.
21. MÜVES O.: Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ Ἑλλήνων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Ἑλληνικὰ 19/1966/ 296-347 V.ö. Prosser P.: Görögök sírfeliratai magyar temetőkben. Bp. 1943.
22. GRÁF A.: Jeórjiosz Zavirasz budapesti könyvtárának katalógusa. Bp. 1935.
23. HAJNÓCZY I.: A kecskeméti görögség története. Bp. 1939. 39-49.
24. Kéziratban van meg a könyvtár állományáról néhai Popovics Konstantin parókus által készített katalógus.
25. BIHARI J. - MÜVES O.: Az egri görög sírfeliratok és könyvek. Eger 1959. Az Egri Pedagógiai Föiskola Füzetei 132.
26. MÜVES O.: Roumis énekeskönyveknek és Zavirasz György munkáinak kéziratai Szentendrén. AntTan 8/1961/ 293-299. MÜVES O.: Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν ἐντύπων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἑλληνο-ορθοδόξου σερβικοῦ ἐπισκοπείου στὸ Σέντρε-Ἔντρε τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Ἑρανιστής 15/16 (1965) 97-105.
27. CAMARIANO N.: Catalogul manuscriselor grecesti. Tomul 2. Bucuresti 1940.
28. HODINKA A.: A tokaji görög kereskedőtársulat kiváltságának ügye /1725-1772/. Bp. 1912. /Értekezések a Történeti Tudományok Köréből XXIII.4.
29. GÁRDONYI A.: Pest város keleti kereskedelme a XVIII.században. Historia 1930. 1-3.sz. Röviditve: Gárdonyi.
30. Történeti Szemle 3/1914/ 592.
31. HORVÁTH E.: Ujgörög tanulmányok Magyarországon. EPhK 58/1934/ 194. - HORVÁTH E.: Magyarok és görögök. Magyarország és Kelet-Európa /szerk. Gál István/ Bp. 1947. 177.

32. NÍVES Ó.: Stand und Aufgaben der Forschungen zur Geschichte der in der neueren Zeit. Berlin. Szerk. J.Irmscher-H.Minsemi. Berlin 1968. 313-316.

33. HAJNÓCZY i.m.

34. HODINKA i.m. - LASCARIS M.Th.: Le compagnie des marchands Grecs de Tokay au XVIIIe s. /Deuxieme Congrès International des Études Byzantines 1927./ Belgrade 1929. 1961. - VOLIDISZ Th.: Ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία περὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Τοκαΐας. Ἐπετηρὶς τῶν Βυζαντινῶν Σπουδῶν 22 (1952) 75-81.

- NÍVES Ó.: Ujabb adalékok a tokaji görögség történetéhez. AntTan 2/1955/ 260-261. - SASVÁRI L.: Mikor telepedtek le a görögök Tokajban? /AntTan 8/1/1961/ 128. - SASVÁRI L.: Mikmiklódott tokaji görögök és rácok nyomában. Egyházi Krónika 15/1966/ 3-4.sz. - TAMÁS L.: A tokaji orosz Borvásárló Bizottság története. Sárospatak 1963.

35. NÍVES Ó.: A ráckevei görögök nyomában. AntTan 6/1959/ 117-122.

36. NÍVES Ó.: Fejezetek a szentendrei görögök életéből. AntTan 6/1961/ 114-127.

37. SZENDREI J.: Miskolcz város története. Miskolc 1886, 1911. - POPOVICS K.: A miskolci görögök egyházi és társadalmi élete. Chronika 8/1944/ - HORVÁTH B. - MARJALAKY KOSS L. - VALENTINY K: Miskolc. Miskolc 1962. 40-42; 193-197. - MARJALAKI KOSS L.: Görög kolónia Miskolcon a XVIII.szd-ban. Borsodi Szle 1960. 6.sz. 548-551. - HORVÁTH B.: A miskolci gökügkeleti templom építésének története. Herrmann Ottó Muzeum Közleményei. 1956.jun.

38. KARCSU A.A.: Vácz város története. Vác 1880.

39. CAMARIANO N.: L'organisation et l'activité culturelle de la Compagnie des marchands Grecs de Sibiu. Balcania 6/1943/ 201-241.

40. KRETZIASZ Ch.: Λεύκωμα τῆς ἐν Στεφανούπολει Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος /1787-1937/. Bucuresti 1937.

41. SZTAJICS V.: Cincari u Novon Sadu. Glasnik Isztoriskog Drustvo 1936. 253-283. - SZTAJICS V.: Compania Graeca Neoplatensis. Glasnik Isztoriskog Drustva. 1963. - SZTAJICS V.: Gregyja za kulturnu isztoriju Novog Szada. Novi Sad 1947. 140-177. - NÍVES Ó.: Görögök a Duna-Tisza közén. /AntTan 13/1966/ 92-98.

42. NÜVES Ö.: Görögök Nagykanizsán. AntTan 7/1960/ 232-235.

43. SOPRON J.: Monographie von Semlin und Umgebung. Zemun 1890.

44. BIHARI J.: Fejezetek az egri szerbek és görögök történetéből. Az Egri Ped.Főiskola II.évkönyve 1956. 393-456. - BIHARI J. - NÜVES Ö.: Az egri görög sírfeliratok. - NÜVES Ö.: Adatok az egri görögök történetéhez. AntTan 5/1958/ 78-81.

45. ZOLTAI L.: Debrecen százados kiadalma a görög kereskedőkkel. Debrecen 1935. - SZŰCS I.: Szabad királyi Debrecen város története. Debrecen 1871.II.k.579-581.

46. VEGLEDSZ I.: Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἀποικία ἐν Βενετίᾳ. Βενετία 1872.

47. KOLOZOGLU M.: Geschichte der griechisch-orientalischen Kirchengemeinde "zum hell.Georg" in Wien. 1912. - DÖLGER G.: Wien und Neugriechenland. Wien 1943. - FRCZ A.: Die griechischen Konfleute in Wien. Wien 1898. - EVSZTRIADISZ S.: Ὁ ἐν Βιέννῃ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ κοινότης τῶν Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ὑπηκόων. Alexandria 1912. - VAKALOPULOSZ A.: Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 386-394.

48. KONSZTANTINIDISZ M.: Ἡ ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνική Κοινότης. Νέα Ἡμέρα 1906-7.

49. SCHWARTNER M.: Statistik des Königreichs Ungarn. Pest 1798. 137.

50. Természetesen e munka görögországi kiadásában ezt a fejezetet is teljes alapossággal fogjuk kidolgozni és azokat az okmánykat is közölni fogjuk a függelékben, amelyeket másutt történt megjelentetés miatt ezuttal nem teszünk közzé.

51. A Turcici mercatores és Turcici subditi kifejezések tágabb értelmüek, mint a Graeci, Rasciani vagy Armenti elnevezések, mert az előbbiek közé tartoztak "cum Turcico dominatui subjecti Graeci Armeni, Rasciani, tum Judaei" /OL HFT Misc. fasc. 2.N° 8.1779/.

52. A Somogy megyei görögök 1771. évi összeirásában még igy találjuk a megnevezést: Rasciani sive Graeci.

53. A görög kutatók arra hivatkozva, hogy a makedovlachok és a többi nemzetiségek görög érzésüek és müveltségüek voltak, sokszor elhallgatják a gazdagságot alkotó többi nemzetiséget. A pesti görögök története viszont éppen azt bizonyitja, hogy az egység a görögök és makedovlachok között nem volt mindig olyan erős, hogy a két nép közé egyenlőségjelet lehessen tenni. Popovics D.J. belgrádi professzor viszont makedovlach részről esett tulzásba. Szerinte a makedovlachok elgörögösödött vlachok és mesterségesen elválasztotta őket a görögöktől. Összeállitott névsorában még

még nyilvánvalóan görög családokat is a cincárok közé sorolt pl. Popovics püspököt, Angelaky, Agora, Asztry stb. családot. Nem csoda, hogy görög részről polemikus választ váltott ki e munka. Hodi C.Ch. idézett művében ui. a makedóniai görögség szerepét domborította ki Szerbia szellemi és gazdasági életének fejlesztésében.

54. SCHAUER i.m. 10.

55. Az összeírásokat l. OL HHT Misc.fasc. 2 N° 8. 1771.

56. Így az illyrek közé sorolták egyes jelentések a románokat, görögöket, sőt előfordul, hogy a ruténeket is. HANÁCZY I.: A magyar közoktatás története Mária Terézia korában. Bp. 1902. 25o.

57. SCHWARTNER i.m. 1o2.

58. Magyar Nyelv Értelmező Szótára s.v. "Görög". - GRÜNWALD B.: A régi Magyarország 1711-1825. Bp. 1910. 282.

59. HICKER A.: Die Völkerung der Österreichisch-Ungarischen Monarchie. Wien 1869. 82. - CZOERNING K.: Ethnographie der Österreichischen Monarchie. Wien 1857. III.k. 154.

6o. SCHAUER i.m. 11.

61. JORGA N.: Istoria comerţului romănesc. Epoca veche. Bucuresti 1925. 131-132.

62. Makedónián a török uralom alatt azt a területet értjük, amely jelenleg négy országhoz /Görögország, Jugoszlávia, Bulgária és Albánia/ tartozik.

63. CÁFRINOVI 33. - LAMBROSZ: Σελίδες, 25-26.

64. MORAVCSIK Gy.: Bevezetés a bizantinológiába. Bp. 1966.44.

65. A makedovlachokra vonatkozó legfőbb irodalom megtalálható POPOVICS D.J. i. munkájában és az Enciklopedija Jugoszlavijában s.v. "Cincari" II.k. 379-38o.

66. KOSZEV D. - IRISZKOV H. - ANGELOV D.: Bulgária története. Bp. 1971. 16.

67. MORAVCSIK i.m. 44. STUCK A.: Zur Landeskunde von Griechenland. Frankfurt a.M. 1912. 63.

68. VAKALOPULOSZ A.: Ἱστορία τῆς νέας Ἑλλάδος, I.35-37.
VAKALOPULOSZ A.: Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 356.

69. A makedovlachok elgörögösödési tendenciáját tükrözi DANIIL DAVID moszchopolisszi cincár pap négynyelvű könyvének akrosztichikus bevezető verse, amely így kezdődik:

Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, Ἀλλόγλωσσοι, χαρῆτε
κ' ἑτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ῥωμαῖοι νὰ γενῆτε
Βαρβαρικὴν ἀφήνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἦθη.

Szbornyik v csesztu na professor I.Miletics.Szofja 1912. 163.

7o. POPOVICS D.J. i.m. 19-22.

71. LAMBROSZ Sz.: Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ οἰκογένειά Σίνα. Neosz Hellinomnimon 21/1927/ 162.

72. WEIGAND G.: Ethnographie von Makedonien. Leipzig 1924. 51. - FÉNYES I.: Magyarország statistikája. Pest 1842. I.k.79. - JIREČSEK K.J.: A bolgárok története. Nagybecskerek 1889. 1o6,2o4.

73. SCHEER i.m. 1o.

74. PÁSZTOR M.: A százötven éves Lipótváros. Bp. 194o. 59.

75. Az újvidéki görögök és vlachok hosszú vita után 1823-ban Communitas Graeca et Romanovlachica nevet vették fel. SZTAJICS: Gragyja, 142.

76. Az albánoknak kb. 7o %-a volt mohamedán, 2o %-e görög-keleti és 1o %-a katolikus. ARATÓ E.: A külpolitika hatása a balkáni népek nemzeti felszabadító mozgalmára a XIX. században. Századok 98/1966/ 535.

77. "Inhabitatores non uniti ritus Pestienses nequaquam ex duabus sed quattuor nationibus conflati sunt: Illyris utpote Graecis, Valachis et Bulgaris..." ML Okiratok 9.

78. JIREČSEK K.J. i.m. 482. - MASLEV Sz.: Die Rolle der griechischen Schulen der griechischen Literatur für die Aufklärung des bulgarischen Volkes zur Zeit seiner Wiedergeburt. Über Beziehungen des Griechentums zum Ausland in der neueren Zeit. Berlin 1968. 339. - A görög iskolák hatása alatt a bolgár kereskedők még saját házukban is elgörögösödtek. MIDDENHAUSER E.: Forrongó félsziget. Bp. 1972. 76.

79. OL MTT Misc.fasc. 2 N° 8. 177o.

8o. PASZKALEVA V.: Wien und die bulgarischen Kaufleute im 18. und 19. Jahrhundert. Österreichische Hefte 1962.2.sz. 1o7-115. - ARATÓ E.: Kelet-Európa története a 19. század első felében. Bp. 1971. 87.

81. Magyar Nyelvőr 94/197o/ 483-484. s.v. Román.

82. VUJICSICS Sz.: A pesti szerb templom. Bp. 1961. - A magyarországi szerbekre vonatkozólag. TIKIN J.: A szerbek története. Nagybecskerek 1892. - PAVLOVICS Sz.: Szrbi u Ungarszkoj. Novi Sad 1933.

83. I.TÓTH Z.: Az erdélyi és magyarországi román nemzeti mozgalom /179o-1848/. Bp. 1979. 89.

84. LAMBROSZ: Σελίδες 25. GOPCSEVICS S.: Makedonien und Alt-Serbien. Wien 1889. 113, 124, 135, 142.

85. Hogy a nevekből a nemzetiségre való következtető milyen hibára vezetett már ACSÁDY I. statisztikai munkájában is, DAVID Z. bizonyította be./Tört. Statisztika Forrásai 1957. Kluy./

86. A görögök összeírásai megtalálhatók az OL Misc.Fasc.2. Nº 8. megfelelő évi csomóiban.

87. OL HHT Depart.Rel.Gr.n.u. 1817. fons 5.

88. MORAVCSIK Gy.: A magyar történet bizánci forrásai. Bp. 1934. - MORAVCSIK Gy.: Byzantinoturcica I-II. Bp. 1942-43. - GYÓNI M.: Magyarország és a magyarság a bizánci források tükrében. Bp. 1938.

89. Bizánc történetére vonatkozólag l. A.P. KAZSDAN - G.G. LITAVARIN: Bizánc rövid története. Bp. 1961. Studium Könyvek 25.

90. MORAVCSIK Gy.: Bizánc és a magyarság. Bp. 1953. E munka végén a 109-117. lapokon alapos irodalmi tájékoztató található.

91. HORVÁTH M.: i.m. 20. SALAMON F.: Budapest története. Bp. 1885. II.k. 593.

92. DARKÓ J.: Ἑλληνοουγγρικαὶ σχέσεις κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ κατόπιν τοὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν χρόνους. Νέα Ἑστία 5/1951/ 120-125., 195-198.

93. HORVÁTH: Ujgörögök. 45.

94. SZENTKLÁRAY J.: A dunai hajóhadak története. Bp.1886.64.

95. TÉLFY I.: Συναγεία Ἑλλήνων καὶ Οὔγρων. Delialisz N.P.: Ἀναμνηστικὴ εἰκονογραφημένη ἔκδοσις Π. Χαρίσης. Kozani 1935. 32-35.

96. HOLL B.: Wagner Bálint kátéjának első kiadása. Magyar Könyvszemle 78/1962/ 293-302. - HORVÁTH MGB 92.

97. KONSTANTINOPULU T.A.: Ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία στὶς λαϊκὲς Δεμοκρατίες Athén 1952. 73. HERVAY F.: L' Imprimerie Cyrillique de Transylvanie au XVI-e siecle. Magyar Könyvszemle 81. /1965/ 204.

98. PIRNÁT A.: Die Ideologie der siebenbürger Antitrinitarier in den 1570-ten Jahren. Bp. 1961. 54-114.

99. JORGA: Istoria commertului romînesc. 131-132.

100. KTENASZ, i.m. 6.

101. THALLÓCZY, i.m. 122.

102. OL. Erdélyi Fiscus Lt VI. D fasc.

103. OL Erdélyi Fiscus Lt. VI D fasc. 1 e-ben megtaláltuk e privilégium szövegét, amelyet CAMARIANO, N. bukaresti kutató még nem ismert a nagyszebeni görögökről irt idézett munkájának irásakor./209.l./ - Minthogy e privilégium nem jelent meg azóta sem, azért a közeljövőben szeretnénk azt közzétenni.

104. Érdekes megjegyezni, hogy a portánál az osztrák császári tolmács szerepét 25 éven át Panajotti Miklós nevü görög töltötte be.

105. TAKÁCS S.: Erdélyi görög kereskedők 17o1. évi szabadalomlevele. MGTSz 6/19o2/ 287.

106. Az összeirást megemliti THALLÓCZY i.m. 117. ő azonban téves adatot közöl: 323 személyt. A görögöknek ezt az összeirását, amely ugyancsak az OL Erdélyi Fiscus Lt-ban található, a privilégiummal együtt szintén szeretnénk közzétenni.

107. THALLÓCZY: i.m. 88.

108. ZOLTAI L.: i.m. 8.

109. ACSÁDY I.: Magyarország története I.Lipót és I.József korában. Bp. 1898. 394.

110. JÚVES Ö.: Adatok az egri görögök történetéhez, 78-79.

111. ACSÁDY I.: Magyarország Budavár visszafoglalása korában. Bp. 1886. 289.

112. SASVÁRI L.: Mikor telepedtek le a görögök Tokajban? 128.

113. SZENDREI: i.m. II.k. 262.

114. KERTKES Gy.: Görögök Kassán a XVII. szd-ben. Századok 45/1911/ 366 skk. - KERTKES Gy.: Jövevény alföldiek és görögök Kassán. Századok 45/1911/ 289.

115. TAGÁNYI K.: Országos felügyelőség a görög kereskedők fölött. MGTSz 2/1895/ 79-8o.

116. A 12 pontból álló privilégium legfőbb pontjai: a szabad kereskedés biztositása, a kamarától való függés, a külön görög bíró választása, a katonai beszállásolástól való menteités, a megye kötelékébe fel nem vehetők, csak unitus papjuk lehet, eskütétel, hogy a törökök részére nem kémkednek.

117. Ekkor a hódoltsági területen a kereskedelmi élet jóval élénkebb volt./ACSÁDY: Magyarország I.Lipót alatt, 3oo./

118. A kecskeméti tőzsérekre és a debreceni kupecekre vonatkozólag l. ACSÁDY: Magyarország Budavár visszafoglalása korában, 282-283. - A tőzsérség kipusztulására l. KOMORÓCZY Gy.: A magyar kereskedelem története. Bp.1942. 39.

119. Ezt bizonyitja Lubenau konzulnek konstentinápolyi utazása közben 1587-ben Rákevén tett látogatásakor az ottani görögkeleti templomban talált öt görög könyv is, amelyet a helybéli görögök használtak. SOMOGYI Á.: Kunstdenkmäler der griechischen Diesporen in Ungarn. Thessaloniki 1970. 14.

120. AGSÁDY: Magyarország Budavár visszafoglalása korában, 46., 209.

121. Paulus JOVIUS: Historia sui temporis. Firenze 1550-1552. lib. XXIX.

122. A bennszülött lakosság kipusztulását bizonyitja az is, hogy Pest megyében 59 lakott helyiség maradt a 150 éves török uralom után.

123. GYÖRFFY S.: A kereskedelmi tőke kialakulása és szerepe Pest-Budán 1849-ig. TBM 12/1957/198.

124. GÁRDONYI A.: A hétszázéves Budapest. Bp.én.63.

125. SZENTKLÁRAY I.: Száz év Dél-Magyarország ujabb történetéből. Temesvár 1879.lol.

126. NAGY L.: Rácok Budán és Pesten /1686-1803/. TBM 13/1959/ 69.

127. CZOEBRIG K.: i.m. 276.

128. HÓMAN B. - SZEKFŰ Gy.: Magyar történelem. Bp. é.n. VI.22.

129. A pesti országos vásárokra vonatkozóleg l. GÁRDONYI: A hétszázéves Budapest., 86-93.

130. PÁSZTOR M.: Buda és Pest a török uralom után. Bp. é.n. 385-386.

131. DÜMMERTH D.: Pest társadalma /1686-1696/. Bp. 1968.

132. Dümmerth i.m. 112, 162., 248-250.

133. RÓMER FL.: A régi Pest. Bp. 1873.

134. GÁRDONYI 10. - Nikola Emmanuelről a PML-ben található szentendrei 1737-1743. évi protokollumának 435. lapján olvashatjuk, hogy ő 1743-ban Szentendrén telket vásárolt.

135. OL Budai kamarai admin. iratai 59. Armenier.

136. ÉRSEKUJHELYI M.: A magyar-szerb sertéskereskedés története. MGSz 9/1902/ 102.

137. NAGY L.: i.m. 70.

138. BÍRÓ Gy.: Adatok az egri görögök történetéhez, 79.

139. HAJNÓCZY i.m. 7.

140. TAKÁCS: Kereskedelmi mozgalmak, 412.

141. GÁRDONYI: A hétszázéves Budapest., 67.

142. "... nemo a vera Orthodoxa Romana Catholica Religionis alienus in concivem ullo sub praetextu admittatur aut toleretur." PALUGYAI J.: Magyarország legujabb leirása. Buda 1852. I.k.306.

143. NAGY L.: i.m. 88-89.

144. ACSÁDY I.: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Magyar Statisztikai Közlemények 12/1896/ 62.

145. OL Erdélyi Fiscus Lt. Fasc. G.

146. HAJNÓCZY i.m. 10.

147. HODINKA: i.m. 12.

148. A kamara sok utlevelet állitott ki számukra. TAKÁCS: Kereskedelmi mozgalmak, 411-412.

149. Szegednek ugyanekkor 5000, Pozsonynak 8000 lakosa volt. NAGY Z. - PAPP I.: Szeged. Bp. 1960.66.

150. ACSÁDY: Magyarország népessége, 44o.

151. THALLÓCZY i.m. 9o-92.

152. Igy pl. Erdélytől Györig 55 féle különböző tételt fizettek a hazai kereskedők. TAKÁCS: Kereskedelmi mozgalmak. 345-346.

153. A velencei kereskedelem visszafejlődésére vonatkozólag l. HEYD W.: Morgenland-Abendland. Leipzig 1963. 602.

154. VAKALOPULOS: Δυτική Μακεδονία 11.

155. ACSÁDY: Magyarország népessége, 44o.

156. NAGY I.: A kézmivesipar fejlődése és a céhrendszer reformja Pesten a XVIII. században. TMM 17/1966/.

157. GYÖRFFY: i.m. 2o2. /DL Intimata a.a. 14o8 és 2o39./ -

158. GÁRDONYI: 10.

159. Egyébként az 1696-ig letelepedett különféle nemzetiségü családokból az 1730-as években már csupán 1-2 leszármazott maradt meg. DÜMMERTH D.: i.m. 19. Az első telepesek tehát hamar felszivódtak.

160. NAGY I.: i.m. 61.

161. Hogy az 1725. évi korlátozó rendelkezést miért nem hajtották végre azonnal az egyes hatóságok, arra vonatkozólag l. e munka Kereskedelem c. fejezetét.

162. GÁRDONYI: 8.

163. PL Intimata a.a. 2039. és 1991. - GÁRDONYI 11-13. Egy 1738. évi összeirás szerint akkor 16 kereskedő és 10 szolga működött Pesten. /PL Járványügyi iratok 2. fasc. végén./

164. PML Misc. ant. 1737 - 6 - 10.

165. SCHWICKER J.H.: Geschichte des Temesser Banats. Pest 1872. 349.

166. MÜLLER Ö.: A görög kereskedők Sanitäts-Bedéje. Communicationes ex Bibl. Hist.Med.Hung. 34/1965/ 246-7.

167. MÜLLER Ö.: Fejezetek a szentendrei görögök életéből, 116.

168. PL Intimata a.a. 2081.V.ö.: GÁRDONYI 15. lapján a PL Intimata a.a. 2096. alapján összeállitott névsorral.

169. THALLÓCZY i.m. 104.

170. "Eos Graecos quaestores, qui Turcico Dominatui nullatenus subjecti sunt, in exercendo libero quaestu manutueri inviat. Cum vero illos, quorum uxores sub Turcico Dominatu degunt, ab omni alio, quam quem concluseus cum Turcicis Commerciorum Tractatus admitteret, quaestu arcendos praecipiat."

171. KOMORÓCZY Gy.: Borkivitelünk észak felé. Kassa 1944.151.

172. "Serio Parancsoltatik senki más Fejedelmeknek Országaiban Feje Vesztesége alatt elmenni ne merészellyen eö Felsége Hire és Szabadsága nélkül. Azon Görögöknek, akik Felsségi Török Országában tartózkodnak, magok portékáit Szent János napigh Darabonként elaggyák, mert egyébb iránt mind fog confiscaltatni". PML Protokollum Oppidi Szentendre 1744-47. No.5. 35-36.

173. ECKHART i.m. 366.

174. GÁRDONYI 16.

175. "... illi a venditione mercium minutiatim fiende saepius per nos serio inhibiti fuissent, his inhibitionibus non obstantibus merces suas omino minutiatim emere volentibus divendant." OL HTT Misc.fasc. 2. No 8. 1752-1754.

176. OL HTT Misc.fasc. 2.No 8. 1752-54. Az itt található névsor két személlyel többet tartalmaz, mint amennyit GÁRDONYI közöl /19.2./.

177. Emiatt előfordult, hogy még a vásárokon való árusitástól is eltiltották a görögöket, ezért a kancellária rendeletet küldött a kamarának, "... ne Graeci et Turcici subditi ab exercendo occasione publicarum celebrari solitarum nundinarum libero quaestu ulla ratione per tricesimales aut alios camerales subofficiales arceantur."

178. HTT Misc.fasc. 2.N 8. 1755-1769. - ML Intimata s.a. 3548. - GÁRDONYI 20-21.

179. GÁRDONYI 20.

180. NÜVES O.: Die Namen der Pester Griechen. Acta Linguistica 21/1971/ 122.

181. MARCZALI H.: Magyarország története a szatmári békétől a bécsi kongresszusig /1711-1815/. Bp.1898. 321-2. - KARLOVSZKY E.: Magyarország kereskedelmi viszonyai 1755-ben. MGSz 4/1897/. 201-240.

182. GÁRDONYI 23.

183. GÁRDONYI 25. - FALUDI-CHIL Z.: Pest város népességének származásbelyei a statisztika és kartográfia tükrében. TBM 15/1963/ 277.

184. GÁRDONYI: 29.

185. KYRPEKIDIS P.K.: Griechische Handelsgesellschaften und Kaufleute in Wien aus dem Jahre 1766. Thessaloniki 1959.

186. SZÁVAI Gy.: Magyar kamarai intézmény és a Budapesti Kamara története. Bp. 1927. 79-80. - GÁRDONYI 26-28.

187. OL HTT Misc.fasc. 72. No 426.

188. A HTT 1769.ápr.25-én 901 sz.alatt adta ki a végrehajtási rendeletet.

189. Az összeirás kérdései a következők voltak:
1. Név, kor, nemzetiség, vallás, személyleirás
2. Születési és lakhely
3. Magyarországra való belépés helye és ideje, utlevelek, karantén-igazolás
4. Merre megy, milyen uton jött?
5. Tartózkodási hely Magyarországon
6. A kereskedés faja
7. Lejárt-e tartózkodási engedélye
8. Uj utlevél elnyerése
9. Állampolgárságot nyert-e s ezért leadta-e utlevelét
10. Személyek száma

190. OL HTT Misc. fasc. 2. No 8. 1769. - EL Intimata a.a. 4054 és 6404. - GÁRDONYI 30-33. Az összeirás kivonatosan megtalálható még VARNAI S.: Adalékok a régi pesti polgári rend társadalmi és gazdasági kialakulásához. MGTSz 12/1905/ 246-247.

191. GÁRDONYI 36-40.

192. EL Intimata a.a. 4054.

193. EL Intimata a.a. 4485. - GÁRDONYI 51-52.

194. Ugyanekkor Ujvidéken 42 görög és 7 latin kereskedő volt, Bács megyében pedig 131 görögkeleti és 33 latin kereskedő működött. MÜVES Ö.: Görögök a Duna-Tisza közén, 94.

195. A vitában a nevezett görögök pártjára állt a pesti Magyar Szijjártó Czéh s a mesterek 1773.jan.13-án igazolták, mióta a "Purger Görögh vagyis Rácz kereskedők" boltjai be vannak zárva /OL HTT Misc.fasc. 2.No 8.1772-1774/, minden drágább lett.

196. GÁRDONYI 48.

197. 1741-50 között 4, 1751-60 közt 6, 1761-70 közt 14 görög nyerte el a polgárjogot. MÜVES Ö.: Statisztikai adatok Pest és Buda 1687-1848 közt polgárjogot nyert görög származásu lakosairól. AntTan 10/1963/ 237.

198. 1772-ben már megjelent egy szigoritó rendelet, amely előkészitette a hüségeskü rendeletet. A hüségeskü rendelet a Temesi Bánságban csak egy évvel később, 1776.ápr.10-i rendelettel lépett életbe. SZENTKLÁRAY: Száz év Dél-Magyarország ujabb történetéből, 228.

199. Az uti iratokra vonatkozólag l. a Kereskedelem c. fejezetet.

200. Hogy az elkobzást milyen szigorum hajtották végre, bizonyitja az 1775. máj.2-i kamarai rendelet, amely az elkobzott áruk kezeléséről intézkedik.

2o1. A Pesten eskit tettek névsorát a buiai harmincad hivatalba kellett felterjeszteni.

2o2. E kimutatásban szereplő személyek jó része a későbbi kommunitás oszlopos tagjai lettek.

2o3. GÁRDONYI 45-46.

2o4. GÁRDONYI 49.

2o5. Két személy keresztnevének különbözősége a két összeírásban /Theodorosz = Antoniosz, Athanasziosz = Thomasz/ szabályszerü a görögök névhasználatában. FÜVES Ö.: A pesti görögök nevei. Nyelvtudományi Értekezések 7o/197o/ 262.

2o6. 1772-ben a kereskedő társulat 4o görögkeleti boltosról tett említést egyik beadványában. GÁRDONYI 43.

2o7. VUJICSICS: i.m. 41.

2o8. BIHARI J.: Fejezetek az egri szerbek és görögök történetéből, 4o1-4o2.

2o9. FL Lajstromozatlan Intimata 178o.aug.19. "...quod nos quoque per injuriam temporum per subrepentes ex Macedonia Graeci Ritus homines gravati habeamur... quod nisi intuitu adventantium Graecorum clementissima Medela posita non fuerit, nos quoque, qui exiguo cum Romano-Catholicis coadunato numero sumus, si non in nobis ast in Nepotibus etiam nostris non vane Excidium nostri praemetuere possimus."

21o. Közvetlenül Georg Bojacsi és Ignatius Sztankovics szerzett kereskedői jogot, mások jogán kereskedett Athanasziosz Visnya és Athanasziosz Lepora, többen pedig királyi rendelet alapján kereskedtek.

211. GÁRDONYI 5o.

212. Egerben is és több más helyen is az istentiztelet nyelve és a számadások vezetése képezte a legtöbb vita alapját. HTT Depart.Rel.1817. fons 5.

213. PAPADORIANU I. - KOLAKOVICS V.: Συμβολή στην ιστορία της ελληνικής καινόσχιστος του Σερμλίνου. Makedonika 11/1971/ 29-36.

214. I.TÓTH Z.: i.m. 89.

215. Moszchopoliszra vonatkozólag l. MARTINIU I.: Συμβολαὶ εἰς ἱστορίαν Μοσχοπόλεως. Athén 1939. Moszchopolisz a vlacholnak nemcsak kereskedelmi, hanem kulturális központja is volt. Görögbetüs nyomdájuk is működött a városban.

216. Enciklopedija Jugoslavije. Zágráb 1956. s.v. Cincari 379.

217. HORVÁTH I.: Magyar vonatkozások ujabbkori görög feljegyzésekben. EPhK 65/1941/ 339.

218. HORVÁTH MGB 62.

219. L.Függelék 20.

220. A dáko-román elmélet fejlődésére l. TAMÁS L.: Rómaiak, románok, oláhok Dácia Trajánában. Bp. 1935. 89-121. - TÓTH A.: Az erdélyi román kérdés a 18.században. Bp. 1938. 25-31. - ARATÓ E.: Kelet-Európa története, 193-195.

221. MORAVCSIK Gy.: A magyar szókincs görög elemei. Melich Emlékkönyv. Bp. 1942. 264-275.

222. HADZISZ D.: Az Arta hídja ballada magyar változata: Kőmives Kelemenné. Ethnographia 71/1960/ 578.

223. KOPP I.: Εἰκόνες τοῦ ἁγίου Ναούμ τῆς Ἀχρίδος στὴν Οὐγγαρίαν. Actes du XII-e Congres Internationale d'Études Byzantines. Beograd 1964.III.k. 169-172.

224. OL MNT Depart.Rel.Gr.n.u. 1785/86.fons 25.

225. Kirienidiszre /másutt Kirieniesz v.Kyrian formában fordul elő a neve/ vonatkozólag l. e munka Énekker c. fejezetét.

226. Ha pereskedés közben szereplő kimutatásokat közelebbről megvizsgáljuk, meg kell állapitanunk, hogy ezek pontatlanok. Ez érthető is, mert a jegyzékeket a vlachok állitották össze, akiknek a célja az volt, hogy a görögökkel szemben számbeli és vagyoni fölényüket bizonyitsák. Hogy a görögökről szóló kimutatás mennyire hiányos, bizonyitja pl., hogy abban hiányoznak olyan nevek mint pl. Bakal, Szecellári, Varta, Zafir. Viszont a makedovlach jegyzékben szerepelnek közismerten görög nevek is pl. Pelenka, Vaszili. A makedovlachok adófizetési kivonatából kettő is van, amelyek azonban erősen eltérnek egymástól.

227. ROSA G.: Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen, welche jenseits der Donau wohnen... c. műve német-görög nyelven jelent meg. HORVÁTH MGB 41-42.

228. A 32 budai vlachnak, akik közül 2o már elnyerte a polgárjogot, 1785-ben 27 háza volt a városban és évi 534,76 Ft adót fizettettek. A legtekintélyesebb kereskedők Johann Margo, Michael Olasz, Athanasy Hecsics, Theodor Csamboli és Konstantin Kuka voltak.

229. "... der Lehrer Kapitanovics wegen seiner Ausstellung in der Bukovina an den General v. Erzenberg gewiesen worden ist, es wird also die Wahl eines neuen Lehrers einstweilen in Ingenso zu belassen seye..." OL Depart. Rel.Gr. n.u. 1785/86.fons 25.

23o. E küzdelem lefolyására l. <u>NÉMES G.</u>: A pesti görögök önállóságért folytatott harca 175 évvel ezelőtt. AntTan 11/1964/ 127-132.

232. A pesti görög-vlach egyházközségnek ez az okirat volt az alapitó szerződése. Sajnos ennek az okmánynak az eredetije elveszett csak német forditásban maradt meg a nem teljes szövege aláirások nélkül. A görögök és a románok között 19o5-ben sem volt már fellelhető az eredeti példány. A románok ekkor a szerződés forditásának a nyelvre vonatkozó részét a görögök által meghamisitottnak nyilvánitották. A románok mindvégig ezt az okmányt tartották az egyházközség alapitólevelének, mig a görögök az 18o2. nov.9-i szerződést. Sajnos a FL-ben a pesti alapitási okiratok fasciculusa a bennük a görög templomra vonatkozók is, a II.világháborúban elpusztult. Tialiosz Fülöp, az egyházközség titkára 1932.szept.3o-án az egyházközség vezetőségéhez irt levelében örömmel közölte, hogy az 1788.ápr.18-i eredeti görög nyelvü alapitólevelet és az önkéntes adományokat feltüntető ugyancsak eredeti gyüjtőivet megtalálta a magyarra forditotta. Sajnos azóta mind az emlitett okiratoknak, mind a Tialiosz által készitett forditásnak nyoma veszett. /<u>BÁSZTOR</u>: 15o éves Lipótváros, 59. 3.jegyzet/

233. A templomépitéssel kapcsolatos iratok levéltári jelzetei: FL Intimata a.n. 4294. - OL MTT Depart.Rel.Gr.n.u. különböző, különösen az 18o7.évből származó fonsai-Szabó Ervin Könyvtár Központja Bq 2161/6 jelzetü 1o9o. évi iratának mellékletei.

234. <u>NÉMES G.</u>: A pesti görögök önállóságért folytatott harca, 129-132.

A Gegeneinanderhaltung bevezető része:

...ferner Spezifikationen davon mit der einer die um eine abgesonderte Kirche unter den Nahmen Griechen supplizierende nicht unierte Nationen in der königlichen Kreystadt Pest, die dazu hinlänglich vorhandenen Familien und Seelenstand nahmhaft anzeigen; - mit der andere aber der

Herr Bischof dieser Nationen die wenigere Nothwendigkeit einer solchen Absonderung eben aus ihren jedoch auseinander gesetzten Seelenstand bemerket; - dann eine der effective Stand derjenigen, so um eine abgesonderte Kirche bitten, bei gegenwärtiger Untersuchung sich wirklich findet, als...

A kimutatás befejezése:

Daß die in hiesiger königl. Freystadt wohnhaften und hier spezifize beschriebenen Griechen Walachen, Bulgaren, welche unter den Namen Griechen um eine abgesonderte Kirche bei der hochlöblichen königlichen Hungarischen Statthalterei eingeschritten sind, ihre Passionen vorstehender massen abgelegt haben. - Daß diese Individuel Passionen... in Gegenwarth eines darzu eigenes beruffenen Local Pfarrers der Griechisch nicht unierten Religion abgenommen worden seyen. - Daß Einhundertsiebzigneun Haushaltungen und respect. Familien für sich und ihre Angehörigen so Sechshundertzwanzig Seelen ausmachen um eine abgesonderte eigene Kirche bitten, wo der Gottesdienst immer in Griechischer Sprache abgehalten wird. - Daß sie sich einstimmig biethig machen sowohl zum Bau dieser neuen Kirche als zum Unterhalt des eigenen Pfarrers -allmögliches und so beizutragen auf das eine, sowohl das andere Gut besorget werde. Und daß diese Familien/welche meistens aus Handelsleuten und mit unter aus recht wohlhabenden Bürgern bestehen/ allerdings in Stande seyn ihr Versprechen zu erfüllen ohne sich in ihren Nahrungsweg bis zum Nachtheil zu entkräften. Wird hiemit gezieməend angezeiget. Sig. Pest den 2.July 1789. Franz Gosslath m.p. hiezu bestellter actuar.

E kimutatás igen kivonatosan és több aláírással megtalálható LAMBROSZ Szp.: "Ἐρευναι ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ ἀρχείοις Ῥώμης, Βενετίας, Βουδαπέστης καὶ Βιέννης. Νέον Ἑλληνομνήμων 17(1923) 371.

235. FL Intimata a.m. 3340. - MIKRICH K.: A budai pesti piarista telek története. Bp. 1914.6.

236. MARCZALI H.: Az 1790/91-i országgyülés.Bp.1907.II.k.171.

KEMÉNY G.G.: A magyar nemzetiségi kérdés története I.r. Bp.1946.9-1o. A magyarországi szerbek és románok nacionalista megnozdulásairól l. ARATÓ E.: A nemzetiségi kérdés története Magyarországon. 179o-184o.Bp.196o.

237. KOSÁNY D.: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. Bp.1958.II.k.36o.

238. Az 179o-ben megjelent latin kiadás német nyelven a következő évben jelent meg Ujvidék-Belgrádban. A mü német nyelvü cime: Kurzgefasste Abhandlung über die Verdienste und

Schicksale der serbischen oder razischen Nation in dem Königreiche Ungarn. E mü ismertetése megtalálható Engel J.Ch.: Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer. Halle 1797.II.k.197.

239. A szerbekre vonatkozólag eddig kiadott legfőbb privilégiumok időpontjai: 1690.aug.21., 1691.aug.20.,1695.márc.4., 1706.szept.29.,1713.okt.6., 1743.máj.18.,1790.nov.7.

240. HORVÁTH Zavirasz 30-32, 105.

241. Konstantin Emmanuel valószinüleg K.E.Chika,Zavirasz tanitványa lehetett, akinek számára fordítási gyakorlatot is állitott össze. /FÜVES Ö.: G.Zavirasz übersetzer von Cornelius Nepos. Ὁ Ἑλληνιστής 2/1964/61./

242. HORVÁTH Zavirasz 32-37. - GRÁF A.: i.m.XXX.kézirat.

243. D.OBRADOVICS: A józan ész tanácsai c.müvében felekezetre való tekintet nélküli egységes szerb nemzetről irt.

244. LAIOSZ G.: Ὁ ἑλληνικὸς τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821.Athén 1961.48.

245. A vita Egerben is részben körül folyt, hogy melyik nép a régebbi lakos a városban s igy melyiket illeti több jog. MIHÁLY: Fejezetek, 400-402.

246. TARDY L.: A.I.Turgenyev és Magyarország. Phil.Közlöny 1966/3-4 sz.418.

247. LAMBROSZ: Σελίδες, 43. PECZ A.: i.m.14.

248. Részlet az Extractus Protocolli Fassionum-ból: "Den 4-ten Jäner 1791 fatiret Herr Demeter Argier sein in der innern Stadt, unter der Grundb.Nr. 188. liegendes und der Po.Nr.43 gezeichnetes Haus denen Herren Georg Rely usw. ... und durch diese der ganzen aus der Türkey abstammenden und hier wohnhaften griechischen und wallachischen nicht unierten Nation und Gemeinde zu Erbauung einer Kirche um 20150 Ft verkaufet zu haben."

249. ML Intimata a.m. 4294.

250. Minthogy az első tervet, amelyre a görögök a templomépitési engedélyt kapták, Thallherr József készitette, vannak olyan szerzők, akik helytelenül őt s nem Jung Józsefet emlitik a templom épitőjéül. A Jung-féle tervből csak a portál vázlatát találtuk meg. A terv többi része a II.világháborúban elveszett.

251. Még ugyanebben az évben elkezdték a kápolna építését a Galamb utcai ház első emeletén. Ezzel egyidőben az egész épület renoválása is folyt.

252. A kápolna 1793.évi 3923,5 Ft. egyenleget kimutató fennmaradt számadáskönyve No 2 számot viseli. A működés kezdeti éve tehát kétségtelenül az 1792.évi volt. Καταλόγιον ἀπὸ Ἠσόδημ καὶ Ἐξόδημ τῆς κατεκλας 1793 No 2.
Főv.Szabó Ervin Könyvtár Bf. 090/310 sz.irat.

253. Ilyen metszet készült Miskolcon, Egerben is. Ismeretes a pesti szerb templom 17ol-ben készült Szent György képe. VUJICSICS i.m. 34.

254. OL MNT Depart.Rel.Gr.n.u. 1793.fons 39.

255. ..." Ad removendam itaque remoram hanc rerum istud Locumtle. Consilium Civico huic Magtui. committendum esse durxit, ut dictam Comitatem Graecam ad quo ocius faciendam sumptuum specificationem et alia... metropolitae praesentanda sub praefixione Termini adurget."
/OL Intimata a.m. 4294./

256. ... Quae supplicantis Instantia civico huic Magtui. hisce scopo eo transmittitur, ut cum objectum hoc inter contribuentes cives suos vertatur controversiam subversantem per ordinatam Deputationem Magtalem. superari et placidis terminari hoc magis contendat..."

257. "... Sobald ... die gemachte Bezahlung nicht erweislich ist, so werden solche Forderungen ohne Aufschub getilget, wie diese die Gemeinde versprochen hat..."

258. PÁSZTOR: 150 éves Lipótváros, 62.

259. LAMBROSZ: Σελίδες 31.

260. A szerződés szerint ebből 500 Ft-ot kapott előre, 1450 Ft-ot pedig egy éven belül kifizettek.

261. 18ol-re már kifizette az egyházközség az egész összeget.

262. A remekművű kőfaragó munka ma is gyönyörködteti a járókelőket.

263. Josnovics /Jankovics/ Miklós a görögkeleti barokk faszobrászat jelentős mestere Naxosz szigetén született, majd a Szerémségben működött. Onnan került Egerbe. Az egri ikonosztást 1789-ben készitette. A pestin kivül a miskolci templom ikonosztázát is ő készitette. Személyére vonatkozólag l. néhány adatot: SOMOGYI A.: Kunstdenkmäler, 52-53.

264. A szerződés bevezetése így hangzik: „Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι· Κοινότης ἡμῶν τῶν ἐν Πέστῃ Γραικῶν τε καὶ Βλάχων καὶ ἐγὼ ὁ Νικόλαος Ἰωαννοβιτζης Ταλιδώρος τὰ ἀκόλουθα καθ' ἕκαστα γεγραμμένα." Prot. I.

265. Az 5800 Ft-ból 3000 Ft-ot negyedévenként 250 Ft-os részletekben kap, a munka befejezésekor pedig 2800 Ft-ot.

266. Az ikonosztázt 1800.aug.15-én állitották fel.

267. 1817.jan.1-én készült egy templomi leltár görög nyelven s abben feltüntették az adakozók neveit és az adakozás idejét. Ez az inventarium megtalálható az ML-ben.

268. Az építkezés még igy is rövidebb ideig tartott, mint a miskolcié, amely 1785-1806 küzt épült.

269. HORVÁTH Zavirasz 5.

270. OL HTT Depart. Rel.Gr.n.u. 1785/86. fons 21.

271. Uo. fons 23.

272. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1796.fons 29.

273. Uo. 1797.fons 31. és 1798.fons 16.

274. A templomépület leirását l. a Templom c.fejezetben.

275. A teljes függetlenségért a harcot annál inkább folytathatták, mert az 1791.évi 27.tc. és az 1792. évi 10.tc. értelmében a görögöket, mint a karlóczai érsek alá tartozó népet a szerbekkel azonos jogok illették meg.

276. MÁLYUSZ O.: A pesti görögök küzdelme, 261-263.

277. OL HTT Depart.Rel.Gr. n.u. 1793.fons 39.

278. Az 1779.évi Rescriptum Declaratorium 37.§-e szerint a papot a püspöki consistorium jóváhagyása után kell kinevezésre a királyhoz felterjeszteni. Az 1793.ápr. 29-i udvari dekrétum a Rescr.Decl. 25 t-ra hivatkozva csak olyan pap kinevezését teszi lehetővé, aki Magyarországon szenteltek pappá. Hiába kért Popovics püspök 1793. szept.15-én Csók Teodor moszkopoliszi pap alkalmazására

engedélyt, pedig az hüségeskült is tett, ez udvar mégis elutasította a kérését /1793.okt.lo. 11o9 sz./. Nem nyert tehát meghallgatást Popovics püspök azon érve sem, hogy ezért kellene megengedni a hüségeskült tett külföldi görög papok működését, mert Magyarországon nincs teológiai iskola, ahol képezni lehetne őket, s ha templomot épithetnek, akkor görögül misézó papot is kell hozzá alkalmazni. A pephiány miatt sok görög és vlach nincs lelkileg gondozva, hisz' a hivők jórésze csak anyanyelvén tud. Ugyancsak elutasító választ kapott Constantin Charthophylax póznani görög pap is alkalmazási kérésére. /HTT 1793.nov.22. 2738l sz./

279. PL Intimata a.n. 9404.: "... ut informationem quantocyus submittat, num et quanta summa e cassa domestica civitatis pro Dotatione Ecclesiae ac Solutione parochorum,Cantorum et aeditorum Graeci Ritus non unitorum, in qualitate adjutorii suppeditari possit."

280. "... Unde nos quoque in Reflexione praemissorum Hlectae Communitatis motivorum spectato praecipue eo, quod Turres Ecclesiae Parochialis, Ecclesiae item in duobus Suburbiis aeque Parochiales, Scholae denique nationales, xenodochium et Theatrum extruenda veniant, cessam Cittis, hujus oeconomicam a novo hocce ad actionem graeci Ritus non uniti Personalis ejectendo onere benigno gratiose praeservari humillime instamus..."

281. Bendella 1773-ban már Miskolcon volt. ML. Testamenta et Inventaria a.a. 1136.

282. Vulko/Vulku/ 1791.okt.9-én tett hüségeskült. Görög nyelvü eskülrotát l. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1793.fons 6.

283. "Graecos - Valachicos ex Macedonia advenos vulgo Czinczaros dictos, atque ob litteras et libros et vitae rationem cum Graecis communem, passim iisdem Graecis adnumeratos, hos inquam confundere student cum Valachis inde ab aevo per Hungariam et Transylvaniam residentibus, atque propriis suis litteris provisis. His nempe posterioribus assistere vult Johannes Michalovits, et peream si in Gremio Civitatis nostrae resident bini ad genus Valachi cives. Existunt vero Familiae complures Graeco-Valachorum, qui juncti sibi Graecis proprium Templum aedificantes ab Ecclesia nostra secessserant, habentque Parochum non ex Asia adductum sed similiter ex Macedonia oriundum, ejusdemque cum ipsis dialecti et multis annis jam in Regno hoc cum familia sua degentem. Quod ergo sibi vult commemoratio Asiae? Librorum item Valachicorum, quos nec habent Graeco-Valachi, nec habuerant unquam sed Sacra quoque sua Graeca lingua celebrant..." OL Depart.Rel.G. n.u. 1793 fons 7).

284. "... Pestini nulli alii Valachi praeter Macedones existent."

285. "Georgius vero Milivojin, quem merita sua minus commendent, Jaurinum, ubi jam prius munere Parochi fungebatur, ... transponatur." Depart.Rel.Gr.n.u. 1793.fons 6. - Milivoin egyébként Michael Kasztra szerb parókus halála után, 1780-ban került Pestre. 1784-5-ben volt Győrben, majd 1786-tól ujból Pesten müködött.

286. Michailovits visszatartásának egyik oka erdélyi román származása volt, amint ez egy jóval későbbi pereskedési iratból kiderül. Azért tartották őt vissza, hogy a görögül nem tudó makedo-vlachok ill. a szerb egyházban nőtt hazai románok lelki szükségleteit is ellássa.

287. "...erga quem alioquin Communitas Graeca velut erga suum Nationalistem majorem ac erga ne fiduciam habet."

288. SCHWARTNER i.m. 126.

289. HORVÁTH K.: Magyarok és görögök 179.

290. L. az Énekkar c. fejezetet.

291. L. a Kórház c. fejezetet.

292. NÍVES Ö.: A pesti görög-román iskolák. Magyar Pedagógia 1971. 1-2.sz. 135.

293. Összehasonlításképpen megemlitjük, hogy a tokajiak 258,11 Ft-ot fizettek, az egész Borsod megye görögségének adója pedig 677.2o Ft-ot tett ki.

294. Az Ofner Zeitung 1798.jan.7-i számában olvasható "Gr. n.u. Leute an jährlich zu dem griech.-nar-wallachischen Freycorps verheißenen Kriegsbetrag" fizettek.

295. Ebbe az elnevezésbe a görögök - a későbbi iratok tanusága szerint - csak a vlachok nyomására mentek bele.

296. A Prot.I.-ben talált adatok alapján történik az uj pap kinevezésével kapcsolatban felmerült ellentét ismertetése.

297. A miskolci templom épitése az ő plébánossága idején folyt le. Az ottani oltár 1789.évi felszentelésekor mondott magyar nyelvü beszéde magyar hazafias érzéséről tesz tanuságot. /POPOVICS K.: Pünkösd Miskolcon 1789. esztendőben. Egyházi Krónika 15/1968/ 3.sz. 6-7./ Az 1796. évi összeirás szerint Ch.Szecellion görögül, vlachul jól tudott, szerbül, magyarul valamelyest.

298. Polizoisz Kondosz / Πολυζώης Κόντου / neve a Prot. I.-ben Παπᾶ Ζώης -ként fordul elő. Polizoisz Kondosz olaszul és franciául is tudó művelt papköltő volt. A pesti görögök által őt ért sérelemről, valamint irodalmi tevékenységéről olvashatunk HORVÁTH Zavirasz 89-9o. lapon.

299. Polizoisz Kondosz Magyarországon c. cikket a közeljövőben fejezzük be.

3oo. Ez sikerült is nekik, mert a püspök így nyilatkozik róluk: „... οἱ ξρόνιμοι βλάχοι δέλουν τὴν εἰρήνην ὡς χριστιανοὶ πρόχοι καὶ εὐλαβεῖς εἰς τὰ δεῖα."

3o1. A szerződés eredeti görög nyelvű szövege megtalálható a Prot.I. 1.lapján.

3o2. A pesti szerb egyházközséghez tartozó 218 hívő közül 41 rendelkezett házzal. Tokajban 114 görög közül 23-nak volt házbirtoka.

3o3. MÜVES Ö.: Grundungsurkunde der griechischen Gemeinde in Pest aus dem Jahre 18o2. Makedonika 11/1971/ 335-341. /Szövegkiadás faosimilével./

3o4. MÜVES Ö.: A Rigasz-féle Baráti Társaság és pesti görögök. Századok 1o4/197o/ 75-77. - MÜVES Ö.: The Philike Hetairia of Rhigas and the Greeks of Pest. Balcan Studies 12/1971/ 117-122.

3o5. Ugyanez volt megfigyelhető a XVIII. szd. eleje óta a magyar felső és középfoku iskolák diákjainál is. RAVASZ J. - HELKAI L. - HELLER B.: A magyar nevelés története. Bp. 196o. 56. - MAROZZI H.: Magyarország története II.József korában. Bp. 1881. 1.k.311.

3o6. MÜVES Ö.: Zavirasz Übersetzer, 6o-63.

3o7. Muruzi Sándor hg. életpályájára és a nagyszebeni páholyban végzett tevékenységére vonatkozólag l. ABAFI L.: Geschichte der Freimaurerei. Bp. 1893.III.k.225.,227., 232.,342. A nagyszebeni páholynak volt Muruzin kívül még néhány más görög tagja is. ABAFI i.m. 226.

3o8. Muruzi páholyalapitására vonatkozólag l. JANCSÓ E.: A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII. században. Cluj 1936. 2o5-2o7., 243.

3o9. Milivoin személyére vonatkozólag l. e munka 9. fejezetét. - ABAFI i.m. 387. - JANCSÓ i.m. 2o2, 211.

31o. BENDA K.: A magyar jakobinusok. Bp. 1957.

311. BENDA K.: A magyar jakobinusok iratai. Bp. 1952. II.k. 513., 649., III.k. 32.,33.,35.

312. Angelaky Laszkar már 1746-ban Pesten lakott. 1773-ban a pesti kereskedő társaság tagja lett. 90 éves korában halt meg 1798-ban.

313. Angelaky Laszkar halála előtt 1798.márc.8-án kelt végrendeletében évi 100 Ft-ot hagyott György nevü fiára, hogy tanulmányait befejezze. Ezek szerint Angelaky Laszkarnak volt egy kisebbik fia is, aki tanult. /Fl: Testamenta et Inventaria s.m. 867/

314. A Rigaszra vonatkozó iratokat egy magyar származásu ember, Győry rendezte először a bécsi levéltárban. Rigaszra vonatkozó legfontosabb irodalom: LAMBROSZ Sz.: Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ῥήγα Βελεστινλῆ. Athén 1891. - AMANDOSZ K.: Ἀνέκδοτα ἔγγραφα περὶ Ῥήγα Βελεστινλῆ. Athén 1930. - DASZKALAKISZ A.: Rhigas Velestinlis. Paris 1937.- VRANUSZISZ L.: Ῥήγας Βελεστινλῆς Athén 1963.- VASZDRAVELLISZ K.I.: Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπερ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγωνας. 1796-1832. Thessaloniki. 1950. 21-31. MÜLLENHAUSEN: Forrongó félsziget. 27-28. - ARATÓ: Kelet-Európa története, 169-170.

315. KORDATOSZ J.: Ἱστορία τῆς νεωτέρης Ἑλλάδος. Athén 1957. I.k.343.

316. VRANUSZISZ i.m. 104.

317. Pesten divatos volt házról-házra járva ünnepet köszönteni. /VÁRNAI i.m. 257/.

318. VRANUSZISZ i.m. 128. Tollio család Pesten kivül élt Vácott is.

319. VRANUSZISZ i.m. 120., 130.

320. 1797.jun.18-i és 1797.okt.11-i egyházközségi határozatok. Ezek fotokópiáit l. MÜLLER Ö.: Δύο αὐτόγραφες ἀποδείξεις τοῦ ἐθνομάρτυρος Ἰωάννου Καρατζᾶ. O Eremisztisz 6/1968/ 98-99. - MÜLLER Ö.: Joannes Karatzas als Küster der griechischen Kirchengemeinde zu Pest im Jahre 1798. O Eremisztisz 5/1967/ 201-4.

321. DELIALIJEZ i.m. 51.

322. HORVÁTH I.: Magyarországi görögök kapcsolata a görög nemzeti mozgalmakkal. MPhK /1942/ 118-119. - MÜLLER Ö.: Az osztrák levéltárak görög anyagának magyar vonatkozásai. Antikvárium 9/1962/ 230.

323. FÜVES O.: Καλλίλογος, 104.

324. A Martinovics-féle összeesküvést megemlíti már KORDATOSZ J.: Ὁ Ῥήγας Φερραῖος καὶ ἡ ἐποχή του. Athén 1931.c. művében 37.l. - Beszkalakisz professzor 1964. évi vendégelőadásában foglalkozott e két mozgalom esetleges kapcsolatával.

325. Egy ottani opportunista görögnél, br. Longenfeldnél volt írnok. /LAIOSZ G.: Ὁ βαρῶνος Λάνγενφελντ καὶ Ῥήγας. Ἐπιδεώρηση τῆς Τέχνης. 1955.jun.sz.

326. Legfontosabb levéltári források: OL HFT Depart.Rel. Gr.n.u. 1803. fons 2b. - EL Szacellion csomó.

327. OL HFT Depart.Rel.Gr.n.u. 1793.fons 6.

328. "...Quocirca Eidem committitur, ut Graeco-Valachicam Communitatem Civitatis hujus Regii Loettlis. ab omni contra supplicantem attentanda via facti serio inhibeat."

329. Ebben az összegben benne foglaltatik a tüzelő- és stólapénz is, mert az 1809. ápr.1-i konzisztóriumi határozat szerint a két parókus jövedelme csak 2000 Ft-ot tett ki.

330. A galambperre vonatkozó legfőbb levéltári adatok lelőhelyei: EL Intimata a.n. 4294. - OL HFT Depart.Rel. Gr.n.u. 1803. fons 26 és 1807. fons 9.

331. FÜVES O.: A pesti görögök és makedonoromnok galambpere. Ant Tan 18/1971/ 52-57.

332. A kihallgatottak azonosak a Szacellion ügyben szept. 8-án megkérdezettekkel.

333. Az Egri Görögkeleti Egyházközség a hozzá intézett megkeresésre 1803.dec.19-én görög nyelven jelentette, hogy az ottani templomban a főajtó felett csak Joanovics Miklós neve található s az oltárasztal felettZ lóg egy faragott galamb.

334. PÁSZTOR: A 150-éves Lipótvárosi, 62. - CSATKAI E.: Cégérek. Bp. 1971. 51.

335. Legfőbb források: EL. Intimata a.n. 4294. - OL HFT Depart.Rel.Gr.n.u. 1807.fons 9. - EL Okiratok. - Prot.I. bejegyzései.

336. Anthimosz volt Comenius Orbis Pictusának fordítója. HORVÁTH MKB 41.

337. Popovics Chariton azonos Popovics /Papajemnusziesz/ Ráfáellel, aki már előzőleg is tanitott a pesti iskolában. FÜVES Ö.: A pesti görög-román iskolák, 136.

338. Bécsben is több volt a vlach, mint görög származású kereskedő. PECZ A.: i.m. 10.

339. E küzdelemre vonatkozó legfontosabb források lelőhelyei: ML Okiratok, FL. Intimata a.m. 4294. OL HFT Depart.Rel.Gr.n.u. 1807. fons 9. és 1808. fons 6.

340. "1789 előtt, amikor az illyr egyházközséghez tartoztak, senki sem akarta magát vlachnak, cincárnak, arnautnak vagy bolgárnak nevezni, hanem mindenki görögnek nevezte magát."

341. Igy többek között Miskolcon, Ujvidéken és Budán is a vlachok voltak túlnyomó többségben.

342. A Prot. I. l. lapján található görög nyelvü szerződés szövegébe az emlitett mondatot láthatólag utólag irták be.

343. HORVÁTH MGB 4142.

344. Források: ML Intimata a.m. 4294. - OL HFT Depart.Rel. Gr.n.u. 1808. fons 6., 17. és 1810. fons 17., valamint 1811. fons 37. - ML Okiratok.

345. "... abhinc intimata interea etiam in suo vigore permanere decreat."

346. Mathias Zitterbarth épitész 1808. nov.9-i igazolása szerint a kórus 500 embert is elbir, sőt még kétszer annyit is.

347. Az utiszámla szerint Theodorovics pap utja a következő volt: Dognácska-Bogsán-Temesvár-Bosanova-Béga-Szeged-Kistelek-Félegyháza-Pálka-Kecskemét-Örkény-Ócsa-Pest.

348. "...Utraque Communitate tam Graeca, utpote Valachica in eo consentiente, ut ex Censu Fornicum Domus Ecclesiae singulo Parochorum suorum titulo fixi annui Salarii 1000 Fni, et 4 orgiae lignorum focalium praeter stolam ea conditione dependantur, ne Parochi hi piis Legatis per Fideles pro Fundo subsistentiae Parochorum conditis ... quidpiam amplius praetendere possint..."

349. Egy rosszindulatu jelentés szerint a kápolna helyén bordélyház volt. OL Cons. Acta Praesidialia P 45-1816.

350. 1810.okt.23-án a győri egyház azzal a kéréssel fordult a HTT-hoz, hogy mivel a mult évben a francia katonák a templomot minden pénzzé tehető díszétől megrabolták, a megmaradt néhány értéktelenebb ezüsttárgyat mentesítsék a beszolgáltatás alól.

351. A kancellária aug. 10-én /9373 sz./ már megsürgette az érsek válaszát.

352. Fő források: EL, OL HTT Depart. Rel.Gr.n.u. 1810.fons 17., 1811. fons 37. - EL Intimata s.m. 4294.

353. Összehasonlításképpen megemlitjük, hogy 1811-ben Miskolcon 2518o Ft. volt az iskolaalap.

354. Az orosz kapcsolatok elvágását is célul kitüző uniálás elől a szerbek egy része Magyarországról Oroszországba vándorolt, különösen 1752-3-ban.

355. Mária Terézia 1770.jun.8-i dekrétumában az unitusok és nem uniáltak részére szerb, görög és más nyelvü könyvek kiadásának jogát azért adta Kurzböcknek, hogy "omnis teliomodi Librorum aliunde in has Partes Introductio interdicatur." OL Misc.fasc. 92.No 4. Egyuttal a munkácsi püspököt bizta meg a cenzurázással.

356. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1811.fons 31.

357. OL HTT Depart Gr.n.u. 1812.fons 13.

358. Hivés Ö.: Görög tanitóképző Pesten 1812-1820 között. AntTan 16/1969/ 91-92.

359. A tertius orbiculus /dritter Teller/ harmadik templomi tányérozást jelent. Az ortodox templomokban kétszeri tányérozás szokásos: az első tányérra a templom, a másodikra pedig a szegények számára szánt pénzt helyezik a hivők. A kisebb falusi templomokban csak egy tányérozást tartottak. Azokban tehát a második tányérozás képezte a tanitóképzőre való gyüjtést.

360. "...eosdem non solum medio currentalium, sed et medio concrementium Magtlium. personaliter ad faciendas pro novo hocce Fundo scholarum sui Ritus ampliores benevolas oblationes ac praeterea Symbolam suam pro scholis efficaciter provocari et extimulari curet."

361. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1812.fons 13.

362. L. e munka Tanitóképző c. fejezetét.

363. A HTT 1815.nov.21-i /31639 sz./ rendelete ad értesitést az uj bizottság megalakulásáról, amely közvetlenül a HTT-tól függött.

364. 1816-ban pl. egy tányérozás alkalmával 80-1000 Ft. gyült össze. /Közben devalváció volt!/ OL Cane.Acta Praesidialia P 45-1916./

365. A HTT 1821.márc.13-i /6151 sz./ rendelete.

366. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1812.fons 13.

367. Popovics püspök már 1793-ban kifejtette egy levelében, hogy a magyarországi görögök és makedovlachok sok helyen nélkülözik a papot, mert nincs iskola, ahol neveljék őket. Ennek megszüntetésére két ut adódik: vagy külföldről kell hozatni őket, vagy papi szemináriumot kell létesiteni. Ha a templom engedélyezve van, akkor papról is kell gondoskodni hozzá.

368. A budai püspök felterjesztésében szerepel a görög eredetü szipiszchai vlach származásu ercsi illetőségü Margó György is, aki később a pesti szerb parókus lett. ő a kimutatás szerint 6 nyelven beszélt. Fia Margó Tivadar orvosprofesszor volt.

369. MARCZALI: II. József, I.k. 301.

370. Ez a pénz elsősorban az iskolai főfelügyelő és a kerületi iskolai igazgató fizetésének fedezésére szolgált.

371. A viszályra vonatkozólag l. a HL Intimata e.m. 4294. megfelelő aktáit.

372. "...praecipitur, ut stante expositione valachica communitas ab omnibus innovationibus usque superventurem benignam resolutionem regiam inhibeatur."

373. Ekkor országos viszonylatban az alap már 124000 Ft-ot tett ki, tehát tekintélyes összeg volt.

374. A vlachok 1822.okt.2b-i gyülésükön kijelentették, hogy az esedékes tanitói szerződések megkötésekor hajlandók a 400 Ft-os fizetés után a 40 Ft-ot megfizetni.

375. "... ut Communitas haec pro praeterito quidem ab eodem pecentuali. additamento relevetur, pro futuro tamen ad ineundum novum contractum invietur."

376. A HTT ugyanis az 1821.szept.11-i un. egyesitő rendeletével már lehetetlenné tett mindenféle elkülönülési törekvést.

377. L. e munka 13. fejezetét.

378. OL HTT Depart Rel.Gr.n.u. 1813.fons 10.

379. Sok egykori gazdag görög család ment tönkre és szegényedett el ezekben az években.

380. A rossz gazdasági helyzetet tükrözte az 1811. évi devalvációs pátens is, amely a pénz értékét 1/5-ére devalválta. A nagyszombati parókus emiatt kérte, hogy járandóságát ötszörös összegben fizessék ki. OL MTT Depart. Rel.Gr.n.u. 1811. fons 39.

381. ..." Was die der griechischen Gemeinde zufallenden Extension des Kirchengrundes anbelangt, so ist es der Billigkeit gemäss, dass für jede Quadrat-Klafter 130 F. von besagter Gemeinde entrichtet werde. Zugleich wird aber auch die Verschönerungs-Commission ihre Aufmerksamkeit dahin zu richten, damit die Bebauung des an die Griechische Kirche angränzenden Grundes nach denen bestehenden Verschönerungs-Massregeln eingeleitet und bewirket werde."

382. ML Telekkönyvi vegyes iratok /1799-1828/ 182o.máj.27.

383. A MTT 182o.okt.3-i /24867 sz./ rendelete ekkor már 2300 Ft. adótartozás megfizetését irta elő.

384. "... praelibatum Censum Fornicum ad vires 3ooo fnorum. sequestrari una vero concernetibus conductoribus Fornicum imponi curare ne gravetur, quo iidem summam hanc instantibus Parochis in Semestralibus Ratis rite dependere velint."

385. A templomtető megrongálódott, több helyen befolyt az eső. 1815. máj.2o-án elhatározták a megjavitását. /Prot II./

386. Wurm indoka még az is volt, hogy a bérnél nagyobb értékben szállitott már vasárut a görögöknek.

387. A Prot.II. 1817.okt.1o-i bejegyzése szerint.

388. "Die gegenwärtig eingetretenen Umstände der Mangel des Geldes - Stockung des Handels - und äusserlichen Verkehrs sind auch den Vermögen deren des österreichischen Staates sehr fühlber. Jenem aber, der bloss von seinem jährlichen Gehalte zu leben hat, ist sogar drückend und gewiss erniedrigend."

389. Az 1823. évi tanitói szerződésre vonatkozóleg l. a 23. fejezetet.

39o. OL MTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1818.fons 55.

391. "...ut adaequatam desuper informationem praestet et interea etiam pro munere suo provideat, ne recurrens communitas cultu divino idiomatis sui careat."

392. OL HFT Depart.Rel.Gr. n.u. 1819.fons 21.

393. A görög-vlach közös vagyon szétválasztására l. a köv. levéltári forrásokat: VL Intimata s.n. 4294.

394. Érdekes, hogy ugyanekkor Egerben is hasonló elválási harc folyt a görögök és szerbek között. Ott is a görögök akarták szétválasztani az iskola és templomalapot, míg a szerbek az egyház érdekében gátolták a szétválást. /HFT Depart.Rel.Gr.n.u. 1817. fons 5./

395. A görögökben még most is égett a remény, hogy sikerül a vlachoktól független görög iskolát létrehozniok. Ezt bizonyitja Constantinus Takátsy 1819-ben készült végrendelete, amely szerint 3ooo Ft-ot hagyott az önálló görög iskolára.

396. Az 179o/91. évi 27.tc. szerint, amely a görögkeleti népek teljes vallásszabadságát biztositja, az oktatási és alapitványi ügyek továbbra is a király jogkörébe tartoztak.

397. A 6+6 tagu választmány megválasztására 1821.dec.26-án került sor.

398. "...insistendum, neque ab altruis Dispositiis recessum ullum fieri posse." - "... altma. Jussa quam exactissime expleatur."

399. CSAPLOVICS J.: Gemälde von Ungarn. Pest 1829. 178.

400. "Mit dem griechischen Schullehrer Herrn Stamati Secellary ist die Verabredung im Betreff der ihm für die Zukunft zusammenstehenden Benefizien dahin geschehen, dass er ausser dem Quartier jährlich 4oo f. WW als bestimmten Gehalt beziehe, und zur Heitzung der Schule 3 Klafter Brennholz erhalte, mit welchem er sich zu begnügen erklärte."

4o1. Szecelláry két év múlva kérte az egyházközséget, hogy az elmaradt 1821.nov-dec.-i 83 forint és 2o krajcárt kitevő járandóságát fizessék ki. Az 1825.nov.26-i egyházközségi gyülés úgy döntött, hogy gyüjtést inditanak erre a célra. Ennek ellenére Szecellary dec.3-án a HFT-hoz fordult panaszával. Az elrendelte a városi tanácsnak az ügy kivizsgálását és döntés hozatalát 1825.dec.23-án /31276 sz./. Szpyr.Szpyridon és Alexander Agora epitropok 1826.febr. 12-én jelentették, hogy az emlitett hónapokban a nevezett tanitó a görögök magántanitója volt. Minthogy akkor még

nem volt közös iskolai ügyvitel, azért a mostani egyesitett iskolától a panaszos nem követelheti a járandóságát. Georg Damjanovics szenátor a magisztrátusnak ilyen értelmü felterjesztést küldött 1826.márc.6-án.

4o2. A görög szabadságharcra vonatkozó legfontosabb magyar irodalom: LÁZÁR Gy.: A görög függetlenségi harc történetének vázlata. Bp. 1881. - NOVÁK J.: A görög szabadságharc és Ypsilanti Sándor /1820-21/. Bp. 1912. - DERCSÉNYI M.: A görög szabadságharc, Parthenon 6/1932/ 5-20. - HORVÁTH: Ujgörögök, 8-13. - POLITISZ J.: Az ujkori Görögország története. Studium Könyvek 54.Bp. 1966.51-73. - ARATÓ: Kelet-Európa története, 328-329.

4o3. POLITISZ J.: Az osztályok szerepe az 1821-es görög nemzeti felkelésben. Századok 95/1961/ 118-137.

4o4. A Rigaszra vonatkozó legfontosabb görög irodalom felsorolását l. a 314. és 324. sz. jegyzetekben.

4o5. Rigasz mozgalmának a pesti görögökre való hatását l. e munka 11. fejezetében.

4o6. HUSPEKIDISZ P.: Beitrüge zur kulturellen und politischen Geheimtätigkeit der Griechen in Wien vor dem griechischen Aufstand. Berlin 1960.27.

4o7. OL Acta Praesidialia P 47-1815. Ez a kancelláriához küldött jelentés a görög szakirodalomban még nem ismeretes.

4o8. A nyomtatott görög-francia szöveg fotokópiáját l. LAIOSZ G.:

Athén 1965. 2o5-21o. Az Allgemeine Geographische Ephemeriden c. ujság 1816.évi 5o. k. 24o-251. lapjain megjelent német forditást l. uo. 214-221.

4o9. OL Acta Praesidialia P-45-816. V.ö. HUSPEKIDISZ: Beitrüge, 115-117. "Graeci Pestienses non tantum nullam cum praetensa hac societate correlationem, sed nec notitiam quidem ejusdem habeant, pecuniaeque hoc scopo nec colligantur, nec extra Regnum eferuntur."

41o. L. e munka 17/b fejezetét.

411. HUSPEKIDISZ: Beitrüge, 119.

412. uo. 73.

413. Michael Perdikarisz szintén a Filiki Eteria tagja volt. O költemányeket is irt. Rigaszról és annak árulójáról irt költemányét a cenzura visszautasitotta, viszont az Ermilosz c. eléggé szabadelvü szatirikus verse 1817-ben

Pesten jelent meg. DELIALISZ N.P.: Κατάλογος ἐντύπων Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης. Thessaloniki.1948. I.k.183.

414. Anthimos Gazisz archimandrita a bécsi görögök papja volt. Ő szervezgette a Bécsben megjelenő görög ujságot, a Λόγιος Ἑρμῆς -t. A Filiki Eteria bécsi szervezetének igen aktiv vezetője volt.

415. Johannes Agorát pl. mint gyanus személyt a rendőrség felsőbb rendeletre figyeltette is. KIPERKIDISZ: Beitrage, 79.

416. A.KODILOSZ: Ἡ Ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν καὶ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ 1821. Athen 1964.117.

417. Ipszilendi Sándor hg. az egyik legelőkelőbb fanarióta család leszármazottja az orosz cár hadsegéde volt. Ő már 1791-ben járt Budán. Hilmerisz 1791.11.4. 89.sz.

418. LAIOSZ G.: Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821. Athen 1958. 16.sz. levél.

419. Leszenisszra vonatkozólag l. VASZDRAVELLISZ K. i.m. 56-62.

420. NÜVES Ő.: Az osztrák levéltárak 23l.

421. HORVÁTH I.: Magyarországi görögök kapcsolatai a görög nemzeti mozgalmakkal. MPhK 66/1942/ 119.

422. Gróf Széchenyi István naplói. Szerk. VISZOTA Gy. Bp. II.k. 1926. 189-190.

423. LAIOSZ: Ἀνέκδοτες, 37.sz.levél.

424. U.o. 98.sz.levél.

425. U.o. 113.sz.levél.

426. U.o. 147.sz.levél.

427. Az egyházközség szegényházára vonatkozólag l. NÜVES Ő.: A pesti görög-román szegényápolda. Orvostörténeti Közlemények 5o/1969/ 133-136.

428. Hariez Demeter nevét viseli még ma is Budapest belvárosában a Haris-köz.

429. LAIOSZ: Ἀνέκδοτες, 51.sz.levél.

430. Erre céloz F. Schams is, amikor megemliti, hogy a szegény utasok nemcsak ingyen szállást kaptak e pesti görögök szegényházában, hanem mérsékelt utiköltséget is.

/SCHAMS F.: Vollständige Beschreibung der kgl. Freistadt Pest in Ungarn. Pest 1821. 326./

431. Dimitriosz Ipszilandi is Magyarországon keresztül ment Bukovinából Görögországba 1821. áprilisában. XOMLOSZ: i.m. 73.

432. MIKPEKIDISZ P.: Neue Quellen und Forschungen zur Geschichte und Kultur der Griechen in der Österreichischen Monarchie. Berliner Byzantinischen Arbeiten 15/1960/ 224-225.

433. HORVÁTH MGB 46.

434. U.o. 51.

435. BEVILACQUA BORSODY B.: Pest-budai kávéházak. Bp.1935. 11.k. 1147.

436. CSATKAI: Cégérek. 54. kép. - SOMOGYI Á.: Pesti görög festő arcképe Ipszilanti szabadsághősről. "Budapest" 9/1971/ 11.sz. 38. - Lakatfiszt olasznak hitte és tehetséges könyvnyelmi festőnek tartotta. ÁGAI A.: Utazás Pestről Pestre /1843-1907/ c. könyve 288-289 lapján.

437. ENGEL J.Ch.: Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer. Halle 1797.I.k.473-4.

438. LAIOSZ G.: Οἱ χάρτες τοῦ Ρήγα, Athén 1960.

439. ENGEL i.m. IV.k. /1804/ 69.

440. KOSÁRY G.G.: A szomszéd népekkel való kapcsolatainak történetéből. Bp. 1962. 156.

441. HORVÁTH R.: Ὁ φιλελληνισμός τοῦ Βύρωνος καὶ ἡ Ἑλλάς. Athén 1938. - CSIA K.: A filhellénizmus. Bp. 1941. - HEIKE H.: Morgenland-Abendland. Leipzig 1963.594-641. - IRMSCHER J.: Der Philhellenismus in Preussen als Forschungsaufgaben. Berlin 1966. IRMSCHER J.: Ὁ γερμανικὸς φιλελληνισμός. Μακεδονικὰ Ζωή. 1972. febr.

442. Egy nem megbízható görög forrás szerint a magyar képviselők már 1821-ben elfogadtak egy javaslatot, amely a harcoló görögök iránti rokonszenv kinyilvánítását tartalmazta. Emiatt a javaslattevő Festetich grófot és a javaslatot megszavazókat Metternich üldözni kezdte. Az Ἐλεύθερον Βῆμα 1931. máj.12-i számából idézi HORVÁTH: Ὁ φιλελληνισμός 17-18.

443. Ennek bizonyítéka az is, hogy a görög szabadságharcos alakjáról porcelán gyufatartókat mintáztak és hogy a bujdosó görög hős egy magyar népdalban is előfordult. BORSODY BEVILAQUA i.m. 1147.

444. IMAKISZ J.: La guerre de l'indépendence grecque vue par la presse française. Thessaloniki 1968. 41.

445. "A magyar nemzet jobbjai éppugy mint az összes világ minden nemesb szive örvendve fogadák e felkelést s lélekben mellé sorakoztak. S ha kénysszer-rendszabályok miatt nyilvános helyeken, megyei gyüléseken nem lehete is, de magán körökben lelkes nyilatkozatok, vagy heves vitatkozások állitak elő." /LUKÁCSY S. - BALÁSSA L.: Vörösmarty Mihály 1800-1855. Bp. 1955. 35. "Perczel Mór Emlékirataiból részlet./

446. "Atyámat és asztali vendégeit jobban sértette, hogy Ipszilanti herceg, midőn az oláh felkelés elnyomatása után sebesülve Magyarországba menekedett, a határőrvidéken elfogatott s a munkácsi várba internáltatott." PULSZKY F.: Életem és korom. Bp. 1880. I.k. 19.

447. Igy pl. 1821.okt.24. és 1822.nov.22. között 400 európai utazott el hajóval a görögök megsegitésére. DIETERICH K.: Deutsche Philhellenen in Griechenland 1821-1822. Hamburg 1929.3.

448. POLITISZ: Az ujkori Görögország, 67.

449. BEVILAQUA BORSODY i.m. II.k. 1147.

450. Pulszky is az Augsburger Allgemeine Zeitungból értesült a görög eseményekről. PULSZKY i.m.I.k.18.

451. A sajtóvisszhang felsorolt adatai a Hazai és Külföldi Tudósitásokból és a Magyar Kurir megfelelő számaiból valók. L.HORVÁTH: Az ujgörögök c. i. művét és LAMBROPULU F: Az 1821-es görög forradalom és magyarországi visszhangja c. MTA-n Arató Endrénél 1963-ban benyújtott szakdolgozatát. Ezuton mondok köszönetet Lambropulu Fotininek, hogy munkáját rendelkezésemre bocsátotta.

452. Ali Tepelenli, Janina pasája önálló albán-görög államot akart létrehozni. A szultán azonban 1822-ben leverte a lázadást.

453. HORVÁTH: Az ujgörögök, 11.

454. A görög szabadságharcnak a magyarokra vonatkozó hatását l. a kov.helyeken: TRENCSÉNYI WALDAPFEL I.: A görög szabadság. "Görög szabadságért" kötet.Bp. 1948.76-77. - HORVÁTH: Az ujgörögök, 10-12.

455. PUKSZKY F. i.m. 18.

456. Gróf SZÉCHENYI ISTVÁN naplói. Szerk.Viszota Gy. Bp. 1925.I.k. 479., 487-8.

457. A menekült famariótáik sok pénzt hoztak magukkal. Ebből támogatták ortodox hitsorsosaikat. JANCSÓ B.: Szabadságharcunk és a dáko-román törekvések. Bp. 1895. 35.

458. LAJOSZ: 152.sz.levél.

459. Vörösmarty barátai közé tartozott a görög származású Pasziani György jurátus is, aki nénetre tanitotta a költőt. Kötvös Károly: Nagyokról és kicsinyekről. Kötvös Károly munkái XIX.k. Bp.é.n. 13.

460. Megjelent 1892-ben az Olcsó Könyvtár 817-818.sz.köteteként.

461. E fejezet megjelenés alatt van a Századokban.

462. Ennek eleinte maguk a románok és makedovlachok is örültek, mert igy biztositották védelmet nyertek az unialás ellen.

463. Ismeretes a heves harc, amely az aradi püspökség romániá tételéért folyt a szerbekkel.

464. I.TÓTH i.m. 105-106.

465. E vitában a görögök egyik érve az volt a román nyelv liturgikus használata ellen, hogy a vlacholoknak saját betüik sincsenek. A pesti vlachok ui. rendszerint görögül irtak, vagy németül.

466. Mária Terézia alatt volt olyan törekvés, hogy az oktatás egységesitése érdekében a cirill abc helyett a latint vezetik be. /MARCZALI: II.József, II.k.267./

467. A románok már a XV. szd-tól kezdve a cirill abc-t használták. Ebben volt valami vallási fanatizmus is, mert ők még a betükben sem akartak közösködni a római vallás követőivel. A XVII. szd-ban Erdélyben ellenszenvvel fogadták az óegyházi szláv helyett a román nyelv bevezetését.

468. HL Intimata a.m. 4294.

469. "...ut cum Alphabetum Valachicum litteris quidem Cyrillicis scriptum, pronuntiatione tamen non Illyrris familiari Az,Buki, Vjedi etc., sed faciliori ABC etc. jam 15 annis bono cum successu institutionis, cumque Solatio Parentum tradatur..."

470. Georg Montánnak 1819-ben megjelent egy könyve, amelyre 5o pesti vlach fizetett elő /I.TÓTH i.m.92/.

471. I.TÓTH i.m. 97.

472. 1795.jan.27-i /28oo sz./ és 1795.aug.21-i /17566 sz./ rendeletek. Ezután került sor a Függelék 38-ban található 1796.évi összeírásra.

473. Az épületrész tervrajza megtalálható a HL-ban /Intimata a.m. 4294/.

474. Ez a mondat célzás lehet Popovics Nyágojnak a külföldi románokkal való kapcsolatára s e mi történeti része 24. fejezetében említett működésére.

475. "...nos, qui per conscios Valachos undique premimur ac justis quibus Juribus nostris sensim ac pedentim privamur sique lenta consumimur tabe."

476. "...recurrenti Valachicae Communitati liberum relinqui, sub propositis per se conditionibus praevie rite adimplendis invisum sibi praefatum Docentem actutum removere, interea supplentem constituere et apta Individua pro Docente Inspectoratui proponere..."

477. Végül is Puskás Demeter kapta meg a kinevezést, aki kb. 3 év mulva meghalt.

478. Javaslatot tettek ilyen értelemben az elnevezésre is német, magyar, görög és román nyelven.

479. NÉMETH K.: A Pest-budai árvíz 1838-ban. Bp. 1939. 63.

48o. FUKÁCSY-BALASSA i.m. 2o9.

481. Az HL-ben talált adatok.

482. E tervek, valamint az építkezéssel kapcsolatos iratok megtalálhatók az HL-ban.

483. A kölcsönzők között szerepelt a Wurm-Heinrich-féle cég is. Kölcsönt vettek fel szegényintézetük tőkéjéből is.

484. Hogy a déli rész készült el előbb, az egy korabeli képből következtethető, ahol ez az épület már készen van, míg az északi oldal még beépítetlen. /SACHILLÁRY P.: A budapesti Görög-udvar. Társaság 1923.márc.25-i sz.185.1./

485. RADOS J.: Hild Józsefnek, Pest nagy építőjének életműve. Bp. 1958. 89.

486. Athanaszkovics püspök 1848.jun.9-én értesítette a pesti görög-oláh községet a minisztériumi döntésről, "amelyhez a szentszék is a maga részéről annál inkább hozzájárul, mivel ezáltal többesztendei visszálykodásnak vége vettetett."

487. Universalis Schematismus Ecclesiasticus pro 1846/47. Budae. - Ezerint akkor Joasaph Mavrometty volt a görög és Joannes Theodorovics a vlach pap, akit Joannes Rossu káplán is segitett munkájában. Az iskolaigazgatói állás nem volt betöltve. Georgius Szinapal volt a görög és Demetrius Mertse a vlach tanitó. - Ugyanekkor a pesti szerb parókus Georgius Margo volt, aki 297 hivőt pasztorált /63 házaspárt, 15 iskolás gyereket/.

488. "Egyetértés" 1884.dec.28-i számában ROZVÁNY György cikke. Anyakönyvi bejegyzés szerint Kis Pál tábornok Diósgyőrről származott, Tiszafüreden lakott és Pesten halt meg, 1867. máj.16-án 59 éves korában.

489. Az ML-ben található gyászjelentésekből vett adatok.

490. HORVÁTH: Ujgörögök 27.

491. SOMOGYI: Pesti görög festő arcképe, 38.

492. SETRA Gy.: Petőfi sajtó-eszközeinek történeti Közl. 68/1964/ 198-203. tegségéről. Irod.-

493. TÖRÖK P.: Pest-Buda 1850-ben. Statisztikai Közlemények 98.k. 92. - Források Buda, Pest és Óbuda történetéhez. 1686-1873.Bp. 1971. 186.

494. FÜVES Ö.: Czuczor Gergely Riadója röpiven. Magyar Könyvszemle 1971. 1-2 sz. 185-186.

495. DARKÓ J.: Velaoritisz ujgörög költő, Bp. 1910.

496. ARATÓ: A nemzetiségi kérdés, II. 192-193.

497. ARATÓ: Kelet-Európa története, 392. - A pesti vlachokat különösen a cirill betüktől a szerbek által erőszakolt használata keseritette el.

498. SZÁSZ Z.: Román diákok Budapestm /1848-1918/. "Budapest" 1967.jun-i sz.30.

499. ARATÓ: A nemzetiségi kérdés, II.k. 193. Eftimiu Murgu, 48-as képviselő a román és magyar forradalmi erők összefogását hirdette a Habsburgok ellen. Pesten halt meg 1870.máj.12-én. /Az ML-ben megtaláltuk halottvizsgálati jelentését./

500. Rossu éveken át idegbetegségben szenvedett, kórházban is feküdt. Közben Gennadiosz Popescu, majd Andreas Blezs helyettesitette.

501. A románoknak a nekedovlachok közt folytatott nacionalista agitációjára vonatkozóleg l. SEIZER H.: Geistliches und Weltliches aus dem türkisch-griechischen Orient. Leipzig 1900.6.

502. 1861-ben megalakult a pesti egyetemen tanuló szegény román ifjak segélyegyesülete. 1862-ben kezdte el működését a román önképzőkör, amely 1866-ban Petru Maior nevét vette fel. Az önképzőkörnek saját, kézzel irt lapja is volt "Rosa cu ghimpi" cimmel. A Gozsdu alapitványból juttattak ösztöndijat román ifjak részére. A pesti egyetemre járt többek között Babes Viktor, a hires bakteriológus professzor, Groza Péter, Goga Oktavián, Alexics György prof., valamint Maniu és Christea román miniszterek. /SZÁSZ i.m. 30-32/.

503. Babes Vince /1821-1907/ táblabiró országgyülési képviselő a Mocsonyi fivérekkel együtt alakitotta meg 1867 után a mérsékelt irányzatu román nemzetiségi pártot, amely a magyar uralkodó osztályokkal működött együtt.

504. Nedelko Döme a magyar fogászat uttörője volt a pesti egyetemen /HESZÁR Gy.: Nedelko Döme. Orvostört.Közl.27/1963/ 279-280. - MÜVES Ö.: Nedelko Döme halotti iratai. Orvostört.Közl. 54/1970/ 219-220./

505. A Budapesti Görögkeleti Román Egyházközség levéltárában talált adat.

506. Saguna András /1809-1873/ Pesten végezte jogi tanulmányait. Mindvégig Habsburg-barát, ellenforradalmi politikát folytatott.

507. BERKI F.: Az 1868. évi IX. tc. kánonjogi megvilágitásban. Bp. 1944.39.

508. BERKI F.: Ἡ ἐν Οὐγγρίᾳ Ὀρθοδόξος Ἐκκλησία. Thessaloniki 1964.45. - BERKI F.: Az Ortodox Egyház. Lelkipásztor 1962.V.5-i sz.

509. Avram Jancu a szabadságharc alatt a magyarok ellen küzdött Erdélyben. Később azonban rájött arra, hogy az osztrákok becsapták a románokat, azért kegydijat sem fogadott el tőlük. JANCSÓ i.m. 169., 177. - Egyébként már 1863-ban hozott az egyházközség olyan határozatot, hogy a hozzájuk nem tartozó hivőért csak a vezetőség beleegyezésével lehet gyászmisét mondani.

510. A románok szerint ezek között 4 vlach is volt.

511. Itt a románok felvétele esetén bekövetkező vlach-román többségre céloztak.

512. Mindössze annyi történt, hogy 1875 novemberében felkérték a törvényszéket az egyház ingatlanainak felmérésére és megindult az ingóvagyon leltározása is.

513. A szabályzat szerkesztésében a következők vettek részt: görög részről id. és ifj. Szeliáry György, dr.Agorasztó Szilárd, Haris György, Haris Pál /konzul/, Haris Döme, Haris Pál /kereskedő/, Mercse János,Oeconom György, macedon-oláh részről Adamofszky Péter, Guda Döme, Lyka Miklós, István és Emil, Balassa Gyula, Babes Vince, Musteez Lázár, Mocsonyi Sándor, Jenő és Zénó, Mándry Dániel, Blasa Szilárd és Guda György.

514. Az új alapszabályok ellen Haris György és Pál a miniszterhez fordultak beadvánnyal s kérték, hogy az általuk javasolt változtatásokkal a görög szempontok jobban érvényesitve legyenek.

515. Az 1896. évi egyházi sematizmus szerint a pesti görög parókián 2 pap volt: a Vatuszából való görög Grigoriosz Gopsz és a bitóliai származású Joannes Georgiades. A tanitó pedig a Kozániból való Tsalioss György volt.

516. Míg 1881-ben 386, 1891-ben már 774 román lakott Pesten. /KORÖSI J. - THIRRING G.: Die Hauptstadt Budapest im Jahre 1891. Bp. 1895.II.k. 56./

517. A VII.ker. Holló u.8.sz. alatti kápolnában őrizenek néhány bizánci és későbizánci ikont és egy epitáfiumot a XVII-XVIII. szd-ból. / SOMOGYI A.: Bizánci művészeti emlékek a román kápolnában. "Budapest" 8/1970/ dec.40-41.

518. A pesti románokat gyanusitás érte, hogy miből fedeztek a nagy költségeket. Dr.Gáll József, az egyházközség elnöke ujságban nyilatkozatot tett közzé, hogy a kápolna felszerelése csak 1000 Ft-ba került. Ezt az összeget adakozásból gyüjtötték össze.

519. Az átdolgozást Buschbach Péter ügyvéd, volt országgyülési képviselő végezte 600 korona dijazásért. Az alapszabályok 39, az ügyviteli szabályok pedig 20 §-ból állnak.

520. 1910-ben nem vették fel a még nyilvánvalóan macedon-oláh származású Mocsonyi Antalt és Pétert sem, mert felmenőik román származásuaknak vallották magukat, márpedig az egyháznak csak görög és macedon-oláh tagjai lehettek.

521. Tényvázlat Hocsonyi Sándor és társainak a Budapesti Óhitü Görög-Oláh Egyházközség elleni jog- és vagyonközösség elismerése iránti perben. Bp. 19o7. - BABES E.: A Budapesti Görög-Oláh Egyházközség. /Tényvázlat/ Bp. 19o9.

522. 188o-191o között 2777 román élt Pesten. / THIRRING G.: Budapest Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyve. I.évf. 19o7-8./

523. A szerződést Miskich Károly építésszel, mint a Hansa képviselőjével kötötték.

524. SACHSLÁNY P.: A budapesti Görög-udvar. Társaság. 1824. márc.23.sz. 184.

525. Szerzetesi fogadalma ellenére négy gyereke volt. Éles modora miatt a hivelnek is ellenszenves volt. Tiallosz Fülöp tanitót úgy megsértette, hogy ez felmondott. A tanitóval folytatott pereskedése kb. 2 évtizedig tartott. Még birósági tárgyalásra is sor került köztük.

526. "A nap hőse, Duna C. Miklós, aki elutazott a görögkeleti egyház sokezer pengőjével. Bistak benne, mert jól tudott dumálni."

527. Lyka Miklós e tettét a templomban márványtáblával örökitették meg.

528. A Duna Czicco által elsikkasztott pénzt az akkori felelős főgondnok Agoraszto Péter helyett testvére, Agoraszto Tivadar fizette ki. /Dr.Jenitsáry Miklós szives közlése./

529. Szerződésszegés miatt az egyházközség a Hansának 1937-ben felmondta a szerződést. Még ugyanabban az évben eladták a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt-nek a teleknek a templomtól északra fekvő részét az épületekkel együtt. Ennek árán az egyház 1938-ban felépittette a jelenlegi Petőfi tér 2. Galamb u.4.sz. alatti szélházát, amely ma is a Budapesti Magyar Ortodox Egyházközség tulajdonát képezi.

530. Mivel az egyházközség - az elszerbesedéstől való félelmében - a budai püspöknek a még in rebus dogmaticis et spiritualibus joghatóságától is szabadulni kivánt, ezért már 1922-ben a Konstantinápolyi Patriarkátus alá akarta magát rendeltetni. Ezt azonban hivatalosan nem sikerült elérniök, hiába határozta el az egyházközség közgyülése 1933.jun.18-án a szerb püspöktől való elszakadást. A kánoni fennhatóság nélkül álló görög alapitású egyházközséget végül 1949-ben a moszkvai pátriárka fogadta joghatósága alá. /TIMKÓ I.: Keleti Keresztónyság, keleti egyházak. Bp. 1971. 482.

531. A pesti görög egyházközség éppen azért maradt hosszú időn át kánoni Főhatóság nélkül, mert sem a budai püspök, sem a konstantinápolyi pátriárka nem ismerte el az egyház magyar jellegét annak ellenére, hogy az már 1931-ben hivatalosan is magyarrá vált.

532. Az egyház teljes görög elnevezése a következő volt: Ἡ ἐν Πέστῃ Κοινότης τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῶν Ἑλλήνων καὶ Βλάχων καὶ Βλάχων καὶ Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας. Nőviditett címek: Ἀδελφότης (ἀδελφάτον) τῶν Ἑλληνοβλάχων Ῥωμαιοβλαχικὴ ἐκκλησία, Κοινότης ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τε καὶ Βλάχων, Ἑλληνομουνίτων δόγματος.

533. A bécsi görögök pecsétjének felirata: Ἀδελφότης τῆς ἐν Βιέννῃ τῶν Τουρκομερίτων Ῥωμαίων τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. 1770. A balassagyarmati pecséten kereskedői jelvény és Communitas B.Gyarmat felirat látható.

534. "Miskolczi Görög Kompánia 1687."- "Sigillum Comp.Merc. Vecziensium 1733."

535. Popovics püspök 2 angyalos címeres pecsétjén a következő betük olvashatók ΔΠ-ΜΒ . Evretesz Bendella parókus monogramja a pecsétenEB-ΜΠ . Chariszioosz Szecellion plébános pecsétjének közepén a miskolci kompánia szives-keresztes jelvénye állott.

536. Bécsben és Egerben is 12 tagu választmány működött.

537. Az 1902. évi alapszabályzatban a fő- és másodgondnok után rögtön a templomgondnok következik. Ebből a sorrendből is világos, hogy ez a tisztség a gyertyagondnokság folytatása volt.

538. A Rescriptum declaratorium 7. §-ában előirtakat nem tartották be mindig a görögök, ezért a MKT többször is küldött ezzel kapcsolatban utasitást a kommunitásnak: 1792.I.17. /1353 sz./, 1792.V.22. /1998 sz./, 1809.X.17. /1845 sz./.

539. A magyarországi görög alapitású egyházközségek püspöki jurisdictio szerinti megoszlása a következő volt:

Miskolc
Gyöngyös
Tokaj — a kanlóczai érsek alá

Pest
Kecskemét
Vác — a budai püspök alá

Eger — a bácsi püspökhöz

Szentes
Nádudvásárhely — aradi román püspökhöz

Karcag — a nagyváradi püspök alá

540. Egerben pl. a görög Sarpe János nyerte el a városi comissarius tisztséget. - Téved Pásztor Mihály, amikor Borárost görög eredetünek tartja és nevét a Vorarosz alakból származtatja. PÁSZTOR: 150 éves Lipótváros,53.

541. A templomtelekre vonatkozó legfőbb források: PIAROKRÓL K.: A budapesti piaristatelek,6-21. - RÓMER i.m. 124. - TAKÁCS S.: A Főváros alapitotta piarista kollégium története. Bp. 1895. - MIPP J.: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pest 1868.260,276. - DOMANOVSZKY i.m. II.k. 7o. - SACHLÁRY: A Görög udvar.

542. A 189. sz. Taschner később Resch ház és a 190.sz. Pistori majd Hoffmann ház.

543. A telek megvásárlására vonatkozólag l. e munka történelmi részének 6. és 8. fejezetét.

544. A templomépités lefolyását l. u.o. a 8. fejezetben.

545. GERECZI I.: Budapest multja és művészete. Bp. 1932.56.- GERECZI I.: Magyarország műemlékei. Bp. 1951. 57.

546. Jankovics Miklós és az általa végzett munkára vonatkozólag l. e munka történeti részének 8. fejezetét.

547. U.o. 26. fejezet.

548. A tanácsterem valamikor a piaristák színházterme volt. Ezért kapta az utca a Színház utca nevet. E teremben az 1875. évi leltár szerint szekrények, asztalok, padok, székek, iróállvány, arcképek és más képek nyertek elhelyezést. Ezek legnagyobb részben elkallódtak. Néhány arckép a templomtorony feljáratában található. Popovics püspök és Grigoriosz Gopsz portréja Jankáry Miklós volt főgondnoknál van.

549. 1813-ban 8 lakás volt bérbe adva a Galamb utcai régi házban. Ebből kettő a papoké volt. Az üzlethelyiségek száma ugyanannyi volt. E házra vonatkozólag l. FRIEDREICH i.m. 1o-15. A lakások bére 1815-ben 2583 Ft-ot tett ki.

55o. A Görög udvarban az 1862-63. években 137 helyiség volt lakószoba. Ebből 91 szolgált lakószobául, 14 szoba szolgált egyházi célokat. 7 görög család lakott ekkor a Görög udvarban.

551. RATH P.: Wegweiser durch Pest. Pest 18o4. 85.

552. SCHAMS F.: Vollständige Beschreibung der königlichen Freystadt Pest in Ungarn. Pest 1821. 85.

553. PATIZ C.: Beschreibung der königl. Freystadt Pest. Pest 1833. 11.

554. L. e munka történeti részének végét.

Protokollunok
/görög nyelvüek/

555. Πρωτόκολλον τῇ κοινῇ γνώμῃ τῆς ἐν Πέστᾳ Κοινότητος τῶν Ῥωμαίων τε καὶ Βλάχων Μακεδόνων τῶν τε εἰς τὴν ἱερὰν τὴν ἐν Πέστᾳ Ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τὰ τοῦ Γένους ἡμῶν Σχολεῖα Ἑλληνικὸν καὶ Ἁπλοῦν ἔτι δὲ καὶ Ὀρφανοτροφεῖον ἀνηκουσῶν Ἀποφάσεων 1796

556. Πρωτόκολλον Πρόχειρον τῆς ἐν Πέστῃ Γραικῶν καὶ Βλάχων ἐν ᾧ περιέχονται ἐν περιλήψει αἱ ἀποφάσεις τῶν κατὰ καιροὺς συμβαινουσῶν ὑποθίσεων, ὁποῦ γίνονται μὲ κοινὴν Γνώμαν καὶ ψῆφον τῶν παρὰ τῆς κοινότητος περὶ τούτου ἐκλελεγμένων ἐπιτρόπων.

Protocoll Buch No I. 1815. II.28-tól 1821.dec.31.
/Szabó Ervin Könyvtár közp. Bf o91o/3oo.

557. Πρωτόκολλον τῶν Μνημάτων τῆς ἐν Πέστᾳ Κοινότητος τῶν Γραικῶν τε καὶ Βλάχων ἤτοι τῶν ἐνταφιαζωμένων ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου βαλθὲν εἰς πράξιν τῷ 1803. παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου κυρίου Νικολάου Μπεκέλλα. EL.

558. Ὑβεντάριον ἤτοι Καταγραφὴ ἁπάντων τῶν ἱερῶν σκηνῶν καὶ σκευῶν, κινητῶν καὶ ἀκινήτων τῶν εὑρισκομένων ἐν τῇ κατὰ τὴν βασιλικὴν ἐλευθέραν πόλιν τῆς Ὀὐγκαρίας Πέστιν Ἐκκλησίᾳ ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τῶν ἀνατολικῶν καὶ μὴ ἡνωμένων ὀρθοδόξων χριστιανῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ τε Μακεδονοβλάχων συντεθὲν ἐν ἔτει ᾳωιξ' 1817 ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ α'. EL.

559. Az 1832-36. évi országgyűlés törvényeit már magyarul szerkesztették.

560. A pesti szerb parókián őrzött legrégibb anyakönyv az 1728-1779. közti évek bejegyzéseit tartalmazza. Folyamatos vezetése csak az 1739. évvel kezdődik éspedig a keresztnevek szerinti abc sorrendben. Görögökre vonatkozó bejegyzés a XVIII. szd. 30-60-as éveiben csak elvétve fordul elő. Az 1770-80-as években növekszik meg a görögök száma, így pl. 1779-ben a 21 halotti bejegyzés közül 8 vonatkozott görögre. 1779-től 1880-ig 3 külön kötetben történt az anyakönyvezés. Ekkor már megnövekedett a görögökre vonatkozó bejegyzések száma.

561. <u>KÍVES Ö.:</u> Die erste Taufmatrikel der Pester Griechen. Makedonika 11/1971/ 398-402.

562. A pesti anyakönyvekből idéz LAUBRONZ is. "Ἑρευνα, Νέος Ἑλληνομνήμων 17/1923/ 137-139, 18/1924/ 281-283.

563. Az anyakönyvi másodpéldányok felküldése 1895-ig, az állami anyakönyvezés bevezetéséig folyt.

564. Ezért hasmáltak Kecskeméten pl. szerb nyomtatású anyakönyveket.

565. 1929-ben Ruszko János az ősi magyar görögkeleti egyház folytatásaképpen a Budapesti Aranyszájú Szent János Egyházközséget. Ruszko utóda 1943-ban dr. Varju János lett. A felsőbb egyházi hatóságok egyiknek működését sem hagyták jóvá. 1955-ben ez az egyházközség beolvadt a volt Budapesti Görög Alapítású Magyar Egyházközségbe és a kettő összevonásából alakult a Budapesti Magyar Ortodox Egyházközség.

566. <u>MASLEV</u>: i.m. 339-384.

567. TSURKAS Gy.: Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. Thessaloniki 1967. 123-155.

568. HAJNÓCZY E.: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp. 1899. I.k. 245,250-252.

569. A szerbek is sokszor Oroszországból hoztak tanítókat. GRÜNWALD B.: Régi Magyarország 1711-1725. Bp. 1910. 329. - A vlachok kezdetben szintén görög nagóntanítóktól tanultak s elhanyagolták saját nyelvüket és írásukat. ROSA: Untersuchungen 138. - Az ujvidéki negán görög iskolának 1782-ben 7o növendéke volt. /SZTAJICS: Grgyja 1 149./

570. HORVÁTH: Zavirasz 87-92.

571. Cherisziosz Meglenisz 3 évig volt Pesten tanító, ott adta ki az Illinikon Panheon c. mitológiai tárgyú művét 1812-ben. Személyére vonatkozólag l. LIUFTSZ P.N.: Ιστορία της Κοζάνης. Athén 1924. 209-212.

572. HORVÁTH: Zavirasz 77. - Pedagógiai munkáit unokatestvérei adták ki. - MÜVES Ö.: Bibliothek von Ignatios Kallonas in Gyöngyös aus dem Jahre 1834. Ellenlka 24/1971/ 379. - MÜVES Ö.: La Bibliothéque Kallonas à Gyöngyös. Magyar Könyvszemle 1972. 1-2. sz. 101-102.

573. Papajeorgiu Mihály /1727-1796/ tankönyvíró Pesten kivül Egerben és Bécsben is volt tanító. HAJNÓCZY i.m. 15.-

574. Az író és költő Polyzoisz Kondosz Bécsből 1794-ben hivták Pestre papnak. Minthogy ez a terv nem sikerült, tanitónak alkalmaztak. 1797-ben került Tolnajba parókusnak. Ezt az állomáshelyét is kénytelen volt 1801-ben elhagyni. Utána visszament Bécsbe. OL HTT Depart.Relig.Gr.n.u. 1800.fons 6o. és 1801. fons 5.

575. Jeorjiosz Vendotisz Pestről ment Bécsbe, ahol 1784-ben az első görög nyelvü ujság kiadója lett. LAIOSZ G.: Γεώργιος Βενιότης ὁ ἐκδότης ἐφημερίδος, τυπογράφος καὶ ὁ πατέρας τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Athen 1959.

576. Görögül Jeorjiosz Leondiumok hivták. Ő Pesten is tanitott. Nagybátyja volt Rigasz két 1798-ban kivégzett mártirtársának: a kasztoriai Ioannisz és Panajotisz Emanuelnek.

577. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1785/86 fons 25.

578. Dimitriosz Kirieniszre vonatkozólag l. e munka énekkor c. fejezetét.

579. Magasabb fokú "hellén" iskola Pesten kívül csak Miskolcon működött. Egerben is folyt ilyen gyűjtés erre a célra, de megnyitására nem került sor./OL MTT Depart.Relig. Gr.n.u. 1817. fons 5./

580. Latinul Schola Graeco-Valachica Pestiensis elnevezés volt használatos.

581. Ioannisz Aposztolosz,/régebben Aitolosz/ Egerben, majd Miskolcon volt tanár. FÜVES: Adatok az egri görögök történetéhez, 8o.

582. Az 1804.III.6-i /4705 sz./ helytartótanácsi rendeletben olvashatjuk: "...donec e Graeca natione pro quaestionatis Scholis peculiares constituti fuerint Directores."

583. Chariton Hufronius Rafael Popovics 1774-ben született Kozániban. Előzőleg Papajannuszisz volt a családi nevük. Magyarországon és Bécsben tanult. Pesten kívül számos városban volt jónevű tanár. Több tankönyvet írt. 1853-ban halt meg. Könyvtárát, iratait Kozáninak hagyta. HORVÁTH E.: Görög könyvtárak és levéltárak magyarországi vonatkozásai. MPhK 1939. 393. LIUPTSZ i.m. 3oo-3o1.

584. Eltávozásakor az iskola gondnoka, Ioannisz Tertzisz igazolta, hogy Hufronius Rafael Popovics a pesti görög és vlach gyermekeknek görög és német nyelvet tanított /etymológiát, syntaxist és retorikát/, a görög klasszikusokból Isokratest, Herodianust ógörögül, a földrajzot, történelmet, matematikát és más tárgyakat pedig ujgörögül adta elő. KALLINIKISZ M.: Ta lita engrafa tisz Dimotikisz Vivliothikisz Kozanisz 1676-1808. Szaloniki 1951. 138.

585. FÜVES Ö.: Egy pesti görög könyvtára 1820-ban. Magyar Könyvszemle 82/1966/ 245-47.

586. Anthimosz hierodiakon ujvidéki tanító Orbis Pictusát 1806-ban Pesten adta ki ujgörögül. Országos Pedagógiai Könyvtár és Muzeum: Comenius Magyarországon kiadott műveinek lelőhely bibliográfiája. Bp. 1970. 79. - Comenius és a magyarországi görögök c. cikk megjelenés alatt a Makedonika c. folyóiratban.

587. OL MTT Depart.Relig.Gr.n.u. 1808 fons 6. - L. e mi történeti részének 15. fejezetét.

588. ELTE Egyetemi Könyvtár y 4r $\frac{62}{III}$ jelzeti csomó.

589. OL MTT Depart.Relig.Gr.n.u. 1808 fons 16. - I.TÓTH i.m.96.

590. "Nosocomium, Scholae, Ecclesia et illius Fundus uti ab initio pro futuro etiam sub una eademque manipulatione persistent."

591. L. e munka történeti részének 22/b fejezetét.

592. Prot. II-ben talált adat /1821.dec.28-i bejegyzés./.

593. DELIALIS Zs. Anamnesztiki, 52-57.

594. LIUFTSZ: i.m. 218-222. Ruszieidisz volt az, aki Parga városka görög szabadságharc alatti elveszetéséről szóló költemény ujgörög forditását kiadta Pesten 1822-ben.

595. LIUFTSZ i.m. 328.

596. Georgiosz Ioannu 1867-ben vette fel a Tiliosz nevet apja példájára. A családra vonatkozólag LIUFTSZ i.m. 329-330.

597. Systematici Docentes, Lehrer der gr. - wall. National und Normal Schule zu Pest volt a hivatalos cimük.

598. JUNG-féle Addressbuch der königlichen Frey Stadt Pest für das Jahr 1815. 86.

599. FOJDISEK-féle Addressbuch der königlichen Frey Stadt Pesth 1822. - SCHAMS szerint 1821-ben a szerb, görög és vlach iskolában 4 tanitó működött. Összes tanulólétszám 8o volt. 1822-ben Budán a szerb iskolában 3 osztály volt 4o diákkal.

6oo. PATACHICH J.: Szab.kir. Pest városának leirása. Pest 1831. 31-32.

6o1. Universalis Schematismus Ecclesiasticus et Literarius pro 1846-47. Buda. - Egy ugyancsak 1847. évi pesti utikalauz nyilvánvalóan tájékozatlanságból 2oo tanulóról tesz említést.

6o2. THIRRING G.: Budapest közoktatásügye 19o5/o6 évben. Bp. 19o8. - PALUGYAI I.: Buda-Pest sz.kir.városok leirása. Pest 1852. 431.

6o3. FÉNYES E.: Magyarország geográfiai szótára. Pest 1851. III.k. 224. - Az 1861. évi Adressen Buch szerint az iskola elnevezése Griechische und rumänische National-Elementarschule volt.

6o4. LAMBROSZ: "Εφεσναι, Νέος Ἑλληνομνήμων 17/1823/ 137.

605. Az 1812.aug. 29-i /9474 sz./ dekrétum szerint a localis director tisztségre három jelöltet kell felterjeszteni a kerületi igazgatóhoz.

606. Közben Boráros János és Damjanovics György szenátorok is betöltötték ezt a tisztséget.

607. 1804. márc.6-án, 1806.nov.11-én és 1807.jul.21-én figyelmeztette a HTF a görögöket.

608. Horváth MGB. - 1812-ben a következő új tankönyvek írását határozták el a görögkeleti iskolák számára: Libri Alphabetici, Libelli Lectionis, Arithmetici, Catechetici, Geographici, Historiae Naturalis, Oeconomiae. /OL HTF Depart.Rel.Gr.n.u. 1812.fons 13./

609. Halála után, 1826-ban testvére, Demetriosz Darvariasz a megmaradt tankönyveit szétosztotta a magyarországi görög iskolák között. A benyujtott igénylés szerint ekkor 48 tanulója volt a pesti iskolának.

610. Ezt a rendeletet a HTF 1865.jan.24-én /1o7.274 sz./ megismételte jeléül annak, hogy ekkor már sok görögkeleti ifjú járt más felekezeti gimnáziumba. /1884-ben pl. Kecskeméten 3 görögkeleti járt a piaristákhoz, 29 a református gimnáziumba és 4 a főreáliba./

611. TAKÁCS: A főváros alapitotta budapesti piarista kollégium 19. - KOLENDRENCHI E.: A pesti piarista gimnázium tanulói 1717-től - 1780-ig. Bp. 1932. 4.

612. Ez a fejezet rövidebb formában már megjelent MÜVES Ö.: A pesti görög-román iskolák c. idézett munkában.

613. HORVÁTH: Az újgörögök, 73.

614. Magyarországon 1775-ben Pozsonyban a normál-iskolában létesült az első német nyelvü tanitóképző. Az első magyar tanitóképzőt Pyrker érsek 1828-ban alapitotta Egerben, a görögkeletiek nemzetiségi tanitóképzői tehát 16 évvel megelőztók a magyar tanitóképzőt. SZAKÁL J.: A magyar tanitóképzés története. Bp. 1934.14-15, 34-35.

615. HORVÁTH Zavirasz 5.

616. MÜVES Ö.: Görög tanitóképző, 91-92.

617. "... pro efformandis praeprimis idoneis Scholarum Docentibus, a quibus recte Juventutis institutio ejusve cultura ac futura felicitas plurimum dependet."

618. L. e munka történeti részének 17/b fejezetét.

619. DEMJANISZ: Anamnesztikon, 49.

620. RAJKOVICS B.: Izbrani szpisai. Uros Steph. Nestorovics Novi Sad 1950. 27. l.

621. HTT 1812.aug.28-i /9311 sz./ rendelete. /OL HTT Depart. Rel.Gr.u.n. 1812.fons 13./

622. A HTT 1819.jun.30-i /17884 sz./ rendelete. - "... si Graeci Valachicam Lyturgiam refugientes in sui Idiomatis Praeparandiali alterutrum Docentem e sacerdotibus stabilem tamen subseque assumerent..."

623. RATH: Adress Buch 118-9.

624. MIRKOVICS G.: A szentendrei-szombori tanitóképző statisztikája. Zbornik za Drustvene Nauke 16 /1957/ 130-136.

625. TSOURKAS i.m. 129-155.

626. H.Anasztasziosz Theodoszi 1775-ben a városi kórházra hagyott pénzt. /EL Testamenta ets Inventaria e.a. 1178/ - Egy 1790-ből származó okmány a tábori kórház hiányos felszerelését sorolja fel. Bizon yára a görögök is hozzájárultak adományaikkal ezek beszerzéséhez.

627. NIVES Ö.: A pesti görög-román szegényápolda. Orvostört. Közlemények 5o/1969/ 133-136. - NIVES Ö.: L'hospice grec pour les indigents de Pest. Makedonika 1o/1970/ 289-291. - HUNFALVI J.: Pest und Ofen nebst Umgegend. Pest 1839. 191.

628. Többek között Csoka Joannes 5oo Ft-ot adományozott a kórháznak. Özv.Makovszkyné Prendo Katalin 1o.4o6 Ft-ot hagyott ugyanerre a célra. Miko Kristóf 18oo-ban 1o.ooo Ft-ot hagyományozott végrendeletileg a kórháznak.

629. OL HTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1793. fons 49. A HTT 1793. márc.7-i /17o78 sz./ rendelete.

630. Townson Róbert 1793-i látogatásakor Pesten csupán két kórház működött: az egyetemi kórház 12-15 fekvőhellyel és a városi kórház 8 ággyal. Az utóbbi rossz állapotban volt. PÁSZTOR: 15o éves Lipótváros, 24. - Források Buda, Pest, Óbuda történetéhez. Bp. 1971. I.k.38.

631. HL Intimate e.m. 5539.

632. A kórház "önvétlük nélkül elszegényedett és szegény utasokra is kiterjeszti jótéktonyságát." Buda-Pest a magyarok fővárosa. Pest 1845.

633. JANKOVICH A.: Pest und Ofen besonders in medizinischer und anthropologischer Hinsicht. Ofen 1838. 256.

634. Az 1831-44, 1861-74 és 1789-90 évek közti gyógyszerkönyvek megtalálhatók a HL-ban.

635. SOHANS i.m. 325-326.

636. ENGELBRECHT KÜLL K.: Orvosok és kórházak Pest-Budán. Bp. én.118-9.

637. Terezy volt a görög kórház orvosa 1839-ben bekövetkezett haláláig.

638. SZACHELLÁRY P.: A görög ujvgr. Bp. 1924. 27.

639. Wohlfeinster und zuverlässigster Fremdenführer durch Pest und Ofen und Umgebungen. Pest. 1847. 107.

640. Az HL-ban talált adat ugyanúgy, mint a szövegben utáno következők is.

641. HORVÁTH F.: Egy magyarországi görög könyvtára a 18.században. Könyvszemle 62/1938/ 33-40. - /Hacker Ferenc újlaki ácsmester 18o1.évi végrendeletében 18o könyv szerepelt. Ez akkoriban még nagyon ritka eset volt. L.WALLON Emma: A literátus ácsmester hagyatéka. "Budapest" 9/1971/ 8.sz. 42-43.

642. HÍVES Ö.: Zsivirász György végrendelete. AntTem 15/1968/ 9o-93.

643. A kecskeméti görög egyház anyakönyvében talált adat. Téves tehát a Horváth F. által közölt halálozási nap, a szept.9-e /Horváth Zsivirasz 9./

644. 18o5.márc.2-i számban a 3ko. lapon jelent meg.

645. Prot.I. 8o-81.

646. Az egyházközség 18o6.V.29-i határozata szerint Andreas Gruber asztalosmester 15o Ft-ért készitette el a szekrényt.

647. HAJNÓCZY i.m. 41.

648. NÉVES Ö.: Nemes énekeskönyvek, 295-299.

649. NÉVES Ö.: Zavirasz irodalomtörténeti művének készítéséhez. AntTan 5/1958/ 262.

650. EL Intimata a.m. 4294.

651. "...Eadem vero occasione eiden exmissi Bibliothecae quoque Scholaris sibi exhiberi facient, quo et praesens filius Status cognosci et pro futuro usu opportuna disponi valeant."

652. Azóta Zavirasz könyvtárának két, készzel írt katalógusa is előkerült: az egyiket a szentendrei püspöki levéltárban találtuk meg. NÉVES: Nemes énekeskönyvek 296, a másik pedig Kecskeméten volt. /KOPP I.: Δύο χειρόγραφοι κατάλογοι της βιβλιοθήκης Γεωργίου Ζαβίρα. Νέα Εστία 84/1968/ 882-885., 952-954./

653. A leltározó tisztviselők 1823-ban panaszt nyújtottak be a magisztrátushoz, mert a fáradtató munkájukért még akkor sem kapták meg a honoráriumot.

654. Zavirasz György örökösei/unokaöccse Zavirasz Konstantin 1804-ben még kisfiú volt, 1820-ban szegény sorban élt, 1860-ban halt meg Récskén.

655. "...Cum juxta clarum Testamenti hujus tenorem proprietas dictae Bibliothecae Communitati pure Graecae Pestiensi ita delata sit, ut puncto 6 diserte tam ab Ecclesia, quam et scholis independens declaretur et tantum accessorie antecedanea puncto etiam scholaribus Graecae Nationis lectio librorum admittatur, ipsique Bibliothecae Curatores puncto 7 ad Rationes huic solummodo Communitati reddendas obstringantur; Curam hujus Bibliothecae vi testamentaria Dispositionis unice Communitati Graecae Pestiensi via civici hujus Magistratus penes communicationem in copia adjacentis Testamenti eatenus conformiter edocenda relinquendam esse..." /EL Intimata a.m.4294/.

656. A HTT ugyanis az előző évben 1821.szept.1-én 23.474 sz. rendeletével rendelte el ujból az egyházközségi intézmények közös kezelését.

657. NÉVES Ö.: Fejezetek a pesti Zavirasz könyvtár történetéből. Magyar Könyvszemle 84/1968/ 61-64.

658. Ezt a HTT 1836.évi jun.21-i 17787 sz. rendelete le is rögzitette.

659. HORVÁTH Zavirasz 2o.

660. U.o. 21.lap, 1o.jegyzet.

661. Az 1824.dec.19-i, 23-i és 30-i 102., 103. és 104. számban olvasható hirdetés szövege a következő: "Ankündigung. Es wird hiemit bekannt gemacht, dass die im Kirchengebäude befindliche Bibliothek der Gr.-Woll. Pesther Gemeinde zum öffentlichen Gebrauch alle Sonntag, und zwar in Winterszeit von 2 bis 5 Uhr, Sommers aber von 3 bis 6 Uhr Nachmittag eröffnet wird, wo den Leseliebhabern die anverlangten Bücher in loco zum Lesen abgereicht werden.

662. Megtaláltuk az NL-ban azt a katalógust, amelynek kiséretében adta át Ignatiosz Kallonasz gyöngyösi archimandrita 1834-ben a 9o könyvből és 1o kéziratból álló könyvtárát a pesti görög parókusnak, Joseph Papa Rallisnak. KÖVES: Bibliothek von J.Kallonas, 378-383.

663. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος Βουδαπέστης καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει τυχὸν σωζόμενοι ἑλληνικοὶ κώδικες. Νέος Ἑλληνομνήμων. Athén 1911. 70-79.

664. HORVÁTH Zavirasz 1o3.

665. GRAFF i.m. 7-3o.

666. A neumás énekeskönyvekre vonatkozó magyar irodalom: DÉVAI G.: The Musical Study of Konkonzeles in a 14th Century Manuscript. Acta Antiqua 6/1958/ 213-235. - DÉVAI G.: Le manuscrit ekphonetique Cod.Graec. No 1 de la Bibliothèque Széchenyi du Musée National Hongrois. Acta Antiqua 8/1960/ 221-254. - DÉVAI G.: Manuscripts in Byzentine Notation in Szentendre. Acta Antiqua 1o/1962/ 85-97. - DÉVAI G.: Φῶς ἱλαρόν Acta Antiqua 11/1963/ 407-414.

667. OL MTT Depart.Rel.Gr.n.u. 1785/86. fons 25.

668. Megtaláltuk az NL-ban a szerződés eredeti görög nyelvű szövegét. Eszerint az egyház az évi 3oo Ft-on kívül lakást és 4 öl tüzifát biztosit számára. Kirlenige vigyont megígéri, hogy a reá háruló feladatokat lelkiismeretesen végzi el. Beleegyezik abba, hogy a templomi gyüjtést a tanitó kapja s azt betegsége esetén helyettesiti.

669. A kéziratos könyv elején található sajátkezü beirását. DELILALIS7: Anamnesztiki c. művének fényképmellékletei között.

670. KÖVES G.: Neumás énekeskönyvek, 294-295.

671. Prot.I. 1796.jun.18-i bejegyzés.

672. EL Halotti anyakönyv I.k.9.

673. L. az Egyházközség c. fejezet kántorokra vonatkozó részét.

674. GOGOSZ Gr.: Ἡ ἐν Πέστῃ τῆς Οὐγγρίας ἑλληνικὴ ὀρθοδόξων ἐκκλησία. "Hemeros" 1864.okt.13-i sz.

675. NÜVES Ö.: Adalék a pesti görög liturgikus éneklés történetéből. Egyházi Krónika 18/1969/ 5.sz.6.

676. PEHÉR J.L.: Budapest Székesfőváros temetőinek története. Bp. 1933. 7o.

677. PROSSER i.m. 1o-13. - NÜVES: Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί, 3o6-3o9.

678. SCHAMS i.m. 147. - PALUGYAI I.: Magyarország legujabb leirása. Bp. 1852. 477.

679. OL MKT Depart.Rel.Gr.n.u. 1793. fons 39.

68o. Később 1873-tól kezdve a sirhelyek árát már nem a lelkészeknek, hanem a temetőfelügyelőnek kellett fizetni.

681. OL MKT Depart.Rel.Gr.n.u. 18oo. fons 57.

682. HÓMAN-SZEKFŰ i.m. VI.k.211.

683. A prot cimét l. az 557. jegyzetben.

684. DOMANOVSZKY S.: József nádor iratai. Bp. 1929.II.6.7o.

685. PROSSER i.m. 13-2o.

686. GÁL Gy.: Budapest templomainak cineres emlékei. Bp. 194o. 28.

687. NÜVES Ö.: A nyitott koporsóval való temetés megtiltása 1811-ben. Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicinae Hungarica 42/1967/ 246.

688. NÜVES Ö.: A pesti görögök temetkezése. Communicationes 43/1967/ 164-166. Tudunk egy görögkeleti temetőről a Ferencvárosban is a Tüzoltó utca környékén. /Pehér i.m.84/

689. KÁKOSY P.: A Kerepesi uti temető költészete. Bp.1934.1o.

69o. PROSSER i.m. 2o-25.

691. Az EL-ben találtunk gyászjelentéseket az 1867-1943 közötti évekből és halottkém-jelentéseket 1858-193o évekből.

692. A románokkal rokonszenvező makedovlach Cozsdu Kumánuel vagyonának jó részét a hazai román ifjak tanulását és nevelését célzó un. Cozsdu Alapitványba fektette. Ebből évi 15.000 Ft-nyi segélyben részesitették a rászoruló román tanulókat.

693. A Lepora Alapitványból évente a 8 egyházközségen kivül segélyben részesültek még: 2 férjhez menendő leány, 6 tanuló, 2 tanitó, a pesti görögök iskolaalapja, a pesti polgári leánynevelő és a vakok intézete.

694. Haris Pálra vonatkozólag l. DELIALISZ Anamnisztiki c. művét.

695. Az alapitvány Görögországba való átutalása nem ment mindig zökkenőmentesen. Igy pl. az 1932-ben esedékes 40-50 ezer pengő esedékes első felének átutalását Korányi pénzügyminiszter letiltotta a görög kormány kérése ellenére, mert az összeget a görög kormány követelésének tartotta. /OL 47. Min.kabinet res.1932/.

696. Igy pl. Moschopolisz város 1769-7o.évi felkelése után a város megmaradt egész lakossága elmenekült a törökök elől. SZKENDERIDESZ K. Ch.: Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καὶ συγχρόνου Μοσχοπόλεως. Athen 1928.99.

697. ZOLTAI l.m.5.

698. VÖRÖS K.: Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban TBM 18/1971/ 261.

699. KUJUTSZ l.m.61-62.

7oo. BOROTVÁS NAGY S.: Közgazdasági művelődésünk kezdetei. Bp. 1938. 93.

7o1. GRÜNWALD l.m. 282. - "Görögnek való a kereskedés! Annak is csak a czinczároknak. A magyar nemes lovagjából nem lesz soha ről. /JÓKAI M.: Rab Réby. Bp. 19o8.219./

7o2. A görögökről ilyen negatív véleménye volt pl. HODINKA Antalnak, Zoltai Lajosnak.

7o3. GÁRDONYI 34

7o4. Vakalopulosz: Δυτικὴ Μακεδονία, 4-6.

7o5. A magyarban használatos volt erre egy közmondás: "Sziik volt neki Macedónia!" Bohus Jánosné, mondta ezt Zirzen Jenkéről. /SÁFRÁN Gy.: Eötvös József és Zirzen Jenke. Magyar Nemzet 1971.II.1o-i sz. 4.1./

706. A bécsi görög kolónia, amelyre nem vonatkozott a bíróságszékrendelet, a pestinél jóval nagyobb lehetett. 1814-ben kb. 4000 tagot számlált. /EVANGELIDISZ T.B.: Die Bildung unter der Türkenherrschaft. Athen 1936.II.428./

707. A görögök a Duna-Tisza köze 119 községében laktak. FÜVES: Görögök a Duna-Tisza közén, 94, 97-98.

708. Dunántul 104 helységében laktak görögök. FÜVES: Görög kereskedők Dunántulon, 107-108.

709. Bécs után Pest volt a legjelentősebb város a Duna mentén. PÉCZY J.: Európa tekintete. Béts. 1830.IX.k.86 - SCHAMS i.m. 453.

710. FÜVES Ö.: Görög kereskedők Sanitäts-Feedéje i.m.

711. Rabutinnak 1704.máj.6-i levele bizonyítja, hogy a görögök valóban tömködtek a császár számára.

712. A görögök pesti letelepedésére vonatkozólag l. az I.l. fejezetet.

713. A görögök elleni első komoly intézkedés 1763.aug. 13-i királyi rendelettel indult meg. Ekkor a királynőnek már nem félt a szultáni beavatkozástól. /GYÖRKI: A kereskedelmi tőke, 202./

714. A pesti vásárokra l. SCHAMS i.m. 458. - SCHWARTNER i.m. 410. - GÁRDONYI: 700 éves Budapest, 85-93.

715. Kezdetben csak a Szerb utcában árultak. Később minden jobb fekvésű helyiséget ők foglaltak le a belvárosban.

716. A görög karavánokra vonatkozólag l. LIRITZISZ i.m. 17-20. - PECZ A. i.m. 8.

717. BEAUJOUR F.: Schilderung des Handels von Griechenland besonders der Stadt Thessalonich. Weimar 1801. 157.

718. KARLOVSZKY F.: Magyarország kereskedelmi viszonyai 1755-ben. MGTSz 4/1897/ 214-215.

719. FL Inti ata a.m. 4996.

720. Protocoll über die angekommenen und durchreisenden fremden Personen in Pest von 1-ten Jäner 1815. FL.

721. LEMNIATIS i.m. 66-68.

722. LAMBROS: Ἔρευναι, Νέος Ἑλληνομνήμων 20/1926/ 191,-21/1927/ 173-175.

723. PECZ A.i.m. 8.

724. Az 1793. évi összeirásban két hajóslegény szerepel: Joannes Ivanovics és Demeter Philippovics. Georg Christophar Vranoso hajóskapitány[is] valószinü, hogy görög volt.

725. GYÖMREI: Budapest gazdaságtörténete, 331-332.

726. FÜVES Ö.: A pesti görögök önállósági harca, 129-132.

727. Az összeirásban 130 személy szerepel. 13 nyilvánvalóan szerb kereskedőt nem vettük tekintetbe.

728. L. e munka I.3. fejezetét.

729. THALLÓCZY i.m. 107. - GYÖMREI: Budapest gazdaságtörténete" a manufakturák korában. Kandidátusi értekezés" 244.

730. KALJINDERISZ M.A.: Αἱ συντεχνίαι τῆς Κοζάνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Thessaloniki 1958

731. PANDAZOPULOSZ N.I.: Ἑλλήνων συσσωματώσεις κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν. Athén 1958.

732. HAJNÓCZY i.m. 8-10.

733. Nemességet nyert görög a pecsétjén a nemesi címerét használta. Az egy családhoz tartozók nem rendelkeztek azonos pecséttel.

734. GYÖMREI: Budapest gazdaságtörténete, 183-184.

735. DUDUMI D.: Zur Feier der Anwesenheit Ihrer Majestät... Pest 1857.

736. Adressen Buch von Budapest für das Jahr 1881. Bp. 1881.

737. A görögök sokszor megvásárolták a kereskedelmi jogositványt, vagy mint üzlettársak kerültek a társaságba. Sokszor a HTT külön rendelete intézkedett felvételükről.

738. Ekkor már megnőtt polgárjogot nyert és háztulajdonos görögök száma. Ezek közül kerülhettek ui. a társaságba felvettek is.

739. L. e munka I.3. fejezetét.

740. SZÁVAY i.m. 101-103.

741. GÁRDONYI 33.

742. A görögök a gabonát Mosonon, a sertést Sopronon, a marhát pedig Pozsonyon keresztül szállitották.

743. BELITZKY J.: A magyar gabonakivitel története. Bp.1932.93.

744. BEVILACQUA BORSODY B. i.m. II.k. 1218.

745. Nagyon gyakran a görögök olcsóbban adták áruikat, mint a hazai kereskedők. Ezért is pártfogolták őket sokszor a hatóságok.

746. A Triesztet-Bécscsel összekötő utat Mária Terézia épittette ki. Ez Nagykanizsán és Sopronon ment keresztül.

747. Közismert, hogy a tokaji kereskedők hosszú időn át bort szállitottak Lengyelországba. Az ott letelepült görögök közül néhány család visszatért Magyarországra, miután a görög borkereskedelem lecsökkent.

748. SCHAFER i.m. 8.

749. ECKHARDT i.m. 375.

750. Adós levélhamisitási vádat támasztott pl. Theochar Jappa özvegye 1832-ben Mocsonyi János ellen. - Milio Pál 1813 bankócédulákat hamisitott.

751. Igy pl. Papakoszta János és Athanaz 207o Ft. adósságuk miatt menekültek el hitelezőik elől.

752. FL Testamenta et Inventaria a.a. 742.

753. Lyka Demeternek pl. 1815-ben 17.ooo Ft-ja volt váltókban.

754. FL Testamenta et Inventaria a.m. 781., 713.

755. Az összegek nagyságát a végrendeletek, betáblázási ház- és birtokvásárlási iratok, összeirások, valamint a kivetett adók alapján lehet megállapitani.

756. A görög forrásból tudjuk, hogy a Kozániba küldött pénzek mennyisége 1772 után kezdett rohamosan csökkenni. Bőven vannak adataink arra is, hogy utána is küldtek ki sokan pénzt hozzátartozóiknak. /DELIALISZ: Anamnesztiki, 95-113.

757. GYÖRFFY: A kereskedelmi tőke kialakulása, 2o3.

758. GÁRDONYI: A 7oo éves Budapest, 87.

759. BÁCSKAI V.: Pénz- és áruhitel Pesten a XVIII.szd. második felében. TBM 18/1971/ 161-185.

760. MARCZALI: II.József, 119.

761. Gyömrei idézett munkáiban találhatók konkrét adatok a tőkehiányra vonatkozólag.

762. Az 1827.évi Wegweiser szerint a következő Negotianten und Sensalen müködtek Pesten Basily Demeter, Demetrovics Johann und Nikolaus, Despotopulo Constantin, Joanovics Nicolaus u. Paul, Pop Georg és Popovics Theodor.

763. L. e munka III. 3.fejezetét.

764. 1828-ban a legnagyobb adó alappal rendelkező görögök a következő családok voltak: Duncsa, Takátsy, Sacelláry, Derra és Grabovszky.

765. GYÖMREI: A kereskedelmi tőke kialakulása, 24o.

766. MÉREI GY.: Magyar iparfejlődés /179o-1848/. Bp. 1951. 172.

767. GYÖMREI S.: Az Első Pesti Kereskedelmi Részvénytársaság. TBM 11/1958/ 199 sk. - E társaságnak választmányi tagja volt Duncsa Demeter is.

768. Sina Györgynek kb. 8o millió forint értékü vagyona volt, amely fia haláláskor is még 86.ooo Ft-ot tett ki.

769. NAGY I.: A manufaktura-ipar kialakulása Pest-Budán. TBM 14/1961/ 3o5. - GYÖMREI: Bp. gazdaságtörténete, 184. - Források Buda, Pest, Óbuda történetéhez, 82.

77o. Gyömrei tévedett, amikor Sztankovics Ignácot görögnek vélte.

771. RÓMER i.m.-ben olvashatjuk, hogy a 265.sz. ház volt Görög Miklósé és a vele szomszédos 264.sz. házat 1703-ban vásárolta meg Gerk /Görög/ alias Pusztay nevü görög. E korszak házviszonyaira l. DÜMMERTH i.m.-t.

772. GÁRDONYI 48.

773. FL Intimata a.a. 4054.

774. FL Telekátirási jegyzőkönyvek 1779-1783. Egy 1782.IX. 13-i bejegyzés szerint Argiri Demeter a Váci uton és Cinkota felé Rákoson vásárolhatott már telket.

775. BÁCSKAI V.: Túlnépesedés a XVIII.századi Pesten. "Budapest" 1967.8.sz.2o.

776. FÜVES: A pesti görögök önállóságért folytatott harca, 129-132.

777. FL Okiratok 6.

778. Moess Alfréd kézirata. Ezuton köszönöm meg, hogy azt rendelkezésemre bocsátotta.

779. FÜVES: Pesti görög háztulajdonosok, 52-53.

780. A polgárjog megszerzésének ui. előfeltétele volt a háztulajdonosi állapot.

781. PÁSZTOR: 150 éves Lipótváros, 4o., 66-68.

782. FÜVES: Pesti görög háztulajdonosok, 53-54.

783. EIKERBAUER V.: Pesti épitőmesterek. TBM 1/1932/ 76-98.

784. VÖRÖS K.: Budapest legnagyobb adófizetői 1873-ban. TBM/1971/ 261-262.

785. Különösen előszeretettel vásároltak szőlőt Tétényben és Budán, rétet pedig Rákosmezőn.

786. Makedonia egyes városaiban fejlett szőrme és timár iper volt /Szlatiszta és Kozani/.

787. Források Buda, Pest és Óbuda történetéhez I., 1o7.

788. FL Lajstromozatlan Intimata 178o.aug.19.

789. GÁRDONYI 48.

790. RÓZSA M.: A budapesti cukrászipar fejlődése. TBM.13.k. 176.

791. 1863-ban szücsök voltak Pelenga Anasztáz és Gyurkovics István, szappenfőzők pedig özv.Csapraszyné és Stephanovics Gregor.

792. ILLYEFALVI J.L.: Pest és Buda polgárjogot nyert lakosai. Bp.é.n.

793. A pesti görögök névsorát Görögországban megjelentettük: FÜVES Ö.: Κατάλογοι πολιτογραφηθέντων Ἑλλήνων παροίκων Πέστης καὶ Βούδας Makedonika 1964. 99-105.

794. FÜVES Ö.: Statisztikai adatok Pest és Buda 1687-1848 közt polgárjogot nyert görög származású lakosairól. AntTan. 10/1963/ 235-238.

795. A végrendeletekben a szülők gyakran kitagadják a vagyonból az ilyen szillött életmódot folytató fiukat pl. Ambrozius Docsó a 2 fiát, vagy elküldik katonának őket mint pl. Milio Pált és Zsuro Ignácot.

796. NAGY I.: Magyarország családai czimerekkel. Pest 1857. - LILIÉSY P. - PETTKÓ B.: Magyar nemesi családok Bp. 1911. - TAGÁNYI K.: Jegyzéke az OL-ban lévő nemesi okleveleknek. Bp. 1902. - KEMPELEN B.: Magyar nemesi családok Bp.1911.- - KEMPELEN B.: Magyar nemesi almanach 1867-1909.

797. FÜVES Ö.: Die bekanntesten geadelten Griechen in Ungarn. Balkan Studies 5/1964/ 303-308.

798. BEVILACQUA-BORSODY i.m. 34.

799. LIUBIŠA i.m. 34.

800. LIUBIŽIŠA i.m. 58.

801. PATACHICH J.: Szebad Királyi Pest városában 1767 óta választott külső és belső tanács tagjainak jegyzéke. Pest 1834.

802. RUPP J.: Buda-Pest és környékének helyrajzi története. Pest 1868. 287.

803. Gárdonyi Macedóniát a mai értelemben vette, azért csodálkozott, amikor az összeirásokban a nyilvánvalóan nem macedóniai helységeknél is Macedonia megjelölést találta /Gárdonyi 33/.

804. A pesti görögök 1864-ben felszólitották a püspököt, hogy a görögül vagy oláhul, vagy ha egyik nyelven sem tud, akkor magyarul leveleszen velük /Magyar Sajtó 1864.jul.15-i szám/. Egyébként Athanaczkovics püspök 1847-48-ban már magyarul irta leveleit az egyházközséghez.

805. A görögök beszéd közben a különféle nyelveket összekevertók s egyiket sem tudták tökéletesen. Több végrendelkező vallotta magáról a XIX. szd. legelején, hogy ért magyarul, de irni nem tud. Hunfalvy 1859-ben azt irta, hogy a kereskedők zöme már magyarul beszélt Pesten. /HUNFALVY J.: Pesth und Ofen nebst Umgegend. Pest 1859.93./

806. MORAVCSIK: Magyar szókincs görög elemei, 271-275.

807. KÚVES Ö.: A pesti görögök nyelve. AntTan 16/1969/ 94.

808. PAPAKONSZTANTINU M.: Συντόμη ἱστορία τῆς Κοζάνης. Ἡμερολόγιον τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. 1961.52.

809. MOSER-PHILIPPOU M.: Lehrbuch der neugriechischen Volkssprache. München 1958. 1-22 §.

810. MORAVCSIK: Bevezetés a bizantinológiába. 77.

811. KÚVES: A pesti görögök nevei, 260-265. - KÚVES: Die Namen, 121-128.

812. Emiett egy 1791-ben megjelent röpirat meg is rótta a görögöket.

813. KÁLMÁN B.: A nevek világa. Bp. 1967. 77-78.

814. Uo. 78-81.

815. SCHEIBER S-né: A magyarországi zsidóság személy- és családnevei II.József névadó rendeletéig. Kézirat 1965. Bölcsészdoktori értekezés.

816. BÁRCZI G.: A magyar szókincs eredete. Bp. 1958. 141.

817. FL Testamenta et Inventaria a.m. 323.

818. A névmagyarositást I.Ferenc király 1814. nov. 13-án szabályozta. A névmagyarositás első, legelterjedtebb fázisa az idegen név szószerinti forditása volt. Ez éppen ellenkezője volt a Magyarország XV-XVIII. szd-i humanista köreiben elterjedt divatnak. Akkor ui. nyugati példák nyomán latinra, görögre forditották a neveket pl. Melius, Molitoris stb. /BARCZY i.m. 141. és KÁLMÁN i.m. 96./

819. Egy német 1831-ben azt irta, hogy a görögök az ország belsejében már 100 év óta hordtak magyaros ruhát. /SZACHLJÁKY P.: Pest-budai mozaikok. Bp.e.n. 71./

820. Pest város 1703 évi kiváltságlevele szerint a város polgára csak katolikus lehetett.

821. Paschgall György katolikussá lett szenátor, akitől a Pasziál-malom a nevét kapta, és halálakor 3000 Ft-ot hagyott a piarista rendházra. /TAKÁCS S.: A fővárosi alapitotta piarista kollégium, 319/

822. PETHENDRIETCH E.: A pesti piarista gimnázium tanulói, 4.

823. Ezről tanulmányok az 1817. évi leltárkönyv bejegyzései, amelyek a donátorokat is közlik.

824. DELIJALJESZ N.F.: Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Κοζάνης c. kiadványsorozatában a kozáni templom adakozói közt pesti görögök neveit is találjuk.

825. LAIOSZ G.: Σίμων Σινᾶς Athén 1972.

826. LAIOSZ G.: Τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν. Athén 1962.

827. DELIJALJESZ: Anamnesztiki, 67-68.

828. ENEPEKTIDISZ: Neue Quellen, 199.

829. HORVÁTH MGB 19. Azóta 3, e munkában nem publikált pesti görög nyomtatványt találtunk.

830. DOMANOWSZKY i.m. III.k. 441.

831. LEHMANN J.: Reise von Preßburg nach Hermannstadt Leipzig 1785. 67. - MÁRKZALI: II.József,116.

832. SCHANS i.m. 342.

833. Amikor Sina Simon 1858-ban gödöllői birtokán nyaralt, az arisztokraták meghivás ellenére sem látogatták meg őt. Amikor a nábob látta, hogy a magyar urak nem fogadják be őt, megsértődött és elhagyta Magyarországot. /TÓTH B.: A magyar emlékoszlopos Bp. é.n. V.k. 149-153. - Ugyanebben az évben Ferenc József császár pesti látogatásakor, Sina testőrhuszár ruhába öltöztetett legényeket, hogy az őt lenéző mágnásokat felülmilja. /Uo. III.k. 351-353/. Ekkor díszkocsijában ülve le is festette magát. /LAIOSZ: Szimon Szinasz, 11.kép/.

834. Pesti Napló 1884.dec.23-i sz. - "Egyetértés" 1884.dec. 28-i és 30-i sz. - Pesti Hirlap 1884.dec.23-i és 30-i sz.

835. A végrendelkezőkről összeállitott kimutatást Görögországban közzé fogjuk tenni.

836. A végrendelkezők nagy többségének nem volt gyereke, akire a vagyonukat hagyhatták.

837. Ugyanez a folyamat ment végbe országszerte. Fényes 1840-ben már csak 4780 görögöt és macedovlachot tart nyilván Magyarországon, míg Erdélyben 400-ra, a Végvidéken pedig 500-ra becsülte a számukat. /Fényes E.: Magyarország statistikája, Pest 1842.I.31, 50./ Czoerning viszont 1857-ben még 6288 görög és makedovlachról tesz említést Magyarországon. CZORNING i.m. I.k. 79. - Ficker 1869-ben már csak 3200-ra becsülte a számukat. Ugyanekkor Pest és Buda összlakosságának csak 0,23 %-a volt görög és cincár. /FICKER A.: Die Völkerung der österreichisch-ungarischen Monarchie. Wien 1869. 90., 94./

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

VI.

F Ü G G E L É K

/ Levéltári források /

Azoknál az okmányoknál, amelyeket kivonatos forditásban közlünk, megadjuk az irat eredeti nyelvét is.

MAGYAR

1.

A pesti török alattvaló kereskedők az 1754. évi összeírás országos összesítésében

/Latin nyelvű irat./

OL HTT Misc.Fasc.2.No 8
/1755-1769/

Georgius Chiren
Georgius Driba
Jancso Dimiter
Christòph Batholomae
Hacsi Duca
Joannes Theodorovics
Michael Zophioli
Georgius Szlavoj
Constantin Turnay
Georgius Pontika
Joannes Demeter
Christophorus Mosco
Anastes Koca
Axenti Menoli
Dimanti Rista
Hacsi Theodor
Theodorus Constantin
Sterio Dimo
Stojan Dimitrics

Dimiter Pecza
Georgius Popovics
Dirpko Menno
Georgius Deasi
Petrus Popovics
Jenko Alexi
Athanasius Kocs
Nicolaus Csonder
Menoli Pelenga
Georgius Popovics
Panajot Kosta
Menoli Dimitri
Nasta Visne
Dimo Sider
Michael Nicola Argir
Thomas Demeter
Risto Arvanise

Hospes 36, filius 5, frater 9, socius 15, sodalis 10, tyro 13, familiarie 4.

2.

A megisztrétus 1760.jul.31-i összeirása a pesti görög vegyeskereskedőkről

/Német nyelvü irat/ OL HTT Misc.Fasc. 2.No.8. /1755-1769/

Üzlettel rendelkezők:

Manolly Athenas
Stephan Temeter
Carlo Sidera bei Herrn Koslie
Kosta Janno
Michael Argiel
Joannes Demeter
Nesto Gino
Nicola Manno
Panajot Kosta
Georg Popovics absens
Anton Csendar
Alexi Joann
Athanas Gocsy
Liber Jino Dreysder

Bolt nélkül kereskedők:

Temiter Buro
Georg Gecson et.Comp.
Michael Gieran et.Comp.
Theodor Hacsymier
Joann Palko
Joann Tomovics
Temeter Gyeron
Temeter Terpko
Georg Janocky
Nicola Bontika
Antoni Golla
Hacsy Pál
Joannes Koszta
Temeter Stefanovics
Vastil Margarit
Satta
Stephan Krakoy
Georg Kierovics
Gutte Georg risseel kereskedi

Pesti polgárjogot nyertek

Michael Popovics
Peter Popovics
Samuel Popovics

Georg Athanes Breyler
Georg Leztava házat vett
Michael Sider

Összesen 39 kereskedő

3.

A pesti szerb parókia 1765. évi összeírása a görögkeleti családokról

/Szerb nyelvű irat./

A pesti Szent György parókia irattára: Összeírások.

1. Peter Kastra
2. Georg Danjanovics
3. Daniel Manuelovics
4. Georg Athanesiev
5. Theodor Priba
6. Avram Prodanovics
7. Dimitrij Monasterly
8. Michael Sider
9. Athanasia Jorgovicsa
10. Joan Avakumovics
11. Mathei Hadzsi Dimitrijevics
12. Antonij Petrovics
13. Vreta Kosztovics
14. Joan Stephanovics
15. Georgij Rakoszlav
16. Georgij Szlavy
17. Abraam Szerdanovics
18. Peter Radoncsics
19. Joan Kyrovics
20. Stephan Szredkovics
21. Elena Minackova
22. Sara Theodorova
23. Pavel Nikolics
24. Georgij Kyrovics
25. Sztojan Mihajlovics
26. Georg Christof
27. Sztana Ivanova
28. Maria Divanova
29. Martha Milunova
30. Christophor Sztankovics

31. Radul Lackov
32. Szaremfila Genkova
33. Anna Petrova
34. Theodor Czompo
35. Cveta Philippovicska
36. Anton Grkovics
37. Peter Popovics
38. Michael Popovics
39. Nasto Visnya
40. -
41. Stephan Petrovics
42. Rizo Popovics
43. Dimitrij Kyran
44. Arsen Velkovics
45. Anasztaszij Dimitrijev
46. Ignati Philippovics
47. Arseni Varszai
48. Georgij Kyrovics
49. Ivan Scsuka
50. Nikola Kasztrics
51. Nikola Annemuelovics
52. Peter Abramovics
53. Andrea Novakovics
54. Timothei Bratkovics
55. Christoph Popovics
56. Athanaszi Vasziljevics

Összesen: 55 család

4.

A kereskedőtársulaton kívüli kereskedők összeírása

1772. dec.5.

/Latin nyelvű irat/

OL HTT Misc.fasc. 2 No 8
/1772-74/

I. osztály: Katolikus kereskedők - polgárok és birtokosok:
1./ Georgius Gruden et Compania
2./ Martius Stupicza
II. osztály: katolikusok se nem polgárok, se nem kereskedők
3./ Antonius Leser
4./ Antonius Maolna

III. osztály: görögkeleti kereskedők - polgárok és birtokosok
s így nem török elattvalók

5./ Leszker Angyeleky a Kostyán házban török árukkal kereskedik 24 éve a magisztrátus engedélyével

6./ Georgius Szalovoja saját házában bőrökkel kereskedik 31 év óta magisztrátusi engedéllyel

7./ Georgius Athanas saját házában bőrökkel 25 éve kereskedik magisztrátusi engedéllyel.

8./ Athanasius Athanasi, az előző fia a városházában 25 éve kereskedik élelmiszerekkel

9./ Antonius Petrovics az Unger-féle házban 9 éve élelmiszerekkel kereskedik a magisztrátus engedélyével

10./ Theodor Priba a Papich házban 10 éve élelmiszerekkel kereskedik a magisztrátus engedélyével.

11./ Demetrius Szider a Pfeiffer házban néhány hét óta kereskedik élelmiszerekkel

12./ Andreas Popovics a Keglevich házban bécsi árukkal kereskedik 12 éve testvérével Popovics Péterrel, idevaló polgárral és kereskedővel egy társaságban, akinek ő az örökőse.

13./ Georgius Vasili saját házában török és hazai árukkal kereskedik 24 év óta. Tilalom ellenére városon kivül is árul hazai termékeket - kicsiben.

14./ Özv.Petrovichné a Cretter házban török és hazai árukkal is kereskedik több mint 30 éve; tilalom ellenére árul ő is hazai árukat a városon kivül kicsiben.

15./ Michael Szider a Pfeiffer házban török és hazai árukkal kereskedik 28 éve, ő is tilalom ellenére árul belföldi cikkeket városon kivül kicsiben.

16./ Stephanus Petrovics a Jakogli házban 17 éve árul török és belföldi árucikkeket, az utóbbiakat szintén tilalom ellenére kicsiben is a városokon kivül.

17./ Georgius Raly két társával együtt: Georgius Szidérrel, aki nem vallja magát török alattvalónak, és Demetrius Derpkoval együtt, aki viszont török alattvaló

18./ Demetrius Monaszterly a Mandl házban élelmiszerekkel és

hazai árukkal kereskedik 20 éve, az utóbbiakkal ő is tilalom ellenére.

19./Nasto Visnye a Cretter házban 39 éve kereskedik török árukkal és belföldi cikkekkel. Jogát Petrus Popintól, ittoni polgártól és kereskedőtől vásárolta meg, a magisztrátus engedélyével kereskedik.

20./Anastasius Lepora a Hochhauser házban 12 éve árul török és hazai áruknt. Jogát Georgius Hochhausertől vásárolta meg.

IV.osztály: görögkeleti vallásu kereskedők - nem polgárok, de birtokosok s igy nem török alattvalók:

21./ Matheus Donkovich a városházában török és hazai árukkal 18 éve kereskedik, az utóbbiakkal tilalom ellenére kicsiben és hozzá a vásárokon kivül.

22./ Christophorus Czompo a Hemegberger házban élelmiszerekkel és hazai árukkal 5 éve kereskedik. A magisztrátus engedélyével özv.anyja segitőjeként élelmiszereket árul, hazai árukkal tilalom ellenére.

V.osztály : görögkeleti nős kereskedők, ee nem polgárok, se nem birtokosok, akik feleségüket és gyerekeiket már behozták az országba e hajlandók a hűségeskdt letenni, nem valljók magukat török alattvalóknak:

23./ Thomas Kajtenar a Forjich házban 45 éve török és hazai árukkal kereskedik. Az utóbbiakkal kicsiben vásárokon engedély nélkül.

24./ Joannes Bachul é Czah házban török edényekkel 11 év óta kereskedik. Tevékenysége nem ártalmas a kereskedőre, továbbra is működhet.

25./ Athenasius Mano et Compagnie a Laczkovich házban hazai árukkal (kereskedik) 10 év óta. Dudai kereskedők, akik az esetleges dunai árvíz miatt raktárakat tartanak fenn Iesten. Nehogy visszaélés legyen, a raktárakat fel kell számolni.

VI.osztály : görögkeleti nőtlen kereskedők - nem polgárok és nem birtokosok, hűségeskükre eddig még nem kötelezettek, nem valljók magukat török alattvalóknak:

26./ Demetrius Lisza a Lefferl házban török és hazai árukkal kereskedik. Az utóbbiakkal engedély nélkül.
27./ Ademus Luszkar a Forgách házban török és hazai árukkal 2 év óta kereskedik, az utóbbiakkal engedély nélkül.
28./ Paulus Kosztа a városházán 30 éve kereskedik török és hazai árukkal, az utóbbiakkal tilalom ellenére.
29./ Eleferius Deszkall a Dorácos házban 6 éve török árukkal kereskedik, öregsége miatt a kereskedést abbahagyja.
30./ Michael Pondika a Zagorovich házban török és hazai árukkal kereskedik 25 éve a magisztrátus engedélyével.

VII.osztály : görögkeleti vallású se nem polgárok, se nem birtokosok, akik családjukat Törökországból behozták, mégis török alattvalóknak valljók magukat:

31./ Naszthо Khima Greislogian házban 10 éve török árukkal kereskedik a magisztrátus engedélyével
32./ Demetrius Argier a Keglevich-féle házban török árukkal kereskedik 20 éve a magisztrátus engedélyével
33./ Philippus Kosztа Bobics Jánoс házában török és hazai árukkal kereskedik 10 év óta. A török árukkal magisztrátusi engedéllyel, a belföldi árukkal való kereskedése beszüntetve.

VIII.osztály: görögkeleti vallású házasok, családjuk Törökországban van, se nem polgárok, se nem birtokosok és magukat török alattvalóknak tartják:

34./ Manoli Pelenka cum filiis Athanasio, Diamandi nec non cum fratuelibus Georgio et Athanasio Pelenka a Laszkar házban 29 éve török és hazai árukkal kereskednek. Török árukkal magisztrátusi engedéllyel, hazaiakkal viszont tilalom ellenére.
35./ Georgius Demeskky a Hupff házban bőrökkel és hazai árukkal kereskedik 12 éve, a török alattvalók számára engedélyezett

kereskedésre visszaszoritva.

36./ Trantaphill Popovics Demeter házában lipcsei árukkal kereskedik 15 éve. Visszaszoritva a török alattvalóknak engedélyezett kereskedésére.

37./ Thomas Derra a József házban eperjesi vászonnal kereskedik 17 éve, ugyancsak visszaszoritva a török alattvalóknak engedélyezett kereskedésre.

38./ Rhadul Jovan Verner veskovics házában török árukkal kereskedik 11 éve a magisztrátus engedélyével.

39./ Georgius Priba kereskedőtársával Demetrius Pribával a Sztojkovics házban 25 éve kereskedik török árukkal magisztrátusi engedéllyel.

IX. osztály: görögkeleti vallásu nőtlen se nem polgár, se nem birtokos görögök, akik török alattvalóknak vallják magukat:

40./ Nicolaus Kapnary Popin házban török gyapottal 8 éve kereskedik magisztrátusi engedéllyel.

41./ Demeter Jovan a Kászonyi házban bőrárukkal kereskedik 10 éve, török árukra korlátozva, lerakata megszüntetve

42./ Koszta Manoli a falakon kivüli Grasselkovich házban hazai árukkal és élelmiszerekkel 7 éve kereskedik tilalom ellenére, üzlete bezárva kereskedése megszüntetve.

43./ Demetrius Harison a Kenzel házban kereskedik hazai árukkal és élelmiszerekkel, mivel üzletét a magisztrátus tudta nélkül nyitotta ki, kereskedése ujból megszüntetve.

44./ Georgius Kapnary a Rhadul házban hazai és török árukkal 2 éve kereskedik: tilalom ellenére a hazai árukkal, viszont magisztrátusi engedéllyel a török árukkal.

45./ Theodor Boich a Bobics házban 3 éve kereskedik török és hazai árukkal, a török árukkal magisztrátusi engedélylyel, a hazaiakkal tilalom ellenére.

46./ Jovan Demeter Bobics Antal házában 18 éve török és hazai árukkal, a török árukkal magisztrátusi engedéllyel, a hazaiakkal tilalom ellenére.

47./ Antonius Cseke a Péterfi házban 9 éve török és hazai árukkal kereskedik, a török árukkal magistratusi engedéllyel, hazaiakkal tilalom ellenére.

48./ A városkapitány szerint Anastas a három Bárd házban kereskedik még a fentieken kivül.

5.

A tanács bezáratja egyes görög kereskedők boltjait 1772.dec.7-én.

OL MTT Misc.fasc.2.No 8.
/1772-1774/

Praeprovocati Extractus Protocolli.

Tenor sequens est Extractus Protocolli dd.Pest 7.XII.1772;

Occasione Conscriptionis Quaestorum privilegiatae Mercatorum Gremialum Societati non incoporatorum recentissime finem in eum, ut de N° ipsorum erga Benignum suae Mattis. Sanae. Mandatum humillima Repraesentatio submitti valeat, magistraliter suscepta et peracta evenisse ac, quod Vasili, Janachi, Vidua Petroviciana, Michael Szider, Stephanus Petrovics, Demetrius Manasterli, Georgius Raly cives hujates, Mathias Denkovics, Christophorus Czompo, Thomas Keptener, Demetrius Lieza, Adamus Luszkar et Paulus Koszta Turcicos subditos se non profitentes in Fornicibus suis Merces Viennenses utpote Saccharum, Caffe non Turcicum et aromata asservantes contra multiferias Inhibitiones Magistratuales et Mulctam quoque dictatam alla Minuta seu minutim distrahere, Philippus Koszta, Manoli Pelenka, Georgius Kapnary, Trandaphil, Theodor Boics, Nicolaus Petrovics, Joannes Demeter et Antonius Cseke subditi Turcici similes intraneas Viennenses Merces aeque contra Inhibitiones Magistratuales partim in Fornicibus, partim

in Depositoriis suis asservare nihil pensi duxerint, ut Benignis Dispositionibus Regiis quoad renitentes hujusmodi quaestores est homagiali obligatione ultro quoque satisfiat, Dominus Maximilianus Petz Capitaneus Civitatis cum sibi ne fors adjungendis Judicialiter exmittitur, ut prospecificatorum Fornices hodie ad huc occludat, claves ad Magistratum deferat, qui autem Fornices non habent, sed Merces suas in privatis Depositoriis asservant, apud eos tales duntaxat Merces, quae intramoene Viennenses dicuntur,,usque ulteriorem Magistratualem Dispositionem sub Sigillo Civitatis permansuras, in sequestrum summat, relationemque super effectuatione praemissorum nox porrigat.

Per Cancellariam Civitatis ibidem.

6.

A hűségeskü szövege

/1774/

OL ATT Misc.fasc.2.No.8.
/1772-1774/

"Én N.N.eskdszöm az élő Istenre, Boldogságos Szűz Máriára és Isten minden Szenteire, hogy önként való indulatomtul és szabad akaratomtul viseltetvén minden maradékaimmal együtt mostan uralkodó Felséges József a ezen néven második Római Császárnak, ugy Felséges Magyar Csehországi Királynénak Mária Teréziának és Felséges uralkodó maradékinak a következendő képpen eő Felségekkel örökösen és elválhatatlanul törvényszerint összve kapcsolt Magyar Koronának örökös hűségre állok, abban állhatatosan megmaradok, és mind élni és halni kivánok eő Felségeknek és uralkodó Felséges maradékinak ugy eő Felségek által a közönséges Jónak s rend tartásának kiszolgáltatására felállitott Felségeknek mind elöljáróimnak mindenkor és mindenekben hiv és engedelmes leszek, azokat megbecsülöm eő Felségeknek kegyelmes parancsolatait és rendeleteit nem különben ezen magyar hazának tör-

ványeit és bevett szokásait azon értelem és mértékszerint, melyet eő Felségek s avagy eő Felségek által rendeltetett Felsőségek és elöljárók meghatároznak, hiven igazán és szentül megtartom, eő Felségek titkos akár nyilvánvaló ellenségeivel semmi szövetséget tartani nem fogok, ezokat sem érzékennel, sem tanácsommal, se máshogyan nem segitem és semmiképpen, semmi uton módon azokkal nem czimborálok, sőt azokat, valamig, eő Felségek egyebet nem rendelnek, ellenségeimnek tartani fogom, az kereskodéében eő Felségek által tett s teendő kegyelmes rendeléseket és határozatokat által nem hágom, sőt azoknak minden legkisebb czikkejeit mint magam megtartom, mind pedig alattam valók által hiven és tökéletesen megtartattni fogom, s erre való nézve akár Törökország beli, akár más külső kereskedőkkel legkisebben is eő Felségek által kiadott kegyelmes rendelések és punctumok ellen nem czimborálok, egy szóval mind azokat, amelyekkel az hiv és igaz jobbágy koronás fejedelmének s örökös királyának és Urának, hazájának tartozik, hiven és igazán megtartom, tehetségem szerint végbe viszem, s mindezeket életemnek áldozatjával pecsételni kész vagyok, Isten engem ugy segéljen, Boldogságos Szűz Mária és Istennek minden Szentei."

7.

Az 1774.évi hűségeskü rendelet végrehajtásn céljából Pest már 1774.okt.7-én összeiratta az összes görög kereskedőt. Ezerint 9 hűségeskdit tett és 51 török alattvaló görög tartózkodott Pesten. Ez a névsor képezte alapját az alábbi részletes, a MTT által megsürgetett összeirásnak.

Pest városában tartózkodó se nem polgár, se be nem kebelezett görögök összeírása 1775. áprilisában

/Latin nyelvű okirat/ MTT.Misc.fasc.2.No 8./1775/

1.osztály

Hűségeskütt tettek, császári alattvalók és rendes adót fizetnek: /A zárójelbe tett szám a hűségeskütételének éve./

Demetrius Popovics nős birtokos, jelenleg nem kereskedik /1770/
Georgius Szattyelary birtok nélküli nőtlen bőrkereskedő /1773/
Joannes Sztankovics özvegy vegyeskereskedő /1774/
Thomas Dera nős vagyontalan vászonkereskedő /1773/
Georgius Pelenka nőtlen trieszti árukkal kereskedik /1773/
Demetrius Pelenka nőtlen, trieszti árukkal kereskedik /1773/
Konstantin Moska nős, hazai árukkal kereskedik /1774/
Koszta Manoly nős, élelmiszer, konyhaedény kereskedő /1774/
Thomas Vaszilovics nős, épületfa kereskedő /1773/
Naszto Keptenary nős, török árukkal kereskedik /1773/
Paulus Hadzsi nőtlen, lőcsei polgár, jelenleg nem kereskedik /1775/
Georg Anton nős, jelenleg nem kereskedik /1775/
Georg Naszto nőtlen, török és hazai árukkal kereskedik /1775/
Naum Sztojan nőtlen, épületfakereskedő /1773/
Georgius Gusa nős, török árukkal kereskedik /1774/
Paulus Koszta nőtlen, élelmiszerkereskedő /1774/
Demetrius Lisza nőtlen élelmiszerkereskedő /1774/
Mathias Manoly nős, szőtt-hal kereskedő /1774/
Michael Pontika nőtlen török árukkal kereskedik /1774/
Ioannes Bachul nős, török árukkal kereskedik /1774/
Konstantin Ketus özvegy, vászonkereskedő /1774/
Demetrius Zinzer nős, török árukkal kereskedik /1774/
Kiria Hadesy nős, török árukkal kereskedik /1775/
Ioannes Adam birtokos, nős, élelmiszerkereskedő /1774/
Antonius Argier nőtlen, vászonkereskedő /1774/
Ioannes Demeter nőtlen, élelmiszerkereskedő /1774/
Antonius Jankovics nőtlen, élelmiszerkereskedő /1774/
Michael Kozma nős, rozsdálinka kereskedő /1774/

Michael Argier özvegy török árukkal kereskedik /1774/
Ioannes Sogo nőtlen edénykészitő /1774/
Nicolaus Kapmáry özvegy, gyapotkereskedő /1775/
Georgius Szider nőe, triesti árukkal kereskedik /1774/
Ioannes Turnay nőtlen, dohány és kender kereskedő /1775/
Georgius Kapmary nőe, gyapotkereskedő /1775/
Nicolaus Petrovics nőtlen, török árukkal, gyapottal és edényekkel kereskedik /1775/
Anastasius Banajoth nőtlen fűszerkereskedő /1774/
Nicolaus Riga nőtlen, jelenleg nem kereskedik /1774/
Georgius Platon nőe, jelenleg nem kereskedik /1774/
Naszto Michael nőe, török árukkal kereskedik /1774/
Elias Petrovics nőtlen, török árukkal kereskedik /1775/
Naum Soffrony nőe, török árukkal kereskedik /1775/
Argier Zigury nőtlen, élelmiszerkereskedő /1775/
Thomas Petrovics nőe, jelenleg nem kereskedik /1775/
Christophorus Radivojevics nőtlen hazai árukkal kereskedik /1775/

44 kereskedő

2.osztály.

Hamarosan esküt tesznek, adót nem fizetnek:

Theodorus Szlavuja de Nicola kereskedik Pesten, gyereke Törökországban maradt
Rosa Tamás, felesége Törökországba visszament. 35 éve pesti lakos, lipcsei árukkal kereskedik
Demetrius Argier nőe 34 éve lakik itt, török árukkal kereskedik. Még 1775-ben esküt tesz.

4 fő

3.osztály.

Török alattvalók, adót nem fizetnek, érvényes uti

irataik vannak. Török árukkal a rendeletben előírt módon kereskedhetnek.

Joannes Daszkall családja Törökországban van, török árukkal kereskedik

Joannes Pira családja Törökországban, török árukkal kereskedik.
Georgius Deresky családja Törökországban, jelenleg nem kereskedik.
Georgius Priba családja Törökországban, török árukkal kereskedik

4 fő

4.osztály.

Török alattvalóságról lemondani készek, adót nem fizetnek, érvényes uti irataik nincsenek. Mindenféle kereskedéstől távoltartandók.

Demetrius Agora családja Törökországban, török árukkal kereskedik
Samuel Malagecz családja Törökországban van, török árukkal kereskedik
Johann Georg Poppa nőtlen, török bőrökkel kereskedik.
Neszto Gina, felesége Budán lakik, török árukkal kereskedik.
Constantinus Sztambuly családja itt, török árukkal kereskedik
Theodorus Vajczik nőtlen török árukkal kereskedik
Naum Tsuka nőtlen, török árukkal kereskedik
Josephus Szabó családja Törökországban, török árukkal kereskedik
Michael Astri nemes, felesége Törökországban, gyereke itt él, lipcsei bőrökkel kereskedik
Constantinus Steculi nőtlen, égetett pálinkával kereskedik
Joannes Chiriazin családja Törökországban, bőrökkel kereskedik
Andreas Christoff nőtlen, bőrökkel kereskedik
Josephus Peter családja Törökországban török árukkal kereskedik
Theodor Szlavoja de Nicola családja itt, török árukkal kereskedik.
Joannes Christophorus Izsaj nőtlen, török árukkal kereskedik
Joannes Gyika családja Törökországban, török árukkal kereskedik
Naum Anastas nőtlen, lipcsei bőrökkel kereskedik
Nicolaus Nedelko családja Törökországban, török árukkal kereskedik
Constantinus Neszto nőtlen, török árukkal kereskedik

Demetrius Manojlovics nőtlen, török árukkal kereskedik

20 személy

8.

Pesten 1769-1807 évek között hűségeskütt tettek létszáma

/Összesítés a beküldött jelentésekből/

1769-ben	1	1786-ban	8
1770-ben	1	1787-ben	3
1773-ban	9	1788-ban	2
1774-ben	23	1792-ben	6
1775-ben	12	1793-ban	8
1776-ban	8	1794-ben	6
1777-ben	6	1797-ben	3
1779-ben	3	1798-ban	3
1780-ban	3	1800-ban	2
1781-ben	7	1803-ban	1
1782-ben	4	1804-ben	1
1783-ban	1	1805-ben	2
1784-ben	6	1807-ben	1
1785-ben	1		

Összesen 151 személy

9.

A pesti ottomán alattvalók összeírása 1777. márc. 8-án

/Német nyelvű irat/ OL HTT Misc.fasc.2.No.8./1777/

Georgius Dimisky 52 éves, Kozániból 6 éve jött, Lipcsébe megy, török árut visz, lipcseit hoz. Török alattvaló marad.
1 személy.

Marcus Krenesy 41 éves, 1776-ban jött Kozániból ugyancsak Lipcsébe megy, mint az előző. 1 személy.

Nesto Gyna 45 éves, Koszchopoliszból 8 évvel ezelőtt jött. Ő is marad török alattvaló. Török áruval kereskedik.
3 személy.

Nicola Nečelko 38 éves, Kozániból jött 2 éve. Török alattvaló marad. Török áruval kereskedik. 3 személy.

Emir Abdulloch Mohamedán 43.éves. Az ázsiai Alaiból jött 2 hónapja török árukkal. Marad török alattvaló
3 személy

Georgius Priba 55 éves Koszchopoliszból jött 4 éve; török alattvaló marad. 2 személy.

Demeter Priba 54 éves Koszchopoliszból jött 1776-ban. Családjával együtt Zimonyban lakik állandóan. Török árukkal kereskedik. Császári alattvaló akar lenni.
4 személy.

10.

Török alattvalók névsora 1778-ban

/Latin nyelvű irat/ OL.HTT.Misc.fasc.2.No.8./1778/

Mechmet bassa Johann Demeter

Constantin Georgii
Costa Johann
Johann Papa Georg
Ladislaus Kyrovics
Georg Bojagi
Dino Pilta
Dino Bezuka
Georg Sinits
Manon Anastas Warta

Constantin Nasto
Benjamin Isac /zaidó/
Crastimus Moszio
Athanas Kosta
Manoil Michenda
Hagi Georg
Nicolaus Nedelko
Johann Simonits
Thomas Christophor

11.

FL Lajtromozatlan Intimáta
1780.aug.19.

Beschreibung

deren hiesigen Griechischen Händlern so theils keine Bürger, theils aber Bürger und mit ihnen unerlaubten WaarenhÄndler, die wir in gleichförmigkeit der Magistratual Vorschreibung auf Bitten des hiesig privilegirten Handelstandes den 21-ten 8-bris a.c.1779.vorgenohmen als

Elias Monaszterly. Ein Greisler, hat sein Gewölb in Waschischen Haus negst dem Kecskemther Thor, ist ein Bürger, handlet ausser Greislerey, mit Leinwath,zucker, Coffe,zwirn,Bandl,Seiden,Pfeffer,Rosoly, feinem Öhl,Papier, Nührnberger Waaren,zuckerbacht, Farben,...laun.

Christoph Popovics. Kein Bürger in dem Mindlischen Haus, hat vermög Magistratual Determination unter 18-ten 9-bris 1775 die Erlaubnis mit Greislerey zu Handeln, firet aber auch ausser Selber zucker, Coffée,Rosoly, Leinwath,Zuckerbacht,Nhrenberger Wahren,Öhl,gewürzt, Papier,kriester Wahren,Seiden,Hausenblatter.

Georg Szlavoja. Ein Bürger, in Ujfaluschisen Haus negst dem Kecskeméther Thor ohne Erlaubnis handlet ausser

greislerey mit zucker,Coffee,Rosoly,Leinwath etc.
wie Vorgehender.

Peter Radoics. Ein Bürger in eigenen Haus ausser Greislerey handle
mit Öhl,Papier,Gewürzt.

Athanasius Bakal.Kein Bürger hat ein Gewölb in Stadt Rath Haus,
handlet ausser der Greislerey mit zucker,Coffee,Papier,
Öhl,Rosoly,Gewürzt,Bandl,Seiden,Zwirn,Schrodt.

Georg Agaraszta. Kein Bürger hat ein Gewölb in dem Stadt-Rathhaus,
selbes unter dem Koszta Panajotischen Vorwanth und
von diesen erkauften Rechts eröffnet,handelt ausser
der Greislerey mit zucker,Coffee,Papier,Öhl,Rosoly,
zwirn,Bandl,Roden und blauen Gehrn, gewürzt.

Mathias Denkovics. Ein Bürger hat die Erleubnis mit türkischen
Wahren zu handlen, ausser diesen führet Er zucker,
Coffee,Gewürzt,Rosoly,Öhl, hat sein Gewölb in dem
Stadt Rath-Haus.

Michael Argier. Kein Bürger hat sein Gewölb in dem Graf Keglevicsi-
schen Haus, hat türkische Waaren, ausser dieser handlet
Er mit zucker, Coffee,Öhl, Gewürzt,Rosoly,Triester
Wahren...

Michael Argier detto zweites Gewölb in dem Graf Keglevicsischen
Haus ausser türkischen Waaren hat einen Grossen Handl
mit Brandwein,Öhl und Flasch-fisch.

Johann Csuka. Ein Bürger in dem hiesigen Handl-Standt nicht in-
corporiert, hat ein Gewölb in Baron Péterfischen Haus,
handlet alda mit Leinwath.

Johann Csuka.detto zweites Gewölb in dem Baron Péterfischen Haus
handlet alda mit Greislereyen, ausser diesen mit
zucker, Coffee,Bandl, zwirn,Papier,Öhl, Gewürzt.

Johann Csuka.Item drittes Gewölb in sein eigenen Haus handlet alda
ausser Greislereyen mit zucker,Coffee,Gewürzt,Leinwath,
Kotzen, Nürnberger Waaren, auch gefarbter Leinwath.

Demeter Argier in dem Scopekischen Haus an Platz kein Bürger hand-
let mit türkischen Waaren.

Demeter Dimitricza kein Bürger hat ein Gewölb in dem Graf Forgacsi-

schen Haus, gebet vor Er seye des Laszkar Angeleky Compagnion, handlet ausser türkischen Waaren,mit zucker,Coffee,Gewürzt,Rosoly,Öhl,Flach-fisch und Brand wein.

Naszto Keptenáry hat ein Gewölb in dem Graf Forgacsischen Haus, kein Bürger handlet ausser türkischen Waaren mit Papier,Weichrauch,Farben,Rosoly,Tobackh-tosen, Karten,Brandwein,zucker,Coffee,Stöcken,Gewürzt,Tiroller Tobackh,Candirten.

Demetrius Stephanovics. Ein Bürger und Laden handlet allhier,hat ein Gewölb in dem Gablerischen Haus,handlet ohne aller Erlaubnis mit inländer und ausländer Papier, Bleystöften, Kartten, Papentöckl,einbind-Papier.

Anton Kordovics.Kein Bürger in dem Hupfischen Haus handlet ohne Erlaubnis mit Triester Wahren in grosser Quantität.

Constantin Manolj Kein Bürger hat ein Gewölb in dem Graf Grassalkovicsischen Haus ausser dem Hatvaner-Thor,handlet ausser Greislerey mit zucker,Coffee,Rosoly,Gewürzt, Öhl,Bandl,zwirn,Bley Stöften,Baumwohl,Papier.

Gebrüder Philippovics keine Bürger haben zwei Gewölb in Honorstorgerischen und Békischen Haus,handeln ausser Greislerey mit zucker,Coffe,Gewürzt,Nührnberger Wahren,Bandl,zwirn,Rosoly,Öhl,harbutter Triester Waaren.

Thomas Dera kein Bürger hat ein Gewölb in dem Remoldischen Haus, handlet mit Leinwath.

Anton Ergier in dem Scopekischen Haus hat ein Gewölb kein Bürger, handlet mit Leinwath.

Stephen Katusch hat ein Gewölb in dem Scopekischen Haus, ist kein Bürger handlet mit Leinwath.

Abraham Jorgovics kein Bürger hat ein Gewölb in dem Riskoviceischen Haus,handlet mit Greislerey,zucker,Coffee,Gewürzt, Candirten,Öhl,Rosoly,Brandwein.

Maximilian Petz
Georg Hochhauser
Math.Vittmasser
Actuarius

Vizsgálati jelentés a nem szabályosan kereskedő görögökről

1779.nov.29-én.

/Latin nyelvű irat./ OL HTT.Misc.fasc.2.No.8. /1779/.

Elias Monasterly
Christophor Popovics
Georg Szlavoj
Petrus Radovics
Athanasius Bakal
Constantin Manolj
Philippovich fivérek
Abraham Jorgovics

kereskedők meg nem engedett árukat is tartanak.

Mathias Denkovics
Michael Argier
Demetrius Argier
Nasto Keptenary
Johannes Csuka

annak ellenére, hogy csak török árukkal kereskedhetnének, mindenféle cikkeket tarta

Michael Argirinek 2
Johannes Csukának 3 üzlete volt, hol ott csak egyre volt engedélyük.

Thomas Derra
Antonius Kordovics
Antonius Argir
Stephanus Katusch

engedély nélkül vásárokon is árulnak szövetet.

Demeterius Stepharus vásáron kívül is árult papirt

Demetrius Mitricza üzlete, ha Leszker Angyeleky üzlettársa, bezá-
randó.

13.

Engedély nélkül működő alábbi boltokat a magisztrátus 1779. dec.1-én bezáratta:

OL HTT Misc.fasc.2.No.8./1779/

Antonius Csoka - a Városházán
Georgius Agoresta "
Demetrius Philippovics második boltja Pék Vince házában,
Nasto Kepteneny " " a Forgách házban
Michael Argir második üzlete a gr.Keglevics házban
Anton Kordovics a Hupf házban
Szegorn Kutscheber Batthyány házban
Demetrius Stephanovics papirüzlete
Demetrius Mitricza a Forgách házban
Thoma Dera a Remold házban
Anton Argir a Scopek házban
Stephan Ketus u.o.
Joannes Csuka a Péterffy házban, a II. és III.üzlete a saját házában.

Ugyanekkor a még nem engedett árukat a következőktől kobozta el:

Mathias Denkovics
Abraham Jorgovics
Demeter Mitricza
Constantin Manoly
Elias Manasterly
Georgius Szlavoja
Athanasius Bakal

14.

A kereskedői társaságba való felvételért 1780-ban folyamodó 10 görög adatai

FL.Lajstromozatlan Intimata

1780.aug.19.

Georg Bakal aus der Türkey,wohnhaft zu Pest 48 Jahr Bürger mit eigenen Haus zahlt Portion jährlich 34
Quartier geld 51

Nasto Gebdenar aus Türkey wohnhaft zu Pest 55 Jahr in Jahr 1769 hat er seine Familie aus der Türkey anhero gebracht in der zahl 7 Personen Bezahlet Portion 39
Quartier geld 51,42

Michael Argiry wohnhaft zu Pest 35 Jahr, hat seine Familie Bestand in 7 Personen aus Türkey gebracht in Jahr 1769, Bezahlt Portion jährlich 42
Quartier geld 70

Demeter Argiry wohnhaft zu Pest 25 Jahr 1769 hat er seine Familie in 3 Personen aus der Türkey gebracht,Bürger und Hausinhaber,Bezahlt Portion jährlich 52
Quartier geld 70

Athanasius Dera ist seit 45 Jahren aus der Türkey gekommen,hat in Jahr 1770 seine Familie in 4 Personen aus der Türkey gebracht Bürger und Hausinhaber zu Pest
Bezahlt Portion 27
Quartier geld 30

Nesto Manolly wohnhaft zu Pest 23 Jahre brachte 1772 seine Familie
in zwey Personen aus der Türkey Bürger und Inhaber
von zwei Häusern, da selbst bezahlt Portion Jährlich
35; Quartier geld 24.

Theodor Argiry wohnhaft zu Pest 37 Jahr Bezahlet Portion 15
Quartier geld 31

Kosta Katuscho von 48 Jahre aus der Türkey gekommen in.J.1769 hat
er seine Familie in 6 Personen aus der Türkey ge-
bracht, Bezahlt Portion jährlich 20
Quartier geld 30

Christo Uohemm 25 Jahr wohnhaft zu Pest vereheliget alda, Bezahlt
Portion jährlich 20
Quartier geld 10

Nicola Joanovich 20 Jahr wohnhaft zu Pest vereheliget alda, Bezahlt
Portion jährlich 20
Quartier geld 21

Alle insgesamt haben in J. 1774. Beim Löbl. Stadt Rath zu Pest
den Eyd der Treue abgelegt ausgenommen Georgy Bakale
in Jahr 1760.

15.

A HTT 8285.szept.1-i rendelete a pesti szerb-görög viszály megszüntetésére

OL.HTT.Dep.Relig.Cr.sz.

n.1785/86.fons.25

Prudentes ac Circumspecti nobis Honorandi!

In merito gravium dissensionum inter Cives et Incolas Pestienses Nationis Illyricae seu Rasciense ab una, ac Graecos et Arnautas parte ex altera intuitu Electionis Epitroporum ac aedituorum proventuumque Ecclesiae indebitae administrationis vigentium, propositarumque adversus se invicem querimoniarum sua Sma. Majestas erga exhibitam sibi eatenus Emeriti Domini Causarum Regalium Directoris Pauli Szlavj cui antelatarum querimoniarum investigandarum provincia de Altissimo Jussu delata fuerat, Relationem sub 26.April a.c.et no. 2915.sequentia clementer resolvere dignata est.

1. Ut imposterum in Conformitate etiam B: Rescripti Declaratorii erga Civici hujus Magistratus candidationem duo tantum per totam Communitatem eligantur, et constituantur Epitropi, primus ex Rasciensis, alter ex Graecia et Arnautis, ita, ut clavis Epitropi concredita per rasciensum, ac nonnisi hac in civitate absente apud Graecum vel Arnautum Epitropum conservetur, nihilominus Reseratio et occlusio casuae /: praeter Parochum et

Magistratualem commissarium, quorum singuli distinctas claves habent:/ semper cum concursu utriusque Epitropi fiet, praeterea similiter ex Rasciensis scditus proventus candelarum percepturus eligatur, qui tamen ne habeat cassam distinctam, sed ea ratione sit ducbus Epitropis subordinatus, ut proventus singulis diebus, quibus eos percepturus est, statim penes contra quietantiam Epitropis resignet cassae cum concursu omnium claves habentium proxime inserendae.

2./Ut siquidem justum sit illud Graecorum et Arnautarum postulatum, quo servitium Divinum, Ritu id ipsum permittente Lingva etiam eorundem vernacula celebretur. Administratori Episcopatus non uniti Budensis injungatur, ut is idoneum subjectum, ac memoratae Lingvae confessiones excipiendi, ac verbum Dei praedicandi capax quamprimum procuret, atque si in sua Diocesi n. haberet, aliunde arcessiri stagat.

3./Siquidem Graeci et Arnautae pari frequentia prout Illyri et Rasciani festini domicilioti esse referantur, mercatorum Graecorum et Arnautarum, si non majori, pari saltem in quantitate profluere B.decrevit Sua Majestas SSma., ut pro nunc fata Natione seperatae Scholae stabilientur ac Pedagogus pro scholis his construendis pensum suum ex cassa Ecclesiae obtineat.

4./Ut pro praeterito a nova censura retocinii per Epitropos de proventibus Ecclesiae qualiter administratis positi momentosis per Emeritum Dnum. causarum Regalium Directorem in Relatione sua abductis considerationibus praescindatur equidem pro futuro attamen in ordine ad rationes rite formandas Instructio et Norma recentius elaborata ac hic advoluta per Epitropos functioni huic admovendos ad amussim observetur, per Dnum. autem Episcopatus Budensis Administratorem et civicum hunc Magistratum exactissima extenus vigilantia subincursu gravissimae animadversionis adhibeat.

5./Quod compertas male versationes et pvaricationes attinet, siquidem Impesturae in falsificandis rationibus comisso sensu et influxu Deputati. A. Episcopalis et cum consensu totius communitatis factae sint, pter. serium facti Improbationem disponendum esse clementer demandavit SSma. sua Majestas, ut ii omnes, cujuscunque conditionis aut dignitatis illi sint, qui clanculerie

adeoque ipso facto illicite Donaria ex cassa Ecclesiae participarunt ad refusionem adstringantur non absimiliter.

6./Civico huic Magistratui pariter improbandum clementer jussit Eadem Ssma. fata sua Majestas, quod licet Rescissi in complexo et cum his duo Epitropi A. Epsalem et consistorialem decisionem, ideo haud acceptari posse cum fundamento allegaverint, quod suprema authoritate Res. factae Regulationi, Bgn. Rescripti Declaratorii Sanctioni adversetur, nihilominus Civicus hicce Magistratus re, ut per erat debite ordinationibus alienam amplectendam, eosdem Epitropos Rescianos inrerentatione cogere tentaverit. Quod porro quaestionem illam attinet, cuinam ex Praesbyteris an Procopio Popovics vel verò Georgio Milivoin Sygelui date sit.

Praetensum illud Privilegium seu Stauropigiam per Metropolitandum. Carlovicensem Arsenium Csernovics Rescianis restiensibus intuitu psentandi. Parochi datur eo minus valere, quod nec per suam Majestatem approbatum nec.B.Resolutioni Res.conforme sit, Praesbyterum vero Georgium Milevoin a Parochia Restiensi removendum esse, tum ob ea, quae de illo Eppatus Budensis administrator retulit, cum vel maxime quod is, quia Benignorum mandatorum Praevaricator teste Processu coram Magistratu hoc promoto ex concluso convictus ac ad subeundum unius mensis arestum condemnatus sit, alium vero Praesbyterum Procopiu, Popovics tentisper; quoad nempe illi de alia Parochia Epus providet, reservandum ac.Eppo.Budensi committendum B.jubet Ssma.sua Majestas, ut de alio eidem Restiensi Graecae non unitae Parochiae Praesbytero admovendo, qui praeter Illyricum etiam Graecum et Valachicum Idioma calet, sit sollicitus, et de effectu qualiter procurato informet.

Benignam itaque Resolutionem hancce Caes.Reg.civico huic Magistratui debita, exactaque illius observantia,et effectuatione, submittendaque de qualiter procurato effectu ulteriori Relatione intimat Consilium hoc Lottle, Regium Dno. Eppatus. Budensis Administratori conformem sub hodierno Intimitatio-

nem recipiente. Datum ex Consilio Reg.Lottli.Fung.co.Rosonii die 1-a 7-br. 1783.celebrato.

Praes. 10-a 8-br.1783.

Benevoli
C.Christophorus Nicky m.p.
Franciscus Skorlocz m.p.
Michael Kreszker m.p.

16.

Adófizető arnétok névsora 1785-ben

/Latin nyelvű okirat/

OL.HTT.Depart.Rel.Gr.
n.u.1785/86.fons.25.

Nobilium:

Hazi Baziazi	nobilis	de Medves	Grem.civis	habet	domum	1,	proles:4
Naum Hoska	"	de Ivanda	cum formice	"	"	"	7
Const.Hoska	"	"	"	"		"	2
An: Mucsary	"	de Foen	grem.civ.	"	"	"	5
Naum Dedany	"	de Gyulocs	"	"	"	1,	" 6

Ignobilium:

Nasto Visne	cum formice	habet	domum	1	proles	4
Demeter Monasterly	c. formice	habet	domum	1	proles:	3
Michael Popovics	-	"	"	1	"	9
Thomas Derra	C. formice	"	"	1	"	6
Johann Csuka	"	"	"	1	"	3
Demeter Argir	"	"		3	"	9
Johann Adam	-			1		7
Steno Molagics	-			1		7
Michael Bozda	-			1		5
Michael Manduca	-			1		6
Andreas Jankovics	-			1		4
Mich.Sider	cum formice			1		3
Mich.Argendi	"	"		1		4
Nasto Michalovics		"		1		4

	cum fornice	proles	
Georg Bojcesy	-	-	3
Maria Bared	-	1	4
Sose Kyrkaliki	-	1	2
Mich.Constantinovics	-	1	4
Georg Niko	-	1	3
Georg Polonka	cum fornice	2	2
Theodor Briba	-	-	1
Georg Vaszily	-	-	3
Thomas Le,ora	cum fornice	-	5
Mich Argir	" "	-	3
Georg Sulovsky	" "	-	2
Joseph Vrusc	" "	-	4
Theodor Argir	" "	-	2
Stephan Ketuce	" "	-	4
Michael Cozma	-	-	4
Theodor Zur	cum fornice	-	6
Nesto Ktesra	-	-	5
Anastasius Tupa	-	-	3
Christoph Georg	cum fornice	-	3
Kosta Filip	-	-	5
Johen Grundi	cum fornice	-	3
Johen Popovics	-	-	5
Demeter Kosta	-	-	5
Johen Bacho	-	-	8
Georg Lujovicz	cum fornice	-	3
Demeter Mitricza	-	-	3
Nesto Demiter	cum fornice	-	7
Demeter Poso	-	-	4
Johen Supan	-	-	1
		summa	216

17.

Adófizető görögök névsora 1785-ben

/Latin nyelvű irat/

CL.MTT.Depart.Rel.Gr.n.u.
1785/86.fons.25.

Mich.Astri	nobilis	non poss.	sine domo	proles			
Joh. Nic. Stankovics	civis	habet	domum	1	non habet fornicem,	proles	1
Laszkar Angelaki	"	"	"	1	habet fornicem	"	9
Georg Szlavoja	"	"	"	1	- -	"	4
Georg Siber	"	"	"	1	habet fornicem	"	2
Demeter Stephanovics	"	"	"	1	- -	"	3
Georg Sekelery	"	"	"	1	-	"	3
Joannes Nasto	"	"	"	1	-	"	4
Dimo Ficso	-	"	"	1	-	"	3
Matheus Demkovics	"	"	"	1	habet fornicem	"	5
Michael Bonelike	"	"	"	1	"	"	4
Const.Manoly	"	"	"	2	habet fornicem	"	5
Georg Agornsto	-	"	"	1	" "	"	2
Joannes Adam	-	"	"	1	-	"	4
Demetrius Popovics	"	"	"	1	-	"	6
Georg Rally	"	"	"	1	habet fornicem	"	2
Demeter Tollyo	-	-	-	-	-	"	6
Anastasius Alamanj	-	-	-	-	habet fornicem	"	4
Theodor Szalvoja	nobilis	non poss.	sine domo			"	3
Nic.Michael						"	2
Anastasius Basily						"	2
Georg Hadsy Maleky						"	3
Nic.Petrovics						"	3
Alexander Kondike						"	3
Anastasius Panajott						"	2
Luca Nicola						"	3
Pandasy						"	2
Athanasius Zelenka						"	3
Georg Kallo						"	1

Nicola Hadsy Rafael	proles	2
Thimotheus Stojkovics	"	3
Joannes Demeter Daskal	"	2
Demeter Hadsy	"	6
	Summa	109

18.

Extract

deren allhier ansässigen und contribuirenden Armouten wie viell mahlichen dieselbe im Jahr 1785 in Contribution bezahlt haben

CL.MTI.Depart Rel.Gr.n.u.
1785/86.fons.25.

Haus Nahmen deren Contribuierenden Armauten Bezahlen an Num.

			Contribution
265	Hadsi Nicola Bacsacsy		14,17/ 1/2
386	Andreas Mocsary		
	Georg Kojoka	Compag.	59,94
	Theocari Jappa		
283	Const.Moszka		
	Naum Koszka	Compag	72,42
	Naum Zembovics		
281	Nasto Visnye		
	Costa Mancuka	Compag.	67 1/2
355	Dimeter Monasterly		55,14
262	Naum Dedanj		15,-
268	Michael Popovics		17,43 1/2
391	Thomas Lera		40,5
437	Johann Csuka		31,98

141,429 et 471	Demeter Argir et Koszta Kometa Comp	98,22
433	Johann Adam	11,52
440	Stamo Malageez	14,40
390	Michael Boszda	6,57
1105	Vreta Kometa	22,63 1/2
371	Michael Manduka	6,12
332	Mimo Gobicsary	15,75
436	Andreas Jankovics	17,13 1/2
354	Michael Szider	45,60
123 et 442	Michael Argentj	45,16
124	Naszto Michalovics	45,-
446	Naszto Gyina	45,65
439	Georg Bojacsy	29,7
441	Maria Barath	2,16
438	Mich,Constantinovics	1,98
350	Sosa Karkaliky	-
442	Michael Agentj	2,16
459	Georg Niko	57,58 1/2
444	et 280 Georg Zelenka	75,50

Besitzer keine Häuser

-	Theodor Briba	-
-	Georg Vaszily	-
182	Thomas Lepora	63,-
148	Michael Argier	63,-
168	Georg Sujlovszky	12,-
437	Joseph Vrusa	12,-
148	Theodor Argier	22,50

91	Stephan Katuska	22,50
373	Michael Koszma	6,13
181	Theodor Zsuro	22,50
176	Nasto Keptenar	4,60
288	Athenasius Jupa	12,-
354	Christoph Georg	15,-
234	Koszta Philipp	4,50
347	Johann Grundy	7,50
337	Johann Popovics	-
453	Demeter Koszta	3,37 1/2
-	Johann Bakul	-
91	Georg Pulgovics	12,-
149	Demeter Mitricza	30,20
-	Nasto et Demeter Dimitriu	-
-	Demeter Joto	7,50
Fol 3. 205	Joann Suppan	9,-
	Summa	1244,66 1/2

Pest 12 Febr. 1786.

Matheeus Jagdsitz

19.

Extract

deren ansässigen und contribuirenden Griechen wie viell nemlichen dieselbe in Jahr 1785 in Contribution bezahlt haben

Haus Num.	Nahmen deren Contribuirenden Griechen	Bezahlen an Contribution
101	Michael Astry	45,-
373	Theodor Szlavoja	45,-
115	Joannes et Nic.Stankovics	37,32
363	Laszkar Angelaky	75,21
372	Georg Szlavoja	37,56
217	Georg Szider	9,74
450	Demeter Stephanovics	48,39
9	Georg Segetery	51,48
207	Joannes Naszto	5,47 1/2
358	Dimo Ficso	7,50
360	Matheus Denkovics	15,-
218	Michael Pontika	41,43
443	Constantin Manoly	41,47 1/2
464	Georg Agoraszto	16,89
457	Joannes Adam	6,49 1/2
358	Demeter Popovics	13,86
300	Georg Raly et Compag.	70,81 1/2
434	Demeter Tullio	6,-
200	Anastasius Almany	18,-
931	Nic.Michael	9,-
198	Anastasius Beszily	4,50
207	Georg Haday Malaky	-
207	Nic.Petrovics	4,50
372	Alexander Pontika	18,-
221	Anastasius Panajott	12,-
207	Lucas Nicola	15,-
	Bandasy Simo	
	Athanasius Pelenka	
	Georg Kallo	
	Nic.Hadsy Raphael	
	Timotheus Stojkovics	

	Joannes Demeter Daskal	
217	Demeter Hadsy	9,-

Den 12-ten Febr. 1786. Summa 655,63 Ft.

Matheus Jagsits
Pester Kanzler

20.

Vlach irat népük eredetéről

OL MTT Depart Rel.Gr.n.u.
1785/86 fons 25.

Natio quae passim Arnautice v. Valachica hic loci nuncupatur oritur ex Civitate Moscopoli.

Moscopolis sita est in Macedonia, confinis Albaniae, Urbs amplissima non modo in tota Graecia, sed etiam fere per totum Turcarum Imperium, numero domorum ex solida materia constructarum, qui ad duodecim millia facile excurrit et singularibus Privilegiis, Libertatibus, ac Immunitatibus ab Imperatoribus Turcarum absque exemplo ornata, inclyta, cives ejus omnes unius sunt Nationis et religionis christianae graeci Ritus, ejusdemque Lingvae, quae ab ipsis appellatur Romana, utpote conflata ex maxima parte Latinis vocabulis, ipsique inter se romani dicuntur et nominantur. Nam ortum suum ducunt ab antiquis illis Romanis, qui primi Macedoniam occuparunt sub Paulo Aemilio et deinde sub Pompejo Magno civili Bello et sub Bruto militantes, auctus deinde est numerus eorum Bizantinis civibus, qui temporibus Constantini Magni, Theodosii et aliorum Romanorum Imperatorum Roma Bizantium venerunt et capta a Turcis urbe Constantinopolitana dilapsi sunt in Macedoniam ad populares suos, ubi plures consederant, volentesque patrio suo Romano more et ser-

mone vivere urbes separatas a Graecis, Albanis et Turcis in iis locis aedificarunt plurimas, ubi nimis expositae essent incursionibus Turcarum et bellorum, quorum numerus ad 60 usque ad hodiernum tempus durant, vivuntque separati a graecis, albanis, Bulgaris, suis antiquis moribus Romanis, Lingvaque eadem Romana corrupta quidem per tot saecula confinitate aliarum lingvarum sed majori ex parte matrem suam latinitatem prodit. Haec non modo ipsis per traditionem nota sunt. sed unicuique extraneorum facile patent, qui non hospes e. in Historia, Lingva et Antiquitatibus Romanis, sed etiam varii scriptores rerum Bizantinarum a capta urbe memoriae prodiderant, quorum princeps nostri Saeculi Candemirius in suo laudabili opere adfirmat et Geographus Meletius insignis, aliique plures, quos citare supervacaneum esset, demonstraturque haec eadem antiquitas romana, vigore integritate morum et vitae sedulitate ac industria Moscopoltanorum civium, qui revera expressam effigiem redunt Illorum antiquorum Romanorum, quorum progenies et dicuntur et revera sunt. Nam non modo innocentiem sui antiqui generis et virtutem a contagione barbarica Imperantium in gremio sui Imperii sartam, tectamque conservarunt, sed etiam suam civitatem amplificarunt non modo numero amplissimo domorum, sed etiam opulentia, et vita cultiori et mitiori Gymnasio optimo Literarum graecarum et Typographia adpraerogativis ne ipsis quidem Turcis concessis et sede Archiepiscopali. Lingva graeca multo puriori utuntur in politicis rebus et in conversatione communi, ut pote non ex vulgari usu, sed doctrina in scholis aquisita, tanta praeterea charitate Patriae suae flagarunt semper, ut cum negotiandi causa in varias provinci- ad Asae, Europae migrarent, numquam Patriae suae obliti fuerint ducendis alibi uxoribus vel allectis aliis deliciis, multique extiterunt, qui post 30 annum absentiae suae in Patriam redire maluerint, morituri potius in eadem, tantaque fuit contentatio morum, consvetudinum et conversationis cum concivibus suis ut etiam plurimi, qui apud Portam Othomanicam et in Principatu Valachiae et Moldaviae officia gerentes magna et amplas opes

aquirentes, maluerint iisis valedicere et sub fine vitae suae in patriam suam redire, ibique de onere reliquiae existentiae, suae, quae omnia non vulgaria argumenta sunt optimis moribis constitutam fuisse illam civitatem, cujus cives tanto laborent desiderio.Haec eadem civites 1769 magno periculo exposita fuit incesionibus Albanorum Turcarum, fervente bello Turcico cum Russis, qui quidem Albani fama opulentiae hujus civitatis instigatum civium virtute, tum etiam totius Provinciae auxiliis.Vero ubi major vis hostium ingruere coepit, facta potestate a rectoribus civitatis se quisque salvaret, tunc per varias provincias et Regna dissipiti maxima ejus pars in Hungariam transmigrevit consueverunt ab antiquo jam tempore commertii causa frequentare, dignamque existimarunt moribus suis ibi sedem figere perpetuam, unde alimenta vitae suae plurimi petebant, tum propter Regimentis Justitiam et clementiam tum propter populi Benignitatem numero civium cum liberis,uxoribus et opibus suis nec. c. fere ullus eorum, qui frustra et non per sudorem panem suum comederet in pace, plurimique sunt,qui distrehendo proventus hujus Regni apud exteras Nationes cum parata pecunia regrediunt in Hungariam ad domus suas et proles cum magno emolumento totius Regni et aerarii Regni nec.c. quisquam inutilis et onerosus regno, ut quidam Graecorum nos calumniari satagant, quos certe pudere debuisset concives suos honestos et diligentes ac pacificos in discrimen bonae famae adducere, nisi rudis educatio et profunda officii sui Ignorantie, invidique menti officeret. A quo tamen periculo honestatis tutos praestabit vigilans oculus clementer optime ac feliciter Regnantis et Excelsi Consilii curatoris publici Boni et Tranquilitatis.

21.

A Kommunitás alapitási okmánya:1788.ápr.18.

/Forditás görögből/ Főv.Szabó Ervin könyvtár Bq 281/6.

jelzetü 1890.évi beadvány mellékle
Egy másik forditás:EL okiratok 1 6
Neoez Ellinomnimon 17/1923Y 375

Wir unterfertigte, in der Stadt Pesth inwohnende Griechen von Nation und Walachen der orientalischen nicht unierten Kirche rechtgläubige Christen mit allgemeiner Einstimmung und Antrieb, in Eins vereint, versammelt haben wir zum Heil unserer Seele, als den Endzweck jedes treuen Christen beschlossen, eine Kirche aufzubauen, damit darinnen auf ewige Zeiten Gott gelobet werde in unserer Sprache. Die erste Ursache so uns zu einem derley Gott gefälligen Werke veranlasset, ist die vermehrung Nation unter den Flügeln des Grossmächtigsten Römischen Kaisers, daher für uns der Raum in der Kirche unserer mitreligionisten Vulgären zu klein, eigentlich aber auch, um auch uns selbst von jedem Hasse, Feindschaft und Eifersucht zu entfernen, welche mit der nemlichen Illyrischen Nation vereinigt, unseren und derenselben verschiedenen Dialecte bis heute verursacht wurde. Da, wo Gott gelobet wird, ist es nothwendig, dass der Friede und Liebe herrschen solle, und dass auch alles im Frieden vollführt werde, was zum Heil der Christen geziemend ist. Damit also dieser Friede sowohl zwischen der griechisch-walachischen, als auch der Illyrischen Nation herrsche,konnten wir auf kein anderes passendes Mittel kommen, als auf die Erwirkung einer Extra Griechisch-Walachischen Kirche,damit in Zukunft jede Kirche in ihrem eigenen Dialecte bleiben, und dass auch jeder Stein des Anstosses aus der Mitte der obigen zwey Nationen beseitigt werden solle. Damit also das obige Gott gefällige Werk vollbracht werde usw.usw.

Pesth den 18-ten April 1788.

22.

Felajánlások a templomra 1789-ben

FL Intimita a.m.
4294

Ausweis

der freywilligen Beiträgen, welche die nachstehende Fester nicht unierten Griechen und Handelsleute zu Erbauung ihrer Kirche nach erfolgen diesfälligen allerhöchsten Bewilligung von ihnen eigenen zu leisten, sich eigenhändig verbunden haben.

Fenejotti Hadzi Aemeki	1200	Ft
Georg Szider	600	"
Nicolaus Szerbatly	1500	"
Demeter Argier	2000	"
Naszto Vienye	500	"
Georg Jelenka	1200	"
Daly Georg	1000	"
Georg Vaszily	1000	"
Naum Moszka	1000	"
Naum Dadány	1000	"
Johann Tzinka	500	"
Michael Argiri	400	"
Athenasi Theodor Pascher	100	"
Michael Bosuka	100	"
Demetrius Tolic	100	"
Riszto Dermusch	100	"
Michael Argenti	300	"
Theodor Zjuro	500	"
Cosma Fenajott	300	"
Georg Agorasto	200	"
Greta Pomita	300	"
Stamo Malagez	100	"
Nicolaus Milo	150	"
Demeter Filteu	200	"

Piridon Katusch	150 Ft
Wruscho Dotscho	150 "
Anastasi Demetrios	150 "
Adam Cine	100 "
Georg Nicola	150 "
Wreta Kaptennr	100 "
Michael Sofron	100 "
Johannes Daskal	200 "
Theodor Szlavoja	200 "
Costa Pomita	500 "
Michael Pondika	500 "
Georgius Sterio	100 "
Luca Nicola	100 "
Michael Hadsi Rafael	100 "
Anastasius Aleman	100 "
Anastasius Georg Bakal	300 "
Anastasius Dimiter	100 "
Philipp Stojkovics	100 "
Georg Sacellarius	1000 "
Georg Nico	1000 "
Michael Astra	500 "
Summa :	20.200 Ft

Copia facta 3.aug,1789

23.

A görögök külön templom iránti kérése 1788.nov.6-án.

EL okiratok 2.

Hochlöbliche Königliche Hungarische Statthalterei!

Bekantlich bestehen die Einwohner in Pest welche sich zu der Griechischen nicht unirten Kirche bekennen aus zweierlei Nationen

nämlich aus der Illyrischen Raitzischen und der Griechischen; Beide Nationen haben zur Verrichtung ihres öffentlichen Gottesdienstes eine und die nämliche Kirche, in welche sie sich gemeinschaftlich zu versammeln und den Gottesdienst daselbst abzuhalten pflegen ob sie nun gleich in Ansehnung der Glaubenslehren und der Art Gott öffentlich zu verehren vollkommen übereinstimmen, so ist doch in den Sprachen und einigen Gebräuchen eine grosse Verschiedenheit zwischen beiden Nationen, denn jene spricht bloß die Illyrische, diese die griechische Sprache, welche zu stätter Uneinigkeit und Unordnung unter ihnen Anlass gibt. Es geruhete zwar Eine Hohe Stelle, um all diesen Zwietracht Vorzubeigen, bereits vor einigen Jahren gnädigst zu verfügen, dass die Lyturgie, Gebote und Predigten in beiden Sprachen abgehalten, und zu dem Ende ein Griechischer und ein Illyrischer Priester bei der Pester griechisch nicht unirten Gemeinde angestellt werden solle.- allein da hiebei neue Schwierigkeiten in Ansehnung der Zeit, wenn für jede Nation der besondere Gottesdienst gehalten werden, soll sich hervorthaten, so entstanden hieraus neue Streitigkeiten, welche ausfallen, indem die Raitzen als die eigentlichen Stifter dieser Kirche, welche sie lange vor der Ankunft der Griechen errichtet und dotirt haben sich allein jus Patronatus zueignen, mithin die Unterzeichneten nach Willkür behandeln, selbe überall drucken und im allen das Vorrecht haben wollen, daher kommt es nun, dass sich Unterzeichnete nie ordentlich und so wie sich gebührt der öffentlichen Ausübungen ihres Gottesdienstes erfreuen können und es wegstreichen oft drei Sonn und Feier-Täge, bis ein Gottesdienst in ihrer Sprache abgehalten werden folglich müssen auch die meisten unter ihnen aus Mangel der Illyrischen Sprache den heilsamen Seelentrost gar oft entbehren, dieses bewog daher die Unterzeichneten um den fortwährenden Uneinigkeiten und den daraus entstehenden Zwietracht ein Ende zu machen und sich der Landesväterlichen Wohlthat in Ansehnung der jeder Jedermann zugestatteten ungekränkten und ungestörten Ausübung seiner Religion gleichfals erfreuen zu können, mit gegenwärtigen Recurs sich an eine hohe Stelle zu wenden und unterthänigst zu bitten Hochdieselbe geruhe dieselbe gnädigst zu erlauben, dass sie sich

gänzlich von den Illyriern sondern und eine eigene Kirche für sich in Pest erbauen und unterhalten dürfen, den obigen Ersuchen fügen die Unterzeichneten zur Unterstützung ihrer Bitte nachfolgende Umstände und Gründe bei 1./Die in Pest vorfindige Illyrische Kirche haben die Illyer blos für sich erbaut, folglich auch die Grösse derselben nach ihrer Anzahl eingerichtet, anfangs hatten nun freilich auch die aus der Türkey gekommenen und sich in Pest ansässig gemachten Griechen darin Platz, allein da ihre Zahl mit der Zeit so zugenommen, dass sie schon die Raitzen darin übertroffen, so ist nunmehr diese Kirche für die gemeinschaftlichen Versammlungen beider Nationen viel zu klein, als dass sie selbe in sich fassen könnte, denn sie enthält in der Länge 10 1/2 und in der Breite 4 1/2 Klafter, es wäre daher ratheam 2./ dass auch die Unterzeichneten nach dem Beispiel der Protestanten besonders der Augsburgischen Confession-verwandten, welche nach Verschiedenheit der in einer Stadt wohnenden Nationen ebenso viel verschiedene Kirche und Priester zu gestattet würde, wenn in Pressburg die Evangelischen eine Deutschen und Slavischen Gemeinde ausmachen und für jede besondere Kirchen und Prädigen haben können, so ist kein Grund abzusehen, warum nicht ebern auch die der Griechischen nicht unirten Religion zugethane Einwohner in Pest nach Verschiedenheit der Nationen, aus welchen sie bestehen, ebenfalls eine Illyrische ind Griechische Gemeinde ausmachen und jede ihre besondere Kirche und Priester unterhalten könnten, welche Befugniss um so eher den Unterzeichneten eingeräumt werden kann, da sie nach dem hier 3./ sub A. anschlüssigem Verzeichniss besitzen, gleichfalls eine besondere Kirche und Priester schon dermalen 125 ansässige Familien / worunter sich sogar 6 adelige befinden / und 521 Seelen ausmachen folglich sich über die normalmässige Familien Seelen Anzahl, die zur Einführung eines Local Exercitiums erforderlich ist weit belaufen ohne die des Comercz wegen sich in Pest aufhaltende und jetzt bei dem gegenwärtigen Türken-Kriege in diese Gegend geflüchtete Griechen und Armeuten, die sich mit der Zeit zum Theil ganz hier niederlassen werden, hieher zu rechnen sie schmeicheln

sich daher dass ihr Gesuch auch aus diesem Grunde nach Höchsten Normal Verordnungen zulässig sei. Endlich 4./ sind unterzeichnete im Stande ohne ihre geringste Entkräftung oder Nachtheil der Contribution ihr eigenes und von den Raitzen abgesondertes Exercitium zu unterhalten, in der That wenn man 100 Familien auf dem Lande zur Unterhaltung eines Local-exercitiums für hinlänglich haltet, um so mehr gegründet werden, kann man voraussetzen, dass 125 bürgerliche Familien, worunter die meisten sich mit dem Comerz abgeben und vermögliche Handelsleute sind mit leichter Mühe ihre Kirche und Priester werden unterhalten können. - Ofen den 6. November 1783. Sämtliche Einwohner griechischer Nation in Pest.

24.

Ujabb felajánlások a templomra 1790 febr. 12-én

FL. Intimata a.m. 4294

Endesgefertigte, nachdem Ihnen die allerhöchste Resolution Seiner Majestät, kraft welcher ihrer griechisch nicht unierte Gemeinde die Erlaubnis einer Kirche bauen zu dürfen allergnädigst ertheilet wird, bekannt worden, versprechen und machen sich kraft gegenwärtigen Verbindungs Instrument auf das feyerlichste... dass sie über die schon im vorigen Jahr zur Erbauung Kirche gemachte Beysteuer von 20200 Rf. aus freywilligen Antrieb zu dem Ende noch die in diesem Instrument Specifice ausgesetzen Beyträge von ihrer eigenen Vermö en so und dergestallten leisten wollen werden, dass sie gleich wie sich auch die übrigen Glieder dieser Gemeinde erklärt haben, wenn man einmal zum wirklichen Bau der Kirche schreiten würde, alsdann auch das noch allenfalls abgängige oder nöthige beizutragen sich anerbieten und verbinden. Zu mehrerer Bekräftigung haben sie dieses Instrument mit Aussetzung der durch sie abermalé angebotenen Beyträge eigenhändig unterfertigt. So geschehen Pest den 12-ten

Febr. 1790.

Michael Szider	50	Naszto Kokongel	100
Demeter Bratan	200	Thoma Terpu	112,30
Leskar Angelsky	500	Georg Maleki	100
Johann Stankovics	500	Michael Kozma	100
Demeter Popovics	300	Sterju Csuka	100
Naum Sulya	300	Semeter Hulary	100
Georg Agora	200	Johann Popovics	100
Kosta Manoli	200	Demeter Terpu	100
Georg Nikola	200	Thoma Christodul	100
Theochar Akolen	1200	Demeter Christoff	100
Diamandi Pelenka	1200	Szlavuja Theodosi	100
Nicola Milyo	200	Constantin Macsinka	100
Georg Kojmezy	200	Simon Marto	100
Nicola Bikella	200	Theokar Japa	1100
Lazar Janovics	200	Johann Saphir	50
Alexi Pondika	150	Nicolaus Janovics	50
Naum Zsimbo	500	Georg Bojaczy	50
Kristof Zlatko	150	Cons.Hadzai Georg	50
Kosta Kisteczi	100	Anton Manoli	50
Anastas Stamboli	100	Demeter Pavly	50
Johann Mészló	100	Kosta Mali	25
Panagiot Demeter	100	Leskar Monli	20
Nicola Balduci	20	Nicola Diana	100
Wreta Gioza	20	Starze Kojser	200
Thoma Filcsu	30	Naum Sztojanovics	100
Johann Petro	10	Trandaphil Bacsu	100
Johann Anastasy	10	Athanas Pelenka	1500
Kosta Cherit	10	Nicola Georg Argir	1000
Johann Csuko	500	Constantin Moska	2000

Neum Derra	500	Michael Horváth	1000
Kosta Michael	50	Christoph Georg	1500
Theodor Korsovien	50		

Umma	18287,30
Demeter Monasterly	2000
Summa	20287,30 RM

Personae : 64

25.

A temploépítés engedélye 1790.jun.22-én.

MNT.17965 FL Intimata a.m.4294.
EL Okiratok 13.

Prudentes ac circumspecti Nobis honorandi!

In ordine ad submissum per Civicum hunc Magtrum. sub 26 mensisAprilis An.No. 1085 planum et sumptum projectum nec erigendae Ecclesiae graeci Ritus non unitorum Pestiensis bne. visum est suae Matti. Scriptae.stante ac, quod posteriora etiam oblata in isthic adnexa ulteriori altafatae suae Matti.demisae exhibitae instantiae adjacente consignativae attactorum Graecorum Specificata realia sint, adeoque fundus sufficiens adsit,structuram attactae Ecclesiae in conformitate submissi et hic cum schemate sumtuum resdvoluti plani ea cum cautela admittere, ut civicus iste Mtrus. omnem vigilentiam adhibeat ne sub specie spontaneorum oblatorum quaepiam extorsiones fiant, aut hic indicatum Schema sumptuum quoque modo excedatur.

Quemadmodum proinde Epus. Budensis graeci Ritus non unitorum de altissima resolutione hac sub hodierno edocetur, ita consilium istud Ltlis.Reum.Civico huic.Magtui.intimandum habet,

ut eandem praefatae Communitati notam reddat et omnem vigilantiem adhibeat, ne sub specie spontaneorum oblatorum quaequae extorsiones fiant, aut indicatum sumptuum schema quoquo modo excedatur.Datum ex Consilio Reo.Lttli.Hgco..Budae die 22.Junii 1790.celebr.

Comes Carolus Zichy
Franciscus Skerlecz
Carolus Metzner

26.

Török alattvaló kereskedők 1793-ban

FL Intimata a.m. 4996

Cognitio

Turcicorum Subditorum Pesthini commorantium, qui ad exacte observandam in quaestu suo per commercialem Tractatum factam Regulationem districtim communiti sunt:

1./ Georg Panajott Vloty cum fratre quaestum cum Turcicis mercibus exercens ac in Domo Bernathiana habitans.
2./ Theodor Hadgyi Simon quaestum cum faicis exercens in Domo Schwachifferiana.
3./ Constantin Theodor quaestum cum mercibus pelliceis ~~alias~~ exercens Viennae absens, in Domo Nahmiana
4./ Joannes Hadsi Simon cum Turcicis mercibus in Domo Paueriana juxta Portam Vacienseem.
5./ Agore et Copag. in Personis 3 subsistens, cum Turcicis mercibus in Domo Nahmiana.
6./ Georgius Laka rectius Melenkovics in Domo Schitzenhoferiana. NB. iste jam Anno 1791 homagiatum evasit.
7./ Nano Koendgyi cum fratre quaestum cum Turcicis mercibus exercendo id Domo Pleyeriana.
8./ Joannes Georgius Lazar expeditor mercium Turcicarum, in Domo Nahmaniana.
9./ Thomas Joannes Vilcsula cum et aliis Turcicis mercibus

quaestum exercens in Domo Remoldiana.

10./ Anastasy Demeter cum pelliceis mercibus quaestum exercens jam homagiatus imo Civis in Domo Kreimeziana

11./ Demeter Bezuka

12./ Demeter Christoff in Domo Pöltliana juxta advolutas cum cautela Receptionis originales testler. Viennae homagiatus et contribuens gremialis, cum Turcicis mercibus Quaestum exercens.

13./ Constantinus Hadsi Georg cum fratre in Domo Pöltliana, Quaestum cum Papyro exercens et fornicem in Domo Schitzenhoferiana tenet, Semlini absens.

14./ Demetrius Tekedgyi cum Turcicis mercibus in Domo Popiniana penes Fesl.

15./ Georg Nicolaus Vaina duos famulos non homagiatos habens, cum pelliceis mercibus in Domo Fesliana, absens Viennae

16./ Demeter Szüsi Kuliara cum croco in Domo Schwinghameriana.

17./Gabriel Illia Judaeus Turcicus in Domo Temesveriana cum faicis quaestum exercens, uxorem quoque et Proles se ibic habere dicit.

18./ David Zievi Judaeus jam homagiatus

19./ Joannes Georgius Lazar idem qui supra No 8.

20./ Fratres Alexander et Christophorus, filii Riso Dormusy Turcici subditi et expeditores mercium in Domo Mittermayeriana, contributionem solventis, cum quibus est fratuelis Margeri.yi Skarlat jam anno 1792 homagiatus

Ultra hos praevie jam per hujates mercatores conscriptos admoniti pariter fuerunt:

21./ Constantinus Panajot Turcicus subditus, cum croco quaestum exercens in Domo Zlatinyiana.

22./ Joan Papa Georg Psendo pellio Turcicus subditis nunc in Domo Egeriana. Anno 1790 contribuit quidem sed postmodum hinc abscedens cessavit contribuere.

23./ Demeter Vaszily Pseudo pellio in Domo Popiniana.
24./ Trienda et Joannes famuli Constantini Matsenka hujatis mercatoris, horum unus Juramentum fidelitatis jam deposuit.

27.

Telekkönyvi kivonat

625.sz.betétszám. Szabó Ervin Könyvtár Bq 281/6 jelzetű beadvány mellékelete

a./ Birtoklási lap

Sorszám 1. 626 helyrajzi szám. Ház és templom /24 és 50 régi tkvi sz.a./ IV.ker. Fetőfi tér, Régi posta és Galamb u.sarkon 1263 $= \frac{60}{100}$

61.

b./ Tulajdoni lap

1.sorszám Az 1791.jan.4-én történt örök felavatásnál fogva a görög-vlach óhitű egyház nevére átiratott.

28.

1791. A templom falába letett okmány szövege.

Szabó Ervin Könyvtár Bq 281/6. jelzetű 1890.évi irat mellékl-ete
EL okiratok 15.

In nomine omnipotentis Dei! Imperante Leopoldo II.Caesare ac rege Hungariae.Francisco regio ac coronae principe Leopoldi Alexandro regio-principe et R.Hung.Palatino,caeterisque baronibus regni florentibus, Carolo C.Zichy judice curiae regiae,Ioanne C. Erdődy,bano Croatiae.Petro Végh tavernicorum,Antonio C. Károlyi capitaneo turmae nobilium Leopoldo C.Pálfy janitorum, Carolo C.Pálfy Curiae Regiae, Antonio S.R.I. Princ. Grassalkovich, agazonum, Josepho Georgio C, Batyani,dapiferorum. Francisco C.Zichy

principarum. Josepho C.A.Majláth cubicolariorum. Sacrae coronae custodibus Josepho C.Keglevits,Michaele C.Nádasdy, Thesaurário regio, Alexandro A. Széchén.V. Thesurario regio Ladislao L.B. Ab. Orczy.Supr.Provinc. comisarietus directore, Josepho C.Csáky. Personalis praesentiae regiae in judiciis Locumtenente Josepho de Ürményi. Supremo armorum praefecto Friderico Josia A. Saxo-Coburg Saalfeld princ., eidem a latere Vicentio L.B. de Barco, generale equitatus. Joanne bapt. L.B. a Schilton dist.Rest. generali administratore. Josepho Szilly comitatus pestiensis ordin. vice-comite. In Magistrato urbano Michaele Kregár consule. Joanne Bararos judice Jacobo Schickmayer dicatoriale agente. Orientalem graeci ritus non uniti Ecclesiam gubernanti bus Archiepiscopo Carlovicensi Stephano Stratimirovics.Episcopo Budensi Dionisio Popovics. Elegantem templi molem honoribus divae virginis Mariae in caelos assumptae dicatam concors quorundam mercatorum voluntas Pietatisque studium a fundamentis extitavit et ad religionis literarumque incrementum Sacrorum praesidi hellenicis ruais Domicilium etabile annuis redditibus adjecit. Denique monumentum clarios. nominibus refertum et nunos synchronos urnae includi altisque numorum latebris Sempiternae memoriae causa recondi fecit Hungarica civitate donata graeca et valachica ex Macedonia ejusden ritus natio. In.lib. et. reg. civitate Pestini anno Christi MDCCXCI.

29.

A Jung féle templomépitési szerződés befejező része:

/1791/

FL Intimata a.m.4294

Az épitési költség kifizetésének ütemezése:

Bei Unterfertigung des Contractes	5000 fl.
Bei herausgemauerten Fundament	4000 "
Bei erhobener Hälfte der Mauern	4000 "
Bei Verfertigung der ganzen Mauer	4000 "

nach aufgeschtellten Dachstuhl	3000 fl.
nach verfertiger Gewölbung	6000 "
nach vollständiger Verfertigung	6000 "
nach vollendeter gänzlicher Verputzung	2000 "
bei Übergabe der Schlüssel von der verfertigten Kirche	3000 "
die Summa also	37000 fl.

Nachdem aber zur vollkommenen Befriedigung noch Acht Tausend Gulden sage 8000 fl. abgehen, als verbindet sie sich die ehrsame Gemeinde nicht nur diese Summe nach goendigtem Bau jährlich mit 6 pro cento zu verinteressieren, sondern Capital selbst nach Verlauf 6 Jahren, welche Zeit abzuwarten sich Herr. Joseph Jung verbindet, richtig und baar ihm Herrn Baumeister zuerlegen.

..... Hornung 1791.

30.

A HTT 1791.okt.21-i engedélye a görögöknek kápolna létesitésére

A HTT 20073. OL HTT.Depart Rel.Gr.n.u. 1808.fons.6.

Prudentes ac circumspecti nobis honorandi!

Civibus et Incolis Graecae et Valachicae Nationis, ope isthic erga Remissionem adnexi supplicis Libelli, in eo recurrentibus, ut interea etiam, donec ecclesia per eos strui caepta perabitur, Divina Ritu et Lingua sua in antiqua Patrum Piaristarum Residentia, pro fundo Ecclesiae suae empta, citra ponendaImpedimenta celebrare valeant; siquidem iisdem caeteroquin distinctum et privatum Religionis Exercitium per bonam. Resolutionem concessum sit, Consilium hoc Lottle. Reum. magistratui huic civici intimandum esse duxit, ne eisdem eatenus quaepiam impedimenta ponantur. Datum ex Cons. Cons. Reo. L.Hungco. die

Eorundem

Benevoli
Comes Josephus Cefky mp.
Franciscus Skerlecz mp.
Antonius Zirty mp.

31.

Adóerágok a templomi felajánlásokra 1798.máj.25-én.

FL Informata a.m.4294

Freywillige Beträge zur Erbauung der Griechisch-Walachischen Kirche zu Pest, welche noch nicht eingegangen sind und zwar:

Mit Obligationen

Georg Vaszily 1788.	1000	Rh.Ft.
Michaell Bezuka 1788.	100	
Athanasius Georg Bekaly 1788.	250	
Georg Christodul 1788.	1000	
Alexius Pondiki 1788.	150	
Mich.Kosma alias Csonka "	100	
Demeter Holyara 1788.	50	
Georg Dojatzy 1788.	50	
Anton Manojli 1788.	50	
Constantin Rally 1788.	25	
Johann Csuka 1788.	500	
Demetrius Monasterly 1790.	2000	
Demetrius Georg Mitricza 1790.	50	
Demetrius Stephanovits 1791.	1000	

Ohne Obligationen

Naum alias Leon Daděnyi in Miskolcz	1000
Adam Gyna	100
Michael Sophrona	100
Michael Pontika	250
Catharina v.Mocsony	200
Vretta Keptenar	100
Athanasius Alamann	100
Summe 8170 Rh.Ft.	

Pesth die 25.May 1798.

Johann Terczy
Kirchen Vorsteher

32.

Szerződés Kuchelmeister bécsi festővel

Contract

Zwischen Bildermahler Kuchelmeister von Wien und der Pester griechischen walachischen Gemeinde, welche folgendermassen beschlossen

1./ Verbindet sich Kuchelmeister nach seiner aufrichtigen besten Erfahrung 80 grosse und kleine mit den dazu nöthigen besten Farben kirchliche Bilder von heut binnen 2 Jahren bestmöglichst für f 5000 zu mahlen. Wegen Verfliessung 3 Monate länger von gesetzten Friest darf er nicht verantwortlich seyn.

2./ Verpflichtet sich die Gemeinde ihm obige f. 5000: folgendermassen zu bezahlen nämlich
nach Unterzeichnung das Kontratt gleich als drangeld f 500

wenn er auf Fest zu arbeiten kommt f.500
in 1.-tem Jahr der Dauer der Mahlerarbeit 1000
in 2-tem " " " " " 2000
die übrigen 1000 nach vollendeter Arbeit in Jahren
mit 6 prozentigen Interesse nähmlich sechs Jahr f. 1000
nebst dem Interesse.

33.

A görögök adakozása a templomra

Beytrage zur Erbauung der Kirche

CL.HTT Depart Rel.
Gr.n.u.1808.fons 6.

Griechen

Demeter Manesterly	2000 Rt	Georg Hadschi Malachi	100 Rf.
Panajot Hadschi Assimaky	1750 "	Johann Tschuka	100 "
Nicolaus Szerhatly	1500 "	Demeter Chulyara	100 "
Georg Const.Pellenga	1200 "	Johann Jordan Poppovics	100 "
Georg Rally	1000 "	Demeter Terpko	100 "
Georg Wassili	1000 "	Thomas Christodul	100 "
Georg Joh.Sacellari	1000 "	Demeter Risto	100 "
Georg Christodul	1000 "	Theodosius Szlawuj	100 "
Theodor Duka v.St.Marton	1000 "	Theochar Jappa	100 "
Georg Siedery	600 "	Nicolaus Hadschi Raphael	100 "
Johann Daszkal	600 "	Georg Trientaphil	100 "
Michael Pondika	500 "	Anastasius Alemano	100 "
Michael Astris	500 "	Jerachina Athan.Pellenga	100 "
Lascar Angelaki	500 "	Nicolaus Johanovics	50 "
Johann Stojanovics	500 "	Const.Hadschi Georg	50 "
Johann Hariei	500 "	Antonius Emanuel	50 "

Constantin Demeter Kallo	500 Rf	Jerasimus Demeter Pachi	50 Rf
Athan.Const. Pellenga	510 "	Kosta Michael	50 "
Demeter Poppovics	300 "	Constantin Mich.von Todes	50 "
Athanasius Georg Bakaly	300 "	Constantin Ralli	25 "
Constantin Emmanuel	200 "	Lascar Manoly	20 "
Nicolaus Bekalla	200 "	Nicolaus Balduri	20 "
Georg Agorasto	200 "	Thomas Filtscho	30 "
Theod.Szlawuja Nicolits	200 "	Theodor Katsaran	30 "
Georg Agora	200 "	Johan Anastassi	10 "
Georg Nicol.Waena	200 "	Panajot Demeter	10 "
Thechar Achoglan	200 "	Nicolaus Michael	10 "
Diamaddi Emmanuel Pellenga	200 "	Risto Georg Csolak	26,30
Nicolaus Milyo	200 "	Georg et Johann Cherisch	23,20
Joh.et Gebr.Kojemtschi	200 "	Costo Chariton	10 Rf
Lazarus Johanovics	200 "	Johann Terzy	100 "
Dimo Fitso	200 "	Leo Demeter Lacatari	20 "
Ivan Drossino	200 "	Georg Steriades	40 "
Nicolaus Miskolczi	150 "	Anastasius Dem.Janyoti	100 "
Georg Nicola	150 "	Georg Avlyoti	54 "
Alexius Kondika	150 "		2340l,20
Chrisaphes Zlatko	150 "		
Demeter Tulio	100 "	Freywillige Beytrage zur Bedeck-	
Riso Dormusi	100 "	ung der Kirche mit Kupfer.	
Trientaphilus Petscho	100 "	G r i e c h e n	
Georg Sterio Kotzo	100 "	Georg et Gbrüder Karajan	
Lucas Nicolao	100 "	in Wien	500 Rf
Anastasius Stojanovics	100 "	Johann Daszkal	300 "
Naum Stojanovics	100 "	Georg Pellenga	200 "
Philipp Stoikovics	100 "	Michael Astris	30 "
Constantin Takiatzi	100 "	Costa Manoly	20 "
Anastasius Stamboli	100 "		1050 Rf
Johann Latzkuli	100 "		
Panajot Demeter	100 "		
Thomas Terpko	112,30		

Freywillige Beytrâge zur Erbauung des zweyten Thurms,

Griechen.

Georg Pellenga	200 Rf.
Georg Paeskal	150 "
Georg Christodol	150 "
Constantin Manoly	50 "
Demeter Terpko	20 "
Demeter Johann et Bruder	100 "
Dino Risto	50 "
Georg Nicola Naena	50 "
Georg Sieder	25 "
Costà Charitò	10 "
Margerit Scarlatt	100 "
Georg Wassili	100 "
Georg Rally	200 "
Lukas Nicola	20 "
Thomas Terpko	25 "
Georg Joh.Sacellari	200 "
Panajot Demeter	20 "
Johann Latzkuli	20 "
Const.Hadschi Guscho	20 "
	1510 "

Freywillige Beytrâge zur Mahlerey der Kirche

Griechen.

Georg Pellenga	300 Rh
Diamandi Pellenga	150 "
Nicolaus Bekelis	150 "
Constantin v.Dogaly	150 "

Ekaterina Kyrovics	10 Rf
Jerassimus Demetri Pachi	10 "
Demeter Chulyara	10 "
Const.Georg Kojemtschi et Comp.	25 "
Constantin Takyatschi	100 "
Gebrüder Agora et Comp.	35 "
Zephyr Athanasi	40 "
Costa Panajot	20 "
Demeter Terpko	15 "
Manoli Demeter	20 "
Hadscgi Nicolaus Balassaky	25 "
Constantin Hadschi Georg	5 "
Samuel Stankovics	50 "
Demeter Zlatko	10 "
Susanna et Demeter Angelsky	200
Rally Joh.Hadzsi Alexand.	100 "
Const.Michael Jerikoglu	50 "
Gebrüder Riso Dormusay	80 "
Emanuel Theodor	300 "
Thomas Jappa	100 "
Georg Triantaphyla	50 "
Georg Paskal	50 "
Johann Paskal	25 "
Panajot Nicolai	10 "
Panajot Demeter	10 "
Constantin Dely	10 "
Joh.Jordan Poppovics	20 "
Demeter Schwarz	5 "
Risti Georg Ceonari	5 "
Demeter Alexander	3 "
Michael Pufka	25 "
Christoph Georg Zarchadi	20 "
Georg Sterjo Kotzu	10 "

Margarit Scarlat	150 Rf	Constanin Kutkuteki	30 Rf
Theochar Jeppa	100 "	Anastasius Lemberi	15 "
Joh.Em.Terzi	50 "	Johann Loisi	5 "
Const.Manoly	50 "	Johann Hadschi Nicola	10 "
Diamandi Cososapa	50 "	Julianna Marcovics	10 "
Anastasius Pellenga	50 "	Johann Russi Wartschoti	10 "
Christodul,Const.Dascal	50 "	Dimo Fitscho	20 "
Johann Demeter Tulio	50 "	Demeter Ismajot Govdelaj	15 "
Philipp Stoikovics	100 "	Demeter Michael Kyro	10 "
Nicolaus Maurizi	25 "	Naum Stojanovics	20 "
Constantin Agora	25 "	Athanasius Demeter	25 "
Georg Triantaphyl Avlyoti	50 "	Johann Michael	15 "
Georg Micheel	40 "	Demeter Johann Bezuka	10 "
Georg Oeconom	25 "	Christoph Papazoglu	50 "
Johann Tschuka	50 "	Demeter Duntscha v.Kotsk.	10 "
Johann Zacho	25 "	Johann Georgovics	30 "
Alexius Michael	25 "		
Nicolaus Miljo	25 "		3418 Rf
Georg Agornato	30 "		

Freywillige Beytrage zur Hilfe der Kirche für die jenige Summe, die sie zur Zahlung nöthig hat, und mit dem nämlichen Betrag auch den Chorus und Stühle machen zu lassen.

Anastasius Manoli Polenga	100 Rf	Philipp Stoikovics	1000 Rf.
Johann Jorgovics	25 "	Margarit Scarlat	200 "
Gebrüder Riso Dormussi	100 "	Constantin Tsakyatzy	200 "
Dadschi Demeter Terpko	150 "	Constantin Agora	15 "
Nicolaus Maurizio	20 "	Constantin Dely	10 "
Jerassimus Demet.Dachi	10 "	Nicolaus Bokalla	100 "
Constantin Manoli	10 "	Ismajot Nicolai	20 "
Johann Loisi	5 "	Johann Michaly	25 "
Georg Triantaphyl	10 "	Zaphyr Athanasi	100 "
Rista Papasoglu	100 "	Diamandi Demeter	25 "

Johann Terzi	20 Rf	Neum Stojanovics	100 Rf
Theodor Steriades	20 "	Demeter Joh.Murati	20 "
Paul Nonovics	20 "	Georg Triantaphyl Avlyoti	25 "
			2610 Rf

Freywillige Beytrâge zur Vergoldung der Sängstühle.

Griechen.

Diamandi Pellenga	100 Rf
Nicolaus Dekalla	100 "
Theocar Jappa	100 "
Johann Herischi	50 "
Neum Stojanovics	25 "
Saphyr Athanasi	25 "
Hadzsi Demeter Terpko	25 "
Constantin Manoli	20 "
Johann Terzi	20 "
Jeroschimus Demeter	10 "
	475 Rf.

Summa Summarum: 32464,20 Rf.

Praesens specifice factum Extractum ex Protocolli Graeco originali suo esse conformem testor. Pestini 20-a 9-bris 1807.

Michael Vittkovics
m.p.
Consistorii Ep. atus
gr.n.u.r.Budensis
Fiscalis.

34.

A vlachok adakozása a templomra

Ausweis der Freywilligen Beytrâge der Macedonischen Wallachen, oder sogenannten Zinzaren.

CL.MTT Depart.Rel.Gr.n.u.
1808 fons 6.

Beytrâge zur Erbauung der Kirche
Macedonische Wallachen oder hier in Land e sogenannte
Zinzaren

Demeter Argyr	2000	Neum Moseka	1000

Neum Dadeni	1000	Nastko Wischrya	500
Janko Zinka	500	Theodor Zsuro	500
Costa Pometa	500	Neum Zsimba	500
Janko Ziuka.Spital 500	fl.	Neum Dora	500
Michael Argyr	400	Demeter Bretan	400
Eva Michael Poppovics	394 10	Athanasius et Coema Panajot	300
Mickhael Argenti	300	Vreta Pometa	300
Baum et Georg Schulyo	300	Stavro Koischoro	200
Michael Spida	200	Katerina Motsony	200
Constantin Kapra	150	Wruscho Botsu	150
Demeter Vulpe	150	Neum Dora	150
Spiridion Katuscho	150	Athanasius Poenkar	100
Michael Beauka	100	Stano Malagezza	100
Nasto Demetor	100	Adam Cyna	100
Michael Sofrona	100	Andreas Demeter	100
Costa Kukungela	100	Michael Kosma Ceonka	100
Constantin Naceinka	100	Symon Marton	100
Nicolaus Blana	100	Constant.Demeter Zsuppan	100
Vretas Keptenar	100	Michael Sieder	50
Isak Zephyr	50	Georg Bojatschi	50
Demeter Mitricza	50	Costa Botscho für dem seel. Gergo	50
Nasto Vischrya	50		
Vreta Cyosa	20	Peter Nalkya	20
Stavro Koischor	25	Naum Schulyo	31 52
Joh.Pappa Kosta Ceconom	100	Sterjus Vitely	100
			12741 2

Freywillige Beytrage zur Bedeckung der Kirche mit Kupfer

Macedonische Wallachen

Naum Noeska	50	Costa Pometa	100
Demeter Argyr	50	Theodor Zsuro	20
		Conetantin Natsinka	15
			235

Beytrage zur Erbauung des 2-ten Thurms
Macedonische Wallachen

Demeter Argyr	200	Nasto Wischnya	50
Michael Sieder	25	Michael Argyr	30
Theodor Zsuro	50	Constantin Matschinka	50
Janko Tsuka	100	Spiridon Matusch	50
Michael Tschonka	50	Wreta Gyozo	20
Wruscho Dotschu	20	Naum Zsembo	10
			655 -

Beytrage zur Mahlerey der Kirche
Macedonische Wallachen

Demeter Argyr	300	Janko Tzuka	300
Wruscho Dotscho	150	Michael Sofrona	100
Constantin Matsinka	50	Jon.Papa Kosta Oeconom	50
Demeter Vulpe	100	Stephan Stojanovics	50
Naum Pometa	20	Stepharus Zise	50
Nasto Lepora	25	Kosma Panajot	100
Johann Baratí	50	Stamo Muti et Constantin Alexovics	50
Anasthasiu Machovsky	50	Naum Adam Gozdo	50
Sterio Vitali	100	Stephanus Tragaziks	15
Peter Grba	10	Athanasius Grabovsky	25
Andreas Gezza	10	Nasto Gerda	5
Georg Schulyofsky	100	Andreas Livadari	10
Marcus Raikovics	200	Naum Farakati	30
			2000

Beytrage zur Hilfe der Kirche für jene Summen, die sie für Zahlung nöthig hat, und mit dem nähmlichen Betrag auch den Chorus und Stühle machen zu lassen.

Macedonische Wallachen

Demeter Vulpe	50
Joh.Papacosta Oeconom	100
Sterio Vitali	100
Kosma Panajot	50
Georg Schulyofsky	20
Stephan Targatschika	25
Stamo Muti et Alexovics	100
Michael Sofrona	100
Stephan Stojanovics	50
Michael Pulyo	30
Ambrosius Dotscho	50
Sterio Sisi	150
Constantin Matschinka	25
Kosta Pometa	25
Andreas Livader	20
Kosta Syno	15
Demeter Argyr	100
Alexander Lepura	25
Peter Joh.Halkya	50
Costa Kyuprili	10
Gebruder Mallegezze	100
	1195-

Beytrage zur Vergoldung der Sängerstühle

Demeter Argir	100
Demeter Vulpe	50
Ambrosius Dotscha	40
Johann Papacosta	25
Basilius Dutscha	25
Georg Schulyo	20
Stamo Muto et Alexovics	20
Alexander Lepora	20
Michael Sofrona	100
Demeter Mano	50
Sterio Zisi	25
Sterio Vitali	25
Gebruder Malegezze	15
Costa Pometa	20
Stephan Stojanovics	20
Naum Zembo	10
Summa	575 -

Summa Summarum: 17401, 2 Mr

Praesentem sprcifice factum Extractum ex Protocollo Graeco suo originali esse conformem testor.Pestini 20-a 9-bris 1807.

Michael Vitkovics mp.
Consistorii Eppatus.rg.
n.u.r. Budensis Fiscalis.

/L.S./

35.

Pesti görög életi adófizetők 1793-ban

EXTRACTUS

OL HTT Depart.Hel.Gr.n.u.
1793 fons 21.
FL Intimita a.m. 5148

ontributionis quam Graeci non uniti Ritus Cives et Contribuentes Pesthi-enses Anno 1791/2 Citti.Lrae.,ac.Regiae Pesthiensi deputabant, quame infrascripti in obsequio Benigno - Gratioso Excelsi Consilii R.L.H. die 25.Jan. 1793 emaneti Intimati ex Libris Contributionalibus in officio Perceptoratus Quarti Contributionalis Cittis. Pesthiensis existentibus excerpuntur.

Nomina et Cognomina G. non uniti Ritus Civium et Contribuentium		Solvunt
Thomas Joannes Fitso Quaestor Tabace et Croci		6.50 Rh.F
Lazarus Jovanovics Questor possessionatus		18,36
Constantinus Kometa " "		10,42
Joannes Temesváry " "		82,26
Samuel Sztankovics " "		37,33
Joannes Csuka Mercium Expeditor		5,49
Michael Petrovics Strophiorum Quaestor		11,38
Demetrius Argier Quaestor possessionatus		74,28
Domus Communitatis Graecae et Valachicae Nationis ad Ecclesiam sita		53,13
Basilius Dellalics Quaestor		10,40
Athanasius Demeter "		14,33
Petrus Hagyagyovits "		11,38
Paulus Diamandi "	possessionatus	54,28
Alexander Pontika "	"	6, 8
Georgius Schullyovszky "		28 -
Ignatius Satankovics "	possessionatus	36,42
Anastasius Alemann "		10,40
Georgio Lovcsánszkiani Heredes poss.		15,36
Nicolaus Zagarovics "		23,28
Elias Monasterly Quaestor		17,28

Nicolaus Petrovics Faicarum Excisor	6,32
Georgius Rily Quaestor possessionatus	52,25
Petro-Radoicsicsiani heredes Quest.poss.	9,13
Georgius Terzy Pellio Sodalis	2,11
Demetrius Kopcsányi Quaestor	16,12
Emanuel Harisch possessionatus	3,8
Anastasius Vischnye "	31,2
Constantinus Stavry Faicarum Excisor	6,32
Constantinus Stanpoly Exustor lignorum	4,21
Elias Simonovics Quaestor possessionatus	35,58
Mersina Popovics vidua	4,56
Georgius-Syder Quaestor poss.	9,21
Georgius Ruschitz "	22,40
Michaele Pentikaiani Heredes poss.	10,56
Nicolaus Luca Mercium Pelliciarum Quaestor	11,38
Georgius Sterio Faicarum Excisor	6,32
Michael Soffronovics Cutium Quaestor	23,17
Constantinus Demeter Mercantiae Sodalis	2,11
Simon Morton Cutium Quaestor	11,64
Spiridon Catusch Telae Quaestor	17,28
Franciscus Pometa Cutium Quaestor	17,28
Antonius Prodanovics Quaestor poss.	41,10
Georgius Szlavoja " "	22,13
Constantinus Szlavoja "	33,20
Michael Manduka poss.	10,15
Francisco Kosztovicsiani heredes poss.	7,46
Michael Kyrovics poss.	7,44
Georgius Nicolaus Korbatey Gosipii Quaestor	8,44
Lasskar Angelaky Quaestor poss.	59, 4
Mortac Denkovicsiani heredes	2,29
Stephanus Georgovics poss.	10, 1
Michael Szider Quaestor poss.	17, 5
Lasskar Manoli "	8,44
Michael Athanasy Quaestor poss.	12,32

Susanna Krakolics vidua Quaestor poss.	6,18
Leonrus Nenoli Graecus Pistor	8,44
Alexander Mirnczky poss.	11,17
Joannes Adam "	-,21
Petrus Visaikutya operarius	2,11
Nicolaus Hadschy Faicarum Excisor	6,32
Joannes Streniovics Lignorum Aedilium Quaestor pos.	24, 4
Marin Kaparovics vidua pos.	2,29
Nicolaus Gvary Quaestor pos.	11,16
Demetrius Jankovics Graecus Pistor	8,44D
Demetrius Stephanovics Lignorum Aedilium Quaestor	31,51
Thomae Baroiani heredes pos.	8,49
Theodorus Gallo "	5,41
Thomas Damianovics Mercator pos.	42,20
Sophia Constantinovics vidua	1,28
Joannes Csuka Telne Quaestor	18,56
Nicolaus Sztankovics Quaestor pos.	18,37
Demetrio Monasterliani heredes Lignor.Aedil.quaestoré pos.	43,12
Basilio-Stephanovicsiani heredes pos.	4,53
Demetrius Philipovics Quaestor pos.	22,56
Moises et Michael Stephanovics pos.	15,59
Georgio Rakoszlaiani heredes pos.	23,34
Teocarus Acogna pos.	10,57
Michael Koszma Lignorum Exustor	5,49
Nicolaus Peter Cutium quaestor	5,49
Constantinus Philipp Vinorum quaestor	4,-
Naum Moszka Quaestor pos.	40,18
Georgius Pelenka " "	57,10
Nicolaus Höschi Bodschaschy pos.	9,26
Joanne Kojokiani heredes pos.	3,20
Petrus Blaschitz "	6,32
Demetrius Jankovics Graecus Pistor	14,58
Anastasius Kukungele Coriorum quaestor	10,35
Samuelis Malagetzi heredes pos.	2,13

Andreas Jenkovics Lignorum Exactor	4,21
Nicolaus Millio " "	9,20
Georgius Christophus Vrancse Nauta Magister pos.	41,54
Constantinus Tullio Faicarum Excisor	6,32
~~Joannes Ivanovics Nauta~~	~~3,58~~
Joannes Ivanovics Nauta	3,58
Joannes Sztenkovics Quaestor pos.	2,40
Nicolaus Ivanovics "	10,40
Andrea Petroviceina vidua pos.	3, 6
Lazarus Nicola Faicarum Excisor	6,32
Christopho-Sztenkovicsiani heredes pos.	5,54
Anastasius Gyna Quaestor pos	18,13
Constantinus Nonoli " "	42,54
Michael Argenti Coriorum quaestor	30,42
Maria Durit vidua	1,36
Vrukse Tokes quaestor	4,-
Joanna Aradiana vidua	2,42
Joannes Petrovics Quaestor	2,34
Joannes Gyna pos.	7, 6
Athanasio Bakaliano heredes Quaest.pos.	40,29
Michael Petrovics " "	2,15
Theodoro Czompoiana vidua	7,24
Georgius Millivoin G.R.non uniti Parochus pos.	4,17
Michael Dosda pos.	9,42
Catharina vidua Nocseryi Quaest.pos.	41,33
Michael Popovics pos.	21,44
Theodor Zsuro Coriorum quaestor	21,49
Constantinus Nacsuka Quaestor	28,-
Anastasius Lepora Coriorum quaestor	28,-
Michael Argier Cremati quaestor	21,49
Nicolaus Argier Talse "	17,28
Cosma Banajott Coriorum "	14,33
Constantinus Banajott Faicarum Excisor	11,38
Constantinus Pukutey Croci quaestor	8,44
Demetrius Anastasi Quaestor	5,49

Joannes Lazarus Sapronitzky Croci Quaestor	8,44
Joannes Dino et Compagnia quaestores Mercium Turcic.	16,-
Riesatormos quaestor all in grosso	26,12
Nicolaus Bekela Quaestor cum Cosipio	14,33
Adamus Gyna " Copriorum	11,38
Paulus Diamandi Leguminum quaestor	16,-
Athanasius Derra telne qpuaestor pos.	92,-
Christophorus Koiszor Quaestor	10,40
Nicolaus Szerhetly Quaestor pos.	43,37
Theodosiu Szlavoja Coriorum quaestor	14,33
Demetrius Ziszy Croci quaestor	8,44
Georgius Athanas " "	8,44
Demetrius Kristoph coriorum quaestor	8,44
Michael Hadschi Banajott Cosypii quaestor	14,33
Georgius Nicola Coriorum "	8,44
Nicolaus Michalovics operarius	2,11
Demetrius Banajott Coriorum Praeparator	8,44
Demetrius Dagetzi Croci quaestor	8,44
Georgius Sacellari Pellium quaestor	29, 6
Philippus Stoikovics Coriorum "	8,44
Christophus Szletko " "	8,44
Georgius Constantinus Papir-quaestor	8,44
Georgius Agora "	8,44
Demetrius Daszkall Faicarum "	8,44
Constantinus Banajott Croci et Faicarum quaestor	17,28
Constantinus Krinzi " " "	17,28
Georgius Iván Mercium Turcicarum "	8,44
Demetrius Daszkall Specierum et Materialium quaestor	11,37
Constantinus Michael Pellium quaestor	11,37
Joannes Demeter Chartae quaestor	8,44
Joannes Horisch.Educillum servans	10,11
Martinus Astris Pellium quaestor	11,38

Martinus Leszár Ecúcillum servans				10,11
Joannes Daszkall Faicarum Excisor				15,16
Paulus Kasztra Pellio Magister				4,13
Joannes Constantin operarius				2,11
Demetrius Philippovics Nauta				2,54
Nicolaus Nakszelovics operarius				2,11
Georgius Logis Filorum Tinctor				5,49
Johannes Dobeuka operarius				2,11
Demetrius Fitsovics Setigerorum quaestor				21,31
Georgius Kozma Mercator Sodalis				2,11
Daniel Manolovics				4,10
Demetrius Roza Lignorum Ustor				4,21
Michael Makscha quaestor				10,40
~~Michael Makscha quaestor~~				~~10,40~~
Naum Sztojanovics Lignorum Aedilium quaestor				14,51
Joannes Grundits	"	"	"	14,33
Joannes Szretkovics	"	"	"	11,38
Thomas Zaffir	"	"	"	14,33
Joannes Kasztra	"	"	"	3,56
Georgius Hadschi Malacay				7,3
Vrsta Pometa				19,47
Georgius Agoraste				10,40
			Summa totalis	2736,22

Pesthini 24-a May 1793.

Joannes Kuckatirovics
exiguus Senator

Irat sz.Nr.13.316 Magistr.Pestiensis

36.

Pesti görögkeleti házitulajdonosok 1793-ban.

OL.HTT.Depart.Rel.Gr.n.u. 1793.
fons 21.
FL Intimata a.n.5148.

Extractus

Domorum Graeci-Ritus hominum, juxta classificationem civicam in.Lra. Reaque. Citte. Pestiensi ad exigentiam Rno.-Oratiosi Ex Consilii R.L.H. d.d. 23- Julii 1793 et No. 17419. interventi Serie sequenti peractus.

Nr.	Nomen			Classis
4.	Lazar Jovanovics			2
12.	Constantin Pometa	1-a	Domus	2
136.	" "	2-a	"	6.
15.	Joannes Temesvári	1-a	"	1.
189.	" "	2-a	"	5.
547.	" "	3-a	"	5.
16.	Samuel Stankovics			1.
319.	Anna Krestics			7.
32.	Demeter Argier			1.
344.	" "	2-a	"	2.
576.	" "	3-a	"	3.
43.	Graecae et Valachicae Nationis pro Ecclesia			3.
60.	Paulus Diamandy			2.
70.	Alexander Pondika			3.
74.	Ignatus Stankovics			3.
84.	Haeredes Georgii Lovcsenszky			4.
85.	Haeredes Nicolai Zegarovics			4.
99.	Georgius Raly			7.
101.	Petri Radoicsics haeredes			7.
119.	Emanuel Harisch			8.
124.	Nasto Visnye			7.

218.	Nesto Visnye	2-a Domus	6.
767.	" "	3-a "	6.
127.	Elias Simonovics		6.
129.	Nersina Popovics		6.
131.	Georgius Szider		4.
132.	Michaelis Pondika haeredes		4.
142.	Antonius Prodanovics		7.
157.	Abraham Prodanovics		5.
146.	Georgius Szlavoj		4.
718.	" "	2-a Domus	3.
147.	Michael Manduka		4.
149.	Vreta Kostovics		5.
151.	Laszkar Angyelaky		5.
680.	" "	2-a Domus	3.
154.	Mathias Demkovics		5.
155.	Stephanus Gyorgovics		5.
156.	Michael Szider		5.
158.	Michael Athanasy		5.
159.	Susanna Krakalics		5.
160.	Alexander Minaczky		5.
174.	Johan Adam		10.
180.	Joannes Straniovics		8.
181.	Maria Kaprarovics		8.
182.	Nicolaus Ovary		8.
184.	Demetrius Stephanovics		8.
185.	Thomae Baro haeredes		6.
188.	Thomas Demjanovics		6.
190.	Sofia Constantinovics		7.
191.	Johannes Csuka		7.
194.	Nicolaus Stankovics	1-a Domus	5.
	" "	2-a "	8.
195.	Demetrii Monasterly haeredes		5.
196.	Basilio Stephanovics haeredes		5.
199.	Demetrii Philippovics haeredes		5.

201.	Moyses et Mich. Stephanovics		4
202.	Georgii Rakoszlev haeredes		4.
39.	" "	2-a Domus	5.
204.	Theocarus Acoglan		4.
230.	Georgius Relenka		2.
	" "		4.
231.	Nicolaus Hadsi Pacsecsy		2.
242.	Joannis Kojoka haeredes		5.
244.	Petrus Blasics		5. 7.
245.	Demetrius Jankovics		7.
246.	Athanasius Kukungyel		7.
247.	Samuel Malagecz		7.
248.	Nicolaus Millio		7.
253.	Georgius Niko		9.
259.	Joannes Ivanovics		9.
276.	Joannes Stenkovics		7.
303.	Andreae Petrovics vidua		8.
305.	Christophori Stankovics haer.		8.
306.	Anastas Gyna		8.
307.	Constantinus Monoly	1-a Domus	8.
737.	" "	2-a "	2.
308.	Michael Argenti		8.
309.	Maria Bereth		8.
310.	Joannis Arady vidua		7.
311.	Joannes Petrovics		7.
312.	Joann. Adam Gyra		7.
316.	Athanasii Bekal haeredes		7.
321.	Theodori Czompo vidua		6.
322.	Georgius Milivoin		6.
323.	Michael Bozda		6.
325.	Vidua Mocsonyana		5.
338.	Michael.Popovics vidua		3.
560.	Athanas Dera		2.
568.	Nicol.Szerhetly	1-a Domus	2.
569.	" "	2-a "	3.

671.	Dimo ,Ficso	2.
	Naum Stojanovics	5.
	Joannes Grundovics	9.
	Joann. Szretkovics	7.
	Thomas Zephir	5.
508.	Vretta Pometa vidua	4.

Summa: 1.cl.:3;2.cl.:10;-3.cl.:8;-4.cl.:11;-5.cl.21;-6.cl.10;7.cl:18
8.cl.: 12; -9.cl.:3;-10.cl.: 1. = 97+11

Notandum. Praeter praemissas Domos, quae contributioni subsunt,dantur adhuc in Citte.hac Neo-erecta in Nova Citte.Leopoldina, quae ab onere quidem contributionis per Decennium dispensatae sunt,quae item omnes ad 1-am classem referri possunt, et quidem sequentes: Joannes Kozma,Joannes Daszkall, Georgius Agorasto, Martinus Lazár, Theodor Zsuro, Joannes Harisch, Petrus Balasch, Athanasius Lazora, N.Millio,Sulovszky,Vasili.

Pestini 12-a 7-br.1793.Josephus Serley mp. Magler. exmissus Senator.
Joannes Muskatirovics mp. qua aeq. coexmissus Senator
Nr. 23097. Magistr.Pestienni 16. 7.1793.

37.

A pesti görögök és vlechok 1795.május 16-i megállapodása

/A Prot.I-ben található görög szöveg fordítása/.

CL.Depart Rel.Gr.n.u.
1808.fons 6.

Im Namen des Vaters, des Sohnes und des heiligen Geistes.

Nachdem wir, die Gemeinde der griechisch-wallachischen Kirche zu Pesth versammlet sind, so bekommen wir alle zugleich mit einem Munde,dass, nach dem wir gegenwärtig nur einen einzigen Pfarrer haben, welcher unter einem so grossen Volke,das

sich von uns hier befindet, die göttliche Verrichtungen zu administriren, allen Kirchen-actus /Gebethe/ zu verrichten, die Kranken alle Tage zu besuchen, die Beichte zu verrichten und sowohl die Wallachen, als auch die Griechen in den zweyen Sprachen in der Gotteslehre zu unterrichten, weder in Stande und fähig ist, noch kann derselbe Pfarrer Zeit genug dazu haben und besonders aber, da die königliche Gnade so gross gegen uns ist, dass Sie uns die Erlaubniss und Freyheit gegeben hat, wir auch unsern Pfarrer in unserer Sprache haben können, dahero wir einmütig beschlossen, dass wir auf wie immer für Art und mit gemeinschaftlichen Unkosten unserer Kirche noch einen Wallachen zum Pfarrer zu bringen, damit diese zwey Nationen /die einen Körper bilden/ von eigenen National-Hirten, sowohl von einem Griechen, als auch von einem Wallachen geweidet werden können und diese unsere Pfarrer müssten in allen in der Ehre und in der Macht gleich seyn und die Kirchen-proventen gleich theilen.

Dieser wegen ist gegenwärtiges verfasst worden, damit es auf immerwährende Zeiten unerschütterlich verbleiben solle.

Zu dem, die Kirchen-actus werden Hellenisch gelesen, es ist dieses geschehen und sey es zur Aufweisung.

Die Nahmen der gegenwärtig gewesenen gedachten Brüder sind folgende:

Laskar Angeloky
Demeter Argyry
Georg Pellenga
Naum Moska
Georg Vasily
Marcus Lazzar
Diamandi Pollenga
Demeter Wulpe
Cosma Panajoty
Naum Zimbe
Naum Derre
Costa Pometa
Michael Zionka
Theochar Acoglou
Margarith Scarleto

38.

A pesti görög-vlach parókia összeirása 1796.V.21-én

Ol.MTT.Depart.Rel.Gr.n.u.1796.
fons 1.

Nomina Comitatuum: Pesthiensis
Nomina Protopresbyteratuum: Budensis
Ad singulum Protopresbyteratum pertinentes nominatemus recensitae
parochiales: Parochia Pesthiensis Graeco-Valachica
filiales:-
Ad Parochiales et filiales pertinent:
singillatim possessione: :% -
In singula possessione reperiuntur: Domus : 62
Animae: 696
Penes singulam Parochiam constituti fungenten : parochi : 1
capellani: -
diaconi: -
Indicatio linguarum, quas singulus fungentium Parochorum callet:
Sacellion Graecam, Macedonico-Valachicam et aliquantum
Illyricam et Hungaricam.
Distantia Parochiae a residentiale Loco Dioeceseni: Horae 2 1/2
Annui Proventus fungentium Ecclesiasticorum:
Congrua : -
In accidentiis, Sarandar, Milostina, Sponsa vocitatis et
aliis: 226 Fl.
in etoláris competentia in Diametro annorum : 286 Ft.
Purus annus Proventus Parochorum: 521 Fl, 0-
Observationes: Parochus hic in Domo Parochiali liberum habet
quarterium.

Michael Kregár consul m.p. Chariton Sacellion
Joannes Muskatirovics Senator m.p. Parochus Pesthiensis
mpt1er. exmissi Gr.R.n.u.

39.

Kimutatás Kegyes alapitványokról 1803-ban

Consignatio Capitalium pro Graeco-Valachica Ecclesia Pesthiensi partim legatorum, partim vero oblatorum anno 1803 efformata

OL. HTT.Depart Rel.
1803.fons 13.

1./	Anastasiu Boku 1799	500 Ft
2./	Constantinus Vajda 1799	500 "
3./	Theodor Erdelian 1799.Munkácsról	50 "
4./	Georg Vajna 1800	1000 "
5./	Athanasius Demetrius Pesth 1800	150 "
6./	Athanasius Constantin Pelenka 1801	500 "
7./	Joannes Constantin 1801	100 "
8./	Demetrius Arseni Wien 1801	400 "
9./	Michael Sider	100 "
10./	Demetrius Monasterly	500 "
11./	Demetrius Monasterly	2000 "
12./	Demetrius Stephanovits	1000 "
13./	Philipp Archy Nagyszombat	8000 "
14./	Marcus Konstantin Kecskemét 1795	3000 "
15./	Contentin Morza Jászberény	1000 "
16./	Spiridion Katus 1795	500 "
17./	Joannes Derra 1795	1500 "
18./	Martha Oeconom mupta Arsenio 1797	50 "
19./	Demetrius Rosaány 1797	500 "
		21350 Ft.

Ecclesia habet domum unius consignationis Ecclesiae contiguam emptam 21150 Ft.

Consignatio Capitalium Fundationalium Scholam Graeco-Valachicam Pesthiensem concernentium anno 1803-o efformata

Spiridion Katus pesti kereskedő	1797	500 Ft
Philipp Archy nagyszombati kereskedő		3661,7 Ft
Joannes Derra pesti kereskedő	1797	300,- Ft
" "	1800	1000 "
Constantin Kálló vásárhelyi kereskedő	1798	500 "
Theodor Kálló vásárhelyi kereskedő	1798	500 "
Const.Panajot Pest	1798	250 "
Joannes Ceuka Pest	1800	150 "
Georg Vajna Pest	1801	1000 "
Joannes Derra Pest	1797	666,51 "
Hadzsy Demeter Terpko	1801	300 "
Constantin Takiacci Pest	1801	300 "
Joannes Maria Lyoto Pest	1801	500 "
Naum Szulyovszky Pest	1802	500 "
Hadzsy Papassy Wien	1785	5000 "
Georg Pelenka Pest	1801	816 "
		15943,58

Ezen felül 41-en megigértek 5-40 Rf-os részletekben 10 év alatt kifizetnek 1796-tól kezdve, összesen 5830 Ft-ot fog kitenni ez igy összegyült összeg.
Az első 9 összeget az egyházközségek adták kölcsön a templom-épités befejezésére 6 %-os kamat mellett. A többi pedig magán személyeknél van még ugyancsak 6%-os kamatra, vagy még él az ajándékozo.

Consignatio Capitalium pro pauperibus Gr.R.n.U. Scholam Pesthiensem frequentantibus legatorum anno 1803 novitas

eruta

Athanasius seu Naum Derra Pest	1790 250
Ephtimius Vesselinovich Pest	1800 500
	750 Ft.

40.

A Charioszioesz Szecellion ügyben vallomást tevők 1803.aug.7-én.

OL.MTT.Depart.Rel.Gr.H.u.
fons 26.
EL Charoszioesz Szecellion csomó

A parókia részéről:

Georgius Trandafil 46 annorum, civis Pesthiensis,professione Pellio

Nicolaus Panajot annorum 40, Inhabitator Pestiensis et Quaestor

Constantinus Aggora, annorum 46 Civis Pesthiensis Professione Pistor - Zacaritius

Georgius Trandafil-Avlyot annorum 35, Quaestor et Inquilinus Pestiensis

Demetrius Joannes Moreth annorum 26, Inhibitetet Pestiensis, professione Faicorum Fabricator

Panajot Demetrius Vartha annorum 48 Inhibitator et Quaestor Pestiensis

Hagyipeja Joannes Graecus Macedoniensis annorum 40 Inhibitator Pestiensis et quaestor

Georgius Lulyegyija annorum 59 Inhibitator Pestiensis,professione Faicarum Fabricator

9./ Nicolaus Mauritius annorum 34 Inhibitator et quaestor Pestiensis

1803.szept.8. A kommunitás részéről:

D. Vretta Keptenár Civis Pestiensis a. 58.

Georgius Csaprazy Juratus Causarum Advocatus.a. 32.

Joannes Georgius Lázár & a.60.

Joannes Papacosta Ekonom.Civis Pestiensis a. 35.

Sterio Zissy Mercator Pestiensis a.40.

Margarit Scarlato Civis Pestiensis a.50.

Stephanus Stojanovics Mercator Pestiensis a.32.

Samuel Stankovics Civis Pestiensis a.49.

Ambrosius Dotscho Mercator Pestiensis a.circa.50.

Constantinus Alexovits.Civis Pestiensis a.32.

Georgius Schulioffszky Civis Pestiensis a.45.

Zafir Athanas Mercator Pestensis a.45.
Joannes Baraty Civis Pestiensis a.33.
Georgius Agorasto Civis Pestiensis a.cca 56.
Christódolus Daskál. Mercator Pestiensis a.40.
Georgius Triandafil Seresly, Civis Pestiensis a. 46.
Demeter Hulyara, Mercator Pestiensis, a.50.
Joannes Tullyo Mercator Pestiensis a.45.
Sterio Vitaly Civis Pestiensis a.35.
Thomas Terpko Mercator Pestiensis a.68.
Constantinus Pometa Civis Pestiensis a.56.
Constantinus Delj, Mercator Pestiensis a.36.
Joannes Georgevits Mercator Pestiensis a.24.
Filipp Stoikovits Civis Pestiensis a.41.
Joannes Luisey Mercator Pestiensis a,cca.40.
Demeter Terpko Cservenka Mercator Pestiensis a.53.
Joannes Sacellary Mercator Pestiensis a.38.
Nicolaus Balder Mercator Pestiensis a, 45.
29. Lucas Miklós Mercator Pestiensis a. cca. 46.

41.

A pesti vlachok felajánlása a sebesült katonák támogatására 1806.febr.17-én.

Görög nyelvü szöveg. FL. Intimata a.m. 4294.

Demeter Argiri ü.Söhne	100	Michael Soffroni	50
Georg Lázár	50	Sterio Vitalis	50
Wruso Docso	50	Joan Papacosta Iconom	25
Joann Baráti	25	Constantin Pita	25
Demeter Mano /?/	50	Kosta Simon	20
Georg Sulovszky	50	Paul Fehérvári	50
Stavre Koisor	25	Demeter Vulpe	50
Naum Demeter	10	Alex.Lepora	25
Seph.Stojanovics	25	Anast Macha	10
Stojan Hagi Petro	10	Joan Garba	50
Ath.Pulievics	10	Cyrillus Geczio	10

Const. Alexovits	30	Elena Macsika	50
Ath.Grabovszky	50	Nic.Jonkovics	15
Steph.Tergaczika	25	Vaszili Bucsu	10
Ephtimius Milenkovics	10	Joh.Malagetz	25
Vreta Malagetz	50	Kozma Panajot	10
Johannes Bozda	20	Sissi Leporis /?/	10
Sterio Sissi	20		

42.

A vlachok templomi privilégiumának elnyerése iránti kérése ellen protestáló görögök 1806.dec.15-én.

OL.MTT.Depart Rel.Gr.n.u.1807.
fons.9.
Fl.Intimata a.m. 4294

Theocar Jappa
Margarit Skarlatu (Graeca subscriptio)
Georg Paschgall
Georg Trimdafill
Sephir Athenas
Georg Trandafil Auliothi (Graeca subscriptio)
Demeter Zlatko
Theologi Zlatko
Demeter Zissi Huliera (Graeca subscriptio)
Johann Harisch
Demeter Angelaky
Joan Hatzi Nicola (Grbeca subscriptio)
Constantin Jericoglu
Diamandi Csecsapa
Alexander Dormussy
Jóannes Terzy
Constantin Takiatzi
Johann Jordan Popovics (Graeca subscriptio)
Dimo Fitso (Graeca Subscriptio)
Georg Michael
Constantin Agora
Johannes Tullio
Emanuel Demeter
Diamandi Pellenga
Haggi Kristóf Zlatko
Panajoti Georg Avlioti
Constantin Haggi Georg (Graeca subscriptio)
Alexius Lészár
Christo Dormussy
Dem.Joh.Bezuka (Graeca subscriptio)

Summa: 30.

43.

Az egyházközség 1806.dec.28-i békéltető gyülésén részvevő hivek névsora:

CL HTT.Depart Rel.Gr.n.u.
1807.fons 9.
FL Intimata 4294

Demeter Argyr
Nicolaus Bekella
Demeter Wulpi
Theochar Jappa
Sterio Witali
Margarit Scarlat
Johan Pappa Kosta Oeconom
Alexander Dormussi
Rali Georg
Naum Zsimba
Johann Tertzy
Ambrosius Docso
Filip Stoicovits
Kosma Pennjet
Sterio Sisi
Zaphir Athenaz
Chrito Pappazoglu
Stavro Kosjoro
Stano Mutsi
Kosta Pometa
Nicolaus Millio
Jeraki Demeter
Georg Lazar
Stephan Stojanovics
Alexander Lepora
Constantin Jerikoglo
Demeter Mullera
Georg Michael

Konstantin Agora
Johann Haggi Nicola
Constantin Alexovits
Anastas Ziko
Anastas Grabovsky
Georg Trendafil Serplj
Haggi Demeter Terpko
Georg Agoraato
Demeter Mano
Nasto Demeter
Kosta Simo
Georg Haggi Nicola
Alexius Michael
Georg Haggi Maleki
Demeter Konstantin
Georg Paschkall
Johann Paschkall
Paul Nenovits
Johann Jordan Popovics
Demeter Angelaky
Georg Loisi
Johann Loisi
Konstantin Tekátsi
Nicolaus Malagetsa
Johannes Baráti
Stephanus Tagartsika
Nicolaus Rajkovits
Georg Ablioti

Wretta Ktenaro
Andreas Livadar
Nicoleus Zografo
Chrisafi Papakosta
Christo Dornusi
Johann Harisch
Konstantin Dely
Hargarit Xidrili
Johann Roda
Thomas Terpko
Leonda Lakatari
Demeter Alexander
Naum Dera
Dino Gombosiano
Wassili Butsik
Nasto Kukungella
Konstantin Petrovits
Paul Fechirváři
Michael Argenti
Naum Demeter
Naum Stojanovits Laden Händler
Haggi Chrisaphi Zlatko "
Christodol Monasterli "
Euthimius Millinkovits "
Lukas Nicolau
Panajot Nicoleus
Alexi Lazaar
Demeter Bezuka
Diamandi Pellenga
Anastas Pellenga
Dimo Tullio
Johann Tullio
Johann Georgovits
Konstantin Haggi Georg
Georg Sterio Kotso

Panajot Ablioti
Michael Puska
Johann Rajkovits
Demeter Zlatko
Theolog Zlatko
Manoli Demeter
Emanuel Portenovics
Nicoleus Laskovits
Johannes Grundovics
Demeter Popovics
Konstantin Raly
Johann Pezodrom
Demetrios Kefala
Konstantin David
Stanko Georgovits
Christo Demeter
Johann Moisilovits
Demeter Getseoglo
Georg Lemberg
Nicoleus Joanovits
Girka Getso
Naum Argyr
Konstantin Argyr
Mathias Drinkovits
Jotso Georg Basily
Theodor Rosa
Johann Petrovits
Georg Haggits
Georg Garba
Athanas Pulovik
Constantin Wisma
Anastas Keptinaro
Nasto Gyra
Dimo Fitso
Anton Emanuel

Konstantin Hrischi
Diamandi Ceacoapa
Demeter Christo
Michael Pannjott
Demeter Vassili
Theocar Akoglen
Demeter Popovits

Annetas Lemberg
Athanas Pellenga
Johann Scucka
Slavi Nicolits
Johann Scarda
Paul Pondika
Christo Athanasius

140 f6

44.

A HIT döntése a galambperben 1907.dec. 22-én.

Nr. 26092 FL.Intimata a.m. 4294

Prudentes ac circumspecti Nobis honorandi !

Quamquam Archiepiscopus Metropolita recte distinguit, juxta ritum orientalis Ecclesiae Icones veneretioni destinates nonnisi pietas in Ara esse, et accessorias historicas aliasque Animalium et simulacrorum ornamentorumque sculptiles etiam subsistere posse; Hinc Columbas illas cum corona et artificis sculpto nomine, quae controversiam inter Graecae et Valachicae progeginis Ritus non uniti incolas Pestiensis exitarunt, quamvis hoc respectu suo Loco permanere potuissent, cum tamen facto quocunque jam abinde depositae, absque nova partis alterutrius animositate reponendae haud videantur et accomoda magis utriusque partis consensioni ac delectui Icone, vel ornamenti genere enata vacuitas expleri posset; Regium hoc Lottle. Consilium eam, quam Archiepiscopus Metropolita perhibente sua sub 14-a X-bris a.c. insinuata accommodatione iniit, rationem praesentibus ex aequo approbat, ut videlicet a quaestione an vel non reponendarum earundem columbarum, velut jam a longiore tempore depositarum, simpliciter praescindendo ab utrimque de forma novae Iconis aut ornamenti substituendi ex aequo agatur et nonnisi ex consensu cointeressaturam partium factus delectus Diocesano pro approbatione

ezhibeatur, atque pro futuro etiam in quibusvis totam communitatem tangentibus ecclesiae suae objectis aequa hac ratione procedatur, praecaveaturque ne seu in favorem unius aut alterius partis unilateraliter quidquam seu anticipative parte utraque non audita per dioecesanum quidquam arbitrarie disponatur atque omni ratione curetur, ut quos par civilis et religionis et religionis nexus complectitur, per etiam consensio et animorum conjunctio comitetur.

Super his igitur Magistratus hic civicus utramque hanc se diffidentem communitatem edocturus et tam in supplendo hocce memoratorum ornamentorum genere mutuo deligendo, quam et secus ad debitam harmoniam cohorturus ac serio commonefacturus est. Datum ex Consilio Mo. Lottli. Hgoo. Budae die vicesima secunda Decembris anno millesimo octingentesimo septimo celebrato.

Eorundem Benevoli Josephus comes Brunsvik.

45.

Verzeichniss, der in Pesth befindlichen Bürger und Inwohner griechischer Nation. /1807.nov.1./

OL. HFT Depart Rel.Gr.n.u.1807.
fons. 9.
Translation 20

	Häuser		
1./ Rally Georg	2	35./Jerasimus Demeter Pachi	
2./ Diamandi Pellenga	1	36./Philippus Stoikovics	
3./ Nicolaus Bekella	2	37./Johan Jordan Popovics	
4./ Naum Stojanovics		38./Pannjot Georg Avlioty	
5./ Demeter Alexander		39./Saphyr Athanasi	2
6./ Hadschi Chrisaphi Zlatko		40./Johann Poppovics	
7./ Margarit Scarlat	1	41./Demeter Kyriaki	
8./ Georg Paskal		42./Georg Michael Kara	1
9./ Anastasius Lembbry		43./Johan Paskal	1
10./Alexander Dormusi	1	44./Nicolaus Mylyo	1

11./Theochar Jappa	1
12./Diamandi Csacsapa	
13./Euthimius Millinkovics	
14./Antonius Emmanuel	2
15./Georg Hadschi Malaky	
16./Christoph Dormusi	
17./Constantin Tokyacay	3
18./Georg Trendaphil Avlioty	2
19./Johann Terzy	
20./Georg Agoresto	1
21./Johann Charisi Lyoto	1
22./Demeter Zlatko	
23./Emmanuel Manno	
24./Theolog Zlatko	
25./Demeter Hadschi Terpko	1
26./Demeter Tullio	
27./Antonius Dekella	
28./Johan Georgovics	
29./Constantin Agora	
30./Georg Triantaphyl	1
31./Anastasius Triantaphyl	
32./Stoyan Georg	
33./Georg Sterio Kutzu	
34./Nicolaus Georg Kly	1

Latus	20

45./Demeter Hulyara	
46./Demeter Christoph	
47./Demeter Angelaky	
48./Alexius Lazar	2
49./Anastasius Pellenga	1
50./Constantin Jerikoglu	
51./Leon Lakatari	
52./Nicolaus Zograph	
53./Georg Zograph	
54./Margarit Xiduli	
55./Christoph Nicolitz	1
56./Georg Kiss	
57./Alexius Pondika	
58./Michaelis Pondika Wittwe	1
59./Demeter Poppovics	1
60./Joh.Constantin Manoly	1
61./Pannajot Nicolai	2
62./Dimo Fitscho	2
63./Johan Wassily	1
64./Theodor Akoglan	1
65./Lucas Nicolay	
66./Thomas Terpko	
67./Demeter Kephala	

Latus	38

Translatum:38

68./Const.Hadschi Georg
69./Constantin Rally
70./Nicolaus Baldury
71./Demeter Bezuka
72./Johann Luysi
73./Michael Rufka 1
74./Demeter Johan Juhasz 1

75./Constantin Zigury
76./Johan Hadschi Nicola
77./Georg Hadschi Nicola
78./Manoly Demeter
79./Chrisaphi Pappakosta
80./Johan Anastasi
81./Johan Scarda
82./Michael Johannovics
83./Christodul Mannasterly 1
84./Athanasii Bakaly Wittwe 1
85./Bozko Zlatko 1
86./Michael Panajoty
87./Paul Nennovics 1
88./Samuelis Stankovics Wittwe 1
89./Christoph Nakoische Erben 1

Latus 46

Translatum:46

90./ Johan Petrovics
91./ Emmanuel Pordanovics
92./ Johan Pezodrom
93./ Georg Tullio
94./ Demeter Constantinovics
95./ Constantin Stoikovics 1
96./ Athanas.Hadschi Nedokirovics 1
97./ Georg Wainaische Erbe 1
98./ Demeter Wassily
99./ Michael Nicola Malin
100./ Georg Nemoscha
101./ Georg Nemoscha
102./ Anastasius Demeter
103./ Michael Athanasi Bakal 1
104./ Constantin Jankovics
105./ Michael Demeter
106./ Michael Michailovics
107./ Georg Adamovics 1
108./ Constantin Andreovics
109./ Johan Rada
110./ Risto Demeter
111./ Anastasius Pellenga

Summa 49.

Dass die oben Spezificirte alle Griechen und Inwohner der königl.-Frey-Stadt Pesth seyen,bekräftige ich mit meiner eigenhändigen Unterschrift.Pesth den 1. 9-bis 1807.

Theodor Hadschi Georgewits mp.
Pfaffer der nicht unirten Pesther Griechen.

46.

Verzeichniss der in Pesth befindlichen Bürger und Inwohner Macedonisch-Wallachischer, ode hier in Lande sogenannter zinzarischer Nation 1807.nov.1.

OL.Depart.Rel.Gr.n.u.
1807.fons.9.

	Häuser		
1./ Georg Schulyovszky	1	28./Anastasii Csapresi Wittwe	1
2./ Johann Pappa Kosta Oeconom	-	29./Dimo Butschko	1
3./ Demeter Argyr	2	30./Basilisu Butschko	
4./ Naum Zembovics	-	31./Nasto Kukungela	1
5./ Wreta Keptinar	-	32./Wreta Malagetza	1
6./ Constantin Argyr	-	33./Michael Argenti	1
7./ Demeter Mulpe	1	34./Naum Argyr	
8./ Ambrosius Dotschu	1	35./Athanasius Grobovszky	
9./ Stephan Stojanovics	-	36./Constani Macsihka Wittwe	1
10./Alexander Lepora	1	37./Marcus Theodorovics	
11./Cosma Panajot	1	38./Nicolaus Jankovics	
12./Lazari Raikovics Wittwe	1	39./Naum Moseka Wittwe	
13./Sterius Zissi		40./Athanasius Pulyovics	
14./Stavro Koischoru	1	41./Naum Demeter	
15./Costa Pometa	2	42./Bozda Wittwe	1
16./Stamo Muti		43./Constantin Wischnya	
17./Anastasius Ziko		44./Nasto Cyra	
18./Constantin Alexovics		45./Johan Georg Paziazi	
19./Demeter Manno	1	46./Nicolai Blana Wittwe	
20./Sterius Vitalli	1	47./Nastò Karkaliky	1
21./Anastasius Malagetza		48./Johan Kosmanovics	
22./Kosta Symo		49./Nicolaus Kandara	
23./Georg Lazar		50./Anastasius Keptinar	
24./Nicolaus Malagetza			
25./Johan Baraty	1		
26./Stephan Targatzika			

27./ Naum Dehra	3	51./ Paulus Fehirwary	
		52./ Johan Gerba	
Latus	19	Summa	27

Dass die oben Spezificite alle Macedonische - Wallachen und Inwohner der Königl.-Frey-Stadt Pesth seyen, Bekräftige ich mit meiner eigenhändigen Unterschrift. Pesth den 1-ten 9-br. 1807.

Theodor Hadschi
Georgewits m.p.
Pfarrer der nicht unierten
Pesther Griechen

47.

Verzeichniss

der in Pesth befindlichen Bürger und Contribuirenden Wallachischen Familien und des Seelenstandes derselben

OL MTI.Depart.Rel.Gr.n.u.
1808.fons 6.

Nr.		Seelen	Nr.		Seelen
1./	Demeter Argiry	7	Latus		200
2./	Naum Derra	13	45./	Stephan Tergateika	4
3./	Johann von Motsony	3	46./	Nicolaus Malagets	1
4./	Fr.Ecaterina von Motsony	1	47./	Theocar Malagets	1
5./	Frau Michaelin von Motsony	1	48./	Ladislaus Zettiry	1
6./	Gabriel von Motsony	1	49./	Nicolaus Jancovits	4
7./	Jochan von Motsony	1	50./	Athanas Wulpe	1
8./	Demeter Wulpe	3	51./	Peter Stella	2
			52./	Basilius Butso	4
			53./	Costa Matsenka	2

9./ Georg Lazzar	7	54./ Paul Fehérvár	4
10./ Ambrosius Doczo	7	55./ Dometer Lykoski	8
11./Georg Sulyovszky	7	56./ Constantin Pitta	2
12./ Cozmo Panajoty	1	57./ Athanas Grabovsky	3
13./ Frau Athanas Panajotin	4	58./ Constantin Matsenkin Wittwe	3
14./ Alexander Lepora	4	59./ Naum Lazzar	1
15./ Sterio Zisay	4	60./ Athanas Pullyovits	4
16./ Sterio Witaly	7	61./ Athanas Scutary	2
17./ Stavre Kuischor	10	62./ Naum Demetrovics	2
16./ Costa Pometa	7	63./ Constantin v.Gustovsky	1
17./ Constantin Alexovits	2	64./ Marcus Theodorovits	3
18./ Jochan Alexovits	2	65./ Gyra Antonio	4
19./ Demeter Mano	5	66./ Nicola Kardara	2
20./ Anastas Demeter	3	67./ Demeter Kardara	2
21./ Jochan Baraty	8	68./ Michael Demetrovits	2
22./ Maria Baraty Wittwe	1	69./ Jochan v.Paziazy	4
23./ Demeter Butso	2	70./ Jochan Kozmanovits	2
24./ Anastas Kukungelo	5	71./ Naum Mitricza	1
25./ Constantin Petrovits	7	72./ Theodor Stella	1
26./Wretta Malagets	3	73./ Michael Pullyo	2
27./ Michael Argenty	3	74./ Nantso Buhosky	2
28./ Jochan Bozda	6	75./ Euthimius Milenkovics	3
29./ Alexander u.Const.Wisrya	2	76./ Demeter Kuskury	1
30./Naum Argyry	3	77./ Peter Simonovits	1
31./ Constantin Argyra	6	78./ Hazzi Peter Stojan	1
32./ Joch.Pappa Costa Econom	5	79./ Naum Alexander	2
33./ Wretta Keptenar	2	80./ Naum Boiatzy	1
34./ Anastas Keptenar	5	81./ Constantin Ziuro	1
35./ Andreas Livadaro	3	82./ Gyra Kilta	1
36./ Naum Zimbovits	7	83./ Demeter Getsoglu	2
37./ Stephan Stojanovits	4	84./ Georgius Turta	1
38./ Marcus Raicovitsin	9		

39./ Stano Mutosky	8	85./ Constantin Kurty	1
40./ Anastas Zicco	6	86./ Zieprezin Wittwe	3
41./ Costa Simo	6	87./ Mahosky Wittwe	2
42./ Nicolaus Matso	2	88./ Karkalikin Wittwe	6
43./ Kyriac Getsa	3	89./ Blanin "	4
44./ Jochan Garba	4	90./ Ziurin "	4
		91./ Frau von Moska	5
		92./ Malagetsin Wittwe	6
		93./ Michaelin Argiyry Wittwe	1
		94./ Jochan Grudin Wittwe	3
		95./ Csukin Wittwe	1
		96./ Bokulin Wittwe	2
			327

Vlach pap és tanitó engedélyezése 1808.julius 25-én.

OL.MTT.Depart Rel.Gr.n.u.
1808.fons.6
EL. okiratok

16194. Prudentes ac Circumspecti nobis honorandi!
Controversia inter communitatem Valachicae et Graece nationis graeci ritus non unitorum Incolarum Pesthiensium, quo ad cultum divinum in communi eorundem ecclesia alternative graeca nempe et valachica lingua celebrandum, vigente prout et recursu civium Pesthiensum Valachicae nationis, publicum linguae suae magistrum introducendum sibi admitti orantium altmae.suae Mattis. Sanae. decisioni abhinc demisse substratis dignabat, eadem altefata sua Mattes. Sacba. Altme resolvere, ut valachis macedonibus Pesthini domiciliatis, velut communionem ecclesiae hujus habentibus, atque in eo, ut valachicus quoque parochus introducatur dudum ab utrique calescentibus in lyturgia porro libris intra ditione Caes.regios editis uti cupientibus, ac proin etiam

sacerdote in Visdem suae Mattis. ditionibus ordinato, sese provisuris/proscindendo ab ulteriori Investigatione/ lyturgiae in valachica etiam lingua alternative celebratis Carlovicensi cum Eppo. Budensi qua dioecesano procurandae deferatur, nulla etiam circa introductionem magistri scholae valachicae, cujus coordinationem concernens Studiorum districtualis regius Director e praescripto definiturus est, reflexione occurrente.

Quae benigna resolutio regia Aeppo. etiam et Metropolitae Carlovicensi, nec non Eppo. Budensi sub hodierno nota reddita civ.huic Magistratui finem in cum intimatur, ut superinde utramque communitatem edocaet, singulaque illius individua ad semet prodeductae altmae. resolutioni conformandum commoneat. - Datum ex Consilio Reo. Lottli.Hgco. Budae die vigesima quinta July anno millesimo octingentesimo octavo celebrato.

Eorundem Benevoli Josephus.Palatinus m.p.Josephus Kuncz m.p.

49.

Görög kápolna engedélyezése 1810.junius 5-én.

OL.MKT.Dep.Rel.Gr.n.u.1810.
fons.17.

10398 Prudentes ac Circumspekti Nobis honorandi!

Sua Majestas Sena.Communitati Graecae non unitae Nationis Pestiensi altissime indulgere dignata est, ut pro cultu divino sui Idiomatis quo in Communi Graeci Valachica Ecclesia Valachica Liturgia celebratur, Sacellum Domo quapiam privata erigere si velit, posait interea donec de simili in Domo communi Ecclesiae contigua constabilendo altissima subsequatur Resolutio.

Quod ipsum Magistratui huic civico pro debita notitia

et directione praesentibus intimatur cum eo: Impetrantem Graecam Communitatem medio sui Episcopi eo invietam esse, ut Domum illam, quam hoc scopo destinaverit, eidem Magistratui, qua suae Jurisdictioni pro statu notitiae indicet. Datum e Consilio Reo. Lottli. Hgco. Budae die Quinta Juny anno Millesimo octingentesimo decimo celebrato.

Eorundem Benevoli

Baro Joannes Hedryánszky

50.

Rendelet az iskolai és a tanitóképzői alapra történő gyüjtés ellenőrzésére 1813.február 23-án.

Fl.Intimata a.m. 4294

No.3978. Sua Mattas. Sma.meliori Educationi et Institutioni Juventutis Graeci non uniti Ritus, ac procurandae populi hujus Ritus Culturae, felicitatique bgne. intenta,posteaquam pro recta Scholarum ejusdem Ritus Directione superiorem Inspectorem et novos Districtuales Scholarum Directores denominasset, pro efformandis praeprimis idoenis Scholarum Docentibus, a quibus recta Juventutis Institutio, ejusve Cultura, ac futura felicitas plurimum dependet, Schola Praeparandorum ad Magisteria et quidem in oppido Sz.Endre pro Illyrica, Vetero Aradini pro Valachica et Pestini pro Graeca Natione erigendas decrevisset et hujus bgne. Ordinationis in tantum harum Nationum Emolumentum directae effectus absque sumptibus per ipsa Graeca non unito Ritui addicta individua suppeditantis procurari nequiret, altefata Sua Mattas. Sma. sub 12.Julii 1811 jubere dignata est, ut bgna. haec sua Resolutio in singulis Graeci non uniti Ritus Ecclesiis ad captum Populi publicetur, ut primo pro salariis et Pensionibus Districtualium Scholarum Directorum ex

Benevolis privatorum oblationibus fundus confletur, dein autem pro fundo ad Sustentationem et Provisionem Scholarum pro Preeparandis in iisdem ecclesiis occasione confluxus Populi colligendo, peculiaris et distinctus Orbiculus introducatur et servetur ac Populus altmo.nomine Regio provocetur, ut quisque symbolam suam pro viribus facultatum suarum praemisesum in finem prompte conferet.

Provocatione Populi Graeci n.u. Ritus in ejusdem Ecclesiis via Dioecesanorum adhuc sub 6. aug. 1811. No. 19371. abhinc disposita, altefata Sua Mattas. Ssma. sibi medio B. Decreti aulici recens et quidem sub 22 Januarii a.c. ad Consilium hocce R.Lottle. dimissi de Publicatione circa praetactas benevolas Oblationes pro Fundo Scholarum Graeci Ritus non u. faciendas, ac introducendum tertium Orbiculum, qualiter et cum quo effectu ac progressu facta Relationem praestari jubet.

Unde Consilium hocce R.Lottle.Civico huic magtui.hisce intimet, ut hoc in passu informationem sibi exhiberi faciant, eandemque ad summum intra unius mensis ad dato percepti Praesentium computandi Spatium inomisse isthuc submittant. Datum ex Consilio Regio Lottli. Hgco. Budae die vigesima tertia Februarii anno millesimo octingentesimo decimo tertio celebreto.
- Eorundem

Benevoli

Josephus Comes Brunsvik.

51.

1813.május 13-i decretum az iskolaalapra történő 10 %-os hozzájárulásról

FL.Intimata a.m. 4294

No 6650

Sacrae Cae. et Regio Aplicae. Mattis.Domini Clementissimi

Nomine D.Urosio Nestorovics Altefatae Suae Mattis. Consiliario et Graeci Ritus non unitorum superiori Scholarum Inspectori benigne intimandum. Altefatem Suam Mattem. Samam. erga ejusdem superioris Scholarum Inspectoris sub 3-a Aprilis a.c. in eo factam Propositionem, ut Communitates Gr.n.u.R. ubi scholae praeexistunt, ad salaria Docentium post singulus 10 Rf. annue 1 Ftum. supersolvent et hocce additamentum pro generali Fundo scholastico ejusdem ritus cedat, clementer resolvere dignatum esse, ut, cum nullum Dubium subversetur, ubi Communitates hujus per Ritus Concernentes hujus Ritus Districtuales scholarum Directores de Altissima Intentione Paternaque sollicitudine Suae. Mattis.Samae. unice in bonum et emolumentum, promovendamque culturam hujus ritus nationum directa, nec non de salutari scopo introducti Instituti scholastici, inque hujus sustentionem et promotionem tendente praeattacto additamento salariali, uberius capacitatae fuerint, easdem ad praestandum hocce adjumentum ultro et sponte accessuras esse, hinc idem D.Urosius Nestorovics singulas sui Ritus Communitates ad id per Concernentes Districtuales Directores Altissimo Nomine provocari faciat, atque promissum Communitatum, ad illud accedentium, per Contractus scholasticos suo modo in forma ineundos securisandum procuret. Quae proinde Altissima Resolutio: Eidem D.Urosio Nestorovics eum in finem hisce significatur, ut huic conformia disponere noverit. Datum in Imperiali Urbe Vienna Austriae die 31-a Mensis Maji.Anni Dni. Millesimo octingentesimo Decimo Tertio. - Comes Josephus Erdödy m.p. Alexius Névery m.p. Ad bgnum. Sacrae Cae. et Reae. Aplicae.Mattis. Mandatum Comes Franciscus Forgács m.p.

52.

A görög egyházközség passzivája 1816. febr.4-én.

Fl. Intimata a.m. 4294.

Cogsignation

Über jede Passiva, welche zur hiesigen griechisch-wallachischen Kirche annoch verschuldet sind; wie folgt:

Namen derer Schulder	Summa	Anmerkung
Auf das Kirchen Gebäude im Jahr 1788		
Von Herrn Johann Waits /bei Johann Harits	113	
Naum Zembo	20	
Michael Beszuko-Pischul	100	
Theodor Slavue Nikollits	200	
Anastas Stojanovits	50	
Athanasius Bakal	250	
Demeter Toljo	100	
Georg Christodulo	1000	
Alexius Pontika	150	
Johann Latzkuli	100	
Michael Csonka	100	
Thoma Christodul	100	
Johann Csuka	500	
Demeter Mitricza	122	
Georg Bojacsy	50	
Constantin Raly	25	
Thoma Filcsoglu	15	
Naum v.Dadany	1000	
Michael Pontika	250	
Naum Zimbo	10	
Catharina v.Mocsony	200	
Adam Gina	100	
Kreta Keptenar	100	

Anastas Aleman	100
Nicola H.Raphael	100
Demeter Stephanovits	1000

Auf dere Kirchendach mit Kupfer zu decken

Herr Naum v.Moska	50
Georg Pelenka	200
Constantin Pometa	100
Demeter Argyr	50
Michael "	30
Theodor Zsuro	20

An Beytrige von zweyter Kirchen Thurm

Demeter Argyr	200
Nasto Vischnja	50
Georg Christodul	150
Demeter Terpko	20
Demeter Johann Gebrüder	100
Demeter Christo	50
Micheel Szidery	25
Constantin Hariziu	10
Theodor Zsuro	50
Michail Argyr	30
Johann Csuka	100
Spyridon Katusch	50
Georg Vaszily	100
Michael Csonka	50
Georg Sterio Kotsu	25
Wreta Gyoza	20
Naum Const.Zimba	10
Georg Rally	200
Johann Latzkuly	20
Demeter Panajot Warta	20
Const.Hagy Georg	20
Luca Nicolau	20

Thoma Terpko	25
Georg Johann Sekelary	200

An Beyträgen der Bilder Malerey

Janko Csuka	260,52
Diamandi Csacsapa	43,28
Johann Demeter Tolio	21,44
Georg Ikonomul	21,44
Joann Csuka	43,28
Constantin Kutkutsky	26, 5
Anastas Lamberg	13, 2
Johann Ruzsy Wangyoti	8,14
Demeter Schwartz	4,20
Christo Georg Csomády	4,20
Athanas H. Csaprazy	26, 5
Johan Zaku in Comorn	21,44
Stephan Stojanovits	8,41

Auf die Vergoldung der zwey Sing-Stühle

Naum Stojanovits	18,31
Johann Tertzy	7,24
Constantin Pometa	14,48

An restierenden Vermoicher

Simo Marton	21,44
Michael Szidery	26, 5
Peter Nano Gerba	36,52

An Gruften und Glocken

Johann Tolio für Mutter	64, 1
" " " seien Tante	64,45
Naum Zembo für seine Mutter	59,42
Johann Poppovits " "	33, 9
Johann Stojenovits " "	56,49
Demeter Kephala " "	48,42

Alexander Dornusy	seine Mutter	7,32
	Summa Summarum	8814,18

Pest den 4-ten Februar 1816.

53.

Felszólitás adakozásra 1823. február havában

FL Intimata.s.n. 4294.

Die heilige Kirche unseres Ritus für Himmelfahrt Maria befindet sich gegenwärtig durch viele und mannigfaltige Umstände so in Schulden, dass ihre wenige Einkünfte /wie allen bekannt ist/ nicht hinreichen die Zinsen Ihrer Schuld abzutragen, viel weniger etwas für Ihre übrige unumgänglich nöthige Ausgaben zu bestreiten. Bey so einem traurigen Zustand tratten die von der Ehrsamen Gemeinde erwählten Herren Ausschussmänner zusammen, um sich zu beratschlagen, auf welche Art unserer obgenannten dürftigen Kirche, eine schleinige Hilfe geleistet werden könnte. Dahero ist von denen jetzigen Herren Kirchen Curatoren der Vorschlag gemacht, dass ein jährlicher Beitrag geschen soll,und so zwar, zur Bestreitung Ihrer Ausgaben auf mehreren Jahren, da dieser Vorschlag für nützlich und unumgänglich nothwendig von denen erwähnten Herren Ausschussmänner vorgefunden worden, ist auch genehmigt und in das kirchliche Protocoll eingeschaltet.

Durch gegenwärtiges also werden alle Mit-Brüder unserer ehrsamen Gemeinde aufgefordert und gebeten, dass Sie Ihren Eifer; den Sie Zeithero für Ehre Gottes und nützlichen Wohltätigkeits - - Anstalten zu beweisen nie ünterliessen, auch für die Zukunft Ihre Bereitwilligkeit nicht versagen werden, sondern jeder der nach Kräften einen freiwilligen und ungezwungenen Beitrag auf fünf Nacheinander folgenden Jahren in gegenwärtige Urkunde eigenhändig unterschreibe, und zwar von 1-ten Jäner 1823 bis ultimo

X-bris 1827 erlegend jedweeder den jährlichen Beitrag, den er gegenwärtig unterzeichnet, entweder auf einmal für ein Jahr, oder für 6 Monathe die Halbscheide im voraus.

Wohlan denn Brüder! eilen wir mit aller Bereitwilligkeit und Eifer alle insgesamt zur Begründung unserer heiligen Kirche Jesu Christi, beyzutragen! Beifern wir uns, so zwar, dass wir an Gott und unsern erlauchten Monarchen und allen übrigen beweisen, dass der Glaube an Gott und Eifer für Religion nicht erloschen, weder unsere Neigung an gute Lobenswürdige, und gemeinnützige Werke bis jetzo nicht verloren ging.

Gott der reichliche Geber aller Guten wird einem jedem seine gutgemeinte Beihülfe gewiss hundertfach in diesem und jenem Leben belohnen.

Pesth am 3/15-ten February 1823.

54.

Kik szavaztak az egyesülés mellett ill. ellen az egyházközség 1820. nov. 20-i gyülésén?

FL Intimata a.m. 4294.

Athanasius Grabovszky val.pro unione
Graec. Theocar Jappa contra
Johann Paziazi pro val.
Georg Lázár pro.val
Nic.Rozsa pro.val
Johann Rajkovits pro.val.
Graec. Alexander Agorasto contra
Johann Gyerga pro val.
Georg Tokyatzy contra graec.
Jerasimus Demetrovits contra graec.
Nicolaus Malagets pro val.
Philippus Stojkovits pro val.

Johann Terzy contra gr.
Alexander Risc " "
Nicolaus Jankovics pro val.
Demeter Zlatko contra gr.
Nicolaus Panajot contra gr.
Basilius Bucsu pro val.
Constantin Riga val.
Nicolaus Latzkovics contra gr.
Harisius Lyokan " "
Georg Agorasto contra gr.
Kiriak Getso pro val.
Christodul Stojko contra gr.
Georg Gusto pro val.
Constantin Likovszky pro val.
Johann Csepraszy pro val.
Demeter Fitsovits contra gr.
Constantin Argyr pro val.
Christodul Monasterly gr. pro.

16 pro
12 contra.

55.

Az elválasztásra vonatkozó 1820.dec. 3-i görög véleményiek befejezése.

FL.Intimata a.m.4294

"Im Übrigen, da von der im Sinne der allerhöchsten Resolution vorzunehmenden Theilung das Wohl der Religion und Glück sowohl einzelner Menschen, als ganzer Familien der beiden Gemeinden abhänge, so bittet Endesgefertigte Gemeinde löblichen Magistrat, diese gerechte Sache zu beschleinigen und das ganze kräftig unterstützend Seiner Majestät zur allerhöchsten Genehmigung zu unterbreiten verharrend mit gebührender Achtung. Pest 3. December

1820.Euers Löbl. Magistrats Unterhänigste Diener:

Constantin Dogali de Büd
Theocher Jappa
Alexander Dormussi
Georgius Kiss
Christoph Nicolitz
Georg Takácsy
Georg Agorastu
Dimo Fitsio
Georg Paschkal
Demeter Ötvös
Philipp Stojkovits
Demeter Zlatko
Johann Terzi
Demeter Avxentiadis
Demeter Angelaky
Antonius Bekela
Demeter Schwartz
Th.Jericogli
Paul Nicola
Stojan Georg
Spiro Anton
Emanuel Demeter
Anastas Trandaphil
Georg Ridovics
Georg Nemeshaz
Georg Papa Lazar
Stephan Harisch
Paul Pentika
Alexander Agorastu
Sterio Karyotis
Paul Karyotis
Michael G.Trandaphyl

Anatasios Velikos
Emanuel Hadsi Malaky
Stojlos Markó
Demetrius Besuka
Demetrios Vaszili
Nikolausz Malaky
Johann Haggi Nicola
Emannuel Konstantinu
Anastasios Zuraly
Petrus Agorastu
Konstantin Krizi
Demeter Krizi
Christodolus Stojlu
Nicolaus Latzkovitz
Demetrius Popp
Diamandus Riga
Diamandi Csatsapa
Charisios Lyokano
Georg Wantsott
Constantin Tullio
Georg Poppovits
Michael Pufka
Christoph Dormussi
Demeter Cotzy
Johannes Zlatko
Georg Mizs
Theodor Zlatko
Const.Panajot
Paul Warta
Constantin Puphka
Alexius Laszár
Nicolaus Zogref

Constantin Harisch
Joh.Jordan Popovics
Anastasios Stavros
Seraphim Demeter
Ignatios Popovics
Emannuel Konstantin Pappazoglu
Lazar Nicolaus
Reko György
Michael Demetrovics

Christoph Pappa Kosta
Theodor Foruss
Georg Hnggi Nicola
Sterios Coloska
Georg Synapal
Theodorus Hussu
Michael Zacko
Alexander Zaphiry

56.

A pesti vlachok 1821.márc.6-án tett elkülönülése elleni nyilatkozatának befejezése

FL Intimata e.m.4294.

... Wir Flehen daher die allerhöchste Gnade Seiner Majestät... auf keinerlei Art die projectirte Separation zu zulassen ..... vielmehr allergnädigst anzubefehlen geruhen mögen, dass wir beide Nationen zusammen mit vereinten Kräften das Wohl unserer Kirche, Kirchengrundes und Gebäudes, Schulen, Spitals und aller hiezu angehörigen Gegenstände .... zum allgemeinen besten verwalten sollen und müssen ....

... wir hoffen sodann den verächtlichen und verderblichen Trotz unserer Gegner zu besiegen und die längst ersehnte Ruhe für immer zu erlangen.-

Hochachtungsvoll verharrend Euer Wohlgeboren - unterthänigste Diener Bürger und Insassen der Königl. Freystadt Pesth Walachischer Nation.

Cönstantin Derea de Moroda
Anastasius Derra de Moroda
Johann Georg Paziazi
Naum Bozda
Kosta Simo
Johann Gyerga

Georg Mutso
Naum Mutso
Johann Bozda
Stojan H.Petrovits
Constantin Argyry
Alexander Athanas Pannjott

Alexander Skutery
Georg Witali
Constantin M. Rajkovits
Georg Mucso
Athanas Puljevics
Naum Derra
Naum Cost.Zembovits
Anastas Ziko
Naum Argiry
Johann Papp Constantin Oeconom
Constantin Zeggo
Nicolaus Malagecz
Stephan Witaly
Constantin Grabovszky
Demeter Mussico
Basilius Butsu alias Kapcsany
Georg Gridu
Demeter Geschadu
Constantin Bukovits
Constantin Lyka
Johann Buchofszky
Michael Constantin
Johann Csaprazy
Georg Bakula
Naum Latzkovits
Elias Klena
Stano Poneta
Georg Csicsonos
Nicolaus Rózsa
Anastasius Lyka
Athanas Derra de Morodo

Kiria Nar Getscho
Constantin Lázár
Naum Csetiry
Constantin Matzenka
Constantin Freiherr Horváth
Lázár György
Wrusio Docso
Athanasius Grabovszky
Johann Baráthi
Johann M.Rajkovics
Sterio Ziszy
Alexander Lapora
Michael Pully
Sterius Fardy
Michael Csancsafill
Naum Gyon
Constantin Nicola
Constantin Vischnya
Nicolau Constantin
Georg Cseikoz
Theod.Kozek
Simon Guda
Demeter Bura
Johann popa Demetrios
Naum Bujukli
Theodor Karat
Nicolaus Jankovits
Michael Karkalits
Georg N.Lázár
Theodor Malagecz
Elias Monasterly

In Abwesenheit des Georg Daniel die Gemahlin Sophie Daniel geborene Koisor

Anton Cora
Péter Stella

Georg Kozmanovits
Anastas Rajkovits

Stephan Tergatsika
Constantin Ivan
Naum Alexander

Thomas M.Koisor
Peter Casacovits
Georg Ignatiu Popovits

57.

Az 1821.szept.11-i egyesitő rendelet

PL.Intimata a.m.4294

Prudentes ac Circumspecti Nobis honorandi!

No 23474

Sua Majestas Sacra. quoad Controversias inter Communitatem Graecam et Valachicam Pestiensem ratione Divisionis fundi Ecclesiae et Aedificii scholaris abortas clementer decidere dignata est, ut communitatibus his altissimo Nomine decleretur, Suam Matth.Sanct. adonentem articuli 27-i 1790/91 Religionem g.n.u. R. profitentibus liberum Religionis hujus Exercitium absque Discrimine Nationis clementer concedere, una tamen pro competente sibi circa negotia Cleri Religionis Ecclesias, Fundationes et educationem Juventutis Jure Regio praecipere, ut ad revehendam per arrogantiam Partium inturbatam Pacem et unionem, Nosocomium, Scholae, Ecclesia et illius Fundus uti ab initio pro futuro etiam sub una eademque manipulatione persistent, et alternativus Cultus diversis, prout in aliis etiam Regni Partibus fieri consuevit, quod eo magis obtinere debeat, cum utraque Natio labio excepto unam eandemque Religionem profiteatur, adeoque usus privatae Capellae etiam cessare posset.

Altissimam hanc ac positivam Resolutionem Regiam Civico huic Magistratui cohaerenter etiam ad factam dto. 5 May a.c. No. 2382 Relationem cum eo intimat isthoc Lottle.R.,ut eadem in praesentia duorum Magistralium delegandi per Episcopum Protopesbyteri ac Superioris Scholarum Inspectoris jam edocti praestituto mutua in

cointelligentia die utrique insimul constituenda communitati publicetur et explenetur ac consignata sub extradata notarieli cuivis copia in effectum deducatur. Datum ex Consilio Regio Lottli. Hungarico.Budae die undecima Septembris anno millesimo octingentesimo vigesimo primo celebrato.

Eorundem Benevoli Stephanus Végh.

58.

A HTT 1821. szept. 11-i /23474 sz./ rendeletének 1821.nov.18-án történt hivatalos kihirdetésén az egyházközségből jelen voltak

görög részről:

Argiri Terpco
Christoph Dornusi
Georg Agorasto
Demeter Manoli
Nicolaus Latzkovits
Anastas Trendafil
Theochar Jappa
Demeter Popp
Nicolaus Zografff
Demeter Fitsovits
Anton Bekela
Constantin Riga
Sebastien H. Ceconom
Demetr Avxendiadi

Pl.Intimata 4294

Alexander Dornusi
Johann Terzy
Johann Harisch
Demeter Zlatko
Stojan Georg
Anastas Pazuli
Harisi Leokano
Demeter Sacellari
Demeter Paschkall
Nicolaus Panajott
Christoph Stolio
Georg Papa Lazo
Demeter Jenaki
Demeter Angelaky

vlach részről:

Naum Derra
Naum et Georg Mucso
Naum Argyr
Stephanus et Georg Vitalis
Nicolaus Malagets
Elias Elenn
Alex.Lepora

Constantin Grabovszky
Georg Lázár
Nicolaus Rosa
Georg Macso
Nicokalus Jankovits
Theodor Karadsa
Naum Gyon

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Johann Gyerga
Demeter Muziko
Ambrosius Docso
Anastas Ziko
Johann Papakoszta Oeconom
Constantin Zego
Cyrillus Getso
Neum Zeembo
Stojan H.Petrovics
Constantin Buchovszky
Georg Daniel
Athanasius Puljevics
Johann Baráti
Basilius Ducsu
Constantin Nicola
Michael Tsantsafil
Anastas Lika
Alexander Panajott
Michael Puljevics
Costa Simo

A fentieken kivül még a következők, a fentieket kiegészitő névsor is található ebben az iratcsomóban:

Görögök:

Constantin v.Dogaly
Georg Terpko
Demeter Ötves
Theophilus Jerikoglu
Manoli Demeter
Anastas Sarali
Christodolus Monasterly
Constantin Pufka
Georg Stamiades
Georg v.Kis
Georg Takátsy
Konstantin Terpko
Alexander Agorasto
Theodor Foro
Philipp Stojkovics
Joh.Jordan Popovics
Michael Pufka
Christoph Nicolits
Diamandi Tsatsapa

Vlachok:

Anastas Derra
Constantin Argir
Johann Rajcowits
Stano Pometa
Georg N.Lazár
Georg Cziko
Athanas Skutari
Constantin Metsinka
Sterio Fardi
Constantin Rajcowits
Naum Dujokli
Johann Schaprasi
Nicolaus Constantin
Anton Gora

Stephen Tergatsika
Naum Tsetiri
Demeter Getsoglu
Peter Stella

Const.Freyher v.Horváth
Georg Guta
Theodor Kosch

59.

1833 május 24-én Nyegoj tanitó elmozditását kérő vlachok névjegyzéke

FL.Intimata a.m.4294.

Latin nyelvü irat vége

Jelen voltak

Constantin Argier
Constantin Grabovszky
Naum Kucso
Michael Cemcsafill
Theodor Mutovszky
Constantin Nicola
Georgius Cziko
Georg Koda
Naum Bujukli
Georg Mácso
Constantin Babuna
Elias Elana
Naum Gyon

Josan Papakoszta Ceconom
Constantin Rajkovits
Constantin Lazar
Georgius Guda
Stojan Petrovits
Demeter Dunkovits
Constantin Docso
Athanasius Argier
Constantin Matzenka
Constantin Mutovszky
Athanasius Grabovszky
Constantin Dsego
Joann Gyerga

Távol voltak

Basilius Mutso
Naum Dera
Athanas Fulyevits
Demeter Cziko
Theodor Karcsu

Constantin Ceconom
Simon Guda
Athanas Skutary
Athanasius Kogjtvo
Michael Nicola

Constantin Neum Argier
Anastasius Romilás
Georg Vitalis

Anastasius Demetrios Lyka
Demeter Dona
Stamo Pometa

42 f6

60.

Az 1835.junius 16-án a két nép egységét megerősitő 1834.szept. 30-i rendelet kihirdetésekor jelen voltak:

FL.Intimata a.m. 4294

Constantin Argiry
Athenasius Argiry
Jun.Constantin Argiry
Georgius Armenuly
N.Astry
Demetrius Auxendiedes
Constantin Babuna
Elias Elena
Neum Bujukly

Joannes Csacsapa
Georg Czikko
Dinca Czikko
Alexander Dormusy
Christo Dormusy
Michael Driska
Michael Georgievics
Joannes Georgievics
N. Geras
Emanuel Gozsdu
Athenasius Grabovszky
Georg Gudda
Joan Gyerga

Joannes Mahler
Neum Mutso
Andreas Mutso
Theodor Mutovszky
Joannes Ötvös
Gregorius Papafy
Trendaphyl Parecco
Stojan Petrovits
Paul Popovits

Athenasius Pulievits
Constantin Czaikovits
Demeter Szacelláry
Constantin Sagujes
Ambrosius Saguna
N.Spyro
Georg Stamiades
Georg Stojan
Georg Takatsy
Joannes Tertzy
Demetrios Tinkovits
Argyrius Vrányi
Constantin Vrányi

Naum Gyönny
Constentin Harris
L.Baro
N.Horváth
Georg Koda
Georg Koentzy
Joseph Lapedato
Anastasius Lyka
Georg Máteo
Michael Zantsaphyl
Theochar Zaphyry
Demetrios Zaraly
Anastasious Zeggo
Constentin Zeggo
M.Kokoly
Constantin Lázár
Constantin Matsinka

61.

A MIT. 1836.junius 21-i rendelete az együttmaradásról és az elnevezésről

FL.Intimata a.m.4294

Prudentes ac Circumspekti Nobis Honorandi!

Sua Mattes./Sama. in nexu altmae. Resolutionis intuitu differentiarum inter Graecae et Valachicae Nationis Individua Communitatem Graeco-Valachicam Postiensém constituentis vigentium sub dto. 30.Sept.1834.No.27.817 abhinc intimata clementer decernere dignata est; cum relate ad id, quod Communitas in quaestione vertens in perpetuum indissolubilis e duabus labio et origine distinctis nationibus evaluerit, nullum ceteroquin subversetur dubium adeoque Communitatis Graeco-Valachicae nomenclatio inde a pluribus annis usu recepta Graecis nullo sub obtutu vel derogatoria, vel praejudiciosa esse possit; hinc eandem Communitatem missa hoc in passu omni innovatione in futurum etiam Graeco Valachicam compellandam venire.- Reflexe tamen ad electionem Parochorum utriusque Communitatem Graeco Valachicam constituentis nationis altefata sua Mattes. Sama. bne. indulgere dignata est, ut in futurum in singulo enascitu-

rae seu graeci, seu Velachici Parochi vacantiae casu tota Communitas Graeco Velachica sub praesidio Comissarii Regiotrualis communibus suffragiis viros idoneos et auctoritate inter suos pollentes ex utraque parte aequali numero, utpote e Graecis 12 et totidem e Velachis eligant et hi dein tunquam totius Graeco-Velachicae Communitatis Repraesentantes pluralitate votorum Parochum Eppo. (~~Communitatis Repraesentantes pluralitate votorum Parochum Eppo.~~) solita ratione pro confirmatione et investitura praesentent.- Toties fata Communitate in reliquo respectu coordinationis sua per altmas. Resolutiones Regias bene. definitae atque circumscriptae in observato hucdum communis administrationis Institutorum et fundorum exercitio et jure porro etiam ea lege permanente,-ut localem Scholarum Directorem, Docentem, Actuarium Communitatis, Curatores item Ecclesiae, Nosocomii, Instituti Pauperum et Bibliothecae, verbo omnes officiales, et servitores quocunque nomine venientes - cum hi ex uno, eodem fundo Dotationem obtineant, et toti Communitati in sphaera activitatis sune servire obligentur, tota Communitas in concreto sumpta mutuis consiliis et communibus suffragiis denominare et constituere noverit, in specie vero tam Graecis, quam Velachis sub graviori animadversione secus eos mensura severissime interdicatur, ne iidem seu relate ad administrationem communis ecclesiae, sive vero ceterorum communium Institutorum, aut intuitu suscipiendarum novarum structurarum secrnive quidpiam per se suscipere et citra annutum partis alterius aliquid disponere praesumant, verum cuncta sua negotia in communi consensu et ad communem usum atque commodum pertractent.- Altissima haec Resolutio Regia Civico huic Magtui. penes concernentium actorum remissionem et Instantiae Graecorum Pestienensium indorsata provisae, eique consignande adclusionem praesentibus eo cum mandato intimatur, ut memoratam Communitatem Graeco Velachicam Pestiensem de bona isthuc Decisione eo addito edoceri curet, quo eadem illa Communitas sepositis cunctis posthac animositatibus, revectave iterum pristina animorum concordia bono. huic Jussui exacte re-

pondeat.- Datum ex Consilio Regio Lottli. Hungarico Budae vigesima prima Junii, anno millesimo octingentesimo trigesimo sexto celebrato. Eorundem Benevoli

Comes Fidelis Pálffy

62.

Felajánlások az uj épületre az 1840. január 16-i gyüjtőiven

/Görög nyelvü irat vége/

	Ft
Athanasios Grabovszky hagyatéka /g/	3000
Constantin Grabovszky /1/ "	400
Demetrios Tzeku /g/	500
Konst.N.Babuna /g/	200
Georgios Guta /g/	400
Simos Guda /g/	400
Theodorosz Mutovszky /g/	200
Vretas Saguna /g/	120
Emanuel Gozsdu /n/	150
Petros Agorasztu /g/	100
Ekaterina Lepora /g/	400
Joh.Th.Mutovszky /1/	80
Georg Grabovszky /1/	50
Andreas Mutzko /g/	40
G.N.Macso et Comp. /1/	100
Marie Rózsa /1/	80
Schkutary Péter et Drischka Johann /1/	80
Demeter Tinkovits /1/	100
Const.Gyra et Const.Derra /1/	100
Theochar Zaphyr /1/	100
Johann Nitta /1/	250
Georg Bandy /götbetüs/	20
Const.Lázár /1/	50

Basilius Bucsu /l/	• • • • • • •	100
Const.Dem.Lyka /l/	• • • • • • •	50
Constantin Csaiko /l/	• • • • • • •	30
Athanas Meletako /l/	• • • • • • •	100
Spyridon Kunst.Spyridonos /g/	• • • • • • •	40
Anastas Derra /g/	• • • • • • •	50
Konst.Chr.Grabova /g/	• • • • • • •	10
Elias Elena /l/	• • • • • • •	100
Demeter Clasi /l/	• • • • • • •	10
Dem.Naum Derra /g/	• • • • • • •	80
MI /l/	• • • • • • •	5
	Összesen:	7495 Ft

Az aláírások megoszlása

görögbetűs	14
latinbetűs	18
gótbetűs	1
magyar szöveg-	
gel	1
	34

63.

Rendelet a papválasztással és az egyházközség működési szabályzatával kapcsolatban 1847.máj.11-én

MFT 18831,19569,19588.sz. FL.Intimata a.m.4294.

Nemes Városi Tanács!

A görög-oláh egyházi község némelly tagjainak az üresü-

letben lévő oláh lelkészi állomás betölthetése végett végbevitt képviseleti választása ellen támasztott panaszuk iránt f.é. Április 16-ról kelt 6162 sz.a. feliratára e városi tanácsnak ezennel visszairatik: miszerint a felmutatott iratokból a panaszlott választás körüli eljárás felderitvén a biztoskép kiküldött Tanácsnok közben jöttével történt 24 képviselő választása helyesseltetik és e városi tanácsnak továbbra is meghagyatik: hogy a mielébb megtartandó papválasztásra nézve biztosilag eljárandó Tanácsnokokat f.é.Jan.hó 26-ról kelt 3633 sz.a. Intézmény rendeletére utasitsa, egyszersmind a további surlódások és viszályok elháritása tekintetéből néki kötelességül tegye, mikép a már megválasztott 24 képviselő, a pap választási helyen személyesen tartozván megjelenni, azon esetben, ha hogy az egyik vagy másik Pestről eluteznék, avagy a papválasztásra meghivatván,ott meg nem jelennék, a jelen lévők által véghezviendő választás eredményesnek tekintendő lészen. Egyébiránt mind a panaszkodó tagok, mind magának a községnek a nyilatkozata szerint a községi tagok küzt jelenleg fenforgó surlódások leginkább a községnek rendezetlen állapotából következtethetők lévén, e városi tanácsnak meghagyatik: hogy a többször nevezett egyházi községet egy rendezési terv kidolgozására, s annak e városi tanács utjáni felterjesztésére utasitsa. - Kelt Budán a mkirályi,helytartótanács ezer nyolcz száz negyvenhetedik évi Pünkösd hó tizenegyedikén tartott üléséből.

E városi tanácsnak

jó akarói

Gróf Keglevich Gábor s.k.

64.

Az 1858.évi vlach papválasztáson jelenlevők névsora

/Magyar nyelvü irat/ EL

Görögök:

Agoraszto Miklós
Fitso Sándor
Kozma Vazul
Muráty János
Muráty Konstantin
Miroszlavlevics Milos
Mladenov Zisszi
Sacelláry György
Illéa Demeter
Koemtsy György
Vrányi Sándor
Tertzy Mano
Ivanides H.Tódor

Oláhok:

Dona Demeter
Csajko Konstantin
Grabovszky György
Gozsdu Manó
Joanovits Miklós
Joanovits Pál
Lyka Pál
Mutovszky Tódor
Mucso András
Sztupa György
Mano István
Rajkovits Márk
Dona Eftim
Guda Demeter
Vukovalla Filah

65.

A görögök 1873. febr.21-i elhatározása a különválásáról.

EL

A Pesten Görög-Oláh czim alatt létező az Aldunasoron fekvő templommal a házakkal biró egyházi község alólirott görög származásu hivei s tagjai ezennel ünnepélyesen nyilvánitjuk és kijelentjük ama komoly megfontolás alapjáni elhatározásunkat, miszerint mi a fentirt név alatt Görög és Macedóniai oláhokból

alakult egyházi községet megszüntetni s mi mint ama község egyik felét képező görög származásuak különválni, külön közösséget képezni, s minden ingó ingatlan vagyont s minden egyebet, mellyel a fentemlitett s általunk is képviselt egyházi községben megosztani kivánjuk és ekarjuk, melly komolyan meggondolt visszavonhatatlan hatérozatunk s kivánságunk kivitelére a körüli eljárások intézkedések s minden egyéb müveletek eszközlésével s bár mikor s bár hol leendő megjelenésre képviseletre s nyilatkozat tételre Szacelláry György, Agoraszto Miklós, Takátsy Miklós, Haris Sándor, Vrányi Sándor, Muráty Szilárd, Jovitza Athenasios, Agoraszto Szilárd uraket megbizzuk s meghatalmazzuk.-

Kelt Pesten 1873.február 21.

Takátsy Miklós
Muraty Szilárd
Riga Diamandi
Kozma Vazul
Pannajot Demetriades
Johannes Armenuly
Dr.Agoraszto Szilárd
Demeter Sándor
Szecellary D.György
Joh.Murati
Haris Sándor
Agoraszto Miklós
Vrányi Sándor
Stankovics György
Lidavéry János

Sztankov Sándor
Zograf Ignác
Mercse György
Theodor Th.Joanidis
Demeter N.Lázár
Maris Jonás
Tury István
A.Filtsó
Jovitza Athenasy
Constantin N.Laszkovits
Const. N. Baddico
Pacsu István
Mercse János
Milos György

66.

Részlet a vlachok 1873.május 18-i nyilatkozatából

Görög testvéreink azt kivánják, hogy hálátlan készel semmisitsük meg azt, a mi hosszu harcz, és küzdés után, még pedig Ő felsége szentesitésével elődeinkről reánk unokákra mint szent biszomány szállott, a minek 65 év óta békés, és háboritatlan gyakorlatában élünk, és a mit végre Görög testvéreink magok is olly hosszu évek során át soha kétségbe nem vontak.

Illy igazságtalan követelés ellenében határozottan kijelentettük, hogy mi az elődeinktől örökült jogokról semmi szin alatt le nem mondunk, hogy mi azokat mindennemü megtámadás ellen a jog keretén belül védeni fogjuk, s minden erőnket megfeszitni, hogy utódaink minden csorba nélkül, és tökéletes épségben szálhasson egész sora azon jogoknak,mellyeknek jelen élvezetét örök emléki apáinknak köszönünk.

Azonban szem előtt tartva a szeretett és testvériséget, mellyre mint szétvonhatatlan szikláre elődeink felépiKözségünket, szem előtt tartva az egyenlőség elvét is, melly a Görögöknek ugy mint az Oláhoknak is, az egymástól függetlenséget örökre biztositsa, kijelentettük Görög testvéreinknek, hogy a már elődeink által majd nem minden okiratban hangsulyozott elvéleszthatatlanság tekéntetéből készek vagyunk a közösen kidolgozandó alapszabályokban mind azon biztositékoknak kifejezést adni, mellyek Görög testvéreinket az iránt fognak megnyugtatni, hogy a Görög nyelv valamint a templomban, ugy az oskolában is tiszteletben fog tartatni, hogy Istentiszteletett, és a vagyon kezellésére vonatkozó minden intézkedések a paritás megmásithatatlan alapján fognak meg maradni, és hogy semmi néven nevezendő többség ezen cardinális elven csorbát nem fog ejteni, sőt készséget mutattunk beleegyezésünket megadni arra nézve is, hogy a templom, és bármi más cim alatt előforduló

közös költségek fedezése után fennmaradó javadalmak fele részéről minden fél / a görög ugy mint az oláh / papot, oskolát, kántort, sa.b. illetőleg saját érdekében minden megszorítás nélkül szabadon rendelkezhessék.

Miután azonban mind ennek daczára Görög testvéreink nem akartak ez alapszabályok tárgyalásába bocsátkozni, a közgyülés jegyzőkönyvébe kivánjuk beigtattni, hogy mi a mér évek olta kiküldött bizottmánynak oláh tagjai nem csak készek vagyunk de kivánunk is, az alapszabályok tárgyalásába botsatkozni, hogy a testvériség és szeretett érzelmétől áthatva, készek vagyunk Görög testvéreinknek a paritás örökös fentartására nézve, netalán fenforgó, habár alaptalan aggodalmait az alkotandó alapszabályok utján szétfosztani, és őket minden lehető erőszak és méltatlanság ellen biztositani, - egyidejüleg határozottan kinyilatkoztatván, hogy a fennálló jogi alapot semmi ezin alatt el nem hagyunk, hogy azt minden megtámadás ellen védeni fogjuk, és az emlitett elvállásba, mint őseink szándékával ellenkező cselekménybe - a mellyre jogositva nem érezzük magunkat, - beleegyezni nem fogunk.

Különös tisztelettel maradunk

Kelt Pesten 1873.május 18.

a tisztelt Közgyülésnek

alázatos Szolgái

Stupa, Grabovszky, Manno

az alapszabályok kidolgozására

kiküldött bizotmánynak oláh

ajku tagjai

67.

Részletek a görögök 1874. március 28-i kérvényéből

EL Okiratok

.....Ehhez járult, hogy a macedoni Oláhok oly elemekkel igyekezték szaporitani saját felekezetüket, s oly elem karjai közé vetették magukat, mely nem bir joggal magát az egyházkapcsolatba

felvétetni, mert nem macedon oláh származásu; e helyett azonban igenis határozotten ismert nemzetiségi izgatók, és ezekkel rokon szellemü s irányu egyénekből áll, kiknek segélyével minket nemcsak anyagilag akarnak majorizálni s tulajdonunkból kiforgatni, hanem erkölcsileg is hazánk érdekével és a magyar nemzetiséggel ellentétbe hozni, s ekkép compromittálni! - Csak nagy erőfeszitéssel sikerült megakadályoznunk azt is, hogy az "oláh" elnevezést "románra" ne változtassák, és bizonyos tüntetéseket, melyek az egész ország előtt pelegérre állitottak volna, meggátoljunk! .....

.....és mert a kérdés jogi oldala igy áll, - és mert mi, midőn egyrészt jogaink elvonatásába meg nem nyughatunk, másrészt semmit nem kivánunk, mi akár szerződési jogainkkal, akár az állam érdekével ellenkeznék: azért nyiltan s őszintén kérjük Nagyméltóságodat: jóvátenni azt, mit Nagyméltóságod elődei tettek rossz értesülése alapján. Hiszen mi nem követelünk nemzetiséget: mi görög-keleti vallásu magyarok vagyunk, kik isteni tiszteletünket görögnyelven celebráljuk, mikép a r.k.magyarok azt latin nyelven, a protestánsok mindegyike saját maga nyelvén, a zsidók héber nyelven; s mi emnél fogva sem saját lelki nyugalmunkat, sem országos érdekben nem tekinthetjük közönyösen azt, hogy itt a fővárosban kiszoritttassunk őseink alkotta azon erősségből, mely minden sorscsapás s minden külszerencsétlenség esetén lelkünk egyedüli menedéke volt, s jövőben is kell hogy legyen; - nem nézhetjük közönyösen, hogy ezon ősök, kik itt utódaik részére nem nemzetiségi küzdhomokot, hanem lelkünknek a sors csapásai alatt menhelyet szándékoltak emelni, e czéljukat meghiusulva s unokáinkat e szentélyből is számüzve lássák!

Ma már fájdalom a kölcsönös keserüség és gyülölködés annyira ment, hogy az emésztő villongást csak egy módon lehet megszüntetni, csak egy mód, csak egyetlen ut vezet oda, hogy egyházunk magasztos feladatának megfeleljen, s a megtört lélek felemelésének biztos menhelye lehessen, s ez ut mód az, ha egyszer valahára a külön vállás kimondatik .....

.....Az 1868 évi 9.t.cz.9.§-a elismervén, hogy e hazában nemcsak szerb és oláh, hanem más fajok is vannak, melyek a görögkeleti

hyerarchiát képezik; mindezeket eddigi jogaikban fenntartotta.és igy kimondotta, hogy ezerb és oláhokon kivül bármely a görögkeleti hyerarchia alatti faj szintén képezhet, mint eddig, önálló egyházgyülekezetet.

Nincs tehát ok, nincs ürügy, mely a Görögöknek a macedon Oláhoktól elválását gátolná.

68.

A minisztérium 1875.jun.2-i rendelete a szétválasztásról

12143.sz. EL Okirat

Nagy méltóságu Püspök ur! Ofs. és apost. kir.Felsége f.é.április 15-én kelt legf.elhatározásával legkegyelmesebben felhatalmazni méltóztatott, hogy eltekintve a dicső elődének legf. elhatározásán alapuló 1836-iki rendezéstől a pesti görög-oláh egyházközség külön görög és külön macedon-oláh egyházközségre szétválasztásának megengedhetőségét kimondhassam.

Midőn tehát ennélfogva a Nagyméltóságod vezetése alatti egyházmegyei hatóság f.é. február hó 3-án 13 szám alatt kelt határozatának indokaihoz hozzá járulva az emlitett szétválás megengedhetőségét ezennel kimondom, egyszersmind az előidézett legf. elhatározás további tartalmához képest a nevezett egyházközség épületei, alapitványi s egyéb egyházi vagyonára nézve a két fél között az alapitványok értelmében és arányában eszközlendő felosztást ezennel elrendelem, mely az e felekkel megindítandó és befejezendő szabályszerü tárgyalás alapján administrativ uton az illetékes görög keleti szerb egyházi hatóság által eszközlendő, honnan az ügy legf. foku administrativ elintézésére hozzám fellebbeztethetik, fennhagyatván mind két félnek ezen elintézés után az egyházi vagyont, illető azon magánjogi igényeit, melyek iránt az administrativ uton történt tényleges rendezést saját jogaira nézve megfelelőnek nem találandja, az illetékes biróság előtt ren-

des peruton érvényesithetni.

Ezen lefelsőbb határozatot méltóztassék Nagyméltóságod mind két féllel közölni, a felosztás iránti érdemlegos fárgyalásnak a vezetése alatt álló egyházmegyei hatóság alatt folyamatba tétele iránt intézkedni, s mindekekben a fentebb közlöttek értelmében eljárni.

A f.évi február 3-án 13.sz.alatt kelt becses jelentéséhez mellékelt iratokat tisztelettel visszázom.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánitását. Budapest 1875 évi junius hó 2-án Tréfort s.k.
Nagyméltóságu Stojkovics Arzén budai görög keleti püspök urnak.

A másolat hitelául Genics s.k. jegyző /P.H./

69.

Engedély a templomtornyok épitésére 1873-ban

Fl. Dunaparti görög-oláh ajku egyházközség templomtornyainak épitési eng.EB.844/1873/jv.9632.

A Fővárosi Közmunkatanács 1873-évi március 6-án 385 sz.a. kelt átirattal visszaküldi a görög-oláh ajku egyházközség épitési tervét oly megjegyzéssel, hogy az ellen szabályozási szempontból észrevétele nincsen.

Ezen átirat és a középitési bizottmány 1873.évi 6708/471.sz. a.tárgyalt javaslat alapján folyamodó egyházközségnek a belvárosi alduna soron 50/4 sz. alatt fekvő telken fennálló templomra csatolt terv szerint szándékba vett két toronynak felépitésére az engedélyt Ybl Miklós épitész kezessége és a m.é. 25349/447 sz.a. kiadott engedély és jóváhagyott tervek érvényen kivüli helyezése mellett ezennel dijmentesen kiadatik....

70.

Az 1867.május 22-én megválasztott vezetőség

EL.

Első gondnok: id.Sacelláry György
Másod gondnok: Lyka György
Iskolaigazgató: Agoraszto Miklós
Iskolai gondnok: Balassa Gyula
Pénztárnok: Adamovszky Péter
Szegény-gondnok: Haris Pál /kereskedő/
Az uj épületek első gondnoka:Dr.Agoraszto Szilárd
Az uj épületek másod gondnoka: Guda Döme
Gyertya-gondnok: Bazdelea Szilárd
Választmányi tagok: Haris György,Haris Pál /Consul/;
Jericogh Sándor, ifj.Sacelláry György, Agoraszto Péter,
Mannó István, Motesonyi Sándor, Armenuly György, Mutsó Mihály
Guda György, Lyka Miklós, Grabovszky Szilárd.

71.

A minisztérium jóváhagyja a román nyelvü lelkészi állás és liturgia megszüntetését.

/1868.május 30/

Vallás és Közoktatásügyi magyar kir.minisztérium 20562 sz.ó császári és kir.Felsége f.é.május 18-án Béccben kelt legfelsőbb elhatározásával a budapesti görög keleti hitvallásu görög-macedon-oláh egyházközségben az 1808. évi legfelsőbb elhatározással megállapitott rendelkezés mellőzése mellett engem legkegyelmesebben felhatalmazni méltóztatott:

1./ hogy a nevezett egyházközség f.é.február hó 6-án

tartott közgyülésének macedon-oláh származásu s görög lyturgiai nyelvü lelkész alkalmazása iránt 5.k. sz.alatt hozott határozatát jóváhagyhassam,

2./ hogy azon esetben, ha az egyházközségi közgyülés kisebbsége az emlitett intézkedésben bármely okból megnyugvást nem találna, a meg nem elégedő tagok részére az 1875.évi ápr. hó 15-én kelt legfelsőbb elhatározással megadott jogot az egyházközségből való elválás iránt továbbra is fenntarthassam, az egyházközség vagyonságaihoz támasztatni vélt igényeik érvényesitésével pedig őket az 1881.évi 25 t.cz. értelmében a törvény rendes utjára utasithassam,

3./ hogy a Budapesten lakó, de a szőban levő egyházközségben szavazattal nem biró görög keleti románok idevonatkozó felfolyamodványát azon kijelentéssel, hogy csupán szabályszerü módon önálló egyházközséggé alakulnának, az ellen az 1868. évi 53.t.cz.26.§-ához képest észrevétel ne forogjon fel, - elutasitólag intézhessem el.

Mindőn a községet oly felhivással tudósitom, hogy ezen legfelsőbb elhatározás tartalmával a budapesti görög keleti görög-macedon-oláh egyházközséget székhási Sacellárry György főgondnok kezeihez - az egyházközség közgyülés kisebbségét megbizottja Eötvös Károly budapesti ügyvéd kezeihez, - a Budapesten lakó görög keleti románokat pedig Pascariu János k.curiai biró kezeihez - az itt fekvő illető beadványok és mellékletek visszaadása mellett - haladéktalanul értesitse.

Budapest,1868 május 30-án.

Trefort sk.

Elejét l. a kövr. lapon!

szeretete nem fogja megvonni tőlünk ennek ellenében legmagasabb oltalmát, nem fogja elutasitani szerény és jogos kérelmünket, amely nem terjed egyébre, minthogy százados jogaink illetéktelen támadása ellen megóvessenek.

Ehhez képest hódolatteljes tisztelettel fordulunk Felségedhez azon legalázatosabb kérelmünkkel: kegyeskedjék Felséged a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1888.május 30-áról kelt rendelet hatályonkivüli helyezését a budapesti g.k. "görög-cláh" egyházközség törvényszerü czinének és az 1808.évi legfelsőbb elhatározással rendezett, de az egyházközséggyülés 1888.febr.6-i többségi határozatával háboritott jogállapot visszahelyezését, az ezzel meg nem elégedő félnek pedig az 1881. év törvénycikkben jelzett törvényszékhez való utasitását legkegyelmesebben elrendelni.

Kik különben hódolatteljes tisztelettel maradnak

Felségednek hüséges alattvalói:

Mocsonyi Sándor	községi választmányi tag
Pascariu János	k.curiai biró
Mutsó Mihály	k.táblai biró,községi választmányi tag
Szerb György	országgyülési képviselő és ügyvéd
Mustecz Lázár	községi tag
Furia Miklós	posta és távirda főnök
Schiau Antal	m.kir.kincstári ügyész
Dr.Merinescu Athenász	kir.itélő táblabiró
Mocsonyi Jenő	
Dr.Babes Emil	budapesti ügyvéd
Dr.Pascariu Gyula	kir.aljárásbiró
Radulescu György	helybeli gyógyszerész
Bogoevics György	
Boldea Pál	g.kel.tábori lelkész
Curitia János	tanárjelölt
Liuba György	
Dr.A.Tierán	
Josif Parchescu	

72.

A vlachok 1890.III.10-én kelt fellebbezési kérvényének befejezése

Főv.Szabó Ervin Közp.
Bq 281/6.

Felséges urunk! ezen legalázatosabb kérvényünkben kideritettük, hogy egyházközségünk 1888.febr.6-án hozott többségi határozata nem jogérvényes; kideritettük, hogy m. Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium ezen egyházügyi kérdésben az illetékes felsőbb egyház hatóság meghallgatása és az ügy kellő megvizsgálása nélkül járt el;

kideritettük, hogy a minisztérium a fennálló jogállapotot a többség illetéktelen megtámadása ellen nem óvta meg, tehát azon kötelességét, hogy az 80 éve status quo sértetlen fenntartása mellett a kérdéses községi határozatot megsemmisitse és azon félt, amely a 80 éves status quo-t megváltoztatni kivánja, a rendes törvényes utra utasitsa, nem teljesitette;

kideritettük, hogy a minisztérium ellenkezőleg illetéken körének tullépésével egy, mégpedig a tulajdon és abból kifolyó templomhasználati jogot illető vitás jogi kérdésben érdemileg intézkedett;

kiderült, hogy a minisztérium a jogérvénytelen többségi határozatot jóváhagyta, minket százados jogainkból kiforgatott, templomunkból kiszotitott, az egyházközségkivüliség állapotára kárhoztatott, s a hitközségben a jogbomlás állapotait idézte elő;

kideritettük, hogy a minisztérium rendeletének hiányzó jogi alapját a korona teljhatalmával kivánta pótolni;

kideritettük egyszóval, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1888.május 30-ról kelt rendelete sem nem illetékes, sem nem igazságos.

Azt hisszük Felséged, nem tulozunk midőn azt mondtuk,hogy sulyos jogsérelem követtetett el rajtunk és Felséged igazság-

Folytatást l. az előző oldalon!

Dr.Dumitrean Ágoston	rendőrorvos
Bácz Gerő	p.ü.miniszteri osztálytanácsos
Beállé Anasztáz	okl.ügyvéd
Radu János	p.ü.számtiszt
Aurel Perin	
Leota Romulus	pt.tiszt
Babes Vincze	ügyvéd
Miculescu Romulus	
Kornel Milose	
Kornel Demeter	
Perin János	
Georg Orzu	
Berlogia Abris	kir.itélő táblabiró
Mocsonyi Antal	
Mocsonyi Zeno	
Mocsonyi Mihály	
Dr.Popoviciu János	ügyvédjelölt
Dr.Orbonás Károly	ügyvéd
Fruga József	pénzügyminiszteri számtiszt
Brancovits Miklós	
Gligorescu Ágoston	pénzügyminiszteri számvizsgáló
Dalia Antal	magánzó
Georgevits Simon	
Randucean Miklós	
Zaphiry György	
Davidovits Miklós	
Dogariu Tamás	itélő táblai kisegitő biró
Motu Miklós	
Rózsa Sándor	iparos
Cimponeriu Dénes	
Constantin Mihailescu	kereskedő
Axentie Balian	off.telegrafic.

73.

A vlachok 1890.márc.10-i kérvényére jött legfelsőbb

elhatározás

/1890.junius 15./

Budapest Főváros Tanácsa

A Vallás- és Közoktatásügyi m.kir.miniszter 26132 sz. Budapest Főváros közönségének.

Ő cs. és ap.ki. Felsége f.évi junius 4-én Bécsben kelt legfőbb elhatározásával engem legkegyelmesebben felhatalmazni méltóztatott, hogy a budapesti görögkeleti görög és macedon-oláh egyházközség román ajku tagjainak legfelsőbb kézjegyre méltotott 5./. alatt idezárt folyamodványát, amelyben hivatali elődöm 1888.évi május 30-án 20562 sz.alatt kelt leiratának hatályonkivüli helyezése mellett a nevezett egyházközségben az előbbi állapot visszaállitását kérik, elutasitólag intézzem el. Ezirányban legf.helyre tett előterjesztésében a legfőbb indokai a következők voltak: A folyamodók maguk is határozotten beismerik, hogy a nevezett egyházközség alapitásában a görögök mellett Macedóniából származó oláhok vettek részt. Azon állitásuk igazolására, hogy az egyházközségben a macedon-oláh és a román nemzetiség között kis különbség nem tétetett. - elmulasztották a folyamodók bebizonyitani azt, hogy a Budapesten lako görögkeleti románok összessége mint olyan az egyházközség intézésébe valaha tényleg befolyt volna, mig viszont azt, hogy az egyházközség alapitásában részt vett macedon-oláh nemzetiség tagjai közül az egyházközségben szavazati jog csak egynek is el nem ismertetett volna, folyamodók nem is állitják. Az egyházközséget alkotó két nemzetiség t.i. a görögök és macedon-oláhok közti teljes jogparitás azonban az egyházközségi közgyülés 1888.évi febr.6-án 5./.k.sz.a. hozott határozatával alterálva egyáltalán nem lett, mert a kérdéses határozat világosan kikötötte, hogy a második lelkészi állomásra görög lyturgiai nyelvü ugyan, de macedon-oláh származásu lelkész alkalmaztassék, ehhez képest a jogparitás elve ugy a két lelkész nemzetiségében, valamint az egyházközség elnevezésében,

az egyházközségi választmány összeállításában stb. ma is teljes kifejezésre jut. Minthogy pedig az 1868.évi 9.tc.9.§-a az egyházközség részére a teljes autonómiát biztositja, amelynek körébez a törvény világos szavai szerint a szertartási nyelv is tartozik, amidőn a panasz tárgyává tett közgyülési határozattal a szertartási nyelv ügyében intézkedett. Minthogy továbbá az egyházközség autonómiáját helyesen csakis a majoritásnak és minoritásnak elvéhez képest gyakorolhatja, autonóm jogának ilymódon történt gyakorlatában annyival inkább megvédendő volt, mert a görögök összessége mellett maguk az emlitett közgyülésen részt vett macedon-oláh tagok többsége is a panaszolt határozat mellett foglalt állást, mely ellen állami szempontból sem forgott fenn semmi észrevétel, a közgyülési kisebbség részére pedig netán vélt sérelmeinek orvoslására a törvény rendes utja ugyis fenntartatott.

Értesitse erről a küzönség mielőbb a folyamodókat felségkérvényük visszaadása mellett Kocsonyi Sándor kezeihez, a nevezett egyházközséget pedig tudomás végett székási Szcellárky György főgondnok kezeihez.

Budapestem,1890.jun.15. gr.Csáky s.k.

74.

A Görög és Macedon Oláh Hitközség tagjainak névsora és lakcime 1900. október 1-én.

EL

Lyka Emil lakik V.kerület Gizella tér 6.sz.
" Sándor " " " " "
" Miklós " " " " "
" István " " " " "
Haris Pál fő consul V." Deák Ferencz utcza 12.sz.
Takács Sándor V." József té 9.
Guda Döme IV." Sasa utcza 7.
Guda György " " " " "

Agoreszté Péter	IV.Régi posta u.1.
Agoreszté Miklós	" " " " "
Milos György	" " " " "
Szecellóry Mihály	" " " " "
Szecellóry György	" Zöldfa u.15.
Mocsonyi Sándor és többi	" " 6
Armenuly György	IV; Zöldfa u.11.
Bebes Vincze	IV.Só u.7.
Haris Dőme és Pál	IV. Uj Városház II.em.26.
Husztecz Lázár	VII.Király utcza 13.
Mercse János	VIII.Aggtelek u.5.
Economm György	VII.Rottenbiller utcza 6.
Agoreszté Tivadar	VIII.Eszterházy u.11.
Balassa Gyula	II.Toldi utcza 14.
Jovitza Sándor	Budán, Margit kürut 49.
Karácsonyi Sándor	Budán, Retek u.48.
Lyka György	IV.Ferencz rakpart 19.
Lyka Dőme	Rázmánd, Fejér megye.

Maleczky Miklós

75.

Az egyházközség tagjai 1924 - ben.

Szecellóry Pál: A budapesti Gerő udvar.Bp.1924. 22-231.

Agoreszté György	Malaky Tivadar
Armenuly János	Mauró Dőme
Bazdeka Szilárd	Milos György
Balassa Gyula	Oeconom Szilárd
Constantin Miklós	Szecellóry György
Dóra Szilárd	Szecellóry Pál
Haris János	Spiró György
Haris Sándor	Takáts Miklós
Kopeczky Dőme	Tomori Anasztás
Lyka Szilárd	Zicco Anasztás

76.

A budapesti Görög Alapitásu görög-keleti Magyar Egyházközség tagjainak névsora 1930-tól 1933-ig:

Agoreszté Tivadar VIII.Esterházy u.5.
Arnenuly György /megh.1930.IV.1./
Dr.Balassa Gusztáv,II. Fő utca 79 elnök
Csernovits György, Bank,Nógrád megye
Dóra Szilárd V.Vilmos császár ut 76.
Dóra Sándor Üllői ut megye
br.Duka Aladár III.Zsigmond utca 9.
id.Demeskyn István, VIII.Szent Domonkos-utca 18.
ifj.vitéz Demeskyn István " " " " jegyző
Glykais József Kispest Kunyady u.98.
Glykais Gyula " " "
Haris Sándor VIII.Üllői ut 3.
Joanovits Pál I.Attila u.51.
Jovitza György, II.Margit krt.41.
Kurucz Károly, Üllői ut 119.
Kurucz Kornél, Rákoszentmihály,Lajos u.60.
Juhász István VIII.Vas u.15/b.
Kyriák Gergely II.Fő u.4. pénztáros
Lyka Emil,Tatatóváros,Esterházy u.44.
Lyka Vilmos,Vörösmarty tér 6.
Lyka István,IV.Régiposta u.11.
Maleky Mihály /megh.1932.III.25./
Maleky György, IV.Petőfi tér 4.
Manno Leonidas IV. Ferenc József rkp.27.
Manno Miltiades IV.Váczi u.40.
Milos György, VIII.József krt.36.
Oeconomo György, VIII.Sándor u.30/a.
Rusopulos Rusos,VIII.Esterházy u.20.
Dr.Radonits Gyula,I.Horthy Miklós ut 52. templomgondnok
ifj.Sacellárry György, IV.Veress Pálné u.26.
ifj.Sacellárry György " " " "
Sacellárry Mihály /megh.1932.XII.16./
Sacellárry Pál, IV.Petőfi tér 4.

Sacellárу József, IV.Irányi u.l.sz.
Stankovics Szilárd, IV. Duna u.l.sz.

77.

1792-1805/6 között elhalt és a templom belsejében, ill.udvarán eltemetett görögök

Görög	irat	EL /Tialos Fülöp fordítása/
1792.	Ziuru Theodor Neum	
1794.	Dormuzis Rhizon	
	Kotusis Spiridion	
	Dera Jáncsi Merzari Konstantin, Jászberény	
	szentmártoni Baits Harisios neje, Márta	
1795.	Siulievszky Naum	
	Lemberg Anasztáz neje, Theonymphe	
	Vulpi György neje, Erzsébet, Ujvidék	
1796.	Argyri Mihály	
	Argyri Demeter leánya Zogha	
	Moscha Naum fia Mihály	
1798.	Laskaris Angellekis	
1799.	Vulpi Demeternő, Helena	
	Pita Konstantinnő, Mária	
	Laskaris Angellekis fia, Sándor	
	Vitalis Sergius leánya, Katarine	
	Vainas M.Konstantin	
	Panajott Athanáz	
	Daskalos János	
	Dormuzis Sándor leánya Helén	
1800.	Sarghanis Mentzosné Zsófia	
	nemes Nákó Kristóf	
	" Moscha Naum	

Vainas M.György

1801. Paschalis János leánya Katarina
Dotorusis Vretas
Syderis György
Livaderis András édesanyja Erzsébet
Ginas Anasztáz
Pelenga György
Terpku Demeter fia János
Bekellas Miklós fia Sándor
Zikko Anasztáz leánya Agrippina
Ikonomos Jánosné Katarina
Dotsu Ambroz leánya Anasztázia
Avliotis Györgyné Julianna
Tsaprazi Athanáz szappanyos

1802. Pelenga Athazázné Gerakina
Farekati Naumné Mária
Dukas Konstantinné Mária, Zimony
Bezuka Kostantinné Julianna
Avliotis Tr. György leánya Katarina
Gyna Ádám

1803. Brotanovics Anna, Jászapáti
Bezukas Konstantin
Kálló Th.Konstantin, Szentmárton,
Demetrius János /Floria,Makedonia/
Maurikius Miklós
Konstantin János, Fehérvár
Dotsu Ambrus leánya, Mária
Stojanovics Naum fia György
Darvaru K.István
hadzsi Balasopulos Miklós /Morea/
" János Anasztázné Erzsébet, Nagyszentmiklós
Terpku Tamás
Dormusis Sándor fia Rhizos
Serazles György leánya Anasztázia

1804. Ziuru Anasztáz
Terpku Demeter
Muroti J.Demeter
Arghyri Naum leánya Iréne
Muti Mária, Alexovits Konstantin anyja
Zikko Anasztáz leánya Mária
" Konstantinné Mária
Rajkovics Márk
Dotsu Ambrus leánya Zsófia
Ikonomulis György
Malengetza Anasztáz édesanyja Erzsébet

1805. Baráthi János fia Naum
Syderis Györgyné Katerina
Lazeros György fia József
Pelenga Dimantis fia Emanuel
Zikko Anasztáz fia Konstantin
Skarda János leánya Katarina
hadzsi Nikola Arzén
Lázár György leánya Anna
hadzsi Zlatkó Chrysaphis fia Konstantin
Avliotis P.János
Serazlis György leánya Anasztázia
Matzenka Konstantin

1806. Menoli Konstantin, Menoli K.János édesatyja

78.

Összeállítás a pesti görögök 1769. és 1770. évi összeírásaiból

Név	Magyarországra jött	kereskedés faja
Agora Demeter	1760	török áru
Alexander Kristóf	1755	dohány
Angeleky Leszkár	1746	török áru
Angeleky Demeter	1765	pálinkafőző /KV/
Argir Demeter	1765	bőr, török áru
Argir Mihály	1741	bőr, török áru
Astola Mihály	1763	vegyes-szőrme
Athanasy György	1744	" "
Beku/li/ János	1763	" - pipa
Boecsy Tódor	1755	török áru
Cincár Demeter	1756	vegyes-pipa
Christoph János	1765	" -török
Christoph András	1768	szőrme
Christoph György	1755	hajófuvatos
Christoph Konstantin	1762	török áru /KV/
Csoka János	1765	vegyes-pipa
Csoka Antal	1756	" -török
Csuka János	1762	vászon
Csonka Mihály	1768	—
Daskal Demeter János	1767	vegyes-gyapot
Demeter János	1754	" -török
Demeczky György	1758	szőrme
Diamandi Kristóf	1761	vegyes-török
Derra Tamás	1745	vászon
Dernay János	1770	dohány-szeleume
Filcso Anasztáz	1768	török áru /KV/
Gyila Ferenc	1768	—
Gyika János	1762	szőrme
Gussa György	1763	török áru
Gusso György	1763	török áru

Gyna Nászto	175o	török áru
Harison/Charsea/Demeter	1767	szatócs /KV/
Hadsi Demeter	1767	vegyes
Joann Sándor	177o	török áru /KV/
Katuscho/Kattos/Konst.	1767	vászon
Keraniko János	1766	vegyes-török
Kapnáry Miklós	1764	" -gyapot
Kapnáry György	1768	török áru
Keptenár Tamás	176o	bőr-török áru
Keptenár Nászto	1724	" "
Kosta Pál	175o	szatócs
Kopcsáry Demeter	1759	török áru
Konstantin János	1767	—
Kyrovics György	1756	marha
" "	1745	vegyes
" "	175o	török áru
" János	175o	marha
Kyrias János	1767	szőrme-bőr
Lásza Demeter	174o/1754	bőr-török áru
Lepora Nészto	1759	" "
Menoli Koszta	1765	szatócs /KV/
Menno Athanáz	175o	török áru
Malagoczy Sámuel	176o	szalonna
Moska Neum	1767	Gyöngyösön
Monaszterly Demeter	175o	vegyes
Micho Nászto	1767	bőr-török áru
" Busche	1769	" "
Nászto Konstantin	177o	pipa
" János	1752	nem működik
" György	1765	segéd/Visnye/
Nidelko Miklós	1763	török áru
Nesovics Miklós	—	
Penajot Koszta	1739	bőr-török áru
" János	177o	szőrme
" Hadzsi Konst.	1765	török áru
Papakoszta Athanáz	177o	vegyes
Pelenga Konst.György	1745	bőr-török áru

Pelenga Manoli Demján	1755	ap julnál. P.
" " Athenáz	1759	Konst. Györgynél
Philip Konstantin	1759	török áru
Pontika Miklós	1762	szőrme-dohány
" Mihály	1747	" -bőr
Poneta Koszta	1746	segéd/Argir/
Popovics Kristóf	1757	segéd
" Péter	1748	vegyes
" Mihály	175o	"
" Demeter	177o	Kőrösön
Priba Tódor	176o	török áru
" Demeter	1745	" "
" György	1755	bőr-török áru közös üzlet
Raly György	1748	török áru
Riga Miklós	176o	szőrme-sózott hal
Risto Stany	177o	törökáru
Ristodulí/Christodul/Tódor	1769	tejtök
Rosa Tamás	1762	vászon
Sacellary György	1768	vegyes-szőrme
" János Demeter	1765	szőrme/Lipcse
Sonte Georgi János	1769	vegyes-török
Szikona Leszkár	1764	bőr-zsir
Sterio Hadzsi Andria	1768	vegyes-gyapot
Szega János	1745	török áru
Szider György	1745	" "
" Márton	1741	vegyes
" Mihály	1741	"
Stámadi Demeter	1746	"
Stamulli Konstantin	1765	pálinkafőző /KV/
Slevoje György	175o	török áru
Terguczsiga Kristóf	1762	Losoncon
Terpko Demeter Hadzsi	177o	vegyes-török
Thoma Demeter	1764	szőrme
Tódor Simon	1767	török áru
" János	177o	" "
Tullio Demeter	1768	" "

Vasilly György	1746	török áru
Vismye Nászto	1751	" "
Zaffir Miklós	1767	spediteur
Zigune János	1765	pipa
Zsuppán János	1769	Lengyelországban
Leuzkár Ádám	1750	török áru

Ideiglenesen Pesten tartózkodnak:

Ádam György	1768	Lengyelországban
Kosta Ádám	1768	"
Manolovics Harisse	1761	csongrádi kereskedő
Popovics János	1768	izsai kereskedő
" Márk	1768	" "
Szuru Tódor	1767	Lengyelországban
Rus Demeter	1767	losonci kereskedő
Stankovics Kristóf	1750	Tokaj
Ádám János	1760	Ofen

79.

Összeírás a Pesten hűségeskiit tevőkről

Juramentum Fidelitatis:

Év	Név	Mióta él Pesten
Pest: 1769	Joannes Csuka	32 éve
177o	Demetrius Popovics, Nagykőrös	3o "
1773	Georgius Pelenka coelebs	-
	Naum Stojan	12 "
	Thomas Vasilovics	3o "
	Demetrius Pelenka	22 "
	Georgius Szatyellari coelebs	17 "
	Thomas Keptenar uxoratus	-
	Constantinus Philip "	-
1774	" Manoli	17 "
	" Moska	-
	Joannes Sztenkovits	37 "
	Anton Argier	25 "
	Christpphorus Demeter	23 "
1775	Thomas Petrovics	22 "
	Christophorus Radvojevics	18 "
	Georgius Nassto	1o "
	" Anton	22 "
1777	Thomas Rosa	3o "
	" Terpkoff	9 "
1779	Demetrius Turovics	3o "
	Deocharus Akogla	13 "
176o	Constantinus Ruzich Szatyellari	16 "
	Naum Anastas Varda	23 "
	Demetrius Fiscovics	16 "
1781	Constantinus Pometha	17 "
	Franciscus alias Vretto Pometha	11 "
	Demeter Hadsay	15 "
1782	Naum Bojoczy	1o "
	Anastasius Demetrovics 6 év Nagyszeben, 5	8 év Soroksár, Pest

	Joannes Perénczy		16 éve
	" Priba		1o "
1783	Constantinus Macsinko		14 "
1784	Georgius Schulii		14 "
	Sterio alias Stephanus Demeter		2 "
	Naum Zembovicz		19 "
1785	Philippus Stojkovics		1o "
1786	Thomas Zaffiry		19 "
	Theocarus Panajoth		11 "
	Georgius Nicola		16 "
	Simon Marton		17 "
	Anton Manolovics		6 "
1787	Demetrius Terpko		1o "
	Anastasius Demeter		17 "
	Michael Bozda		55 "
1788	Christophorus Apostol		11 "
1792	Michael Koigy coelebs		14 "
	Christophorus Monasterli coelebs		8 "
	Leontius Demetrius Lakatar		23 "
18oo	Theophilus Christophorus Gyerikoli coelebs		3 éve
	Margaretz Georgyevics Kseduly coelebs		1o éve
18o3	Naum Demetrovics		1o éve
18o4	Joannes Demeter Bomba		—
18o5	Anastasius Trandaphil		—
	Stojan Georg coelebs		5 1/2 éve
18o7	Georgius Joannes Nemese		22 éve
1779	Nicolaus Milio uxoratus		23 "
1797	Judius David Soltier		8 "
1773	Thomas Dera uxoratus		4o "
	Nasto Keptenar		5o "
Semlin Post 1774	Nasto Michael		14 "
	Joannes Bachul		12 "
	Michael Pondika		27 "
	Mathisz Manoilli uxoratus		41 "
	Demetrius Lisza		2o "
	Paulus Koszta		3o "
	Georgius Szider		25 "
	" Gusza		3o "

	Anton Jenkovics		24 éve
	Joannes Sago		5 "
	Michael Kozma		28 "
	Anastasius Penajoth		18 "
	Georgius Platon		11 "
	Constantinus Katus		40 "
	Demetrius Zinzar		20 "
	Joannes Adam	uxoratus	22 "
	Nicolaus Riga	coelebs	36 "
	Michael Argier		32 "
	Joannes Demeter		26 "
1775	Nicolaus Kapmari		10 "
	" Petrovics		15 "
	Georgius Kapmary		20 "
	Kyrie Hadsy		3 "
	Argirius Zigory	coelebs	17 "
	Naum Soffrony		3 "
	Elias Petrovics		in infantia
	Joannes Turnaj		25 éve
1776	Sztamo Malageczi	coelebs	18 "
1777	Emanuel Dusa alias Gutto		15 "
	Georgius Agorasto	uxoratus	—
	Christophorus Sztojanovics		12 "
	Nicolaus Jovanovics		12 "
1781	Christophorus György		9 "
	Demetrius Bezuka		30 "
	Theodorus Zsuru		12 "
	Lucas Nicola		10 "
1784	Pepe Kuriez Szaklian	uxoratus	—
	Demetrius Tullio		42 "
	Athanasius Pelenka		25 "
1786	Constantinus Georgevics		12 "
	Panajot Vulku		20 "
	Stephanus Kalunsy		1 "
1788	Joann Papasterly		7 "
1792	Georgius Sterju Kocsu		22 "

	Margarigy Skarlat	24 éve
	Anastasius Panajot Lember	24 "
1793	Joannes Demetrius Kecsován	28 "
	" Papacosta Roonom	1o "
	Judius David Zievi uxoratus	—
	Riso Dormussy	11 "
	Alexander Riso Dormussy coelebs	11 "
	Christophorus " "	11 "
	Naum Dexre cum patre suo in pueritis	
	Demetrius Kefala	22 "
1794	Constantinus Mergerith	11 "
	Theodor Hadsi Simon	8 "
	Demetrius Coaga	2b "
1794	Stephan Ziszi	1o "
	Alexander Constantin Seskleot	—
	Nicolaus Dely uxoratus	9 "
1797	Joannes Panajot	6 "
	Christophorus Koszta	2 "
1798	Nicolaus Maurico	2o "

80.

Pest görög kereskedői
1803 - 1852 közt

N é v	Melyik évben
Adamovszky Tamás	1827
Angeleky Leszkar	1803
" Demeter	1815
Argir Demeter	1803-05, 1815
" Naum és Konstantin	1827-39-44-45
Argenti Mihály	1803-05
Agora Konstantin /1815: Gebr.Agora/	1803-05-15
Alexovics	1815
Avliot Panajot	1815
Armeruli /Ermenul/ György	1815
" János	1839-44-46
Agorasto György	1815,1827
" Sándor	1827
" Péter	1844,1852
Babunya Miklós	1837
" Konstantin	1836-44-46-48
Baratí János	1815
Basily Demeter	1827
Bekele Miklós	1803-05
" Antal	1815-27
Blana Illés	1803-05-27-32-46-48-52
/1839-től: Blana és Dona/	
Bura Demeter	1815
Behovszky Konstantin	1815-27
Bujukly Naum	1827
Bucsu Basil	1827-32-37-39-46-48-52
Calopher Stantso Nedo	1815
Christo György	1827
Constantin Mihály	1827
" Miklós	1827
" Emanuel	1827
Csaiko Constantin	1844-48
/1848: C.Csaiko u.Co.= Macso/	
Csuka János	1827
Cziko István	1827,1844-45
" György Cziko Demeter és fiai: 1839-44-45	1827
" János	1827
Derra Naum	1803-05,1827-32-37-39-46
Demeter Josn	1803-05
Demeter Emanuel	1815-27
Demetrovics Pál	1815
" Miklós	1827
" János	1827
Deme/trovics/ Erasmus	1815-27
Derali Péter	1827
Deschaly István	1844
" Saphir	1852

Despotopulo Constantin	1827
Difomlon Constantin	1815
Diamandy Pál /és Tsa/	1803-05
Diamandi Csecsepa	1803,1815
Dosgoglu János György	1815
Dormusy Rizo /és fiai/	1815
" Sándor és Rizo	1827
Docsa Mihály	1827
Dona Demeter /1837:Elena és D./	1852
Driska János	1848
Duntsa Demeter	1815-27-32-37-39-46-48-52
" Antal	1837, 1844,1848-52
Fardy: Nacso u.Fardy	1815
Flitso Sándor	1844,1848-42
/1848-52: Flicso Brüder/	
Foca Theodor	1815
Getso Kyrio /Getso u.Co./	1827
" Theodor	1839,1846
Grabovszky Athanas	1815-27-32-37-39-46
" Const.	1815-27-32-37-39-46-48-52
Guda	1815-27,1839-46,1852
/1815:Gebr.Guda,	
1839,1846: Guda Georg u.Simon/	
Gyika Emanuel	1815
Gyon Naum	1815
Gyra Antal	1815
" Konstantin Adam	1815-27
Hatsitspas Theodor	1815
Hatsy Nikolaus	1827
" Sara	1827
" Johann	1827
Hariach György	1852
Isailovics Moses	1827
Ilics Demeter	1844,1852
Jappa Theocar	1803-05-15
Jericola Theodor	1815
Josnovics András	1815,1832-37,39,1846
/1832-től: J.András özvegye/	
Josnovics Demeter	1827,1832-35
Josnovics Miklós és Pál	1827
" Daniil	1803-05
" György	1815
Josnovics Péter	1827-32-37-39-46-48
" István	1815
" " Lázár	1832-37,1844-46
" Mihály	1815-27-32-37-39-46
" János	1835-39-42-46-48-52
/1815: Zograf és Josnovics,	
1837-52: Josnovics Mihály és Fia/	
Karadsa Theodor	1832-37-39-44-46
/1844-46: Karatsa u.Seehak/	
Keptenár Athanas	1815
Kozmanovics János	1815
" György	1815-27

Kocmzy Konstantin /1815: u.Co/	1815-27
Koiscber Antal	1835-37
Kotsu Demeter	1835-37
Koda György	1839.1846
Kozma Basil	1844.1848-52
/1844: B.K.C.Terpko Mfg./	
Lokare Harits	1815
Lepora Anastes	1803-05
" Sándor	1815-27
Lázár György	1815-27
" Alexander	1815
Laczkovics Miklós	1827.1839-46
/1827/ Laczkovics u.Co./	
Laczkovics Sándor	1852
Likofszky Constantin	1827
Lyka Anastes Demeter	1832-37-39-46-48-52
" Pál András	1848-52
Manoli Konstantin	1803-05-15
Metschinka Konstantin	1803-05.1827-32-37-1839.1846
" Chr.	1827
Macso Georg	1839.1844-46.52
/1815: Macso u.Fardy.	
1827: " u.Mosiko	
1844: " u.Manno/	
Macso Demeter	1848
/Fa.Csoiko Constantin u.Co./	
Malekics Nikolaus	1815
Malokets Ersms	1827
Maletsky/Maletsko/ Anestes	1839.44-46.52
Manno István	1844.1848-52
/Fa.Macso u.Manno/	
Mandry Dániel	1848-52
Mirosevlovics Milos	1839-44-46
Miskovics Lázár	1815
Mikritas Ignác	1827
Mosiko /Fa.Matso u.Mosiko/	1827
Moska Mihály	1803-05
Monasterli Elias	1815
" Anna	1827
Monirovics György	1844-46.1852
Muraty Fanejot	1815-27
/1815: Gebr.Muraty/	
Muraty János	1846
Mutso Naum	1827
" András	1846-48-52
Mutovszky Tódor	1839-44-46-48-52
/1844-től:Mutovszky u.Schaguna/	
Nenovics Simon	1805
Nicola Pál	1815
" János	1827
Nikolics Simon	1827

Papadopulo György	1815
Pakatzi	1815
Paschgall György	1815
Papazo Christian	1815
Panajot Kozma	1815
" Konstantin	1815
Papekoszta János /Oeconom/	1803-05,15-27-32-37-39,1846
Pantazy Joh.S. /1844:Szekujes u.Pantazy/	1844,1848-52
Pedropol János	1815
Pelenga Anastas	1803-05
" Georg /1803-05: u.Co./	1803-05-15
Petrovics N.Stojan	1815-27,1839,46,52
Pometa Naum	1803
" Konstantin	1803-05
Popovics Márk	1815
" Demeter	1815
" Mihály	1827
" Tódor	1827
" Jordán	1827
" Pál /1835-37:Fa.Joh.Jordan Popovics/	1835-37,1848-52
Puffka Mihály	1803-05
Pulyus Mihály /1815: Pullio/	1803-05-15
Pulevics Athanas	1815
Raly György	1803-05
" Konstantin	1815
" Csocsopa	1827
Rajkovics János	1815
" Lázár	1852
Risto Miklós	1815
Riga Constantin	1827
" Dionis /Diamant/	1839-46-48
Rosa /v.Rosa u.Co./	1827
Szlawky Const.Georg	1805-15
Sacellary Demeter /1827:S.u.Co.,1832-tól: Gebr.S./	1815-27-32-37-39-46
Sacellary Ignác /1848:Fa.J.G.Sacellary/	1848-52
Szarally Anastas	1827,1844
Sissi Sterio	1803-05-15
" Dominik	1827
" Georg	1827
" Sotiri	1827
Sina Simon Georg	1839, 1846
Spiro Cornelius	1837-39,1846
Schaguna Vreta /Fa.Mutovszky u.Schaguna/	1844,1848-52
Sul.jowsky György	1803-05
Skutary Athanas /1844-től: S.S.Erben/	1827-32-37-39-46
Stankovics Ignác	1803-05-15-27
" Konst. /1815-27:St.Ignaz u.Konst.,1832-35: C.Ignaz Stankovics/	1815-27-32-35

Stenkovics György	1815-27-39-46
" János	1848
" Sándor	1844,1852
Stojanovics István	1803-05
" Naum /1827:Erben/	1803-05,27
" Miklós	1827-32-37-39
Stojan György	1827
Stavro Anastas	1827
Stoikovics	1815
Stella Péter és Dániel	1815
Szekujas Const.Dem. /Fa.:Szekujas u.Pantazy/	1839-46
Takiatzy Constantin	1815
Takácsy György	1827-32-37-39-46
" István Brüder T.	1848-52
" János	
Tertzi János	1803-05
Tergatsiga István	1827
Theodorovics Márk	1815
" Konstantin	1827
Terpko H.Demeter	1803-05
" Konstantin	1815-27-32-37-39-46
/1832-tól:v.Vrányi K.,Fa.C.Terpko/	
Tiro Demeter	1827
Trendafil György	1815
" Anastas	1827
" Mihály	1827
Tscheprazy Uwe	1803-05
Tullio János	1815
Tinkovics Demeter	1827-32-39-46-48-52
v.Vrányi Argir	1827
Vitaly István	1803-05-1815
Vulpe Demeter	1803-05-15
Zenzafil András	1827
" Mihály	1827-32-37-39-46
Zlatko Demeter	1827
Zaffir Athanas	1815
Zephir Theocar	1852
Zephiry Gábor	1852
Zichory Constantin	1815
Zograph Miklós /1832-46: Z.M.Uwe,1844-46: Z.Ignaz/	1805-1827-32-46
Zograph Ignaz	1844-46
" Athanas	1815
/Fa.Zograph u.Joanovics/	
Zegref György	1815-27,1844

VII.

KÉPEK

KÉPEK JEGYZÉKE

1. Latin nyelvü igazolás a hitségeskii letételéről
2. Zavirasz fivérek adatai a török kereskedők összeirásában
3. Alexiosz Pondika 1788. máj.1-i felajánlása a templom építésére
4. a/ Dionisziosz Popovics /Papajannuszisz/ budai szerb püspök portréja a Szentendrei Püspöki Levéltárban
   b/ Dionisziosz Popovics aláirása
5. Popovics püspök kézirása
6. A pesti görög egyház által 1791-ben készitett németszeti szentkép
7. Jung Józsefnek, a templom épitőjének kézirása
8. Kriptók épitésének Jung által készitett terve
9. Anton Kuchelmeister bécsi festő nyugtája
10. A görögök felajánlási ive a franciák elleni háború céljaira
11. Az egyházközség 18o2.nov.9-i alapitólevele
12. A mártir Joannes Karatzesz nyugtája
13. Részlet a Charisziosz Szecellion parókus elmozditását kérők aláirási ivéből
14. A templom királyi ajtója az ominózus galambokkal
15. 18o9.jan.1-i gyüjtőiv a külön görög iskola létesitésére
16. Lakatarisz Demeter pesti görög festő képe Ipszilanti Sándorról
17. Elismervény-ürlap az 1826.évi házépitéshez kölcsönvett összegről
18. Az új épület 184o.évi épitésére inditott gyüjtést tartalmazó irat első oldala

19. Elismervény az 1840. évi gyüjtés alkalmával felajánlott összegről
20. Hild József épitész nyugtája
21. Értesités az egyházközség címének megváltoztatásáról 1888-ban
22. Közgyülési meghivó 1816-ból
23. A templom alaprajza 1803-ból /Dégen Jakab mérnök munkája/
24. A Görög-udva alaprajza
25. A templom és környéke a XIX. szd. elején
26. Részlet az ikonosztázból
27. Részlet az ikonosztázból
28. Részlet az ikonosztázból
29. Jankovics faszobrász nyugtája
30. Ikon az ikonosztázon
31. Ikon az ikonosztázon
32. A Galamb utcai saroképület kivülről
33. A Galamb utcai épület belülről
34. Az uj épület a templommal a XIX.szd. közepe tájén
35. A templom jelenlegi állapota
36. Jegyzőkönyv 1803-ból
37. Polizoisz Kondosz tanitó nyugtája
38. Popovics Ráfael tanár nyugtája
39. Elismervény az iskolai felvételről
40. Demetrios Kirianisz kántor kézirása
41. Görög kereskedelmi utvonalak á XVIII.-XIX. szd-ban
42. Török útlevél
43. a/ b/ c/ Magyar útlevelek

44. Görög kereskedő Sanitäts-Ebédje

45. Kereskedőtársak szerződése

46. Török levél boritéka

47. A leggyakrabban használatos váltóformula

48. Nicolaus Manuil mesterlevele 1789-ből

Nos N. Consul, Judex, caterique

Jurati Senatores, Totus denique Magistratus, Libera ac Regia Civitatis Pestiensis. Damus pro Memoria: Quod cum Hoc Die Nono Datarum Presentium in Domo Nostra Curiali pro pertractandis, ac concludendis Regiam hanc Civitatem tangentibus, Domui publici incrementum ac Privatorum Gremialium utile, atque comodum concipientibus rebus, et Negotiis conflux issemus, ac una fuissemus Constituti: Coram Nobis Nicolaus Riga Ottomanicus hucdum Subditus Natale Solum Turcico Dominatui Subjectum, Ante 30 et quod excedit Annos relinquens, et ab eo inde tempore in Ditionibus Cæsareo Regiis Augustæ Domui Austriacæ Subjectis, morandi etiam hoc Inclyto Hungariæ Regno Actu Autem in Regia Civitate hujus Gremio comorans in Catholica Actu cultum exercens, se animum ad Turcica Jurisdictioni renunciendum et Amplectendam hujusmodi Cæo Regiam Subditelam sero adjecisse declarando in Conformitate Benigna Resolutionis Reæ eatenus emanata, ejurata primum Ritu solemni Turcica Subditela super homagio et perenni fidelitate erga modo Gloriose regnantem Suam Majestatem Cæsareo Regiam Hungariæ, et eidem annexarum Ditionibus Regnis ejusdemq Successores ac ipsam Sacram Regni Hungariæ Coronam Sanctum, rej item, et Consuetudines ejusdem Regni; integra fide servandi, super denique non fovenda in posterum cum Turcis Subditis ulla Vestris, et Comercij Societate publica in facie Confessus Nostri Corporale præstiterit Juramentum atq ad sanctam et Inviolatam Juris observationem se et nepotes Successores suos in perpetuum obligaverit. Super cujusmodi fidelitatis Juramenti depositione Testes Nostri eidem jam homagiato hujati Cæsareq Reo Subdito suo Authentico Civitatis hujusce sigillo extradandas esse duximus Literas Testimoniales. Datum e Sessione Nostra Magistratuali in præfata Libera Regia Civitate Pestiensi Curia Nostra Prætoria Die 14ta Mensis Decembris Anno Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Quarto Celebrata.

Nomen Avas, Natio, Religio, et Conditio, Patria, et Persona detegitur.		Domicilia Naturalia et Habitationis &c. eius in Romano Imperio	Tempus et Locus Ingressus in Cæsaream Regiam Hæreditarias Ditiones; Item Abdicationale Testimonium per Portam, vel ejus Gubernatorem, et Confirmatorium Regium clasgitum, una cum Schedâ Juramenti, et Salvi Conductus ad Aulam Judicis.
Realium Romanorum.	Porro Romanæ subditorum; Christianos, vel Judæorum.		
—	Zabira Sexagenarius Annorum 32. Graecus, non unitus Ritûs, Celebs magnum Capillos, et Imberbis subtilis Faciei. Staturæ mediocris.	Natus in Macedonia Civitate Saser... va.	Ingressus est Cæsaream Regiam Anno Stilo Vetus Annos 18. ad Zemlinium; Litteras Abdicationis Testimoniales Passales secum, et Juramenti Schedam perdidit.
—	Zabira Georgius Annorum 53. Graecus non unitus Ritûs; Celebs, densissimi, et Teminosis Juniores; Habet Subtilem, et Macilentam Faciem, magnos Capillos, Oculos, et Supercilia, Breves Glaucei Coloris Mystaces, Capillos, quos habet longiores, Genu Lignum involutos.	Vo	Primum quidem ante Annos 18. prope Zemlinium in Hungariam egressus, Litteras ejus temporis perdidit, quia nihilominus mox ea Vienna proximè ante Annos 4. in Hungariam rursus ad eundem fert, proxime Passales quoque accepit.

Dierum transeundas, et quia via erit calida.	Locus et Habitatio, ab in Ofanabilgij Hæreditatis Patrimonialis Commorans?	Quæ jus Exercendus et Species Mercium	Testimonium Abdicationale.	Clasgiorum Petitum a suis Confœderatis nullis Jurisdictionibus.	Summarum Publicum Cæsaræo-Regio de Exportat. Libri Obligationale Testimonium ab eodem accepta &c.	Summa Restans.
—	Degit Acem Minor cum ante Possessione Szabad=Ság.	Proprer Mercaturam cum Zeh et Fabrica Cæsareo=Regia habitis Localia Quoq. Communia Arenda Beneficia in Arenda exercet.	Clausione Deputatum Litteras Abdicationales ad tam suos Regiminis Arcanos ignorata.	Omnibus Passualibus Clasgiorum Novarum nescient.	Ad homagiale Fidelitatis Juramentum adjurandum quidem Est, animosa nihilominus Abdicationis Testimonialis Desiderii non Potens.	Ib.
—	Degit in Possessione Hungaricæ Millos Dicti Annorum cum ante Clausa.	Habet Merces et Fabrica Cæsareo=Regia.	Sequidem Litteras Abdicationis ab eodem Accepta bibit, Jam pus et Spiranis ignorans ad.	Passualis quoq. ab eodem Acceptis, Clasgiorum nequivit, ac Ideo, nec Novarum Clasgiorum Seiri Potuit.	Ad Festa homagiale Fidelitatis Juramentum Cæsareo=Regiorum Subditorum admittens, eadem occasione tam Litteras Abdicationales, quam Passales ab eodem Acceptas.	

Super Cujus modi per Vos tabulas peracta Conscriptionis Seriem Præsentem faciens humillimam Vris Districtibus Relationem Oberny 3te Octobris 778. L.S. Michael Horvath Dr. Districtus Thurocz Comitatus Capitaneus m.p. L.S. Gabriel Mikolowsky Fiscalis Districtualis Thurocziensis m.p.

Pollatæ per me Fiscalem Districtuum Thurocziensium &c.
Emanuel Ord. Norbertinum
Franciscum Pindek m.p.

2

Ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν γεγραμμένος ὁμολογῶ διὰ τῦ παρόντος μυ, ὅτι εἰμὲν ἤθελε δωθῇ παρὰ τῦ κραταιωτάτυ, κ ἐπιεικεςάτυ ἡμῶν βασιλέως, ἡμῖν τοῖς ἐντεῦθα ἐν Πέςᾳ εὑρισκομένοις ῥωμαίοις τε ὁμῦ, κ βλάχιος ἡ ἄδεια, διὰ νὰ ἀνεγείρωμεν ἐκ θεμελίων Ἐκκλησίαν Γραικοβλαχικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ὑμνεῖται ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐμετέρᾳ διαλέκῳ, διὰ τὴν οἰκοδομὴν αὐτῆς ἀφιερώνω κ δίδω αὐτοπροαιρέτως κ οἰκείᾳ θελήσει, ἄνευ Βίας τινὸς κ ξενοχωρίας, ἐκ τῆς παρὰ τῦ παναγάθυ Θεῦ δοθεί-σησμοι, κ διὰ τῶν ἱδρώτωνμυ ἀποκτηθείσης περιυσίας fl. 150 λέγω φιορίνια τὰ ὁποῖα ὑπόσχομαι εὐθὺς ὁπῦ ἤθελεν ἀρχίσῃ ἡ οἰκοδομὴτῆς εἰρημένης Ἐκκλησίας, ἡ κ πρὸ τῆς οἰκοδομῆς, ἐὰν ἤθελεν τὸ ἀπαιτήσῃ ἡχρεία, ἐν ὁποίῳ δήποτε καιρῷ, νὰ τὰ βάιω κάτω, χωρὶς τινὸς προφάσεως ἀντιλογίας κ ἀναβολῆς καιρῦ, ὅθεν διὰ περισσοτέραν βεβαίωσιν τὸ ἀληθὲς κ ἀσφάλειαν τῆς αὐτοπροαιρέτυ ὑποσχέσεως, δίδω τὸ παρόνμυ ἐννυπόγραφον εἰς χεῖρας τῶν ἐπὶ τούτῳ κοινῇ γνώμῃ κ ὁμοφώνως ἐκλεχθέντων κ διορθέντων ἐπιτρόπων· ὅπως εἴη εἰς ἔνδειξιν.

Πέςᾳ /= Μαΐυ 1788.

4.

Dionysius Popovich mpria
Ofner Leinwath.

Κβίθον

Ἔλαβα τὴν Κονβεντζίαν παρὰ τῶν ἐπιρόστων τῆς ἐκκλησίας τῶν ῥωμαίων καὶ βλάχων ἐν πέτᾳ, τοῦ 1795: ἔθος δὲ ὁλωρία βασιλικὰ δώδεκα, ἤθοι f:54: καὶ ἔτω δ' παρὸν ἐς ἔνδοξιν:. ὠκούδιμ:

Ἐν Βουδιμίτῳ Δ. Νοεύ[illegible] 1795: Δεκεμβρίου 31:

5.

Ἡ παροῦσα εἰκὼν τῆς κοιμήσεως, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐχαλκοχαράχθη δαπάνῃ τῆς, ἐν Πέσῃ τῶν Γραικῶντε κ᾽ Βλάχων ἀδελφότητος, ἵνα δίδωται τοῖς ἐυσεβέσι Χρισμανοῖς χάριν εὐλογίας τῆς παρὰ τῆς Θεομήτορος.
Ἐν Πέσᾳ. 23 Δεκεμβρίῳ 1791.

Quitung

Per 700 fl — x : Sage Siebenhundert Rg: gulden die ich Endes gefertigter a Conto dem Griechischen Kirchen Bau in Pest, und dazigen Cassa Empfangen habe. Pest den 12ten April 797

Id est 700 fl —

Joseph Jung
Bau Meister.

7.

Plan

seiner Hohen Fürstlichen Durchl.
Mit welchem der Hof, dann angebauten
Garten Gründen, die auf zu Fürstlich zu
verfassung Genehmigten

Fürstlich Thurn und Taxis'sches Hof Gebäude

21. Fenster

Fürstlich Thurn und Taxis'sches Hof Gebäude.

21 Fenster

Die Fürstl. Hof und die Donau.

Die Einfahrts Mauer

Schuh

Quittung

Über vier Hundert drey und dreyßig Gulden zwanzig
Kreuzer, welche Sie Endes gefertigter von Herrn
Constantin v Matzinka von ersten Martij bis
letzten December 1804 im hierseitigen Raten
empfangen haben, bezeugt mit meiner Unterschrift
Prag Am 31 December 1804.

Ites 833 fl 20 kr.

Ludovica Weißenwolf
Päpstl Königl Academie Maler

Da die im Königreiche Hungarn, und den dazu gehörigen Staaten sich befindenden griechisch-Macedonisch-Wallachische Nation aus wahrem patriotischen Eifer, und Ergebenheit gegen Sr. Kaiserl. Königl. Apostolischen Majestät sich freywillig anerbothen hat, zum Behuf der Kösten des dermaligen französischen Krieges ein aus 1000 Mann bestehendes Korps, jeden a 100 fl. gerechnet, von ihren eigenen, wenigstens auf ein Jahr, bis zum Ende dieses Krieges zu unterhalten;

So hat zu diesem Ende

mit fl. kr. heut zu Ende gesetzten Dato baar, und richtig abgeführet, worüber die Quittirung anmit beschiehet.

Pr. Königl. Hungarischen
General Kameral Hof-Zahl.
Amt. Ofen den

5043
Δ. Μ. Κ 907

Διά τῶν παρόντων γραμμάτων βεβαιοῦμεν ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι καὶ ὅλη ἡ κοινότης
ἡμῶν ὅτι ἐν τῷ ἔτει χριστιανικῷ, καὶ βλάχικα Μακεδονίτικα, ὁ ἅγιος ἡμῶν ὁ θεοφόρος πατὴρ
καὶ ὁμολογητὴς Γρηγόριος ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἐφάνη
σήμερον εἰς ὕπνους τοῦ ἐκλεκτοῦ ἡμῶν ἀδελφοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτρόπου
τῆς ἁγίας ταύτης μονῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ ἐκείνου ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ
καὶ ἐν ἀγάπῃ, καὶ ἐκεῖνος ἐπῆρε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκράτησε
εἰς τὰς ἀγκάλας του καὶ τὸν ἐπῆρε μὲ τὴν ψυχήν του καὶ τὸν ἐπῆγε εἰς τὸν
παράδεισον καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τὸν ἐστεφάνωσε
μὲ τὸν στέφανον τῆς ἁγιωσύνης του καὶ τὸν ἐκάμε ἀρχιερέα καὶ ἐπίσκοπον
τῆς ἁγίας ταύτης μονῆς τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε
τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε
τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον
τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου
Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν
ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου
καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε
τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε
καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ
ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν
καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε
εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν
τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον
καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου
Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου
καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε
καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ
ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε
τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν
ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος
ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν
λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ
τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ
ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν
καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε
εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν
ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε
τὸν ἅγιον καὶ τὸν ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον
τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ ἐκεῖνος ἐκάθησε καὶ ἔκαμε τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου
Βασιλείου καὶ ἔκαμε τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ ἐκοινώνησε τὸν ἅγιον καὶ τὸν
ἐφίλησε καὶ τὸν ἐκάλεσε καὶ τὸν ἐκάθισε εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἁγίου Βασιλείου
καὶ

Ἤγουν ὁ καπετὰν Θεληόπουλος μὲ ὅλους τοὺς ἐδικούς του ἐκατοικεροῦσι ἕνα χωρίον, καὶ ἕνα Βλάχον Μακεδόνα, διὰ νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ γράψουν ἀμφοτέρων τῶν γενῶν, ἐδιάλεξαν καὶ ἔβαλαν καὶ ἀπὸ τοὺς δύω. καὶ οἱ ἕνα καὶ οἱ ἄλλοι, ὁποὺ ἐγράφησαν ἀπάνω, ἐκαλοῦνται ἀγαθιμένοι, ὅτι μὰ χωρὶς ἀπὸ τοὺς δύω νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ γένουν χωρὶς τὴν θέλησίν τους.

Ὅθεν ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω ἀγαθιμένους ἐγράφη ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἔγραψεν τὸ δόσιμον τοῦ ἀπαράγγελτου αὐτοῦ γράμματος μὲ θέλησιν κοινὴν τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, καὶ παραλὴ ἔκαμεν τὸν γενὸν τοῦ καὶ ἀπὸ αὐτοὺς.

1802: Νοεμβρίου 9: ἡμέρᾳ.

Δημήτριος Ἀγγέλου —
Νικόλαος Θεοδώρου —
Γεώργιος Καλογιάννη
Χ: Δ: Τσολάκης
Μῆτρος Θεοδώρου
Νικόλαος Ἰωάννου
Δημος Θανάση
Σταῦρος Θεοδ:
Γεώργιος Σπυρόπουλος
Γεώργιος Θεοδώρου
Σάββας Μήτρου
Κωνσταντῖνος Ἀθ: Θεοδ:
Ἀναστάσιος Καλογιάννου
Ἀναστασ: Ν: Θεοδ:
Νικόλας Μήτρου
Δημητρίου χαλίφα
Γεώργιος Ἰωάν: Θεοδ:
Θεόδωρος Ἀναστασίου
Μπουσιάνης Ἰωάννης
Κωνσταντῖνος Ν: Θεοδ:
Ἰωάννης Θεόδωρος Ἀναστασίου

Κοσμᾶς Παναγιώτου
Ἰωάννης Χρ: Θεοδ:

Ἰωάννης Θανάση
Νικόλ: Μπουσιάνης
Βασίλειος Νικολάου
Ἀγγελῆς Γεώργ: Θεοδ:
Χατζοδήμος Κων: Δαμιανοῦ
Δημήτριος Γεωργίου Θεοδώρου
Παναγιώτης Σταυρόπουλος
Χρῆστος Σταύρου
Ἰωάννης Γεωργίου Θεοδώρου
Βασίλειος Ἀναστασίου
Ἰωάννης Σταύρου
Ζαχαρίας Θεοδ:
Σταῦρος Θεοδώρου
Γεώργιος Θεοδώρου ἀπὸ Θεοδ:

11/2.

Κβῆτα ἤτοι ὑπόγραμμα

Ἔλαβα παρὰ τοῦ τιμιωτάτου κυρίου Νικολάου σικέλα ἐπιτρόπου τῆς Καπέλας. ἕνα φερτάλι ἀπὸ τὴν πληρωμένην τῆς συμφωνίας λέγω μῆνες τρῆς ὀκτόμβριον, νοέμβριον, καὶ δεκέμβριον πενίντα φιορίνια λέγω 50 / ἔτως δηλοποιῶ
1797 δεκεμβρίου τέλη.
Ἰωάννης. Καραστᾶς.

12.

Die ganze Griechisch-Wallachische Gemeinde alda. und zwar

Δημήτρηος ἀρχίρη
Constantin Manoly
Kirchen vorsteher.

Georg Schulliowsky
Kirch vorsteher

Samuel Stamkovits
Nicolaus Bekelly
Schul vervalter.

Cosma Panajot
Johan Papaconst. oeconom
Spital verwalter

Constantin Argiry
Mihali Sofrona

Theocher Jappass
Wreto Keptenary

Naum Argyry
Δημήτρηος βύλτι
Naum Const. Zembovits

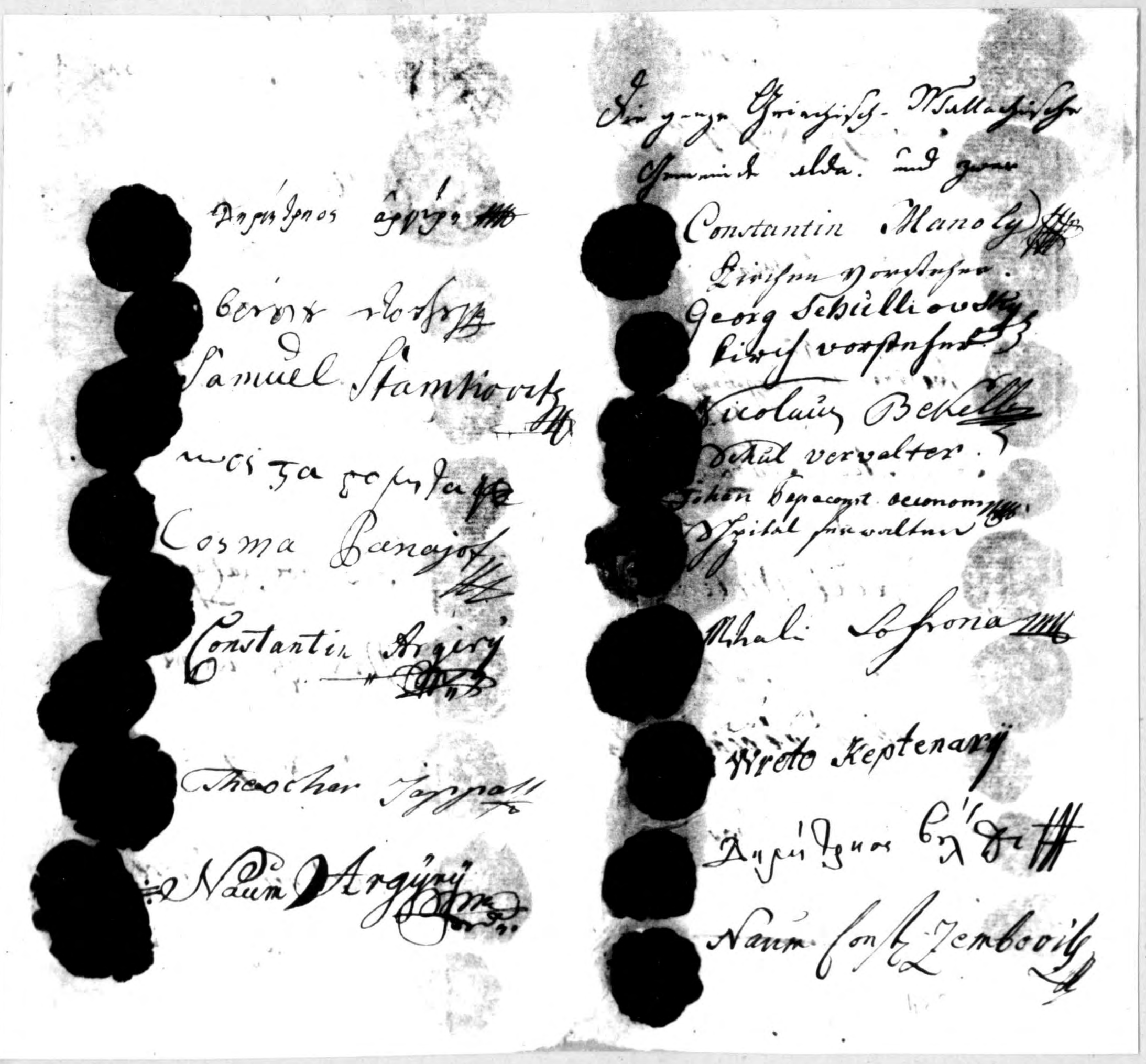

13.

ΕΤΕΧΝΥΕΓΗΘΗΚΑΙΕΛΑΒΕΤΕΛΟΣΤΟΠΑΡΟΝ ΙΕΜΠΛΕΟΝ ΥΠΕΜΥ ΝΙΚΟΛΑΥ ΙΩΑΝΝΥ ΤΥ ΕΚ ΤΗΣ ΝΗΣΥ ΝΑΞΥ. ΙΝΟΟΤΗΙΣ ΑΥΓΥΣΤΥ

14.

Διὰ τοῦ παρόντος μου ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν γεγραμμένος, ὅτι πρὸς σύστασιν, συντήρησιν, ἐπεκτάσιν, καὶ στερέωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ τε καὶ ἁπλοελληνικοῦ σχολείου, τῆς ἐν Πέσῃ τῶν γραικῶν κοινότητος, ἀφιερώνω αὐτοθελήτως καὶ αὐτοπροαιρέτως fl. 1000 = ἤτοι φιορίνια χίλια ——— τὰ ὁποῖα χρεωστῶ μὲν τῇ τῶν ῥηθέντων σχολείων ἐπιτροπίᾳ, ἐὰν μὲν ᾖ τὸ σύστημα τοῦ σχολείου ἡμῶν ἀπαράλλακτον κατὰ τὸ ἡμέτερον πρωτότυπον, ἐν τῷ ὁποίῳ φαίνεται ἀπὸ τῆς σήμερον ἢ ἰδιοχειρόσημου ὑπογραφῇ, διὰ τὴν ἰδίαν ποσότητα, τοὐναντίον δὲ νὰ μένῃ ἡ παροῦσα μου ὁμολογία ἄκυρος, καὶ ὡς χαρτίον ἄγραφον, μένουσιν ὅμως εἰς χεῖράσμου, ἀπὸ τῆς σήμερον δι ὁλοκλήρους δέκα χρόνους, εἰς τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ὑποχρεοῦμαι νὰ πληρώνω τῇ ἄνω εἰρημένῃ τῶν σχολείων ἐπιτροπίᾳ προθύμως καὶ ἀπροφάσιστως τὸ πρὸς 6. τοῖς 100, συνήθες ἐτήσιον διάφορον; Μετὰ δὲ τὴν παρέλευσιν τῶν δέκα ἐτῶν ὑπόσχομαι σὺν τοῖς κληρονόμοις μου νὰ καταβάλω ταῦτα, τῇ διαληφθείσῃ τῶν ῥηθέντων σχολείων ἐπιτροπίᾳ, ἄνευ λόγου προφάσεως, ἐδῶ ἢ ὅπου τύχωι πρὸς πλείονα δὲ ἀσφάλειαν καὶ μείζονα βεβαίωσιν τῆς ὑποσχέσεώς μου, ἐπικυρῶ τὴν παροῦσαν μου ὁμολογίαν τῇ ἰδιοχείρῳ μου ὑπογραφῇ καὶ συνήθει σφραγίδι μου.

Πέσῃ τὴ 4η Ἰανουαρίου 1809.

Σταύρος Σγουρόπουλος

ζ

15.

Nro.

Ομολογία διὰ fl. 50. εἰς β. β.

Ἄτινα, ἐδανίσθη ἡ Ἐκκλησία τῶν ἐν πέστῃ ἀνατολικῶν Γραικῶν τε καὶ Βλάχων, ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου, παρὰ ἄνευ τόκου, διὰ τρεὶς ὁλοκλήρους χρόνους, ἐπὶ αὐτοπροαιρέτῳ συνθήκῃ, ὅπου νὰ κτισθῇ ἀκόμι ἐκεῖνο τὸ ἀκόλουθον μέρος τοῦ μεγάλου κτιρίου, ὅπου ἀντικρίζει τὸν ὶκον τοῦ ἐξοχοτάτου κυρίου Μπίρλη, ἕως τὴν ἀγκωνὴν ἀπέναντι τοῦ παλαιοῦ θεάτρου, κὲι μετὰ παρέλευσιν τῶν τριῶν χρόνων, νὰ πληρωση ἡ Ἐκκλησία τὰ ἄνω πεντήκοντα φιορίνια βιέννης βαλῦτα.

Ἐξ ἐναντίας ὅμως, ἐὰν ἐις τὸ διάστημα ταύτης τῆς διορίας, ἀκόμι δὲν ἤθελαν ἐισέβῃ τὰ καπιτάλια ἀπὸ τὰ ἀφιερώματα, κὰι ἄλλα ἐισοδήματα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπῦ νὰ πληρωθῇ τὸ κεφάλαιον τῆς ὁμολογίας, ὑποχρεῦται, ἄνευ τινὸς προφάσεως κὰι ἀναβολῆς καιρῦ, νὰ πληρώση χρονικὸν τόκον πέντε τὰ ἑκατόν, μέχρι τῆς ἀποπληρώσεως τῦ καπιταλίυ.

Εἰδὲ τὐναντίον δὲν ἔμβωσι τόσα μετρητὰ, νὰ ξεπληρωθῶσιν ἅπασαι αἱ ἑκατον ἑξήκοντα ὁμολογίαι, ὅπῦ ἐκ μιᾶς, διὰ τήν οἰκοδομήν τύτυ τῦ κτιρίυ, ἐξεδώθησαν, τότε ὑποχρεῦται ἡ Ἐκκλησία νὰ πληρώση ἀπὸ τὰ κατὰ καιρὺς ἐισοδήματα, ἀναλόγως εἰς κάθε ὁμολογίαν, μέχρι τῆς ἀποπληρώσεως αὐτῶν.

Πρὸς βεβαίωσιν δὲ κὰι ἀσφάλειαν τῦ δανείυ, ἐπικυρῦται ἡ παρῦσα ὁμολογία μὲ τὴν σφραγίδα τῆς Ἐκκλησίας, κὰι ἰδιόχειρον ὑπογραφὴν τῶν νῦν κυρίων ἐπιτρόπων αὐτῆς, ἐν ὀνόματι κάι βυλῇ ἁπάσης της κοινότητος.

Ἐν πέστῃ τῇ 1 Ἰυνίυ 1826.

Τυτέστι fl. 50. β. β.

Ἡ Ἐκκλησία τῶν ἐν πέστῃ ἀνατολικῶν Γραικῶν τε κὰι βλάχων, ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου

οἱ νῦν Ἐπίτροποι

17.

Ὅτι τοῦ πραθαιωθάτου καὶ θεοβυλάκτου Καίσαρος καὶ Βασιλέως
πρῶτ Ῥερδινάνδου τοῦ Ἀ.ου τῆς τε Οὐγκαρίας τοῦ δὲ
Ὀνόματος Ε.ου, καὶ τοῦ Παλατινοῦ αὐτοῦ τοῦ ὑπερευ-
θάτου Πρίγκιπος Ἰωσήφ = ἀρχιερεύοντος τοῦ ἁγίου
Βουδημίου Ἐπίσκοπος πρῶτ Πλάτωνος, κατὰ Μῆναι
Ἰαναρίου τῆς Σωτηρίου ,αωμ, γέγονεν ἡ ἀποφα-
σις ἐν Σινάτῃ τῆς τῶν ἐν Πάτῃ τῆς θεομητορικῆς
Ἐκκλησίας τῶν Ῥαικῶντα ἢ Βλάχων Κοινό-
[illegible]τος διὰ ἀνέγερσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστι-
κοῦ τόπου Οἰκοδομήματος, διὸ καὶ τῆς περὶ
τούτου τοῦ θεαρεστοῦ ἔργου Συνδρομῆς τὸ ἀκόλουθον
Πρόγραμμα τῇ 16 Ἰαναρ 840.

Νι

Πέτης

Θεομητορικῆς Ἐκκλησίας Γραικῶντε καὶ Βλάχων Κοινότητος

Ἔνδειξις

Διὰ / λέγω χωρίνια

ἀργυρὰ, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐλάβαμεν σήμερον εἰς Μετρητὰ παρὰ

Θ κυρί

ὡς προσφορὰν διὰ τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν τόπη=καὶ κυρίως=κατὰ τὸ τῆς ἀδελ-

φότητος ἡμῶν κυρηχθὲν Πρόγραμμα dd Πέτρα τῇ 16ᵗ Ἰανναρίῃ 1840

ἡμέρᾳ προσκυνήσεως τῆς ἀλύσεως τῆς ἁγίης Πέτρης=ἀνεγειρόμενον Ἐκκλησι-

αστικὸν Κτήριον τῆς ἡμετέρας τῶν ἐντᾶνθα ὀρθοδόξων Γραικῶν τε καὶ Βλά-

χων Γραικομηνίτης Δόγματος Κοινότητος. Διὸ καὶ δίδεται τὸ παρὸν εἰς

μαρτύσων ἔνδειξιν τῆς δὲ Θεαρέτης ἐνεργεσίας ἐναγγελικῷ τῷ λόγῳ: Χαίρε-

τε καὶ „ἀγαλλιᾶσθε, ὁ γὰρ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς Ματθ.

κ. ε. ζ. ιε. Ἐν Πέτρῃ τῇ 184

Διὰ τῆς τῶν ἐν τᾶνθα Γραικῶντε καὶ Βλάχων

Θεομητορικῆς Ἐκκλησίας Γραικομηνίτης

δόγματος Ὀρθοδόξης Κοινότητος. Οἱ ἐπὶ Ἧδε

Ἔφοροι

Quittung

Ueber Ein Tausend Gulden in Conv: Münze welche unterfertigten à Conto des Baues für die Griechisch Wallachische Kirchengemeinde am heutigen Tag baar erhalten hat. Wien am 22t May 841

Joseph Zlato
[illegible]

vage Tausend Gulden silber Münze

vidi: Const. Rajtiovitz

vidi Demeter Avxentiades

Kirchen Curator.

T. cs.

Budapesten, 1888. évi julius hóban.

Alólirott, eddig „görög-oláh hitközségnek" nevezett budapesti görög-keleti görög és macedoniai oláh község, az e folyó évi 4750. sz. a beérkezett miniszteri leirat alapján elhatározta, hogy az alapitók által megállapitott eredeti czimzéshez tér vissza, s ennek folytán közhudomásra hozza, hogy ezentúl

„budapesti görög és macedon-oláh hitközség"

czimet használand, s e czim alatt fogja ezentúl hivatalos okmányait szerkeszteni s a közhatóságok és minden intézetekkel érintkezni.

Minek folytán felhivja a vele érintkező hatóságokat és minden intézeteket, hogy e czimezést tudomásul venni s ahhoz alkalmazkodni sziveskedjék.

Tisztelettel:

A budapesti görög és macedon-oláh hitközség nevében:

Sacellary György
első gondnok

Hydra Georgy
másod gondnok.

21.

Προσκάλεσις.

Κύριε Ἀνταστασίου ἡ Συντροφία

ἡ τημήα Κοινότης τῶν Γραικῶν καὶ Βλάχων σᾶς προσκαλεῖ εἰς τὴν συνέλευσίντης αὔριον τῇ 13. φοιβράρ εἰς τᾶς 9: ὥρας πρωΐ, νά συνευρεθήτε εἰς τὼν ὀντὰν τῆς κοινότητος ἐς τὴν ἐσιθευρίαν τοῦ Γενικοῦ Χαρτοφίλου τοῦ Ὀρφανοτροφίνου, ἡ ἐκλογὴν ἑτέρου ἐπιτρόπου, ἡ τερέσιν Δοδεκάδος τῆς κοινότης

Πέστα τῇ 12. φοιβ

1816.

Οἱ Ἐπιτρόποι τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν καὶ Βλάχων.

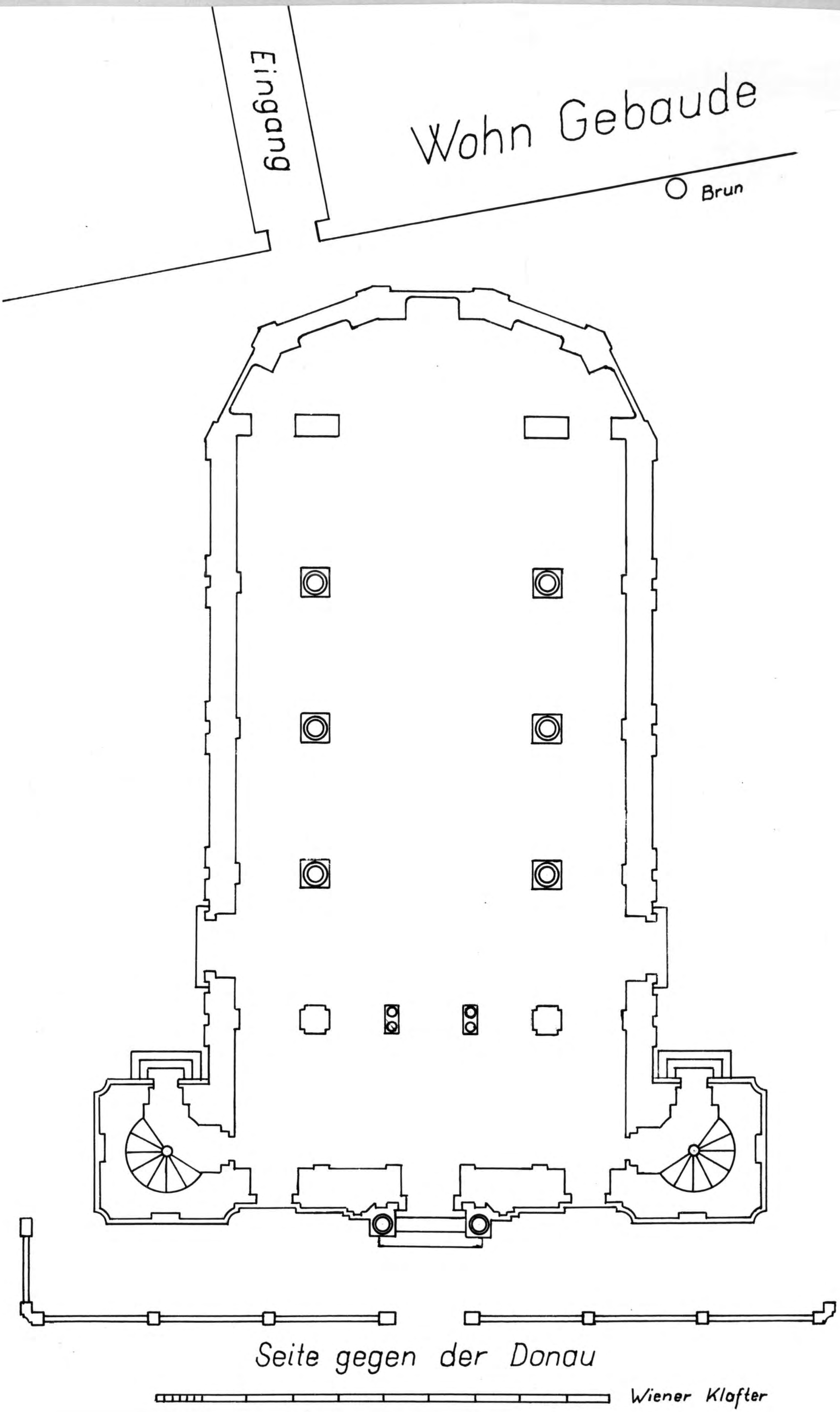
Eingang
Wohn Gebaude
Brun
Seite gegen der Donau
Wiener Klafter

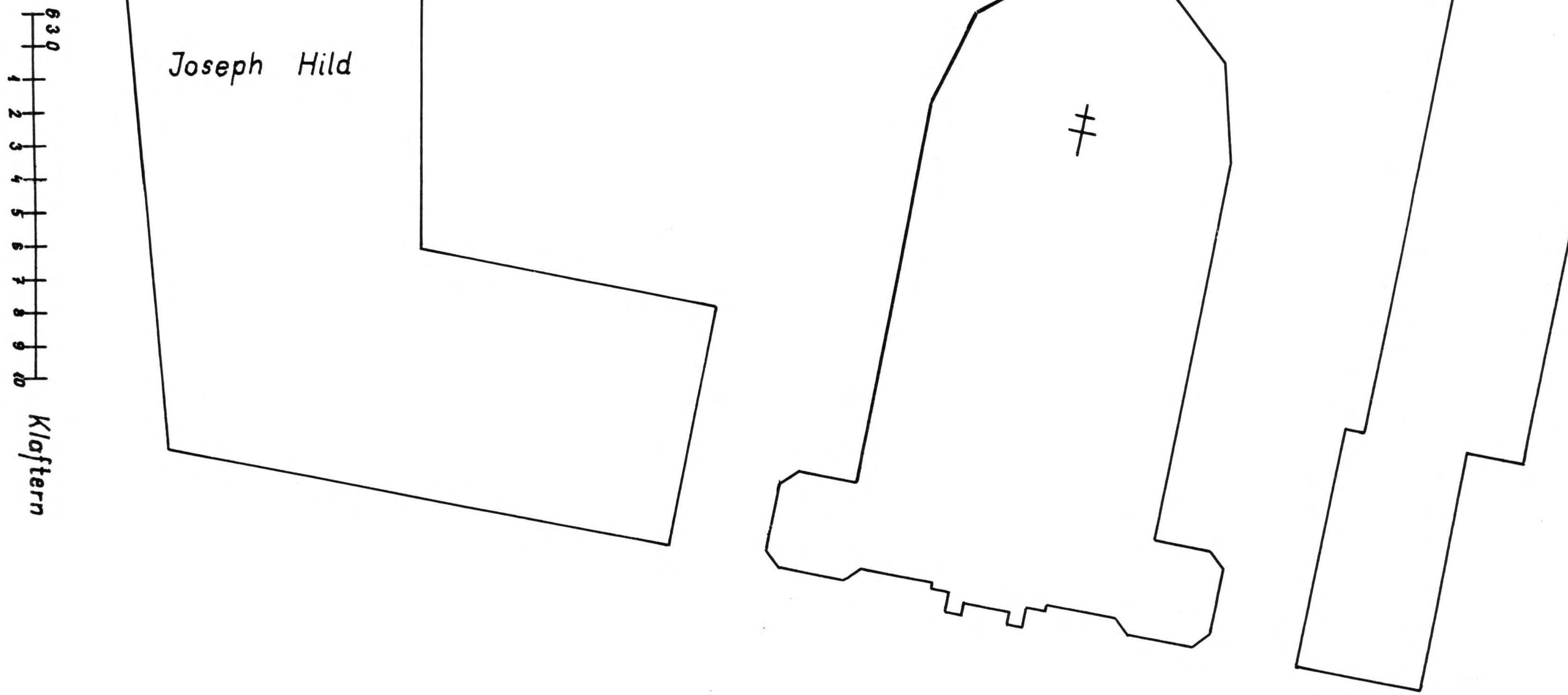
Joseph Hild
Klaftern

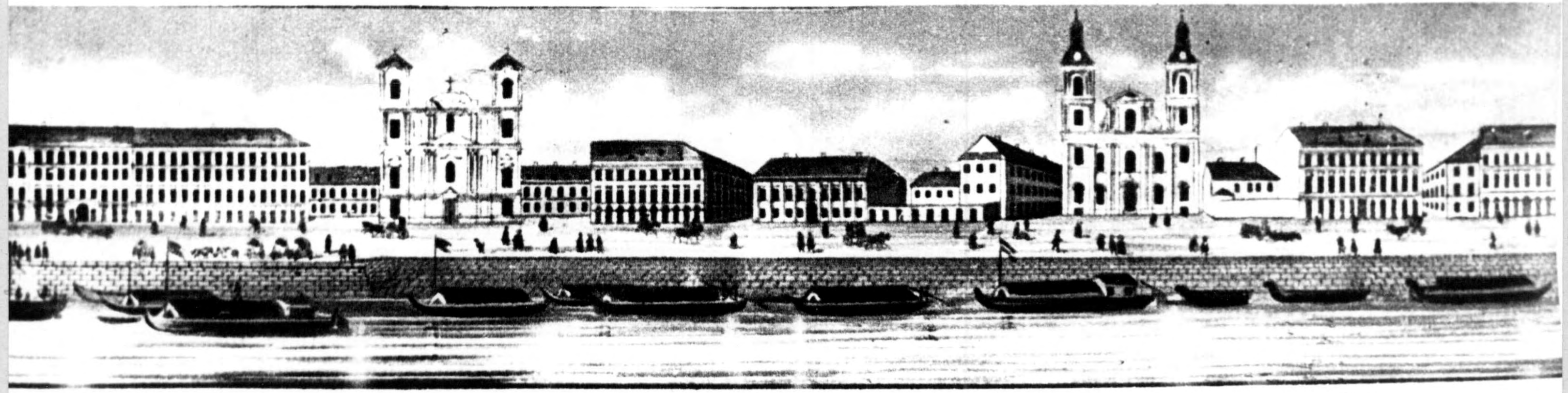

Pestnek arzképe
2dik arztálya

Ansicht von Pesth
9te Abtheilung

25.

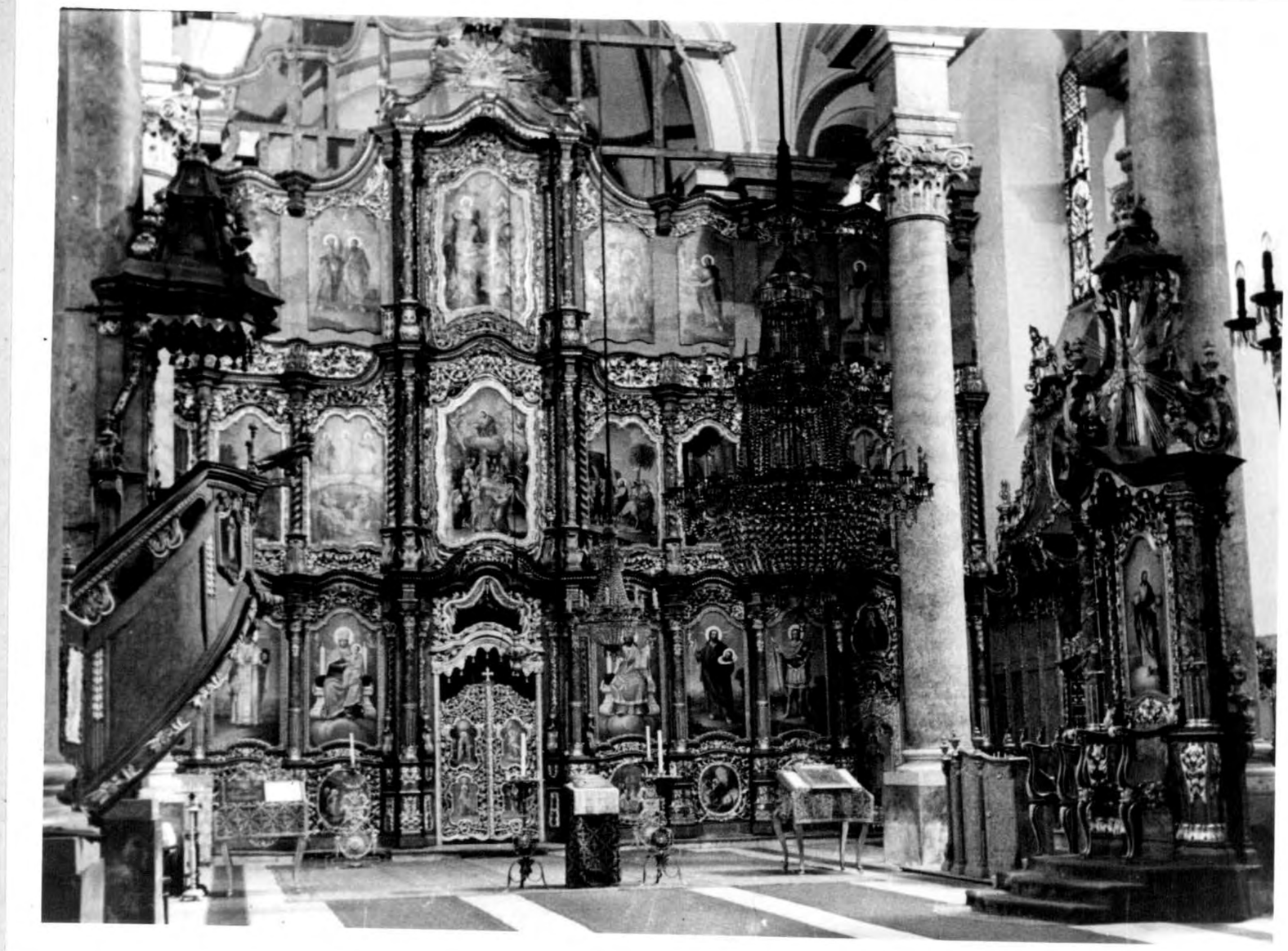

26.

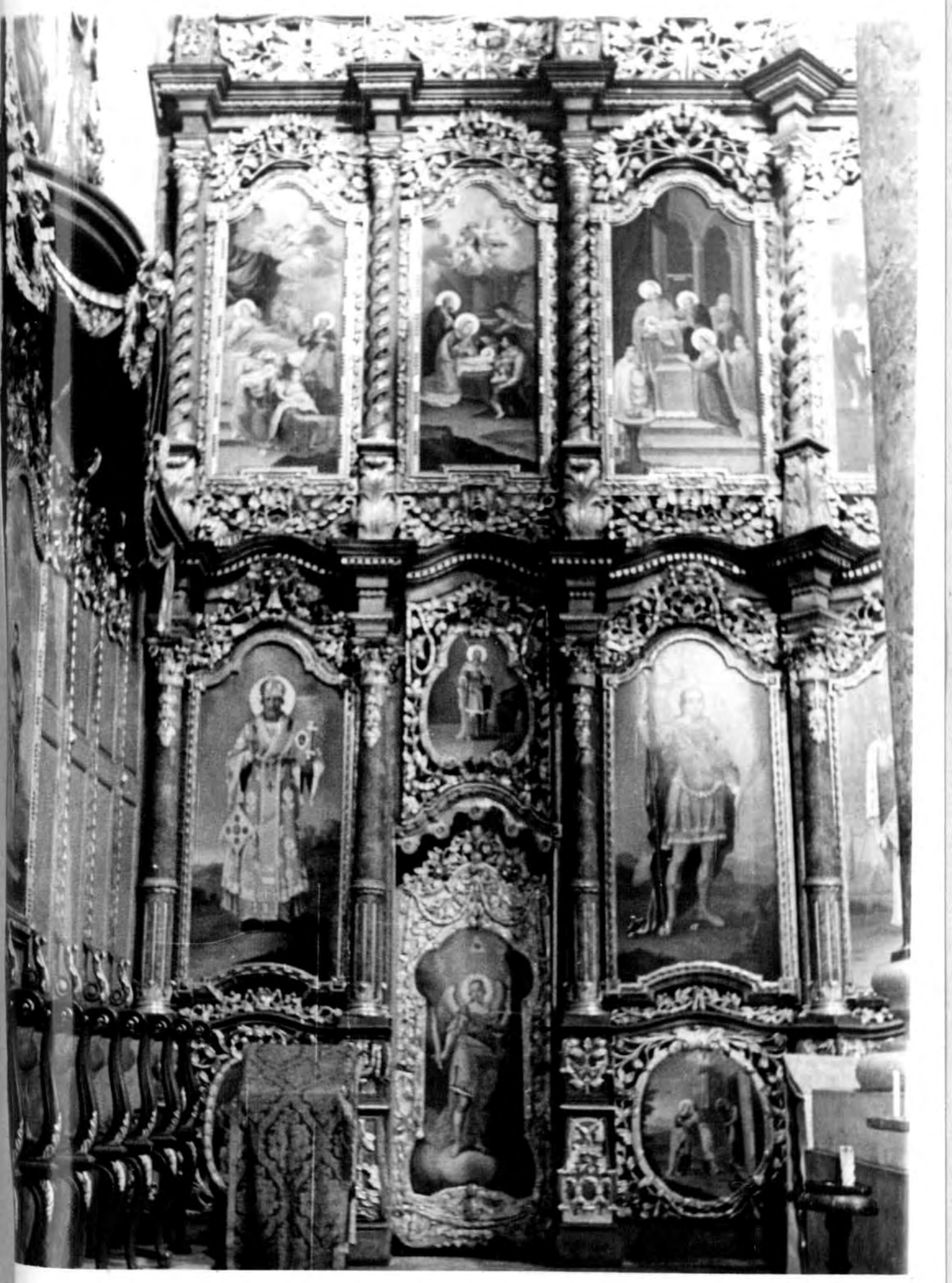

27.

28.

Κβιετάνιζα

Διά 250/ ἤτοι διακόσια πενηνθα φιορίνια τα ὁποία ἔχαβα ἀπ χειρός τῶν ἐπιτρόπων της ἀπλήσιας τῶν ῥομαίων της πέτας διά το τέμπλο ἤγουν ἰκονοτάσιον ὁπου ἐγράψω σην τούτοις ἐπιγεινόσκω. ὅθεν καὶ ὑπογράφομαι βάνω καὶ τον ταυρον μου. ἐν πέτα 1800: Ὀκτωμβρ: 30.

Νικόλαος Ἰωάννου βεστι
σκαλιτής της αἴγρης

250/

29.

30.

31.

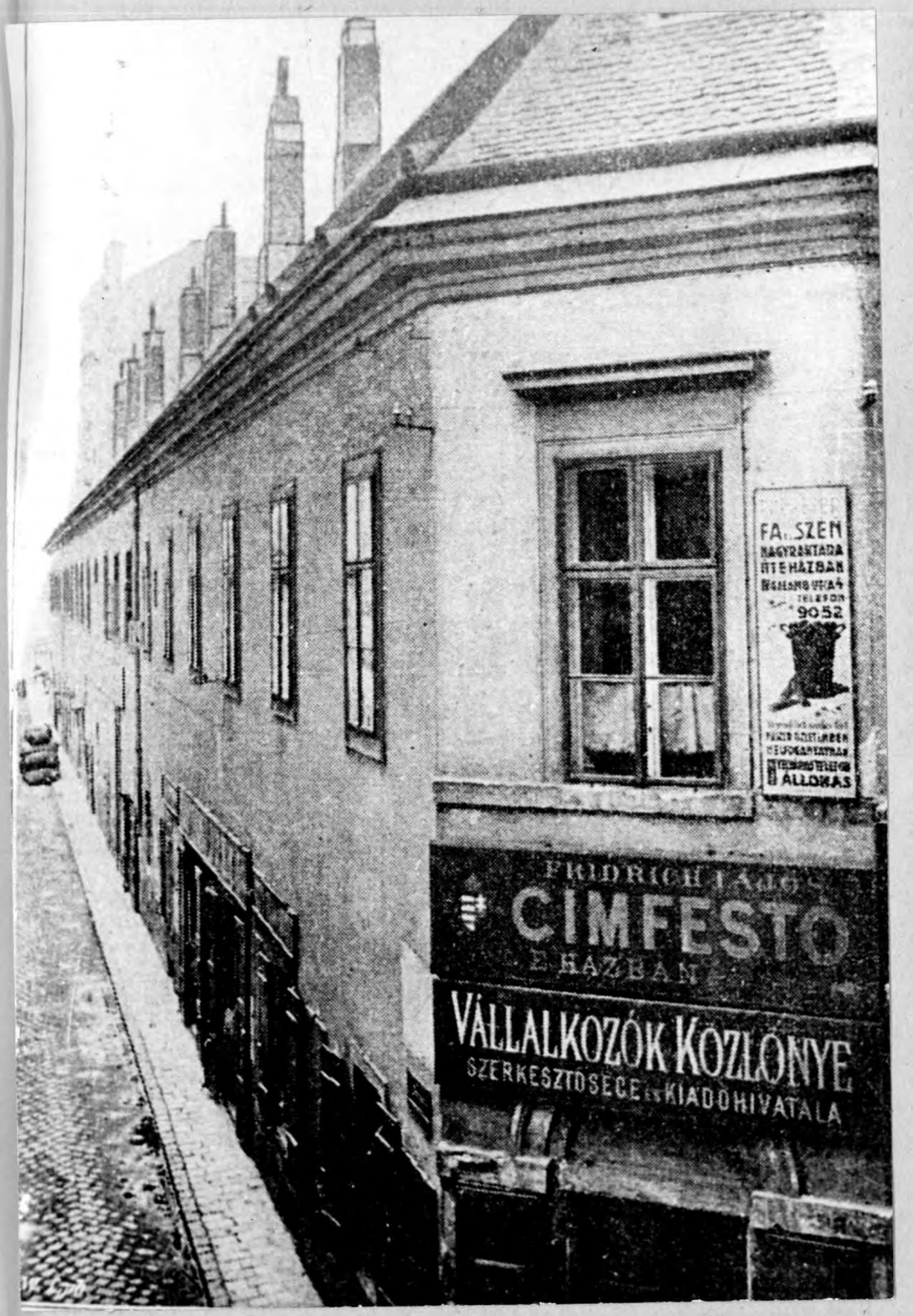
FA. SZEN
NAGYRAKTÁRA
ITT HÁZBAN
TELEFON
9052
ALLOMAS
FRIEDRICH JÁNOS
CÍMFESTŐ
A HÁZBAN
VÁLLALKOZÓK KÖZLÖNYE
SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

32.

33.

NEMEGYESULT GOROG EGYHAZ GRIECHISCH NICHT UNIRTE KIRCHE

ΕΙΚΩΝ Ι. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΣΤΗΣ. Ἀμιλλᾶται εἰς λαμπρότητα τὰ παλάτια ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως.

[illegible]

Ἐπακτάσεις τῆς Κοινόβου παρέδωκεν ὁ μέκειτοῦδε Ἐπίτροπος τῶν Ἐχολόγων Ὑπάνης
Πρῶτα τοὶ χρηματισμοὶ τῶν ὅσων μετέτων καὶ ὁμολογιῶν, τὰ ὁποῖα τοὶ
Ῥῆχοι ἔμβη μέκειτοῦδε καὶ τῶν ὅσων ἐξόδοτοι ἐς πλεωμένη τῶν διδασκάλων
καὶ ἄλλων ἀναγκαίων κεφάλων τῶν αὐτῶν Ἐχολόγων, καὶ εἰ τοῦτο παραιτήθη
ἀπὸ τοῦ Ἐπίτροπου ἐπιλέκθη ποιοῦ γνώμη τῆς Ἐπίτροπος τῶν Ἐχολόγων ὁ
νέος Ὑπάνης Τερπῆς παρόντων τῶν ὑπογεγραμμένων.

1803. Φεβρ. 8.

Δημήριος Ἀργίου
Μιλόχιος Μπενάλλα
Θεοχάρης Παπᾶ
Μιχαὴλ Σοφρονίου.
Γεώργιος Ἀγορατοῦ
Ἰωάνης Τερπῆς

Νικόλεος Μαιρικόου
Γεώργιος Χ: Μαλαλῆς
Κωνταντῖνος Μανάλλης.
Κωνταντῖνος Παρίκοπος
Γεώργιος Ταμιλαφίλλου
Κοσμᾶς Παναγιοῦ
Ἀμβρόσιος Δάλλης.
Ζαφίρης Ἀθανασίου.
Ἰωάνης Παπᾶ Κώτα.

Ἐλεγεῖα εἰς τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃς ἐτελεύτησεν ὁ τῶν Ἀποστόλων ἐπίσκοπος καὶ ἐξάρχων πάσης Ἀλεξανδρείας. Ἐν ἔτει ΧΧΧ. ἐπὶ Διοκλητιανοῦ τοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ καὶ Ἡρακλείου καὶ Κωνσταντίου τοῦ καὶ Χλωροῦ καὶ Γαλερίου τοῦ καὶ Ἀρμενίου.

1796: Ἀλεξάνδρου: Ἀλεξάνδρου

Κβιτάντια.

Διὰ 50 ff: ἤθοι ἐπορίνια σεντίκοντα τὰ ὁποῖα ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν γυγραμμένος
σακὰ τοῦ κυρίου Νικολαῒ Μπεκέλλα Ἐπιτρόπου τῆς ἐνταῦθα ἐπιτροπείας
τῶν ὀρθοδόξων διὰ τὸ ἔδαρτον τοῦ χρονικοῦ μου μισθοῦ ὡς τάξις ἔχαβον,
τὰ βεβαιῶ.

ἐν Πέστῃ τῇ 1. Ἰουλίου 1868.

Εὐφρόνι Καφαίη Πόποβιτς

38.

Γ.

Σχεδάριον Ἀδείας.

Ὁ παρὼν μαθητὴς
δεχθήτω ἐν τῷ ἑλληνικῷ Σχολείῳ.
Ἐν Πέσῃ τῇ 18
Ἡ Ἐπιτροπία.

ἔλαβα παρὰ τῶν ἐμίων ἀκτρόπων τῆς κατέλας κῦρ ῥάλην Γεωργίου
ἡ κῦρ Νάουμ ζήμπαν, ἕνα φερβάλι τοῦ χρόνου διάθρῃς μῆνες ἀποθὴν
σλυρωμένου πενήνθα φιορίνια, λέγω 50 ℔ ὅτως φανερώνω 1794 :-
ἀπριλίου· ἰ ἐν τέξᾳ:

Δημήτριος κοριανή
τάξις :

40..

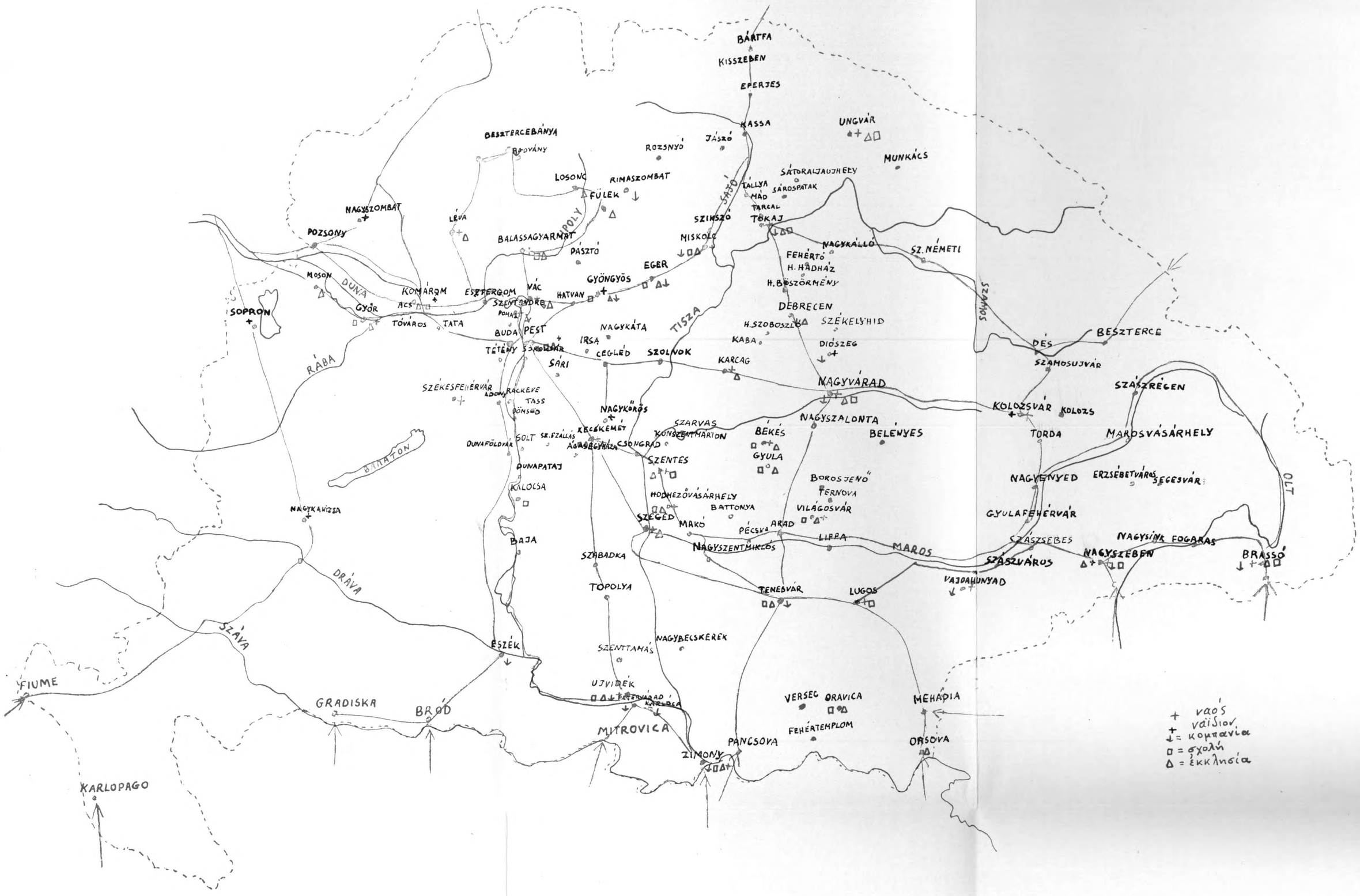

(ΧΑΡΤΗΣ Ι ΚΑΙ ΙΙ.) ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΟΥΓΓΑΡΙΑΣ ΟΠΟΥ ΕΖΗΣΑΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ 16 ΕΩΣ ΤΟΝ 19 ΑΙΩΝΑ.
ΟΙ ΚΟΚΚΙΝΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.

بلغراد ده متوطن بازرگان باشی طودر کفالتله إلیه واصل ذمی ورادین جانبنده واقع
بلدان وقصبات وقرالرده نشت وگذار وبرسنه اقامت واستقراره اذن ورخصت استدعا ایدیکیچون

وجه مشروح اوزره
بالاسطور الاسی بازرگان باشی طودر کفالتیله مسفور بعض مصالح خفیه ورادین
جانبنده واقع بلدان وقصبه وقرالرده نشت وگذار وبرسنه اقامت واستقرار ایتمکه
اذن ورخصت استدعا ایتمکله مسفور کا مرور وعبورنه وبرسنه اقامت واستقرارنه
مواضعه ورنجیه لواحق ایچون بدینه اشبو تذکره قرار شد
۱۸۳
۲۱ م

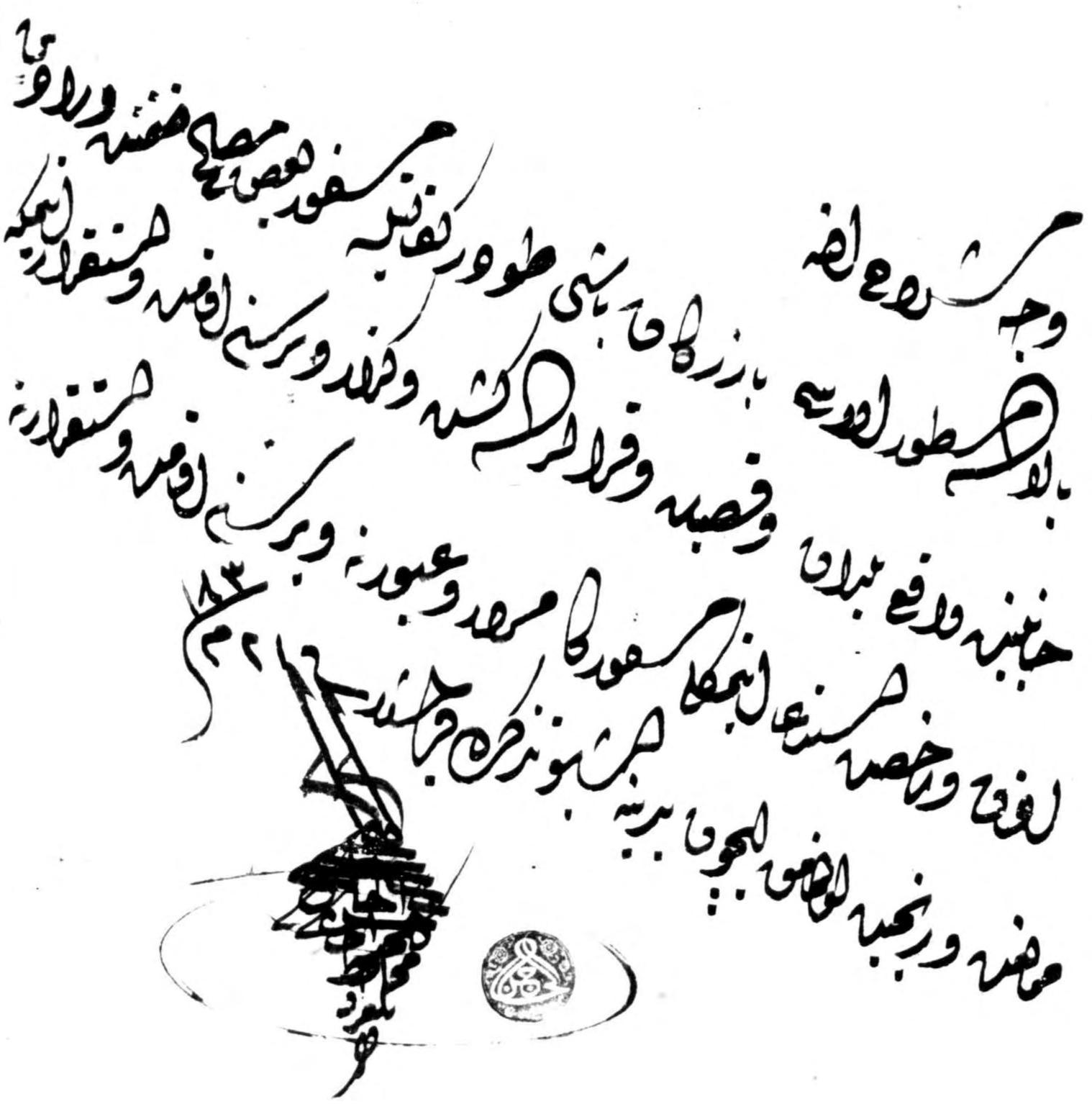

Demnach Vorzeiger dieses [illegible]

Als gelanget mein dienstfreundliches Ersuchen [illegible]

bis dahin aller Orten, sicher und ohngehindert Pass- [illegible]
auch auf geziemendes Ansuchen allen geneigten Willen, und Vorschub
angedeyen zu lassen. Welches in derley Begebenheiten zu erwiedern
urbiethig bin. Sig. Semlin, den 23 Monath May 176[illegible]

Dero Röm. Kaiserl. Köni[illegible]
Majestät würklicher Obrist-Li[illegible]
nant der Infanterie, und a[illegible]
angestellter Commendant.

43/a

Ezen Levelünket mutató Lakhelyére nézve - - -	Anastazi Nikolits Pesti
Esztendei	30.
Termete	kis de d
Abrázatja	hosszuko, barna
Szemei	barnak
Orra	proporcionalis
Haja	Bőz
Bajuszsza	fekete
Beszéll	Görögül, Oláhul, Németül, Magyarul, Rácz Tótul, Lengyelül
Visel	Magyaros polgári köntösöt
Azon felyül Viszen magával	A' mennyen tehetsége, személy ez előtt 5. Esztendőkkel Pestről el jövén, azon időtől fogva, Fogaras, földin Felső Rombarsaknán, egy Atyafiánál lakozo. Mostan pedig kéndékeivel, fogadott akaratjokból tovvággal Pestre viszsa menni, és ottan maradni.
Esztendei Lovat Szarvas marhát Menyen Szabadságot nyert az ott mulatásra	

Annakokáért minden Tekintetes Katonai Örizetek kérettetnek, illendöleg, hogy ennek elö-mútatóját a' *Visa*nak el-tétele után minden akadály nélkül botsássák menni, és viszsza jönni. Költ. A' Nemes Fogaras Vidéki Tiszteségből C. Fogarasban Januar 5-ik 1811.

Kiadta:
Mezőcsányi Mihály
Fő Notarius

43/6

864.

NOS N. N. CONSUL JUDEX, ET SENATUS LIBERÆ REGIÆQUE CIVITATIS PESTHIENSIS.

NOTUM, TESTATUMQUE FACIMUS, TENORE PRÆSENTIUM, EXHIBITorem HARUM Joañem Georgium Nemose Ludstorem gremialem — VERUM CONcivem nostrum, ac proinde omnium dictae Civitatis Jurium, et Immunitatum concivilium participem esse, praesertim vero juxta Divorum quondam Regum antiquitus concessa, per modernam etiam Suam Majestatem Sacratissimam benigne renovata, et confirmata Privilegia a solutione universarum, et quarumlibet Tricesimarum, et Teloniorum tam Regalium quam aliorum quorumcunque ubilibet intra ambitum Regni Hungariae habitorum, instar aliarum liberarum Regiarumque Civitatum Concivium existere exemptum, et libertatum. Quare omnes, et singulos Dominos Tricesimatores, Teloniatores, Vadones, Passuumque Custodes, Magistros praeterea Civium, Judices, et Judicum subordinatos, sed et alios cujuscunque status, gradus, dignitatis, ac conditionis existant, requirendos duximus, ac rogandos, quatenus praementionatum Civem nostrum cum cunctis rebus, et bonis suis ubique tam in aquis, quam terris intra limites Praedicti Regni Hungariae existentibus absque ulla Tricesimae, Nauli, Telonii, et Vectigalis pensione (per unius anni decursum) libere, secure, ac pacifice ire, redire, transire, morarique permittant, perque suos id permitti faciant Jure Regni, et praenotatae libertatis nostrae praerogativa ita exigente; praesentibus perlectis exhibenti restitutis; In quorum fidem praesentes sub Authentico Civitatis hujus Sigillo extradantur Literae Testimoniales. Datum in Libera, ac Regia Civitate Pesthiensi, Die 22a Mensis Augusti Anno 1821.

Extradat: per Carolum Kollmañ
Ex foto Littis Actuarium.

43/c

Perſonal-Sanitäts-Fœde.

DEmnach Vorweiſer dieſes Dimitre Togda yrisstung alt 15 Jahr ein Türckh. Unterthan Ehrnunr Statur den 14ten Febr in die allhieſige Contumaz angelanget / vermög hoher Verordnung die vorgeſchribener Pest wochige Contumaz den 27ten Marty richtig vollſtrecket / deſſen bey ſich habende Bagage und Effecten durch obbenannte Zeit Inſtitutmäßig gereiniget / und purificiret worden ſeye / auch bey mehrmaligen Viſitationen von aller Epidemiſcher Kranckheit rein befunden / ſodann obgedachter Togda yrsta nay gingesch in Hungh aus der Contumaz entlaſſen worden / welchem der Wahrheit zur Steuer haben wir mit gegenwärtiger Fœde von Amts-wegen atteſtiren ſollen. Auf hohen Befehl. Signatum ſt 27ten Marty 757

Dero Röm. Kayſ. in Germanien /
zu Hungarn / Böheim und Sclavonien
Königl. Majeſt. zu Semolin.
angeſtellte Contumaz-Director, und
Contumaz-Chyrurgus.

L. Johannes Dertz
Nicolaus Blom

Συμβόλαιον Τέχνης

Στὶς δεκαεφτὰ χιλιάδες ὀκτακόσιες ἑξηνταπέντε. εἶναι συνομολογημένο. ἀνάμεσα στὸν ἀφέντη Ἀθανάσιο Ἀναστασόπουλο ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ στὸν Ἀναστάση Ἀναστασόπουλο ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

Ὁ ἀφέντης Ἀθανάσιος Ἀναστασόπουλος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἔδωσε στὸν Ἀναστάση Ἀναστασόπουλο ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μάθῃ τὴν τέχνη τοῦ Μαγειρικοῦ γιὰ τρία χρόνια ἀπὸ σήμερα ἀρχινώντας καὶ τελειώνοντας τὴν ἴδια μέρα τοῦ τρίτου χρόνου. Καὶ ὁ Ἀναστάσης ὑπόσχεται νὰ δουλεύῃ τὸν καιρὸ τοῦτον στὸν ἀφέντη του καὶ νὰ τὸν ὑπηρετῇ καλὰ καὶ πιστὰ ὅπου καὶ νὰ τὸν στείλῃ. Καὶ ὁ ἀφέντης ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ τὴν πρώτη χρονιὰ τὸν μισθὸν τοῦ ἑνὸς χρόνου ἑκατὸν γρόσια. τὴν δεύτερη χρονιὰ διακόσια γρόσια. καὶ τὴν τρίτη χρονιὰ τριακόσια γρόσια. Καὶ ὁ ἀφέντης ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ καὶ τὰ ροῦχα τοῦ χρόνου. Καὶ ὁ Ἀναστάσης ὑπόσχεται νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν ἀφέντη του ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦτον ἂν δὲν τὸν διώξῃ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ ἀφέντης ὑπόσχεται νὰ μὴν διώξῃ τὸν Ἀναστάση ἂν δὲν τὸν ἀφήσῃ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ Ἀναστάσης ὑπόσχεται νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν ἀφέντη του ἂν δὲν τὸν διώξῃ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ ἀφέντης ὑπόσχεται νὰ μὴν διώξῃ τὸν Ἀναστάση ἂν δὲν τὸν ἀφήσῃ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ Ἀναστάσης ὑπόσχεται νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν ἀφέντη του ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦτον ἂν δὲν τὸν διώξῃ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ ἀφέντης ὑπόσχεται νὰ μὴν διώξῃ τὸν Ἀναστάση ἂν δὲν τὸν ἀφήσῃ ἐκεῖνος. Καὶ ὁ Ἀναστάσης ὑπόσχεται νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν ἀφέντη του

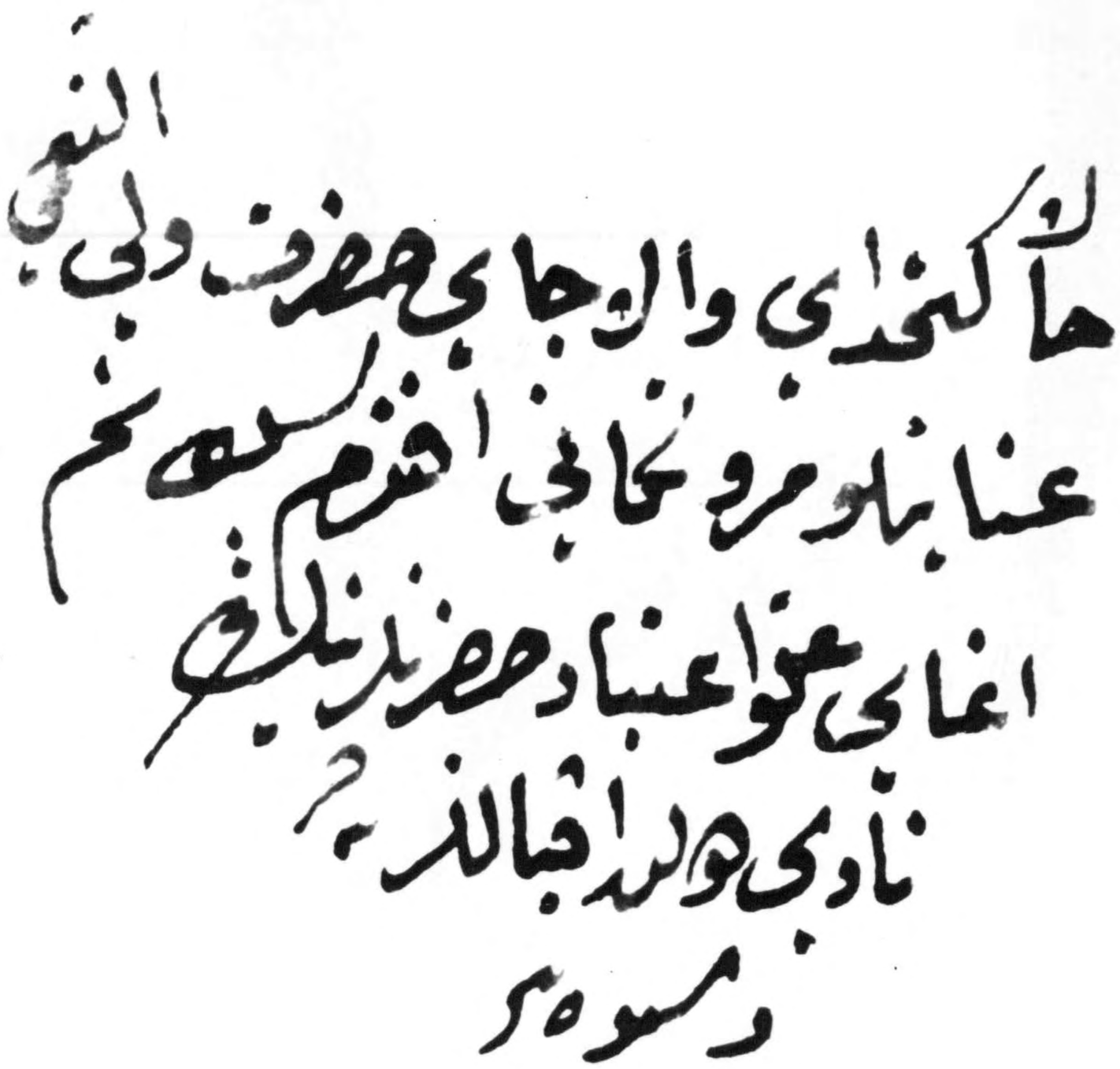

Pesth am 20.ten November 1816. Für f 2000,– W.W.

SOLA

Dreÿ Monath dato zahle ich gegen diesen meinen Sola Wechsel an die Ordre Herrn Demeter Zissÿ Hiliara die Summa von Gulden Zweÿ Tausend Wiener Währung den Werth davon habe ich in baaren richtig empfangen leiste zur Verfallzeit richtige Zahlung lauth Wechsel Recht

Sola

Auf mich selbst in Pesth.

Κωνσταντινος Πανάγιοτη Μπισιόλα
Constantin Panajotÿ Bisotu.

Wir Zech- und andere Meister des bürgerlichen Kürschnerhandwerks in der königlichen freyen Haupt- und Residenzstadt Ofen, bescheinen hiemit, daß gegenwärtiger Gesell, Namens Nikolaus Manuil von Tirkai ofen Hoyfovia gebürtig, so 19 Jahr alt, und von Statur Groß auch Brunne Haaren, ist bey uns allhier 1. Jahr 2. Wochen in Arbeit gestanden und sich solcher Zeit über treu, fleißig friedsam, und ehrlich, wie es einem jeglichen ehrlichen Gesellen gebühret, verhalten hat; welches wir auch also attestiren, und deshalben unsere sämmtliche Mitmeister diesen Gesellen nach Handwerksgebrauch überall zu befördern geziemend ersuchen wollen.

Ofen den 25. April Anno 1789

Oberzchemeister allda Johann Popovitz Unterzechmeister allda Georg Miluno

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

48.